

UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

M. TULLII CICERONIS
OPERA
QUAE SUPERSUNT
OMNIA
AC DEPERDITORUM FRAGMENTA.

RECOGNOVIT

POTIORUM LECTIONIS DIVERSITATEM

ADNOTAVIT

INDICES RERUM AC VERBORUM

COPIOSISSIMOS

ADIECIT

CHRISTIANUS GODOFR. SCHÜTZ.

TOMI V. PARS I.

ACTIONIS PRIMAE IN VERREM PROOEMIUM. ACTIONIS SECUNDAE LIBER PRIMUS ET SECUNDUS.

ACCEDUNT ASCONII ET ANONYMI VETERIS INTERPRETIS IN DUAS PRIORES ORATIONES NOTAE.

LIPSIAE
APUD GERHARDUM FLEISCHERUM IUN.
CIↃIↃCCCXV.

M. TULLII CICERONIS
ORATIONES
VERRINAE.

RECOGNOVIT

ET SELECTAM DIVERSARUM LECTIONUM NOTATIONEM

ADIECIT

CHRISTIANUS GODOFR. SCHÜTZ.

PARS PRIMA.

ACTIONIS PRIMAE IN VERREM PROOEMIUM. ACTIONIS SECUNDAE LIBER PRIMUS ET SECUNDUS.

ACCEDUNT ASCONII ET ANONYMI VETERIS INTERPRETIS IN DUAS PRIORES ORATIONES NOTAE.

LIPSIAE

APUD GERHARDUM FLEISCHERUM IUN.

CIƆIƆCCCXV.

PROOEMIUM

SEU

PRINCIPIUM

PRIMAE ACTIONIS

IN

C. VERREM,

IN

C. VERREM
PRIMAE ACTIONIS
PROOEMIUM.

SUMMARIUM.

C. Cornelius Verres C. F. homo avarus, libidinosus, crudelis, A. V. C. 669. Cn. Papirio Proconsuli in Gallia quaestor additus, aversa pecunia publica proconsulem, exercitum, provinciam deseruit. Deinde quum Cn. Dolabellae provincia Cilicia esset constituta, legationem apud eum obtinuit A. V. C. 671., qui deinde quum quaestor Malleolus mortuus esset, Verre etiam pro quaestore usus est. Tamen, quum esset repetundarum accusatus, Verres acerrimum in eum testimonium dixit, rationemque nisi eo damnato referre noluit. A. V. C. 679. L. Licinio Lucullo M. Aurelio Cotta Coss. Verres Praeturam urbanam gessit, quam praeturam Cicero dicit aedium sacrarum publicorumque operum depopulationem, simul in iure dicendo bonorum possessionumque contra omnium instituta addictionem et condonationem fuisse. Post praeturam nactus est provinciam Siciliam propraetore regendam, Caioque Sacerdoti successit A. V. C. 680 eamque, quum Arrius ei non successisset, per

triennium obtinuit, atque in ea vitiorum suorum plurima et maxima monumenta constituit. Tandem L. Metello succedente, quum de provincia decessisset, reus factus est repetundarum a Siculis omnibus, praeter Syracusanos et Mamertinos, qui quum in societatem furtorum venissent, noluerunt accusationi subscribere, Mamertini etiam legatos miserunt qui Verrem laudarent. Siculi vero ad M. T. Ciceronem, qui quaesturae suae apud eos A. V. C. 678. gestae gratam iucundamque memoriam iis reliquerat, confugerunt, ab eoque petierunt, ut fortunarum suarum causam defensionemque accusando Verre susciperet. Itaque Cicero adductus est officio, fide et misericordia, ut Siculorum nomine Verris nomen de pecuniis repetundis deferret, ab eoque HS quadringenties repeteret. Ita res in iudicium adducta est A. V. C. 683. M. Licinio Crasso et Cn. Pompeio Magno Coss. Praeerat quaestioni de repetundis M'Acilius Glabrio, M' fil. isque iudices in consilio habuit M. Caesonium, Q. Manlium, P. Sulpicium, L. Cassium, Cn. Tremellium aliosque. Favebant Verri Metelli Scipiones, aliique nobiles; defensionem autem Q. Hortensius mox cos. designatus susceperat. Iam Verres eiusque amici quum sibi a M' Glabrionis ceterorumque iudicum severitate timerent, efficere studebant, ut causa in sequentem annum duceretur, et apud alios iudices ageretur. Cicero sibi CX. dies petierat, quibus in Sicilia testimonia, tabulas literasque conquireret; Verres invenit aliquem, qui quum praetorem Achaiae repetundarum reum fecisset, sibi biduo breviorem diem h. e. CVIII. dies postularet, ut si citius rediisset, prius quam Cicero causam agere posset. Ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem pervenit; Cicero autem totam Siciliam L. diebus sic

obiit, ut omnium populorum privatorumque literas iniuriasque cognosceret. Iam vero Cicero intelligere coepit, Verrem eiusque amicos nova ratione efficere studere, ut res in annum proxime sequentem duceretur. Nonae Sextiles erant, quibus Cicero primam actionem instituit. Isti videbant decem dies esse ante ludos votivos quos Cn. Pompeius facturus esset; his ludis ablatum iri quindecim dies; deinde continuo ludos Romanos consecuturos, ita prope XL. interpositis tum denique se ad Ciceronis accusationem responsuros, deinde se ducturos et dicendo et excusando facile ad ludos Victoriae; cum his plebeios esse coniunctos, secundum quos aut nulli aut pauci dies ad agendum essent futuri. Ita defessa ac refrigerata accusatione sperabant rem integram ad M. Metellum praetorem Verri amicissimum esse venturam. Quod ne fieret, Cicero rem ita instituit, ut longis et continuis orationibus abstineret, ac tantum breviter singula crimina explicaret, tum ubi ea interrogando, argumentis atque oratione firmavisset, testes ad ea accommodaret. Haec igitur erat prima actio, cuius quasi prooemium s. principium est brevis oratio quae sequitur.

In quo primum ostendit, ad invidiam ordinis senatorii, penes quem tum iudicia erant, infamiamque iudiciorum sedandam maxime pertinere, ne reus omnium iam opinione damnatus absolvatur c. 1. Verrem enim omnem spem salutis in spe vel eludendi vel corrumpendi iudicii ponere c. 2. 3. etsi vita eius tot vitiis flagitiisque convicta sit, ut nemo eum aliqua ex parte defendere possit c. 4. 5. Tum narrantur, quae Verres machinatus sit atque etiam nunc moliatur, ut huius praetoris horumque iudicum severitatem effugiat,

et ut res ita ducatur, ut anno proximo apud M. Metellum praetorem sibi faventem causa dicatur c. 6—10. Cui rationi satis astutae ut occurrat, Hortensio denuntiat se consilium cepisse necessarium, ut perpetuam orationem in alia tempora reservet, nunc autem Verrem tabulis, testibus, privatis publicisque literis auctoritatibusque accuset. Hortensii rationem esse, ut secundum binos ludos sibi respondere incipiat, suam, ut reum ante primos ludos comperendinet, h. e. eum in diem perendinum adesse iubeat, ad causam iterum dicendam c. 11. Omnino autem sibi propositum esse, anno proximo, quo aedilis futurus erat, iis hominibus resistere, quorum improbitate et audacia senatorius ordo prematur et urgeatur infamia iudiciorum c. 12. 13. Tantum abesse ut in hoc ipso iudicio aliquid committi patiatur, quod malam hominum existimationem de senatorum iudiciis, praesertim ubi de pecuniis repetundis agatur, confirmare possit c. 14. Postremo iudices ad severitatem excitat, in primis praetorem M' Acilium Glabrionem rogat, ut in hoc iudicio causam severitatis, integritatis, fidei, religionis, causam denique senatus suscipiat c. 15—17. iterumque denuntiat se prima actione hoc acturum, ut omissa perpetua oratione, breviter explicatis criminibus, singula statim interrogando, argumentis atque oratione firmet, ad eaque testes accommodet. c. 18.

PROOEMIUM

SEU

PRINCIPIUM

PRIMAE ACTIONIS

IN

C. VERREM.

I.

Quod erat optandum maxime, iudices, et quod unum ad invidiam vestri ordinis,[1] infamiamque iudiciorum sedandam, maxime pertinebat; id non humano consilio, sed prope divinitus datum atque oblatum vobis summo rei publicae tempore videtur. Inveteravit enim iam opinio perniciosa rei publicae, nobisque[2] periculosa, quae non modo Romae, sed et apud exteras nationes, omnium sermone percrebruit, his iudiciis, quae nunc sint, pe-

1) *Marg. ed. Lambin.* nostri ordinis.

2) *Sic cod. Franc.* 1. *ed. Lamb. Graev. Beck. Plerique habent* vobisque.

cuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse damnari. Nunc, in ipso discrimine ordinis iudiciorumque vestrorum, quum sint parati, qui concionibus et legibus hanc invidiam senatus inflammare conentur, reus in iudicium adductus est C. Verres, homo vita atque factis, omnium iam opinione, damnatus, pecuniae magnitudine, sua spe ac praedicatione, absolutus. Huic ego causae, iudices, cum summa voluntate et exspectatione populi Romani actor accessi, non ut augerem invidiam ordinis, sed ut infamiae communi succurrerem. Adduxi enim hominem, in quo reconciliare existimationem iudiciorum amissam, redire in gratiam cum populo Romano, satisfacere exteris nationibus possetis; depeculatorem aerarii, vexatorem Asiae atque Pamphyliae, praedonem iuris urbani, labem atque perniciem provinciae Siciliae. De quo si vos severe religioseque iudicaveritis: auctoritas ea, quae in vobis remanere debet, haerebit; sin istius ingentes divitiae iudiciorum religionem veritatemque[1] perfregerint: ego hoc tamen assequar, ut iudicium potius rei publicae, quam aut reus iudicibus,[2] aut accusator reo defuisse videatur.

II. Equidem, ut de me confitear, iudices, quum multae mihi a C. Verre insidiae terra marique factae sint, quas partim mea diligentia devitarim, partim amicorum studio officioque repulerim: nunquam tamen neque tantum periculum mihi adire visus sum, neque tantopere pertimui, ut

1) severitatemque *Ms. Iannoct. Idem coniecerant Manut. et Lamb.*
2) *Codd. Pall.* duo *et edd. vett.* iudiciis.

nunc in ipso iudicio. Neque tantum me exspectatio accusationis meae, concursusque tantae multitudinis, quibus ego rebus vehementissime perturbor, commovet, quantum istius insidiae nefariae, quas uno tempore mihi, vobis,[1] M' Glabrioni praetori, sociis, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur: qui ita dictitat, iis esse metuendum, qui, quod ipsis solis satis esset, surripuissent; se tantum rapuisse, ut id multis satis esse possit; nihil esse tam sanctum, quod non violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Quod si, quam audax est ad conandum, tam esset obscurus in agendo: fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset. Verum hoc adhuc percommode cadit, quod cum incredibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. Nam ut apertus in corripiendis pecuniis fuit, sic in spe corrumpendi iudicii perspicua sua consilia conatusque omnibus fecit. Semel, ait, se in vita pertimuisse, tum, quum primum reus a me factus sit, quod quum e provincia recens esset, invidiaque et infamia non recenti, sed vetere ac diuturna flagraret, tum ad iudicium corrumpendum tempus alienum offenderet. Itaque quum ego diem in Sicilia[2] inquirendi perexiguam postulavissem, invenit iste, qui sibi in Achaiam biduo breviorem diem postularet: non ut is idem[3] conficeret

1) vobis, *quod abest in Pall. duobus, Franc. 1. edd. plerisque, legitur in codd. Pariss. restitutum a Lall. Ern. Beck.*

2) *Vulgo* in Siciliam; *sed Ernestius e cod. Gu. edidit,* in Sicilia, *quia additur* inquirendi.

3) *Sic Lambinus; idem Ern. invenit in Ms. Gu. Vulgo* non ut idem.

diligentia et industria sua, quod ego meo labore et vigiliis consecutus sum. Etenim ille Achaicus inquisitor, ne Brundisium quidem pervenit; ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obii, ut omnium populorum privatorumque literas iniuriasque cognoscerem: ut perspicuum cuivis esse posset,[1] hominem ab isto quaesitum esse, non qui reum suum adduceret, sed qui meum tempus obsideret.

III. Nunc homo audacissimus atque amentissimus hoc cogitat. Intelligit, me ita paratum atque instructum in iudicium venire, ut non modo in auribus vestris, sed in oculis omnium sua furta atque flagitia defixurus sim. Videt, senatores multos esse testes audaciae suae; videt multos equites Romanos, frequentes praeterea cives atque socios, quibus ipse insignes iniurias fecerit. Videt etiam tot tam[2] graves ab amicissimis civitatibus legationes cum publicis auctoritatibus ac testimoniis convenisse. Quae quum ita sint, usque eo de omnibus bonis male existimat; usque eo senatoria iudicia perdita profligataque esse arbitratur, ut hoc palam dictitet, non sine causa se cupidum pecuniae fuisse, quoniam tantum in pecunia praesidium experiatur esse; sese (id quod difficillimum fuerit) tempus ipsum emisse iudicii sui, quo cetera facilius emere posset; ut, quoniam criminum vim subterfugere nullo modo poterat, procellam temporis

1) possit *ed. Ven. Naug. Lambin. Manut.*
2) *Particulam* tam *habent codd. Gu. et Pariss. eamque asciverunt Lamb. Graev. Lall. Beck. In plerisque aliis omittitur.*

devitaret. Quod si non modo in causa, verum in aliquo honesto praesidio, aut alicuius eloquentia, aut gratia, spem aliquam collocasset: profecto non haec omnia colligeret atque aucuparetur; non usque eo despiceret contemneretque ordinem senatorium, ut arbitratu eius deligeretur ex senatu, qui reus fieret; qui, dum hic, quae opus essent, compararet, causam interea ante eum diceret. Quibus ego rebus quid iste speret, et quo animum intendat, facile perspicio. Quamobrem vero se confidat aliquid perficere posse, hoc praetore,[1] et hoc consilio, intelligere non possum. Unum illud intelligo, quod populus Rom.[2] in reiectione iudicum iudicavit, ea spe istum fuisse praeditum, ut omnem rationem salutis in pecunia poneret; hoc erepto praesidio, ut nullam sibi rem adiumento fore arbitraretur.

IV. Etenim quod est ingenium tantum, quae tanta facultas dicendi et copia, quae istius vitam, tot vitiis flagitiisque convictam,[3] iam pridem omnium voluntate iudicioque damnatam, aliqua ex parte possit defendere? Cuius ut adolescentiae maculas ignominiasque

---

1) *Vulgo ante* praetore *legitur* Glabrione *sine dubio e glossemate natum. Asconius et cod. unus Paris. id omittunt.*

2) *Sic edidit Ernestius cum Graevio pro* Praetor. *quod natum est e compendio* P. R. *quod est in codd. Pariss. et Gu. Primus explanate* praetor *dedit Aldus. Veritatem lectionis* Populus Romanus *confirmat Asconii nota ad cap.* 6.

3) convictam *ed. Ven.* coniunctam. *Lambin. coni.* coinquinatam s. inquinatam *Guter.* commistam. *Unice tamen verum* convictam.

praeteream; quaestura, primus gradus honoris, quidnam habet aliud in se, nisi Cn. Carbonem spoliatum a quaestore suo pecunia publica? nudatum, inquam, a quaestore et proditum consulem?[1] desertum exercitum? relictam provinciam? sortis necessitudinem religionemque violatam? cuius legatio exitium fuit Asiae totius et Pamphyliae; quibus in provinciis urbes multas, domos plurimas,[2] omnia fana depeculatus[3] est, quum in Cn. Dolabellam scelus suum illud pristinum renovavit et instauravit quaestorium; quum eum, cui legatus et pro quaestore fuisset, et in invidiam suis maleficiis adduxit, et in ipsis periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnavit ac prodidit; cuius praetura urbana aedium sacrarum fuit publicorumque operum depeculatio;[4] simul in iure dicundo, bonorum possessionumque, contra omnium instituta, addictio, et condonatio.

---

1) *Recepi lectionem h. l. ap. Diomedem* (p. 463. ed. Putsch.) *Vulgo edebatur:* quaestura, primus gradus honoris, quid aliud habet in se, nisi Cn. Carbonem spoliatum a quaestore suo pecunia publica? nudatum et proditum consulem? etc. *Graevio placebat interpunctio, quam vetus anonymus interpres secutus videtur:* spoliatum a quaestore suo? pecunia publica nudatum et proditum consulem? *Ernestius malebat:* spoliatum a quaestore suo pecunia publica et nudatum; proditum consulem.

2) *Recte sic ordinanda esse verba censuit Lambinus, quae vulgo hoc ordine procedebant,* multas domos, plurimas urbes.

3) *nonnulli libri teste Lambino hic et infra* depopulatus.

4) *Sic Lambin. Vulg.* depopulatio.

V. Iam vero omnium vitiorum suorum plurima et maxima constituit monumenta et in 'cia in provincia Sicilia; quam iste per triennium ita vexavit ac perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit, vix autem per multos annos, innocentesque praetores aliqua ex parte recreari aliquando posse videatur. Hoc praetore Siculi neque suas leges, neque nostra senatusconsulta, neque communia iura tenuerunt. Tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis avarissimi et libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit,[1] aut satietati superfuit. Nulla res per triennium, nisi ad nutum istius, iudicata est: nulla res tam patria[2] cuiusquam atque avita fuit, quae non ab eo, imperio istius, abiudicaretur. Innumerabiles pecuniae ex aratorum bonis novo nefarioque instituto coactae; socii fidelissimi in hostium numero existimati; cives Romani servilem in modum cruciati et necati; homines nocentissimi propter pecunias[3] iudicio liberati; honestissimi atque integerrimi, absentes rei facti, indicta causa damnati et eiecti; portus munitissimi, maximae tutissimaeque urbes piratis praedonibusque patefactae; nautae militesque Siculorum, socii nostri atque amici, fame necati; classes optimae atque opportunissimae cum magna ignominia populi Romani amissae et perditae. Idem iste praetor monumenta antiquissima partim regum locupletissimorum, quae illi ornamen-

1) *Frustra Hotomannus corrigebat* imprudentia.

2) *in edd. Manutianis posterioribus legitur* patrita.

3) Pecuniam *edd. Ven. Manut. Lamb.*

to[1] urbibus esse voluerunt, partim etiam nostrorum imperatorum, quae victores civitatibus Siculis aut dederunt aut reddiderunt, spoliavit nudavitque[2] omnia. Neque hoc solum in statuis ornamentisque publicis fecit, sed etiam delubra omnia, sanctissimis religionibus consecrata, depeculatus est; deum denique nullum Siculis, qui ei paulo magis affabre atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. In stupris vero et flagitiis nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor, simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos coniugesque suas integras ab istius petulantia conservare non licitum est. At enim haec ita commissa sunt ab isto, ut non cognita sint ab omnibus. Hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque eius nefaria commemorare possit; ut mihi magis timendum sit, ne multa crimina praetermittere, quam ne qua in istum fingere existimer. Neque enim mihi videtur haec multitudo, quae ad audiendum convenit, cognoscere ex me causam voluisse, sed ea, quae scit, mecum recognoscere.

VI. Quae quum ita sint, iste homo amens ac perditus alia mecum ratione pugnat. Non id agit, ut alicuius eloquentiam mihi oppo-

---

1) *Franc.* 1. ornamenta.

2) *Ms. Pal.* connudavitque — nudavit *recte sic explicatur ab Ernestio, quod Verres in aliis bases nudas reliquerit, aliis detraxerit quae manu gestabant, ut statuae Cereris simulacrum Victoriae Verr. IV.* 49.

nat; non gratia, non auctoritate cuiusquam, non potentia nititur. Simulat his se rebus confidere; sed video, quid agat; (neque enim agit occultissime;) proponit inania mihi nobilitatis, hoc est, hominum arrogantium nomina; qui non tam me impediunt, quod nobiles sunt, quam adiuvant, quod noti sunt. Simulat se eorum praesidio confidere, quum interea aliud quiddam iam diu [1] machinetur. Quam spem nunc habeat in manibus, et quid moliatur, breviter iam, iudices, exponam. Sed prius, ut ab initio res ab eo constituta sit, quaeso, cognoscite. Ut primum e provincia rediit, [2] redemptio est huius iudicii facta grandi pecunia. Ea [3] mansit in conditione atque pacto usque ad eum finem, [4] dum iudices reiecti sunt. Posteaquam reiectio iudicum facta est; quod et in sortitione istius spem fortuna populi Romani, [5] et in reiiciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam vicerat, renuntiata est tota conditio. [6] Praeclare

---

1) *Ascon.* aliud quiddam diu *Ernestius maluit* aliud quid iam diu.

2) *Graev. e cod Franc.* 1. Primum ut e provincia rediit.

3) *Sic Ascon. et Schol. anonymus. In multis edd. abest* ea.

4) ad eum finem *suspectum fuit Grutero.*

5) *Hotom. Lamb.* fortuna rei publicae. *Sed* fortuna populi Romani, *quae formula fere in hac re sollemnis est, legitur in plerisque codd. Post* Romani *Schol. Anon. in codice suo legit* perfugerat.

6) *In plerisque codd. Mss. legitur* conductio. *At Ascon. habet* conditio, *quod Camerar. aliique receperunt et probavit Gronov. de Pec. vet. et Ernestius. Sane hic eodem verbo opus esse videtur, quo ante usus erat in verbis* ea mansit in conditione.

se res habebat. Libelli nominum vestrorum consiliique huius in manibus erant omnium. Nulla nota, nullus color, nullae sordes videbantur his sententiis allini posse: quum iste repente ex alacri atque laeto sic erat humilis atque demissus, ut non modo populo Romano, sed etiam sibi ipsi condemnatus videretur.

VII. Ecce autem,[1] his diebus paucis, comitiis consularibus factis, eadem illa vetera consilia pecunia maiore repetuntur, eaedemque vestrae famae fortunisque omnium insidiae per eosdem homines comparantur. Quae res primo, iudices, pertenui nobis argumento indicioque[2] patefacta est: post aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine ullo errore pervenimus. Nam ut Hortensius consul designatus, domum reducebatur[3] e campo, cum maxima frequentia ac multitudine:[4] fit obviam casu ei multitudini C. Curio; quem ego hominem, honoris potius quam contumeliae causa, nominatum volo. Etenim ea dicam, quae ille, si commemorari noluisset, non tanto in conventu, tam aperte palamque dixisset. Quae tamen a me pedeten-

1) *Vulgo* Ecce autem repente. *Gulielmio glossema visum est* repente. *Attamen etiam Verr. V. 34. occurrit* ecce autem repente, *et in Orat. pro Caecina c 30.* subito ecce *componuntur. Quia tamen paulo ante positum est* repente, *et multis locis simpliciter* ecce *ponitur in re inopinata, illud h. l. delendum putavi.*

2) *Male cod. Guelf. et ed. Gruter.* iudicioque.

3) deducebatur *coni. Ern.*

4) a multitudine *codd. Pall. ed. Vict. Grut.*

tentim cauteque dicentur; ut et amicitiae nostrae, et dignitatis illius habita ratio esse intelligatur. Videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem. Appellat hominem, et ei voce maxima gratulatur victoriam.[1] Ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessariisque eius, qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse. „Renuntio, inquit, tibi, te hodiernis comitiis esse absolutum." Quod quum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur; immo vero, ut quisque me viderat, narrabat. Aliis illud indignum, aliis ridiculum videbatur; ridiculum iis, qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non in comitiis consularibus, positam arbitrabantur; indignum his,[2] qui altius perspiciebant, et hanc gratulationem ad iudicium corrumpendum spectare arbitrabantur.[3] Etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se et mecum loquebantur: „Aperte iam ac perspicue nulla esse iudicia. Qui reus pridie iam ipse se condemnatum putabat, is, posteaquam defensor eius consul est factus, absolvitur." — Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicae privataeque literae Romae sunt,

1) victoriam abest *Ms. Cuiac. Gu.*

2) *Sic Ms Guelf. Vulgo* iis.

3) *Pro* arbitrabantur *Lambin. conl. legendum* videbant. *Sed quia sic exsistit clausula hexametri, aptius esset* intelligebant. *Certe bis in clausula duorum membrorum positum* arbitrabantur, *non est Ciceronianum.*

nihilne id valebit? — „Nihil, invito consule designato.“ — Quid? iudices[1] non crimina, non testes, non existimationem populi Romani sequentur? — „Non. Omnia in unius potestate ac moderatione vertentur.“ Vere loquar, iudices. Vehementer me haec res commovebat. Optimus enim quisque ita loquebatur: „Iste quidem tibi eripietur; sed nos non tenebimus iudicia diutius. Etenim quis poterit, Verre absoluto, de transferendis iudiciis recusare?“ Erat omnibus molestum: neque eos tam istius hominis perditi[2] subita laetitia, quam hominis amplissimi nova gratulatio commovebat. Cupiebam dissimulare me id moleste ferre; cupiebam animi dolorem vultu tegere, et taciturnitate celare.

VIII. Ecce autem illis ipsis diebus, quum praetores designati sortirentur, et M. Metello obtigisset, ut is de pecuniis repetundis quaereret: nuntiatur mihi, tantam isti gratulationem esse factam, ut is quoque[3] domum mitteret, qui uxori suae nuntiarent. Sane ne haec quidem res mihi placebat; neque tamen, quid tantopere in hac sorte metuendum mihi

---

4) *Vulgo interpungitur* Quid iudices? *Melius autem distinguitur ab Oxx.* Quid? iudices *probante Beckio.*

5) hominis *ante* perditi *omiserunt Hotom. Manut. Naug probante Gulielmio. Recte vero Ern. servandum illud esse statuit, quia opponitur* hominis amplissimi, *Et Agroetius* (p. 2272. Gramatt. Putsch.) *habet* hominis perditi: *at paullo post* huius hominis amplissimi.

6) *Vulgo* pueros domum mitteret, *abest autem* pueros *codd. Hotoman. Manut. Iaunoct. Itaque post Hotom. et Manut. Ernestius illud delevit.*

esset, intelligebam. Unum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam: fiscos complures cum pecunia Siciliensi a quodam senatore ad equitem Romanum esse translatos;[1] ex his quasi X fiscos ad senatorem illum relictos esse, comitiorum meorum[2] nomine; divisores omnium tribuum noctu ad istum vocatos. Ex quibus quidam, qui se omnia mea causa debere[3] arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit; demonstrat, qua iste oratione usus esset; commemorasse istum, quam liberaliter eos tractasset etiam antea, quum ipse praeturam petisset, et proximis consularibus praetoriisque comitiis; deinde continuo esse pollicitum quantam vellent pecuniam,[4] si me aedilitate deiecissent. Hic alios negasse se audere;[5] alios respondisse, non putare id perfici posse; inventum tamen esse fortem amicum, ex eadem familia Q. Verrem, Romilia, ex optima divisorum disciplina, patris istius discipulum atque amicum, qui, HS quingentis millibus depositis, id se perfecturum polliceretur; et fuisse tamen[6] nonnullos, qui se una facturos esse dicerent. Quae quum ita essent, sane benivolo

---

1) delatos *Ms. Ursin.* relatos *cod. Iannoct.*

2) meorum *addidit Ern. ex Asconio et Ms. Gu. ut ante P. Manutius et Graevius fecerant. Significantur comitia aedilitia.*

3) *Olim in multis edd. erat* mea causa facere debere. *Recte tamen auctore Asconio Manutius omisit verbum* facere, *idque imitati sunt Graev. Ern. alii.*

4) *Manut. Victor. alii,* quantum vellent pecuniae.

5) negasse se audere *Lambin. Alii omittunt pronomen* se.

6) *Lambinus edidit* tandem *e coniectura Hotomani.*

animo me, ut magnopere caverem, praemonebat.

X. Sollicitabar rebus maximis uno atque eo perexiguo tempore; urgebant comitia; et in his ipsis[1] oppugnabar grandi pecunia. Instabat iudicium; ei quoque negotio fisci Sicilienses minabantur. Agere, quae ad iudicium pertinebant, libere, comitiorum metu deterrebar; petitioni toto animo servire, propter iudicium, non licebat. Minari denique divisoribus ratio non erat, propterea quod eos intelligere videbam, me hoc iudicio districtum atque obligatum futurum. Atque hoc ipso tempore Siculis denuntiatum esse audio, primum ab Hortensio, domum ad illum ut venirent; Siculos in eo sane liberos, quum, quamobrem arcesserentur, intelligerent, non venisse.[2] Interea comitia nostra, quorum iste se, ut ceterorum hoc anno comitiorum dominum esse arbitrabatur, haberi coepta sunt. Cursare iste, homo potens, cum filio blando et gratioso, circum tribus; paternos amicos, hoc est, divisores, appellare omnes et convenire. Quod quum esset intellectum et animadversum: fecit animo libentissimo populus Romanus, ut, cuius divitiae me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecuniae

1) *Vulgo* his ipsis *omissa praepositione, quam addunt cod. Gu. Lambin Ern.*

2) *Ita hunc locum constitui, qui vulgo sic legitur*: Siculos sane in eo liberos fuisse, qui quamobrem arcesserentur, quum intelligerent, non venisse. *Gronovius obss.* I. 12. *ita scribi voluit:* Siculos in ea re sane liberos fuisse, quamobrem arcesserentur quum intelligerent non venisse.

de honore deiicerent.[1] Posteaquam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo coepi multo magis vacuo ac soluto, nihil aliud, nisi de iudicio, agere et cogitare. Reperio, iudices, haec ab istis consilia inita et constituta, ut, quacunque opus esset ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellum praetorem causa diceretur. In eo esse haec commoda: primum M. Metellum, amicissimum; deinde Hortensium consulem non solum, sed etiam Q. Metellum; qui quam isti sit amicus, attendite. Dedit enim praerogativam suae voluntatis eiusmodi, ut isti pro praerogativis eam reddidisse videatur. An me taciturum tantis de rebus existimavistis? et, in tanto rei publicae existimationisque meae periculo, cuiquam consulturum potius, quam officio et dignitati meae? Arcessit alter consul designatus Siculos; veniunt nonnulli, propterea quod L. Metellus esset praetor in Sicilia. Cum iis ita loquitur: se consulem esse; fratrem suum alterum Siciliam provinciam obtinere, alterum esse quaesiturum de pecuniis repetundis; Verri ne noceri possit, multis rationibus esse provisum.

X. Quid est, quaeso, Metelle, iudicium corrumpere, si hoc non est? testes, praesertim Siculos, timidos homines et afflictos, non solum auctoritate deterrere, sed etiam consulari metu, et duorum praetorum potestate? Quid faceres pro homine innocente et propin-

1) *Sic e Franc. I. edd. pr. ediderunt Graev. Ern. Alii* pecunias de honore deiicerer *cod. Guelf.* pecunia d. h. deiicerer.

quo, quum propter hominem perditissimum atque alienissimum, de officio ac dignitate decedis: et committis, ut, quod ille dictitat, alicui, qui te ignorat, verum esse videatur? Nam hoc Verrem dicere aiebant, te non fato, ut ceteros ex vestra familia, sed opera sua, consulem factum. Duo igitur consules et quaesitor erunt ex illius voluntate. „Non solum effugiemus", inquit, hominem in quaerendo nimium diligentem, nimium servientem populi existimationi, M' Glabrionem: accedet nobis etiam illud. Iudex est M. Caesonius, collega nostri accusatoris, homo in rebus iudicandis spectatus et cognitus; quem minime expediat esse in eo consilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere; propterea quod iam antea, quum iudex in Iuniano consilio fuisset, turpissimum illud facinus non solum graviter tulit, sed etiam in medium protulit. Hunc iudicem ex Kal. Ianuar. non habebimus. Q. Manlium et Q. Cornificium, duos severissimos atque integerrimos iudices, quod tribuni plebis tum erunt, iudices non habebimus. P. Sulpicius, iudex tristis et integer, magistratum[1] ineat necesse est Nonis Decembr. M. Crepereius, ex acerrima illa equestri familia et disciplina; L. Cassius ex familia, tum ad ceteras res, tum ad iudicandum severissima; Cn. Tremellius, homo summa religione et diligentia: tres hi homines veteres tribuni militares sunt designati; ex Kal. Ianuar. non iudicabunt. Subsortiemur etiam in M. Metelli locum, quoniam is huic ipsi

---

1) magistratum *(scil tribunatum plebis)* ineat oportet *Lambin.*

quaestioni praefuturus est. Ita secundum Kalendas Ianuar. et praetore, et prope toto consilio commutato, magnas accusatoris minas, magnamque iudicii exspectationem ad nostrum arbitrium libidinemque eludemus." Nonae sunt hodie Sextiles. Hora nona convenire coepistis. Hunc diem iam ne numerant quidem. Decem dies sunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompeius facturus est. Hi ludi dies quindecim auferent; deinde continuo Romani consequentur. Ita prope XL. diebus interpositis, tum denique se ad ea, quae a nobis dicta erant, responsuros esse arbitrantur; deinde se ducturos et dicendo, et excusando,[1] facile ad ludos Victoriae. Cum his plebeios esse coniunctos; secundum quos aut nulli, aut pauci dies ad agendum futuri sunt. Ita defessa ac refrigerata accusatione, rem integram ad M. Metellum praetorem esse venturam. Quem ego hominem, si eius fidei diffisus essem, iudicem non retinuissem. Nunc tamen eo animo sum, ut eo iudice, quam praetore, hanc rem transigi malim; et iurato suam, quam iniurato aliorum tabellas committere.

XI. Non ego,[2] iudices, iam vos consulo, quid mihi faciendum putetis. Id enim consilii mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo. Si utar ad

---

1) „*veluti valitudinem. Lambinus dedit* recusando *non bene. Ms. Gu.* accusando" *Ern.*

2) *Recte sic Ernestius pro vulg.* nunc ego *rescribendum censuit. Non enim consulit indices, sed potius eos consulere supervacuum iudicat. Id subiecta ratio docet, quum dicit:* Id ENIM etc.

dicendum meo legitimo tempore, mei laboris, industriae diligentiaeque capiam fructum, et accusatione [1] perficiam, ut nemo umquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, compositior [2] ad iudicium venisse videatur. Sed in hac laude industriae meae, reus ne elabatur, summum periculum est. Quid est igitur, quod fieri possit? Non obscurum, opinor, neque absconditum. Fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reservemus: nunc hominem tabulis, testibus, privatis publicisque literis auctoritatibusque accusemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortensi. Dicam aperte. Si te mecum dicendo ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem: ego quoque in accusando, atque in explicandis criminibus operam consumerem. Nunc, quoniam pugnare contra me instituisti, non tam ex tua natura, quam, ex istius tempore et causa, malitiose; necesse est istiusmodi rationi aliquo consilio obsistere. Tua ratio est, ut secundum binos ludos mihi respondere incipias. Mea, ut ante primos [3] ludos comperendinem.

---

1) *Vulgo* et ex accusatione. *Praepositionem h. l. non de Latina consuetudine additam auctore Ernestio delevi.*

2) *„Vetus anonymus interpres,* Paratus *inquit,* accusator est, qui multa crimina obiecturus est reo. *Vigilantior* qui omnia circumspicit ne reus evadat. *Copiosior* ad varietatem dicendi retulit.“ *Ergo ille* copiosior *in suo codice legit pro* compositior. *Hoc tamen servandum puto, ut referatur ad oratoriam in componendis argumentis diligentiam.*

3) *Nihil opus est post* ante primos *vocabulum* ludos *delere, quod Lambino teste nonnullis in mentem*

Ita fiet, ut tua ista ratio existimetur astuta: meum hoc consilium necessarium.

XII. Verum illud, quod institueram dicere, mihi rem tecum esse, huiusmodi est. Ego, quum hanc causam, Siculorum rogatu recepissem, idque mihi amplum et praeclarum existimassem, eos velle meae fidei diligentiaeque periculum facere, qui innocentiae abstinentiaeque fecissent: tum, suscepto negotio, maius mihi quiddam proposui; in quo meam in rem publicam voluntatem populus Romanus perspicere posset. Nam illud mihi nequaquam dignum industria conatuque meo videbatur, istum a me in iudicium iam omnium iudicio condemnatum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia, et ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusdam iudiciis usus es, etiam in istius hominis desperati causa [1] interponeretur. Nunc vero, quoniam haec te omnis dominatio regnumque iudiciorum tantopere delectat, et sunt homines, quos libidinis infamiaeque suae neque pudeat, neque taedeat; qui quasi de industria in odium offensionemque populi Romani irruere videantur: hoc me profiteor suscepisse, magnum fortasse onus, et mihi periculosum, veruntamen dignum, in quo omnes nervos aetatis industriaeque meae contenderem. Quoniam totus ordo, paucorum improbitate et audacia premitur, et urgetur infamia iudiciorum: profiteor, huic generi hominum me inimicum,

venit. Hic enim emphasin habet repetitum ludos *in altero membro priori opposito.*

1) desperata causa *ed. Ven.*

accusatorem odiosum, assiduum,[1] acerbum adversarium. Hoc mihi sumo, hoc mihi deposco, quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus Romanus ex Kal. Ianuar. secum agere de re publica ac de hominibus improbis voluit: hoc munus aedilitatis meae populo Romano amplissimum pulcherrimumque polliceor. Moneo, praedico, ante denuntio: qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrumpendi iudicii solent esse, quique ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc iudicio manus animosque ab hoc scelere nefario.

XIII. Erit tum consul Hortensius cum summo imperio et potestate; ego autem aedilis, hoc est, paullo amplius quam privatus: tamen haec huiusmodi res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo Romano grata atque iucunda, ut ipse consul in hac causa prae me minus etiam, si fieri possit, quam privatus esse videatur. Omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expositis certis rebus, agentur, quae inter decem annos,[2] posteaquam iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefarie flagitioseque facta sunt. Cognoscet ex me populus Romanus, quid sit, quamobrem, quum equester ordo iudicaret,

---

1) *Memmius haec verba sic transponebat, probantibus Lambino et Fabricio*: inimicum odiosum, accusatorem assiduum.

2) *Edd. ante Ald.* intra decem annos. *Vulgatum* inter decem annos *iam Asconius habet praeterea Mss. Hotom. Cuiac. Pall. Guelf.*

annos prope quinquaginta continuos,[1] nulla ne tenuissima quidem suspicio acceptae pecuniae ob rem iudicandam constituta sit? quid sit, quod iudiciis ad senatorium ordinem translatis, sublataque populi Romani in unumquemque nostrum potestate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris HS tricies[2] praetorium hominem honeste non posse damnari? quid sit, quod, P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio praetore, de pecuniis repetundis, lis aestimata sit eo nomine, quod ille ob rem iudicandam pecuniam accepisset; quod in C. Herennio, quod in C. Popillio, senatoribus, qui ambo peculatus damnati sunt; quod in M. Attilio, qui de maiestate damnatus est, hoc planum factum sit, eos pecuniam ob rem iudicandam accepisse; quod inventi sint[3] senatores, qui C. Verre praetore urbano sortiente, exirent in eum reum, quem incognita causa condemnarent; quod inventus[4] senator, qui quum iudex esset, in eodem iudicio et ab reo pecuniam acciperet, quam iudicibus divideret, et ab accusatore, ut reum damnaret? Iam vero

---

1) *Post* continuos *in codd. adhuc collatis omnibus et edd. vett. adduntur verba:* nullo iudice equite Romano iudicante, *quae manifesta interpolata sunt. Itaque ea iam a Graevio damnata, ab Ernestio et Beckio uncis inclusa, e textu eieci; et ante verba* ne tenuissima quidem *auctore Graevio praeposui* nulla, *e quo, quum glossema illud in textum immigrasset, factum est* nullo.

2) tricies *Sic Ascon. Hotom. Lamb. alii. Ed. Ven. aliaeque vett.* HS XXX.

3) *Vulgo* factum est — inventi sunt. *Coniunctivum postulat antecedens* quid sit?

4) *Post* inventus *auctore Ernestio delevi* est. *Certe ut antea,* sit *legendum esset.*

quomodo illam labem, ignominiam, calamitatemque totius ordinis conquerar? hoc factum esse in hac civitate, quum senatorius ordo iudicaret, ut discoloribus signis iuratorum hominum sententiae notarentur? Haec omnia me diligenter severeque acturum esse, polliceor.

XIV. Quo me tandem animo fore putatis;[1] si quid in hoc ipso iudicio intellexero simili aliqua ratione esse violatum atque commissum? Quum praesertim[2] planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia, multis audientibus, saepe dixisse, „se habere hominem potentem, cuius fiducia provinciam spoliaret; neque sibi soli pecuniam quaerere, sed ita triennium illud praeturae Siciliensis distributum habere, ut secum praeclare agi diceret, si unius anni quaestum in rem suam converteret; alterum patronis et defensoribus suis traderet; tertium illum uberrimum quaestuosissimumque annum totum iudicibus reservaret.“ Ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod apud M' Glabrionem nuper, quum in reiiciendis iudicibus commemorassem, intellexi, vehementer populum Romanum commoveri: me arbitrari, fore, uti nationes exterae legatos ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis iudiciumque tolleretur;[3] si enim iudicia nulla sint,

1) *Sic Lamb. Vulgo* putetis.

2) praesertim *abest ed. Lamb.*

3) mitterent — tolleretur *pendet* a commemorassem. *Itaque non est corrigendum* mittant — tollatur, *etsi Ernestius negat, si quis hoc malit, se repugnaturum. Similis forma constructionis est Orat.* II. 86. sic *fore* ut ordinem rerum locorum ordo *conservaret, ubi praecedit* invenisse.

tantum unumquemque ablaturum putant, quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitrentur;[1] nunc, quod eiusmodi iudicia sint, tantum unumquemque auferre, quantum sibi, patronis, advocatis, praetori,[2] iudicibus satis futurum sit; hoc profecto infinitum esse; se avarissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissimae victoriae non posse. O commemoranda iudicia, praeclaramque existimationem nostri ordinis! quum socii populi Romani iudicia de pecuniis repetundis fieri nolunt,[3] quae a maioribus nostris sociorum causa comparata sunt. An iste umquam de se bonam spem habuisset, nisi de vobis malam opinionem animo imbibisset? Quo maiore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet, quam est apud populum Romanum, quum in avaritia, scelere, periurio vos sui similes esse arbitretur.

XV. Cui loco, per deos immortales, iudices, consulite ac providete. Moneo praedicoque id, quod intelligo, tempus opportunissimum[4] vobis hoc divinitus datum esse, ut

1) arbitrentur *recte recepit Ern. e. Gu. et edd. pr. Male Ald.* arbitrarentur.

2) *Vulg.* praetoribus. *Melius Lambin. Ern.* praetori.

3) *Nil opus, quod Ernestio placebat, corrigere* nolent.

4) opportunissimum *deest in codd. Vet. Lamb. et Guelf. Omiserunt Lambin. et Ernestius. Et hic quidem eam ob causam, quod verbum* opportunus *requirat vel* quo (scil. tempore) *vel genitivum ut h. l.* liberandi ordinis; *non autem eo posito sequatur* ut: *Recte autem monuit Beckius verba* ut liberetis *hoc loco pendere a* datum esse.

odio, invidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. Nulla in iudiciis severitas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia. Itaque a populo Romano contemnimur, despicimur: gravi diuturnaque iam flagramus infamia. Neque enim ullam aliam ob causam populus Romanus tribuniciam potestatem tanto studio requisivit: quam quum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera iudicia poscebat. Neque hoc Q. Catulum, hominem sapientissimum atque amplissimum, fugit, qui Cn. Pompeio, viro fortissimo et clarissimo, de tribunicia potestate referente, quum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate usus: „Patres conscriptos[1] iudicia male et flagitiose tueri; quod si in rebus iudicandis populi Romani existimationi satisfacere voluissent, non tantopere homines fuisse tribuniciam potestatem desideraturos." Ipse denique Cn. Pompeius, quum primum concionem ad urbem consul designatus habuit; ubi (id quod maxime exspectari videbatur) ostendit, se tribuniciam potestatem restituturum, factus est in eo strepitus, et grata concionis admurmuratio. Idem in eadem concione quum dixisset:[2] „populatas vexatasque esse provincias; iudicia autem turpia et flagitiosa fieri; ei rei se providere ac

---

1) *Nescio quid Ernestio in mentem venerit hic monere, rarum esse senatores extra senatum patres conscriptos appellari. Atqui hic res agebatur in senatu; et Catulus sententiam dicebat in senatu. Itaque nihil hic est mutandum, etsi Ms. Gu. habet* pres ac iudicia.

consulere velle:" tum vero non strepitu, sed maximo clamore suam populus Romanus significavit voluntatem.

XVI. Nunc autem homines in speculis sunt; observant, quemadmodum sese unusquisque vestrum gerat in retinenda religione, conservandisque legibus. Vident adhuc post legem tribuniciam unum senatorem[1] vel tenuissimum esse damnatum. Quod tametsi non reprehendunt, tamen magnopere, quod laudent, non habent. Nulla est enim laus, ibi esse integrum, ubi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere. Hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus Romanus de vobis iudicabit. In hoc homine statuetur, possitne, senatoribus iudicantibus, homo nocentissimus pecuniosissimusque damnari. Deinde est huiusmodi reus, in quo[2] nihil sit, praeter summa peccata, maximamque pecuniam; ut, si liberatus sit, nulla alia suspicio, nisi ea, quae turpissima est, residere possit, non gratia, non cognatione, non aliis recte factis,[3]

---

1) *Lambin. ex Asconio dedit* unum hominem. *Perperam.*

2) *Vulgo additur* homine. *Herelius vel* homine *delendum vel omnino substituendum censuit. Prior ratio verior.*

3) *Lambinus legendum censebat* non ullis recte factis, *quod iure repudiavit Gruterus. Saepe enim in deprecatione alia reorum* recte facta *in iudicio proferebantur. cf. Inv.* II. c. 34. *ubi in exemplo deprecationis reus dicitur* multorum suorum recte factorum causa ut uni delicto ignoscatur *postulare.*

non denique alio mediocri vitio,[1] tot tantaque eius vitia sublevata esse existimabuntur. Postremo ego causam sic agam, iudices: eiusmodi res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam, ut nemo a vobis, ut istum absolvatis, per gratiam conetur contendere. Habeo autem certam viam atque rationem, qua omnes illorum conatus investigare et consequi possim. Ita res a me agetur, ut in eorum consiliis omnibus non modo aures hominum, sed etiam oculi populi Romani interesse videantur. Vos aliquot iam per annos conceptam huic ordini turpitudinem atque infamiam delere ac tollere potestis.[2] Constat inter omnes, post haec iudicia,[3] quibus nunc utimur, nullum hoc splendore atque hac dignitate consilium fuisse. Hic si quid erit offensum, omnes homines non iam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium omnino ordinem ad res iudicandas quaerendum arbitrabuntur.

XVII. Quapropter primum ab diis immortalibus, quod sperare mihi videor, hoc idem, iudi-

1) aliquo mediocri vitio *scil. iudicum in re iudicanda.*

2) ac tollere *in Franc.* 1. *Ox. et aliquot edd. pr. omissum. Graevio non videbatur a Tullio perfectum. Idem tamen or. pro Quint.* c. 11. *coniunxit* tolli funditus ac deleri. *Et servanda esse verba* ac tollere *bene monuit Ern. primum quod iis sublatis oriatur clausula hexametri, deinde quia tollatur aequalitas s. paritas membrorum hac scil. clausula ad illam* investigare et consequi possim, *relata.*

3) *Vulgo* p. h. constituta iudicia. *Et sic Ascon. At in Mss. et edd. vett. abest* constituta, *sane elegantius.*

iudices, peto,[1] ut in hoc iudicio nemo improbus, praeter eum, qui iampridem inventus est, reperiatur: deinde, si plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Romano, iudices, confirmo, vitam mehercule mihi prius, quam vim, perseverantiamque ad illorum improbitatem persequendam defuturam. Verum quod ego laboribus, periculis, inimicitiisque meis tum, quum admissum erit, dedecus, severe me persecuturum esse polliceor, id ne accidat, tu tua sapientia, auctoritate, diligentia, M' Glabrio, potes providere. Suscipe causam iudiciorum; suscipe causam severitatis, integritatis, fidei, religionis; suscipe causam senatus, ut is hoc iudicio probatus, cum populo Romano et in laude et in gratia esse possit. Cogita, qui sis,[2] quo loco sis, quid dare populo Romano, quid reddere maioribus tuis debeas: fac tibi paternae legis Aciliae[3] veniat in mentem, qua lege populus Romanus de pecuniis repetundis optimis iudiciis severissimisque iudicibus usus est. Circumstant te summae auctoritates, quae te oblivisci laudis

---

1) *Lambin. e Mss.* opto. *Idem sine causa post* sperare *inculcavit* debere. *Nam et alibi* sperare videor *occurrit.*

2) qui sis *refertur ad Glabrionis animum et virtutem,* quo loco *ad praeturam; itaque etsi in aliquot edd. et Mss. deest* qui sis, *non tamen arbitror insititium esse.*

3) *Significatur* lex de repetundis *lata a M' Acilio Glabrione Trib. pl., huius Glabrionis, qui in causa Verrina quaesitor fuit, patre. Ea lex fuit severior antecedentibus Calpurnia et Iunia; instituit enim hoc ut liceret semel dicta causa reum condemnare aut absolvere, nisi ampliarent iudices.*

domesticae non sinant; quae te dies noctesque commoneant, fortissimum tibi patrem, sapientissimum avum, gravissimum socerum fuisse. Quare si Glabrionis patris vim et acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis; si avi Scaevolae prudentiam ad prospiciendas insidias, quae tuae atque horum famae comparantur; si soceri Scauri constantiam, ut ne quis te de vera et certa possit sententia demovere:[1] intelliget populus Romanus, integerrimo atque honestissimo praetore, delectoque consilio,[2] nocenti reo magnitudinem pecuniae plus habuisse momenti ad suspicionem criminis, quam ad rationem salutis.

XVIII. Mihi certum est, non committere, ut in hac causa praetor nobis consiliumque mutetur. Non patiar rem in id tempus duci,[3] ut Siculi, quos adhuc servi designatorum consulum non moverunt, quum eos novo exemplo universos arcesserent, eos tum lictores consulum vocent; ut homines miseri, antea socii atque amici populi Romani, nunc servi ac supplices, non modo ius suum fortunasque omnes eorum imperio amittant, verum etiam deplorandi iuris sui potestatem non habeant. Non sinam profecto, causa a me perorata, quadraginta diebus interpositis, tum nobis de-

1) *in edd. vett.* dimovere.

2) dilectoque consilio *Lambin. Est autem* delectum consilium *quod Ernestius monuit, quando in reiectione iudicum post primam sortitionem ab accusatore iusta diligentia et severitas adhibita est.*

3) *Sic Ern. ex emendatione Gronovii Obss. I.* 12, *Vulgatum* adduci *nuper servavit Beckius. At saepius in his orationibus* duci *est protrahi s. differri; nec* adduci *de re futura et remota usurpari memini.*

nique respondeant, quum accusatio nostra in oblivionem diuturnitate [1] adducta sit; non committam, ut tum res iudicetur, quum haec frequentia totius Italiae Roma discesserit; quae convenit uno tempore undique, comitiorum, ludorum,[2] censendique causa. Huius iudicii et laudis fructum, et offensionis periculum, vestrum; laborem, sollicitudinemque, nostram; scientiam, quid agatur, memoriamque, quid a quoque dictum sit, omnium puto esse oportere. Faciam hoc non novum, sed ab iis, qui nunc principes nostrae civitatis sunt, ante factum, ut testibus utar statim; illud a me novum, iudices, cognoscetis, quod ita testes constituam, ut crimen totum explicem; ubi id interrogando, argumentis atque oratione firmavero, tum testes ad crimen accommodem; ut nihil inter illam usitatam accusationem, atque hanc novam intersit, nisi quod in illa tunc, quum omnia dicta sunt, testes dantur, hic in singulas res dabuntur; ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi dicendique sit. Si quis erit, qui perpetuam orationem accusationemque desideret, altera actione audiet; nunc id, quod facimus ea ratione,[3] ut malitiae illorum consilio nostro oc-

---

1) oblivionem diuturnitatis *edd. pr. cod. Gu. Franc. 1. Probavit Camerar. Ern. et nuper restituit Beckius: Ego vero Hotomanum sequor, qui hanc lectionem prorsus aspernatur: nec arbitror Ciceronem* oblivionem diuturnitatis *pro* oblivione *quam* diuturnitas *temporis efficit, scripsisse.*

2) ludorum *recte est apud Ascon. idque optimi fere editores tenuerunt. Male quidam* indiciorum.

3) *Vulgo sic legitur* nunc id quod facimus (ea ratione facimus, ut malitiae illorum consilio nostro occurramus) necessario fieri intelligat.

curramus, necessario fieri intelligat. Haec primae actionis erit accusatio. Dicimus, C. Verrem, quum multa libidinose, multa crudeliter in cives Romanos atque in socios, multa in deos hominesque nefarie fecerit, tum praeterea quadringenties sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. Hoc testibus, hoc tabulis privatis, publicisque auctoritatibus, ita vobis planum faciemus, ut hoc statuatis, etiamsi spatium ad dicendum nostro commodo, vacuosque dies habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse.

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. VERREM

LIBER PRIMUS

DE

PRAETURA URBANA.

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. VERREM

LIBER PRIMUS.

SUMMARIUM.

Quum Cicero actione prima tabulis ac testibus Verrem HS quadringenties contra leges abstulisse docuisset, Hortensius patrocinium eius abiecit, Verres ipse ante quam ex comperendinatione causa iterum agi posset, in exilium abiit.

Cicero autem perpetuam conscripsit actionem secundam, libris quinque divisam, in qua fingit Verrem comperendinatum in iudicio adesse, respondere et defendi.

Ac primus quidem liber vulgo inscribitur de praetura urbana; quum tamen in eo non de illa solum, verum etiam de quaestura in Gallia et legatione Asiatica agatur. Fuerunt olim, qui septem orationes Verrinas numerarent continuas; ita quidem ut primam appellarent, divi-

nationem in Q. Caecilium, secundam Actionis primae prooemium. Cicero tamen ipse accusationis in Verrem quinque libros numerat Orat. c. 29. Idem faciunt alii veteres, ut Quintilianus XI. 11. Gellius Noct. Att. I. 7. XIII. 13. Auctor dialogi de oratoribus cap. 20. Iulius Rufinianus de figuris sent. c. 20.

Iam in primo actionis secundae (quam Cicero habitam esse fingit) libro ea Verris crimina pertractantur, quae commissa sunt ante praeturam Siciliensem.

In exordio Cicero mentionem facit opinionis, quae per hos dies sermone vulgi percrebruerit: Verrem altera actione responsurum non esse, neque ad iudicium affuturum; attamen eum adeo impudentem esse, ut praesto sit, ad audiendum et respondendum paratus. Hoc Cicero negat se moleste ferre, quia sic ipse laboris sui, iudices virtutis et severitatis maiorem fructum laturi sint. Se enim accessisse ad invidiam iudiciorum levandam; ideoque reum nocentissimum accusare, qui si absolvatur, recusari non posse de iudiciis a senatu ad alium ordinem transferendis. Absolutionem vero eius nec ipsum sperare, nec populum Romanum metuere; esse tamen qui de impudentia eius, quod adsit, quod respondeat, mirentur. Hoc autem fieri, quod scelerum suorum poenis agitetur, et a mente consilioque deducatur c. 1 — 3. Etenim si vel ex hoc iudicio repetundarum emerserit, alia tamen ei pericula impendere, quum peculatus, aut maiestatis accusatus fuerit c. 4. 5. Tum exponit orator, quid adhuc in accusando Verre egerit, quid a iudicibus speret, et quam rationem accusandi in hac altera actione secuturus sit c. 6 — 11.

Totius autem causae partitionem hanc facit, ut omissis pueritiae et adolescentiae Verris flagitiis, primum se de eius quaestura in Gallia, deinde de legatione Asiatica, tum de praetura urbana, postremo de praetura Siciliensi acturum denuntiet c. 12.

Primo igitur actionis secundae libro tria priora capita pertractantur.

Ac primum quidem agitur de eius quaestura in Gallia. Quum enim quaestor ex SCto provinciam sortitus esset consularem, additusque esset consuli Cn. Papirio Carboni A. V. C. 699. venit in Galliam ad exercitum consularem cum pecunia publica, quam prima occasione data avertit, et consulem, exercitum, sortem provinciamque deseruit; rationes male reddidit. Et postea, quum eum Cn. Dolabella, C. Malleolo occiso pro quaestore haberet, quae in ipsum valebant crimina in illum contulit, et in eum inimicissimum atque improbissimum testimonium dixit. c. 13—16.

Secundo loco agitur de legatione eius Asiatica. Quum enim Cn. Dolabellae provincia Cilicia obtigisset, Verres legationem sibi apud eum cupidissime expugnavit. Qua in legatione quae furta fecerit in Achaia, Deli, in Asia narratur. c. 17—23. Deinde quae fuerint eius flagitia in libidinibus et stupris exponitur, in primis insigne facinus Lampsacenum. Quum enim Lampsaci devertisset ad Philodamum hominem nobilem, filiae eius vim inferre voluit, et quum Lampsaceni Philodamo eiusque filio ita succurrerent, ut Verres ipse vix salvus evaderet, per Dolabellam apud C. Neronem Asiae praetorem effecit, ut Philodamus eiusque filius damnarentur,

et securi percuterentur c. 24—33. Sequitur avaritiae exemplum apud Milesios, quibus praeter lanam publicam ablatam, iniquos sumptus in adventum, contumelias et iniurias in magistratum Milesium, myoparorem pulcherrimum abstulit et vendidit c. 34. 35. C. Malleolo, quaestore Cn. Dolabellae occiso, a Dolabella proquaestor iussus est esse; simulque pupilli Malleoli tutor factus, in eius bona scelestissime impetum fecit, et quum HS vicies quinquies redegisse constaret, ut Romam rediit, nullam libellam pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit c. 36. 37. Pro quaestore vero Milyadum, Lyciam, Pamphyliam, Pisidiam, Phrygiamque frumento imperando, aestimando, aliisque rationibus pecuniam exigendo vexavit. c. 38. 39.

Postremo loco crimina a Verre in praetura urbana commissa pertractantur, ubi primum docetur, qualis in edicto constituendo fuerit, exemplis edictorum de mulierum hereditatibus c. 40—44. et de hereditatum possessionibus. c. 45. 46. deinde quae eius crudelitas et superbia in plebem Romanam fuerit, quae decretorum novitas et iniquitas c. 47. 48. tum quomodo in sartis tectis exigendis versatus sit c. 49. inprimis in aede Castoris, quam quum tuendam habuisset P. Iunius, post eius mortem filium impuberem nova locatione omnibus bonis patriis exuit c. 50—59. Denique quomodo publicum iudicium exercuerit c. 60. sqq. Verum huius partis pleraque una cum ceteris usque ad finem libri primi interciderunt.

ACTIONIS SECUNDAE
IN
C. VERREM
LIBER PRIMUS.

I.

Neminem vestrum ignorare arbitror, iudices, hunc per hosce dies sermonem vulgi, atque hanc opinionem populi [1] Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non esse, neque ad iudicium affuturum. Quae fama non iccirco solum emanarat, quod iste certo [2] statuerat ac deliberaverat non adesse: verum etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis testibus convictus, [3] ora iudicum adspicere,

---

1) *Nonnulli libri vett. teste Hotomanno* vulgo *et* populo. *At Quintilian. IX. 4. cum vulgata consentit.*

2) *Vulg.* certe.

3) *Sic est ap. Schol. Anon. Priscian. P. II. 55. ed. Putsch. Mss. Cuiac, et Guelf. et recepit Lambinus.*

aut os suum populo Romano ostendere auderet. Est idem Verres, qui fuit semper; ut ad audendum proiectus, sic paratus[1] ad audiendum. Praesto est; respondet; defenditur. Ne hoc quidem sibi reliqui facit, ut in rebus turpissimis, quum manifesto teneatur, si reticeat, et absit, tamen impudentiae suae pudentem exitum quaesisse videatur. Patior, iudices, et non moleste fero, me laboris mei, vos virtutis vestrae fructum esse laturos. Nam si iste id fecisset, quod primo[2] statuerat, ut non adesset: minus aliquanto, quam mihi opus esset, cognosceretur, quid ego in hac accusatione comparanda constituendaque elaborassem; vestra vero laus tenuis plane atque obscura, iudices, esset. Neque enim hoc a vobis populus Romanus exspectat, neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is, qui adesse noluerit; et si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere. Immo vero adsit, respondeat; summis opibus, summo studio potentissimorum hominum defendatur; certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate; vestra integritas cum istius pecunia; testium constantia cum illius patronorum mi-

---

'*Codd. Pall. al.* evictus, *quod hoc sensu alibi apud Cic. non occurrit; defenditur tamen ab Ernestio et Beckio, ut exquisitius.*

1) *Cuiacii liber non agnoscit vocem* paratus, *quae Grutero videbatur abesse posse, ut subintelligatur* proiectus. *Eum recte refutavit Graevius, quia* proiectus ad audendum *est* homo proiectae audaciae; proiectus ad audiendum *nemo dixerit*; paratus *vero* ad audiendum h. l. *est, qui promptus est ad quidvis probrum audiendum; qui nullo pudore probrorum sibi obiectorum suffunditur.*

2) prius *Lamb.*

nis atque potentia. Tum demum illa victa videbuntur, quum in contentionem certamenque venerint. Absens si iste esset damnatus, non tam ipse sibi consuluisse, quam invidisse vestrae laudi videretur. Neque enim salus ulla rei publicae maior hoc tempore reperiri potest,[1] quam populum Romanum intelligere, diligenter reiectis ab accusatore iudicibus, socios, leges, rem publicam, senatorio consilio maxime posse defendi: neque tanta fortunis omnium pernicies potest accidere,[2] quam opinione populi Romani rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis, ab hoc ordine abiudicari.

II. Itaque mihi videor, iudices,[3] magnam et maxime aegram, et prope depositam rei publicae partem suscepisse: neque in eo magis meae, quam vestrae laudi existimationique servisse. Accessi enim ad invidiam iudiciorum levandam, vituperationemque tollendam: ut, quum haec res pro voluntate populi Romani esset iudicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum videretur: postremo, utut esset hoc iudicatum,[4] ut finis

---

1) *Grutero sine causa suspectum* reperiri potest.

2) accidere *recte corr. Ruhnk. ad Rutil. Lup. p.* 3. *Vulgo* accedere.

3) iudices, *quod vulgo omittitur, auctoritate Nonii Marcelli* V. deponere *restituerunt Lamb. Beck.*

4) *Lambino placebat* quum esset hoc iudicatum. *Mureto* utut esset h. i. *Sed Gronovius Obss. III.* 6. *docuit,* ut *saepe idem esse ac* utut *sive* utcunque. *Quod etsi verissimum est, tamen h. l. obscuritatem parit* ut esset, *quia particula* ut *paullo ante, et statim alio sensu ponitur. Pro* ut finis *Ernesti.* ita finis, *ut sensus sit: prout caussa Verris iudi-

aliquando iudiciariae controversiae constitueretur. Etenim sine dubio, iudices, in hac causa ea res[1] in discrimen adducitur. Reus est enim nocentissimus: qui si condemnatur, desinent homines[2] dicere, his iudiciis pecuniam plurimum posse; sin absolvitur, desinemus nos de iudiciis transferendis recusare.

III. Tametsi de absolutione istius neque ipse iam sperat, nec populus Romanus metuit; de impudentia singulari, quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur; mihi, pro cetera eius audacia atque amentia, ne hoc quidem mirandum videtur. Multa enim et in deos et in homines impie nefarieque commisit; quorum scelerum poenis[3] agitatur, et a mente consilioque deducitur. Agunt eum praecipitem poenae civium Romanorum: quos partim securi percussit, partim in vinculis

---

caretur, ita res de iudiciis decerneretur. Equidem Mureto obsecutus sum. Sensus est: denique ut brevi omnia complectar, utcunque hoc esset iudicatum, ut finis aliquando iudiciariae controversiae constitueretur h. e. ut haud amplius disceptaretur utrum iudicia sint a senatu ad alium ordinem transferenda. *Sic* postremo *ap. Terent. Eun.* II. 2, 21.

1) ea res *scil. an iudicia penes ordinem senatorium manere debeant, necne.*

2) *Ita Ms. Gu. Franc.* 1. *edd. pr. At Lamb. Grut.* omnes *minus bene.*

3) *Dorvillius ap. Burm. ad Virg. Aen. IV.* 471. poenas *hic accipiebat pro* Furiis. *Sane paullo post* Poenae civium Romanorum *sic possent intelligi, quia deinde sequitur:* Rapiunt eum ad supplicium dii patrii. *Attamen, quia vix uno loco in Pison. c.* 37. Poena *sic usurpatur ap. Ciceronem, praestat a vulgari significatione haud discedere.*

necavit, partim implorantes iura libertatis et civitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium dii patrii: quod iste unus[1] inventus est, qui e complexu[2] parentum abreptos filios ad necem duceret, et parentes pretium pro sepultura liberum posceret. Religiones vero caerimoniaeque omnium sacrorum fanorumque violatae, simulacraque deorum, quae non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris, ab isto retrusa atque abdita, consistere eius animum sine furore atque amentia non sinunt. Neque iste mihi videtur se ad damnationem offerre solum, neque hoc avaritiae supplicio communi, qui se tot sceleribus obstrinxerit, contentus esse: singularem quandam poenam istius immanis atque importuna natura desiderat. Non id solum quaeritur, ut, isto damnato, bona restituantur iis, quibus erepta sunt: sed et religiones deorum immortalium expiandae, et civium Romanorum cruciatus, multorumque innocentium sanguis, istius supplicio luendus est. Non enim furem, sed ereptorem;[3] non adulterum, sed expugnatorem pudicitiae; non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumque; non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium sociorumque, in vestrum iudicium adduximus: ut ego hunc unum eiusmodi

---

1) *Vulgo* omittitur unus. *Addiderunt Lamb. et Beck. auctoritate Prisciani* p. 742. *et* 1155.

2) qui et e complexu *Priscian.* p. 1155. *quod recepit Beck.*

3) raptorem *Quintil. Inst. or. VIII.* 4. *ubi tamen quidam codd. habent* ereptorem. *Et alibi* ereptor *ap. Cic. occurrit, ut pro Quint. c.* 8.

reum post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret.[1]

IV. Nam quis hoc non intelligit, istum absolutum, diis hominibusque invitis, tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse? Quis hoc non perspicit, praeclare nobiscum actum iri, si populus Romanus istius unius supplicio contentus fuerit,[2] ac non sic statuerit, non istum maius in sese scelus concepisse, quum fana spoliarit, quum tot homines innocentes necarit, quum cives Romanos morte, cruciatu, cruce affecerit; quum praedonum duces, accepta pecunia, dimiserit: quam eos, si qui istum, tot, tantis, tam nefariis sceleribus coopertum, iurati sententia sua liberarint?[3] Non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus, iudices: non is est reus, non id tempus, non id consilium, (metuo ne quid arrogantius apud tales viros videar dicere,) ne actor quidem est is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam victus, aut occulte surripi, aut impune eripi possit. His ego iudicibus non probabo, C. Verrem contra leges pecunias cepisse? sustinebunt tales viri, se tot senatoribus, tot equitibus Romanis,

---

1) cui damnari expediret.] *Nonnulli scripserunt* quem damnari expediret. *Male. Sensus est: quia minor in damnatione* (ex iudicio de repetundis) *poena, quam in concione populi Romani et in eorum animadversione, quod vidit Asconius.*

2) fuerit *recte reposuit Ern. auctoritate Ms. Gu. et Priscian. lib.* 18. p. 1155. *ed. Putsch. pro vulg.* erit. *Sequitur enim* statuerit.

3) *Male Ven. et Nauger.* liberarent.

nis, tot civitatibus, tot hominibus honestissimis ex tam illustri provincia, tot populorum privatorumque literis non credidisse? tantae populi Romani voluntati restitisse? Sustineant. Reperiemus, si istum vivum ad aliud iudicium perducere poterimus, quibus probemus, istum in quaestura pecuniam publicam, Cn. Carboni consuli datam, avertisse: quibus persuadeamus, istum alieno nomine[1] a quaestoribus urbanis, quod priore actione didicistis, pecuniam abstulisse. Erunt, qui et in eo quoque audaciam eius reprehendant, quod aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. Erunt etiam fortasse, iudices, qui illum eius peculatum vel acerrime vindicandum putent, quod iste M. Marcelli et P. Africani monumenta, quae nomine illorum, re vera populi Romani et erant, et habebantur, ex fanis religiosissimis, ex urbibus[2] sociorum atque amicorum non dubitaverit auferre.

V. Emerserit ex peculatus etiam iudicio: meditetur de ducibus hostium, quos accepta pecunia liberavit; videat, quid de illis respondeat, quos in eorum locum subditos domi suae

1) *Pro* alieno nomine *I. Gronovius corrigendum putabat* empti frumenti nomine; *frustra Non enim haec pertinent ad praeturam Siciliensem, sed ad illud tempus quo Cn. Carboni proquaestor Verres additus erat, et ad aversam pecuniam publicam de qua agitur infra c.* 14. alieno nomine *est* falso. *Nam in rationibus relatis falsis nominibus expensae pecuniae publicae usus erat.*

2) at ex urbibus *Lambin.*

reservavit.[1] Quaerat non solum, quemadmodum nostro crimini, verum etiam quo pacto suae confessioni possit mederi. Meminerit, se priore actione, clamore populi Romani infesto atque inimico excitatum, confessum esse, duces a se praedonum securi non esse percussos; se iam tum esse veritum, ne sibi crimini daretur, eos ab se pecunia liberatos. Fateatur id, quod negari non potest, se, privatum hominem, praedonum duces vivos atque incolumes domi suae, posteaquam Romam redierit, usque dum per me licuerit, tenuisse.[2] Hoc, in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. Ex hoc quoque evaserit: proficiscar eo, quo me iampridem vocat populus Romanus. De iure enim libertatis et civitatis suum putat esse iudicium; et recte putat. Confringat iste sane vi sua consilia senatoria; quaestiones omnium perrumpat; evolet ex vestra severitate: mihi credite, arctioribus apud populum Romanum laqueis tenebitur. Credet iis equitibus Romanis populus Romanus, qui ad vos antea producti testes, ipsis inspectantibus, ab isto civem Romanum, qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. Credent omnes v et xxx tribus homini gravissimo atque ornatissimo M. Annio, qui, se praesente, civem Romanum securi percussum esse dixit. Audietur a populo Romano vir primarius, eques Romanus, L. Flavius, qui suum familiarem Herennium, negotiatorem ex Africa, quum eum Syracusis amplius cen-

1) reservarit *Lamb.*
2) retinuisse *Lamb.*

tum cives Romani cognoscerent, lacrymantesque defenderent, pro testimonio dixit, securi esse percussum. Probabit fidem, et auctoritatem, et religionem suam L. Suetius, homo omnibus ornamentis praeditus, qui iuratus apud vos dixit, multos cives Romanos in lautumiis istius imperio crudelissime per vim morte esse multatos. Hanc ego causam quum agam beneficio populi Romani, de loco superiore,[1] non vereor, ne aut istum vis ulla ex populi Romani suffragiis eripere, aut a me ullum munus aedilitatis amplius aut gratius populo Romano esse possit.

VI. Quapropter omnes in hoc iudicio conentur omnia: nihil est iam, quod in hac causa peccare quisquam, iudices, nisi vestro periculo, possit. Mea quidem ratio, quum in praeteritis rebus est cognita, tum in reliquis explorata atque provisa est. Ego meum studium in rem publicam iam illo tempore[2] ostendi, quum longo intervallo veterem consuetudinem retuli, et rogatu sociorum atque amicorum populi Romani, meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli. Quod meum factum lectissimi viri atque ornatissimi, (quo in numero e vobis complures fuere,) ita probarunt, ut ei,[3] qui istius quaestor fuisset, et ab isto laesus inimicitias iustas persequeretur, non modo deferendi nominis,

---

1) de loco superiore] *nempe ut aedilis, pro Rostris.*

2) *Ursinus coni.* iam tum illo tempore, *quia in cod. Ms. invenerat* tantum illo tempore.

3) ut ei] *nempe Caecilio.*

sed ne subscribendi quidem, quum id postularet, facerent potestatem. In Siciliam sum inquirendi causa profectus. Quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo literarum et testium declaravit; pudorem vero ac religionem, quod, quum venissem senator ad socios populi Romani, qui in ea provincia quaestor fuissem, ad hospites meos ac necessarios causae communis defensor deverti[1] potius, quam ad eos, qui a me auxilium petivissent. Nemini meus adventus labori, aut sumptui, neque publice, neque privatim, fuit. Vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat, non quantam habere poteram istorum studio, quos iste vexarat.

VII. Romam ut ex Sicilia redii, quum iste, atque istius amici, homines lauti et urbani, sermones huiuscemodi dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia a vera accusatione esse deductum, tametsi probabatur[2] nemini, quod et ex Sicilia testes erant ii, qui quaestorem me in provincia cognoverant, et hinc homines maxime illustres, qui, ut ipsi noti sunt, sic nostrum unumquemque optime nôrunt: tamen usque eo timui, ne quis de mea fide atque integritate dubitaret, donec ad reiiciendos[3] iudices venimus. Sciebam in reiiciendis[4] iudi-

1) *Sic Lambin. e codd. Vulgo* diverti. *Lambinum secuti sunt edd. posteriores.*

2) *Ern. coni.* probabantur *scil. sermones.*

3) reiiciundos *vet. cod. Lambin.*

4) reiiciundis *ed. Graev.*

cibus nonnullos, memoria nostra, pactionis suspicionem non vitasse, quum ipsa in accusatione eorum industria ac diligentia probaretur. Ita reieci[1] iudices, ut hoc constet, post hunc statum rei publicae,[2] quo nunc utimur,[3] simili splendore et dignitate consilium nullum fuisse. Quam iste laudem communem, ait, sibi esse mecum; qui quum P. Galbam iudicem reiecisset, M. Lucretium retinuit; et, quum eius patronus ex eo quaereret, cur suos familiarissimos, Sex. Peducaeum, Q. Considium, Q. Iunium reiici passus esset: respondit, quod eos in iudicando nimium sui iuris sententiaeque cognosset.[4] Itaque iudicibus reiectis, sperabam, iam onus meum vobiscum esse commune, putabam non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse et diligentiam. Quod me non fefellit. Nam comitiis meis, quum iste infinita largitione contra me uteretur, populus Romanus iudicavit, istius pecuniam, quae apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. Quo quidem die primum, iudices, citati in hunc reum consedistis, quis tam inimicus[5] huic ordini fuit, quis tam novarum rerum, iudiciorum iudicumque cupidus, qui non conspectu[6] consessuque vestro commoveretur?

---

1) *Franc.* 1. reiecti.

2) *Recte Asconius*: qui est per X annos ex quo Sulla vicit, et quo iudicat Senatus.

3) nitimur *coni. Gulielm. frustra.*

4) *Vulgo* cognosceret. *Recte autem Ern. plusquamperfecto opus esse intellexit.*

5) *Nonnulli codd. teste Lamb.* iniquus.

6) *Mss. Lamb.* adspectu.

Quum in eo vestra mihi dignitas fructum diligentiae referret: id sum assecutus, ut una hora, qua coepi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perdito, spem iudicii corrumpendi praeciderem; ut primo die testium tanto numero citato populus Romanus iudicaret, ipso absoluto rem publicam stare non posse; ut alter dies amicis istius ac defensoribus non modo spem victoriae, sed etiam voluntatem defensionis auferret; ut tertius dies sic hominem prosterneret, ut, morbo simulato, non, quid responderet, sed, quemadmodum non responderet, deliberaret; deinde reliquis diebus, his criminibus, his testibus, et urbanis, et provincialibus sic obrutus atque oppressus est, ut his ludorum diebus interpositis, nemo istum comperendinatum, sed condemnatum iudicaret.

VIII. Quapropter ego, quod ad me attinet, iudices, vici: non enim spolia C. Verris, sed existimationem populi Romani concupivi. Meum fuit cum causa accedere ad accusandum;— quae causa fuit iustior,[1] quam a tam illustri provincia defensorem constitui et deligi? — rei publicae consulere;[2] — quid iam rei publicae honestius, quam in tanta invidia iudiciorum adducere hominem, cuius damnatione totus ordo cum populo Romano

---

1) *codd. aliquot ut Ox. ψ.* illustrior.

2) *Graevius in textu posuit* rei publicae consulere? *In notis probat lectionem cod. Franc.* 1. constitui et deligi rei publicaeque consulere. *Recte iam Asconius monuit verba* rei publicae consulere *a superioribus verbis* meum fuit *pendere.*

et in laude et in gratia possit esse? — ostendere ac persuadere, hominem nocentem adductum esse; — quis est in populo Romano, qui hoc non ex priore actione abstulerit, omnium ante damnatorum scelera, furta, flagitia, si in unum locum conferantur, vix cum huius parva parte aequari conferrique posse? Vos, quod ad vestram famam, existimationem, salutemque communem pertinet, iudices, prospicite atque consulite. Splendor vester facit, ut peccare sine summo rei publicae detrimento ac periculo non possitis. Non enim potest sperare populus Romanus, esse alios in senatu, qui recte possint iudicare, vos si non potueritis. Necesse est, quum de toto ordine desperarit, aliud genus hominum atque aliam rationem iudiciorum requirat. Hoc si vobis ideo levius videtur, quod putatis onus esse grave et incommodum, iudicare: intelligere debetis primum,[1] interesse, utrum id onus vosmet ipsi reieceritis, an, quod probare populo Romano fidem vestram et religionem non potueritis, eo vobis iudicandi potestas erepta sit. Deinde etiam illud cogitate,[2] quanto periculo venturi simus ad eos iudices, quos propter odium vestri populus Romanus de vobis voluerit iudicare. Verum vobis dicam id, quod intellexi, iudices. Homines scitote esse quosdam, quos tantum odium vestri ordinis teneat, ut hoc palam iam dictitent, se istum, quem sciant esse hominem improbissimum, hoc uno nomine absolvi velle,

---

1) *Sic interpunxi quia sequitur* deinde — cogitate *Vulgo*: intelligere debetis, primum interesse.

2) *Franc.* 1. cogitare.

ut ab senatu iudicia per ignominiam turpitudinemque auferantur. Haec me, iudices, pluribus verbis vobiscum agere coëgit non timor meus de vestra fide, sed spes illorum nova, quae quum Verrem a porta subito ad iudicium retraxisset, nonnulli suspicati sunt non sine causa illius consilium tam repente esse mutatum.

IX. Nunc, ne novo querimoniae genere uti possit Hortensius, et ita[1] dicere, opprimi reum, de quo nihil dicat accusator; nihil esse tam periculosum fortunis innocentium, quam tacere adversarios; et ne aliter, quam ego velim, meum laudet ingenium, quum dicat, me, si multa dixissem, sublevaturum fuisse eum, quem contra dicerem, quia non dixerim, perdidisse: morem illi geram; utar oratione perpetua; non quoniam hoc[2] sit necesse; verum ut experiar, utrum ille ferat molestius, me tunc tacuisse, an nunc dicere. Hic tu fortasse eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam. Nisi omni tempore, quod mihi lege concessum est, abusus ero, querere, deum atque hominum fidem implorabis; circumveniri C. Verrem, quod accusator nolit tamdiu, quamdiu liceat, dicere. Quod mihi lex mea causa dedit,[3] eo mihi non uti non licebit? Nam accusandi mihi tempus mea causa datum est, ut possem oratione mea crimina causamque explicare. Hoc

---

1) ita *rescripsi ex coniectura Ernestii. Vulg.* ea.

2) non quod hoc *affertur ex edd. nonnullis ap. Graev.*

3) dedit *recepi auctoritate Asconii. Vulg.* det.

si non utor, non tibi iniuriam facio, sed de meo iure aliquid et commodo detraho. „Causam enim, inquit, cognosci oportet.“ Ea re quidem, quod aliter condemnari reus, quamvis sit nocens, non potest. Id igitur tu moleste tulisti, a me aliquid factum esse, quo minus iste condemnari posset? Nam causa cognita multi possunt absolvi: incognita quidem condemnari nemo potest. Adimo enim comperendinatum.[1] Quod habet lex in se molestissimum, bis ut causa dicatur, id aut[2] mea causa potius est constitutum, quam tua, aut nihilo tua potius, quam mea. Nam si bis dicere est commodum, certe utriusque commune est. Si eum, qui posterius dixit, opus est redargui: accusatoris causa, ut bis ageretur, constitutum est. Verum, ut opinor, Glaucia[3] primus tulit, ut comperendinaretur reus: antea vel iudicari primo poterat, vel amplius pronuntiari. Utram igitur putas legem molliorem? Opinor illam veterem,[4] qua vel cito absolvi, vel tarde condemnari licebat.[5] Ego tibi illam Aciliam[6] legem restituo, qua lege multi semel accusati, semel dicta causa,

---

1) *i. e.* At dicis me reo comperendinatum adimere. *Bene enim monuit Ern. verba* adimo enim comperendinatum *Hortensii nomine dici, quibus deinde respondeat Cicero. Vulgo haec male coniungebantur cum seqq.* quod habet lex etc.

2) *Vulgo* quod aut. *Recte reposuit Ern.* id aut. *Beckius omisit* quod.

3) *nempe C. Servilius Glaucia, qui praetor A. V. 653 legem de repetundis tulit.*

4) illam veterem] *scil. Aciliam de repetundis.*

5) *Franc.* 1. condemnari poterat.

6) *Frustra Hotomannus obss.* I. 14. *corrigi iussit* illam antiquam *vel* illam Caeciliam.

semel auditis testibus, condemnati sunt, nequaquam tam manifestis, neque tantis criminibus, quantis tu convinceris. Puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere. Accusabo; respondebis. Testibus editis, ita mittam in consilium, ut, etiamsi lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment, non primo iudicare.

X. Verum, si causam cognosci opus est, parumne cognita est? Dissimulamus, Hortensi, quod saepe experti in dicendo sumus. Quis nos magnopere attendit umquam, in hoc quidem genere causarum, ubi aliquid ereptum, aut ablatum a quopiam dicitur? Nonne aut in tabulis, aut in testibus omnis exspectatio iudicum est? Dixi prima actione, me planum esse facturum, C. Verrem HS quadringenties contra legem abstulisse. Quid? hoc planius egissem, si ita narrassem? Dio quidam fuit Halesinus, qui, quum eius filio, praetore C. Sacerdote, hereditas a propinquo permagna venisset, nihil habuit tum neque negotii, neque controversiae. Verres, simulac tetigit provinciam, statim Messana[1] literas dedit; Dionem evocavit; calumniatores ex sinu suo apposuit, qui illam hereditatem Veneri Erycinae commissam esse dicerent. Hac de re ostendit se ipsum cogniturum. Possum deinceps totam rem explicare; deinde ad extremum id, quod accidit, dicere. Dionem HS decies centena millia numerasse, ut causam certissimam obtineret; praeterea greges

1) *Sic iam Manutius recte correxerat. Vulg.* Messanam.

equarum eius istum abigendos curasse; argenti vestisque stragulae quod fuerit, curasse auferendum. Haec neque quum ego dicerem, neque quum tu negares, magni momenti nostra esset oratio. Quo tempore igitur aures iudex erigeret, animumque attenderet? Quum Dio ipse prodiret, quum ceteri, qui tum in Sicilia negotiis Dionis interfuissent; quum per eos ipsos dies, per quos causam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse, praedia vendidisse; quum tabulae virorum bonorum proferrentur; quum, qui pecuniam Dioni dederunt, dicerent se iam tum audisse, eo nummos sumi, ut Verri darentur; quum amici, hospites, patroni Dionis, homines honestissimi, haec eadem se audisse dicerent. Opinor, quum haec fierent, tum vos audiretis, sicut audistis; tum causa agi videretur.[1]

XI. Sic a me sunt acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus nullum esset, in quo quisquam vestrum perpetuam accusationem requireret. Nego[2] esse quidquam a testibus dictum, quod aut vestrum cuipiam esset obscurum, aut cuiusquam oratoris eloquentiam quaereret. Etenim sic me ipsum egisse memoria tenetis, ut in testibus interrogandis omnia crimina proponerem, et explica-

---

1) *Franc.* 1. tum causa agi vere videretur *quod probat Graevius, quia agatur quidem causa, quum crimen explicetur, sed vere agatur, quum testibus et tabulis probetur crimen. Recte vero Ern. vocabulum* vere *a glossa esse iudicavit.*

2) *Vulgabatur olim* nego ego; *melius Ern. auctoritate Mss. Gu. ex edd. pr. delevit pronomen.*

rem, ut, quum rem totam in medio proposuissem, tum denique testem interrogarem. Itaque non modo vos, quibus est iudicandum, nostra crimina tenetis, sed etiam populus Romanus totam accusationem causamque cognovit. Tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea voluntate potius, quam vestra iniuria adductus fecerim. Interposuistis accusatorem, qui, quum ego mihi c et x dies solos in Siciliam postulassem, c et VIII sibi in Achaiam postularet. Menses mihi tres quum eripuissetis ad agendum maxime appositos, reliquum omne tempus huius anni me vobis remissurum putastis: ut, quum horis nostris nos essemus usi, tu, binis ludis interpositis, quadragesimo post die responderes; deinde ita tempus duceretur, ut a M' Glabrione praetore, et a magna parte horum iudicum, ad praetorem alium iudicesque alios veniremus. Haec si ego non vidissem; si me non omnes noti ignotique monuissent, id agi, id cogitari, in eo laborari, ut res in aliud[1] tempus reiiceretur: credo, si meis horis in accusando uti voluissem, vererer, ne mihi crimina non suppeterent; ne oratio deesset; ne vox viresque deficerent; ne, quem nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. Ego meum consilium tum iudicibus, tum populo Romano probavi. Nemo est, qui alia ratione istorum iniuriae atque impudentiae potuisse obsisti arbitretur. Etenim qua stultitia fuissem, si, quam diem, qui istum eripiendum redemerunt, in cautione viderunt,

1) *Recte statuit Ern.* aliud *pro vulg.* illud *legendum esse.*

quum ita caverent, si post Kalendas Ian. in consilium iretur: in eam diem ego, quum potuissem vitare, incidissem?

XII. Nunc mihi temporis eius, quod mihi ad dicendum datur, quoniam in animo est causam omnem exponere, habenda ratio est diligenter. Itaque primum illum actum istius vitae turpissimum et flagitiosissimum praetermittam. Nihil a me de pueritiae suae flagitiis peccatisque[1] audiet, nihil ex illa impura adolescentia sua: quae qualis fuerit, aut meministis, aut ex eo,[2] quem sui simillimum produxit, recognoscere potestis. Omnia praeteribo, quae mihi turpia dictu videbuntur: neque solum, quid istum audire, verum etiam, quid me deceat dicere, considerabo. Vos, quaeso, date hoc, et concedite pudori meo, ut aliquam partem de istius impudentia reticere possim. Omne illud tempus, quod fuit, antequam iste ad magistratus remque publicam accessit, habeat per me solutum ac liberum. Sileatur de nocturnis eius bacchationibus ac vigiliis; lenonum, aleatorum, perductorum[3] nulla mentio fiat; damna, dedecora,[4] quae res patris eius, aetas ipsius pertulit, praeter-

1) peccatisque *abest edd. Car. Steph. Lamb. Grut. Ego id cum aliis servandum puto, sed malim transponere* peccatis flagitiisque, *nam hoc illo gravius est.*

2) aut ex isto *Ascon. Lamb. Beck. Sed quum hic intelligatur Verris filius, et paullo post* istum *de patre dicatur, melius servatur vulg.* aut ex eo.

3) *Lambin. male* productorum.

4) damna *ad rem patris* dedecora *ad aetatem h. c. adolescentiam Verris referuntur.*

eantur: lucretur indicia veteris infamiae; patiatur[1] eius vita reliqua, me hanc tantam iacturam criminum facere. Quaestor Cn. Papirio consule[2] fuisti abhinc annos quatuordecim. Ex ea die ad hanc diem quae fecisti, in iudicium voco. Hora nulla vacua a furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi sunt anni consumpti in quaestura, et legatione Asiatica, et praetura urbana, et praetura Siciliensi. Quare haec eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meae.

XIII. Quaestor ex senatusconsulto provinciam sortitus es. Obtigit tibi consularis, ut cum consule Cn. Carbone esses, eamque provinciam obtineres. Erat tum dissensio civium; de qua nihil sum dicturus, quid sentire debueris: unum hoc dico, in eiusmodi tempore ac sorte statuere te debuisse, utrum malles sentire atque defendere. Carbo graviter ferebat, sibi quaestorem obtigisse, hominem singulari luxuria atque inertia. Veruntamen ornabat eum beneficiis[3] omnibus. Ne diutius teneam: pecunia attributa, numerata est. Profectus est quaestor in provinciam. Venit in

---

1) *fortasse legendum* patiatur, *ut sensus sit: etiamsi* sileatur etc. *tamen eius vita reliqua* patietur *me hanc tantam iacturam criminum facere.*

2) consule *ex Asconio reposui pro vulg.* consuli. *Hic enim agitur de quaestura urbana, quam Cn. Papirio Carbone consule obtinuit;* A. V. C. 669. *Alteram tamen lectionem* consuli *iam affert Asconius.*

3) *Vulgo inde a Victorio addebatur* officiisque. *Delevit Ern. auctoritate codd. Erf. Dr. edd. vett.*

Galliam exspectatus ad exercitum consularem cum pecunia. Simulac primum ei occasio visa est, (cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum et rei publicae administrandae,) aversa pecunia publica; quaestor consulem, exercitum, sortem[1] provinciamque deseruit. Video quid egerim; erigit se; sperat, sibi auram posse aliquam afflari, in hoc crimine, voluntatis assensionisque[2] eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit: quibus illam relictionem proditionemque consulis sui gratam sperat fore. Quasi vero id cupiditate defendendae nobilitatis, aut studio partium fecerit, ac non apertissime consulem, exercitum, provinciamque compilarit, et propter impudentissimum furtum aufugerit. Est enim obscurum, et eiusmodi factum eius, ut possit aliquis suspicari, C. Verrem, quod ferre novos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est, ad suos transisse; nihil fecisse propter pecuniam.

XIV. Videamus, rationes quemadmodum retulerit. Iam ipse ostendet, quamobrem Cn. Carbonem reliquerit; iam se ipse indicabit. Primum brevitatem cognoscite. ACCEPI, inquit, VICIES DUCENTA TRIGINTAQUINQUE MILLIA, QUADRINGENTOS XVII

---

1) *Edd. Victor. Ph. Iunt. Manut. Hotom. omittunt* sortem.

2) dissensionisque *Franc.* 1. *Guelf. Pall. Cuiac. edd. pr. Vict. Graev. At Manut. Ern.* assensionisque; *sane melius. Nam* voluntatis *et* assensionis *sunt synonyma et utrumque refertur ad* auram.

NUMMOS. DEDI STIPENDIO, FRUMENTO, LEGATIS, PRO QUAESTORE,[1] COHORTI PRAETORIAE, HS DECIES[2] SEXCENTA TRIGINTAQUINQUE MILLIA QUADRINGENTOS XVII NUMMOS. RELIQUI ARIMINI HS SEXCENTA MILLIA. Hoc est rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu, Hortensi, aut quisquam hominum retulit? Quid hoc est? quae impudentia? quae audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis huiusmodi est? Illa tamen HS sexcenta millia, quae ne falso quidem potuit, quibus data essent, describere, quae se Arimini scribit reliquisse, quae ipsa HS sexcenta millia reliqua facta sunt, neque Carbo attigit, neque Sulla vidit, neque in aerarium relata sunt. Oppidum sibi elegit Ariminum, quod tum, quum iste rationes referebat, oppressum direptumque erat. Non suspicabatur id, quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminensium testes nobis in hanc rem reliquos esse. Recita denuo. P. LENTULO, L. TRIARIO QUAESTORIBUS URBANIS[3] RES RATIONUM RELATARUM. Recita. EX SENATUS CONSULTO. Ut hoc pacto

---

1) pro quaestore *Ascon. Lambin. Beck. Vulgo* quaestoribus, *vel* proquaestoribus. *At* pro quaestore *significat quae Verres sibi ipsi, pro officio quaestorio, expensa tulerat.*

2) *Ita recte Ant. Augustin. Gronov. Graev. scribi iusserunt pro vulg.* HS MILLE.

3) *Nempe A. V.* 672. *quaestores urbani erant P. Lentulus P. F. P. N. Sura et L. Valerius Triarius: et ad hos rationes retulerat Verres quaesturae provincialis. Verba* P. Lentulo — relatarum *continent in-*

pacto rationem referre liceret, eo Sullanus repente factus es,[1] non ut honos et dignitas nobilitati restitueretur.

XV. Quod si illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga nefaria, proditio consulis tui scelerata iudicaretur. Malus civis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit. Fuerit aliis; tibi quando esse coepit? Posteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes suas exercitumque commisit. Nam si tibi antea displicuisset: idem fecisses, quod anno post M. Piso. Quaestor quum L. Scipioni consuli obtigisset: non attigit pecuniam, non ad exercitum profectus est. Quod de re publica sensit, ita sensit, ut nec fidem suam, nec morem maiorum, nec necessitudinem sortis laederet. Etenim si haec perturbare omnia, et permiscere volumus, totam vitam periculosam, infestamque[2] reddemus; si nullam religionem sors habebit, nullam sanctitatem[3] coniunctio secundae dubiaeque fortunae, nullam auctoritatem mores atque instituta maiorum. Omnium est communis ini-

---

dicem s. inscriptionem codicis s. literarum, quibus isti quaestores urbani consignaverant rationes a Verre relatas. Verba vero EX SCTO fuerunt initium harum literarum

1) factus es *maluit Ant. Augustin. vulgo* factus est.

2) *Sic edd. P. Manut. et Ald. N. probante Ern. Vulgo:* periculosam, invidiosam, infestamque. *Pro* invidiosam *Mss. aliquot ed. Lamb. Graev.* insidiosam.

3) *Sic verissime emendavit I. F. Gronovius* Obss. I. 12. *idque recepit Ern. Vulg.* societatem.

micus, qui fuit hostis suorum. Nemo umquam sapiens proditori credendum putavit. Ipse Sulla, cui adventus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem, atque ab exercitu suo removit; Beneventi esse iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat; ubi iste summae rei causaeque nocere nihil posset. Ei postea praemia tamen liberaliter tribuit; bona quaedam proscriptorum in agro Beneventano diripienda concessit; habuit honorem ut proditori, non ut amico fidem. Nunc, quamvis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint: tamen hi debent, non, quid illi accidere voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. Commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullae sunt occultiores insidiae, quam eae, quae latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine. Nam eum, qui palam est adversarius, facile cavendo vitare possis: hoc vero occultum, intestinum ac domesticum malum non modo non exsistit, verum etiam opprimit, antequam prospicere[1] atque explorare potueris. Itane vero? Tu, quum quaestor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniae, sed etiam consulis; particeps omnium rerum, consiliorumque fueris;[2] habitus sis in liberum loco, sicut mos maiorum ferebat: repente relinquas? deseras? ad adversarios transeas? O scelus! o portentum in ultimas terras exportandum![3]

1) *Edd. vett.* perspicere.

2) *Graevius sic interpungit;* Custos non solum pecuniae, sed etiam consulis particeps o. v. c. fueris.

3) deportandum *coni. Ern.*

Non enim potest ea natura, quae tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta. Necesse est semper aliquid eiusmodi moliatur; necesse est in simili audacia perfidiaque versetur. Itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea, C. Malleolo occiso, pro quaestore habuit, (haud scio, an maior etiam haec necessitudo fuerit, quam illa Carbonis, ac plus iudicium voluntatis valere, quam sortis debeat,) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem fuit. Nam quae in ipsum [1] valebant crimina, contulit in illum, causamque illius omnem ad inimicos accusatoresque detulit: ipse in eum, cui legatus, cui pro quaestore fuerat, inimicissimum atque improbissimum testimonium dixit. Ille, miser quum esset, tum proditione istius nefaria, tum improbo et falso eiusdem testimonio, tum multo etiam ex maxima parte, istius furtorum ac flagitiorum invidia conflagravit.

XVI. Quid hoc homine faciatis? aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reservetis? qui in Cn. Carbone sortem, in Cn. Dolabella [2] voluntatem neglexerit ac violarit, eosque ambo [3] non solum deseruerit, sed etiam prodiderit atque oppugnarit. Nolite, quaeso, iudices, brevitate orationis meae potius, quam rerum ipsarum

---

1) in ipsum *est in ed. Ven. et edd. recentt. Ascon. et edd. vett. habent* in istum.

2) *Optime sic iam Manutius correxerat vulg.* Carbonem — Dolabellam *Non obsecuti sunt reliqui editores, usque ad Ernestium, qui ablativos restituit.*

3) *sic Lamb. et Graev. e codd. Mss. Vulgo* ambos.

magnitudine, crimina ponderare. Mihi enim properandum necessario est, ut omnia vobis, quae mihi constituta sunt, possim exponere. Quamobrem, quaestura istius demonstrata, primique magistratus et furto et scelere perspecto, reliqua attendite. In quibus illud tempus Sullanarum proscriptionum ac rapinarum praetermittam; neque ego istum sibi ex communi calamitate defensionem ullam sinam sumere. Suis eum certis propriisque criminibus accusabo. Quamobrem, hoc omni tempore Sullano ex accusatione circumscripto, legationem eius praeclaram cognoscite.

XVII. Posteaquam Cn. Dolabellae provincia Cilicia constituta est: o dii immortales! quanta iste cupiditate, quibus allegationibus illam sibi legationem expugnavit? Id quod Cn. Dolabellae principium maximae calamitatis fuit. Nam ut iste profectus est, quacumque iter fecit, eiusmodi fuit, non ut legatus populi Romani, sed ut quaedam calamitas pervadere videretur. In Achaia (praetermittam minora omnia, quorum simile forsitan alius quoque aliquid aliquando fecerit; nihil dicam, nisi singulare, nisi quod, si in alium reum diceretur, incredibile videretur,) magistratum Sicyonium nummos poposcit. Ne sit hoc crimen in Verrem: fecerunt alii. Quum ille non daret, animadvertit. Improbum, sed non inauditum. Genus animadversionis videte; quaeretis, ex quo genere hominum[1]

---

1) hominum *e coniectura Hotomanni receperunt P. Manutius, aliique. Edd. vett. codd. Franc. Gu. ed. Graev. Lall.* hominem.

istum iudicetis. Ignem ex lignis viridibus atque humidis in loco angusto fieri iussit. Ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi Romani socium atque amicum, fumo excruciatum, semivivum reliquit. Iam quae iste signa, quas tabulas pictas ex Achaia sustulerit, non dicam hoc loco. Est alius mihi locus ad hanc istius cupiditatem demonstrandam servatus.[1] Athenis audistis ex aede Minervae grande auri pondus ablatum. Dictum hoc est in Cn. Dolabellae iudicio. Dictum? etiam aestimatum. Huius consilii non modo participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis.

XVIII. Delum venit. Ibi ex fano Apollinis religiosissimo noctu clam sustulit signa pulcherrima atque antiquissima; eaque in onerariam navem suam coniicienda curavit. Postridie quum fanum spoliatum viderent ii, qui Delum incolebant, graviter ferebant. Est enim tanta apud eos eius fani religio atque antiquitas, ut in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur. Verbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam ipsum pertineret. Tum subito tempestates coortae sunt maximae, iudices, ut non modo proficisci, quum cuperet, Dolabella non posset, sed vix in oppido consisteret: ita magni fluctus eiiciebantur. Hic navis illa praedonis istius, onusta signis religiosis, expulsa atque eiecta fluctu, frangitur. In littore signa illa Apollinis reperiuntur; iussu Dolabellae reponuntur; tempe-

1) *tres codd. ap. Lambin.* separatus. *Nonnulli alii* reservatus.

stas sedatur; Dolabella Delo proficiscitur. Non dubito, quin, tametsi nullus in te sensus humanitatis, nulla ratio umquam fuit religionis, nunc tamen, in metu periculoque tuo, tuorum tibi scelerum veniat in mentem. Potestne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, quum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinemne tu Delium spoliare ausus es? illine tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso manus impias ac sacrilegas afferre conatus es? Si in pueritia non his artibus et disciplinis institutus eras, ut ea, quae literis mandata sunt, disceres atque cognosceres: ne postea quidem, quum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id, quod est proditum memoriae ac literis? Latonam ex longo errore et fuga, gravidam, et iam ad pariendum [1] temporibus exactis, confugisse Delum, atque ibi Apollinem Dianamque peperisse; qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur, tantaque eius auctoritas religionis et est, et semper fuit, ut ne Persae quidem, quum bellum toti Graeciae, diis hominibusque indixissent, et mille numero navium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare, aut attingere. Hoc tu fanum depeculari [2] homo improbissime atque amentissime, audebas? fuit ulla cupiditas tanta, quae tantam exstingueret religionem? et, si tum haec non cogitabas, ne nunc quidem

---

1) *Post* pariendum *vulgo inseritur* vicinam. *Abest autem cod. Cuiac. probante Gulielmo.*

2) *Recte sic Lambin. Vulgo* depopulari.

recordaris, nullum esse tantum malum, quod non tibi pro sceleribus tuis iamdiu debeatur?

XIX. In Asiam vero postquam venit, quid ego adventus [1] istius prandia, cenas, equos, muneraque commemorem? Nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus sum. Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse: item Erythris, et Halicarnasso. Tenedo (praetereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus Deus habetur, [2] qui urbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedus nominatur: hunc ipsum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidistis, abstulit magno cum gemitu civitatis. Illa vero expugnatio fani antiquissimi et nobilissimi Iunonis Samiae, quam luctuosa Samiis fuit? quam acerba toti Asiae? quam clara apud omnes? quam nemini vestrum inaudita? de qua expugnatione quum legati ad C. Neronem in Asiam Samo venissent: responsum tulerunt, eiusmodi querimonias, quae ad legatum populi Romani pertinerent, non ad praetorem, sed Romam deferri oportere. Qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis: sese, quum esset trierarchus, et Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, iussu Dolabellae fuisse una cum isto Sami; seseque tum scire spoliatum esse fanum Iunonis et oppidum Samum; posteaque se causam apud Chios, cives suos,

---

1) *Caelius Rhodiginus coni.* adventu, *quod recte improbat Gulielm.*

2) *Verba* qui apud — habetur *Servius ad Aen. II. omisit, non tamen ideo suspecta esse debent.*

Samiis accusantibus [1] publice, dixisse: eoque se esse absolutum, quod planum fecisset, ea, quae legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad se,pertinere. [2] Quas iste tabulas illinc, quae signa sustulit? quae cognovi egomet apud istum in aedibus nuper, quum obsignandi gratia venissem. Quae signa nunc, Verres, ubi sunt? illa quaero, quae apud te nuper ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumniis, in silva denique disposita sub divo vidimus. Cur ea, quamdiu alium praetorem cum iis iudicibus, quos in horum locum subsortiturus [3] eras, de te in consilium iturum putasti, tamdiu domi fuerunt? posteaquam nostris testibus nos, quam horis tuis, [4] uti malle vidisti, nullum signum domi reliquisti, praeter duo, quae in mediis aedibus sunt; quae ipsa Samo sublata sunt? Non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denuntiaturum, qui tuae domi saepe fuissent: ex quibus quaererem, signa scirentne fuisse, quae non essent? Quid tum hos de te iudicaturos arbitratus es, quum viderent, te iam non contra accusatorem tuum, sed contra quaestorem sectoremque pugnare?

---

1) *Verius Ern. sic interpunxit. Vulgo:* Samiis accusantibus, publice dixit. *At enim Charidemus privatim pro se dixit, quum eum Samiorum legati publice h. e. publica auctoritate accusarent.*

2) *Verba* Qua de re — non ad se pertinere *recte huc Ernestius transtulit, quae vulgo legebantur post verba* sed contra quaestorem sectoremque pugnare.

3) subsortiturus *Ascon. Hotom. Ern. Vulgo* subsortitus.

4) horis tuis i. e. *tibi potius quam mihi commodis, Refertur hoc ad ea quae Cic Act. I. c. 18. dixerat, coll. cum cap. 9. huius libri. Asconius legisse videtur* horis *sine adiecto* tuis.

XX. Aspendum, vetus oppidum et nobile in Pamphylia scitis esse, plenissimum signorum optimorum. Non dicam illinc hoc signum ablatum esse, et illud; hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse; omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plostris evecta asportataque [1] esse. Atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo saepe audistis id, quod est Graecis hominibus in proverbio, quem omnia *intus* canere dicebant, sustulit, et in *intimis* suis aedibus posuit: ut etiam illum ipsum artificio [2] superasse videatur. Pergae fanum antiquissimum et sanctissimum Dianae scimus esse. Id quoque a te nudatum ac spoliatum esse; ex ipsa Diana, quod habebat auri, detractum atque ablatum esse dico. Quae, malum, est ista tanta audacia atque amentia? quas enim sociorum atque amicorum urbes adisti legationis iure et nomine; si in eas vi cum exercitu imperioque invasisses, tamen, opinor, quae signa atque ornamenta ex his urbibus sustulisses, haec non in tuam domum, neque in suburbana amicorum, sed Romam in publicum deportasses.

XXI. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracusas, urbem ornatissimam, cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit, Antiochumque, regem potentissimum, vicit? quid de Flaminino, qui regem Philippum et Macedoniam subegit? quid de L. Paullo, qui re-

---

1) avecta exportataque *Vet. Anon. interpres.*

2) *Vulgo* artificio suo. *Pronomen, quod melius abest, nec est ap. Asconium, delevi.*

gem Persen vi ac virtute superavit? quid de L. Mummio, qui urbem pulcherrimam atque ornatissimam, Corinthum, plenissimam rerum omnium, sustulit, urbesque Achaiae Boeotiaeque multas sub imperium populi Romani ditionemque subiunxit? Quorum domus, quum honore et virtute florerent, signis et tabulis pictis erant vacuae. At vero urbem totam, templa deorum, omnesque Italiae partes, illorum donis ac monumentis exornatas videmus. Vereor, ne haec forte cuiquam [1] nimis antiqua et iam obsoleta videantur. Ita enim tum aequabiliter omnes erant huiusmodi, ut haec laus eximiae virtutis et innocentiae, non solum hominum, verum etiam temporum illorum esse videatur. P. Servilius, vir clarissimus, maximis rebus gestis, adest; de te sententiam laturus est; [2] Olympum [3] vi, copiis, consilio, virtute cepit, urbem antiquam, et omnibus rebus auctam et ornatam. Recens exemplum fortissimi viri profero. Nam postea Servilius imperator populi Romani Olympum, urbem hostium, cepit, quam tu in iisdem locis legatus quaestorius oppida pacata sociorum atque amicorum diripienda ac vexanda curasti. Tu, quae ex fanis religiosissimis per scelus et latrocinium abstulisti, ea nos videre, nisi in tuis amicorumque tuorum tectis, non possumus;

1) *Schol. Anon.* cuipiam, *Priscianus autem. p.* 872. cuiquam *ut vulgo.*

2) *duo Mss. Lambini* adest de te sententiam laturus.

3) *Male in multis edd.* Olynthum. *Veriorem lectionem P. Manut. et Gruterus asciverunt.* Olympum *enim urbem in vertice Tauri montis a P. Servilio Isaurico captam esse Strabo testatur* lib. XIV.

P. Servilius, quae signa atque ornamenta ex urbe hostium, vi et virtute capta, belli lege, atque imperatorio iure sustulit, ea populo Romana apportavit, per triumphum vexit, in tabulas publicas [1] ad aerarium perscribenda curavit. Cognoscite ex literis publicis hominis amplissimi diligentiam. Recita. RATIONES RELATAE P. SERVILII. Non solum numerum signorum, sed etiam uniuscuiusque magnitudinem, figuram, statum, literis definiri vides. Certe maior est virtutis victoriaeque iucunditas, quam ista voluptas, quae percipitur ex libidine et cupiditate. Multo diligentius habere dico Servilium praedam populi Romani, quam te tua furta notata atque descripta. [2]

XXII. Dices, tua quoque signa et tabulas pictas ornamento urbi foroque populi Romani fuisse. Memini. Vidi simul cum populo Romano forum comitiumque adornatum, ad speciem magnifico ornatu, [3] ad sensum cogitationemque acerbo et lugubri. Vidi collucere omnia furtis tuis, praeda provinciarum, spoliis sociorum atque amicorum. Quo quidem tempore, iudices, ipse spem maximam reliquorum quoque peccatorum nactus est. Vidit enim eos, qui iudiciorum dominos se dici volebant, harum cupiditatum esse servos. Socii vero nationesque exterae spem omnium tum

1) *Ms. Cuiacii* tabulis publicis.

2) *duo codd. ap. Lambin.* perscripta. *Ipse malebat:* notatam atque perscriptam.

3) *Lamb. coni.* comitiumque ad speciem magnifico ornatu.

primum abiecerunt[1] rerum ac fortunarum suarum; propterea, quod casu legati ex Asia atque Achaia plurimi Romae tunc fuerunt, qui deorum simulacra, ex suis fanis sublata, in foro venerabantur.[2] Itemque cetera signa et ornamenta quum cognoscerent, alia alio in loco lacrymantes intuebantur. Quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus: „Nihil esse, quod quisquam dubitaret de exitio sociorum atque amicorum: quum quidem viderent in foro populi Romani, quo in loco antea, qui sociis iniurias fecerant, accusari et condemnari solebant, ibi esse palam posita ea, quae ab sociis per scelus ablata ereptaque essent."

XXIII. Hic ego non arbitror illum negaturum, signa sese plurima, tabulas pictas innumerabiles habere: sed, ut opinor, solet haec, quae rapuit et furatus est, nonnumquam dicere, se emisse; quoniam quidem[3] in Achaiam, Asiam, Pamphiliam, sumptu publico, et legationis nomine, mercator signorum tabularumque pictarum missus est. Habeo et istius, et patris eius accepti tabulas omnes; quas diligentissime legi atque digessi; patris, quoad vixit; tuas, quoad ais te confecisse. Nam in

---

1) *Sic vet. Cod. ap. Gothof. Vulg.* abiecere, *quod minus bene sonat, quia statim sequitur syllaba* Re, *in* rerum.

2) *Ern. coni.* venerarentur.

3) *Post* quoniam quidem *Ascon. addit* cum imperio et securibus; *improbantibus Hotom. Lamb. Grut. Ern.* etc. *Defendit tamen Wieling Lect. Iur. I. 5. et Garatonus. Sed in Asconii codicem venisse videtur ex loco Verr.* IV. 4.

isto, iudices, hoc novum reperietis. Audimus, aliquem tabulas numquam confecisse: quae est opinio hominum de Antonio falsa. Nam fecit diligentissime. Verum sit hoc genus aliquod minime probandum. Audimus, alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse. Est aliqua etiam huiusce rei ratio. Hoc vero novum et ridiculum est, quod hic nobis respondit, quum ab eo tabulas postularemus: usque ad M. Terentium et C. Cassium consules[1] confecisse;[2] postea destitisse. Alio loco, hoc cuiusmodi sit, considerabimus. Nunc nihil ad me attinet. Horum enim temporum, in quibus nunc versor, habeo tabulas, et tuas, et patris. Plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas optimas deportasse te, negare non potes: atque utinam neges! Unum ostende in tabulis aut tuis aut patris tui emptum esse: vicisti. Ne haec quidem duo signa pulcherrima, quae nunc ad impluvium tuum stant, quae multos annos ad valvas Iunonis Samiae steterunt, habes quomodo emeris; haec, inquam, duo, quae in aedibus tuis sola iam sunt, quae sectorem exspectant, relicta ac destituta a ceteris signis.

XXIV. At, credo, in hisce solis rebus indomitas cupiditates atque effrenatas habebat: ceterae libidines eius ratione aliqua aut modo continebantur. Quam multis istum pueris[3] ingenuis, quam multis matribus familias, in

---

1) usque - consules] *i. e. A. V.* 680. *quo anno Verres pro praetore in Siciliam abiit.*
2) se confecisse *Lambin.*
3) *Sic Lambin. Vulg. omittitur* pueris.

illa tetra atque impura legatione, vim attulisse existimatis? ecquo in oppido pedem posuit, ubi non plura stuprorum flagitiorumque suorum, quam adventus sui vestigia reliquerit? Sed ego omnia, quae negari poterunt, praetermittam; etiam haec, quae certissima sunt et clarissima, relinquam; unum aliquod de nefariis istius factis eligam: quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quae mihi hoc oneris negotiique imposuit, pervenire. Oppidum est in Hellesponto Lampsacum, iudices, in primis Asiae provinciae clarum et nobile: homines autem ipsi Lampsaceni tum summe in omnes cives Romanos officiosi, tum praeterea maxime sedati et quieti, prope praeter ceteros ad summum Graecorum otium potius, quam ad ullam vim aut tumultum accommodati.

XXV. Accidit, quum iste a Cn. Dolabella efflagitasset, ut se ad regem Nicomedem, regemque Sadalam mitteret, quumque iter hoc sibi magis ad quaestum suum, quam ad rei publicae tempus accommodatum depoposcisset; ut illo itinere veniret Lampsacum, cum magna calamitate et prope pernicie civitatis. Deducitur iste ad Ianitorem quendam hospitem: comitesque eius item apud ceteros hospites collocantur. Ut mos erat istius, atque ut eum suae libidines flagitiosae[1] facere admone-

1) flagitiose *habent Ms. Franc. 1. Gu. duo Pariss. et recepit Beck. Pro* admonebant, *quod e Ms. Cuiac. receperunt Lamb. Ern. olim legebatur* admonuerant, *in Ms. Gu.* commovebant. *Ernestio haec varietas suspicionem fecit locum interpolatum esse. Sane multo elegantius abessent ista:* atque ut eum suae libidines flagitiosae facere admonebant.

bant, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis turpissimisque hominibus, uti videant et investigent, ecqua virgo sit, aut mulier digna, quamobrem ipse[1] Lampsaci diutius commoretur.[2] Erat comes eius Rubrius quidam, homo factus ad istius libidines, qui miro artificio, quocumque venerat, haec investigare omnia solebat. Is ad eum rem istam[3] defert: Philodamum esse quendam, genere, honore, copiis, existimatione facile principem Lampsacenorum: eius esse filiam, quae cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine; sed eam summa integritate pudicitiaque existimari. Homo, ut haec audivit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse numquam viderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse vidisset, ut statim ad Philodamum migrare se diceret velle. Hospes Ianitor, qui nihil suspicaretur, veritus, ne quid in se offenderit,[4] hominem

---

1) ipse *e Guelf. dedit Ern. Vulg,* iste.

2) *Sic Ern. Vulg.* commoraretur.

3) *Gruterus verba* ad eum rem istam *insititia esse suspicabatur. Ego vero servandum puto* ad eum; et rem istam *delendum. Sic ad Q. Fratr. I.* 1. ad nos omnes fere deferunt nihil te fieri posse iucundius; *et sic saepius alibi.*

4) *Olim edebatur* veritus ne quid in ipso se offenderit. *Hotomannus coniiciebat legendum vel* veritus ne quid ipsum in se offenderit, *vel* v. ne quid in se ipsum offenderit; *vel* ne quid ipse in se offenderit, *ut pronomen* ipse *Verrem demonstraret. Gulielm. retinuit* ne quid in ipso se offenderit. *Ernestius cum Pal.* 1. *Cuiac. Gu. Franc.* 1. 2. v. ne quid in ipso se offenderetur *h. e. ne quid esset in semet ipso quod Verri displiceret. Graevius malebat:* ne quid in ipso

summa vi retinere coepit. Iste, qui hospitis relinquendi causam reperire non posset, alia sibi ratione viam munire ad stuprum coepit: Rubrium, delicias suas, in omnibus eiusmodi rebus adiutorem suum et conscium, parum laute deversari dicit, ad Philodamum deduci iubet.

XXVI. Quod ubi est Philodamo nuntiatum, tametsi erat ignarus,[1] quantum sibi ac liberis suis[2] mali constitueretur, tamen ad istum venit; ostendit, munus illud iam suum non esse; se, quum suae partes essent hospitum recipiendorum, tum ipsos tamen[3] praetores et consules, non legatorum asseclas, recipere solere. Iste, qui una cupiditate raperetur,

---

offenderit. *Ego Lambinum secutus* ne quid in se offenderit *recepi. Sic ad Fam. V.* 14. in altera non offendas; *ad Q. Fratr. I* 1. in quo iam offenderis.

1) tametsi erat ignarus] *Sic Nonius Marcellus v.* constituere. *Olim edebatur:* tametsi non erat ignarus. *Negationem vero eiiciendam esse viderunt Victor. Hotom. Lambin.*

2) *Post* liberis suis *delevi* iam tum, *et post* munus illud *inserui* iam, *utrumque Ernestio auctore. Philodamus enim non dicebat munus illud suum non esse hospitum recipiendorum, sed potius* iam s. nunc *non esse. Quod declaratur sequentibus verbis:* quum suae partes essent, h. e. *ut Asconius interpr. quum vicissitudo tangeret, (wenn die Reihe der Einquartirung ihn träfe.) Et recte idem Asconius* simul enim, *inquit,* ostendere vult, nec suscipiendum sibi *NUNC* esse hospitem, et quum suscipiat, condignum solere suscipere,

3) tum ipsos tantum *Manut. Hotomannus corrigebat* tamen ipsos tantum. *Recte vero edd. pr. Mss. Pall. Cuiac. Gu.* tum ipsos tamen.

retur, totum illius postulatum causamque neglexit: per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperavit. Hic Philodamus, posteaquam ius suum obtinere non potuit, ut humanitatem consuetudinemque suam retineret, laborabat. Homo, qui semper hospitalissimus amicissimusque nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitus in domum suam recepisse: magnifice et ornate, ut erat in primis inter suos copiosus, convivium comparat; rogat Rubrium, ut, quos ei commodum sit, invitet; locum sibi soli, si videatur, relinquat. Etiam filium suum, lectissimum adolescentem, foras ad propinquum suum quendam mittit ad cenam.[1] Rubrius istius comites invitat; eos omnes Verres certiores facit, quid opus esset. Mature veniunt; discumbitur. Fit sermo inter eos, et invitatio, ut Graeco more biberetur. Hortatur hospes; poscunt maioribus poculis; celebratur omnium sermone laetitiaque convivium. Posteaquam satis calere res Rubrio visa est: „Quaeso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari iubes?“ Homo, qui et summa gravitate, et iam id aetatis, et parens esset, obstupuit hominis improbi dicto.[2] Instare Rubrius. Tum ille, ut aliquid responderet, negavit moris esse Graecorum, ut in

1) *Olim edebatur* ut etiam — mitteret ad cenam *Gulielm. et Lambin. e Cuiacii cod.* etiam — mittit ad cenam. *Grutero placebat infinitivus historicus* etiam — mittere ad cenam.

2) *Ern. coni.* hominis improbe dicto. *Vulgatum est fortius.*

convivio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte: „Enimvero ferendum hoc non est;[1] vocetur mulier!“ et simul servis suis Rubrius, ut ianuam clauderent, et ipsi ad fores assisterent, imperat. Quod ubi ille intellexit id agi, atque id parari, ut filiae suae vis afferretur; servos suos ad se vocat; his imperat, ut se ipsum negligant, filiam defendant; excurrat aliquis, qui hoc tantum domestici mali filio suo nuntiet. Clamor interea fit tota domo, pugna[2] inter servos Rubrii atque hospitis. Iactatur domi suae vir primus,[3] et homo honestissimus. Pro se quisque manus affert: aqua denique ferventi a Rubrio ipso Philodamus perfunditur. Haec ubi filio nuntiata sunt: statim exanimatus ad aedes contendit, ut et vitae patris, et pudicitiae sororis succurreret. Omnes eodem animo Lampsaceni, simul ut hoc audiverunt, quod eos tum Philodami dignitas, tum iniuriae magnitudo movebat, ad aedes noctu conveniunt.[4] Hic lictor istius Cornelius, qui cum eius servis erat a Rubrio, quasi in praesidio, ad auferendam mulierem collocatus, occiditur, servi nonnulli vulnerantur. Ipse Rubrius in turba sauciatur. Iste, qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliqua evolare, si posset.

---

1) *Ms. Cuiac.* ferendum hoc quidem non est.

2) *Voc.* pugna *addidit Hotom. e Iulio Rufiniano de figg. c.* 36.

3) *Victor. et Manut.* vir optimus. *Lambin. ex Nonio* vir primarius.

4) *Ita recte Herelius emendavit. Vulgo* convenerunt.

XXVII. Postridie mane homines in concionem veniunt;[1] quaerunt, quid optimum factu sit; pro se quisque, ut in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur; inventus est nemo, cuius non haec et sententia esset et oratio: „Non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampsaceni ulti vi manuque essent, ne senatus populusque Romanus in eam civitatem animadvertendum putaret. Quod si hoc iure legati populi Romani in socios nationesque exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum servare ab eorum libidine tutam non liceret; quidvis esse perpeti satius, quam in tanta vi atque acerbitate versari.“ Haec quum omnes sentirent, et quum in eam rationem pro suo quisque sensu ac dolore loqueretur: omnes ad eam domum, in qua iste deversabatur, profecti sunt; caedere ianuam saxis, instare ferro, ligna et sarmenta circumdare, ignemque subiicere[2] coeperunt. Tum cives Romani, qui Lampsaci negotiabantur, concurrunt; orant Lampsacenos, ut gravius apud eos nomen legationis, quam iniuria legati putaretur; sese intelligere hominem illum esse impurum ac nefarium; sed, quoniam nec perfecisset, quod conatus esset, neque futurus esset Lampsaci postea, levius eorum peccatum fore, si homini scelerato pepercissent, quam si legato non pepercissent.

XXVIII. Sic iste multo sceleratior et nequior, quam ille Hadrianus, aliquanto etiam

1) *Mss. Cuiac.* conveniunt.
2) *Sic codd. Pall. edd. pr. Sequentes edd. nonnullae* ignem. *Ms. Cuiac.* ignemque circum subiicere.

felicior fuit. Ille, quod eius avaritiam cives Romani ferre non potuerant, Uticae domi suae vivus exustus est; idque ita illi merito accidisse existimatum est, ut laetarentur omnes, neque ulla animadversio constitueretur; hic sociorum ambustus incendio, tamen ex illa flamma periculoque evolavit; neque adhuc causam ullam excogitare potuit, quamobrem commiserit,[1] aut quid evenerit, ut in tantum periculum veniret. Non enim potest dicere: „quum seditionem sedare vellem, quum frumentum imperarem, quum stipendium cogerem, quum aliquid denique rei publicae causa gererem: quod acrius imperavi, quod animadverti, quod minatus sum." Quae si diceret: tamen ignosci non oporteret, si nimis atrociter imperando sociis, in tantum adductus periculum videretur. Nunc quum ipse causam illius tumultus neque veram dicere, neque falsam confingere audeat; homo autem ordinis sui frugalissimus, qui tum accensus C. Neroni fuit, P. Tettius, haec eadem se Lampsaci cognosse dixerit; vir omnibus rebus ornatissimus C. Varro, qui tum in Asia tribunus militum fuit, haec eadem ipsa se ex Philodamo audisse dicat: potestis dubitare, quin istum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit, quam ad vestrum iudicium reservare? Nisi vero illud dicet, quod et, in testimonio Tettii, priore actione interpellavit Hortensius: (quo tempore quidem signi satis dedit, si quid esset, quod posset dicere, se tacere non posse; ut, quamdiu in ceteris rebus tacuerit, scire

1) *Hotom. coni.* quamobrem evenerit aut quid commiserit.

omnes possemus, nihil habuisse quod diceret;) hoc tum dixit,[1] Philodamum, et eius filium, a C. Nerone esse damnatos.

XXIX. De quo ne multa[2] disseram, tantum dico, secutum id esse Neronem, et eius consilium, quod Cornelium lictorem occisum esse constaret: putasse non oportere esse cuiquam, ne in ulciscenda quidem iniuria, hominis occidendi potestatem. In quo video, Neronis iudicio non te absolutum esse improbitatis, sed illos damnatos esse caedis. Verum ista damnatio tamen cuiusmodi fuit? Audite, quaeso iudices, et aliquando miseremini sociorum, et ostendite, aliquid his in vestra fide praesidii esse oportere. Quod toti Asiae iure occisus videbatur istius ille, verbo lictor, re vera minister improbissimae cupiditatis[3] pertimuit iste, ne Philodamus Neronis iudicio liberararetur. Rogat et orat Dolabellam, ut de sua provincia decedat, ad Neronem proficiscatur; se demonstrat incolumem esse non posse, si Philodamo vivere, atque aliquando Romam venire licuisset. Commotus est Dolabella. Fecit id, quod multi reprehenderunt, ut exercitum, provinciam, bellum relinqueret, et in Asiam, hominis nequissimi causa, in alienam provinciam, proficisceretur. Posteaquam ad Neronem venit: contendit ab eo, ut Philodami causam cognosceret. Venerat ipse, qui esset in consilio, et primus sententiam diceret. Adduxerat etiam praefectos, et tribunos

1) *Lambin.* sed hoc tum dixit.
2) *Lambin. e cod. vet.* multum.
3) voluptatis *Lambin. e codd.*

militares suos, quos Nero omnes in consilium vocavit. Erat in consilio etiam aequissimus iudex ipse Verres. Erant nonnulli togati creditores Graecorum, quibus ad exigendas pecunias improbissimi cuiusque legati plurimum prodest gratia. Ille miser defensorem reperire neminem poterat. Quis enim esset aut togatus, qui Dolabellae gratia; aut Graecus, qui eiusdem vi et imperio non moveretur? Accusator autem apponitur civis Romanus de creditoribus Lampsacenorum:[1] qui, si dixisset, quod iste iussisset, per eiusdem istius lictores a populo pecuniam posset exigere. Quum haec omnia tanta contentione, tantis copiis agerentur; quum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet; quumque Dolabella cum suis praefectis pugnaret in consilio, Verres fortunas agi suas diceret, idem testimonium diceret, idem esset in consilio, idem accusatorem parasset; haec quum omnia fierent, et quum hominem constaret occisum: tamen tanta vis istius iniuriae, tanta in isto improbitas putabatur, ut de Philodamo amplius pronuntiaretur.

XXX. Quid ego nunc in altera actione[2] Cn. Dollabellae spiritus, quid huius lacrymas et concursationes[3] proferam? quid C. Nero-

---

1) civis Romanus et ex creditoribus Lampsacenorum *Ascon.*

2) in altera actione *Ascon. Mss. Franc.* 1. *duo Gu. ed. Manut. Lamb. Ern. Vulgo* in alteram actionem.

3) *Vulgo* concursiones. *Hotom. malebat* concursationes; *quod est in Ms. Gu. Recepit Ern.*

nis, viri optimi atque innocentissimi, nonnullis in rebus animum nimis timidum atque demissum? qui in illa re quid facere posset[1] non habebat, nisi forte, id quod omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem sine Verre et Dolabella. Quidquid esset sine his actum, omnes probarent: tum vero, quod pronuntiatum est, non per Neronem iudicatum, sed per Dolabellam ereptum existimabatur. Condemnatur enim perpaucis sententiis Philodamus et eius filius. Adest, instat, urget Dolabella, ut quamprimum securi feriantur, quo quam minime multi ex illis de istius nefario scelere audiri possent. Constituitur in foro Laodiceae spectaculum acerbum, et miserum, et grave toti Asiae provinciae; grandis natu parens adductus ad supplicium; ex altera parte filius: ille, quod pudicitiam liberorum; hic, quod vitam patris famamque sororis defenderat. Flebat uterque, non de suo supplicio, sed pater de filii morte, de patris, filius. Quid lacrymarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiae fuisse? quem luctum et gemitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentes, nobiles, socios populi Romani atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam atque improbissimam cupiditatem? Iam iam, Dolabella, neque tui, neque tuorum liberum,

---

1) *Ernestius recte monuit vulgatam* quid facere potuerit *non esse ferendam. Schellerus quidem ei oblocutus est, allato exemplo or. pro Rosc. Am. c. 35. ubi est* quid erat quod — voluerit? *Sed istius loci ratio discrepat ab hoc, in quo imperfectum* facere posset *necessario requiritur.*

quos tu miseros in egestate atque in solitudine reliquisti, misereri potest.[1] Verresne tibi tanti fuit, ut eius libidinem hominum innocentium sanguine lui velles? Iccircone exercitum atque hostem relinquebas, ut tua vi et crudelitate istius hominis improbissimi pericula sublevares? Quod enim eum tibi quaestoris in locum constitueras, iccirco tibi amicum in perpetuum fore putasti? Nesciebas, ab eo Cn. Carbonem consulem, cuius re vera quaestor fuit, non modo relictum, sed etiam spoliatum auxiliis,[2] nefarie oppugnatum et proditum? Expertus igitur es istius perfidiam tum, quum se ad inimicos tuos contulit; quum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit; quum rationes ad aerarium, nisi damnato te, referre noluit.

XXXI. Tantaene tuae, Verres, libidines erunt, ut eas capere ac sustinere non provinciae populi Romani, non nationes exterae possint? Tune quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum praesto fuerit, nisi libidini tuae cupiditatique paruerit,[3] immittentur homines? ex-

1) *Ascon. ad Divinat. in Caecil. h. l. sic profert:* Iam iam Dolabella neque me tui, neque tuorum liberum miseret. *Lambin. e cod. Memm.* Iam iam D. me neque — miserere potest *Gruterus e cod. Pall. Cuiac.* iam iam D. neque lui — misereri potest. *In quo* misereri *est passivum a* misereo.

2) *Vulgo additur* pecunia. *Id recte omiserunt Hotom. Manut. Lambin. Nam pecunia est in auxiliis. Nec illud Asconius in codice suo legisse videtur. Herelius in verbis* auxiliis pecunia ἓν διὰ δυοῖν *esse putabat ut dictum sit, pro* auxiliis pecuniae.

3) *Frustra Lambin. coni.* patuerit.

pugnabuntur domus? civitates non modo pacatae, verum etiam sociorum atque amicorum ad vim atque ad arma confugient, ut ab se atque ab liberis suis legati populi Romani scelus ac libidinem propulsare possint? Nam quaero abs te, circumsessusne sis Lampsaci; coeperitne domum, in qua deversabare, illa multitudo incendere; voluerintne legatum populi Romani comburere vivum Lampsaceni. Negare non potes. Habeo enim testimonium tuum,[1] quod apud Neronem dixisti: habeo, quas ad eundem literas misisti. Recita hunc ipsum locum de testimonio. TESTIMONIUM[2] C. VERRIS IN ARTEMIDORUM. Recita ex Verris literis ad Neronem. EX LITERIS C. VERRIS AD C. NERONEM.[3] NON MULTO POST IN DOMUM... Bellumne populo Romano Lampsaceni facere conabantur? deficere ab imperio ac nomine nostro volebant?[4] Video enim, et ex iis, quae legi et audivi, intelligo: in qua civitate legatus

---

1) *Ascon.* testimonium publicum tuum.

2) *Debebat esse:* EX TESTIMONIO. *Non enim totum testimonium recitabatur.*

3) *Verba* Recita ex Verris literis ad Neronem. *ante* EX LITERIS C. VERRIS AD NERONEM *inseruit Hotomannus probante Lambino. In codd. Mss. absunt.*

4) *codd. Hotom.* Lampsaci civitas facere conabatur — volebat. *Codd. Pall. et edd. vett.* Lampsaceni civitas f. conabantur? deficere — volebat. *Unde Grut. arbitratur legendum*: Lampsaceni facere conabantur? civitas deficere — volebat? *Lambin.* Lampsacena civitas f. conabatur — volebat. *Alii* Lampsaceni cives f. conabantur — volebant, *in quo Ern. delevit* cives, *recte ut opinor.*

populi Romani non modo circumsessus,[1] non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit: nisi publice satisfactum sit, ei civitati bellum indici atque inferri solere. Quae fuit igitur causa, cur cuncta civitas Lampsacenorum de concione, quemadmodum tute scribis, domum tuam concurrerent?[2] Tu enim neque in literis, quas Neroni mittis, neque in testimonio, causam tanti tumultus ostendis ullam; obsessum te dicis, ignem illatum, sarmenta circumdata, lictorem tuum occisum esse dicis, prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas; causam huius tanti terroris occultas. Nam si quam Rubrius iniuriam suo nomine, ac non impulsu tuo et tua cupiditate fecisset: de tui comitis iniuria questum ad te potius, quam te oppugnatum venirent. Quum igitur, quae causa illius tumultus fuerit, testes a nobis producti dixerint, ipse celarit: nonne causam hanc, quam nos proposuimus, tum illorum testimonia, tum istius taciturnitas perpetua confirmat?

XXXII. Huic homini parcetis igitur, iudices, cuius tanta peccata sunt, ut ii, quibus iniurias fecerit, neque legitimum tempus exspectare ad ulciscendum, neque vim tantam doloris in posterum differre potuerint?

---

1) *Vulgo* non modo legatus P. R circumsessus. *Recte Hotomannus particulas* non modo *ante* circumsessus *locanda iudicavit.*

2) *Sic e Pal.* 1. *et Gu. et edd. vett. edidere Graevius et Ern. Alii* concurreret. *Cod. Cuiac.* concurrerit *quod tenuit Lamb.*

Circumsessus es. A quibus? A Lampsacenis, barbaris hominibus, credo, aut iis, qui populi Romani nomen contemnerent.[1] Immo vero ab hominibus, et natura, et consuetudine, et disciplina lenissimis; porro autem populi Romani, conditione sociis, fortuna servis, voluntate supplicibus; ut perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas iniuriae, tanta vis sceleris fuisset, ut Lampsaceni moriendum sibi potius, quam perpetiendum putarent numquam illos in eum locum progressuros fuisse, ut vehementius odio libidinis tuae, quam metu legationis moverentur. Nolite, per deos immortales, cogere socios atque exteras nationes, hoc uti perfugio: quo, nisi vos vindicatis, utentur necessario. Lampsacenos in istum numquam ulla res mitigasset, nisi eum poenas Romae daturum credidissent. Et si talem acceperant iniuriam, quam nulla lege satis digne persequi possent,[2] tamen incommoda sua nostris[3] committere legibus et iudiciis, quam dolori suo permittere maluerunt.

XXXIII. Tu mihi, quum circumsessus a tam illustri civitate sis propter tuum scelus atque flagitium; quum coëgeris homines miseros et calamitosos, quasi desperatis nostris legibus et iudiciis, ad vim, ad manus, ad arma confugere; quum te in oppidis et civitatibus amicorum non legatum populi Romani, sed tyrannum libidinosum crudelemque prae-

---

1) *Ald.* qui populum Romanum contemnerent.
2) *Sic Ms. Gu. ed. Lamb. Beck. Vulgo* poterant.
3) Vestris *Hotom. al.* nostris *cod. Franc.* 1. *et receperunt Graev. Ern.*

bueris; quum apud exteras nationes, imperii nominisque nostri famam tuis probris flagitiisque violaris; quum te ex ferro amicorum populi Romani eripueris, atque e flamma sociorum evolaris: hic tibi perfugium speras futurum? Erras. Ut huc incideres, non ut hic conquiesceres, illi te vivum exire passi sunt. Et ais, iudicium esse factum, te iniuria circumsessum esse Lampsaci, quod Philodamus cum filio condemnatus sit. Quid? si doceo,[1] si planum facio, teste homine nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo, te ipso, inquam, teste doceo, te huius circumsessionis tuae causam et culpam in alios transtulisse;[2] neque in eos, quos tu insimularas,[3] esse animadversum? Iam nihil te iudicium Neronis adiuvat. Recita, quas ad Neronem literas misit. EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS, ET THESSALUS... Themistagoram et Thessalum scribis populum concitasse. Quem populum? Qui te circumsedit; qui te vivum comburere conatus est. Ubi hos persequeris? ubi accusas? ubi defendis ius nomenque legati? In Philodami iudicio dices id actum? Cedo mihi ipsius Verris testimonium. Videamus, quid idem iste iuratus dixerit. Recita. AB ACCUSATORE ROGATUS[4] RESPONDIT, IN HOC IUDICIO NON PERSEQUI: SIBI IN ANIMO ESSE, ALIO TEMPORE PERSEQUI.

---

1) *Recte sic Ern. pro vulg.* docebo.

2) contulisse *Lamb. et Ascon.*

3) *cod. Gu.* insimulares. *Male. Ascon. ex eoque Lambin.* insimularis.

4) *Ascon.* interrogatus.

Quid igitur te iuvat Neronis iudicium? quid Philodami damnatio? Legatus quum esses circumsessus, quumque, quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo Romano communique causae legatorum facta esset iniuria insignis, non es persecutus: dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. Quod fuit id tempus? quando es persecutus? cur imminuisti ius legationis? cur causam populi Romani deseruisti ac prodidisti? cur iniurias tuas, coniunctas cum publicis, reliquisti? Non te ad senatum causam deferre; non de tam atrocibus iniuriis conqueri; non eos homines, qui populum concitarant,[1] consulum literis evocandos curare oportuit? Nuper, M. Aurelio Scauro postulante, quod is Ephesi se quaestorem vi prohibitum esse dicebat, quo minus e fano Dianae servum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam evocatus est, quod auctor iniuriae illius fuisse argueretur.[2] Tu, si te legatum ita Lampsaci tractatum esse, senatum docuisses, ut tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumsessus paene incenderere; eius autem rei duces, auctores et principes[3] fuisse, quos scribis, Themistagoram et Thessalum: quis non commoveretur? quis non ex iniuria, quae tibi esset facta, sibi provideret? quis non in ea re cau-

1) *Ita correxit Hotom. vulg. in edd. vett. erat* concitarunt. *Alii ut in Ms. Gu.* concitarent.

2) *Lambin.* arguebatur.

3) *Sic Ern. Vulgo* duces et auctores et principes. *Grutero placebat* duces et auctores principes, *quod erat in tribus eius Mss. At eodem modo ut h. l. tria ista componuntur. Epp. ad Fam. X.* 6.

sam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati eiusmodi esse debet, quod non modo inter sociorum iura, sed etiam inter hostium tela incolume versetur.

XXXIV. Magnum hoc Lampsacenum crimen est libidinis atque improbissimae cupiditatis. Accipite nunc avaritiae propemodum in suo genere non levius. Milesios navem poposcit, quae eum praesidii causa Myndum prosequeretur. Illi statim myoparonem egregium de sua classe, ornatum atque armatum dederunt. Hoc praesidio Myndum profectus est. Nam, quid Milesiis lanae publicae [1] abstulerit, item de sumptu in adventum, de contumeliis et iniuriis in magistratum Milesium, tametsi dici tum vere, tum graviter et vehementer potest, tamen dicere praetermittam, eaque omnia testibus integra reservabo: illud, quod neque taceri ullo modo, neque dici pro indignitate [2] potest, cognoscite. Milites remigesque Miletum Myndo pedibus reverti iubet: ipse myoparonem pulcherrimum, de decem Milesiorum navibus electum, L. Magio [3] et L. Rabio, qui Myndi habitabant, vendidit. Hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero habendos censuit; hoc illi navigio ad

---

1) *Lambinus suspicabatur legendum* publice. *Verum recte se habere* publicae *docuit Graevius, quia Milesii magistratus habuerunt in pascuis publicis oves ex quarum lana vectigalia rei publ augebant.*

2) *Ita Franc.* 1. *Sic or pro Murena* c. 25. pro rei indignitate. *Vulgo* pro dignitate. *Graevio placebat* neque dici pro indignitate digne potest.

3) *Ascon.* Phanio. *Manut.* Fannio.

omnes populi Romani hostes, usque ab Dianio, ad Sinopen,[1] navigaverunt.

XXXV. O dii immortales! Incredibilem avaritiam, singularemque audaciam! Navem tu de classe populi Romani, quam tibi Milesia civitas, ut te prosequeretur, dedisset, ausus es vendere? Si te magnitudo maleficii, si te hominum existimatio non movebat: ne illud quidem cogitabas, huius improbissimi furti, sive adeo nefariae praedae, tam illustrem ac tam nobilem civitatem testem futuram? An, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni praefuerat, Milesiisque rem gestam renuntiarat, animadvertere tuo rogatu conatus est, renuntiationemque eius, quae erat in publicas literas relata illorum legibus, tolli iusserat: iccirco te ex hoc crimine elapsurum esse arbitrabare?[2] Multum te ista fefellit opinio, et quidem multis in locis. Semper enim existimasti, et maxime in Sicilia, satis cautum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in literas publicas vetuisses, aut, quod relatum esset, tolli coëgisses. Hoc quam nihil sit, tametsi ex multis Siciliae civitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa civitate cognosce. Sunt illi quidem dicto audientes, quamdiu adsunt ii,[3] qui imperant.

---

1) *Post verba* ab Dianio *vulgo additur* quod in Hispania est, *et post* Sinopen *inseritur* quae in Ponto est. *At haec additamenta nec Asconius in cod. suo legit, et suspecta fuerunt Hotomanno et Lambino.*

2) *Sic Ern. Vulgo* elapsum arbitrabere. *In Gu. etiam legitur* arbitrabare. cf. c. 39.

3) hi *corr. Görenz ad Cic. de Fin. II.* 34.

Simulac discesserunt, non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt, cur non tum in literas relatum sit. Maneut istae literae Mileti, manent, et, dum erit illa civitas, manebunt. Decem enim naves iussu L. Murenae populus Milesius ex pecunia vectigali populo Romano[1] fecerat, sicut pro sua quaeque parte Asiae ceterae civitates. Quamobrem unam ex decem, non praedonum repentino adventu, sed legati latrocinio; non vi tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum, amissam, in literas publicas retulerunt. Sunt Romae legati Milesii, homines nobilissimi, ac principes civitatis; qui, tametsi mensem Februarium, et consulum designatorum nutum[2] exspectant, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt:[3] dicent, inquam, et religione adducti, et domesticarum legum metu, quid illo myoparone factum sit. Ostendent, C. Verrem in ea classe, quae contra pira-

---

1) *Ita codd. Pall. et probant Lallem. et Beck. Vulgo* populi Romani.

2) *Recepi* nutum *e coniectura Graevii. Nam* nomen *quod est in Mss et edd. verum esse non potest. Legatos dicit mensem Februarium, quo legationibus senatus dabatur, et consulum designatorum Hortensii et Metelli, qui Verri favebant* nutum *et voluntatem exspectare. Pro* exspectant *Asconius legi etiam testatur* extimescunt. *Inde Hotom. corrigendum putabat sic:* mensem Februarium exspectant, et consulum designatorum nomen extimescunt.

3) *Sic vere rescripsit e vett. edd. I. Gronov. Gruterus c. al. habet* potuerunt.

piratas aedificata sit, piratam ipsum consceleratum fuisse.

XXXVI. C. Malleolo, quaestore Cn. Dolabellae, occiso, duas sibi hereditates venisse arbitratus est: unam quaestoriae procurationis; nam a Dolabella statim pro quaestore iussus est esse; alteram tutelae; nam, quum pupilli Malleoli tutor esset, in bona eius impetum fecit. Nam Malleolus in provinciam sic copiose [1] profectus erat, ut domi prorsus nihil relinqueret. Praeterea pecunias occuparat apud populos, et syngraphas fecerat; argenti optimi caelati grande pondus secum tulerat; (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo et cupiditate;) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos [2] homines reliquit. [3] Iste, quod argenti placuit, invasit; quae mancipia voluit, abduxit; vina, ceteraque, [4] quae in Asia facillime [5] comparantur, quae ille reliquerat, [6] asportavit; reliqua vendidit, pecuniam exegit. Quum eum ad HS vicies quin-

---

1) copiose *suspectum erat Ernestio.*

2) *fortasse hic excidit* et literatos. *Nam etiam paullo post servi literati memorantur.*

3) *Ern. dedit* reliquerat. *Vulgatam recte defendit Beck.*

4) Vina Graeca ceteraque' quae ex Asia facillime comportantur. *Cledonius in Gramm. Putsch.* p. 1898.

5) facile *Serv. ad Virg. Ecl. V.* 36.

6) quae ille reliquerat *Ern. glossatori tribuit. Genuina tamen videntur esse, quia vina etc. antea nominata non erant, inter ea, quae Malleolus reliquisset.*

quies [1] redegisse constaret: ut Romam rediit, nullam libellam [2] pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit; servos artifices pupilli quum haberet domi, circum pedes autem homines formosos et literatos: suos esse dicebat, se emisse. Quum saepius mater et avia pueri postularent, uti, si non redderet pecuniam, nec rationem daret, [3] diceret saltem, quantum pecuniae Malleoli deportasset: multis efflagitatus aliquando dixit HS decies, deinde in codicis extrema cera [4] nomen infimum in flagitiosa litura fecit: expensa Chrysogono servo [5] HS sexcenta millia accepta pupillo Malleolo retulit. [6] Quomodo ex decies HS

---

1) *Sic Hotomannus cod. Pal. 2. XX* quinquies. *Alii olim* XXIX quinquies.

2) *Vulgo* nullam literam. *Sed rescripsi* nullam libellam, *quia proxime de redactis* HS *vicies quinquies dixerat, et paullo post sequitur:* si non redderet pecuniam. *Similiter Verr. II. c.* 10. quis Volcatio — unam libellam dedisset.

3) *Ernestio videbantur verba permutata et sic potius legenda esse*: non rationem redderet, non pecuniam daret; *nam* rationem dare *hoc sensu dici numquam ait se reperisse. Si quid mutandum esset, certe mallem:* si non daret pecuniam, nec rationem redderet. *Vulgata tamen sic defendi potest, ut* rationem dare *sit i. q. die Rechnung übergeben*, rationem reddere *die Rechnung ablegen. Lambino tamen placebat*: rationem ederet.

4) *edd. vett. et codd. Pall.* extremam ceram.

5) expensa Chrysogono servo] *nempe Verris, non Malleoli servo. Ita recte Ascon.*

6) sexcenta millia — retulit] *Bene Hotomannus: quae servo meo Chrysogono sexcenta data et expensa sunt in Asia, ea a pupillo Malleolo*, i. e. *ex Malleoli*

sexcenta sint facta; quomodo DC eodem modo quadrarint, ut illa de Cn. Carbonis pecunia, reliqua HS sexcenta facta sint; [1] quomodo Chrysogono expensa lata sint; cur id nomen infimum, in lituraque sit, vos existimabitis. Tamen HS sexcenta millia quum accepta retulisset, HS quinquaginta [2] millia soluta non sunt. Homines, posteaquam reus factus est, alii redditi, alii etiam nunc retinentur; peculia omnium vicariique retinentur.

XXXVII. Haec est istius praeclara tutela. En, cui tuos liberos committas; en memo-

---

nummis illi expensa sunt. Ei ego debeo. Nam acceptum referre alicui, *aliud nihil est, quam in tabulas referre i. e. scribere se ab aliquo accepisse;* expensum ferre alicui *scribere se ei dedisse et appendisse. Sed quum dicitur h. l.* expensa Chrysogono, *non subauditur* tulit *aut* retulit. *Sed sensus est, quae data et expensa sunt, pupilli nomine illi expensa sunt, egoque accepi et habeo." In eo erravit Hotom quod negavit post* expensa *subaudiri* tulit *aut* retulit. *Nam postea quoque dicitur* quomodo Chrysogono expensa lata sint. *Ceterum Lambinus legi voluit:* HS quadringenta millia expensa Chrysogono servo: HS sexcenta millia accepta pupillo Malleolo retulit; *idque Parisienses temere receperunt.*

1) facta sunt *Beckius edidit e duob. codd. Pariss. ed. Ven.* 1483. *Ox. Idem placuit Graevio, Lallem. et Garatono. Vulgo* facta sint. *Totum hunc locum editores Parisienses ita perverterunt, Lambini coniecturas secuti:* quomodo ex decies HS sexcenta millia reliqua sint facta, ut illa, de Cn. Carbonis pecunia reliqua HS sexcenta sunt facta, quomodo haec sexcenta eodem modo quadrarint.

2) Quinquaginta *dedit Beckius cum Lall. e cod. uno Paris. et Gu. Vulgo* quinque millia. *Hotom. coni.* quingenta.

ria mortui sodalis; en metus [1] vivorum existimationis. Quum tibi se tota Asia spoliandam ac vexandam tradidisset; quum tibi exposita esset omnis ad praedandum Pamphylia: contentus his tam opimis rebus non fuisti? Manus a tutela, manus a pupillo, manus a sodalis filio abstinere non potuisti? Iam te non Siculi, non aratores, (ut dictitas,) circumveniunt; non hi, qui decretis edictisque tuis in te concitati infestique sunt; Malleolus a me productus est, et mater eius atque avia; quae misere flentes, [2] eversum a te puerum patriis bonis esse dixerunt. Quid exspectas? an dum ab inferis ille Malleolus exsistat, atque abs te officia tutelae, sodalitatis, familiaritatisque flagitet? Ipsum putato adesse: „Homo avarissime et spurcissime, redde bona sodalis filio; si non quae abstulisti; at quae confessus es! Cur cogis sodalis filium hanc primam in foro vocem cum dolore et querimonia emittere? [3] cur sodalis uxorem, sodalis socrum, domum denique totam sodalis mortui, contra te testimonium dicere? cur pudentissimas lectissimasque feminas in tantum virorum conventum insolitas invitasque prodire cogis?" Recita omnium testimonia. TESTIMONIUM MATRIS ET AVIAE.

XXXVIII. Pro quaestore vero quomodo iste commune Milyadum vexarit, quomodo Lyciam, Pamphyliam, Pisidiam, Phrygiam-

---

1) memoriam — metum *duo codd. ap. Lambin.*

2) *Sic Beckius auctoritate duorum codd. Franc. it. unius Lamb. et Gu. Vulgo* miserae flentes.

3) *Lamb.* mittere.

que totam frumento imperando, aestimando, hac sua, [1] quam tum primum excogitavit, Siciliensi aestimatione afflixerit, non est necesse demonstrare verbis. Hoc scitote: his nominibus, (quae res per eum gestae sunt, quum iste civitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos [2] imperaret, neque ea sumeret, pro his rebus pecuniam exigeret,) his nominibus solis, Cn. Dolabellae HS ad tricies litem esse aestimatam. Quae omnia, etiamsi voluntate Dolabellae fiebant, per istum tamen omnia gerebantur. Consistam in uno nomine. Multa enim sunt ex eodem genere. Recita. DE LITIBUS AESTIMATIS CN. DOLABELLAE PR. [3] PECUNIAE REDACTAE, QUOD A COMMUNI MILYADUM . . . . Te haec coëgisse, te aestimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico: eademque vi et iniuria, quum pecunias maximas cogeres, per omnes partes provinciae te, tamquam aliquam calamitosam tempestatem pestemque, pervasisse demonstro. Itaque M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accusavit, istum in sua potestate ac ditione tenuit. Homo adolescens quum istius in inquirendo multa furta ac flagitia cognosceret, fecit perite et callide; volumen eius rerum gestarum maximum isti ostendit; ab homine, quae voluit,

---

1) ex sua *Menard.*

2) *Graevius corrigebat* sagos i. q. saga, *ut* II. 2. tunicae coriis *iunguntur. Nam saccorum qui usus fuerit intelligi non posse. Recte vero Ern. monuit* saccos *in urbium oppugnationibus usurpari ad frangendam vim telorum, arietum, ut cilicia.*

3) *Post* Dolabellae Pr, *quidam, ut Graevius, addunt* P. R. *Lambin. e coniectura edidit:* Cn. Dolabellae Pr. pecuniaque populo Ro. redacta.

in Dolabellam abstulit; istum testem produxit; dixit iste, quae velle accusatorem putavit. Quo ex genere mihi testium, qui cum isto furati sunt, si uti voluissem, magna copia fuisset; qui ut se periculo litium, coniunctione criminum liberarent, quo ego vellem, descensuros [1] pollicebantur. Eorum ego voluntatem omnium repudiavi. Non modo proditori, sed ne perfugae quidem locus in meis castris cuiquam fuit. Forsitan meliores illi accusatores habendi sunt, qui haec omnia fecerunt: [2] sed ego defensorem in mea persona, non accusatorem, maxime laudari volo. Rationes ad aerarium, antequam Dolabella condemnatus est, non audet referre. Impetrat a senatu, ut dies sibi prorogaretur, [3] quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellae obsignatas diceret: proinde quasi exscribendi potestatem non haberet. Solus est hic, qui numquam rationes ad aerarium referat.

XXXIX. Audistis quaestoriam rationem tribus versiculis relatam; legationis non, nisi condemnato et eiecto eo, qui posset reprehendere; nunc denique praeturae, quam ex senatus consulto statim referre debuit, usque ad hoc tempus non retulit. Quaestores [4] se in

---

1) *codd. Lamb. Cuiac.* discessuros.

2) *Post* fecerunt *Lamb. addidit:* Ita est.

3) *Lamb.* prorogarentur. *In nonnullis Mss.* prorogetur.

4) *Vulgo* quaestorem. *Sed Asconius legisse videtur* quaestores, *quia ad h. l. notat binos quaestores in Sicilia quotannis fuisse Lilybaetanum et Syrausanum. Et postea quoque dicitur:* Verum quaestores — venerunt.

senatu exspectare dixit: perinde quasi non, ut quaestor sine praetore posset rationem referre [1] (ut tu, Hortensi, ut omnes) eodem modo sine quaestore praetor. Dixit, idem Dolabellam impetrasse. Omen magis patribus conscriptis, quam causa placuit. [2] Probaverunt. Verum quaestores quoque iampridem venerunt. Cur non retulisti? Illarum rationum ex ea faece legationis, quaestoriaeque tuae procurationis, illa sunt nomina, quae Dolabellae necessario [3] sunt aestimata. EX LITIBUS AESTIMATIS DOLABELLAE PR. P. R. [4] PECUNIAE REDACTAE. Quod minus Dolabella Verri acceptum retulit, quam Verres illi expensum tulerit, HS quingenta triginta quinque millia; et quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse, quam iste in suis tabulis habuit, HS ducenta triginta duo millia; et quod plus frumenti fecit accepisse istum, HS decies et octingenta millia: quod tu, homo castissimus, aliud in tabulis habebas. [5] Hinc illae extraor-

---

1) *Manut. et Hotom.* posset referre. *Sed Victor. Car. Steph. Lamb. et uterque Ms. Franc.* posset rationem referre.

2) *Nempe, ut Hotom. post Asconium intpr. quia senatus ominabatur exitum fore huius iudicii similem, qui fuerat Dolabellae, quem antea damnatum et eiectum dicit.*

3) necessario *suspectum erat Hotomanno. Bene autem defendit Ern. hac interpretatione: eae pecuniae non poterant non imputari Dolabellae in litis aestimatione, quia Verres rationes non edebat, ut ab illo exigi possent, si in rationibus haberet.*

4) *Ita edidit e Franc.* I. *Graevius, quem plerique secuti sunt. Vulgo edebatur* PR. ET PROPR.

5) *Hotom. coni.* quam tu, homo castissimus in tabulis habebas. *Ernestio placebat:* id tu h. c. aliud in

dinariae pecuniae, quas nullo duce, tamen aliqua ex particula investigamus, redundarunt: hinc ratio cum Q. et Cn. Postumis Curtiis, [1] multis nominibus, quorum in tabulis iste habet nullum; hinc HS quaterdecies P. Tadio numeratum [2] Athenis, testibus planum faciam: hinc empta apertissime praetura; nisi forte id etiam dubium est, quomodo iste praetor factus sit. Homo scilicet aut industria, aut opera probata, aut frugalitatis existimatione praeclara, aut denique, id quod levissimum est, assiduitate, qui ante quaesturam cum meretricibus lenonibusque vixisset, quaesturam ita gessisset, quemadmodum cognovistis, Romae post quaesturam illam nefariam vix triduum constitisset, absens non in oblivione iacuisset, sed in assidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset: is repente, ut Romam venit, gratis praetor factus est! Alia porro pecunia, ne accusaretur, data. Cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: da-

---

tabulis habebas. *Optima vero ratio est Wyttenbachii Bibl. critic. Vol. I. P. II. p.* 9. quae tu, homo cautissimus aliis in tabulis habebas. ,, *Verres nimirum pecuniam, quam aliis surripuerat, in tabulas suas non referebat, neque etiam si quam aliis dederat, ne tabulis suis convinci posset in iudicio. Itaque per cavillationem vocatur cautissimus, quod illa nomina non in suis, sed aliorum tabulis habebat, quibus tamen tabulis convincebatur. Cf. quae mox sequuntur:* homo stultissime et amentissime — dicturum existimasti. "

1) *Sic Ursinus corrigendum putavit, probante Garatono. Nam* Postumus *est cognomen familiae* Curtiorum, *et infra soli* Curtii *nominantur. Vulgo* Q. et Cn. Postumiis, Curtiis.

2) *Sic I. F. Gronovius, Lallem. Ern. Refertur enim ad Sestertium. Vulg.* numerata.

tam quidem esse tum inter omnes recenti negotio facile constabat. Homo stultissime et amentissime, tabulas quum conficeres, et quum extraordinariae pecuniae [1] crimen subterfugere velles: satis te elapsurum [2] omni suspicione arbitrabare, si, quibus pecuniam credebas, iis expensum non ferres, neque in tuas tabulas ullum nomen referres, quum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? Quid proderat tibi, te expensum illis non tulisse? An tuis solis tabulis te causam dicturum existimasti?

XL. Verum ad illam iam veniamus praeclaram praeturam, criminaque ea, quae notiora sunt his, qui adsunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum paratique venimus: in quibus non dubito, quin offensionem negligentiae vitare atque effugere non possim. Multi enim ita dicent: „de illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam iniuriam non attigit, quae mihi, aut quae amico meo facta est, quibus ego in rebus interfui.." His omnibus, qui istius iniurias norunt, hoc est, populo Romano universo, me vehementer excusatum volo, non negligentia mea fore, ut multa praeteream, sed quod alia testibus integra reservari velim, multa autem propter rationem brevitatis ac temporis praetermittenda existimem. Fatebor

---

1) *Ita Manutius, scribendum censuit, et receperunt Graev. Ern. Olim edebatur* extraordinaria pecunia, *idque placuit Ferr. Garat. Beckio. Sed h. l. agitur de crimine aversae pecuniae publicae; quod sperabat Verres se effugere posse, si illas pecunias aliis crederet, sed ita ut iis in tabulis suis* expensas non ferret.

2) *Ern. coni.* statim te elapsurum.

etiam illud invitus,[1] me prorsus, quum iste punctum temporis nullum vacuum peccato praeterire passus sit, omnia, quae ab isto commissa sunt, non potuisse cognoscere. Quapropter ita me de praeturae criminibus auditote, ut ex utroque genere, et iuris dicundi, et sartorum tectorum exigendorum, ea postuletis, quae maxime digna sint[2] eo reo, cui parvum aut mediocre[3] obiici nihil oporteat. Nam ut praetor factus est, qui auspicato a Chelidone surrexisset,[4] sortem nactus est urbanae provinciae, magis ex sua et Chelidonis, quam ex populi Romani voluntate. Qui principio, qualis in edicto constituendo fuerit, cognoscite.

XLI. P. Annius Asellus mortuus est, C. Sacerdote praetore. Is quum haberet unicam filiam neque census esset: quod natura[5] hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis suis heredem institueret. [Heres erat

1) *Nihil opus cum Ernestio corrigere* fatebor etiam haud invitus.

2) digna sint *recte Ern. reposuit pro vulg.* digna sunt *quamquam id est apud Priscian. p.* 1153.

3) aut mediocre. *Sic Priscianus l. l. probante Garatono. Vulg.* ac mediocre.

4) *Facetissime, quod Ernestius vidit, hic respicitur ad morem magistratuum auspicandi extra pomoerium in tentorio: qui auspicium expectantes, quum vocem avis faustae audissent, surgebant statim et abibant ex templo; quod erat* auspicato surgere. *Praeterea luditur in nomine Chelidonis meretricis, ut Verres quasi hirundinis voce audita, auspicato surrexisse dicatur.*

5) *Vulgo* quod eum natura. *Sed* eum *abest codd. Pall. Franc.* 1. *edd. pr.*

filia][1] Faciebant omnia cum puella, leges, aequitas,[2] voluntas patris, edicta praetorum, consuetudo iuris eius, quod erat tum, quum Asellus est mortuus. Iste, praetor designatus (utrum admonitus, an tentatus, an, qua est iste sagacitate in his rebus, sine duce ullo, sine indice pervenerit ad hanc improbitatem, nescio: vos tantum hominis audaciam amentiamque cognoscite!) appellat heredem L. Annium, qui erat institutus secundum filiam; non enim mihi persuadetur, istum ab illo prius appellatum; dicit, se posse ei condonare edicto hereditatem; docet hominem, quid possit fieri. Illi bona res, huic vendibilis videbatur. Iste, tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillae matrem summittebat. Malebat pecuniam accipere, ne quid novi ediceret, quam ut hoc edictum tam improbum et inhumanum interponeret. Tutores, pecuniam praetori si pupillae nomine dedissent, grandem praesertim, quemadmodum in rationem inducerent, quemadmodum sine periculo suo dare possent, non videbant; simul et istum fore tam improbum non arbitrabantur. Saepe appellati pernegaverunt. Iste ad arbitri-

1) *Verba* heres erat filia *ex nota marginali in textum venisse videntur.*

2) *Ita Graevius e Prisciano lib. XVIII. edidit, verissime. Nam infra quoque de hoc Annii testamento dicitur c.* 42. *eum iure, legibus, auctoritate omnium, quos consuluisset, testamentum fecisse. Vulgo* cum pupilla, legis aequitas. Puella *hic aptius est, quia nondum facta erat mentio tutorum.* Legis aequitas *parum aptum est, quia hic non agitur de una quadam lege. Nam lex* Voconia *intelligi nequit, quae prohibebat filias heredes instituere.*

um eius, cui condonarat hereditatem ereptam liberis, quam aequum edictum scripserit, quaeso, cognoscite. QUUM INTELLIGAM, LEGEM VOCONIAM. Quis umquam crederet Verrem mulierum adversarium futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? Cupiditati hominum ait se obviam ire. Quis potius, [1] non modo his temporibus, sed etiam apud maiores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic, quaeso, cetera. Delectat enim me hominis gravitas, scientia iuris, auctoritas. QUI AB A. POSTUMIO, Q. FULVIO CENSORIBUS, POSTVE EA [2] FECIT, FECERIT. Fecit, fecerit? Quis umquam edixit isto modo? quis umquam eius rei fraudem aut periculum proposuit edicto, quae neque post edictum, neque ante edictum provideri potuit?

XLII. Iure, legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat, non improbum, non inofficiosum, non

---

1) *Ita est in tribus Pariss. Gu. Franc.* 1. *Cuiac. et recepit post Garatonum Beckius. Et Garat. recte sensum sic explicat: quis potius quam Verres cupiditati hominum obviam iverit, non modo his, sed etiam prioribus temporibus, si tum vixisset. Lambinus lectionem* quid potius *defendit hoc sensu: quid melius fieri potest? Graevius delendum censebat* potius. *Gulielmius vero sic distinguebat:* quis potius? non modo h. t. sed etiam apud m. n. quis tam remotus fuit a cupiditate.

2) *Garatonus auctoritate Prisciani usus post* EA *suspicatur vocem* TESTAMENTUM *excidisse. At potius a Verre scriptum fuit sic:* Qui — postve ea filiam heredem fecit, fecerit. *Sic infra:* Scribis si quis heredem fecit, fecerit.

inhumanum. Quod si ita fecisset: tamen post illius mortem nihil de testamento illius novi iuris constitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat? Imitatus esses ipsum illum Q. Voconium,[1] qui lege sua hereditatem ademit nulli neque virgini, neque mulieri; sanxit in posterum, qui post eos censores census esset, ne quis heredem virginem, neve mulierem faceret. In lege Voconia non est, FECIT, FECERIT: neque in ulla praeteritum tempus reprehenditur, nisi eius rei, quae sua sponte scelerata ac nefaria est, ut, etiamsi lex non esset, magnopere vitanda fuerit. Atque in his rebus multa videmus ita sancta esse legibus, ut ante facta in iudicium non vocentur. Cornelia testamentaria, nummaria, ceterae complures:[2] in quibus non ius aliquod novum populo constituitur, sed sancitur, ut, quod semper malum facinus fuerit, eius quaestio ad populum pertineat,[3] ex certo tempore. De iure vero civili si quis novi quid instituerit, is non omnia, quae ante acta sunt, rata esse

---

1) *Recte sic edidit Lambinus pro vulg.* C. Voconium. *Lata enim est haec lex a Q. Voconio Saxa trib. pl. A. V.* 584.

2) *Sunt nominativi absoluti q. d. cuius generis sunt Cornelia etc. Itaque nihil opus correctione quae Ernestio in mentem venit:* Cornelia testamentaria nummaria ceteris compluribus.

3) ad populum pertineat *est i. q. publicum iudicium de eo habeatur. Refertur enim ad quaestiones perpetuas horum criminum a Sulla institutas. Quare non erat, quod Hotom. et Lambin. corrigendum putarent:* ad praetorem pertineat. *Vidit enim Graevius, quia in huius generis criminibus cuilibet e populo liceret rei nomen deferre, ideo recte dici eorum quaestiones ad populum pertinere.*

patietur?[1] Cedo mihi leges Atinias, Furias,[2] ipsam, ut dixi, Voconiam, omnes praeterea de iure civili; hoc reperies in omnibus statui ius, quo post eam legem populus utatur. Qui plurimum tribuunt edicto, praetoris edictum legem annuam dicunt esse. Tu edicto plus complecteris, quam lege. Si finem edicto praetoris afferunt Kalendae Ianuarii; cur non initium quoque edicti nascatur[3] a Kalendis Ianuarii? An in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo praetor alius futurus est: in illum, quo alius praetor fuit, regredietur?

XLIII. Ac si hoc iuris, non unius causa hominis edixisses, cautius composuisses. Scribis, SI QUIS HEREDEM FECIT, FECERIT. Quid si[4] plus legarit, quam ad heredem, heredesve perveniat, quod per legem Voconiam ei, qui census non sit,[5] licet? Cur hoc, quum in eodem genere sit, non caves? Quia non generis, sed hominis causam verbis

---

1) *Vulgo:* novi quid instituit, is omnia — rata esse patitur. *Meliorem lectionem, cum interrogatione Beckius post Graevium ascivit, cui favent Priscianus et codd. Pariss.*

2) *Apud Ascon it. in Pall. Cuiac. Franc.* 1, *edd. pr.* Furias Fusias. *Sed easdem esse* leges Furias *et* Fusias *iam Hotomannus docuit. Itaque alterutrum recte cum Manutio et Lambino expungitur. In Victor. Car. Steph. legitur* Furias Fuffias.

3) nascatur *dedi cum Lamb. e Quintil. Inst. or. V.* 10. *Vulgo* nascitur.

4) *Vulgo* quod si. *Recte Graevius dedit* quid si. *Et sic Mss. Gu.*

5) *Sic est in Mss. et edd. vett. Lambinus tamen opinabatur etiam sic legi posse* quod — qui census sit, non licet.

amplecteris: ut facile appareat, te pretio esse commotum.[1] Atque[2] hoc si in posterum edixisses, minus esset nefarium; tamen esset improbum; sed tum[3] vituperari posset, in dubium venire non posset; nemo enim committeret. Nunc est eiusmodi edictum, ut quivis intelligat, non populo esse scriptum, sed P. Annii secundis heredibus. Itaque quum a te caput illud tam multis verbis, mercenario prooemio, esset ornatum: ecquis est inventus postea praetor, qui illud idem ediceret? Non modo nemo edixit; sed ne metuit quidem quisquam, ne quis ediceret. Nam post te praetorem multi testamenta eodem modo fecerunt; in his nuper Annia. Ea de multorum propinquorum sententia, pecuniosa mulier, quod censa non erat, testamento fecit heredem filiam. Itaque hoc magnum iudicium hominum de istius singulari improbitate, quod Verres sua sponte instituisset, id neminem metuisse, ne quis reperiretur, qui sequi[4] vellet. Solus enim tu inventus es, cui non satis fuerit corrigere voluntates vivorum, nisi etiam rescinderes mortuorum. Tu ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti. Voluisti,[5] ex im-

---

1) *Herelius coni.* corruptum.

2) *Graev. e cod. Urs. rescripsit* Atqui. *Sed* Atque *recte defenditur ab Ern. et Garat.*

3) *Graev. e cod. Hotom. et Urs. edidit* sed tantum.

4) *Inter* qui *et* sequi *vulgo inseritur* istius institutum, *quae verba Ern. utpote e glossa nata uncis inclusit.*

5) *Menardus putabat exigente sententia legendum esse* noluisti. *Sed verum est* voluisti. *Verres enim, quamquam illud, quod erat in urbano edicto, in*

proviso si quae res natae essent, ex urbano edicto decernere. Quam postea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, quum tuam auctoritatem tute ipse edicto provinciali repudiabas.

XLIV. Atque ego non dubito, quin, ut mihi, cui filia maxime cordi est, sic unicuique vestrum, qui simili sensu, atque indulgentia filiarum commovemini, res haec acerba videatur atque indigna.[1] Quid enim natura nobis iucundius, quid carius esse voluit? quid est dignius, in quo omnis nostra diligentia indulgentiaque[2] consumatur? Homo importunissime, cur tantam iniuriam P. Annio mortuo fecisti? Cur hunc dolorem cineri eius atque ossibus inussisti, ut liberis eius bona patria, voluntate patris, iure, legibus tradita, eriperes, et, cui tibi esset commodum, condonares? Quibuscum vivi bona nostra partimur, iis praetor adimere, nobis mortuis, bona fortunasque poterit? NEC PETITIONEM, inquit, NEC POSSESSIONEM DABO. Eripies igitur pupillae togam praetextam? Detrahes ornamenta non solum fortunae, sed etiam

Siciliensi sustulerat, tamen voluisse dicitur ex urbano edicto decernere; si forte in Sicilia quae res natae essent, ubi sibi hoc esset utilius.

1) *Verba* res haec acerba videatur atque indigna, *quae vulgo in edd. ponebantur post* cordi est, *recte Ernestius hic in fine periodi collocavit.*

2) *Herelio videbatur legendum* industriaque. *Sane placet.*

iam ingenuitatis?[1] Miramur, ad arma contra istum hominem Lampsacenos isse? Miramur istum de provincia decedentem clam Syracusis profugisse? Nos si alienam vicem pro nostra iniuria doleremus, vestigium istius in foro non esset relictum. Pater dat filiae; prohibes. Leges sinunt; tamen te interponis. De suis bonis ita dat, ut ab iure non abeat; quid habes, quod reprehendas? Nihil, opinor. At ego concedo, prohibe, si potes, si habes qui te audiat, si potest tibi dicto[2] audiens esse quisquam. Eripias tu voluntatem mortuis, bona vivis, ius omnibus? Hoc populus Romanus non manu vindicasset, nisi te huic tempori atque huic iudicio reservasset? Posteaquam ius praetorium constitutum est, semper hoc iure usi sumus: si tabulae testamenti non proferrentur, tum, uti[3] quemque potissimum heredem esse oporteret;[4] ita secundum eum possessio daretur. Quare hoc sit aequissimum, facile est docere: sed in re tam usitata, satis est ostendere, omnes antea ius ita dixisse, et hoc vetus edictum translatitiumque esse.

---

1) *Bene Ernestius monuit erepto censu eripi insignia: et* ornamentum fortunae *esse bullam auream,* ornamentum ingenuitatis *togam praetextam:* coll. c. 58.

2) *Cod. Pall. et ed. Victor.* edicto *male. Peius etiam Franc.* 1. si potest tuo decreto a. e. q.

3) *Vulgo post* uti *addebatur* proximum, *quod deest in Pall. Franc.* 1. *codd. Hotom. et edd. pr. Idque iam Beckius uncis inclusit ut spurium. Ortum est ex interpretatione verborum* ut quemque potissimum — oporteret.

4) *Post* oporteret *olim addebatur:* si is intestato mortuus esset, *quod, quum sit a glossatore, recte deleverunt Hotom, etc.*

XLV. Cognoscite aliud hominis in re vetere edictum novum: et simul, dum est unde ius civile discatur, adolescentes ei in disciplinam tradite. Mirum est hominis ingenium, mira prudentia. Minucius quidam mortuus est ante istum praetorem. Eius testamentum erat nullum. Lege hereditas ad gentem Minuciam veniebat. Si habuisset iste edictum, quod ante istum et postea omnes habuerunt, possessio Minuciae genti esset data. Si quis testamento se heredem esse arbitraretur, quod tum non exstaret, lege ageret in hereditatem; aut, pro praede[1] litis vindiciarum quum satis accepisset, sponsionem faceret; ita de hereditate certaret.[2] Hoc, opinor, iure et maiores nostri, et nos semper usi sumus. Videte, ut hoc iste correxerit. Componit edictum iis verbis, ut quivis intelligere possit, unius hominis causa conscriptum esse. Tantum quod hominem non nominat; causam quidem totam perscribit; ius, consuetudinem, aequitatem, edicta omnium negligit. EX EDICTO URBANO. SI DE HEREDITATE AMBIGITUR, SI POSSESSOR,[3] SPONSIONEM NON FACIET... Quid id[4] ad praetorem, uter possessor sit? Nonne id quaeri oportet, utrum

---

1) *Hotom. coni.* et pro praede. *Manut.* aut per praedes

2) *Ursino placebat lectio vet. cod.* et ita de hereditate certatur. *Graev. malebat* et ita de hereditate certaret.

3) *Post* si possessor *Asconius subintelligendum esse vidit EST. Lambin. et Grut. dederant* et possessor.

4) *Vulgo* iam quid id. *Sed Ascon. et Priscian. non agnoscunt particulam* iam, *quam recte delevit Ern.*

possessorem esse oporteat? Ergo quia possessor est, non moves possessione; si possessor non esset, non dares. Nusquam enim scribis, neque tu aliud quicquam edicto amplecteris, nisi eam causam, pro qua pecuniam acceperas. Iam hoc ridiculum est: SI DE HEREDITATE[1] AMBIGETUR, ET TABULAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINUS MULTIS SIGNIS, QUAM E LEGE OPORTET, AD ME PROFERENTUR: SECUNDUM TABULAS TESTAMENTI POTISSIMUM HEREDITATEM[2] DABO. Hoc translatitium est: sequi illud oportet,[3] SI TABULAE TESTAMENTI NON PROFERENTUR. Quid ait? se ei daturum, qui se dicat heredem esse. Quid ergo interest, proferantur, necne? Si protulerit: uno signo ut sit minus, quam ex lege oportet, non des possessionem; si omnino tabulas non proferet: dabis. Quid nunc dicam neminem unquam po tea alium sic[4] edixisse? Valde sit mirum[5] neminem fuisse, qui istius se similem dici vellet. Ipse in Siciliensi edicto hoc non habet;

1) *Beckius restituit lectionem Ascon. et edd. pr.* ambigitur.

2) *Hotomannus scribi volebat:* s. t. t. possessionem hereditatis dabo.

3) *Ernestio videbatur scribendum* oportebat. *Sed legendum potius:* Sequitur illud, *ut Asconius quoque legisse videtur, deleto verbo* oportet. *Nam quae sequuntur verba, in Verris edicto post superiora scripta erant.*

4) *Vulgo abest* sic; *quod tamen abesse non potest Lambin. Dedit* ita edixisse.

5) *Priscian.* valde hoc est mirum. *Lambin. corr.* valde hoc sit mirum. *Gulielmus deleri voluit* sit.

exegerat enim iam mercedem: item ut illo edicto, de quo ante dixi,[1] in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romae, praeter istum. EX EDICTO SICILIENSI. SI DE HEREDITATE AMBIGITUR.

XLVI. At, per deos immortales, quid est, quod de hoc dici possit? Iterum enim iam quaero abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus: cur ea capita in edictum provinciale transferre nolueris? Utrum digniores homines existimasti eos, qui habitabant in provincia, quam nos, qui aequo iure uterentur;[2] an aliud Romae aequum est, aliud in Sicilia? Non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in provinciis aliter edicenda: non de hereditatum quidem possessionibus, non de mulierum hereditatibus. Nam utroque genere video non modo ceteros, sed te ipsum totidem verbis edixisse, quot verbis edici Romae solet. Quae Romae magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea sola te, ne gratis in provincia male audires, ex edicto Siciliensi sustulisse video.

---

1) de quo ante dixi] *Nempe cap. 43.*

2) *Sic recte Hotomannus; et probavit P. Manutius, itemque Ernestius. Vulgatum* uteremur, *quod Graevius defendit quidem, sed ita, ut mihi non satisfecerit. Cicero enim Verrem interrogat, quam ob causam illud caput iniquum ex edicto urbano in edictum Siciliense non transtulerit; utrum propterea fecerit, quod Siculos digniores habuerit qui aequo iure uterentur, an quod putarit aliud Romae aequum esse, aliud in Sicilia.*

Et, quum edictum totum eorum arbitratu, quamdiu fuit designatus, componeret, qui ab isto ius ad utilitatem suam nundinarentur: tum vero in magistratu contra illud edictum suum sine ulla religione decernebat. Itaque L. Piso multos codices implevit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste aliter, atque ut edixerat, decrevisset. Quod vos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo [1] ad Pisonis sellam isto praetore solitus sit convenire, quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. Sed eo leviores istius iniuriae videbantur, quod erat in aequitate prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium, quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines uterentur. Nam, quaeso, redite [2] in memoriam, iudices, quae libido istius in iure dicundo fuerit, quae varietas decretorum, quae nundinatio, quam inanes domus eorum omnium, qui de iure civili consuli solent, quam plena atque referta Chelidonis: a qua muliere quum erat ad eum ventum, et in aurem eius insusurratum, alias revocabat eos, inter quos iam decreverat, decretumque mutabat, alias inter alios contrarium sine ulla religione decernebat, ac proximis paullo ante decreverat. Hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inveniebantur ex dolore. Quo-

---

1) *Verbis* qui ordo, *ordinem, equestrem verbis autem* quae multitudo, *homines de plebe designare videtur, qui nisi adversus Verris decreta in aequitate prudentiaque Pisonis perfugium habuissent, Verrem lapidaturi fuissent.*

2) *Priscian. p.* 1154. reducite; *perperam.*

rum alii, ut audistis,[1] negabant mirandum esse, *ius* tam nequam esse *verrinum*. Alii etiam frigidiores erant; sed, quia stomachabantur, ridiculi videbantur esse, quum Sacerdotem exsecrabantur, qui *verrem* tam nequam reliquisset.[2] Quae ego non commemorarem (neque enim perfacete dicta, neque porro hac severitate digna sunt) nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam et iniquitatem tum in ore vulgi, atque in communibus proverbiis esse versatam.

XLVII. In plebem vero Romanam utrum superbiam prius memorem, an crudelitatem? Sine dubio crudelitas gravior est atque atrocior. Oblitosne igitur hos putatis esse, quemadmodum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? Quam rem etiam tribunus plebis in concione egit, quum eum, quem virgis iste ceciderat, in conspectum[3] populi Romani produxit. Cuius rei cognoscendae faciam vobis suo tempore potestatem. Superbia vero qua fuerit, quis ignorat? Quemadmodum is tenuissimum[4] quemque contempserit, despexerit, liberum esse numquam duxe-

1) *Cod. Ursini:* id quod saepe audistis, *quod Muretus probavit et recepit Lambin.*

2) *Memorat haec dicta Quintilianus* VI. 3. *sed ita, ut non dissimulet, haec non a Cicerone, sed ab aliis dicta esse. Iniquior est auctor dial. de oratoribus c.* 28. *qui Ciceronem ob illud* ius verrinum *carpit quasi eo ioco ipse usus esset.*

3) *Codd. aliquot Lambini* adspectum. *Vulgo:* prospectum. *At cod. Iannoct. recte* conspectum.

4) *Görenzius ad Cic. de Fin.* V. 37. *legendum putat:* quis ignorat? Quis ignorat quemadmodum tenuissimum etc.

rit? P. Trebonius viros bonos et honestos complures fecit heredes; in his fecit[1] suum libertum. Is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum. Ei quum cautum vellet, scripsit, ut heredes iurarent, se curaturos, ut ex sua cuiusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum proscriptum perveniret. Libertus iurat; ceteri heredes adeunt ad Verrem; docent, non oportere se iurare; facturos esse, quod contra legem Corneliam[2] esset, quae proscriptum iuvari vetaret.[3] Impetrant, ut ne iurent. Dat his possessionem. Id ego non reprehendo. Etenim erat iniquum,[4] homini proscripto, egenti, de fraternis bonis quidquam dari; at ille libertus, nisi ex testamento patroni iurasset, scelus se facturum arbitrabatur. Itaque ei Verres possessionem hereditatis negat se daturum, ne posset patronum suum proscriptum iuvare: simul ut esset poena, quod alterius patroni testamento obtemperasset. Das possessionem ei, qui non iuravit; concedo; praetorium est. Adimis[5] tu ei, qui iuravit. Quo exemplo? „Proscriptum iuvat. Lex est: poena est.“ Quid ad eum, qui ius dicit? Utrum reprehen-

---

1) *Gulielm. I. F. Gron. Graev. deleri volunt* fecit. *Herelio placebat* in his etiam s. l.

2) *Frustra Hotomannus corrigendum putabat* Valeriam. *Significatur enim lex Cornelii Sullae de proscriptis.*

3) *Sic Ernestius edidit. Vulgo* vetat; *quod nuper Beckius restituit, quia haec verba Ciceronis esse viderentur. Equidem aptius heredibus istis tribui censeo.*

4) *Recte intellexit Hotomannus hoc εἰρωνικῶς dici.*

5) Adimas *Priscian. Idem placuit Lambino, Gulielmo, Mureto. Ernestius vero malebat* At adimis.

dis, quod patronum iuvabat eum, qui tum in miseriis erat; an, quod alterius patroni mortui voluntatem conservabat, a quo summum beneficium acceperat? Utrum horum reprehendis? Et hoc tum de sella vir optimus dixit; „Equiti Romano, tam locupleti, libertinus sit homo heres?“ O modestum ordinem, quod illinc vivus surrexit! Possum sexcenta[1] decreta proferre, in quibus, ut ego pecuniam non dicam intercessisse, ipsa decretorum novitas iniquitasque declarat. Verum, ut ex uno de ceteris coniecturam facere possitis: id quod priore actione cognostis, audite.

XLVIII. C. Sulpicius Olympus[2] fuit. Is mortuus est C. Sacerdote praetore, nescio an ante, quam Verres praeturam petere coeperit. Fecit heredem M. Octavium Ligurem. Ligur hereditatem adiit; possedit Sacerdote praetore, sine ulla controversia. Posteaquam Verres magistratum iniit: ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicii patroni filia sextam partem hereditatis ab Ligure petere coepit. Ligur non aderat. L. frater eius causam agebat; aderant amici, propinqui. Dicebat iste, nisi cum muliere decideretur, in possessionem se ire iussurum.[3] L. Gellius causam Liguris defendebat: docebat,

---

1) *edd. vett. et codd. Pall.* sexaginta. *Verum tamen* est sexcenta; *et sic legit Donatus ad Terent. Phorm. IV.* 3, 63.

2) *ante Lambinum edebatur* Olympius.

3) *Franc.* 1. se ire missurum; *unde Graev. coniecit legendum* se iure missurum.

edictum eius non oportere ad eas hereditates[1] valere, quae ante eum praetorem venissent. Si hoc tum fuisset edictum, fortasse Ligurem hereditatem aditurum non fuisse. Aequa postulatio, summa hominum auctoritas pretio superabatur. Venit Romam Ligur; non dubitabat, quin, si ipse Verrem convenisset, aequitate causae et auctoritate sua commovere hominem posset. Domum ad eum venit; rem demonstrat; quam pridem sibi hereditas venisset, docet. Quod facile in causa aequissima homini ingenioso fuit, multa, quae quemvis movere possent, dixit. Ad extremum petere coepit, ne usque eo suam auctoritatem despiceret, gratiamque contemneret, ut se tanta iniuria afficeret. Homo Ligurem accusare coepit, qui in re adventitia atque hereditaria tam diligens, tam attentus esset; debere eum aiebat suam quoque rationem ducere,[2] multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. Non possum illa planius commemorare, quam ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis. Quid enim, Verres? Utrum ne his quidem testibus credetur? [an haec ad rem non pertinent?][3] non M. Octavio? non L. Liguri? Quis nobis credet? cui nos? quid est, Verres, quod planum fieri testibus pos-

---

1) *Priscian. lib. XVIII.* in eas hereditates. *Post Gruterum edd. fere omiserunt* eas, *quod recte restituit Beckius.*

2) *Olim nonnulli:* sui rationem. *Verum tamen est* suam rationem ducere, *ut est in Epp. ad* Attic. VIII 5.

3) *Verba* an haec ad rem non pertinent, *fortasse sunt a glossatore, qui explicare vellet illa:* an id quod dicunt leve est?

sit, si hoc non fit? An id, quod dicunt, leve est? Nihil levius, quam praetorem urbis hoc iuris in suo magistratu constituere, omnibus iis, quibus hereditas venerit, coheredem praetorem esse oportere. An vero dubitamus, quo ore iste ceteros homines inferiore loco, auctoritate, ordine, quo ore homines rusticanos ex municipiis, quo denique ore, quos numquam liberos putavit, libertinos homines, solitus sit appellare, qui ob ius dicundum M. Octavium Ligurem, hominem ornatissimum loco, ordine, nomine, virtute, ingenio, copiis, poscere pecuniam non dubitarit?

XLIX. In sartis tectis vero quemadmodum sese gesserit, quid ego dicam? Dixerunt, qui senserunt. Sunt alii, qui dicant: notae res ac manifestae prolatae sunt, et proferuntur. Dixit C. Fannius, eques Romanus, frater germanus huius Q. Titinii, iudicis tui[1], tibi se pecuniam dedisse. Recita testimonium C. Fannii. Nolite C. Fannio dicenti credere; noli, inquam, tu, Q. Titini, C. Fannio, fratri tuo, credere. Dicit enim rem incredibilem; C. Verrem insimulat avaritiae et audaciae; quae vitia videntur in quemvis potius, quam in istum convenire. Dixit Q. Tadius, homo familiarissimus patris istius, non alienus a matris eius genere et nomine; tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit. Recita nomina Q. Tadii. Recita testimonium Q. Tadii. Ne tabulis quidem Q. Tadii, nec

---

1) *Vulgo* iudicis tui *cod. Iannoct.* iudicis huius tui, *et vel sic vel potius* huius Titinii iudicis tui *legendum arbitratur Garatonus, cui obsecutus sum.*

testimonio credetur? Quid igitur in iudiciis sequemur? Quid est aliud, omnibus omnia peccata et maleficia concedere, nisi hoc, hominum honestissimorum testimoniis et virorum bonorum tabulis non credere? [1]

L. Nam quid ego de quotidiano sermone querimoniaque populi Romani loquar? de istius impudentissimo furto, seu potius novo ac singulari latrocinio? ausum esse in aede Castoris, celeberrimo clarissimoque monumento, quod templum in oculis quotidianoque adspectu populi Romani est positum, quo saepenumero senatus convocatur, quo maximarum rerum frequentissimae quotidie advocationes fiunt: in eo loco, in sermone hominum, audaciae suae monumentum aeternum relinquere? Aedem Castoris, iudices, P. Iunius habuit tuendam. Is mortuus est L. Sulla, Q. Metello, consulibus. [2] Reliquit pupillum parvum filium.

---

1) *Burmanno ad Anthol. lat. Tom. I. p. 468 praeferendum videbatur:* Iam quid ego. *Idem Hotomannus in libris quibusdam esse testatur. Sed* nam quid ego *refertur ad verba* hominum — non credere.

2) *Vulgo* P. Iunius habuit tuendam L. Sulla, Q. Metello consulibus. Is mortuus est. *Hotomannus frustra coniecit legendum* censoribus, *quia in duobus codd. invenit CESS. idque recepit in contextum Gruterus. At Sulla et Metellus numquam una censores, Coss. vero fuerunt A. U. C 672. Infra c. 55. Iunius dicitur Castoris aedem tuendam redemisse a Marcio et Perperna censoribus h. e. A. V. 667. Bene igitur Beckius h. l. interpunctione sublevavit, ita ut verba* et Sulla Q. Metello Coss. *cum verbis* is mortuus est *coniungeret. Ego vero verba* Is mortuus est *etiam praeponenda duxi consulum nominibus. Sic supra c. 48.* Is mortuus est C. Sacerdote praetore.

Quum L. Octavius, C. Aurelius, consules, aedes sacras locavissent, neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ii praetores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos et M. Caesius: factum est senatusconsultum, quibus de sartis tectis cognitum et iudicatum non esset, uti C. Verres, P. Caelius, praetores cognoscerent et iudicarent. Qua potestate iste permissa, quum esset omnibus in rebus apertissime impudentissimeque praedatus, ut ex C. Fannio et ex Q. Tadio cognovistis: veruntamen hoc voluit [1] clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum; de quo non audire aliquando, sed videre quotidie possemus.

LI. Quaesivit, quis aedem Castoris sartam tectam deberet tradere. Iunium ipsum mortuum esse sciebat; scire volebat, ad quem illa res pertineret. Audit pupillum esse filium. Homo, qui semper ita palam dictitasset, pupillos et pupillas certissimam praedam esse praetoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat. Monumentum illa amplitudine, illo opere, quamvis sartum, tectum, integrumque esset, tamen aliquid se inventurum, in quo moliri praedarique posset, arbitrabatur. L. Rabonio aedem Castoris tra-

---

1) *Secutus sum Ernestii transpositionem verborum quae vulgo sic procedunt?* Qua potestate iste permissa, ut ex C. Fannio et ex Q. Tadio cognovistis, veruntamen quum esset omnibus in rebus apertissime imprudentissimeque praedatus hoc voluit etc. *Pro* omnibus in rebus, *malim* aliis in rebus.

dii[1] oportebat. Is casu pupilli Iunii tutor erat testamento patris. [2] Cum eo sine ullo intertrimen-

---

1) *Ernestius hoc sic explicat, quod Rabonius socius fuerit Iunio, idque ait e sequentibus patere. Atqui in sequentibus nihil eiusmodi occurrit. Rabonius potius Iunio mortuo, qui Castoris aedem tuendam redemerat, idem negotium receperat, certis conditionibus sibi a tutoribus Iunii pupilli traditum.*

2) *Menardus existimavit Rabonium istum non fuisse in pupilli Iunii tutoribus. Eius notam ad h. l. operae pretium est cognoscere.* – „*Totum,* inquit, *hoc negotium redemptionis templi Castoris sic habet. Tuendum id et sarciendum annis ante praetorem Verrem prope XII. Cinna iterum et Mario VI. coss. locarant L. Marcius et M. Perperna censores, ut indicio est caput legis locationis primum infra* (c. 55. qui de L Marcio M. Perperna censoribus etc) *Quum non esset opus perfectum, ut tradi censoribus illis posset, de integro consules L. Sulla et Q. Metellus, vel illis consulibus, ii, quibus a senatu mandata ea cura est, (censores enim per illud quinquennium non fuerunt) legem locationis proposuerunt. Quumque diutius id opus traheretur, per annos singulos novae leges locationis proponebantur usque ad Licinium Lucullum, et M. Cottam consules, qui annus est urbanae praeturae Verris. Et ea cura sartorum tectorum exigendorum senatus consulto demandata est C. Verri et P. Caelio praetoribus. Accessit redemptor et manceps L. Rabonius, isque ascivit in societatem redemptionis P. Iunium; P. Iunius relicto pupillo moritur, cui testamento scribit P. Potitium et M. Iunium, pupilli patruum, fratrem autem suum tutores; M. etiam Marcellum virum amplissimum ordinis senatorii nos hic legimus tutorem, quem illis fortasse honorarium tutorem adiunxerat. Sed mentio tutorum in hac controversia pernimium frequens est; certissime L. Rabonius tutor non fuit, et existimo legendum hoc modo:* L. Rabonio aedem Castoris tradi oportebat. Potitius casu pupilli tutor erat testamento patris. *Cum eo igitur convenerat, quemadmodum aedes Castoris traderetur.*" *Hactenus Menardus. Cuius etsi speciosa*

to convenerat iam, quemadmodum traderetur. Iste ad se Rabonium vocat: quaerit, ecquid sit, quod a pupillo traditum non sit, quod exigi debeat. Quum ille, id quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem esse; signa et dona comparere omnia; ipsum templum omni opere esse integrum: indignum isti videri coepit, ex tanta aede, tantoque opere, se non opimum praeda, praesertim a pupillo, discedere. Venit ipse in aedem Castoris; considerat templum; videt undique tectum pulcherrime laqueatum, praeterea cetera nova atque integra. Versat se; quaerit, quid agat. Dicit ei quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos: „tu, Verres, hic quod moliare, nihil habes: nisi forte vis ad perpendiculum columnas exigere." Homo omnium rerum imperitus, quaerit, quid sit, ad perpendiculum. Dicunt ei, fere nullam esse columnam, quae ad perpendiculum esse possit. [1] „Nam meher-

---

est coniectura, tamen non est eiusmodi, ut vulgata lectio mutari debeat. Nam primum, si Cicero hic scripsisset, Potitius, *nullo modo inde librarii fecissent* IS CASU. *Neque vero, sensum commodum haberet vocabulum* CASU *nomini* Potitii *adiectum. Sed si legitur* IS CASU, *significatur hoc: Accidit ut idem Rabonius, cui ut redemptori pupilli Iunii nomine aedes Castoris tradenda esset, simul tutor esset pupilli testamento patris. Praeterea Menardus falso opinatus est, Rabonium iam primo loco aedem Castoris tuendam habuisse, eumque in societatem redemptionis ascivisse P. Iunium patrem: cuius rei nullum est in Ciceronis narratione vestigium. Immo potius post mortem demum P. Iunii patris, pupilli filii nomine Rabonio tutori a ceteris tutoribus, quibuscum convenerat, quemadmodum traderetur, aedem Castoris tradi oportebat.*

1) *Herelio videbatur legendum* ad perpendiculum exigi possit,

cule, inquit, sic agamus: columnae ad perpendiculum exigantur." Rabonius, qui legem nosset, [1] qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla, et qui non putaret sibi expedire, ita accipere, ne eodem modo reddendum esset: [2] negat, id sibi deberi; [3] negat oportere exigi. Iste Rabonium quiescere iubet; et simul ei nonnullam spem societatis [4] ostendit. Hominem modestum [5] et minime pertinacem, facile coërcet: columnas ita se exacturum esse confirmat. Nova res atque improvisa pupilli calamitas nuntiatur statim C. Mustio, vitrico pupilli, qui nuper est mortuus, M. Iunio, patruo, P. Potitio tutori, homini frugalissimo. Hi rem ad virum primarium, summo officio ac virtute

---

1) qui legem nosset] *h. e. legem censoriam, contractum locationis, secundum quem Iunius olim sedem Castoris tuendam redemerat, qui iam quum hoc negotium a tutoribus pupilli Iunii Rabonio traderetur, ad hunc transibat.*

2) ne eodem modo reddendum esset.) *Nimirum quia Rabonio videbatur hoc sartum tectum sumptuosius fieri, si columnae ad perpendiculum exigendae essent, nolebat aedem Castoris tuendam hac conditione accipere, quia si in posterum alius exsisteret huius negotii redemptor, verebatur, ne impensae sibi augerentur, si ei columnas ad perpendiculum factas tradere oporteret. Priscian. pro* reddendum esset p. 1155. *habet* sibi tradendum esset,

3) negat id sibi deberi] *negabat hoc debere pupillum Iunii, ut in tradenda sibi aede Castoris columnae ad perpendiculum essent.*

4) spem societatis] *Recte hoc Menardus accepit de societate rapinae et eius praedae, quam Verres de pupillo erat exacturus.*

5) hominem modestum] *Prudenter monet Manutius Rabonium hic carpi ut avarum, et qui lucri cupiditate facile ab officio desciverit,*

praeditum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. Venit ad Verrem M. Marcellus; petit ab eo, pro sua fide ac diligentia, pluribus verbis, ne per summam iniuriam pupillum Iunium fortunis patriis conetur evertere. Iste, qui iam spe et opinione praedam illam devorasset, neque ulla aequitate orationis, neque auctoritate M. Marcelli, commotus est. Itaque, quemadmodum ostendisset, se id exacturum esse, [1] respondit.

LII. Quum sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius interclusos viderent, apud quem non ius, non aequitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cuiusquam auctoritas, prae pretio, [2] non gratia valeret; statuunt, id sibi optimum esse factu, quod cuivis venisset in mentem, petere auxilium a Chelidone, quae isto praetore non modo in iure civili, privatorumque omnium controversiis, populo Romano praefuit, verum etiam in his sartis tectisque dominata est. [3] Venit ad Chelidonem C. Mustius, eques Romanus, publicanus, homo cum primis honestus; venit M. Iunius, patruus pueri, frugalissimus homo et castissimus; venit homo summo honore, pudore et summo officio spectatissimus ordinis sui, P. Potitius tutor. O multis acerbam, o miseram, atque

1) *Ern. coni.* se ita exacturum esse.

2) *Vulg.* pro pretio. *Muret. Ursin. Graev. viderunt verum esse* prae pretio.

3) *Vulgo* sartis tectis. *Sed Ascon. legit* sartis tectisque *et ait additum esse* que *ut esset plenum dictum. Hotomannus arbitratur ita Ciceronem scripsisse, ut clausula hexametri vitaretur.*

atque indignam praeturam tuam! Ut mittam cetera, quo tandem pudore tales viros, quo dolore, meretricis domum venisse arbitramini? qui nulla conditione istam turpitudinem subissent, nisi officii necessitudinisque ratio coëgisset. Veniunt, ut dico, ad Chelidonem. Domus erat plena; nova iura, nova decreta, nova iudicia petebantur. „Mihi det possessionem; mihi ne adimat; in me iudicium ne det; mihi bona addicat." Alii nummos numerabant; alii tabulas obsignabant. Domus erat non meretricio conventu, sed praetoria turba referta. Simulac potestas primum data est, adeunt hi, quos dixi. Loquitur Mustius; rem demonstrat; petit auxilium; pecuniam pollicetur. Respondit illa, ut meretrix, non inhumane;[1] libenter, ait, se esse facturam, et se cum isto diligenter sermocinaturam; reverti iubet. Tum discedunt; postridie revertuntur. Negat illa posse hominem exorari; permagnam eum dicere ex illa re pecuniam confici posse.

LIII. Vereor, ne quis forte de populo, qui priori actione non affuit, haec, quia propter insignem turpitudinem sunt incredibilia, fingi a me arbitretur. Ea vos antea, iudices, cognovistis. Dixit iuratus P. Potitius, tutor pupilli Iunii; dixit M. Iunius tutor et patruus; Mustius dixisset, si viveret; sed pro Mustio, recenti re de Mustio auditum dixit L. Domitius; qui quum sciret, me ex Mustio vivo audisse, quod eo sum usus plurimum, (etenim id iudicium,[2] quod prope

1) *Priscian. p.* 1010 non inhumaniter.

2) *pleraeque edd. vett* in iudicium. *Ald.* iudicium. *Ms Franc. et ed. Mediol.* in iudicio.

omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me uno defendente vicit,) quum hoc, ut dico, sciret L. Domitius, me scire, ad eum res omnes Mustium solitum esse deferre; tamen de Chelidone reticuit, quoad potuit; alio responsionem suam derivavit. Tantus in adolescente clarissimo ac principe iuventutis pudor fuit, ut aliquandiu, quum a me premeretur, omnia potius responderet, quam Chelidonem nominaret. Primo necessarios istius ad eum allegatos esse dicebat, deinde aliquando coactus Chelidonem nominavit. Non te pudet, Verres, eius mulieris arbitratu gessisse praeturam, quam L. Domitius ab se nominari vix sibi honestum esse arbitrabatur?

LIV. Reiecti a Chelidone capiunt consilium necessarium, ut suscipiant ipsi negotium. Cum Rabonio tutore, [1] quod erat vix HS quadraginta millium, transigunt HS ducentis millibus. Refert ad istum rem Rabonius; ut sibi videatur, [2] satis grandem pecuniam, et satis impudentem esse. Iste, qui aliquanto plus cogitasset, male accipit verbis Rabonium; negat eum sibi illa decisione satisfacere posse. Ne multa, locaturum se esse confirmat. Tutores haec nesciunt; quod actum erat cum Rabonio, putant id esse certissimum; nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. Iste vero non procrastinat; locare incipit, non proscripta neque edicta [3] die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. Itaque re-

1) *Menardus, quia Rabonium tutorem haud fuisse sibi persuaserat, h. l. corrigendum censebat* tutores.
2) *Vulg.* videbatur *bene correxit Ern.*
3) *Lambin.* prodicta.

nuntiat Rabonius illam decisionem tutoribus. Accurrunt tamen ad tempus tutores; digitum tollit Iunius patruus. Isti color immutatus est; vultus, oratio, mens denique excidit. Quid ageret, coepit cogitare. Si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam praedam esse. Itaque excogitat, quid? Nihil ingeniose; nihil, quod quisquam possit dicere, „improbe, verum callide;" nihil ab isto tectum, nihil veteratorium exspectaveritis; omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impudentia, amentia, audacia. „Si pupillo opus redimitur, mihi praeda de manibus eripitur. Quod est igitur remedium? quod? Ne liceat pupillo redimere." Ubi illa consuetudo in bonis, praedibus praediisque vendundis,[1] omnium consulum, censorum, praetorum, quaestorum denique, ut optima conditione sit is, cuia res sit, cuium periculum? Excludit eum solum, cui prope dicam soli potestatem factam esse oportebat. Quid enim quisquam ad meam pe-

---

1) *Sic iam Asconius legit*, et bona *intpr. bona satisdationibus obnoxis sive sint in mancipiis, sive in pecunia numerata;* praedia *vero, domos et agros. Alii ut Graevius* bonis pro *adiectivo accipiunt, quia bonis praedibus et bonis praediis publico cavebatur Ernestio verbum* bonis *a glossatore ortum esse videbatur.* Praedes vendere *est bona eorum, quibus se publico obligarunt, si opus redemptum vel sarta tecta rationi publicae non responderint vendere. Pantagathus* pro vendundis *malebat* cavendi. *Senserat nimirum h. l. nondum de redemptorum publici operis praedibus praediisque vendundis agi, sed tantum de eorum cautione et periculo. Fortasse omissa sunt quaedam; c. c.* ubi illa consuetudo in operibus locandis, in b. p. p. vendundis.

cuniam, [1] me invito, adspirat? [2] Locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur; ego me refecturum esse dico; probatio futura est tua, qui locas; praedibus et praediis populo cautum est; et, si non putas cautum, scilicet tu praetor in mea bona, quos voles, immittes? me ad meas fortunas defendendas accedere non sines? Operae pretium est, ipsam legem cognoscere, dicetis, eundem conscripsisse, qui illud edictum de hereditate: LEX OPERE [3] FACIUNDO QUAE PUPILLI IUNII. [4] Dic, dic, quaeso, clarius. C. VERRES PR. URBIS ADDIDIT. Corriguntur leges censoriae. Quid enim? Video in multis veteribus legibus: CN. DOMITIUS, L. METELLUS, L. CASSIUS CN. SERVILIUS CENSORES ADDIDERUNT. Vult aliquid eiusmodi C. Verres. Dic. Quid addidit? QUI DE L. MARCIO M. PERPERNA CENSORIBUS REDEMERIT, EUM SOCIUM NE ADMITTITO NEVE EI PARTEM DATO, NEVE EI REDIMITO. Quid ita? Ne vitiosum opus fieret? At erat probatio tua. Ne parum locuples esset? At erat, et esset amplius, si velles, populo cautum praedibus et praediis.

---

1) *Legendum arbitror:* ad meum negotium. ut c. 56.

2) *delevi verba* quid accedit? *quae Gulielmius et Ernestius recte glossatori tribuerunt, qui vocabulum* adspirat, *sic interpretatus sit.*

3) *Sic Ern. ex certissima Ant. Augustini emendatione. Vulgo* EX OPERE.

4) *Olim edebatur* Pupilli Iunii quae. *Augustino placebat* PUPILLI IUNII. Quae? dic, dic etc. *Manut. et Victor.* LEX OPERE FACIUNDO. Quae? PUPILLI IUNII. Dic, dic etc.

LV. Hic te si res ipsa, si indignitas iniuriae tuae non commovebat; si pupilli calamitas, propinquorum lacrymae, D. Bruti, [1] cuius praedia subierunt [2] periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animadvertebas, eiusmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare posses (in tabulas enim retulisti) nec cum defensione aliqua confiteri? Addicitur id opus HS IↃLX millibus; quum tutores HS LXXX millibus id opus ad illius hominis iniquissimi arbitrium se effecturos esse clamarent. Etenim quid erat operis? Id, quod vos vidistis. Omnes illae columnae, quas dealbatas videtis, machina apposita, nulla impensa deiectae, eisdemque lapidibus repositae sunt. Hoc tu HS IↃLX millibus locavisti. Atqui in illis columnis dico esse, quae a tuo redemptore commotae non sint; dico esse, ex qua tantum tectorium vetus delitum [3] sit, et novum inductum. Quod si tanta pecunia columnas dealbari putassem, certe numquam aedilitatem petivissem.

LVI. At, ut videatur tamen res agi, et non eripi pupillo: SI QUID OPERIS CAUSA RESCIDERIS, REFICITO. Quid erat, quod rescinderet, quum suo quemque loco lapidem reponeret? QUI REDEMERIT, SATISDET DAMNI INFECTI EI, QUI A VETERE RE-

1) D. Bruti] *qui praes erat factus pro Iunio pupillo.*

2) subierunt *Ascon. Hotom.*

3) *Priscian.* lib. XVIII. *p.* 1151. deiectum *vet. cd. et cod. Pal.* 2. deletum *Pal. l.* delectum.

DEMPTORE [1] ACCEPERIT. Deridet, quum sibi ipsum iubet satisdare Rabonium. PECUNIA PRAESENS SOLVATUR. Quibus de bonis? eius, qui, quod tu HS IↃLX millibus locasti, HS LXXX millibus effecturum se esse clamavit. Quibus de bonis? pupilli, cuius aetatem et solitudinem, etiamsi tutores non essent, defendere praetor debuit. Tutoribus defendentibus, non modo patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorum [2] ademisti. HOC OPUS BONUM SUO CUIQUE FACITO. [3] Lapis aliquis caedendus, et apportandus fuit? [4] Non. Illo non saxum, non materies advecta est: tantum operis [5] in ista locatione fuit, quantum paucae operae fabrorum mercedis tulerunt, et manupretii machinae. [6] Utrum existimatis

1) *Recte Manutius animadvertit, hic videri tres personas induci, quum tamen duae sint. Vetus enim redemptor est pupillus Iunius; qui ab eo accepit est Rabonius, cui iam ante novam hanc Verris locationem aedem Castoris tradi oportebat,* (c. 50) *qui autem nunc redemit, s. novus manceps a Verre appositus est idem Rabonius; ridiculum igitur erat, quod illa formula Verres Rabonium sibi ipsum satisdare iubebat.*

2) *Fortasse legendum* praesidia tutorum cf. c. 58. extr.

3) *Ita codd. et edd. pr. quod Graev. sic explicat:* bonum facito ex materia quae cuique convenit, *s. ut Asconius,* bono latere, integris mensuris, apta arena, utili calcemachinis idoneis, proba materie. *Hotom. et alii scripserunt:* bono suo quoque.

4) *Ita correxi vulgatum:* Lapis aliquis caedendus et apportandus fuit machina sua? Nam illo non saxum etc. *Verba* machina sua *genuina esse non possunt. Nam machinae illius usus erat in deiiciendis et reponendis columnis, non in advehendis novis lapidibus.*

5) *Fortasse legendum:* tantum sumptus.

6) *Sic Ascon.* i. e. *quantum manupretii machinae ad columnas deiiciendas et reponendas appositae tulerunt. Vulgo* manus pretium machinae.

minus operis esse, unam columnam efficere ab integro novam nullo lapide redivivo, an quatuor illas reponere? Nemo dubitat, quin multo maius sit novam facere. Ostendam, in aedibus privatis, longa difficilique vectura, columnas singulas ad impluvium, HS quadragenis millibus, non minus magnas, locatas. Sed ineptum est de tam perspicua istius impudentia pluribus verbis disputare, praesertim quum iste aperte tota lege omnium sermonem atque existimationem contempserit, qui etiam ad extremum adscripserit,[1] REDIVIVA SIBI HABETO, quasi quidquam redivivi ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex redivivis constitueretur. At enim si pupillo redimi non licebat, non necesse erat rem ad ipsum[2] pervenire: poterat aliquis ad id negotium de populo accedere. Omnes exclusi sunt non minus aperte, quam pupillus. Diem praestituit operi faciundo, Kalendas Decembres. Locat circiter Idus Septembres, angustiis temporis excluduntur omnes. Quid ergo? Rabonius istam diem quomodo assequitur?[3] Nemo Rabonio molestus est, neque Kalendis Decembribus, neque Nonis, neque Idibus.[4] Denique aliquanto in

1) Sic *Priscian. p.* 1151. *et codd. Pall. unde Lambin. etc. id receperunt pro vulg.* conscripserit.

2) *Hotomannus quia pronomen* ipsum *ad Rabonium referebat, pauca quaedam deesse putabat, in quibus Rabonius nominatus esset. Sed* ipsum *Cicero ad Verrem retulit, ad quem lucrum ex ista locatione perveniebat.*

3) quomodo assequitur *est i. q. quomodo potuit exigua hac die praefinita opus illud efficere; s. quomodo potuit ante Kalendas Decembres id efficere, cuius temporis angustiis ceteri ab hoc negotio absterrebantur.*

4) *Bene monuit Ernestius Kalendas, Nonas, Idus*

provinciam iste proficiscitur prius, quam opus effectum est.

LVII. Posteaquam reus factus est, primo negabat [1] opus in acceptum referre [2] posse. Quum instaret Rabonius, in me causam conferebat, quod suum codicem [3] obsignassem. Petit a me Rabonius, [4] et amicos allegat; facile impetrat. Iste, quid ageret, nesciebat. Si in acceptum non retulisset, putabat se aliquid defensionis [5] habiturum. Rabonium porro intelligebat rem totam esse patefacturum. Tametsi, quid poterat esse apertius, quam nunc est, ut uno minus teste haberem. Rabonio opus [6] in acceptum retulit quadriennio post, quam diem operi dixerat. Hac conditione si

hic ideo nominari, quia omnia in quibus dies praestituti sint, quibus aliquid detur, aut accipiatur, facta sint ad rationem pecuniae collocandae sub usuris, aut omnino credendae et reddendae. Itaque ut, si Kalendis non solveretur creditum, prorogabatur solutio ad Nonas, sin et in iis non fieret ad Idus, quae erat ultima dies, sic quum dies operi faciundo Rabonio praestituta esset Kalendae Decembres, tamen neque hoc die, neque Nonis, neque Idibus hoc opus a Rabonio exigebatur.

1) negabat] *nempe Rabonio, qui sibi cautum vellet de pecunia ei tradita, quam Verres ex ist de locatione lucrifecerat, omninoque de opere recte effecto.*

2) *Hotom. malebat* referri.

3) *Sic Lambinus emendavit. Vulgo* quod tum codicem. *In cod. Ursini et ap. Priscian. p.* 1152. *legitur,* quod eum codicem. *Idque recepit Beckius.*

4) Petit — Rabonius] scil *codicem, s. ut sibi copiam faciam obsigandi codicis.*

5) *Sic Ascon. et receperunt Manut. Graev. Ern. alii. Vulgo* defensionem.

6) *Vulgo:* ut uno minus teste haberet Rabonio. Opus ac. *Primum hic pro* haberet ex *Lambini emendatione*

quis de populo redemptor accessisset, nemo non esset usus; nunc quum die ceteros redemptores exclusisset, tum in eius arbitrium ac potestatem venire nolebant, qui sibi ereptam praedam arbitraretur.[1] Nam quid argumentamur, quo ista pecunia pervenerit? Fecit ipse indicium. Primum quum vehementius

---

dedi haberem. *Nam non agitur de testibus a Verre, sed contra Verrem, quibus Cicero uti poterat. Deinde* Rabonio *ad sequentem potius periodum trahendum putavi. Nam hic melius intelligitur ex antecedentibus:* Rabonium — patefacturum, *quam scribitur.*

9) *Locum hunc, in quo omnes haeserunt, duabus voculis interiectis explanavi. Cicero nimirum hoc dicit:* Hac conditione, (*ut opus non Kalendis Decembribus exigeretur, quod erat locatum Idib. Sept. A. V. 680. sed quadriennio post, quem Verres diem operi dixerat,*) si quis de populo redemptor accessisset, nemo non esset usus, nunc, quum (*Verres exigua*) die ceteros redemptores, exclusisset (*ut nemo auderet intra tam breve tempus opus illud efficere*) tum in eius arbitrium ac potestatem (*scil. mense Decembri praeturam adhuc urbanam gerentis*) venire nolebant, qui sibi (*si quis de populo redemptor accessisset, ab eo*) ereptam praedam arbitraretur; (*ideoque illud opus acerbissime exacturus fuisset*) *In textu nihil mutavi, nisi quod sensu aperte postulante, ante* non esset usus, *inserui* nemo; *et paullo post particulam* nunc, *quae hic locum habet eodem modo, quo in lib. de Orat.* I. 53. *in verbis:* tamen — evellisset vis orationis tuae, nunc talis vir amissus est. *Verba* non esset usus, *quae sunt apud Priscian. et in uno cod. Paris. in aliis omissa, adiecerunt Lamb. Graev. Ern. alii. Apud Priscian. sequitur:* Nam si qui accessisset, *perperam repetitum e superioribus. Paullo post* nolebant *est in codd. Franc. I. Pall. et al. Aldus dedit* nolebat. *Ascon.* volebat. *Totam periodum Hotomannus ita constituendam putabat:* Hac conditione quivis de populo redemptor accessisset; sed quum die ceteros redemptores exclusisset, tum in eius arbitrium ac potestatem nemo venire volebat, qui sibi ereptam praedam arbitraretur.

cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia HS DLX millia numeraverat, [1] quod iam iste ferre non poterat: [2] opere addicto, praedibus acceptis, de HS IↃLX millibus, remisit D. Bruto HS CX millia. Hoc si aliena res esset, [3] certe facere non potuisset. Deinde nummi numerati sunt Cornificio: quem scribam suum fuisse negare non potest. Postremo ipsius Rabonii tabulae praedam illam istius fuisse clamant. Recita. NOMINA RABONII.

LVIII. Hic etiam priore actione Q. Hortensius pupillum Iunium venisse praetextatum in vestrum conspectum, et stetisse cum patruo [4] testimonium dicente, questus est: et me populariter agere, atque invidiam commovere, quod puerum [5] producerem, clamitavit. Quid erat, Hortensi, tandem in illo puero populare? quid invidiosum? Gracchi,

---

1) numeraverat *auctore Ern. dedi pro Vulg.* numeravit.

2) quod iam iste ferre non poterat *sic explicat Ernestius: ferre non poterat altercationem Bruti cum eo vehementius contendentis. Ursinus coni.* facere non poterat, *ut referatur ad sequentia. Sed hac ratione idem hic diceret Cicero, quod paullo post in verbis.* Hoc si — potuisset. *Apud Asconium pro* ferre *legitur* referre.

3) *si aliena res fuisset non potuisset de illa summa, quae redemptori pupilli Iunii nomine debebatur, aliquid remittere.*

4) *Verissime sic correxit Ericus Memmius vitiosam lectionem vulg.* et testes secum patruo. *Ei obsecuti sunt Lamb. Ern. Beck. In cod. Pariss. est* stet esse; *qua in lectione vestigia supersunt verae* petisse.

5) *Ern. coni.* qui puerum.

credo, aut Saturnini aut alicuius hominis eiusmodi produxeram filium, ut nomine ipso, et memoria patris, animos imperitae multitudinis concitarem. P. Iunii erat, hominis de plebe Romana, filius: quem pater moriens tum tutoribus et propinquis, tum legibus, tum aequitati magistratuum, tum iudiciis vestris commendandum putavit. Hic istius scelerata locatione, nefarioque latrocinio, bonis patriis fortunisque omnibus spoliatus, venit in iudicium: si nihil aliud, saltem, ut eum, cuius opera ipse multos annos est in sordibus, paullo tamen obsoletius vestitum videret. [1] Itaque tibi, Hortensi, non illius aetas, sed causa, non vestitus, sed fortuna popularis videbatur, neque te tam commovebat, quod ille cum toga praetexta, quam quod sine bulla venerat. Vestitus enim neminem commovebat is, quem illi mos, et ius ingenuitatis dabat. Quod ornamentum pueritiae pater dederat, indicium atque insigne fortunae, hoc ab isto praedone ereptum esse, graviter et acerbe homines ferebant. Neque erant haec lacrymae populares magis, quam nostrae, quam tuae, Q. Hortensi, quam horum, qui sententiam laturi sunt; ideo, quod communis est causa, commune periculum; communi praesidio talis improbitas, tamquam aliquod incendium, restinguenda est. Habemus enim liberos parvos. Incertum est, quam longa nostrum cuiusque vita futura sit. Consulere vivi ac prospicere debemus, ut illorum solitudo et

1) in sordibus *propter paupertatem quum esset Iunii filius, volebat Verrem, ut reum, sordidatum et paullo obsoletius vestitum videre.*

pueritia quam firmissimo praesidio munita sit. Quis est enim, qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuum? Mater, credo. Scilicet magno praesidio fuit Anniae pupillae mater, femina primaria; minus, illa deos hominesque implorante, iste infanti pupillae fortunas patrias ademit. Tutoresne defenderent? perfacile vero apud istiusmodi praetorem, a quo M. Marcelli tutoris, in causa pupilli Iunii, et oratio, et voluntas, et auctoritas repudiata est.

LIX. Quaerimus etiam, quid iste in ultima Phrygia, quid in extremis Pamphyliae partibus fecerit? qualis in bello praedonum praedo ipse fuerit? qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur. Dubitamus, quid iste in hostium praeda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubiis fecerit?[1] qui maiore pecunia quatuor columnas dealbandas, quam ille omnes aedificandas locaverit? Exspectamus,[2] quid dicant ex Sicilia testes? Quis unquam templum illud adspexit, quin avaritiae tuae, quin iniuriae, quin audaciae testis esset? Quis a signo Vertumni in circum maximum venit, quin unoquoque gradu[3] de avaritia tua commoneretur? quam tu viam thensarum atque pompae

1) ex L. Metelli manubiis] *ex Castoris aede, monumento ex L. Metelli manubiis facto.*

2) exspectemus *dedi ex Herelii coniectura pro vulg.* exspectamus. *Nam etiam antea indicativi sunt.*

3) *Vulg.* quin is in unoquoque gradu. *codd. Pall. omittunt* in *Ernestio videbatur* is *abesse posse. Mihi utrumque visum est delendum.*

eiusmodi exegisti, ut tu ipse illa ire non audeas. Te putet quisquam, quum ab Italia freto disiunctus esses, sociis temperasse? qui aedem Castoris, testem furtorum tuorum esse volueris; quam populus Romanus quotidie, iudices etiam tum, quum de te sententiam ferrent, viderent?

LX. Atque etiam iudicium in praetura publicum exercuit. Non enim praetereundum est ne id quidem. Petita multa est apud istum praetorem a Q. Opimio; qui adductus est in iudicium, verbo, quod, quum esset tribunus plebis, intercessisset[1] contra legem Corneliam; re,[2] quod in tribunatu dixisset[3] contra alicuius hominis nobilis voluntatem. De quo iudicio si velim dicere omnia, multi appellandi laedendique sint; quod mihi non est necesse. Tantum dicam, paucos homines, ut levissime dicam, arrogantes, hoc adiutore, Q. Opimium per ludum et iocum fortunis omnibus evertisse. Is mihi etiam queritur, quod a nobis, IX solis diebus, prima actio sui iudicii transacta sit: quum apud ipsum tribus horis Q. Opimius, senator populi Romani, bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit? cuius propter indignitatem iudicii, saepissime

1) intercessisset *Ernestius restituit ex cdd. vett. pro vulg.* intercessit.

2) re *abest Vict. et Car. Steph. Priscian. legit* re vera.

3) *Ern. mavult* dixit, *vel* dixerat. Idem *mox* sint *reposuit pro vulg.* sunt.

est actum in senatu, ut genus hoc totum multarum ac iudiciorum eiusmodi tolleretur. Iam vero in bonis Q. Opimii vendendis, quas iste praedas, quam aperte, quam improbe fecerit, longum est dicere. Hoc dico: nisi vobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis causa putatote.

LXI. Iam qui ex calamitate senatoris populi Romani, quum praetor iudicio eius praefuisset, spolia domum suam referre, et manubias detrahere conatus est; is ullam ab sese calamitatem poterit deprecari? Nam de subsortitione illa Iuniana iudicum nihil dico. Quid enim? Contra tabulas, quas tu protulisti, audeam dicere? Difficile est. Non enim me tua solum, et iudicum auctoritas, sed etiam annulus aureus scribae tui deterret.[1] Non dicam id, quod probare difficile est; hoc dicam, quod ostendam, multos ex te viros primarios audisse, quum diceres, ignosci tibi oportere, quod falsum codicem protuleris. Nam, qua invidia C. Iunius conflagrarat, ea, nisi providisses, tibi ipsi tum pereundum fuisse. Hoc modo iste sibi et saluti suae prospicere didicit, referendo in tabulas et privatas et publicas, quod gestum non esset; tollendo, quod esset, et semper aliquid demendo, mutando, interpolando.[2] Eo enim usque

---

1) Non enim — deterret. *Haec omnia ironice dicuntur; ad h. l. videndus est Asconius, et Verr. III.* 80.

2) *Inter verba* mutando *et* interpolando *vulgo interciuntur ista:* curando ne litera appareret *(vel ut Ern.*

progreditur, ut ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine aliis maleficiis reperire possit. Eiusdem modi subsortitionem [1] homo amentissimus suorum quoque iudicum fore putavit per sodalem suum, Q. Curtium, iudicem quaestionis: [2] cui nisi ego vi populi, et hominum clamore atque convitio restitissem, ex hac decuria nostra, cuius mihi copiam quam largissime factam oportebat, [3] erepta esset facultas eorum, quos, ubi iste annuerat, [4]

---

scripsit appareret) *at illa non habet Nonius Marcellus v.* in templo l. 145. 15. „Interpolare, *inquit, est immittere et interponere et novam formam e vetere fingere. Cic.* aliquid demendo, mutando, interpolando. *Et est tractum ab arte fullonia qui poliendo diligenter vetera quaeque quasi in novam speciem mutant.*" *Itaque iam Lambinus ista* curando ne litura app. *delenda censuit; Beckius uncis inclusit.*

1) *Sic Ascon. Vulgo* sortitionem.

2) *Asconius erravit, hunc Curtium opinatus inter iudices causae Verrinae fuisse, sed a Cicerone reiectum esse. Immo potius ille tum aliam quandam e quaestionibus perpetuis exercebat; et suum habebat consilium, in quod, ut Verri sodali consuleret, multos ex ea decuria, e quibus Cicero quam plurimos volebat iudices causae Verrinae habere, praeter necessitatem subsortiebatur, ideoque eorum facultatem Ciceroni eripere volebat. h. e. impedire ne in consilio Glabrionis qui iudicio de Verre praeerat, adesse possent.*

3) *Ascon.* cuius mihi potestatem largissimam fieri. *Cod. Ursini* cuius mihi potestatem quam longissimam fieri.

4) *Vulgo* quos iste annuerat *Hotom.* cum iis quos iste annuerat *Lamb.* cum eos quibus iste annuerat. *Ego rescripsi* quos, ubi iste *scil. Verres* annuerat.

in suum consilium sine causa [1] subsortiebatur.

Multa desunt.

---

1) *Absurde in ed. I. Gronov. additur suae: quod ex ea transiit in Ernesianam.*

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. VERREM

LIBER SECUNDUS

DE

IURISDICTIONE SICILIENSI.

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. VERREM

LIBER SECUNDUS.

SUMMARIUM.

In libro secundo Cicero accedit ad causam Siciliae pertractandam, et primum quidem hoc libro Verris iurisdictionem Siciliensem accusat. Antequam vero de Siciliae incommodis ex ea acceptis dicit, pauca de eius provinciae dignitate, vetustate, utilitate praemittit. Ostendit eam primam Romanorum provinciam, rei frumentariae subsidium, et classibus Romanis receptaculum fuisse; sine qua non tam facile opes Carthaginis concidissent. Itaque ei a Scipione Africano et Marcello magnum esse honorem habitum; eamque non solum

rei publicae cellam penariam, sed etiam Italico bello pro aerario fuisse cap. 2. Praeterea multos in ea cives Romanos cum quaestu negotiari; incolas ipsos patientia, virtute et frugalitate excellere; Romanos homines diligere; ac saepe magistratuum Romanorum iniurias patienter tulisse; donec tandem Verris luxuria, crudelitate, avaritia, superbia coacti sint, eius iniurias persequi, et Ciceronem, ut eum accusaret, rogaverint c. 3. Magnis tamen opibus, magna cupiditate reum absentem contra inquisitionem accusatoris esse defensum, multisque modis Siculos, ne decernerent legationes, qui contra istum dicerent, tentatos esse c. 4. Unam tantum esse civitatem Mamertinam, (Messanam urbem), quae publice legatos, qui Verrem laudarent, miserit; ceteris omnibus, ipsis quoque Syracusanis, eum summo odio esse c. 5. Neque vero Siculos solos eum persequi, plurimos etiam cives Romanos, gravibus ab eo iniuriis affectos, existimare, iuris, libertatis, rerum fortunarumque suarum salutem in eius damnatione consistere. c. 6. Iam demonstratur Verrem iam, antequam in Siciliam proficisceretur, cogitasse, quibusnam rebus in ea provincia maximam uno anno pecuniam facere posset, ac non modo genera furandi sed etiam nomina quaesivisse. Cuius avaritiae primum exemplum affertur hoc, quod Dioni Halesino, cuius filio a propinquo homine hereditas venerat, HS undecies eripuerit. c. 7. Alterum quod Dioni cuidam Siculo, cui permagna venisset hereditas, ea lege ut statuas in foro poneret, nisi posuisset, Veneri Erycinae esse multatum, illam hereditatem eripuit, etsi statuae positae essent ex testamento. c. 8. Tertium quod Sosippum et Epicratem fratres Agyrinenses fere tota hereditate paterna Veneris nomine spoliavit

c. 9. Inanem vero esse rei defensionem, si quis dicat ad Verrem pecuniam istam non pervenisse, aut a comitibus suis et asseclis acceptam esse c. 10: Rectores enim provinciarum non solum se ipsos abstinentes, sed etiam comites suos praestare debere c. 11.

Sequitur locus de ipsa iurisdictione Siciliensi. In quo primum omnino docetur quantam sibi potestatem Verres arrogaverit, et quomodo omnia Siculorum iura perverterit c. 12. 13. Deinde sequuntur exempla. 1. Heraclio Hieronis filio Syracusano magna hereditas venerat testamento propinqui sui Heraclii. In eo testamento erat scriptum, ut statuas in palaestra deberet ponere. Affines quidam eius monent Verrem, fieri posse, ut palaestritae negent statuas ex testamento esse positas, et petant hereditatem, quod eam palaestrae commissam esse dicant. Quod consilium Verres quum approbasset, non solum ex lege Rupilia indices Heraclio non dedit, sed etiam per summam iniuriam hereditatem illam palaestritis adiudicavit, magna praedae parte ipse potitus, immo etiam Heraclium patriis bonis omnibus exturbavit. c. 14—20. 2. Sequuntur iniuriae in senatum populumque Syracusanum, quum non solum urbem, aedes sacras, curiamque spoliaverit, sed etiam Marcellea, (diem festum Marcello sacrum) sustulerit, et ut Verrea agerent eos coëgerit. c. 21. 3. Epicratem Bidinum cui hereditas a propinqua venerat, non modo ea privavit, sed etiam quum ille Rhegium profectus esset, quasi fraudandi causa discessisset, omnibus bonis exuit, eaque Bidinis tradidit, magnam eorum partem ipse lucratus c. 22—25. L. Metellus, qui Verri successit, simulac Syracusas venit, statim qui-

dem iniurias Heraclio et Epicrati factas rescidit, eisque bona, quae restitui possent, restituit. Attamen quum Cicero in Siciliam venisset, repente mutatus est, dixitque se omnia Verris causa velle, nec Epicrati et Heraclio permisit ut Romam ad testimonium dicendum abirent c. 26. 4. Heraclio Centuripino, a quo HS C millia per calumniam malitiamque petita erant CCC millia extorquenda curavit c. 27.

Iam accedit orator ad rerum capitalium quaestiones. Ex his 1. narratur causa Sopatri Halicyensis, quem hominem, innocentem, a C. Sacerdote absolutum, indicta causa condemnavit c. 28—33. 2. Deinde Sthenii Thermitani, cui iratus, quod sibi quum monumenta urbis patriae tollere vellet, fortiter restitisset, hospitium renuntiavit, eumque, quum pericula confictorum criminum vitaturus Romam profugisset, absentem sine crimine, sine teste, sine accusatore damnavit, c. 34 — 47.

Sequuntur Verris crimina ex aliis generibus. A multis ob ius dicundum pecunias accepit c. 48. Honores vendidit; ut senatorium nomen et locum c. 49. 50., magistratus curationes et sacerdotia c. 51 — 56. Magnam pecuniam a civitatibus statuarum nomine exegit c. 57. Quamquam, si quis statuarum honore ducatur, tamen nec domum avertere pecuniam liceat c. 58. et ipsarum statuarum modus quidam habendus sit c. 59. denique ab invitis exigi statuas non oporteat. Verrem autem statuas ab invitis aratoribus c. 60—62, et ab invitis civitatibus Siciliae exegisse c. 63—69. demonstratur. Neque vero Verrem hac ratione se defendere posse ostenditur, quod apud publicanos gratiosus fuerit. Eius enim rei falsam spe-

ciem Carpinatii fraude effectam esse c. 70. Ultimo loco docetur Verrem portorium haud solvisse pro multis rebus, quas Syracusis exportaverit; et quamquam literas societatis publicanorum, quibus hae fraudes continerentur, amovendas curaverit, Cicero tamen eius criminis ex duobus libellis inventis et publicanorum tabulis reum convincit. c. 71 — 79.

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. VERREM

LIBER SECUNDUS.

DE

IURISDICTIONE SICILIENSI.

I.

Multa mihi necessario, iudices, praetermittenda sunt, ut possim [1] aliquando de iis rebus, quae meae fidei commissae sunt, dicere. Recepi enim causam Siciliae, ea me ad hoc negotium provincia attraxit. Ego tamen hoc onere suscepto, et recepta causa Siciliensi, amplexus animo sum aliquanto amplius. Suscepi enim causam totius ordinis; suscepi cau-

1) *Edd. vett. addunt* aliquo modo, *quod recte deleverunt Manut. Ald. Nepos. Hotom. Graev. alii. Contra Victor. expunxit* aliquando; *et servavit* aliquo modo.

sam populi Romani; quod putabam[1] tum denique recte iudicari posse, si non modo reus improbus adduceretur; sed etiam diligens et firmus accusator ad iudicium veniret. Quo mihi maturius ad Siciliae causam veniendum est, relictis ceteris eius furtis ac flagitiis, ut et viribus quam integerrimis agere, et ad dicendum temporis satis habere possim. Atque adeo, antequam de incommodis Siciliae dico, pauca mihi videntur esse de provinciae dignitate, vetustate, utilitate dicenda. Nam quum omnium sociorum provinciarumque rationem diligenter habere debetis, tum praecipue Siciliae, iudices, plurimis iustissimisque de causis: primum, quod omnium nationum exterarum princeps Sicilia se ad amicitiam fidemque populi Romani applicuit; prima omnium, id quod ornamentum imperii est, provincia est appellata; prima docuit maiores nostros, quam praeclarum esset, exteris gentibus imperare; sola fuit ea fide benivolentiaque erga populum Romanum, ut civitates eius insulae, quae semel in amicitiam nostram venissent,[2] numquam postea deficerent: pleraeque autem, et maxime illustres in amicitia perpetuo manerent.

II. Itaque maioribus nostris in Africam ex hac provincia gradus imperii factus est. Neque enim tam facile opes Karthaginis tantae concidissent, nisi illud et rei frumentariae subsidium, et receptaculum classibus nostris

1) *Hotom. et Ern. coni.* quam putabam; *vulgatam recte defendit Beckius.*

2) *Faërn. coni.* rediissent.

pateret. Quare P. Africanus, Karthagine deleta, Siculorum urbes signis monumentisque pulcherrimis exornavit: ut, quos victoria populi Romani maxime laetari arbitrabatur, apud eos monumenta victoriae plurima collocaret. Denique ille ipse M. Marcellus, cuius in Sicilia virtutem hostes, misericordiam victi, fidemque ceteri Siculi perspexerunt, non solum sociis in eo bello consuluit, verum etiam superatis hostibus temperavit. Urbem pulcherrimam, Syracusas, quae quum manu munitissima esset, tum loci natura terra ac mari claudebatur, quum vi consilioque cepisset, non solum incolumem passus est esse, sed ita reliquit ornatam, ut esset idem monumentum victoriae, mansuetudinis, continentiae; quum homines viderent, et quid expugnasset, et quibus pepercisset, et quae reliquisset. Tantum ille honorem Siciliae habendum putavit, ut ne hostium quidem urbem ex sociorum insula tollendam arbitraretur. Itaque ad omnes res Sicilia provincia semper usi sumus, ut, quidquid ex sese posset efferre, id non apud eos nasci, sed domi nostrae conditum[1] putaremus. Quando illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? Quando id, quod opus esse putaret, non ultro pollicita est? Quando id, quod imperaretur, recusavit? Itaque ille M. Cato Sapiens, cellam penariam rei publicae nostrae, nutricem plebis Romanae, Siciliam nominavit. Nos vero experti sumus, Italico maximo difficillimoque bello, Siciliam nobis non pro penaria cella, sed pro aerario

1) *Male inter* conditum *et* putaremus *vet. cod. ap. Lambin. inculcat* iam, *idemque receperunt Graev. Lall.*

illo maiorum vetere ac referto fuisse. Nam sine ullo sumptu nostro, coriis, tunicis, frumentoque suppeditato, maximos exercitus nostros vestivit, aluit, armavit.

III. Quid? illa, quae forsitan ne sentimus quidem, iudices, quanta sunt? quod multis[1] locupletioribus civibus utimur, quod habent propinquam, fidelem, fructuosamque provinciam, quo facile excurrant, ubi libenter negotium gerant: quos illa partim mercibus suppeditandis cum quaestu compendioque dimittit, partim retinet, ut arare, ut pascere, ut negotiari libeat, ut denique sedes ac domicilium collocare. Quod commodum non mediocre populi Romani est; tantum civium[2] numerum, tam prope ab domo, tam bonis fructuosisque rebus detineri. Et quoniam quasi quaedam praedia populi Romani sunt, vectigalia nostra atque provinciae: quemadmodum propinquis vos vestris praediis maxime delectamini, sic populo Romano iucunda suburbanitas est huiusce provinciae. Iam vero hominum ipsorum, iudices, ea patientia, virtus, frugalitasque est, ut proxime ad nostram disciplinam illam veterem, non ad hanc, quae nunc increbruit, videantur accedere. Nihil ceterorum simile Graecorum; nulla desidia, nulla luxuria; contra summus labor in publicis privatisque rebus, summa parsimonia,

---

1) *Lambin. e Nannii coniectura dedit* multo. *Sed* multis *verum est, quia deinde sequitur* tantum civium Romanorum.

2) *Vulgo additur* Romanorum, *quod melius abest cod. Lambini et Metell.*

summa diligentia. Sic porro nostros homines diligunt, ut his solis neque publicanus, neque negotiator odio sit. Magistratuum autem nostrorum iniurias ita multorum tulerunt,[1] ut numquam ante hoc tempus ad aram legum praesidiumque vestrum publico consilio confugerint: tametsi et illum annum[2] pertulerant, qui sic eos afflixerat, ut salvi esse non possent, nisi C. Marcellus[3] quasi aliquo fato venisset, ut bis ex eadem familia salus Siciliae constitueretur, et postea M. Antonii[4] infinitum illud imperium senserant. Sic[5] a maioribus suis acceperant, tanta populi Romani in Siculos esse beneficia, ut etiam iniurias nostrorum hominum perferendas putarent. In neminem civitates ante hunc testimonium publice dixerunt. Hunc denique ipsum pertulissent, si humano modo, si usitato more, si denique uno aliquo in genere peccasset. Sed quum perferre non possent luxuriem, crudelitatem, avaritiam, superbiam; quum omnia sua commoda, iura, beneficia senatus populique Romani, unius scelere ac libidine perdidissent: hoc statuerunt, aut istius iniurias per vos ulcisci et persequi; aut, si vobis indigni essent visi, quibus opem auxiliumque

1) *forsitan legendum:* iniurias multorum ita tulerunt.

2) illum annum] *A. V. C. 673. quo M. Lepidus praetor Siciliae fuerat.*

3) *Marcellus successor Lepidi in Sicilia.*

4) *M. Antonius M. F. triumviri pater imperium in omnes oras maritimas nactus A. V. C. 679. Siciliam depopulatus est.*

5) *Hotomanno placebat:* Scilicet sic, *Ursino* sed sic.

ferretis, urbes ac sedes suas relinquere; quandoquidem agros iam ante istius iniuriis exagitati reliquissent. Hoc consilio a L. Metello legationes universae petiverunt, ut quamprimum isti succederet; hoc animo toties apud patronos de suis miseriis deplorarunt; hoc commoti dolore, postulata consulibus, quae non postulata, sed in istum crimina viderentur esse, ediderunt. Fecerunt etiam, ut me, cuius fidem continentiamque cognoverant, prope de vitae meae statu dolore ac lacrymis suis deducerent, ut ego istum accusarem; a quo mea longissime ratio voluntasque abhorrebat; (quamquam in hac causa multo plures partes mihi defensionis, quam accusationis, suscepisse videor;) postremo homines ex tota provincia nobilissimi primique, publice privatimque venerunt: gravissima atque honestissima[1] quaeque civitas vehementissime suas iniurias persecuta est.

IV. At quemadmodum, iudices, venerunt? Videor enim mihi liberius apud vos iam pro Siculis loqui debere, quam forsitan ipsi velint: saluti enim eorum potius consulam, quam voluntati. Ecquem[2] existimatis umquam, ulla in provincia, reum absentem contra inquisitionem accusatoris, tantis opibus, tanta cupiditate, esse defensum? Quaestores utriusque provinciae, qui isto praetore fuerant, cum fascibus mihi praesto fuerunt. Hi porro, qui successerunt, vehementer istius cupidi, liberaliter ex istius cibariis tractati, non minus acres contra me fuerunt. Vi-

1) *Lamb. e cod.* amplissima.
2) *Graev. e cod. Nann. et Franc.* 1. et quem.

dete, quid potuerit, qui quatuor, in una provincia, quaestores studiosissimos defensores propugnatoresque habuerit, praetorem vero cohortemque totam sic studiosam, ut facile appareret, non tam illis Siciliam, quam inanem offenderant, quam Verrem ipsum, qui plenus decesserat, provinciam fuisse. Minari Siculis, si decressent legationes, quae contra istum dicerent; minari, si qui essent profecti; aliis, si laudarent, benignissime promittere; gravissimos privatarum rerum testes, quibus nos praesentibus denuntiavimus, eos vi custodiisque retinere.

V. Quae quum omnia facta sint, tamen unam solam scitote esse civitatem Mamertinam, quae publice legatos, qui istum laudarent, miserit. Eius autem legationis principem, civitatis[1] nobilissimum, C. Heium, iuratum dicere audistis: isti navem onerariam maximam; Messanae esse, publice coactis operis, aedificatam. Idemque Mamertinorum legatus, istius laudator, non solum istum bona sua, verum etiam sacra, deosque penates, a maioribus traditos,[2] ex aedibus suis eripuisse dixit. Praeclara laudatio, quum duabus in rebus legatorum una opera consumitur, in laudando atque repetendo. Atque ea ipsa civitas qua ratione illi amica sit, dicetur certo loco. Reperietis enim, quae causae be-

---

1) civitatis *glossema visum est Gulielmio. Lambinus edidit,* nobilissimum civem.

2) a maioribus traditos *Ernestio glossam sapere videbatur; quia omnes penates tales sunt.*

nivolentiae sint Mamertinis erga istum, eas ipsas causas satis iustas esse damnationis. Alia civitas nulla, iudices, publico consilio laudat. Vis illa summi imperii tantum potuit apud perpaucos homines, non civitates, ut aut levissimi quidam ex miserrimis desertissimisque oppidis invenirentur, qui iniussu populi ac senatus proficiscerentur: aut ii, qui contra istum legati decreti erant,[1] et testimonium publicum ac mandata acceperant, vi ac metu retinerentur. Quod ego in paucis tamen usu venisse non moleste fero, quo reliquae, tot, et tantae, et tam graves civitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud vos haberet, quum videretis, nulla vi retineri, nullo periculo prohiberi potuisse,[2] quo minus experirentur, ecquid apud vos querimoniae valerent antiquissimorum fidelissimorumque sociorum. Nam, quod fortasse non nemo vestrum audierit, istum a Syracusanis publice laudari: id, tametsi priore actione ex Heraclii Syracusani testimonio, cuiusmodi esset, cognovistis: tamen vobis alio loco, ut se tota res habeat, quod ad eam civitatem attinet, demonstrabitur. Intelligetis enim, nullis hominibus quemquam tanto odio, quanto istum Syracusanis, et esse, et fuisse.

VI. At enim istum soli Siculi persequuntur; cives Romani, qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, salvum esse cupiunt. Primum, si ita esset, tamen vos in hac quae-

1) *Perperam codd. vett. nonnulli* legatos decreverant.
2) *Sic cod. Naun. et Metell. bene. Ma[illegible]i olim* posse.

stione de pecuniis repetundis, quae sociorum causa constituta est, lege iudicioque sociali, sociorum querimonias audire oporteret. Sed intelligere potuistis priore actione, cives Romanos ex Sicilia plurimos, honestissimos, maximis de rebus, et quas ipsi accepissent iniurias, et quas scirent aliis esse factas, pro testimonio dicere. Ego hoc, quod intelligo, iudices, sic confirmo: videor mihi gratum fecisse Siculis, quod eorum iniurias meo labore, inimicitiis,[1] periculo sim persecutus, non minus hoc gratum me nostris civibus intelligo fecisse: qui hoc existimant, iuris, libertatis, rerum fortunarumque suarum salutem in istius damnatione consistere. Quapropter de istius praetura Siciliensi non recuso, quin ita me audiatis, ut, si cuiquam generi hominum, sive Siculorum, sive nostrorum civium; si cuiquam ordini, sive aratorum, sive pecuariorum, sive mercatorum[2] probatus sit; si non horum omnium communis hostis, praedoque fuerit; si cuiquam denique ulla in re umquam temperaverit: ut vos quoque ei temperetis.[3]

VII. Qui simul atque ei sorte provincia Sicilia obvenit, statim Romae, et ad urbem, antequam proficisceretur, quaerere ipse secum, et agitare[4] cum suis coepit, quibusnam

1) inimicitiis *recte reposuit Ern. et Ms. antiquo, pro vulg.* inimicitias.

2) *Garaton. excidisse putat* sive negotiatorum.

3) ei vos quoque temperetis *maluit Hotom.*

4) *Sic codd. Pal. 2. Nann. Metell. olim edebatur* cogitare.

nam rebus in ea provincia maximam uno anno pecuniam facere posset. Nolebat in agendo discere, tametsi non provinciae [1] rudis erat et tiro, sed in Siciliam [2] paratus ad praedam meditatusque venire cupiebat. O praeclare coniectum a vulgo in illam provinciam omen communis famae atque sermonis! quum ex nomine istius, quid in provincia facturus esset, perridicule [3] homines augurabantur. [4] Etenim quis dubitare posset, quum istius in quaestura fugam et furtum recognosceret; quum in legatione oppidorum fanorumque spoliationes cogitaret; quum videret in foro latrocinia praeturae: qualis iste in quarto actu improbitatis futurus esset. Atque ut intelligatis, eum Romae quaesisse non modo genera furandi, sed etiam nomina, certissimum [5] accipite argumentum, quo facilius de singulari eius impudentia existimare possitis. Quo die Siciliam tetigit [6] (videte, satisne paratus ex illo

---

1) *voc.* provinciae *interpolatum esse arbitror. Nolebat, inquit Cicero,* in agendo discere, *quomodo pecuniam faceret,* tametsi non rudis erat ac tiro *in arte pecuniae faciundae.*

2) *Gulielmus quia Metelli codex habebat* sed Siciliae. *id ortum putabat e glossa* scilicet Siciliae, *malebat que legere:* et tiro; paratus ad praedam m. v. cupiebat.

3) *Sic cod. Metell. et Nann. melius vulgato* perridiculi.

4) *nempe sic dicere solebant:* Verres everres provinciam, *quod vidit Hotom. Ceterum homines illi Romae erant, quare paullo post* omen *dicitur* urbanum.

5) *Gulielmus fide cod. Metelli corrigendum arbitrabatur:* sed etiam nomina certissima, accipite.

6) attigit *Grut.*

omine urbano, ad everrendam[1] provinciam venerit,) statim Messana literas Halesam mittit; quas ego istum in Italia scripsisse arbitror. Nam, simul atque e navi egressus est, dedit operam, ut Halesinus ad se Dio continuo veniret: se de hereditate velle cognoscere, quae eius filio a propinquo homine, Apollodoro Laphirone, venisset. Ea erat, iudices, pergrandis pecunia. Hic est Dio, iudices, nunc beneficio Q. Metelli civis Romanus factus; de quo, multis viris primariis testibus, multorumque tabulis vobis priore actione satisfactum est, HS decies[2] numeratum esse, ut eam causam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente obtineret; praeterea greges nobilissimarum equarum abactos; argenti vestisque stragulae domi quod fuerit, esse direptum;[3] ita HS undecies Q. Dionem, quod hereditas ei obvenisset, nullam aliam ob causam, perdidisse. Quid? Haec hereditas quo praetore Dionis filio venerat? Eodem, quo Anniae, P. Annii senatoris filiae; eodem, quo M. Liguri senatori, C. Sacerdote praetore. Quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? Non plus quam Liguri, Sacerdote praetore. Quid? ad Verrem quis detulit? Nemo; nisi forte existimatis ei quadruplatores ad fretum praesto fuisse.

---

1) ol. evertendam *sed* everrendam; *recte Hotomanno; Rivio, Lambino, placuit. Alluditur enim ad illud omen e Verris nomine captum.*

2) *Vulg.* undecies. *At legendum esse* decies *monuerunt Ferratius et Garatonus, ut summa conveniat cum ea quae lib. I. c.* 10. *erepta Dioni dicitur.*

3) *Graev. e cod. Metell.* dereptum.

VIII. Ad urbem quum esset, audivit, Dioni cuidam Siculo permagnam venisse hereditatem; heredem statuas iussum esse in foro ponere; nisi posuisset, Veneri Erycinae esse multatum.[1] Tametsi positae essent ex testamento: putabat tamen, quoniam Veneris nomen esset, causam calumniae[2] se reperturum. Itaque apponit, qui petat Veneri Erycinae illam hereditatem. Non enim quaestor petiit[3] (ut est consuetudo) is, qui Erycinum montem obtinebat; petit Naevius Turpio quidam, istius excursor et emissarius, homo omnium ex illo conventu quadruplatorum teterrimus,[4] C. Sacerdote praetore condemnatus iniuriarum. Etenim erat eiusmodi causa, ut ipse praetor, quum quaereret calumniatorem, paullo tamen consideratiorem reperire non posset. Iste[5] Dio-

---

1) *Nannius frustra censuit corrigendum* multandum.

2) *Sic cod. Metell. quod Nann. Lamb. Graev. et Garat. praetulerunt. Vulgo* pecuniae. *Ernestius vulgatam sic defendit, ut quaerat: quid calumniae cum Venere? At quaestus et lucri spem esse a Venere posse. Verum hoc nihil valet ad repudiandam lectionem* calumniae; *nam, hac reperta, via parabatur ad pecuniam a Dione extorquendam.*

3) petiit *recte ab Ernestio substitutum vulgato* petit, *quia sequitur* obtinebat.

4) Sic *Pal.* 2. *Vulgo* deterrimus.

5) *Vulgata lectio* hunc hominem Veneri absolvit *defendi non potest, quia referri videtur ad Naevium Turpionem, qui proxime erat homo teterrimus appellatus. Rescripsi igitur* iste Dionem V a.; *nam ut ambiguitas vitaretur necessario hic nomen eius, unde petebatur hereditas, enuntiandum erat.* Iste *autem saepius praesertim initio periodi ponitur, quum significatur Verres. Sic c.* 15.

nem Veneri absolvit; sibi condemnat.[1] Maluit videlicet homines peccare, quam deos; se potius a Dione, quod non licebat, quam Venerem, quod non debebatur, auferre. Quid ego hic nunc Sex. Pompeii Chlori testimonium recitem, qui causam egit Dionis? qui omnibus rebus interfuit; hominis honestissimi, tametsi civis Romanus virtutis causa iamdiu est, tamen omnium Siculorum primi ac nobilissimi. Quid ipsius Q. Caecilii Dionis, hominis probatissimi ac pudentissimi? Quid L. Vetecilii[2] Liguris, T. Manlii, L. Caleni? quorum omnium testimoniis de hac Dionis pecunia confirmatum est. Dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod sibi cum eo esset, iam ante cognosse. Quid? Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius haec cognovit, quam tu, Hortensi, qui Romae fuisti? ad quem Dio confugit? qui de Dionis iniuriis gravissime per literas cum Verre questus es? Nova tibi haec sunt, et inopinata? nunc primum hoc aures tuae crimen accipiunt? nihil ex Dione, nihil ex socru[3] tua, femina primaria, Servilia, vetere Dionis hospita, audisti? Nonne multa mei testes, quae tu scis, nesciunt?

---

1) absolvit — condemnat] *h. e. iudicat quidem illam hereditatem a Dione Veneri Erycinae non deberi, hactenusque eum absolvit, sibi tamen sumit illam pecuniam, quod erat idem ac si Dionem sibi condemnasset.*

2) Vecilii *cod. Metell.*

3) *Ita codd. Nann. et Metell. Vulgo* de Dione — de socru, *quod* de *etsi alibi sic a Cicerone usurpatur, hic tamen ambiguitatem parit, quum proxime alio sensu dictum sit* de Dionis iniuriis.

nonne te mihi testem in hoc crimine eripuit non istius innocentia, sed legis exceptio? Recita testimonia.[1] TESTIMONIA M. LUCULLI, CHLORI, DIONIS. Satisne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui e Chelidonis sinu in provinciam profectus esset, Veneris nomine quaesisse videtur?

IX. Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Sosippus et Epicrates[2] fratres sunt Agyrinenses. Horum pater abhinc duo et XX annos est mortuus. In cuius testamento, quodam loco, si commissum quid esset, multa erat Veneri. Ipso XX anno, quum tot interea praetores, tot quaestores, tot calumniatores in provincia fuissent, hereditas ab his Veneris nomine petita est.[3] Causam[4] Verres cognoscit. Pecuniam per Volcatium accipit, fere ad HS CCCC millia, ab duobus fratribus. Multorum testimonia audistis antea. Vicerunt Agyrinenses fratres ita, ut egentes inanesque discederent.

X. At enim ad Verrem pecunia ista non pervenit. Quae est ista defensio? utrum asseveratur[5] in hoc, an tentatur? Mihi enim

---

1) *Verba* Recita testimonia *ex ed. Aldi nepotis revocavi.*

2) Philocrates *cod. Metell. Et sic edidit Lambin.*

3) *Lambin. defendit lectionem, quam plerique libri scripti et edd. ostendunt* ipsos XX annos — petita non est.

4) causam *abest cod. Metell.*

5) *Recte Hotomannus intpr.: utrum serio id dicunt, ut defendant, an experiuntur, si possint ea ratione defendere coll. Brut. c. 85, ubi eodem sensu ponitur* asseverare. *Cf. c. 11. init.*

nova res est. Verres calumniatores apponebat; Verres adesse iubebat; Verres cognoscebat; Verres iudicabat:[1] pecuniae maximae dabantur; qui dabant, causas obtinebant; tu mihi ita defendas: „Non est ista Verri numerata pecunia;"? Adiuvo te; mei quoque testes idem dicunt; Volcatio dicunt sese dedisse. Quae vis erat in Volcatio tanta, ut HS CCCC millia a duobus hominibus auferret? et quis Volcatio, si sua sponte venisset, unam libellam dedisset? Veniat nunc; experiatur; tecto recipiet nemo. At ego amplius dico, HS quadringenties accepisse te arguo contra leges; nego tibi ipsi ullum nummum esse numeratum; sed quum ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata,[2] pecuniae dabantur, non erat quaerendum, in cuius manu[3] numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. Comites illi tui delecti, manus erant tuae: praefecti, scribae, medici, accensi, haruspices, praecones erant manus tuae. Ut quisque te maxime necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua

---

1) *Apud Aquilam Romanum de figg. orat. c. 34. p. 177. ed. Ruhnk. sic legitur:* Verres calumniatorem apponebat, Verres de causa cognoscebat, Verres pronuntiabat. *In quo etsi Aquila saepe memoriter, nec semper ad verbum Ciceronis dicta citat, tamen* pronuntiabat *potius a Cicero scriptum videtur, quam* iudicabat. *Probarem etiam* calumniatorem, *pro vulg.* calumniatores, *nisi fieri posset ut in verbis* Verres — obtinebant *Cicero generatim loqueretur, de omnibus eiusmodi causis, non de sola fratrum Agyrinensium, et de pecunia ab his Volcatio data.*

2) ob tua decreta, ob edicta, ob imperia, ob iudicata *cod. Metell. et Lamb.*

3) *Vulgo* cuius manu.

putabatur:[1] cohors tota illa tua, quae plus mali Siciliae dedit, quam si centum cohortes fugitivorum[2] fuissent, tua manus sine controversia fuit. Quidquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed in tua manu[3] numeratum iudicari necesse est. Nam, si hanc defensionem probabitis: „Non accepit ipse;" licet, omnia de pecuniis repetundis iudicia tollatis. Nemo umquam reus tam nocens[4] adducetur, qui ista defensione non possit uti. Etenim quum Verres utatur: quis erit umquam posthac reus tam perditus, qui non ad Q. Mucii innocentiam referatur, si cum isto conferatur?

XI. Neque nunc tam mihi isti Verrem defendere videntur, quam in Verre suae[5] defensionis tentare rationem. Qua de re, iudices, vobis magnopere providendum est. Pertinet hoc ad summam rei publicae, et ad exi-

---

1) *Aquila Romanus l. l. c.* 18. *p.* 160. *ed. Ruhnk. h. l. minus plene sic laudat.* Comites illi delecti manus erant tuae. Ut quisquis te familiaritate attigerat, ita maxime manus tua putabatur. *Vulgo autem hic editur.* ut quisque te maxime cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat. *Recte autem codd. Rom. Brix. Ernest. omittunt* cognatione, affinitate.

2) *Post* fugitivorum *Ernestio videbatur aliquid deesse, ut* in Sicilia, *vel* sibi, *aut simile quid.*

3) *Sic Ascon. et recepit Manut. probante Garatono. Vulgo* tua manu, *quod non est aptum.*

4) *Sic codd. Ursin. Hotom. Franc. I. edd. Lamb. Graev. alii* tam reus, tam nocens. *Sed rei possunt esse vel* innocentes, *vel* nocentes. *Sic Orat. pro Mur. c.* 23. si haberes nocentem reum.

5) *Post* in Verre *addidi* suae *quod hic abesse non potest vi oppositionis.*

stimationem ordinis nostri, [1] salutemque sociorum. Si enim innocentes existimari volumus, non solum nos abstinentes, sed etiam nostros comites praestare debemus. Primum omnium opera danda est, [2] ut eos nobiscum ducamus, qui nostrae famae capitique consulant; deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiae fefellerit, ut vindicemus, missos faciamus, semper ita vivamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur. Africani est hoc, hominis liberalissimi: (veruntamen ea liberalitas est probanda, quae sine periculo existimationis est, ut in illo fuit;) quum ab eo quidam vetus assectator [3] non impetraret, uti se praefectum in Africam duceret, et id ferret moleste: „Noli," inquit, „mirari, si tu a me hoc non impetras. Ego iam pridem ab eo, cui meam existimationem caram fore arbitror, peto, ut mecum praefectus proficiscatur, et adhuc impetrare non possum." Etenim re vera multo magis est petendum ab hominibus, si salvi et honesti esse volumus, ut eant nobiscum in provinciam, quam hoc illis in beneficii loco deferendum. Sed tu, quum et tuos amicos in provinciam, quasi in prae-

1) nostri *quod vulgo abest, est in cod. Metell. idque cum Lambino servandum putavi.*

2) *Male in multis codd. et edd. pr.* opera tanta danda est.

3) *Vulgo additur* ex numero amicorum. *Ea recte Ernestius glossatori tribuit. Nam* assectatores *de quibus cf. Q. Cic. de petitione consulatus c.* 9 *erant clientes virorum clarorum, plerumque homines tenues. Eos non poterat Scipio in amicorum numero habere. Neque vero is assectator, de quo hoc agitur eiusmodi erat, ut eum Scipio amicum habere vellet: quod satis patet e sequentibus. Itaque illa verba expunxi.*

dam, invitabas, et cum illis ac per eos praedabare, et eos in concione annulis aureis donabas: non statuebas, tibi non solum de te, sed etiam de illorum factis rationem esse reddendam?

XII. Quum hos sibi quaestus constituisset,[1] magnos atque uberes, ex his causis, quas ipse instituerat in consilio, hoc est, cum sua cohorte, cognoscere: tum infinitum genus invenerat ad innumerabilem pecuniam corripiendam. Dubium nemini est, quin omnes omnium pecuniae positae sint in eorum potestate, qui iudicia dant, et eorum, qui iudicant: quin nemo nostrum possit aedes suas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, si, quum haec a quopiam[2] petita sint, praetor improbus, cui nemo intercedere[3] possit, det, quem velit iudicem, iudex nequam et levis, quod praetor iusserit, iudicet. Quid vero? si illud quoque accedet,[4] ut in ea verba praetor iudicium det, ut vel L. Octavius Balbus[5] homo

---

1) *Lambinus malebat* instituisset — constituerat.

2) *Vulgo* a quopiam vestrum. *Sed sensus est: si quispiam aedes nostras, aut fundum petere voluerit; Ineptum fuisset hoc iudicibus tribuere. Ac si sic interpretari malis: quum haec a quopiam, qui illa possident, petita sint, aptius tamen esset* nostrum *addi, quam* vestrum.

3) *Sic Ascon. codd. Nann. Iannoct. In aliis nonnullis est* interdicere.

4) *Vulgo* Si vero illud quoque accedet, *At Urs. et Iannoct. habent* quid vero? si illud q. a. *quod Beckio auctore reposui.*

5) *Vulgo additur* iudex, *quod de Lambini sententia delevi. Hoc enim per se intelligitur, et est ex annotatione natum.*

et iuris et officii peritissimus, non possit aliter iudicare: [1] L. OCTAVIUS IUDEX ESTO: SI PARET, [2] FUNDUM CAPENATEM, QUO DE AGITUR, EX IURE QUIRITIUM P. SERVILII ESSE, NEQUE IS FUNDUS Q. CATULO RESTITUETUR: [3] non necesse erit L. Octavio iudici cogere P. Servilium, Q. Catulo fundum restituere, aut condemnare eum, quem non oporteat? Eiusdemmodi totum ius praetorium, eiusdemmodi omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triennium, Verre praetore. Decreta eiusmodi: SI NON ACCIPIT, QUOD TE DEBERE DICIS, ACCUSES: SI PETIT[4] DUCAS. C. Fuficium duci iussit petitorem, L. Suetium, L. Racilium. Iudicia huiusmodi: qui

---

1) *Post verbum* iudicare *edd. pr. habent* sic eiusmodi. *Aldus correxit* sit eiusmodi. *Lambin. et Gruter.* si iudicium sit eiusmodi. *Ernestio totum videbatur delendum, cui obsecutus sum.*

2) *ed. Accens.* si patet. *Edd. Vict. al.* si apparet. *Nannius ita corrigendum putabat:* Si apparet fundum Capenatem, quo de agitur, P. Servilii esse, neque is fundus restituetur, tum ad pretium fundi damnas esto.

3) *Hotomannus post* restituetur *subintelligi monet:* tum damnetur Servilius. *Idem postea pro* aut condemnare *legendum censet* et condemnare, *hoc sensu satis commodo: necesse erit L. Octavio iudici P. Servilium cogere Q. Catulo fundum restituere, eumque* (Servilium) *quem non oporteat condemnare. Manutius vulgatum* aut condemnare *defendit, et si explicat: Aut condemnare Q. Catulum, quem condemnare non oporteat ex formula praetoris, id iubentis, non ut Catulus, verum ut Servilius condemnaretur. Alterutrum igitur necessario peccabit Octavius iudex: aut Servilium iniuste condemnabit quia formulam sequetur, aut Catulum contra quam oporteat, quia discedet a formula.*

4) Si petit] *Sic Hotom. P. Manut. et Car. Steph. recte. Restituit Ern. Cod. Franc. ed. Ven.* al. si pa-

cives Romani erant, si Siculi essent, [1] quum Siculos eorum legibus dari oporteret. Qui Siculi si cives Romani essent. Verum, ut totum genus complectamini [2] iudiciorum: prius iura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite.

XIII. Siculi hoc iure sunt, ut, quod civis cum civi [3] agat, domi certet suis legibus: quod Siculus cum Siculo non eiusdem civitatis, ut de eo praetor iudices ex P. Rupilii decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam legem illi Rupiliam vocant, sortiatur. Quod privatus a populo petit, aut populus a privato, senatus ex aliqua civitate, qui iudicet, datur; quum alternae civitates reiectae sunt. Quod civis Romanus a Siculo petit, Siculus iudex datur; quod Siculus a civi Romano, civis Romanus datur; ceterarum rerum selecti iudices civium Romanorum ex conventu pro-

———

titur. *Plerique ut Victor. Lamb. Graev.* si petitur. *Nannius coniecit Asconium legisse* si petitor. *Sensus est:* si non accipit *creditor,* quod te debere dicis, accuses *eum;* si petit *plus quam te debere dicis,* ducas *eum in vincula*

1) *Plene sic fuerat scribendum:* Dabantur iudices, qui cives Romani erant, si Siculi rei essent. *Paullo post vulgo legebatur:* tum si eorum legibus dare oporteret. *Quod cum Beckio recepi, partim Lambini coniectura partim Donati auctoritate nititur. Donatus enim habet* tum Siculos. *Lambinus plura etiam addenda putabat sic:* Dabantur iudices, qui civis Romani erant, si Siculi rei essent, quum Siculos eorum legibus dari oporteret; dabantur Siculi, si cives Romani rei essent, quum cives Romanos dari oporteret.

2) amplectamini *Vict. Man. Lamb.*

3) civi] *Sic Priscian. p. 766. ed. Putsch. Vulgo* cive.

poni solent. [1] Inter aratores et decumanos, lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt. Haec omnia isto praetore non modo perturbata, sed plane et Siculis et civibus Romanis erepta sunt. Primum [2] quod ci-

1) *Ita I. Fr. Gronovius haec verba transponi iussit Obss. III. 22. quae vulgo hoc ordine legebantur:* ceterarum rerum selecti iudices ex conventu civium Romanorum proponi solent, *quem ordinem servant praeter codd. Mss. et edd. ante Gronovium, Graev. et Beck. Nos cum Iac. Gronovio Verb. Oliv. Lall. Ern. Io. Frid. Gronovii sententiam sequimur, quam ille his argumentis confirmat. „Notavit ad h. l. Asconius Pedianus:* Ex iis civitatibus ad quas cives Romani convenire solent agendae suae et publicae rei causa. *Quae annotatio Asconii satis demonstrat in verbis Ciceronis aliquid esse suppurati. Nam* conventus civium Romanorum *hic locum non habet. Scripserat autem Cicero* ceterarum rerum selecti iudices civium Romanorum ex conventu proponi solent; — ceterarum rerum, *nempe quibus disceptant non Siculi, sed inter se cives Romani et peregrini;* selecti iudices, *(nam et hoc nomine Romae vocabantur Ovid. amor. I. 10. 38.)* civium Romanorum *h. e. ex civibus Romanis;* ex conventu *unoquoque scilicet, i. e. ex illo oppido et regione ubi conventus agitur et iurisdictio celebratur, qui negotientur illic et domicilium habeant.* Proponi solent *nempe in albo ut Romae quoque fiebat." Sic et postea* selecti ex conventu. *Ceterum vulgata lectio non est eiusmodi ut prorsus ferri nequeat. Nam etiam Verrin. V. 36. dicitur* conventus civium Romanorum *Syracusis esse. At tamen Gronoviana ratio h. l. praeferenda est, quia antecedentibus aptius ad structuram et ordinem verborum respondet.*

2) *Vulgo additur* suae leges, *in quo iam Nannius corruptelam latere opinabatur. Vetus eius codex habebat* sciae leges, *unde ille coniiciebat legendum* Primum non secundum leges. *Ego vero illa verba* suae leges *ex nota marginali in textum immigrasse puto. Nam omnia quae sequuntur ad iura s. leges Siculorum violata pertinent. Et illud* primum *refertur ad verba* selecti ex conventu, *in quibus est membrum secundum.*

vis cum cive ageret, aut eum iudicem, quem commodum erat, praeconem, haruspicem, medicum suum dabat: aut, si legibus erat iudicium constitutum, et ad civem suum iudicem venerant, libere civi iudicare non licebat. Edictum enim hominis cognoscite, quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem: SI QUI PERPERAM IUDICASSET,[1] SE COGNITURUM; QUUM COGNOSSET ANIMADVERSURUM. Idque quum faciebat, nemo dubitabat, quin, quum iudex alium de suo iudicio putaret iudicaturum, seque in eo capitis periculum aditurum; voluntatem spectaret eius, quem statim de capite suo putaret [2] iudicaturum. Selecti e conventu, aut propositi ex negotiatoribus [3] iudices nulli. Haec copia, quam dico, iudicum, cohors, non Q. Scaevolae, qui tamen de cohorte sua dare non solebat; sed C. Verris. Cuiusmodi cohortem putatis hoc principe fuisse? Sicuti videtis edictum: [4] SI QUID PERPERAM IUDICARIT SENATUS. Eum quoque ostendam, si quando sit datus, coactu istius, quod non senserit, iudicasse. Ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi

1) *Graev. coni.* iudicassit,

2) putaret — spectaret — putaret] *Ita recte edidit Ern. pro vulg.* putet — spectet — putet*: e Lambini correctione.*

3) Negotiatores *quod vidit Ern. distinguuntur* a conventu, *in quo possunt esse cives ex ordine plebeio, negotiatores autem sunt equites Romani.*

4) *Iure hic locus Hotomanno suspectus erat. Ernestius coni.* sicuti videtis ipsum, *vel* sicuti videtis *ut referatur ad antecedentia. Ego vero suspicor ita scriptum fuisse:* De Siculis videtis edictum: *Nempe Cicero hic transit ad id genus actionum in quo senatus ex aliqua civitate dabatur, qui iudicaret.*

quum nihil intererat istius. Lege Hieronica iudicia plurimarum controversiarum, sublata uno nomine [1] omnia; de conventu ac negotiatoribus nulli iudices. Quantam potestatem habuerit, videtis; quas res gesserit, cognoscite.

XIV. Heraclius est Hieronis filius, Syracusanus, homo in primis domi suae nobilis, et ante hunc praetorem vel pecuniosissimus Syracusanorum: nunc nulla alia calamitate, nisi istius avaritia atque iniuria, pauperrimus. Huic hereditas facile ad HS tricies venit testamento propinqui sui, Heraclii; plena domus caelati argenti optimi, multaeque stragulae vestis, pretiosissimorumque mancipiorum; quibus in rebus istius cupiditates et insanias [2] quis ignorat? Erat in sermone res, magnam Heraclio pecuniam venisse; non solum Heraclium divitem, sed etiam ornatum supellectili, argento, veste, mancipiis futurum. Audit haec etiam Verres; et primo, illo suo leviore artificio Heraclium aggredi conatur, ut eum roget inspicienda, quae non reddat. Deinde a quibusdam Syracusanis admonetur; hi autem quidam erant affines istius, quorum iste uxores numquam alienas existimavit, Cleomenes et Aeschrio; qui quantum apud istum, et quam turpi de causa potuerint, ex reliquis crimini-

---

1) uno nomine] *scil. edicto illo de iudicio in octuplum*, *de quo agitur lib. III.* c. 10. seqq. *Ceterum* lege Hieronica iudicia *sunt ea que lege Hieronica fieri debebant, s. lege Hieronica constituta, quod vocabulum* constituta *hic intelligi potest, adscribi, quod Lambino placebat, non est necesse.*

2) insanias *legunt Ascon. Edd. vett. Vict. Lambin.* insaniam.

bus intelligetis. Hi, ut dico, hominem admonent: rem esse praeclaram, domum refertam [1] omnibus rebus; ipsum autem Heraclium, hominem esse maiorem natu, non promptissimum; et eum praeter Marcellos, patronum, quem iure suo adire aut appellare posset [2] habere neminem; esse in eo testamento, quo ille heres esset, scriptum, ut statuas in palaestra deberet ponere. „Faciemus, ut palaestritae negent ex testamento esse positas: petant hereditatem, quod eam palaestrae commissam esse dicant.“ Placuit ratio Verri. Nam hoc animo providebat, quum tanta hereditas in controversiam venisset, iudicioque peteretur, fieri non posse, ut sine praeda ipse discederet. Approbat consilium; auctor est, ut quam primum agere incipiant, hominemque id aetatis, minime litigiosum, quam tumultuosissime adoriantur.

XV. Scribitur Heraclio dica. Primo mirantur omnes improbitatem calumniae; deinde qui istum nossent, partim suspicabantur, partim plane videbant, adiectum esse oculum hereditati. Interea dies advenit, quo die sese ex instituto, ac lege Rupilia, dicas sortiturum Syracusis iste edixerat; paratus ad hanc dicam sortiendam venerat. Tum eum docet Heraclius, non posse eo die sortiri, quod lex Rupilia vetaret diebus XXX sortiri dicam, quibus scripta esset. Dies XXX nondum fuerant. Sperabat Heraclius, si illum diem effugisset, ante alte-

---

1) *Verissime iudicavit Lambin. inserendum esse voc.* domum, *cui primus obsecutus est Beckius.*

2) *Ern. sine causa idonea dedit* possit.

ram sortitionem Q. Arrium, quem provincia tum maxime exspectabat, successurum. Iste omnibus dieis [1] diem distulit: [2] et eam diem constituit, ut hanc Heraclii dicam sortiri post dies XXX ex lege posset. Posteaquam ea dies venit: iste incipit simulare, se velle sortiri. Heraclius cum advocatis adit, et postulat, ut sibi cum palaestritis, hoc est, cum populo Syracusano, aequo iure disceptare liceat. Adversarii postulant, ut in eam rem iudices dentur, ex his civitatibus, quae in id forum convenirent. [3] Electi, qui Verri viderentur. Heraclius contra, ut iudices e lege Rupilia dentur: ut ab institutis superiorum, ab auctoritate senatus, ab iure omnium Siculorum ne recedatur.

XVI. Quid ego istius in iure dicundo libidinem [4] demonstrem? quis vestrum non ex urbana iurisdictione cognovit? quis umquam, isto praetore, Chelidone invita, lege agere potuit? non istum, ut non neminem, provincia corrupit: idem fuit, qui Romae. Quum id, quod omnes intelligebant, diceret Heraclius, ius esse certum Siculis, inter se quo iure certarent; legem esse Rupiliam, quam P. Rupilius consul de decem legatorum sententia [5]

---

1) *Ita codd. Fabr. et Metell. Olim in edd. vett. edebatur* iudiciis.

2) *Faërn. coni.* diffidit *probante F. Ursino. Diem diffindere est iudicium in alium diem differre.*

3) *cod. Metell.* convenerant *quod Garatonus ideo probat, quia conventus tum Syracusis iam agebatur.*

4) *Post* libidinem *addebatur* et scelera *quod recte Ern. delevit. Abest edd. vett. et plerisque codd. Mss.*

5) *Olim perperam legebatur* quam praetor Rupilius ex S. C. ac decem leg. sent.

dedisset; hoc omnes semper in Sicilia consules praetoresque servasse: negavit se lege Rupilia sortiturum.[1] Quinque iudices, quos commodum ipsi fuit, dedit. Quid hoc homine[2] facias? quod supplicium dignum libidini eius invenias? Praescriptum tibi quum esset, homo teterrime[3] et impudentissime, quemadmodum inter Siculos iudices dares, quum imperatoris populi Romani auctoritas, legatorum decem, summorum hominum, dignitas, senatus consultum intercederet, cuius consulto P. Rupilius de X legatorum sententia[4] leges in Sicilia constituerat; quum omnes ante te praetorem,[5] Rupilias leges et in ceteris rebus et in iudiciis maxime observassent:[6] tu ausus es pro nihilo prae tua praeda tot res sanctissimas ducere? tibi nulla lex fuit? nulla religio? nullus existimationis pudor? nullus iudicii metus? nullius apud te gravis auctoritas? nullum exemplum, quod sequi velles? Verum, ut institui dicere, quinque iudicibus nulla lege, nullo instituto, nulla religione,[7] nulla sorte, ex libidine istius datis, non qui causam cognoscerent, sed qui,

---

1) *Ita cod. Metell. probantibus Lamb. et Grut. Vulgo* se iudices e lege Rupilia sortiturum.

2) hoc homine *Graevius recepit e codd. Nann. et Met. Vulgo* huic homini.

3) *Ita Graevius e cod. Pal. 2. quod hic aptius est quam vulg.* deterrime.. *Cod. Metell. hoc omittit.*

4) *olim edebatur:* P. Rupilius praetor ex legat. sent. *veriorem lectionem praebuit cod. Metell.*

5) *Vulgo* praetores *quod servarunt Graev. Oliv.* praetorem *e cod. Metell. receperunt Grut. Lall. Ern. etc.*

6) *cod. Metell.* et in ceteris rebus servassent.

7) nulla reiectione *Grut. e codd. Metell. et Fabr.*

quod imperatum esset, indicarent, eo die nihil actum est; adesse iubentur postridie.

XVII. Heraclius interea, quum omnes insidias a praetore fortunis suis fieri videret, capit consilium de amicorum et propinquorum sententia, non adesse ad iudicium. Itaque Syracusis illa nocte profugit. Iste postero die mane, quum multo maturius, quam umquam antea, surrexisset, iudices citari iubet. Ubi comperit Heraclium non adesse, cogere incipit eos, ut absentem Heraclium condemnarent. Illi eum commonefaciunt, ut si ei videatur, utatur instituto suo, nec cogat ante horam decimam de absente secundum praesentem iudicare. Impetrant. Interea sane perturbatus et ipse, et eius amici et consiliarii moleste ferre coeperunt, Heraclium profugisse. Putabant absentis damnationem, praesertim tantae pecuniae, multo invidiosiorem fore, quam si praesens damnatus esset. Eo accedebat, quod iudices e lege Rupilia dati non erant; multo etiam rem turpiorem [1] et iniquiorem visum iri intelligebant. Itaque hoc dum corrigere vult, apertior eius cupiditas improbitasque facta est. Nam illis quinque iudicibus uti sese negat. Iubet, id quod initio e lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium, et eos, qui dicam scripserant: ait, se iudices e lege velle sortiri. Quod ab eo pridie, quum multis lacrymis eum oraret [2]

1) *Lamb. Grut. alii post* turpiorem *addunt* fore, *recte a Graev. et. Ern. sublatum.*

2) *Sic edd. vett. Graev. Ern. At Lamb. Grut. alii* multis lacrymis quum eum oraret.

atque obsecraret Heraclius, impetrare non potuerat, id ei postera die [1] venit in mentem, e lege Rupilia sortiri dicas oportere. Educit ex urna tres; iis ut absentem Heraclium condemnent, imperat. Itaque condemnant.

XVIII. Quae, malum, ista fuit amentia? ecquando te rationem factorum tuorum redditurum putasti? ecquando his de rebus tales viros audituros existimasti? Petatur hereditas ea, quae nulla debetur, in praedam praetoris? interponatur nomen civitatis? imponatur honestae civitati turpissima persona calumniae? neque hoc solum; sed ita res agatur, ut ne simulatio quidem aequitatis ulla adhibeatur? Nam, per deos immortales, quid interest, utrum praetor imperet, vique cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere; an huiusmodi iudicium det, quo iudicio, indicta causa, fortunis omnibus everti necesse sit? Profecto enim negare non potes, te ex lege Rupilia sortiri iudicium [2] debuisse, quum praesertim Heraclius id postularet. Sin illud dices, te Heraclii voluntate ab lege recessisse: ipse te impedies; ipse tu tua [3] defensione implicabere. Quare enim primum ille ipse adesse noluit, quum ex eo numero iudices ha-

1) Postera die *Grut. Ern. ex edd. vett.* postero die *Lamb. alii ut Oliv. Lall.* postridie.

2) sortiri iudices *cod. Nann. ed. Lambin.*

3) ipse tu tua] *Sic Graev. alii. Ernestius omisit* tu, *quia nec in primo membro sit. Verum in altero membro vim auget illud* tu: *quare id cum Beckio restitui. Quod Ernestius malebat* ipsa tua, *vel* ipsa *simpliciter, minus placet, quia tollitur anaphorae figura.*

beret, quos[1] postularat? Deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos, qui erant antea dati, utriusque dederas voluntate? Deinde ceteras dicas omnes illo foro M. Postumius quaestor sortitus est: hanc solam tu illo conventu reperiere sortitus. „Ergo, inquiet aliquis, „donavit populo Syracusano illam hereditatem.“ Primum, si id confiteri velim, tamen istum condemnetis, necesse est. Neque enim permissum est, ut impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. Verum ex ista reperietis hereditate ita istum praedatum, ut perpauca occulte fecerit; populum quidem Syracusanum in maximam invidiam sua infamia, alieno praemio pervenisse; paucos Syracusanos, eos, qui se nunc publice laudationis causa venisse dicunt, et tunc participes praedae fuisse, et nunc non ad istius laudationem, sed ad communem litium aestimationem venisse. Posteaquam damnatus est absens, non solum illius hereditatis, de qua ambigebatur, quae erat HS tricies, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclii, quae non minor erat pecunia, palaestrae Syracusanorum, hoc est, Syracusanis, possessio traditur.

XIX. Quae est ista praetura? Eripis hereditatem, quae venerat a propinquo, venerat testamento, venerat legibus: quae bona is, qui testamentum fecit, huic Heraclio, ante

---

1) *Ern. reposuit* quo, *quia Heraclius non iudices certos petierit nominatim, sed ex eo numero ex quo secundum legem, esse deberent. At recte Beckius monuit* quos *h. l. idem esse ac quales.*

aliquanto, quam est mortuus,[1] omnia utenda ac possidenda tradiderat; cuius hereditatis, quum ille aliquanto ante te praetorem esset mortuus, controversia fuerat nulla, mentionem fecerat nemo. Verum esto; eripe hereditatem propinquis, da palaestritis; praedare in bonis alienis, nomine civitatis; everte leges, testamenta, voluntates mortuorum, iura vivorum! Num etiam patriis Heraclium bonis exturbare[2] oportuit? Qui simulac profugit, quam impudenter, quam palam, quam acerbe, dii immortales, illa bona direpta sunt! quam illa res calamitosa Heraclio, quaestuosa Verri, turpis Syracusanis, miseranda omnibus videbatur! Nam illud quidem statim curatur, ut, quidquid caelati argenti fuit in illis bonis, ad istum deferatur; quidquid Corinthiorum vasorum, stragulae vestis,[3] haec nemo dubitabat, quin non modo ex illa domo capta et oppressa, verum ex tota provincia ad istum comportari necesse esset. Mancipia, quae voluit, abduxit; alia divisit; auctio facta est; in qua cohors istius invicta dominata est. Verum illud est praeclarum: Syracusani, qui praefuerant his Heraclii bonis, verbo redigendis, re, dispertiendis, reddebant eorum negotiorum rationem in senatu: dicebant, scyphorum paria complura, hydrias argenteas, pretiosam vestem stragulam, multa mancipia

---

1) esset mortuus *malebat Ern. quia sequitur* tradiderat.

2) exturbari *placebat Grutero.*

3) *Ed.* 1483. *Naug. Manut. puncti signo post* stragulae vestis *distinguunt.*

pretiosa[1] Verri data esse; dicebant, quantum cuique, eius iussu, nummorum esset datum. Gemebant Syracusani; sed tamen patiebantur. Repente recitatur, uno nomine HS CCL millia iussu praetoris data. Fit maximus clamor omnium, non modo optimi cuiusque, neque eorum, quibus indignum semper visum erat, bona privati, populi nomine, per summam iniuriam erepta: verum etiam ipsi illi auctores iniuriae, et ex aliqua particula socii praedae ac rapinarum, clamare coeperunt, sibi ut haberet hereditatem. Tantus in curia clamor factus est, ut populus concurreret.

XX. Res ab omni conventu cognita, celeriter domum nuntiatur isti Mucio.[2] Homo inimicus his, qui recitassent, hostis omnibus, qui acclamassent, exarsit iracundia ac stomacho. Veruntamen fuit tum sui dissimilis. Nostis os hominis, nostis audaciam; tamen tum rumore populi, et clamore, et furto manifesto grandis pecuniae perturbatus est. Ubi se collegit, vocat ad se Syracusanos: quia non posset[3] negare ab illis pecuniam datam; non quaesivit procul alicunde (neque enim probaret) sed proximum,[4] paene alterum filium, quem illam pecuniam diceret abstulisse. Ostendit se reddere coacturum. Qui posteaquam

---

1) *Lamb. Grut. e codd. Met. et Fabr.* argenteas pretiosas, v. str. multam, m. p.

2) *Verba* isti Mucio *hic addenda esse acutissime coniecit Herelius, eiusque lectionis vestigia deprehendit in corrupta scriptura* iste mutet, *cod. Metell.*

3) *cod. Metell.* qui non posset, *quod probat Grut.*

4) *cod. Iannocc. addit* generum *scilicet e glossa.*

id audivit, habuit dignitatis, et aetatis, et nobilitatis suae rationem. Verba apud senatum fecit; docuit, ad se nihil pertinere. De isto, id, quod omnes videbant, neque ille quidem obscure, locutus est. Itaque illi Syracusani statuam postea statuerunt: et is, ubi primum potuit, istum reliquit, de provinciaque decessit.[1] Et tamen aiunt eum queri solere nonnumquam, se miserum, quod non suis, sed suorum[2] peccatis et criminibus prematur. Triennium provinciam obtinuisti; gener electus adolescens unum annum tecum fuit; sodales, viri fortes, legati tui primo anno te reliquerunt; unus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit; qui si semper una fuisset, tamen summa cura tum tuae, tum multo etiam magis suae famae pepercisset. Quid est, quod tu alios accuses? quid est, quamobrem putes te tuam culpam non modo derivare in aliquem, sed communicare cum altero posse? Numerantur illa HS ducenta quinquaginta Syracusanis. Ea quemadmodum ad istum postea per pseudothyron[3] revertantur, tabulis vobis, et testibus, iudices, planum faciam.

---

1) *Hotom. praeferebat* discessit, *quod in codd. Ms. et edit. Cratandr. repererat, falsa opinione deceptus decedendi verbum non nisi de iis poni, qui de provincia excederent, in qua cum imperio et potestate fuissent. Quod secus esse docuit Ern. in Clave.*

2) *plerique codd. et edd. vett. addunt* comitum.

3) pseudothyron *scribunt Naug. Hotom. Manut. Beck. Vulgo* pseudothyrum. *Nannius Misc. VII.* 11. pseudothyrion.

XXI. Ex hac iniquitate istius et improbitate, iudices, quod praeda ex illis bonis ad multos Syracusanos, invito populo senatuque Syracusano, venerat, illa scelera per Theomnastum, et Aeschrionem, et Dionysodorum, et Cleomenem invitissima civitate facta sunt, primum ut urbs tota spoliaretur, qua de re alius mihi locus ad dicendum est constitutus; ut omnia signa iste per eos homines, quos nominavi, omne ebur ex aedibus sacris, omnes undique tabulas pictas, deorum denique simulacra, quae vellet, auferret; deinde ut in curia Syracusis, quem locum illi buleuterion[1] vocant, honestissimo loco, et apud illos clarissimo, (ubi illius ipsius M. Marcelli, qui eum Syracusanis locum, quem eripere belli ac victoriae lege posset, conservavit et reddidit, statua ex aere facta;) ibi inauratam isti, et alteram filio statuam posuerint; ut, dum istius hominis memoria maneret, senatus Syracusanus sine lacrymis et gemitu in curia esse non posset. Per eosdem istius iniuriarum, furtorum, uxorumque socios, istius imperio Syracusis Marcellea tolluntur maximo gemitu luctuque civitatis; quem illi diem festum quum recentibus beneficiis C. Marcelli[2] debitum reddebant, tum generi, nomini, familiae Marcellorum maxima voluntate tribuebant. Mithridates in Asia, quum eam provinciam to-

1) *Recte sic Beckius graeca terminatione Vulg.* buleuterium.

2) *recentia beneficia fuerunt C. Marcelli IV.* 40. *qui Siciliae praefuit A. V. C.* 675. *Recte igitur Ern. e coni. Ursini et Lallem. e cod. Paris. hoc recepit pro vulg. M. Marcelli.*

tam occupasset, Mucia non sustulit. Hostis, et hostis in ceteris rebus nimis ferus et immanis, tamen honorem hominis, deorum religione consecratum, violare noluit: tu Syracusanos unum diem festum Marcellis impartire noluisti; per quos illi adepti sunt, ut ceteros dies festos agitare possent. At vero praeclarum diem reposuisti, Verrea ut agerent, et ut ad eum diem, quae sacris epulisque opus essent, in complures annos locarentur. Sed iam in tanta istius impudentia remittendum aliquid videtur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere videamur. Nam me dies, vox, latera deficiant, si hoc nunc vociferari velim, quam miserum indignumque sit, istius nomine apud eos diem festum esse, qui sese istius opera funditus exstinctos esse arbitrentur. O Verrea praeclara! Quoquam accessisti,[1] quo non attuleris tecum istum diem? Etenim quam tu domum, quam urbem adiisti, quod fanum denique, quod non eversum atque extersum reliqueris? Quare appellentur sane ista Verrea, quae non ex nomine, sed ex moribus[2] naturaque tua constituta esse videantur.

---

1) *Vulgo* quoquam si accessisti. *Cod. Paris. ap. Lall. quo* quasi accessisti. *Ed. C. Steph.* quo quasi accessisti quaeso. *Hotom.* quonam enim accessisti. *Lambino placebat lectio:* quasi quoquam accesseris. *Alii aliter. Fortasse tamen Cicero scripsit:* Quamquam quo accessisti; *ut respiciatur ad antecedentia, quibus Syracusis istum diem institutum esse dixerat. Interea secutus sum Görenzium qui ad Cic. de legg. p. 176. legendum censebat* quoquam accessisti; *quod iam Harlesio placuerat.*

2) *Ita legendum esse viderunt Io. Lucanius et Hotomanuus; Gruterus quidem vulgatam* ex manibus *de-*

XXII. Quam facile serpat iniuria, et peccandi consuetudo; quam non facile reprimatur, videte, iudices. Bidis oppidum est, tenue sane, non longe a Syracusis. Huius longe primus civitatis est Epicrates quidam. Huic hereditas HS quingentorum millium venerat a muliere quadam propinqua, atque ita propinqua, ut, ea [1] etiamsi intestata esset mortua, Epicratem Bidinorum legibus heredem esse oporteret. Recens Syracusana erat illa res, quam ante demonstravi, de Heraclio Syracusano, qui bona non perdidisset, nisi ei venisset hereditas. Huic quoque Epicrati venerat, ut dixi, hereditas. Cogitare coeperunt eius inimici, nihilo minus eodem praetore hunc everti bonis posse, quo Heraclius esset eversus. Rem occulte instituunt; ad Verrem per eius interpretes deferunt. Ita causa componitur, ut item palaestritae Bidenses peterent ab Epicrate hereditatem, quemadmodum palaestritae Syracusani ab Heraclio petissent. Numquam vos praetorem tam palaestricum vidistis. Verum ita palaestritas defendebat, ut ab illis ipse unctior discederet. Qui statim, quum praesensisset, iubet cuidam suorum amicorum numerari HS LXXX. Res occultari satis non posse. Per quendam eorum, qui interfuerat, fit Epicrates certior. Primo negligere et contemnere coepit, quod

---

fendit coll. lib. III. c. 2, 7: ubi dicitur insula a manibus *Verris remota. Verum* manus *pro* rapacitate *dici nemo dubitat. Sed h. l. compositio offendit* ex manibus naturaque tua; *quia* manus *partes sunt* naturae; mores *et* natura *vero saepius a Cic. componuntur.*

1) ut eius *corr. Hotom. frustra.*

causa prorsus, quod dubitari posset, nihil habebat. Deinde, quum de Heraclio cogitaret, et istius libidinem nosset: commodissimum putavit esse de provincia clam abire. Itaque fecit. Profectus est Rhegium.

XXIII. Quod ubi auditum est, aestuare illi, qui dederant pecuniam. Putare nihil agi posse, absente Epicrate. Nam Heraclius tamen affuerat,[1] quum primum dati sunt iudices: de hoc, qui antequam in ius aditum esset, antequam denique mentio controversiae facta esset, discessisset, putabant nihil agi posse. Homines Rhegium proficiscuntur, Epicratem conveniunt; demonstrant id, quod ille sciebat, se HS LXXX dedisse; rogant eum, ut id,[2] quod ab ipsis abisset pecuniae, curet; ab sese caveat, quemadmodum velit, de illa hereditate cum Epicrate neminem esse acturum. Epicrates homines multis verbis a se male acceptos dimisit; redeunt illi Rhegio Syracusas; queri cum multis, ita ut fit, incipiunt, sese HS LXXX nummum frustra dedisse. Res percrebruit; in ore atque sermone omnium coepit esse. Verres refert illam suam Syracusanam:[3] ait se velle de illis HS LXXX cognoscere; advocat multos. Dicunt Bidini Volcatio se dedisse; illud non addunt, iussu

1) *Sic cod. Franc. Manut. Lamb. Beck. Recte. Alii* tum affuerat.

2) ut sibi id *Lamb. Grut.*

3) *Lamb. edidit:* refert illam suam rationem Syracusanam. *At potius in* illam suam *intelligendum est* fabulam. Referre fabulam *est eam* reponere *et iterum in scena agere. Nostri dicerent:* Er *spielte die Komödie von Syracus noch einmal.*

istius. Volcatium vocat; pecuniam referri imperat. Volcatius animo aequissimo nummos affert, qui nihil amitteret; reddit inspectantibus multis; Bidini nummos auferunt.

XXIV. Dicet aliquis: „Quid ergo in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipse fur n·n est, sed ne alium quidem passus est esse?“ Attendite. Iam intelligetis hanc pecuniam, quae via modo visa est exire ab isto, eandem semita revertisse.[1] Quid enim? non[2] debuit praetor, cum consilio re cognita, quum comperisset, suum comitem, iuris, decreti, iudicii corrumpendi causa, qua in re ipsius praetoris caput existimatioque ageretur, pecuniam accepisse, Bidinos autem[3] contra praetoris famam ac fortunas dedisse, et in eum, qui accepisset, animadvertisse, et in eos, qui dedissent? Tu, qui institueras in eos animadvertere, qui perperam i·dicassent, quod saepe per imprudentiam fit: hos pateris impune discedere, qui ob tuum decretum, ob tuum iudicium, pecuniam aut dandam, aut accipiendam putarant? Volcatius idem apud

---

1) *Unice vera haec est lectio, quae Hotomanni ingenio debetur. Eadem Wyttenbachio placuit, Bibl. Crit. P. II. p.* 10. *etsi eam iam Hotomanno in mentem venisse ignoravit. Et hic quidem sensum recte sic explicat:* pecunia quae palam visa est exire ab isto, occulte est ei reddita. *Vulgo inepte:* qua via — eadem semita.

2) *Secutus sum Hotomannum qui particulam* non *huc retraxit, quae vulgo minus apte ponitur infra ante verba* non et in eum.

3) *Cod. Nann. hic repetit* pecuniam.

te postea fuit, eques Romanus, tanta accepta ignominia. Nam quid est turpius ingenuo, quid minus libero dignum, quam in conventu maximo cogi a magistratu furtum reddere? qui, si eo animo esset, quo non modo eques Romanus, sed quivis liber debet esse, adspicere te postea non potuisset, inimicus, hostis esset tanta contumelia accepta, nisi tecum collusisset, et tuae potius existimationi servisset, quam suae. Qui quam tibi amicus non modo tum fuerit, quamdiu tecum in provincia fuit, verum etiam nunc sit, quum iam a ceteris amicis sis relictus, et tu intelligis, et nos existimare possumus. An hoc solum argumentum est, nihil isto imprudente factum, quod Volcatius ei non succensuit? quod iste nec in Volcatium, nec in Bidinos animadvertit? Est magnum argumentum; verum illud maximum, quod illis ipsis Bidinis, quibus iratus esse debuit, ut a quibus comperit, quod iure agere cum Epicrate nihil possent, etiamsi adesset, iccirco suum decretum pecunia esse tentatum: his, inquam, ipsis non modo illam hereditatem, quae Epicrati venerat; sed, ut in Heraclio Syracusano, item in hoc, paullo etiam atrocius, quod Epicrates appellatus omnino non erat, bona patria fortunasque eius Bidinis tradidit. Ostendit enim novo modo, si quis quid ab absente peteret, se auditurum. Adeunt Bidini, petunt hereditatem; procuratores postulant, ut se ad leges suas reiiciat, aut ex lege Rupilia dicam scribi iubeat. Adversarii non audebant contra dicere; exitus nullus reperiebatur. Insimulant hominem fraudandi causa discessisse; postulant, ut bona possidere liceat. Debebat Epicrates nul-

lum nummum[1] nemini. Amici, si quis quid peteret, iudicium se passuros,[2] iudicatum solvi satisdaturos esse dicebant.

XXV. Quum omnia consilia frigerent;[3] admonitu istius insimulare coeperunt, Epicratem literas publicas corrupisse; a qua suspicione ille aberat plurimum. Actionem eius rei postulant. Amici recusare, ne quod novum iudicium, ne qua istius cognitio,[4] illo absente, de existimatione eius constitueretur: et simul idem illud postulare non desistebant, ut se ad leges suas reiiceret. Iste amplam occasionem calumniae nactus, ubi videt esse aliquid, quod amici absentem Epicratem[5] nollent defendere: asseverat se eius rei in primis actionem esse daturum. Quum omnes perspicerent, ad istum non modo illos nummos, qui per simulationem ab isto exierant, revertisse; sed multo etiam plures eum postea nummos[6] abstulisse: amici Epicratem defendere destiterunt. Iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere et sibi habere iussit. Ad illa HS 10

1) *Ita Graev. Ern. e cod. Nann. Franc. antea edebatur* ullum nummum.

2) *Sic Ern. ex consuetudine Ciceroniana ut Verr. III. 28. Cod. pr. Ald.* iudices se passuros. *Victorius e coniectura edidit* secum agi passuros, *quem plerique secuti sunt.*

3) *Ita cod. Met. et Fabr. quod cum Hotom. Lamb. Graev. servandum duxi. Vulgo* quum omnia iudicia frigerent. *Ern. voc.* iudicia *uncis inclusit, ut spurium.*

4) *Vulgo* ipsius cognitio. *Sed quum hoc ad Verrem pertineat, dedi* istius cognitio, *quod Beckio quoque placuisse videtur.*

5) absente Epicrate *Graev. e cod. Nann.*

6) *repetitum* nummos *Ern. vix a Cicerone esse putabat.*

millia hereditaria accessit ipsius antiqua HS quindecies pecunia. Utrum res ab initio ita ducta est? an ad extremum ita perducta est? an ita parva est pecunia? an is homo Verres, ut haec, quae dixi, gratis facta esse videantur?

XXVI. Hic nunc de miseria Siculorum, iudices, audite. Et Heraclius ille Syracusanus, et hic Bidinus Epicrates, expulsi bonis omnibus, Romam venerunt. Sordidati, maxima barba et capillo, Romae biennium prope fuerunt. Quum L. Metellus in provinciam profectus est, tum isti bene commendati cum Metello una proficiscuntur. Metellus simulac venit Syracusas, utrumque rescidit, et de Epicrate, et de Heraclio. In utriusque bonis nihil erat, quod restitui posset, nisi quod moveri loco non poterat. Fecerat haec egregie primo adventu Metellus, ut omnes istius iniurias, quas modo posset, rescinderet, et irritas faceret. Heraclium restitui iusserat; non restituebatur.[1] Quisquis erat eductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci iubebat.[2] Itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo restitutus est. Alia iudicia Lilybaei, alia Agrigenti, alia Panormi restituta sunt. Census, qui isto praetore sunt habiti, non servaturum se, Metellus ostenderat, decumas,

---

1) *In cod. vet. ap. Hotom.* vi restituebatur. *Male.*

2) h. e. *quisquis senator Syracusanus ab Heraclio in iudicium ductus esset, propterea quod bona Heraclii a se possessa non restitueret, eum Metellus duci in vincula iubebat, vel eum Heraclio addicebat. Pro* eductus *Lambin. e cod. Fabr. dedit* edutus.

quas iste contra legem Hieronicam vendiderat, sese venditurum Hieronica lege, dixerat. Omnia erant Metelli eiusmodi, ut totam istius praeturam retexere videretur.[1] Simul atque ego in Siciliam veni, mutatus est. Venerat ad eum illo biduo Letilius[2] quidam, homo non alienus a literis. Itaque eo iste tabellario semper usus est. Is epistolas complures attulerat: in his unam domo, quae totum immutarat hominem. Repente coepit dicere, se omnia Verris causa velle, sibi cum eo amicitiam cognationemque esse. Mirabantur omnes, hoc ei tum denique in mentem venisse, posteaquam tam multis eum factis decretisque iugulasset. Erant qui putarent, Letilium legatum a Verre venisse, qui gratiam, amicitiam cognationemque commemoraret. Ex illo tempore a civitatibus laudationes petere, testes non solum deterrere verbis, sed etiam vi retinere coepit. Quod ego nisi meo adventu illius conatus aliquantulum repressissem, et apud Siculos non Metelli, sed Glabrionis literis ac lege pugnassem: tam multos huc evocare non potuissem. Verum, quod institui dicere, miserias cognoscite Siculorum. Heraclius ille et Epicrates longe mihi obviam cum suis omnibus processerunt. Venienti Syracusas egerunt gratias, flentes; Romam decedere mecum cupierunt. Quod erant mihi oppida complura etiam reliqua, quae adire vel-

---

1) *Lambin.* ut non tam suam praeturam gerere, quam istius retexere videretur. *At vulgata ut brevior, sic et aptior est.*

2) L. Atilius *cod. Pal.* 2.

vellem, constitui cum hominibus, quo die mihi Messanae praesto essent. Eo mihi nuntium miserunt, se a praetore retineri. Quibus ego testimonium denuntiavi, quorum nomina edidi Metello, cupidissimi veniendi, maximis iniuriis affecti, adhuc non venerunt. Hoc iure sunt socii, ut iis ne deplorare quidem de suis incommodis liceat.

XXVII. Iam Heraclii Centuripini, optimi nobilissimique adolescentis, testimonium audistis: a quo HS c millia per calumniam malitiamque petita sunt. Iste poenis compromissisque interpositis, HS $\overline{\text{ccc}}$ extorquenda curavit: quodque iudicium secundum Heraclium de compromissis factum erat, quod civis Centuripinus inter duos cives iudicasset, id irritum iussit esse, eumque iudicem falsum iudicasse iudicavit; in senatu ne esset, locis commodisque publicis uti vetuit. Si quis eum pulsasset, edixit, sese iudicium iniuriarum non daturum; quidquid ab eo peteretur, iudicem de sua cohorte daturum, ipsi autem nullius actionem rei sese daturum. Quae istius auctoritas tantum valuit, ut neque illum pulsaret quisquam, quum praetor in provincia sua verbo permitteret, re hortaretur: neque quisquam ab eo quidquam peteret, quum iste calumniae licentiam sua auctoritate dedisset.[1] Ignominia autem illa gravis, tamdiu in illo homine fuit, quamdiu iste in provincia mansit. Hoc iniecto metu iudicibus, novo

---

1) *edd. pr. it. cod. Urs.* possedisset. *In marg. Lamb.* ostendisset. *Manut. Lamb. al.* praebuisset. *Gruterus* dedisset, *quod cum Ern. et Beckio servavi.*

more, nullo exemplo, ecquam rem putatis esse in Sicilia, nisi ad nutum istius, iudicatam? Utrum id solum videtur esse actum, quod est tamen actum, ut Heraclio pecunia eriperetur? an etiam illud, in quo praeda erat maxima, ut, nomine iudiciorum, omnium bona atque fortunae in istius unius essent potestate? [1]

XXVIII. Iam vero in rerum capitalium quaestionibus quid ego unamquamque rem colligam et causam? Ex multis similibus [2] ea sumam, quae maxime improbitate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit Halicyensis, homo domi suae cum primis locuples atque honestus. Is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem praetorem rei capitalis quum accusatus esset, facile eo iudicio est liberatus. Huic eidem Sopatro iidem inimici ad C. Verrem, quum is Sacerdoti successisset, eiusdem rei nomen detulerunt. Res Sopatro facilis videbatur; et quod erat innocens, et quod Sacerdotis iudicium improbare istum ausurum non arbitrabatur. Citatur reus; causa agitur Syracusis; crimina tractantur ab accusatore ea, quae erant antea non solum defensione, verum etiam iudicio dissoluta. Causam Sopatri defendebat Q. Minucius, eques Romanus in primis splendidus atque honestus, vobisque, iudices, non ignotus. Nihil erat in causa,

---

1) *cod. Nann.* potestatum.
2) *Hotom. e codd. laudat* ex multis millibus *quod sine causa ei placebat. Idem invito Lambino in primam eius editionem venit, vitio operarum.*

quod metuendum, aut omnino quod dubitandum videretur. Interea istius libertus, et accensus idem Timarchides, qui est, id quod ex plurimis testibus priore actione didicistis, rerum huiusmodi omnium transactor et administer, ad Sopatrum venit, monet hominem, ne nimis iudicio Sacerdotis, et causae suae[1] confidat; accusatores inimicosque eius habere in animo pecuniam praetori dare; praetorem tamen ab salute[2] malle accipere; et simul malle, si fieri posset, rem iudicatam non rescindere. Sopater, quum hoc illi improvisum atque inopinatum accidisset, commotus est sane; neque in praesentia, Timarchidi quid responderet, habuit, nisi se consideraturum, quid sibi de ea re[3] esset faciendum: et simul ostendit, se in summa difficultate esse nummaria. Post ad amicos retulit; qui quum ei fuissent auctores redimendae salutis, ad Timarchidem venit. Expositis suis difficultatibus, hominem ad HS LXXX perducit: eamque ei pecuniam numerat.

XXIX. Posteaquam ad causam dicendam ventum est: tum vero sine metu, sine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebant. Crimen nullum erat; res iudicata; Verres nummos

1) *Sic Lambin. e Ms. Vulgo abest* suae.

2) *edd. pr.* absolute. *Aldus ex ista lectione fecit* ob salutem *quod receperunt Graev. Oliv. Lall. Oxx. Lamb. et Grut.* a salute. *Ern* ab salute *h. e. ab ea parte, quae absolveretur iudicio potius, quam ab accusatoribus. Nempe* dare salutem *est i. q. absolvere, s. efficere ut reus absolvatur; ut Orat.* I. c. 8.

3) de ea re *abest cod. Met.*

acceperat. Quis posset dubitare, quidnam esset futurum? Res illo die non peroratur: dimittitur iudicium. Iterum ad Sopatrum Timarchides venit. Ait, accusatores eius multo maiorem pecuniam praetori polliceri, quam quantam hic dedisset; proinde, si saperet, videret, quid sibi esset faciendum.[1] Homo, quamquam erat et Siculus,[2] et reus, hoc est, et iure iniquo, et tempore adverso, ferre tamen atque audire diutius Timarchidem non potuit. „Facite," inquit, „quod libet,[3] daturus non sum amplius." Idemque hoc amicis eius et defensoribus videbatur: atque eo etiam magis, quod iste, quoquo modo se in ea quaestione praebebat, tamen in consilio habebat homines honestos e conventu Syracusano, qui Sacerdoti quoque in consilio fuerant tum, quum esset idem hic Sopater absolutus. Hoc rationis habebant, facere eos nullo modo posse, ut eodem crimine, iisdem testibus, Sopatrum condemnarent iidem homines, qui antea absolvissent. Itaque hac una spe ad iudicium venitur. Quo posteaquam ventum est, quum in consilium frequentes convenissent iidem, qui solebant, et hac una spe tota defensio Sopatri niteretur, consilii frequentia et dignitate, et quod erant, ut dixi, iidem, qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarant:

---

1) *Cod. Met. M.* proinde faceret, videret, *omissis* quid sibi esset faciendum, *quae et am in cod. Franc abesse testatur Lambin. Brevior lectio mihi, ut Grutero, verior videtur.*

2) quamquam erat Siculus *cod. Franc.*

5) *Vulgo* quod vobis libet. *Sed* vobis *melius abest in cod. Metell.*

cognoscite hominis apertam, ac non modo non ratione, sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem et audaciam. M. Petilium, equitem Romanum, quem habebat in consilio, iubet operam dare, quod rei privatae iudex esset.[1] Petilius recusabat, quod suos amicos, quos sibi in consilio esse vellet,[2] ipse Verres retineret. Iste homo liberalis, negat se quemquam retinere eorum, qui Petilio vellent adesse. Itaque discedunt omnes. Nam ceteri quoque impetrant, ne retineantur: qui se velle dicebant alterutri eorum, qui tum illud iudicium habebant,[3] adesse. Itaque iste solus cum sua cohorte nequissima relinquitur.

XXX. Non dubitabat Minucius, qui Sopatrum defendebat, quin iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quaesiturus non esset: quum repente iubetur dicere. Respondet. „Ad quos?" — „Ad me," inquit, „si tibi idoneus videor,[4] qui de homine Siculo ac Graeculo iudicem." — „Idoneus es," inquit: „sed pervellem adessent ii, qui affuerant antea, causamque cognorant." — „Dic," inquit: „illi adesse non possunt." — „Nam hercule," inquit Q. Minucius, „me quoque Petilius, ut sibi in consilio adessem, rogavit." Et simul a subselliis abire coepit. Iste iratus,

1) *i. e. iussit eum discedere, et rei cuidam privatae cuius iudex esset, operam dare.*

2) *nempe amicos, quos Petilius elegerat, ut sibi istius rei privatae iudici adessent in consilio.*

3) alterutri eorum — habebant] *Nempe vel petitori, vel ei unde petebatur.*

4) *Fulvio Ursino placuit lectio vet. cod.* Respondet abiisse iudices. — An non inquit tibi idoneus videor.

hominem verbis vehementioribus prosequitur, atque ei gravius etiam minari coepit, quod in se tantum crimen invidiamque conflaret. Minucius, qui Syracusis sic negotiaretur, ut sui iuris dignitatisque meminisset, et qui sciret, ita se in provincia rem augere[1] oportere, ut ne quid de libertate deperderet, homini quae visa sunt, et quae tempus illud tulit et causa, respondit: causam sese, dimisso atque ablegato consilio, defensurum negavit. Itaque a subselliis discessit; idemque hoc, praeter Siculos, ceteri Sopatri amici advocatique fecerunt. Iste, quamquam est incredibili importunitate et audacia, tamen, subito solus destitutus, pertimuit et conturbatus est. Quid ageret, quo se verteret, nesciebat. Si dimisisset eo tempore quaestionem, post illis adhibitis, quos ablegarat, absolutum iri Sopatrum videbat: sin autem hominem miserum atque innocentem condemnasset, quum ipse praetor sine consilio, reus autem sine patrono atque advocatis fuisset, iudiciumque C. Sacerdotis rescidisset: invidiam se sustinere non posse tantam arbitrabatur. Itaque aestuabat dubitatione; versabat se in utramque partem, non solum mente, verum etiam corpore; ut omnes, qui aderant, intelligere possent, in animo eius metum cupiditatemque[2] pugnare. Erat hominum conventus maximus, summum silentium, summa exspectatio, quonam esset eius cupiditas eruptura; crebro demittebat[3] se accensus

1) *cod. Nann. Franc.* rem agere.
2) *cod. Nann. Met.* metum cum cupiditate.
3) *Sic recte Lamb. emendavit; et receperunt Lall. Beck. Vulgo* dimittebat.

ad aurem Timarchides. Tum iste aliquando „Age, dic," inquit. Sopatrus implorare hominum atque deum fidem, [1] ut cum consilio cognosceret. Tum repente iste testes citari iubet. Dicit unus et alter breviter. Nihil interrogatur. Praeco DIXISSE pronuntiat. Iste, quasi metueret, ne Petilius, privato illo iudicio transacto aut dilato, cum ceteris in consilium reverteretur, ita properans de sella exsiluit: hominem innocentem, a C. Sacerdote absolutum, indicta causa, de sententia scribae, medici, haruspicisque condemnavit.

XXXI. Retinete, retinete hominem in civitate, iudices. Parcite et conservate, ut sit qui vobiscum [2] res iudicet; qui in senatu sine ulla cupiditate de bello et pace sententiam ferat. [3] Tametsi minus id quidem nobis, minus populo Romano laborandum est, qualis istius in senatu sententia futura sit. Quae enim eius auctoritas erit? quando iste sententiam dicere audebit, aut poterit? quando autem homo tanta luxuria, atque desidia, nisi Februario mense, adspirabit in curiam? Verum veniat sane; decernat bellum Cretensibus; liberet Byzantios; regem appellet Ptolemaeum; quae vult Hortensius, omnia dicat et sentiat; minus haec ad nos, minus ad vitae nostrae discrimen,

---

1) *Codd. Met. et Fabr.* Reus orare atque obsecrare ut c. c. c. *unde Garat. legendum coniicit:* Sopatrus (*vel* reus) implorare hominum atque deum fidem, orare atque obsecrare ut — cognosceret.

2) vobiscum *Cod. Paris. edd. pr. Beck. Vulgo* nobiscum.

3) *Lamb. edidit* sententiam dicat.

minus ad fortunarum nostrarum periculum pertinent. Illud, illud est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod iste, ex hoc iudicio si aliqua vi se eripuerit, in iudicibus sit necesse est; sententiam de capite civis Romani ferat; sit in eius exercitu [1] signifer, qui imperium iudiciorum tenere vult. Hoc populus Romanus recusat, hoc ferre non potest; clamat, permittitque vobis, ut, si istis hominibus delectemini, si ex hoc genere splendorem ordini atque ornamentum curiae constituere velitis, habeatis sane vobis [2] istum senatorem; istum etiam de vobis iudicem, si vultis, habeatis; de se homines, qui [3] extra istum ordinem sunt, quibus ne reiiciundi quidem amplius, quam trium iudicum, praeclarae leges Corneliae faciunt potestatem, hunc hominem tam crudelem, tam sceleratum, tam nefarium, nolunt iudicare.

XXXII. Etenim si illud est flagitiosum, (quod mihi omnium rerum turpissimum maximeque nefarium videtur,) ob rem iudicandam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem et religionem: quanto illud flagitiosius, imprŏbius, indignius, eum a quo pecuniam ob absolvendum acceperis, condemnare: ut ne praedonum quidem praetor in fide retinenda consuetudinem conservaret? Scelus est accipere ab reo; quanto magis ab accusatore?

1) in eius exercitu] *scil. Hortensii.*

2) *ita e cod. Hotom. ediderunt Manut. Lamb. Graev. Ern. pro vulg.* vobiscum.

3) *Vulgo* si qui. *Particulam* si, *quam codd. Nann. et Pariss. haud agnoscunt recte deleverunt Laliem. Beck.*

quanto etiam sceleratius ab utroque? Fidem quum proposuisses venalem in provincia, valuit apud te plus is, qui pecuniam maiorem dedit. Concedo. Forsitan aliquis aliquando eiusmodi quippiam fecerit. Quum vero fidem ac religionem tuam iam alteri addictam pecunia accepta [1] habueris, post eandem adversario tradideris maiore pecunia: utrumque falles? et trades cui voles? et ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidem reddes? Quem mihi tu Bulbum, [2] quem Stalenum? quod unquam huiusmodi monstrum, aut prodigium audivimus, aut vidimus, qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat? honestos homines, qui causam norint, ableget, a consilioque dimittat? [3] ipse solus reum absolutum, a quo pecuniam acceperit, condemnet, pecuniamque non reddat? Hunc hominem iudicum numero 4 habebimus? hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabella committetur? quam iste non modo cera, verum etiam sanguine, si visum [5] erit, notabit.

---

1) *a Ms, Nannii aberat* pecunia accepta; *idque ei placebat, At bene monuit Ern. sequentia* maiore pecunia *requirere et in illo addi pecuniae nomen, praesertim, quum et alias ob causas fides addicta alteri esse possit.*

2) *Cod. Met.* Tubulum. *Iam L. Tubulus quidem praetor pecunias ob rem iudicandam accepit Cic. de Fin. II.* 16. *Attamen Bulbus cum Staleno coniungitur etiam Orat. pro Cluent. c.* 28.

3) consilioque *sine praepositione edd. vett. Graev. al. At Lambin. dedit* consiliumque dimittat.

4) in iudicum numero *cod. Nann. ed. Lamb. Grut.*

5) *cod. Met.* si visus. *Guilielm. coni.* si usus.

XXXIII. Quid enim horum se negat fecisse? Illud videlicet unum, quod necesse est, pecuniam accepisse. Quidni iste neget? At eques Romanus, qui Sopatrum defendit, qui omnibus eius consiliis rebusque interfuit, Q. Minucius iuratus dicit pecuniam datam: iuratus dicit Timarchidem dixisse, maiorem ab accusatoribus pecuniam dari. Dicent hoc Siculi omnes; dicent omnes Halicyenses; dicet etiam praetextatus Sopatri filius, qui ab isto homine crudelissimo, patre innocentissimo, pecuniaque patria privatus est. Verum, si de pecunia testibus planum facere non possem: illud negare posses, aut nunc negabis, te consilio tuo dimisso, viris primariis, qui in consilio C. Sacerdoti [1] fuerant, tibique esse solebant, remotis, de re iudicata iudicasse? teque eum, quem C. Sacerdos, adhibito consilio, causa cognita, absolvisset, eundem, remoto consilio, causa incognita, condemnasse? quum haec confessus eris, quae in foro palam Syracusis, in ore, atque in oculis provinciae gesta sunt: negato sane, [2] si voles, pecuniam accepisse; reperies, credo, aliquem, qui, quum haec, quae palam gesta sunt, videat, quaerat quid tu occulte egeris: aut qui dubitet, utrum malit meis testibus, an tuis defensoribus credere.

XXXIV. Dixi iam antea, iudices, me non omnia istius, quae in hoc genere essent, enumeraturum: sed electurum ea, quae maxime excellerent. Accipite nunc aliud eius fa-

1) *Ita recte e cod. Nann. ediderunt Lamb. Beck. Vulgo* Sacerdotis.

2) *Cod. Met.* negato totum sane *Guilielm. coni.* negato tum sane.

cinus nobile, et multis locis saepe commemoratum, et eiusmodi, ut in uno [1] omnia maleficia inesse videantur. Attendite diligenter; invenietis enim, id facinus natum a cupiditate, auctum per stuprum, crudelitate perfectum atque conclusum. Sthenius est, is qui nobis assidet, Thermitanus, antea multis propter summam virtutem, summamque nobilitatem, nunc, propter suam calamitatem, [2] atque istius insignem iniuriam, omnibus notus. Huius hospitio Verres quum esset usus, et quum apud eum, [3] non modo Thermis saepenumero fuisset, sed etiam habitasset: domo eius omnia abstulit, quae paullo magis animum cuiuspiam aut oculos possent commovere. Etenim Sthenius ab adolescentia paullo studiosius haec compararat, [4] supellectilem ex aere elegantiorem, et Deliacam, et Corinthiam, tabulas pictas, etiam argenti bene facti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, satis. Quae, quum esset in Asia adolescens, studiose, ut dixi, compararat, non tam suae delectationis causa, quam ad invitationes adventusque nostrorum hominum, amicorum suorum atque hospitum. Quae posteaquam iste omnia abstulit, alia rogando, alia poscendo, alia sumendo; ferebat Sthenius, ut poterat, angebatur [5] tamen animi dolore necessario, quod do-

---

1) *Hotom. malebat* ut in hoc uno, *vel* ut in eo uno.

2) *codd. vett.* summam calamitatem.

3) *codd. Nann.* et quum solum apud eum.

4) *Ita hic et statim codd. Nann. Grut. Graev. Vulgo* comparabat, *quod Ern. restituit, quia sequatur* ferebant. *At recte monuit Beckius hoc* ferebat *non a* comparaverat, *sed a* satis *pendere*

5) *Sic C. Steph. Grut. melius quam ut est in aliis* tangebatur. *Non enim mediocris, erat Sthenii dolor.*

mum eius exornatam atque instructam fere iam iste reddiderat nudam atque inanem. Veruntamen dolorem suum nemini impertiebat: praetoris iniurias tacite, hospitis placide ferendas arbitrabatur. Interea cupiditate iste illa sua nota, atque apud omnes pervagata, [1] quum signa quaedam pulcherrima atque antiquissima Thermis in publico posita vidisset, adamavit: a Sthenio petere coepit, ut ad ea tollenda operam suam profiteretur, seque adiuvaret. Sthenius vero non solum negavit, sed etiam ostendit, fieri [2] nullo modo posse, ut signa antiquissima, monumenta P. Africani, ex oppido Thermitanorum, incolumi illa civitate imperioque populi Romani, tollerentur.

XXXV. Etenim, ut simul P. Africani quoque humanitatem et aequitatem cognoscatis, oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat in primis Siciliae clarum et ornatum. Scipio, qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare; Siculis omnibus, Carthagine capta, quae potuit, restituenda curavit. Himera deleta, quos cives belli calamitas reliquos fecerat, ii sese Thermis collocarant, in eiusdem agri finibus, neque longe ab oppido antiquo. Hi se patrum fortunam ac dignitatem recuperare arbitrabantur, quum illa maiorum ornamenta in eorum oppido collocabantur. Erant signa ex aere

---

1) *Sic est in codd. Nann. Met. Franc. Pall. duobus aliis; et receperunt Graev. Beck. Vulg.* pervulgata, *quod restituit Ern.*

2) *Vulgo* id fieri. *Pronomen delendum esse vidit Herelius l. l.*

complura; in his mira pulchritudine ipsa Himera, in muliebrem figuram habitumque formata, ex oppidi nomine et fluminis. Erat etiam Stesichori poetae statua senilis, incurva cum libro, summo, ut putant, artificio facta: qui [1] fuit Himerae, sed et est, et fuit tota Graecia [2] summo propter ingenium honore et nomine. Haec iste ad insaniam concupierat. Etiam, quod paene praeterii, capella quaedam est, ea quidem mire, ut etiam nos, qui rudes harum rerum sumus, intelligere possumus, scite facta et venuste. Haec et alia Scipio non negligenter abiecerat, ut homo intelligens Verres auferre posset; sed Thermitanis restituerat; non quo ipse hortos, aut suburbanum, aut locum omnino, ubi ea poneret, nullum haberet; sed si domum abstulisset, non diu Scipionis appellarentur, sed eorum, ad quoscumque ipsius morte venissent: nunc his locis posita sunt, ut mihi semper Scipionis fore videantur, itaque dicantur.

XXXVI. Haec quum iste posceret, agereturque ea res in senatu: Sthenius vehementissime restitit; multaque, ut in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemoravit: urbem relinquere Thermitanos [3] esse honestius, quam pati, tolli ex urbe monumenta maiorum, spolia hostium, beneficia clarissimi viri, indicia societatis populi Romani atque

---

1) Ita *Grut.* etc. *Olim edebatur* ab eo qui. *Recte autem omissum* ab eo *in cod. Naun. Nam quae sequuntur non ad artificem, sed ad Stesichorum spectant.*

2) tota Graecia *Lamb. Ern. Vulg.* tota in Graecia.

3) *Ernestio placebat* Thermitanis *ut referretur ad* honestius.

amicitiae. Commoti animi sunt omnium. Repertus est nemo, quin mori diceret satius esse. Itaque hoc adhuc oppidum Verres invenit prope solum in orbe terrarum, unde nihil eiusmodi rerum de publico per vim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, nihil pretio [1] posset auferre.

XXXVII. Veruntamen hasce huius cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium revertar. Iratus iste vehementer Sthenio atque infensus [2] hospitium ei renunciat; domo eius emigrat, atque adeo exit. Nam iam ante migrarat. Eum autem inimicissimi Sthenii domum suam statim invitant, ut animum eius in Sthenium inflammarent, ementiendo aliquid et criminando. Hi autem erant [3] Agathinus, homo nobilis, et Dorotheus, qui habebat in

1) *Vulgo:* nihil imperio, nihil gratia, nihil pretio. *In edd. pr. et cod. Franc. absunt verba* nihil gratia. *Ernestius verba* nihil pretio *uncis inclusit, ut spuria et prorsus aliena, quod Verres non sit emere solitus. Cui recte Beckius opposuit, ea quae Verr. IV. 4. sq. leguntur. Is contra verba* nihil gratia *uncinis inclusit, quae in Franc. et edd. pr. desiderantur. Nobis omnia genuina esse videntur. Significantur enim quinque eiusmodi res, ut signa, tabulas, vasa pretiosa auferendi modi. 1. quum per vim eripiantur. 2. quum clandestino furto auferuntur 3. quum imperatur a praetore ut sibi tradantur 4. quum quia apud principes urbis gratiosus est, per hos civibus persuadet, ut sibi dono dentur. 5. denique quum pretio emuntur. Pro* pretio *in aliquot codd. legitur* precario *ab Hotom. et Garat. probatum*

2) *Sic cod. Metell. et Fabr. ed Lamb. At Victor. cum sqq.* Itaque iste vehementer Sthenio infensus.

3) *Vulgo additur* inimici, *quod Ern. recte spurium iudicavit.*

matrimonio Callidamam, Agathini eius filiam, de qua iste audierat. Itaque ad generum Agathini migrare maluit. Una nox intercesserat, quum iste Dorotheum sic diligebat, ut diceres, omnia inter eos esse communia: Agathinum ita observabat, út aliquem affinem ac propinquum. Contemnere etiam signum illud Himerae iam videbatur, quod eum multo magis figura et lineamenta hospitae delectabant. Itaque hortari homines coepit, ut aliquid Sthenio periculi crearent, criminisque confingerent. Dicebant se illi nihil habere, quod dicerent. Tum iste his aperte ostendit et confirmavit, eos in Sthenium, quidquid vellent, simul atque ad se detulissent, probaturos. Ita illi non procrastinant; Sthenium statim educunt: aiunt ab eo literas publicas esse corruptas. Sthenius postulat, ut quum secum sui cives agant de literis publicis corruptis, eiusque rei [1] legibus Thermitanorum actio sit: quum senatus populusque Romanus Thermitanis, quod semper in amicitia fideque mansissent, urbem, [2] agros, legesque suas reddidisset; Publiusque Rupilius postea leges ita Siculis ex senatus consulto, de decem legatorum sententia dedisset, ut cives inter se legibus suis agerent, idemque hoc habuerit Verres ipse in edicto: ut de his omnibus causis se ad leges suas [3] reiiceret. Iste,

---

1) *Edebatur in plerisque* eiusce rei. *Correxit Ern. ex edd. pr. et cod. Metell.*

2) urbem *Ern. cum Graev. recepit e Ms. Nann. pro vulg.* urbes.

3) *Addidi* suas *de Wyttenbachii sententia.* Bibl. Crit. Vol. I. P. II. p. 10. *Sensus enim est: Sthenius postulabat ut Verres de his omnibus causis* propter has omnes rationes se (Sthenium) ad suas leges (*scil.*

homo omnium aequissimus, atque a cupiditate [1] remotissimus, se cogniturum esse confirmat: paratum ad causam dicendam venire hora octava [2] iubet. Non erat obscurum, quid homo improbus ac nefarius cogitaret. Neque enim ipse satis occultarat: nec mulier tacere poterat. [3] Intellectum est, id istum [4] agere, ut, quum Sthenium, sine ullo argumento, ac sine teste, damnasset, tum homo nefarius de homine nobili, atque id aetatis, suoque hospite, virgis supplicium crudelissime sumeret.

XXXVIII. Quod quum esset perspicuum: de amicorum hospitumque suorum sententia Thermis Sthenius Romam profugit. Hiemi sese fluctibusque committere maluit, quam non istam communem Siculorum tempestatem calamitatemque vitare. Iste homo certus et diligens, ad horam octavam [5] praesto est. Sthenium citari iubet: quem posteaquam videt

---

Siculas) reiiceret. *Quod quum Ernestius non attenderet, et verba de* omnibus causis *acciperet de omni harum accusationum genere, frustra in h. l. tricatus est.*

1) *Ald. addidit* omnium, *quod abest Ms. Nann. Met. edd. pr. recte a Graevio Ernestioque deletum.*

2) hora nona *dederunt Grut. Oliv. Lall. alii e codd. Met. Fabr.*

3) *Ernestius, quia praecedit* occultarat, *mavult* nec mulier (*sc. Callidama*) tacere potuerat. *Sed verum est* poterat; *requiritur enim hic tempus infinitum.*

4) istum *ex edd. pr. Graev. et Ern. recte restituerunt pro vulg.* ipsum.

5) *Male hic Ern. reliquit* nonam; *recte enim in codd. Met. Fabr.* octavam, *ut supra, quod iam Graevius receperat.*

videt non adesse, dolore ardere, atque iracundia furere coepit; Venerios in domum Sthenii mittere; equites circum agros eius villasque dimittere. Itaque dum exspectat, quidnam sibi certi afferatur, ante horam tertiam noctis de foro non discessit. Postridie mane descendit; Agathinum ad sese vocat; iubet, eum de literis publicis in absentem Sthenium dicere. Erat eiusmodi causa, ut ille ne sine adversario quidem, apud inimicum iudicem, reperire posset, quid diceret. Itaque tantum verbo posuit, Sacerdote praetore, Sthenium literas publicas corrupisse. Vix ille hoc dixerat, quum iste pronuntiat, STHENIUM LITERAS PUBLICAS CORRUPISSE VIDERI: et haec praeterea addidit homo Venerius, novo modo,[1] nullo exemplo, OB EAM REM HS QUINDECIES [2] VENERI ERYCINAE DE STHENII BONIS EXACTURUM; bonaque eius statim coepit vendere; et vendidisset, si tantulum morae fuisset, quo minus ei pecunia illa numeraretur. Ea posteaquam numerata est, contentus hac iniquitate non fuit: palam de sella ac tribunali pronuntiat, SI QUIS ABSENTEM STHENIUM REI CAPITALIS REUM FACERE VELLET, SESE EIUS NOMEN RECE-

---

1) *Ernestio placebat* novo more, *quod est usitatius.*

2) *Vulgo est* QUINGENTIES, *quam summam Hotomannus recte coniiciebat maiorem esse, quam verisimile sit. Immo certissimum est falsum esse hunc numerum, quia Cicero alibi, ut Act. I. in Verr. cap.* 18. *omnem pecuniam quam Verres ex Sicilia contra leges abstulerit* quadringenties HS *fuisse dixit. Ergo rescripsi* quindecies. *Hotomanno videbatur legendum* quingenta millia.

PTURUM: et simul, ut ad causam accederet, nomenque deferret, Agathinum, novum affinem atque hospitem, coepit hortari. Tum ille clare, omnibus audientibus, sese id non esse facturum, neque se usque eo Sthenio esse inimicum, ut eum rei capitalis affinem [1] esse diceret. Hic tum repente Pacilius quidam, homo egens et levis, accedit. Ait, si liceret, nomen absentis deferre se velle. Iste vero, et licere, et fieri solere, et se recepturum. Itaque defertur. Edicit statim, ut Kalendis Decembr. adsit Sthenius Syracusis. Hic, qui Romam venisset, satisque feliciter anni iam adverso tempore navigasset, omniaque habuisset aequiora et placabiliora, quam animum praetoris atque hospitis, rem ad amicos suos detulit: quae, ut erant acerba atque indigna, sic videbantur omnibus.

XXXIX. Itaque in senatu continuo Cn. Lentulus [2] et L. Gellius consules faciunt mentionem, placere statui, si patribus conscriptis videretur, NE ABSENTES HOMINES IN PROVINCIIS REI FIERENT RERUM CAPITALIUM. Causam Sthenii totam, et istius crudelitatem et iniquitatem senatum docent. Aderat in senatu Verres, pater istius, et flens unumquemque senatorem rogabat, ut filio suo parceret; neque tamen multum proficiebat.

---

1) *Wyttenbachio l. l.* affinem *frigere videtur ortumque a librarii negligentia, cui ex proximis illud in mente versaretur. Itaque malebat* reum. *Si tamen hoc Cicero scripsisset, reliqua sic exarasset:* ut e. r. c. reum facere vellet.

2) *Ita Manut. et sqq. recte ediderunt e codd. Met. et Fabr. Antea perperam edebatur* Lucullus.

Erat enim summa voluntas senatus. Itaque sententiae dicebantur: QUUM STHENIUS ABSENS REUS FACTUS ESSET, DE ABSENTE IUDICIUM NULLUM FIERI PLACERE: ET, SI QUOD ESSET FACTUM, ID RATUM ESSE NON PLACERE. Eo die transigi nihil potuit, quod et id temporis erat, et ille, pater istius, invenerat homines, qui dicendo tempus consumerent. Postea senex Verres defensores atque hospites omnes Sthenii convenit; rogat eos atque orat, ne oppugnent filium suum; de Sthenio ne laborent; confirmat his, curaturum se esse, ne quid ei per filium suum noceatur;[1] se homines certos eius rei causa in Siciliam et terra et mari missurum. Et erat spatium dierum fere triginta ante Kalendas Decembr. quo die iste, ut Syracusis Sthenius adesset, edixerat. Commoventur amici Sthenii, sperant fore, ut patris literis nuntiisque filius ab illo furore[2] revocetur. In senatu postea causa non agitur. Veniunt ad istum domestici nuntii, literasque a patre afferunt ante Kalendas Decembr., quum isti etiam tum de Sthenio integra tota res esset; eodemque ei tempore de eadem re literae complures a multis eius amicis ac necessariis afferuntur.

XL. Hic iste, qui prae cupiditate neque officii sui, neque periculi, neque pietatis, ne-

---

1) *Sic Ern. pro vulg.* noceretur, *Praesens enim convenit antecedentibus* oppugnent, laborent.

2) *Ita cod. Lamb. Metell. Et receperunt Graev. Beck. Vulgo* incepto furore *Lamb. coni.* ab incepto revocetur. *Ernestio placebat* ab incepto et furere.

que humanitatis rationem habuisset umquam, neque in eo, quod monebatur, auctoritatem patris, nec in eo, quod rogabatur, voluntatem[1] anteponendam putavit libidini suae; mane Kalendis Decembr., ut edixerat, Sthenium citari iubet. Si abs te istam rem parens tuus, alicuius amici rogatu, benignitate aut ambitione inductus, petisset: gravissima tamen apud te voluntas patris esse debuisset; quum vero abs te tui capitis causa peteret, hominesque certos domo misisset, hique eo tempore ad te venissent, quum tibi in integro tota res esset, ne tum quidem te potuit, si non pietatis, at salutis tuae ratio ad officium sanitatemque reducere? Citat reum. Non respondet. Citat accusatorem; (attendite, quaeso, iudices! videte,[2] quantopere istius amentiae fortuna ipsa adversata sit; et simul videte, quis Sthenii causam casus adiuverit;) citatus accusator, M. Pacilius, nescio quo casu, non respondit, non affuit. Si praesens Sthenius reus esset factus; si manifesto in maleficio teneretur: tamen, quum accusator non adesset, Sthenium condemnari non oporteret. Etenim, si posset reus, absente accusatore, damnari, non ego a Vibone Veliam parvulo navigio inter fugitivorum ac praedonum ac tua tela venissem, quo tempore omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis ob eam causam, ne tu ex reis eximerere, si ego non affuissem ad diem.

---

1) *Ernestius inseruit* amicorum, *quod iure repudiavit Beckius. Nam et paullo post commemoratur* voluntas patris.

2) videte *abest in codd. Met. et Pall. quod placuit Grutero.*

Quod igitur tibi erat in tuo iudicio optatissimum, me, quum citatus essem, non adesse: cur Sthenio non putasti prodesse oportere, quum eius accusator non affuisset? [1] Itaque fecit, ut exitus principio simillimus reperiretur. Quem absentem reum fecerat, eum absente accusatore condemnat.

XLI. Nuntiabatur illi primis illis temporibus id, quod pater quoque ad eum pluribus verbis scripserat, agitatam rem esse in senatu; etiam in concione tribunum plebis de causa Sthenii M. Palicanum esse questum; postremo me ipsum apud collegium hoc tribunorum plebis, quum eorum omnium edicto non liceret quemquam Romae esse, qui rei capitalis condemnatus esset, egisse causam Sthenii; quum rem ita exposuissem, quemadmodum nunc apud vos, docuissemque hanc damnationem duci non oportere: tribunos plebis hoc statuisse, idque de omnium sententia pronuntiatum esse, NON VIDERI STHENIUM IMPEDIRI EDICTO, QUO MINUS EI LICERET ROMAE ESSE. Quum haec ad istum afferrentur, timuit [2] aliquando, et commotus est. Vertit stilum in tabulis suis; quo facto causam omnem evertit suam. Nihil enim sibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione posset.

---

1) *Nihil opus, quod Ernestio videbatur, corrigere* adesset. *Paullo ante enim alia est verborum consecutio in verbis* tamen quum accusator non adesset — non oporteret.

2) *Cod. Fabr. et Met.* pertimuit *probatum a Lamb. et Grut. a Graevio receptum. Sed bene monuit Ern. id verbum vehementius esse quam pro re et pro loco.*

Nam si ita defenderet: recipi nomen absentis licet; hoc fieri in provincia nulla lex vetat: mala et improba defensione, verum aliqua tamen uti videretur. Postremo illo desperatissimo perfugio uti posset, se imprudentem fecisse, existimasse id licere. Quamquam haec [1] perditissima defensio est, tamen aliquid dici videretur. Tollit ex tabulis id, quod erat, et facit, coram delatum esse.

XLII. Hic videte, in quot se laqueos induerit, quorum ex nullo se umquam expediret. Primum ipse in Sicilia saepe et palam de loco superiore dixerat, et in sermone multis demonstrarat, licere nomen recipere absentis: se exemplo fecisse id, quod fecisset. Haec eum dictitasse, [2] priore actione et Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cuius virtute antea commemoravi, et Cn. Pompeius Theodorus, homo et Cn. Pompeii, clarissimi viri, iudicio plurimis maximisque in rebus probatissimus, et omnium existimatione ornatissimus, et Posides Matro Solentinus, homo summa nobilitate, existimatione, virtute: et hac actione quam voletis multi dicent, et qui ex isto ipso audierint, viri primarii nostri ordinis, et alii, qui interfuerint, quum absentis nomen reciperetur. Deinde Romae, quum res esset acta in senatu, omnes istius amici, in his etiam pater eius hoc defendebat licere fieri; saepe esse factum; istum, quod fecisset, aliorum exemplo institutoque fecisse. Dicit praeterea

---

1) haec *omiserunt Grut. Ern.*

2) dictitasse *codd. Met. Fabr. Pall. edd. pr. In seqq. nonnullis* dictasse.

testimonium tota Sicilia; quae, in communibus postulatis civitatum omnium, consulibus edidit, rogare atque orare patres conscriptos, ut statuerent, ne absentium nomina reciperentur. Qua de re Cn. Lentulum, patronum Siciliae, clarissimum adolescentem, dicere audistis: Siculos, quum se causam, quae pro his sibi in senatu agenda esset, docerent, de Sthenii calamitate questos esse; propterque hanc iniuriam, quae Sthenio facta esset, eos statuisse, ut, quod dico, postularetur. Quae quum ita essent, tantane amentia praeditus atque audacia fuisti, ut in re tam clara, tam testata, tam abs te ipso pervulgata, tabulas publicas corrumpere auderes? At quemadmodum corrupisti? Nonne ita, ut, omnibus nobis tacentibus, ipsae te tuae tabulae condemnare possent? — Cedo, quaeso, codicem; circumfer;[1] ostende. — Videtisne totum hoc nomen, coram ubi facit delatum, esse in litura? Quid fuit istic antea scriptum? quod mendum ista litura[2] correxit? Quid a nobis, iudices, exspectatis argumenta huius criminis? Nihil dicimus; tabulae sunt in medio, quae se corruptas atque interlitas esse clamant. Ex istis etiam tu rebus effugere te posse confidis, quum te nos non opinione dubia, sed tuis vestigiis persequamur, quae tu in tabulis

---

1) *Vulgo:* quaeso, codicem circumfer. *At in cod. Naun.* et *Met. repertum* cedo, quaeso, codicem; circumfer; *quod cum Graevio recepimus. Nam quod Ern. contendit nusquam a Cicerone* cedo *et* quaeso *componi, id Schellerus confutavit allato loco Brut.* c. 85.

2) quam mendam ista denique litura *corr. P. Victor. Var. Lect. III.* 2.

publicis expressa ac recentia reliquisti? Is mihi etiam Sthenium literas publicas corrupisse, causa incognita, iudicavit, qui defendere non potuerit, se non in ipsius Sthenii nomine[1] literas publicas corrupisse?

XLIII. Videte porro aliam dementiam; videte, ut, dum expedire sese vult, induat. Cognitorem adscribit Sthenio. Quem? Cognatum aliquem, aut propinquum? Non. Thermitanum aliquem, honestum hominem ac nobilem? Ne id quidem. At Siculum, in quo aliquis splendor dignitasque esset? Minime. Quem igitur?[2] Civem Romanum. Cui hoc probari potest? Quum esset Sthenius civitatis suae nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitiis; quum praeterea tota Sicilia multum auctoritate, et gratia posset; invenire neminem Siculum potuit, qui pro se cognitor fieret? Hoc probabis?[3] An ipse civem Romanum maluit? Cedo, cui Siculo, quum is reus fieret, civis Romanus cognitor factus unquam sit? Omnium praetorum literas, qui ante[4] fuerunt, profer, explica. Si unum inveneris: ego hoc tibi, quemadmodum in tabulis scriptum habes, ita gestum esse conce-

1) *Sic Lamb. Vulgo* ex ipsius Sthenii nomine, *quod Ern. ita excusandum putat, ut* ex *positum sit pro* in, *ut in formula* ex qua parte laborat *et similibus. Graevius delevit* ex, *quod abest cod. Metell.*

2) Quem igitur *est a Lambino. Vulg.* quid igitur? *scil. fecit.*

3) *Sic Manut. cod. Met. probante Lambino. Est enim* i. q. boccine alicui persuadebis. *In codd. et edd. nonnullis* probabitis.

4) ante te *coni. Hotom. et recepit Lambin.*

dam. At, credo, Sthenius hoc sibi amplum esse putavit, eligere e civium Romanorum numero, ex amicorum atque hospitum suorum copia, quem cognitorem daret. Quem delegit? quis in tabulis scriptus est? C. Claudius, C. F. Palatina. Non quaero, quis hic sit Claudius, quam splendidus, quam honestus, quam idoneus, propter cuius auctoritatem et dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum consuetudine discederet, et civem Romanum cognitorem daret. Nihil horum quaero. Fortasse enim Sthenius non splendorem hominis, sed familiaritatem secutus est. Quid? si omnium mortalium Sthenio nemo inimicior, quam hic C. Claudius, tum semper, tum in his ipsis rebus et temporibus fuit? si de literis corruptis contra venit? si contra omni ratione pugnavit? utrum potius pro Sthenio inimicum cognitorem esse factum, an te in Sthenii periculo [1] inimici eius nomine abusum esse credemus?

XLIV. Ac, ne quis forte dubitet, cuiusmodi totum sit negotium: tametsi iamdudum omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido, tamen paullulum etiam attendite. Videtis illum subcrispo capillo, nigrum, qui eo vultu nos intuetur, ut sibi ipse peracutus esse videatur? qui tabulas tenet? qui scribit? qui monet? qui proximus est? Is est C. Claudius, qui in Sicilia sequester istius, interpres, confector negotiorum, prope collega Timarchidi numerabatur: nunc obtinet [2] eum locum, ut

1) *Sic Lambin. At in edd. pr. est* periculum.
2) obtinebat — videretur *Lambin.*

vix Apronio illi de familiaritate concedere videatur, et qui se non Timarchidi,[1] sed ipsius Verris collegam et socium esse dicebat. Dubitate etiam, si potestis, quin eum iste potissimum ex omni numero delegerit, cui improbam falsi cognitoris personam[2] imponeret; quem et huic inimicissimum, et sibi amicum esse arbitraretur? Hic vos dubitabitis, iudices, tantam istius audaciam, tantam crudelitatem, tantam iniuriam vindicare? Dubitabitis exemplum[3] iudicum illorum sequi, qui, damnato Cn. Dolabella, damnationem Philodami Opuntii resciderunt,[4] quod is non absens reus factus esset; quae res iniquissima et acerbissima est: sed quum ei legatio Romam a suis civibus esset data? Quod illi iudices multo in leviore causa statuerunt, aequitatem

---

1) *Vulgo* Timarchidis. *Sed quia altera Genitivi forma* Timarchidi *proxime praecedit, non est verisimile Ciceronem hanc statim mutasse.*

2) *Ita cod. Nann. At Graev.* cui hanc falsi cognitoris improbam personam, *quem secutus est Ern. In cod. Metell. legebatur* cui hanc cognitoris falsi improbam personam.

3) *Ita cod. Nann. et Graev. Ern. Vulgo* hic vos dubitatis — Dubitatis exemplum.

4) *Philodamus Opuntius (alius a Philodamo Lampsaceno, cuius mentio fit. Verr. 1. 25.) a Dolabella, Ciliciae praetore in leviore quadam causa damnatus est. Quum autem Dolabella a Scauro repetundarum accusatus et damnatus esset, iudices Philodami damnationem resciderunt, etsi non absens reus factus erat, tamen propterea, quod esset accusatus, quum ei iam legatio Romam a civibus suis data esset, quod scil iniquum videbatur eum, qui mox legationis causa Romam profecturus erat, reum fieri, antequam hanc legationem obiisset, ab eaque rediisset. Fortasse autem legendum:* non quod is absens reus f. e.

seculi: vos id statuere in gravissima causa, praesertim aliorum auctoritate iam confirmatum dubitabitis?

XLV. At quem hominem, C. Verres, tanta, tam insigni iniuria affecisti?[1] Cuius absentis nomen recepisti? Quem absentem, non modo sine crimine, et sine teste, verum etiam sine accusatore damnasti? Quem hominem? dii immortales! non dicam amicum tuum, quod apud homines carissimum est; non hospitem, quod sanctissimum est; nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro; nihil aliud in eo, quod reprehendi possit, invenio, nisi quod homo frugalissimus, atque integerrimus, te, hominem plenum stupri, flagitii, sceleris, domum suam invitavit; nisi, quod, qui C. Marii, Cn. Pompeii, C. Marcelli, L. Sisennae, tui defensoris, ceterorumque virorum fortissimorum hospes fuisset atque esset; ad eum numerum clarissimorum hominum tuum quoque nomen adscripsit.

XLVI. Quare de hospitio violato, et de isto tuo nefario scelere nihil queror: hoc dico, non iis, qui Sthenium norunt, hoc est, nemini eorum, qui in Sicilia fuerunt; nemo enim ignorat, quo hic in civitate sua splen-

1) *Lambinus post* affecisti *in cod. Ms. invenit ista:* quem hominem absentem de literis corruptis, causa incognita condemnasti? *eaque in codicem recepit. Ego vero ea glossatori deberi arbitror; nec absum a suspicione, illa quoque* cuius absentis — nomen recepisti *ab aliena manu esse.*

dore, qua apud omnes Siculos dignitate atque existimatione sit; sed, ut illi quoque, qui in ea provincia non fuerunt, intelligere possint, in quo homine tu statueris exemplum eiusmodi, quod tum propter iniquitatem rei, tum etiam propter hominis dignitatem, acerbum omnibus atque intolerandum videretur. Estne Sthenius is, qui omnes honores domi suae[1] facillime quum adeptus esset, amplissime ac magnificentissime gessit? qui oppidum non maximum, maximis ex pecunia sua locis communibus, monumentisque decoravit? cuius de meritis in rem publicam Thermitanorum, Siculosque universos, fuit aenea tabula fixa Thermis in curia, in qua publice erat de huius beneficiis scriptum et incisum? quae tabula tum imperio tuo revulsa, nunc a me tamen deportata[2] est: ut omnes huius honores inter suos, et amplitudinem possent cognoscere. Estne hic, qui apud Cn. Pompeium, clarissimum virum, quum accusatus esset, quod propter C. Marii familiaritatem et hospitium, contra rem publicam sensisse eum inimici et accusatores eius dicerent, quum magis invidioso crimine, quam vero arcesseretur: ita a Cn. Pompeio absolutus est, ut in eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimum statuerit?[3] ita porro laudatus defensusque ab

---

1) Suae *delendum putabat I. Fr. Gronov. obss. I. 12. quod hoc addito privata domus non patria intelligatur. Contraria tamen exempla alia adduxit filius* Verr. II. 28. III. 23.

2) reportata *edd. pr.* inde a me deportata *cod. Nann. At I. F. Gronov. obss. I. 11. legendum putabat* nunc a me Romam deportata est.

3) *Ern. sine causa idonea reposuit* statueret.

omnibus Siculis, ut idem Pompeius non ab homine solum, sed etiam a provincia tota se huius absolutione inire gratiam arbitraretur? Postremo, estne hic, qui et animum in rem publicam habuit eiusmodi, et tantum auctoritate apud suos cives potuit, ut perficeret in Sicilia solus, te praetore, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota potuisset: ut ex oppido Thermis nullum signum, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres; quum praesertim essent multa praeclara, et tu omnia concupisses? Denique nunc vide, quid inter te, cuius nomine apud Siculos dies festi agitantur, et praeclara illa Verrea celebrantur, cui statuae Romae stant inauratae, a communi Siciliae, quemadmodum inscriptum videmus, datae; vide, inquam, quid inter te, et hunc Siculum, qui abs te est, patrono Siciliae, condemnatus, intersit. Hunc civitates ex Sicilia permultae, testimonio suo, legationibusque ob eam rem[1] missis, publice laudant: te omnium Siculorum patronum, una Mamertina civitas, socia furtorum ac flagitiorum tuorum, publice laudat; ita tamen, novo more, ut legati laedant, legatio laudet; ceterae quidem civitates publice literis, legationibus, testimoniis accusant, queruntur, arguunt; si tu absolutus sis, funditus eversas se esse arbitrantur.

XLVII. Hoc de homine, ac de huius bonis, etiam in Erycino[2] monte monumentum

---

1) *Sic Lamb. Grut. et seqq. Edd. vett.* ad eam rem.
2) Erycino *reposuit Ern. ut est c. 7. Vulgo* Eryco. *P. Manut.* Eryce.

tuorum flagitiorum crudelitatisque posuisti: in quo Sthenii Thermitani nomen adscriptum est. Vide argenteum Cupidinem cum lampade. Quid tandem habuit argumenti aut rationis res, quamobrem in eo potissimum Sthenianum praemium poneretur? Utrum hoc signum cupiditatis tuae, an tropaeum necessitudinis atque hospitii, an amoris indicium esse voluisti? Faciunt hoc homines, quos in summa nequitia non solum libido et voluptas, verum etiam ipsius nequitiae fama delectat, ut multis in locis notas ac vestigia flagitiorum [1] suorum relinqui velint. Ardebat amore illius hospitae, propter quam hospitii iura violarat. Hoc non solum sciri tum, verum etiam commemorari semper volebat. Itaque ex illa ipsa re, quam, accusante Agathino, gesserat, Veneri potissimum deberi praemium statuit, quae illam totam accusationem iudiciumque conflarat. Putarem te gratum in deos, si hoc donum Veneri non de Sthenii bonis dedisses, sed de tuis; quod facere debuisti, praesertim quum tibi illo ipso anno a Chelidone venisset hereditas. Hic ego, si hanc causam non omnium Siculorum rogatu recepissem; si hoc a me muneris non universa provincia poposcisset; si me animus atque amor in rem publicam existimatioque offensa nostri ordinis ac iudiciorum non hoc facere coëgisset, atque haec una causa fuisset, quod amicum atque hospitem meum Sthenium, quem in quaestura mea singulariter dilexissem, de quo opti-

---

1) *Vulgo* scelerum. *Melius Lambin.* flagitiorum *quod est verbum proprium ubi de libidinibus et nequitia voluptatum agitur.*

me existimassem, quem in provincia existimationis meae studiosissimum, cupidissimumque cognossem, tam crudeliter, scelerate, nefarieque tractasses: tamen digna causa videretur,[1] cur inimicitias hominis improbissimi susciperem, ut hospitis salutem fortunasque defenderem. Fecerunt hoc multi apud maiores nostros; fecit etiam nuper homo clarissimus, Cn. Domitius, qui M. Silanum, consularem virum, accusavit propter Egritomari Transalpini hospitis iniurias. Putarem me idoneum, qui exemplum sequerer humanitatis atque officii, proponeremque spem meis hospitibus ac necessariis, quo tutiorem vitam sese meo praesidio victuros esse arbitrarentur. Quum vero in communibus iniuriis totius provinciae, Sthenii quoque causa contineatur, multique uno tempore a me hospites atque amici publice privatimque defendantur: profecto vereri non debeo, ne quis hoc, quod facio, non existimet me summi officii ratione impulsum coactumque suscepisse.

XLVIII. Atque, ut aliquando de rebus ab isto cognitis, iudicatisque, et de iudiciis datis dicere desistamus; et, quoniam facta istius in his generibus infinita sunt, nos modum aliquem, et finem orationi nostrae, criminibusque faciamus: pauca ex aliis generibus sume-

---

1) *Edd. pr. et codd. Pall.* tamen digna causa, cur. *Graev.* et *alii* tamen digna causa esset cur. *Ego scripturam codd. Fabr. et Metell. praeferendum duxi. Nam* videretur *bene respondet sequenti* putarem me idoneum.

mus.[1] Audistis ob ius dicundum, Q. Varium dicere, procuratores suos isti centum et triginta millia nummum dedisse: meministis Q. Varii testimonium, remque hanc totam C. Sacerdotis, hominis ornatissimi, testimonio comprobari: scitis, Cn. Sertium, M. Modium, equites Romanos, sexcentos praeterea cives Romanos, multosque Siculos, dixisse, se isti pecuniam ob ius dicundum dedisse. De quo crimine quid ego disputem, quum id totum positum sit in testibus? quid porro argumenter, qua de re dubitare nemo possit? An hoc dubitabit quisquam omnium, quin is venalem in Sicilia iurisdictionem habuerit, qui Romae totum edictum atque omnia decreta vendiderit? quin is ab Siculis ob decreta interponenda pecuniam acceperit,[2] qui M. Octavium Ligurem ob ius dicundum poposcerit?

XLIX. Quod enim iste praeterea[3] genus pecuniae cogendae praeteriit? quod non, ab omnibus aliis praeteritum, excogitavit? Ecqua res apud civitates Siculas expetitur, in qua aut honos aliquis sit, aut potestas, aut procuratio, quin eam rem tu ad tuum quaestum, nundinationemque hominum[4] traduxeris? Dicta sunt priore actione et privatim et publice testimonia:

1) Sumamus *Lambin.*

2) ceperit *Lamb.*

3) *Suspicor legendum*: Quod enim iste genus pecuniae cogendae praeteriit. *Nam illud* praeterea *inculcatum languet, et ob sequens* praeteriit *male sonat. Fieri tamen potest ut Cicero scripserit* quod enim iste praetor *quod Gulielmio in mentem venit.*

4) *Valckenaer coni.* honorum; *frustra.*

nia: legati Centuripini, Halesini, Catinenses, Panormitanique dixerunt, multarum praeterea civitatum; iam vero privatim plurimi; quorum ex testimoniis cognoscere potuistis, tota Sicilia per triennium neminem ulla in civitate senatorem factum esse gratis; neminem, ut leges eorum sunt, suffragiis; neminem, nisi istius imperio, aut literis; atque in his omnibus senatoribus cooptandis [1] non modo suffragia nulla fuisse, sed ne genera quidem spectata esse, ex quibus in eum ordinem cooptari liceret, neque census, neque aetatis, neque cetera Siculorum iura valuisse. Quicumque senator voluerit fieri, quamvis puer, quamvis indignus, quamvis ex eo loco, ex quo non liceret; si is pretio apud istum fieret idoneus, ut vinceret, [2] factum esse semper: non modo Siculorum nihil in hac re valuisse leges, sed ne ab senatu quidem populoque Romano datas. Quas enim leges sociis amicisque dat is, qui habet imperium a populo Romano, auctoritatem legum dandarum a senatu: hae debent et populi Romani et senatus existimari. Halesini pro multis et magnis suis maiorumque suorum in rem pu-

---

1) cooptandis *suspectum fuit Ernestio. Equidem vel hoc genuinum, vel si delendum sit, omnino etiam ista* in his omnibus senatoribus *delenda putem, ut sententia sic procedat*: atque non modo suffragia nulla fuisse.

2) fieret idoneus ut vinceret *codd. Pall. edd. vett. quod ita explicatur, ut sit i. q.* idoneus qui vinceret. *At si vera est lectio, malim cum Beckio ita construere*, si fieret idoneus, factum esee semper, ut vinceret. *Codd. Nann. Met.* apud istum idoneus vinceret, factum. *Ern. coni.* si is pretio vinceret, *vel* si is pretio fieret idoneus.

blicam nostram meritis atque beneficiis, suo iure nuper, L. Licinio, Q. Mucio consulibus[1] quum haberent inter se controversias de senatu cooptando, leges ab senatu nostro petiverunt. Decrevit senatus honorifico senatus consulto, ut his C. Claudius, Appii filius, Pulcher,[2] praetor, de senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius, adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum sententia leges Halesinis dedit: in quibus multa sanxit de aetate hominum, ne qui[3] minor triginta annis natu;[4] de quaestu, quem qui fecisset, ne legeretur; de censu, de ceteris rebus. Quae omnia, ante istum praetorem, et nostrorum magistratuum auctoritate, et Halesinorum summa voluntate valuerunt. Ab isto et praeco, qui voluit, istum ordinem pretio mercatus est, et pueri annorum senum septenumque denum, senatorium nomen nundinati sunt: et, quod Halesini, antiquissimi et fidelissimi socii atque amici, Romae impetrarant, ut apud se ne suffragiis quidem fieri liceret, id pretio, ut fieri posset, effecit.

L. Agrigentini de senatu cooptando Scipionis leges antiquas habent: in quibus et eadem illa sancta sunt, et hoc amplius: quum Agrigentinorum duo genera sint, unum ve-

---

1) A. V. C. 658.

2) *Lallem. e codd. Pariss. edidit* C. Claudius C. filius, Pulcher.

3) *Ita cod. Nann. Franc. probante Graevio. Vulgo* ne quis.

4) *Garat.* natus *legi mavult.*

terum, alterum colonorum, quos C. Mamilius[1] praetor ex senatus consulto de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum; cautum est in Scipionis legibus, ne plures essent in senatu ex colonorum numero, quam ex veterum[2] Agrigentinorum. Iste, qui omnia iura pretio exaequasset, omniumque rerum delectum atque discrimen pecunia sustulisset: non modo illa, quae erant aetatis, ordinis, quaestusque, permiscuit; sed etiam in his duobus generibus, civium novorum veterumque, delectum ordinemque turbavit. Nam, quum esset ex veterum numero quidam senator demortuus, et quum ex utroque genere par numerus reliquus esset: veterem cooptari necesse erat legibus, ut is amplior numerus esset. Quae quum ita se res haberet: tamen ad istum venerunt emptum locum illum senatorium non solum veteres, sed etiam novi. Fit, ut pretio novus vincat, literasque a praetore auferat. Agrigentini ad istum legatos mittunt, qui eum leges doceant, consuetudinemque omnium annorum demonstrent: ut iste intelligeret, ei se illum locum vendidisse, cui ne commercium quidem esse oporteret. Quorum oratione iste, quum pretium iam accepisset, ne tantulum quidem com-

---

1) *Sic recte correxit Pighius, ad A. V. C. 546. vulg.* T. Manlius praetor. *Nam postquam M. Valerius in secundo consulatu Siciliam obtinens Agrigentum Annone Praefecto pulso receperat, triennio post* A. 546. *C. Mamilius L. F. L. N. Vitulus Agrigentum restauravit, residuos ex clade cives in urbem revocavit, et colonos ex oppidis Siculorum eo deduxit* Liv. XXVII. 36.

2) *Ita cum Man. Lamb. Graev. Pigh. e coniectura Hotomanni rescripsi pro vulg.* vetere, *quod Ern. cum Grutero defendit.*

motus est. Idem fecit Heracleae. Nam eo quoque colonos P. Rupilius deduxit, legesque similes de cooptando senatu, ac de numero veterum ac novorum dedit. Ibi non solum iste, ut apud ceteros, pecuniam accepit, sed etiam genera veterum ac novorum numerumque permiscuit. Nolite exspectare, dum omnes obeam oratione mea civitates. Hoc uno complector[1] omnia, neminem isto praetore senatorem fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam dedisset.

LI. Hoc idem transfero in magistratus, curationes, sacerdotia: quibus in rebus non solum hominum iura, sed etiam deorum religiones immortalium omnes repudiavit. Syracusis lex est de religione,[2] quae in annos singulos Iovis sacerdotem sortito capi iubeat:[3] quod apud illos amplissimum sacerdotium putatur. Quum suffragiis tres ex tribus generibus creati sunt, res revocatur ad sortem. Perfecerat iste imperio, ut pro suffragio Theomnastus familiaris suus in tribus illis renuntiaretur. In sorte, cui imperare non poterat, exspectabant homines, quidnam acturus esset. Homo, id quod erat facillimum, primo vetat sortiri: iubet extra sortem Theomnastum renuntiari. Negant id Syracusani per religiones sacrorum ullo modo fieri posse: fas deni-

1) *Post* complector *vulgo addebatur* crimine, *in Franc. autem* nomine, *utrumque e glossa. In cod. Metelli neutrum legitur. Itaque recte Graev. Ern. ediderunt* hoc uno complector omnia.

2) de religione *Grutero suspectum.*

3) iubebat *Grut. male.*

que negant esse. Iubet ille sibi legem recitari. Recitatur; in qua scriptum erat, UT, QUOT ESSENT RENUNTIATI, TOT IN HYDRIAM SORTES CONIICERENTUR: CUIUS NOMEN EXISSET, UT IS HABERET ID SACERDOTIUM. Iste, homo ingeniosus [1] et peracutus, „Optime;“ inquit, nempe scriptum ita est, quot renuntiati erunt. Quot ergo (inquit) sunt renuntiati?“ Responsum, „tres“ — „Numquid igitur oportet, nisi tres sortes coniici; unam educi?“ — „Nihil.“ Coniici iubet tres, in quibus omnibus scriptum esset nomen Theomnasti. Fit clamor maximus, quum id universis indignum atque nefarium videretur. Ita Iovis illud sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnasto datur.

LII. Cephaloedi mensis est certus, quo mense sacerdotem maximum creari oporteat. Erat eius honoris cupidus Artemo quidam, Climachias cognomine, homo sane locuples, et domi nobilis: sed is fieri nullo modo poterat, si Herodotus quidam adesset. Ei locus ille atque honos in illum annum ita deberi putabatur, ut ne Climachias quidem contra diceret. Res ad istum defertur, et istius more deciditur. Toreumata sane nota ac pretiosa auferuntur. Herodotus Romae erat: satis putabat se ad comitia tempore venturum, si pridie venisset. Iste, ne aut alio mense, ac fas erat, comitia haberentur, aut Herodoto

---

1) *Grut.* negotiosus. *At edd. vett. et Ms. Franc.* ingeniosus *quod recte praetulit Graevius.*

praesenti honos adimeretur, (id quod iste non laborabat, Climachias minime volebat,)[1] excogitat, dixi iamdudum; non est homo acutior quisquam, nec fuit, excogitat, inquam, quemadmodum mense illo legitimo comitia haberentur, nec tamen Herodotus adesse posset. Est consuetudo Siculorum, ceterorumque Graecorum, quod suos dies mensesque congruere volunt cum solis lunaeque ratione, ut nonnumquam, si quid discrepet, eximant unum aliquem diem, aut summum, biduum ex mense; quos illi ἐξαιρεσίμους dies nominant: item nonnumquam uno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. Quae iste quum cognovisset, novus astrologus, qui non tam caeli rationem, quam caelati argenti duceret, eximi iubet non diem ex mense, sed ex anno unum dimidiatumque mensem; hoc modo, ut, quo die, verbi causa, esse oporteret Idus[2] Ianuarias, eo die Kalendas Martias proscriberet.[3] Itaque fit, omnibus recusantibus et plorantibus.[4] Dies is erat legitimus comitiis habendis. Eo modo sacerdos Climachias renuntiatus est. Herodotus quum Roma revertitur, diebus, ut ipse puta-

---

1) *Nempe Verres facile vel alio mense, ac mos erat, comitia habuisset, aut Herodoto praesenti honorem ademisset, nisi Climachias obstitisset: qui minime volebat contra morem et leges sacerdos creari; etsi Verres id non laborabat i. e. ipse eius moris rationem non habebat.*

2) *Pontedera, quia Februarium illo tempore non XXVIII sed XXIII dierum fuisse putat, corrigi vult* V Idus Ianuarias; *ut illi XLV dies efficiantur. cf. eius Antiquitates Grr. et Latt. p. 322.*

3) *Cod. Nann.* proscribere iuberet.

4) *In multis codd. et edd. vett. est* implorantibus *unde Nann. coni.:* deos hominesque implorantibus.

bat, quindecim ante comitia, offendit eum mensem comitialem,[1] comitiis iam abhinc triginta tribus habitis. Tunc Cephaloeditani decreverunt intercalarium XLV dies longum, ut reliqui menses in suam rationem reverterentur. Hoc si Romae fieri posset, certe aliqua ratione expugnasset iste, ut dies XLV inter binos ludos[2] tollerentur, per quos solos iudicium fieri posset.

LIII. Iam vero censores, quemadmodum in Sicilia isto praetore creati sint,[3] operae pretium est cognoscere. Ille enim est magistratus apud Siculos, qui diligentissime mandatur a populo, propter hanc causam, quod omnes Siculi ex censu quotannis tributa conferunt: in censu habendo potestas omnis aestimationis habendae summaeque faciundae censori permittitur. Itaque eum populus, cui maxime fidem suarum rerum habeat, maxima cura deligit: et propter magnitudinem potestatis hic magistratus a populo summa ambitione contenditur. In ea re iste nihil obscure facere voluit, non in sortitione fallere, ne-

---

1) *Nempe Herodotus redierat die XIV. Febr. h. e. XV diebus ante Kal. Mart. Quum autem Verres XLV dies exemisset, XIV. Febr. iam erat Cephaloedi XXXI. Martii et comitia abhinc triginta diebus erant habita, scil. Kal. Mart e Verris institutione. Itaque non necesse est Lambinum imitari, qui sine codd. auctoritate rescripsit* eum mensem qui consequitur mensem comitialem.

2) *Scil. inter ludos Romanos, et ludos Victoriae, ut bene monuit Manut.*

3) *Vulgo* sunt *Ern. corr.* sint. *Indicativum defendit Görenz. ad Cic. de Fin.* IV. 24.

que dies de fastis eximere. Nihil sane vafre, nec malitiose facere conatus est: sed, ut studia cupiditatesque honorum atque ambitiones ex omnibus civitatibus tolleret, quae res evertendae rei publicae solent esse, ostendit, sese in omnibus civitatibus censores esse facturum. Tanto mercatu praetoris indicto, concurritur undique ad istum Syracusas. Flagrabat domus tota praetoria studio hominum et cupiditate, nec mirum, omnibus comitiis tot civitatum unam in domum revocatis, tantaque ambitione provinciae totius in uno cubiculo inclusa. Exquisitis palam pretiis, et licitationibus factis, describebat censores binos in singulas civitates Timarchides. Is suo labore, suisque accessionibus, [1] huius negotii atque operis molestia [2] consequebatur, ut ad istum sine ulla sollicitudine summa pecunia referretur. Iam hic Timarchides quantam pecuniam fecerit, plane adhuc cognoscere non potuistis: veruntamen priore actione, quam varie, quam improbe praedatus esset, multorum ex testimoniis cognovistis.

LIV. Sed ne miremini, qua ratione hic tantum apud istum libertus potuerit, exponam

---

1) accessionibus *i. e. homines istos adeundo, compellando. Frustra Nannius coni.* accensionibus, *quia accensus fuerit Timarchides.*

2) *in edd. pr.* molestiam. *Sed recte Lamb. Manut. e codd. Nann. Fabr. Met. dederunt* molestia. *Haud scio tamen an verba* huius negotii atque operis molestia *a glossatore forte adscripta in contextum venerint. Certe aptius ista iungerentur proxime praecedentibus, si legeretur:* suscepta huius negotii atque operis molestia.

vobis breviter, quid hominis sit: ut et istius nequitiam, qui illum secum habuerit, eo praesertim numero ac loco, et calamitatem provinciae cognoscatis. In mulierum corruptelis, et in omni eiusmodi luxuria atque nequitia, mirandum in modum reperiebam hunc Timarchidem ad istius flagitiosas libidines singularemque nequitiam natum atque aptum fuisse; investigare, adire, appellare, corrumpere, quidvis facere in eiusmodi rebus, quamvis callide, quamvis audacter, quamvis impudenter; eundem mira quaedam excogitasse [1] genera furandi. Nam ipsum Verrem tantum avaritia semper hiante atque imminenti fuisse; ingenio et cogitatione nulla: ut, quidquid sua sponte faciebat, item ut vos Romae cognovistis, eripere potius, quam fallere videretur. Haec vero huius erat ars et malitia miranda, quod acutissime tota provincia, quid cuique accidisset, quid cuique esset necesse, indagare et odorari solebat: omnium adversarios, omnium inimicos diligenter cognoscere, colloqui, attentare; ex utraque parte causas, voluntates perspicere, facultates et copias; quibus opus esset, metum afferre; quibus expediret, spem ostendere; accusatorum et quadruplatorum quidquid erat, habebat in potestate; quod cuique negotii conflare volebat, nullo labore faciebat; istius omnia decreta, imperia, literas peritissime et callidissime venditabat. Ac non solum erat administer istius cupiditatum; verum etiam ipse sui meminerat aeque. Non solum nummos, si

---

1) excogitasse *Ern. recte rescripsit pro vulg.* excogitare. *Refertur enim hoc verbum ad antecedens* reperiebam — fuisse.

qui isti exciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit; sed etiam voluptatum flagitiorumque istius ipse reliquias colligebat. Itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit; sed Timarchidem fugitivum omnibus oppidis per triennium scitote regnasse; in Timarchidi [1] potestate sociorum populi Romani antiquissimorum atque amicissimorum liberos, matresfamilias, bona, fortunasque omnes fuisse. Is igitur, ut dico, Timarchides in omnes civitates, accepto pretio, censores dimisit. Comitia, isto praetore, censorum, ne simulandi quidem causa fuerunt.

LV. Iam hoc impudentissime: palam (licebat enim videlicet legibus) singulis censoribus denarii trecenti ad statuam praetoris imperati sunt. Censores CXXX facti sunt. Pecuniam illam [2] ob censuram contra leges clam dederunt; haec denarium XXXIX millia palam salvis legibus contulerunt in statuam. Primum quo tantam pecuniam? Deinde quamobrem censores ad statuam tibi conferebant? Ordo aliquis censorum est collegium? Genus aliquod hominum? [3] Nam aut publice civita-

1) *Hanc genitivi formam Priscianus h. l. invenit* (p. 706) *Vulgo* Timarchidis *legebatur ante Graevium.*

2) pecuniam illam *refertur ad narrationem c. 53. de exquisitis pro censura pretiis, ut non opus sit cum Lall. e cod. Pariss. rescribere* pec. aliam.

3) *Hotomanno placebat sic interpungi:* Ordo aliquis censorum est? Collegium? Genus aliquod hominum; *ut tres essent interrogationes: Verum sic laborat structura primae interrogationis ad tertiam relatae. Praeterea Cicero quaerere non poterat, an collegium esset censorum? Ut enim collegia dicuntur consulum, praetorum, tribunorum, quidni etiam censorum?*

tes istos honores [1] habent; aut generatim homines, ut aratores, ut mercatores, ut navicularii. Censores quidem qui magis, quam aediles? Ob beneficium? Ergo hoc fatebere, abs te haec petita esse: (nam empta [2] non audebis dicere:) te eos magistratus hominibus, beneficii, non rei publicae causa, permisisse? Hoc autem quum tute fatebere, quisquam dubitabit, quin tu istam apud populos provinciae istius invidiam atque offensionem, non ambitionis, neque beneficiorum collocandorum, sed pecuniae conciliandae causa susceperis? Itaque illi censores fecerunt idem, quod in nostra re publica solent ii, qui per largitionem magistratus adepti sunt; dederunt operam, ut ita potestatem gererent, ut illam lacunam rei familiaris explerent. Sic census habitus est, te praetore, ut eo censu nullius civitatis res publica posset administrari. Nam locupletissimi cuiusque census extenuarant, tenuissimi auxerant. [3] Itaque in tributis imperandis tantum oneris plebi imponebatur, ut, etiamsi homines tacerent, res ipsa illum censum repudiaret: id quod intelligi facillime re ipsa potest.

LVI. Nam L. Metellus, qui, posteaquam ego inquirendi causa in Siciliam veni,

---

1) istum honorem *mavult Lallem.*

2) *Recte sic ed.* 1473. *Graev. aliique et nuper Beckius. Nam* erepta *quod inde a Naugerio venit in edd. Grut. Ern. sensum commodum non habet.*

3) *Graev. recepit* hauserant *e Mss. duobus. Verum tamen esse* auxerant *Ern. docuit. Nimirum censores a locupletibus pecunia corrupti iis minora, pauperioribus maiora tributa imperabant, quam pro pristino eorum censu.*

repente Letilii adventu, istius non modo amicus, verum etiam cognatus factus est; is, quod videbat istius censum stare [1] nullo modo posse, eum censum observari iussit, qui viro fortissimo atque innocentissimo Sex. Peducaeo praetore habitus esset. Erant enim tum censores legibus facti, delecti a suis civitatibus: quibus, si quid commisissent, poenae legibus erant constitutae. Te autem praetore, qui censor aut legem metueret, [2] qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat; aut animadversionem tuam, quum id, quod abs te emerat, vendidisset? Teneat iam sane meos testes Metellus; cogat alios laudare, sicut in multis conatus est; modo haec faciat, quae facit. Quis enim unquam tanta a quoquam contumelia, quis tanta ignominia affectus est? Quinto quoque anno Sicilia tota censetur. Erat censa praetore Peducaeo. Quintus annus quum te praetore incidisset, censa denuo est. Postero anno L. Metellus mentionem tui census fieri vetat; censores dicit de integro sibi creari placere; interea Peducaeanum censum observari iubet. Hoc si tuus inimicus tibi fecisset, tamen etsi [3] animo aequo provincia tulisset, inimici iudicium grave videretur. Fecit amicus recens, et cognatus voluntarius. Aliter enim, si provinciam retinere, si salvus ipse in provincia vellet esse, facere non potuit. Exspe-

---

1) *codd. Met. et Fabr.* istius censum stari, *unde Gulielm. Veris. I. 7. coni. legendum* istius in censu stari.

2) metuerit *codd. Iannoct. edd. vett. Quidam* metuerat. *Utrumque falsum.*

3) *codd. nonnulli* tametsi. *Vulgo* tamen si. *At in codd. Mureti* tamen etsi *quod inde a Grutero receptum.*

etas etiam, quid hi iudicent? Si tibi magistratum abrogasset, minore ignominia te affecisset, quam quum ea, quae in magistratu gessisti, sustulit atque irrita iussit esse. Neque in hac re sola fuit eiusmodi; sed, antequam ego in Siciliam veni, in maximis rebus ac plurimis. Nam et Heraclio Syracusano tuos illos palaestritas bona restituere iussit, et Epicrati Bidinos, et pupillo Drepanitano A. Claudium; et, nisi mature Letilius in Siciliam venisset cum literis, minus xxx diebus Metellus totam triennii praeturam tuam rescidisset.

LVII. Et, quoniam de ea pecunia, quam tibi ad statuam censores contulerunt, dixi: non mihi praetermittendum videtur ne illud quidem genus pecuniae conciliatae, quam tu a civitatibus statuarum nomine coëgisti. Video enim eius pecuniae summam esse pergrandem, ad HS vicies.[1] Tantum conficitur ex testimoniis ac literis civitatum. Et iste hoc conce-

---

1) *Vulgo* HS cxx millia. *Haec pecuniae summa, non a singulis Siciliae civitatibus, sed ab omnibus exacta, quia Cicero dicit:* Tantum conficitur ex testimoniis et literis civitatum *pergrandis dici non poterat, propterea quod* cxxx *censores* xxxix *millia denarium h. e.* CLVI *millia* HS *contulerant. Neque vero sufficit cum Nannio et Manutio reponere* ccc *millia. Infra enim Cicero dicit Verrem a solis Centuripinis* ccc millia *statuarum nomine abtulisse. Ergo multo maior summa fuerit necesse est, quam ab omnibus Siciliae civitatibus exegit. Quod autem Lallemandus legi voluit,* HS centies vicies, *id omnem modum ac fidem excedit. Quum enim Cicero saepius dicat Verrem* quadringenties sestertium *ex Sicilia contra leges abstulisse, quis credere possit pecuniam a civitatibus statuarum nomine ablatam plus quam*

dit, nec potest aliter dicere. Quare cuiusmodi putamus esse illa, quae negat, quum haec tam improba sint, quae fatetur? Quid enim vis constitui? consumptam esse omnem istam pecuniam in statuis? Fac ita esse. Tamen hoc ferendum nullo modo est, tantam ab sociis pecuniam auferri, ut omnibus in angiportis praedonis improbissimi statuae ponantur, qua vix tuto transiri posse videatur. Verum ubi tandem, aut in quibus statuis ista tanta pecunia consumpta est? „Consumetur," inquies. Scilicet exspectemus legitimum illud quinquennium. Si hoc intervallo non consumpserit: tum denique nomen eius de repetundis pecuniis statuarum nomine deferamus. Reus est maximis plurimisque criminibus in iudicium vocatus. HS vicies ex hoc uno genere capta videmus. Si condemnatus eris: non, opinor, id ages, ut ista pecunia quinquennio consumatur in statuis. Sin absolutus eris: quis erit tam amens, qui te ex tot tantisque criminibus elapsum, post quinquennium statuarum nomine arcessat? Ita si neque adhuc consumpta ista pecunia est, et est perspicuum non consumptum iri: licet iam intelligamus, inventam esse rationem, quare et iste HS vicies uno genere conciliarit et ceperit, et ceteri, si a vobis hoc erit comprobatum, quam volent magnas hoc no-

---

quartam illius summae partem effecisse? Optima igitur ratio est Garatoni, qui sestertium vicies *legendum esse censuit, qui numerus forte per* xx *in codd. expressus paullatim in* cxx *millia abierit. Itaque hic et paullo post bis rescripsi* HS vicies; *h. e.* 2000,000 *sestertium; quae efficiunt vicesimam partem omnis pecuniae a Verre e Sicilia contra leges ablatae* scil. HS quadringenties h. e. 40,000;000 sestertiorum.

mine pecunias capere possint; ut iam videamur non a pecuniis capiundis homines absterrere, sed quum genera quaedam pecuniarum capiundarum comprobarimus, honesta nomina turpissimis rebus imponere.

LVIII. Etenim, si C. Verres HS CXX millia [1] populum, verbi gratia, Centuripinum poposcisset, eamque ab his pecuniam abstulisset: non, opinor, esset dubium, quin eum, si tum id planum fieret, condemnari necesse esset. Quid? si eundem populum HS CCC millia poposcit, eaque coëgit atque abstulit, num iccirco absolvetur, quod adscriptum est, eam pecuniam datam statuarum nomine? Non, opinor: nisi forte id agimus, non ut magistratibus nostris moram accipiundi, sed ut sociis causam dandi afferre [2] videamur. Quod si quem statuae magnopere delectant, et si quis earum honore et gloria ducitur: is haec tamen constituat necesse est: primum, averti pecu-

---

1) *Hoc loco vel* CCCIↃↃↃ *vel* XX millia *legendum esse videtur. Nam hic in exemplo ficto nihil opus est numero pressius definito, sed potius rotundo.*

2) *Vulgo olim* auferre. *Hoc Ernestius ferri posse existimavit, si verba* morem *et* causam *sedes permutarent. Recte autem Hotom. coniecit legendum esse* afferre, *quod postea in cod. Metell. repertum plerique editores probaverunt. Atque hoc optime convenit verbis antecedentibus* ut iam videamur — rebus imponere. *Manutio tamen placuit lectio* morem accipiendi — causam dandi auferre *hoc sensu: Si absolvitis Verrem quod adscripserit eam pecuniam sibi datam statuarum nomine; non auferetis magistratibus nostris morem accipendi, qui auferri omnino debet: sed sociis causam dandi. Intelligent enim Verre absoluto pecuniam nemini esse dandam statuarum nomine.*

niam domum non placere; deinde, ipsarum statuarum modum quendam esse oportere; deinde illud, certe ab invitis exigi non oportere. Ac de avertenda pecunia, quaero abs te, utrum ipsae civitates solitae sint statuas tibi faciundas locare ei, cui possent optima conditione locare, an aliquem curatorem praeficere, [qui statuis faciundis praeesset,] [1] an tibi, an cui tu imperasses, adnumerare pecuniam. Nam si per eos statuae fiebant, a quibus tibi iste honos habebatur: audio; sin Timarchidi pecunia numerabatur: desine, quaeso, simulare, te quum in manifesto furto teneare, gloriae studiosum ac monumentorum fuisse.

LIX. Quid vero? Modum statuarum haberi nullum placet? Atqui habeatur necesse est. Etenim sic considerate. Syracusana civitas (ut eam potissimum nominem) dedit isti [2] statuam; est honos; — et patri; bella haec pietatis et quaestuosa simulatio; — et filio; ferri hoc potest; hunc enim puerum non oderant: verum quoties, et quot nominibus a Syracusanis statuas auferes? Ut in foro statuerent, abstulisti; ut in curia, coëgisti; ut pecuniam conferrent in eas statuas, quae Romae ponerentur, imperasti; ut iidem darent homines aratorum nomine; dederunt, ut iidem pro parte in commune Siciliae conferrent; etiam id contulerunt. Una civitas quum tot nomini-

1) *Verba uncis inclusa Herelius insititia iudicavit.*

2) *altera lectio* ipsi *F. Ursino placuit, quia infra c. 67 dicitur:* C. Verris ipsius, et patris, et filii. *Verum h. l. alia ratio est, ubi Verris nomen non additur.*

nominibus pecuniam contulerit, idemque hoc civitates ceterae fecerint: non res ipsa vos admonet, ut putetis, modum aliquem huic cupiditati constitui oportere?

LX. Quod si hoc voluntate sua nulla civitas fecit; si omnes imperio, metu, vi, malo adductae, tibi pecuniam statuarum nomine contulerunt: per deos immortales, num cui dubium esse poterit, quin, etiamsi quis statuerit, accipere ad statuas licere, idem tamen statuat, eripere certe non licere? Primum igitur in hanc rem testem totam Siciliam citabo: quae mihi una voce statuarum nomine magnam pecuniam per vim coactam esse demonstrat. Nam legationes omnium civitatum in postulatis communibus, quae fere omnia ex tuis iniuriis nata sunt, etiam hoc ediderunt, UT STATUAS NE CUI, NISI QUUM IS DE PROVINCIA DECESSISSET, LICERET POLLICERI.[1] Tot praetores in Sicilia fuerunt; toties apud maiores nostros Siculi senatum adierunt; toties hac memoria; tamen huiusce novi postulati genus atque principium tua praetura attulit. Quid enim tam novum, non solum re, sed genere ipso postulandi? Nam cetera, quae sunt in iisdem postulatis de iniuriis tuis, sunt nova, sed tamen non novo modo postulantur. Rogant et orant Siculi patres conscriptos, „ut nostri magistratus posthac

---

1) *Ita correxi vulgatum* pollicerentur. *Infra enim diserte postulatum de statuis ita exprimitur:* postulant ut ipsis ne liceat. *Et paullo post:* mihi impone istam vim, ut omnino mihi non liceat polliceri.

decumas lege Hieronica vendant;" — tu primus contra vendideras; audio; — „ne, in cellam quod imperatur, aestiment;" hoc quoque propter tuos ternos denarios nunc primum postulatur: sed genus istud postulandi non est novum; — „ne absentis nomen recipiatur;" ex Sthenii calamitate et tua natum est iniuria. Cetera non colligam. Sunt omnia Siculorum postulata eiusmodi, ut crimina collecta in unum te reum esse videantur. Quae tamen omnia novas iniurias habent, sed postulationum formulas usitatas. Hoc postulatum de statuis ridiculum esse videatur ei, qui rem sententiamque non perspiciat. [1] Postulant enim, non, uti ne cogantur statuere; quid igitur? ut ipsis ne liceat. Quid est hoc? Petis a me, quod in tua potestate est, ut id tibi facere non liceat? pete potius, ne quis te invitum polliceri aut facere cogat. „Nihil egero, [2] inquit, negabunt enim omnes se coëgisse. Si me salvum esse vis, mihi impone istam vim, ut omnino mihi non liceat polliceri." Ex tua praetura primum nata est haec postulatio: qua quum utuntur, hoc significant, atque adeo aperte ostendunt, sese ad statuas tuas pecuniam metu ac malo coactos, invitissimos contulisse.

LXI. Quid, si hoc non dicant? tibi non necesse sit ipsi id confiteri? Vide, et perspice, qua defensione sis usurus. Nam intelli-

---

1) respiciat *Priscian. p.* 1147. *ed. Putsch.*

2) *Ita recte cod. Ursin. unus Paris. Vulgo* Nihil ergo. *Sensus* est: hac ratione nihil profecero.

ges,[1] hoc tibi de statuis confitendum esse. Mihi enim renuntiatur, ita constitui a tuis patronis, hominibus ingeniosis, causam tuam, et ita eos abs te institui et doceri: ut quisque ex provincia Sicilia gravior homo atque honestior testimonium vehementius dixerit, sicuti Siculi multi primarii viri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis defensoribus dicere: „inimicus est propterea, quod arator est.“ Itaque uno genere, opinor, circumscribere habetis in animo genus hoc aratorum, quod eos infenso animo atque inimico venisse dicatis, quia fuerit in decumis iste vehementior. Ergo aratores, inimici omnes, omnes adversarii sunt.[2] Nemo eorum est, quin perisse te cupiat. Omnino praeclare te habes, quum is ordo atque id genus hominum, quod optimum atque honestissimum est, a quo uno et summa rei publicae et illa provincia maxime continetur, tibi est inimicissimum. Verum esto: alio loco de aratorum animo et iniuriis videro. Nunc, quod mihi abs te datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos. Nempe ita dicis, propter decumas. Concedo; non quaero, iure an iniuria sint inimici. Quid ergo illae sibi statuae equestres inauratae volunt, quae populi Romani oculos animosque maxime offendunt, propter aedem Vulcani? Nam inscriptum esse video, quamdam ex his statuam aratores dedisse. Si honoris causa statuam dederunt, inimici non sunt. Credamus testi-

1) Iam intelliges *edd. Oliv. Oxon. Lall.*

2) *Vulgo* inimici omnes, adversarii sunt. *Alterum* omnes *e codd. duobus Pariss. receperunt Lall. Beck. At Lambinus dederat* inimici omnes et adversarii sunt.

bus. Tum enim honori tuo, nunc iam religioni suae consulent.[1] Sin autem metu coacti dederunt, confiteare necesse est, te in provincia pecuniam statuarum nomine per vim ac metum coëgisse. Utrum tibi commodum est, elige.

LXII. Equidem libenter hoc iam crimen de statuis relinquam, ut mihi tu illud concedas, quod tibi honestissimum est, aratores tibi ad statuam honoris tui causa, voluntate sua, contulisse. Da mihi hoc. Iam tibi maximam partem defensionis praecideris. Non enim poteris, aratores tibi iratos esse atque inimicos, dicere. O causam singularem! o defensionem miseram ac perditam! nolle hoc accipere reum ab accusatore, et eum reum, qui praetor in Sicilia fuerit, aratores ei statuam sua voluntate statuisse: aratores de eo bene existimare, amicos esse, salvum esse cupere! Metuit, ne hoc vos existimetis. Obruitur enim aratorum testimoniis. Utar eo, quod datur. Certe hoc ita vobis iudicandum est, eos, qui isti inimicissimi sunt, ut ipse existimari vult, ad istius honores atque monumenta pecuniam non voluntate sua contulisse. Atque ut hoc totum facillime intelligi possit, quem voles eorum testium, quos produxero,[2]

1) *Ita Lambin. Vulgo* consulunt. *Sensus est: si isti aratores honoris causa tibi statuam dederunt, inimici tibi non sunt. Ergo iis testibus credendum est, si testimonium contra te dicent. Tum enim honori tuo consuluerunt; nunc religioni suae in testimonio dicendo consulent.*

2) *Verba vulgo hic addita* qui ex Sicilia testes sint, *plane otiosa visa sunt Nannio cui prorsus assentior.*

sive togatum[1] velis, sive Siculum, rogato, et eum, qui tibi inimicissimus esse videbitur, qui se spoliatum a te dicet; ecquid suo nomine in tuam statuam contulerit. Neminem reperies, qui neget. Etenim omnes dederunt. Quemquam igitur putas dubitaturum, quin is, quem inimicissimum tibi esse oporteat, qui abs te gravissimas iniurias acceperit, pecuniam statuae nomine dederit vi atque imperio adductus, non officio ac voluntate? Et huius ego pecuniae, iudices, quae permagna est, impudentissimeque coacta ab invitis, non habui rationem, neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum ab negotiatoribus, qui Syracusis, qui Agrigenti, qui Panormi, qui Lilybaei negotiantur, esset coactum: quoniam intelligitis, ipsius quoque confessione ab invitissimis coactam esse.

LXIII. Venio nunc ad civitates Siciliae: de quibus facillime iudicium fieri voluntatis potest. An etiam Siculi inviti contulerunt? Non est probabile. Etenim sic C. Verrem praeturam in Sicilia gessisse constat, ut, quum utrisque satisfacere non posset, et Siculis, et togatis, officii potius in socios, quam ambitionis in cives rationem duxerit. Itaque eum non solum PATRONUM istius insulae, sed etiam SOTERA inscriptum vidi Syracusis.

Cur enim Cicero hoc adderet, quod per rem ipsam intelligebatur? Itaque non dubitari hoc glossema delere.

1) sive togatum *codd. Met. Fabr. et alii. Olim edebatur* sive civem Romanum, *quod glossatoris est voc.* togatum *interpretantis.*

Hoc quantum est? Ita magnum, ut Latine uno verbo exprimi non possit. Is est nimirum SOTER, qui salutem dedit. Huius nomine etiam dies festi agitantur, pulchra illa Verrea, non quasi Marcellea, sed pro Marcelleis: quae illi istius iussu sustulerunt. Huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus filius stat; ipse autem ex equo nudatam ab se provinciam prospicit. Huius statuae omnibus locis;[1] quae hoc demonstrare videntur, propemodum non minus multas statuas istum posuisse Syracusis, quam abstulisse. Huic etiam Romae videmus in basi statuarum, maximis literis incisum, A COMMUNI SICILIAE DATAS. Quamobrem? Qui hoc probari potest cuiquam, tantos honores habitos esse ab invitis?

LXIV. Hic tibi etiam multo magis, quam ante[2] in aratoribus, videndum et considerandum est, quid velis. Magna res est. Utrum tibi Siculos publice privatimque amicos, an inimicos existimari vis? si inimicos, quid te futurum est? quo confugies? ubi nitere? modo aratorum honestissimorum hominum ac locupletissimorum, et Siculorum, et civium Romanorum maximum numerum abs te abalienasti: nunc de Siculis civitatibus quid ages? Dices, tibi Siculos esse amicos? Qui poteris? Qui, quod nullo in homine antea fecerant,[3] ut in eum publice testimonium dicerent, quum

1) *Sic cod. Fabr. et Met. idque probarunt Gruterus et sqq. Olim edebatur:* omnibus locis erectae.
2) *Graev. e cod. Nann.* paullo ante.
3) *Ern.* fecerunt.

praesertim ex ea provincia condemnati sint complures, qui ibi praetores fuerunt, duo soli absoluti; nunc contra te veniunt[1] cum literis, veniunt cum mandatis, veniunt cum testimoniis publicis: qui, si te laudarent,[2] tamen id more potius suo, quam merito tuo, facere viderentur. Hi quum de tuis factis publice conqueruntur, nonne hoc indicant, tantas esse iniurias, ut multo maluerint de suo more decedere, quam de tuis moribus non dicere? Confitendum est igitur tibi necessario, Siculos inimicos esse, qui quidem et in te gravissima postulata consulibus ediderint, et me, ut hanc causam, salutisque suae defensionem susciperem, obsecrarint; qui quum a praetore prohiberentur, a quatuor quaestoribus impedirentur, omnium minas, atque omnia pericula, pro salute sua, levia duxerint; qui priore actione ita testimonia graviter vehementerque dixerint, ut Artemonem Centuripinum legatum, et publice testem, Q. Hortensius accusatorem, non testem esse diceret. Etenim ille tum propter virtutem et fidem cum Androne, homine honestissimo et certissimo, tum etiam propter eloquentiam, legatus a suis civibus electus est, ut posset multas istius et varias iniurias quam apertissime vobis planissimeque explicare.

---

1) *Ita Beck, e cod. Iannoct. unde lectionem istam protulit Garatonus. Vulgo* huc conveniunt *Codd. Pal. sec. Met. Fabr.* hi nunc veniunt. *Garatono placebat:* hi nunc contra te veniunt.

2) *Vulgo* qui si te publice laudarent. *Sed* publice *h. l. iam intelligitur ex antecedente* publicis, *et abest cod. Franc. Itaque id recte delevit Ern.*

LXV. Dixerunt Halesini, Catinenses, Tyndaritani, Hennenses, Herbitenses, Agyrinenses, Netinenses, Segestani. Numerare omnes non est necesse. Scitis, quam multi et quam multa priore actione dixerint. Nunc et illi et reliqui dicent. Omnes denique[1] in hac causa intelligent, hoc animo esse Siculos, ut, si in istum animadversum non sit, sibi relinquendas domos ac sedes suas, et ex Sicilia decedendum, atque adeo[2] fugiendum esse arbitrentur. Hos homines tu persuadebis ad honorem[3] atque amplitudinem tuam pecunias maximas voluntate sua contulisse? Credo, qui te in tua civitate incolumem esse nollent, hi monumenta tuae formae ac nominis in suis civitatibus esse cupiebant. Res declaravit, ut cupierint. Iamdudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te voluntatis argumenta colligere videor, utrum statuas voluerint tibi statuere, an coacti sint. De quo homine hoc auditum est umquam, quod tibi accidit, ut eius in provincia statuae, in locis publicis positae, partim etiam in aedibus sacris, per vim, per universam multitudinem deiicerentur? Tot homines in Asia nocentes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia, tot in ipsa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc umquam audivimus? Novum est, iudices: in Siculis quidem, et in omnibus

---

1) *Vulgo* omnes denique hoc in hac causa. *Superfluum* hoc *auctore Herelio delevi.*

2) *Lambin. coni.* atque alio.

3) *Sic cod. Hotom. et recepit Lambin. Vulgo* honores.

Graecis[1] monstri similé. Non crederem hoc de statuis, nisi iacentes revulsasque vidissem: propterea quod apud omnes Graecos hic mos est, ut honorem hominibus habitum in monumentis huiusmodi nonnulla religione deorum[2] consecrari arbitrentur. Itaque, quum Rhodii bellum illud prope soli superius cum Mithridate rege gesserint, omnesque eius copias acerrimumque impetum moenibus, litoribus, classibusque suis exceperint, et quum regis inimici[3] praeter ceteros essent: statuam eius, quae erat apud ipsos in celeberrimo urbis loco, ne tum quidem in ipsis urbis periculis attigerunt. Forsitan vix convenire videretur, quem ipsum hominem cuperent evertere, eius effigiem simulacrumque servare: sed tamen videbam, apud eos quum essem, et religionem esse quandam in his rebus, a maioribus traditam, et hoc disputari:[4] cum statua se eius habuisse temporis rationem, quo posita esset; cum homine vero, quo gereret bellum atque hostis esset.

LXVI. Videtis igitur, consuetudinem religionemque Graecorum, quae monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace praetoris populi Romani statuis praesidio non fuisse. Taurominitani, quorum est civitas foederata, homines quietissimi, qui maxime ab iniuriis nostrorum magi-

---

1) *Gulielm. coni.* in hominibus *quod sine causa probant Grut. et Ern.*

2) deorum *abest cod. Franc.*

3) *Vulgo* quum et regis inimici.

4) *Sic Herelius correxit vulg.* disputare.

stratuum remotissimi [1] consuerant esse praesidio foederis; hi tamen istius evertere statuam non dubitaverunt. Qua ablatâ, basin tamen in foro manere voluerunt: quod gravius in istum fore putabant, si scirent homines, statuam eius a Taurominitanis esse deiectam, quam si nullam umquam positam arbitrarentur. Tyndaritani deiecerunt in foro; et eadem de causa equum inanem reliquerunt. Leontinis, misera in civitate atque inani, tamen istius, in gymnasio, statua deiecta est. Nam quid ego de Syracusanis loquar, quod non est proprium Syracusanorum, sed et illorum commune, et conventus illius, ac prope totius provinciae? Quanta illuc multitudo, quanta vis hominum convenisse dicebatur tum, quum statuae sunt illius deiectae atque eversae? At quo loco? celeberrimo ac religiosissimo; ante ipsum Serapim, [2] in primo aditu vestibuloque templi. Quod nisi Metellus hoc tam graviter egisset, atque illam rem imperio edictoque prohibuisset: vestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum.

LXVII. Atque ego hoc non vereor, ne quid horum non modo impulsu, verum omnino adventu meo factum esse videatur. Omnia ista ante facta sunt, non modo, quam ego Siciliam, verum etiam quam iste Italiam attingeret. [3] Dum ego in Sicilia sum, [4] nulla sta-

---

1) *Sic Graev. Ern. e Mss. Vulgo* remoti.

2) *Sic codd. Pal. sec. Met. Fabr. Male quaedam edd.* Iovem.

3) attingeret *Ern. restituit ex edd. vett. Vulgo* attigit.

4) *Ern. coni.* in Sicilia fui.

tua deiecta est; posteaquam illinc discessi, quae sunt gesta, cognoscite. Centuripinorum senatus decrevit, populusque iussit, ut, quae statuae C. Verris ipsius, et patris, et filii, essent, eas quaestores demoliendas locarent: dumque ea demolitio fieret, senatores ne xxx minus adessent. Videte gravitatem civitatis et dignitatem. Neque eas in urbe sua statuas esse voluerant, quas inviti, per vim atque imperium, dedissent; neque eius hominis, in quem ipsi, cum gravissimo testimonio,[1] quod numquam antea, Romam mandata legatosque misissent: et id gravius esse putaverunt, si publico consilio, quam si per vim multitudinis factum videretur. Quum hoc consilio statuas Centuripini publice sustulissent, audit Metellus; graviter fert: evocat ad se Centuripinum magistratum, et decemprimos. Nisi restituissent statuas, vehementer iis minatur. Illi ad senatum renuntiant. Statuae, quae istius causae nihil prodessent, reponuntur: decreta Centuripinorum, quae de statuis erant facta, non tolluntur.[2] Hic ego aliud alii concedo; Metello, homini sapienti, prorsus non possum ignoscere, si quid stulte facit. Quid? ille hoc putabat Verri criminosum fore, si eius statuae essent deiectae, quod saepe vento, aut aliquo casu fieri solet? Non erat in hoc neque crimen ullum, neque reprehensio. Ex quo igitur crimen atque accusatio nascitur? ex hominum iudicio et voluntate.

---

1) *Vulg. adiectum* publice *e cod. Nann. quod tamen hic commodius abest.*

2) *Verba* decreta — non tolluntur *in multis libris omissa recte recepit Grut. e cod. Nann., Met. Fabr.*

LXVIII. Ego, si Metellus statuas reponere Centuripinos non coëgisset, haec dicerem: Videte, iudices, quantum et quam acerbum dolorem sociorum atque amicorum animis inusserint istius iniuriae: quum Centuripinorum amicissima et fidelissima civitas, quae tantis officiis cum populo Romano coniuncta est, ut non solum rem publicam nostram, sed etiam in quovis homine privato nomen ipsum Romanorum semper dilexerit, ea publico consilio atque auctoritate iudicarit, C. Verris statuas esse in urbe sua non oportere. Recitarem decreta Centuripinorum; laudarem illam civitatem: id quod verissime possem: commemorarem, decem millia civium Centuripinorum, fortissimorum fidelissimorumque sociorum, eos omnes statuisse, MONUMENTUM ISTIUS IN SUA CIVITATE NULLUM ESSE OPORTERE. Haec tum dicerem, si statuas Metellus non reposuisset. Velim quaerere nunc ex ipso Metello, quidnam sua vi et auctoritate mihi ex hac oratione praeciderit. Eadem opinor omnia convenire. Neque enim, si maxime statuae deiectae essent, eas ego vobis possem iacentes ostendere. Hoc uno uterer: civitatem tam gravem statuas iudicasse C. Verris demoliendas. Hoc mihi Metellus non eripuit; hoc etiam addidit, ut quererer, si mihi videretur, tam iniquo iure sociis atque amicis imperari, ut iis ne in suis quidem beneficiis libero iudicio uti liceret; ut vos rogarem, ut coniecturam faceretis, qualem in his rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, in quibus rebus obesse mihi posset, quum in hac re tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit.

Sed ego Metello nihil irascor,[1] neque ei suam purgationem eripio, qua ille apud omnes utitur, ut nihil maliliose, neque consulto fecisse videatur.

LXIX. Iam igitur est ita perspicuum, ut negare non possis, nullam tibi statuam voluntate cuiusquam datam: nullam pecuniam statuarum nomine, nisi vi expressam et coactam. Quo quidem in crimine non illud solum intelligi volo, te ad statuas HS vicies[2] coëgisse: sed multo etiam illud magis, quod simul demonstratum est,[3] quantum odium in te aratorum, quantum omnium Siculorum sit et fuerit. In quo quae vestra defensio futura sit, coniectura assequi non queo. „Oderunt Siculi: togatorum enim causa multa feci." At hi quidem acerrimi inimicissimique sunt. „Inimicos habeo cives Romanos,[4] quod sociorum commoda ac iura defendi." At socii in hostium numero se abs te habitos queruntur. „Aratores inimici sunt propter decumas." Quid? qui agros immunes liberosque arant, cur oderunt? cur Halesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halicienses? Quod genus hominum, quem numerum, quem ordinem proferre possis, qui te non oderit, sive civi-

---

1) *Recepi lectionem cod. Franc. a Graevio probatam. Vulgo* non irascor.

2) *Iterum h. l. vulgo legitur* HS cxx millia, *ut supra* c. 57.

3) *Sic Graev. Ern. e codd. Nann. Fabr. Vulgo* demonstrandum est.

4) cives Romanos *intelligit eos, qui in Sicilia negotiabantur.*

um Romanorum, sive Siculorum? Ut etiamsi causam, cur te oderint, non possim dicere, tamen illud dicendum putem: quem omnes mortales oderint, eum quoque vobis odio esse oportere. An hoc dicere audebis; utrum de te aratores,[1] utrum denique Siculi universi bene existiment, aut quo modo existiment,[2] ad rem id non pertinere? Neque tu hoc dicere audebis: neque, si cupias, licebit. Eripiunt enim tibi istam orationem[3] statuae illae equestres, quas tu paullo ante, quam ad urbem venires, poni inscribique iussisti, ut omnium inimicorum animos accusatorumque tardares. Quis enim tibi molestus esset, aut quis appellare auderet, quum videret statuas ab negotiatoribus, ab aratoribus, a communi Siciliae? Quod est aliud[4] in illa provincia genus hominum?[5] Nullum. Ergo ab universa

---

1) *Excidisse videtur* utrum negotiatores.

2) *Verba* aut quo modo existiment *olim omissa primus recepit Lambin e cod Nann.*

3) *Vulgo hic additur:* contemnendorum Siculorum atque aratorum *quae verba Gruterus recte suspicatus est pannum esse Tullii purpurae adsutum. Neque me movet Ernestii auctoritas qui genus hoc exquisitum loquendi* orationem contemnendorum etc. *negat eiusmodi esse ut pro glossa haberi possit. Pro* contemnendorum *in Ms. Ursini erat* negotiatorum. *Forma loquendi* orationem contemnendorum *pro* de contemnendis *mihi quidem durissima videtur. Praeterea quum paullo ante* aratores et Siculi *nominati sint, iidemque statim post nominentur, inficetum esset, eosdem hoc quoque loco inculcari. Itaque illa verba* contemnendorum Siculorum atque aratorum *eieci.*

4) *Fortasse legendum:* Num quod est aliud.

5) *Sic recte Lambin. e cod. Hotomanni. Vulgo* genus humanum; *quod frustra Graevius defendit exemplis locorum ubi humanus pro* homine *dicitur.*

provincia, generatimque a singulis eius partibus non solum diligitur, sed etiam ornatur. Quis hunc attingere audeat? Potes igitur dicere, nihil tibi obesse oportere aratorum, negotiatorum, Siculorumque omnium testimonia, quum eorum nominibus in statuarum inscriptione positis omnem te speraris invidiam atque infamiam tuam posse exstinguere? An, quorum auctoritate tu statuas cohonestare tuas conatus es, eorum ego dignitate [1] accusationem meam comprobare non potero?

LXX. Nisi forte, quod apud publicanos gratiosus fuisti, in ea re spes te aliqua consolatur. Quae gratia ne quid tibi prodesse posset, ego mea diligentia perfeci: ut etiam obesse deberet, tu tua sapientia curasti. Etenim rem totam, iudices, breviter cognoscite. In scriptura Siciliae pro magistro est quidam L. Carpinatius, qui et sui quaestus causa, et fortasse quod sociorum interesse arbitrabatur, penitus [2] in istius familiaritatem sese dedit. Is quum praetorem circum omnia fora sectaretur, neque ab eo umquam discederet: in

1) *Speciosa est Ernestii coniectura vocabula* auctoritate et dignitate *sedes suas permutas e, quum illi magis conveniat* comprobare, *huic* cohonestare. *Vulgaris tamen ordo sic defendi potest.* Auctoritas *refertur ad eos qui Verri statuas decreverant, eiusque honoris auctores fuerant.* Dignitas *vero est alicuius honesta auctoritas et spectatur in testibus, quibus facilius fides habetur propter dignitatem.*

2) *Vulgo* bene penitus. *In quo quid significet* bene *nemo dixerit. Particula* penitus *semper simpliciter ponitur sine adiuncto alio adverbio. Et alibi* Epp. *ad Q. fratrem I. 2. dicitur* in familiaritatem penitus intrare.

eam iam venerat consuetudinem[1] in vendendis istius decretis et iudiciis, transigendisque negotiis, ut prope alter Timarchides numeraretur. Hoc erat etiam capitalior, quod idem pecuniam iis, qui ab isto aliquid mercabantur, foenori dabat. Ea autem foeneratio erat huiusmodi, iudices, ut etiam hic quaestus huic cederet. Nam, quas pecunias iis ferebat expensas, quibuscum contrahebat; aut scribae istius, aut Timarchidi, aut etiam ipsi isti referebat acceptas. Idem praeterea pecunias istius extraordinarias grandes suo nomine foenerabatur. Hic primo Carpinatius, antequam in istius tantam familiaritatem pervenisset, aliquoties ad socios literas de istius iniuriis miserat. Canuleius vero, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoque istius permulta nominatim ad socios perscripserat, ea quae sine portorio Syracusis erant exportata: portum autem et scripturam eadem societas habebat. Ita factum est, ut essent permulta, quae ex societatis literis dicere in istum ac proferre possemus. Verum accidit, ut Carpinatius, qui iam cum isto summa consuetudine, praeterea re ac ratione coniunctus esset, crebras postea literas ad socios de istius summis officiis in rem communem beneficiisque mitteret. Etenim quum iste omnia, quaecumque Carpinatius postulabat, facere ac decernere solebat; tum ille etiam plura scribebat ad socios; ut, si posset, quae

1) *Vulgo* in eam iam venerat familiaritatem consuetudinemque. *Sed* familiaritatem *recte abest in cod. vet. Quippe quod Cicero paullo ante iam usurpaverat.*

quae antea scripserat,[1] ea plane exstingueret. Ad extremum vero, quum iste iam decedebat, eiusmodi literas ad eos misit, ut huic frequentes obviam prodirent, gratias[2] agerent, facturos sese,[3] si quid imperasset, studiose pollicerentur. Itaque socii fecerunt, vetere instituto publicanorum: non quo istum ullo honore dignum arbitrarentur, sed quod sua interesse putabant, se memores gratosque existimari, gratias isti egerunt: Carpinatium saepe ad se de eius officiis literas misisse dixerunt. Iste quum respondisset, se ea libenter fecisse, operasque Carpinatii magnopere laudasset: dat amico suo cuidam negotium, qui tum magister erat eius societatis, ut diligenter caveret atque prospiceret, ne quid esset in literis sociorum, quod contra suum caput atque existimationem valere posset. Itaque ille, multitudine sociorum remota, decumanos convocat: rem defert. Statuunt illi atque decernunt, ut eae literae, quibus existimatio C. Verris laederetur, removerentur, operaque daretur, ne ea res C. Verri fraudi esse posset.

LXXI. Si ostendo, hoc decrevisse decumanos, si planum facio, hoc decreto remotas esse literas: quid exspectatis amplius? pos-

---

1) quae antea scripserat, *nempe de Verris iniuriis in societatem publicanorum.*

2) *Sic Lambin. sine copula, quae abest cod. Met. Fabr. Vulgo* gratiasque.

3) *Olim edebatur* facturos esse. *Gruterus edidit e codd. Pall. Fabr. Met.* facturos se; *sane melius. Optime tamen Garatonius coniecit legendum* facturos sese.

sumne rem magis iudicatam afferre, magis reum condemnatum in iudicium adducere? At quorum iudicio condemnatum? nempe eorum, quos ii, qui severiora iudicia desiderant, arbitrantur res iudicare [1] oportere, publicanorum iudicio; quos videlicet nunc populus iudices poscit, de quibus, ut eos iudices habeamus, legem ab homine non nostri generis, non ex equestri loco profecto, sed nobilissimo, [2] promulgatam videmus. Decumani, hoc est, principes et quasi senatores publicanorum, removendas de medio literas censuerunt. Habeo ex iis, qui affuerunt, quos producam, [3] homines honestissimos ac locupletissimos, istos ipsos principes equestris ordinis: quorum splendore vel maxime illius, [4] qui legem promulgavit, oratio et causa nititur. Venient in medium, dicent, quid statuerint. Profecto, si recte homines novi, non mentientur. Literas enim communes de medio removere potuerunt: fidem suam et religionem removere non possunt. Ergo equites Romani, [5] qui te suo iudicio condemnarunt,

---

1) *Sic recte Grut. etc. cod. Fabr. et Met. Vulgo olim* arbitrentur reos iudicare.

2) nobilissimo] *Significatur L. Aurelius Cotta, qui in praetura legem iudiciariam tulit, ut iudicia a Senatu ad equites transferrentur.*

3) *In multis edd. post* producam *additur* quibus hoc committam. *Sed haec verba absunt cod. Franc. eaque recte omiserunt Victor. Car. Steph. Manut. Graev.*

4) illius *dedi pro vulg.* istius. *Lambino placebat* ipsius *vel* eius.

5) *Olim legebatur:* Ergo equites Romani te suo iudicio condemnari voluerunt. *Lacunam explevit Nannius e cod. Ms. Sensus est:* etsi isti equites Verrem

horum[1] te iudicio condemnari noluerunt. Vos nunc, utrum illorum iudicium, an voluntatem sequi malitis, considerate.

LXXII. At vide, quid te amicorum tuorum studium, quid tuum consilium, quid sociorum voluntas adiuvet. Dicam paullo promptius. Neque enim iam vereor, ne quis hoc me magis accusatorie, quam libere dixisse arbitretur. Si istas literas non decreto decumanorum magistri removissent: tantum possem in te dicere, quantum in literis invenissem; nunc, decreto isto facto, literisque remotis, tantum mihi licet dicere, quantum possum;[2] tantum iudici suspicari, quantum velit. Dico, te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpurae, plurimam vestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, plurima vasa Corinthia, magnum numerum frumenti, vim mellis maximam, Syracusis exportasse: his pro rebus, quod portorium non esset datum, literas ad socios misisse L. Canuleium, qui in portu operas daret. Satisne magnum hoc crimen videtur? nullum, opinor, maius. Quid defendet Hortensius? postulabit, ut literas Canuleii proferam? crimen huiusmodi, nisi literis confirmetur, inane esse dicet? Clamabo, literas

condemnandum esse iudicabant, nolebant tamen propterea quod sua interesse putabant, se gratos erga Verrem existimari, a iudicibus condemnari.

1) *Ita Lambin. Vulgo abest* te *inter* horum *et* iudicio.

2) *Ern. maluit* possim, *quia sequitur* velit. *At* possum *definite dicitur*, velit *infinite*.

remotas esse de medio; decreto sociorum erepta mihi esse istius indicia ac monumenta furtorum. Aut hoc contendat numquam esse factum: aut omnia tela[1] excipiat necesse est. Negas esse factum? Placet mihi ista defensio; descendo. Aequa enim conditio,[2] aequum certamen proponitur. Producam testes, et producam plures eodem tempore; quoniam tum, quum actum est, una fuerunt, nunc quoque una sint,[3] quum interrogabuntur; obligentur non solum iuris iurandi atque existimationis periculo, sed etiam communi inter se conscientia. Si planum fit, hoc ita, quemadmodum dico, esse factum: num poteris dicere, Hortensi, nihil in istis fuisse literis, quod Verrem laederet? non modo id non dices, sed ne illud quidem tibi dicere licebit: tantum, quantum ego dicam, non fuisse. Ergo hoc vestro consilio et gratia perfecistis, ut, quemadmodum paullo ante dixi, et mihi summa facultas ad accusandum daretur, et iudicibus libera potestas ad credendum.[4]

LXXIII. Quod quum ita sit, nihil fingam tamen. Meminero, me non-sumpsisse, quem

1) *cod. Met.* omnium tela.

2) *cod. Met.* aequa enim contentio, *minus bene, quia sequitur* aequum certamen.

3) una sint *cod. Metell. Et sic edidit Ern. Vulgo* una sunt. *Sensus autem est: plures eodem tempore producam, ut, quoniam tum, quum actum est una fuerunt, nunc quoque una sint; et obligentur etc.*

4) *In marg. Lambin. affertur lectio cod Ms.* ad cernendum *unde aliquis coniecit legendum esse* ad decernendum. *Vulgata tamen lectio vera. Refertur enim ad verba superiora*: tantum licet iudici suspicari, quantum velit.

accusarem, sed recepisse, quos defenderem; vos ex me causam non a me prolatam, sed ad me delatam, audire oportere; me Siculis satis esse facturum, si, quae cognovi in Sicilia, quae accepi ab ipsis, diligenter exposuero; populo Romano, si nullius vim, nullius potentiam pertimuero; vobis, si facultatem vere atque honeste iudicandi fide et diligentia mea fecero; mihimet, si ne minimum quidem de eo curriculo vitae, quod mihi semper propositum fuit, decessero. Quapropter nihil est, quod metuas, ne quid in te confingam:[1] etiam quod laetere, habes. Multa enim, quae scio abs te esse commissa, quod aut nimium turpia, aut parum credibilia sunt, praetermittam. Tantum agam de hoc toto nomine societatis. Ut iam scire possitis:[2] quaeram, decretumne sit. Quum id invenero: quaeram, remotaene sint literae? Quum id quoque constabit, vos iam, me tacito, hoc intelligetis.[3] Si illi, qui hoc istius causa decreverunt, equites Romani, nunc iidem in eum iudices essent: istum sine dubio condemnarent, de quo literas eas, quae istius furta indicarent, et ad se missas, et suo decreto re-

---

1) *Ita Lambin. Grut. Graev. Alii* fingam, *quod est in codd. Nann. et Pariss.*

2) *Rescripsi* possitis *pro vulg.* possis. *Hic enim, ut paullo post in* intelligetis *iudices alloquitur, non Verrem. In codd. Pall. Franc. Et edd. pr. est* eam si possit.

3) *Vulgo:* vos iam me tacito intelligetis, si illi — condemnarent; *in quo constructio postulabat* condemnaturos. *Sed stare potest* condemnarent, *si hoc inseritur ante* intelligetis, *cuius est vestigium in cod. Met. ubi legitur* me iam hoc tacito.

motas scirent esse. Quem igitur ab iis equitibus Romanis, qui istius causa cupiunt omnia, qui ab eo benignissime tractati sunt, condemnari necesse esset: is a vobis, iudices, ulla via [1] aut ratione absolvi potest?

LXXIV. Ac, ne forte ea, quae remota de medio, atque erepta vobis sunt, omnia ita condita fuisse, atque ita abdite latuisse videantur, ut haec diligentia, quam ego a me exspectari maxime puto, nihil horum investigare, [2] nihil assequi poterit: quae consilio aliquo aut ratione inveniri potuerunt, inventa sunt, iudices. Manifestis in rebus hominem iam teneri videbitis. Nam quod in publicanorum causis vel plurimum aetatis meae versor, vehementerque illum ordinem observo, satis commode mihi videor eorum consuetudinem usu tractandoque cognosse. Itaque ut hoc comperi, remotas esse literas societatis; habui rationem annorum, per quos iste in Sicilia fuisset; deinde quaesivi, quod erat in-

1) *Vulgo* ulla vi. *Recte autem Ern. emendandum censuit* ulla via; *quamquam is causam emendandi parum idoneam attulit, quia* vis *in absolvendo cogitari non possit. Nam Beckius recte monuit: si iudices contra leges, auctoritates: testimonia improbum absolvant, id ubique eos per vim facere. Neque tamen ideo lectio* ulla vi *defendi potest. Nam vim legibus in iudicando inferre iudices semper poterant, si vellent ab officio discedere. Cicero autem negabat Verrem ulla via aut ratione, ullo sub praetextu absolvi posse.*

2) *Vulgo* hac diligentia investigari, nihil assequi. *Ego Gronovium secutus sum, in Obss. I. 11. Atque in uno cod. Paris. est* investigare.

ventu facillimum, qui per eosdem annos magistri istius societatis fuissent. Sciebam enim hanc magistrorum, qui tabulas haberent, consuetudinem esse, ut, quum tabulas novo magistro traderent, exempla literarum ipsi habere non nollent. Itaque ad L. Vibium, equitem Romanum, virum primarium, quem reperiebam magistrum fuisse eo ipso anno, qui mihi maxime quaerendus erat, primum veni. Sane homini praeter opinionem improviso incidi. Scrutatus sum, quae potui, et quaesivi omnia; inveni duos solos libellos, ab L. Canuleio missos sociis ex portu Syracusis; in quibus erat ratio scripta mensium complurium, rerum exportatarum istius nomine sine portorio. Itaque obsignavi statim. Erant haec ex eo genere, quod ego maxime genus ex sociorum literis reperire cupiebam; verum tantum inveni, iudices, quod apud vos quasi exempli causa proferre possem. Sed tamen, quidquid erit in his libellis, quantulumcumque videbitur esse, hoc quidem certe manifestum erit: de ceteris ex hoc coniecturam facere debebitis. Recita mihi, quaeso, hunc primum libellum; deinde illum alterum. LIBELLI CANULEII. Iam non quaero, unde CCCC amphoras mellis habueris; unde tantam Melitensem vestem,[1] unde quinquaginta tricliniorum lectos, unde tot candelabra;—non, inquam, iam quaero, unde haec habueris: sed quo tibi tantum opus fuerit, id quaero.

1) *Hoc e cod. Franc. edd. vett. restituerunt Graev. Ern. At Lambinus, incertum qua auctoritate dedit* tantum Melitensium, *quem secuti sunt Grut. aliique.*

Mitto de melle; sed tantumne Melitensium? quasi etiam amicorum uxores; tantum lectorum? quasi etiam omnium istorum villas ornaturus esses.

LXXV. Quum haec paucorum mensum[1] ratio in his libellis sit, facite, ut vobis triennii totius veniat in mentem. Sic contendo; ex his parvis libellis, apud unum magistrum societatis repertis, vos iam coniectura assequi posse, cuiusmodi praedo iste in illa provincia fuerit, quam multas cupiditates, quam varias, quam infinitas habuerit; quantam pecuniam non solum numeratam, verum etiam huiusmodi in rebus positam, confecerit: quae vobis alio loco planius explicabuntur. Nunc hoc attendite. His exportationibus, quae recitatae sunt, scribit HS L X millia[2] socios perdidisse ex vicesima portorii Syracusis. Pauculis igitur mensibus, ut hi pusilli et contempti libelli indicant, furta praetoris, quae essent HS duodecies, ex uno oppido solo exportata sunt. Cogitate nunc, quum illa sit haec insula, quae undique exitus maritimos habeat, quid ex ceteris locis exportatum putetis: quid Agrigento, quid Lilybaeo, quid Panormo, quid Thermis, quid Halesa, quid Catina, quid

---

1) *Ita cod. Nann. Beck. Vulgo* mensium.

2) *Vulgo* HS L X. *In cod Fabr.* HS I Ↄ C. *In codd. Met. et Nann.* HS D C. *Ratio autem non constat, nisi scribatur* L X millia. *Nam quum Verres exportasset merces, quae essent* HS duodecies, h. e. 12,00000; *vicesima pars quam portorii nomine solvere debuisset, est* 60,000.

ex ceteris oppidis: quid vero Messana; quem iste sibi locum maxime tutum arbitrabatur; ubi animo semper soluto liberoque erat, quod sibi iste Mamertinos delegerat, ad quos omnia, quae aut diligentius servanda, aut occultius exportanda erant, deportaret. His inventis libellis, ceteri remoti et diligentius sunt reconditi: nos tamen, ut omnes intelligant, hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis contenti sumus.

LXXVI. Nunc ad sociorum tabulas accepti et expensi, quas removere honeste nullo modo potuerunt, et ad amicum tuum Carpinatium revertemur. Inspiciebamus Syracusis a Carpinatio confectas tabulas societatis, quae significabant, multis nominibus eos homines versuram a Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedissent. Erit vobis luce clarius, iudices, quum eos ipsos produxero, qui dederunt. Intelligetis enim, illa tempora, per quae, quum essent in periculo, pretio sese redemerunt, cum societatis tabulis non solum consulibus, verum etiam mensibus, convenire. Quum haec maxime cognosceremus, et iam in manibus tabulas haberemus; repente adspicimus lituras,[1] quasi quaedam vulnera tabellarum recentia. Statim suspicione offensi, ad ea ipsa nomina oculos animumque transtulimus. Erant acceptae pecuniae A C. VERRUTIO C. F. sic tamen, ut, usque ad alterum R, literae constarent integrae, reliquae omnes

---

1) *Vulgo additur* eiusmodi *quod auctore Ernestio delevi. Est enim plane superfluum.*

essent in litura.[1] Alterum, tertium, quartum, permulta erant eiusmodi nomina. Quum manifesta re tam flagitiosa[2] tabularum atque insignis turpitudo teneretur: quaerere incepimus de Carpinatio, quisnam esset is Verrutius, quicum tantae pecuniae rationem haberet. Haerere homo, versari, rubere. Quod lege excipiuntur tabulae publicanorum, quo minus Romam deportentur: ut res quam maxime clara ac testata esse posset, in ius ad Metellum Carpinatium voco, tabulasque societatis in forum defero. Fit maximus concursus hominum; et quod erat Carpinatii nota cum isto praetore societas ac foeneratio, summe exspectabant omnes, quidnam in tabulis contineretur.

LXXVII. Rem ad Metellum defero, me tabulas perspexisse sociorum, in his tabulis magnam rationem C. Verrutii permultis nominibus esse, meque hoc perspicere ex consulum mensumque[3] ratione, hunc Verrutium neque ante adventum C. Verris, neque post decessionem quidquam cum Carpinatio rationis habuisse. Postulo, mihi respondeat, qui sit iste Verrutius: mercator, an negotiator,

---

1) *Nempe antea scriptum erat* A C. VERRE, *id deinde sic correctum erat, ut scriberetur* VERRUTIO, *ideoque extremae literae erant in litura.*

2) *Recepi Wyttenbachii emendationem Bibl. Crit. Vol. I. P. 2 p. 12. Vulgo:* Quum manifesta res, tum flagitiosa. *Beckius particulam* tum *uncinis inclusit. Lambinus dedit:* Quum manifesta res, flagitiosa litura tabularum.

3) *Ita cod. Metell. Vulgo* mensium.

an arator, an pecuarius: in Sicilia[1] sit, an iam decesserit. Clamare omnes ex conventu, neminem unquam in Sicilia fuisse Verrutium. Ego instare, ut mihi responderet, quis esset, ubi esset, unde esset: cur servus societatis, qui tabulas confecerit, semper in Verrutii nomine, certo ex loco, mendosus esset. Atque hoc postulabam, non quo illum cogi putarem oportere, ut ea mihi responderet invitus: sed ut omnibus istius furta, illius[2] flagitium, utriusque audacia perspicua esse posset. Itaque illum in iure metu conscientiaque peccati mutum, atque exanimatum, ac vix vivum relinquo; tabulas in foro, summa hominum frequentia, exscribo; adhibentur in exscribendo de conventu viri primarii; literae lituraeque omnes assimulatae, expressae, de tabulis in libros transferuntur. Haec omnia summa cura et diligentia recognita et collata, et ab hominibus honestissimis obsignata sunt. Si Carpinatius tum mihi respondere noluit: responde mihi nunc tu, Verres, quem esse hunc tuum paene gentilem Verrutium putes. Fieri non potest, ut, quem video, te praetore, in Sicilia fuisse, et quem ex ipsa ratione intelligo locupletem fuisse, cum tu in tua provincia non cognoris.

LXXVIII. Atque adeo, ne hoc aut longius, aut obscurius esse possit, procedite in medium, explicate descriptionem imaginemque tabularum: ut omnes mortales istius ava-

---

1) in Sicilia *e codd. Met. unoque Paris. receperunt Lallem. Beck. Vulg.* ex Sicilia.

2) istius *h. e. Verris*, illius *Carpinatii.*

ritiae non iam vestigia, sed ipsa cubilia videre possint. Videtis Verrutium? videtis primas literas integras? videtis extremam partem nominis, caudam illam Verris, tamquam in luto, demersam esse in litura? Sic habent se tabulae, iudices, ut videtis. Quid exspectatis? quid quaeritis amplius? tu ipse Verres quid sedes? quid moraris? Nam aut exhibeas nobis Verrutium, necesse est: aut te esse Verrutium fateare. Laudabantur[1] oratores veteres, Crassi illi et Antonii, quod crimina diluere dilucide, quod copiose reorum causas defendere solerent.[2] Nimirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiam praestiterunt. Nemo enim tunc ita peccabat, ut defensioni locum non relinqueret; nemo ita vivebat, ut nulla eius vitae pars summae turpitudinis esset expers; nemo ita in manifesto peccatu tenebatur, ut, quum impudens fuisset in facto, tum impudentior videretur, si negaret.

LXXIX. Nunc vero quid faciat Hortensius? avaritiaene crimina frugalitatis laudibus deprecetur? At hominem flagitiosissimum, libidinosissimum, nequissimumque defendit. An ab hac eius infamia, nequitia,[3] vestros animos in aliam partem, fortitudinis commemoratione, traducat? At homo inertior, ignavior, magis vir inter mulieres, impura inter

1) *Sic Ern. Vulgo in omnibus libris* laudantur.

2) solerent *Gruterus e cod. Fabr. et Met. recepit pro vulg.* solebant

3) *Gulielm. coni.* infami nequitia. *Hotom. Manut.* infamia nequitiae.

viros muliercula [1] proferri non potest. At mores commodi. Quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior? At haec sine cuiusquam malo. Quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior unquam fuit? In hoc homine, atque in eiusmodi causa quid facerent omnes Crassi et Antonii? Tantum, opinor, Hortensi; ad hanc causam [2] non accederent, ne in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent. Liberi enim ad causas solutique veniebant, neque committebant, ut, si impudentes in defendendo esse noluissent, ingrati [3] in deserendo existimarentur.

---

1) *Sic Lambin. At Grut. Graev. et seqq. e codd. Pall. Met. Franc. ediderunt:* magis vir inter mulieres, impura inter viros muliercula *Cod. Nann.* magis vir inter mulieres, quam inter viros muliercula. *Manut* magis vir inter mulieres nequam, impura etc. *Lambini lectionem, quia ad sensum et ad concinnitatem aptissima est, revocavi.*

2) *Ern. auctoritate cod. Met. edidit:* ad causam.

3) ingrati] *Figit Hortensium ob dona a Verre defensionis nomine accepta.*

IN

CICERONIS PROOEMIUM ACTIONIS PRIMAE IN C. VERREM NOTAE Q. ASCONII PEDIANI.

ARGUMENTUM.

Victo Caecilio, et accusatione ad se delata, Cicero, quum inquisitionis tempus in Siciliam postulasset dies CX, et cum filio patrui sui Tullii totam provinciam colligendis literis in Verrem, et denuntiandis testimoniis peragrasset diebus L., quia pedestre iter ex Sicilia et propter fugitivos et propter Verris insidias devitabat,[1] *a Vibone transit. Tum repente adveniens, quum videret id agi, ut a M' Glabrione Praetore, et ab iis iudicibus, qui tunc erant, ad alium annum, aliumque Praetorem res tota trans-*

1) *Vulgo* dubitabat.

iret, eriperetturque sibi reus patrocinio Hortensii ac Metelli, qui tunc Consules futuri erant, (per hos enim Verres eludendi iudicii fiduciam sumpserat) hoc commentus est rationis, ut orationem longam praetermitteret, neque in criminibus declamatione cumulandis tempus absumeret, sed tantummodo citaret testes ad unumquodque crimen expositum, et eos Hortensio interrogandos daret. Qua arte ita est fatigatus Hortensius, ut nihil, contra quod diceret, inveniret, ipse etiam Verres, desperato patrocinio, sua sponte discederet in exsilium.

Hoc igitur laborat in oratione hac tota Tullius, ut ostendat, non dolo, nec astutiae sed necessitate facere, id quod facit; et magis adversariorum fraudibus occurrat, quam ut ipse sit captiosus. Vult enim ut diximus, omne hoc tempus, quod est ante Kalend. Iannar. dispensare in totius causae actionem, ne ad alium praetorem, aliosque iudices novis consulibus veniendum sit. Toto igitur hoc libro exhortatio iudicum continetur, ad vere iudicandum; minae in adversarios diriguntur, omnia tentantes ad corrumpendum iudicium: et expositiones Ciceronis consilii sui iudicibus exhibentur, quasi inter eos tractentur communiter; ubi brevitas quoque obiiciendorum criminum mira arte conficitur.

Status, quantum ad crimina causae repetundarum pertinet, coniectura multiplex inest omnibus libris; quantum ad specialem intentionem libri huius refertur, qualitas negotialis extra scriptum in particula iuris est constituta; inducitur enim postulatio de

agendi novo genere; si quidem petit permitti sibi, non uti oratione perpetua, sed breviter crimina proponere, et ad singula testes dare.

Sunt autem capita orationis haec: an talis reus, cuius damnatio prosit rei publicae; an talia eius consilia ad corrumpendum iudicium; an talia et tam manifesta crimina ad patrocinium desperandum; an huiusmodi ab eo, et ab eius suffragatoribus et dicta et facta ad eludendam accusationem, ut novo genere sit agendum Tullio. Quarum rerum quasi per narrationem facit demonstrationem. Expositio consilii sui, ut cum iudicibus deliberatio videtur inducta; in qua ostenditur certandum cum Hortensii astutia, non utendo horis omnibus ad dicendum; ad tollendam, si fieri possit, comperendinationem, per testes crimina comprobando. Facit hoc Cicero, ut haec res non solum compendio ac brevitate moram temporis tollat; sed etiam circa artificium dicendi breviter etiam in hac parte vim oratoris ostendat.

Cap. I. *qui concionibus et legibus*] *Concionibus* Quinctium dicit tribunum plebis, qui veneficii reum Oppianicum Cluentio accusatore defendens, victus erat illo damnato. *Legibus* autem L. Aurelium Cottam Praetorem significat, qui legem promulgarat, de restituendis iudiciis equestri ordini.

depeculatorem aerarii] Sub Carbone consule, quum quaestor esset. Peculator autem, qui furtum facit pecuniae publicae.

vexa-

vexatorem Asiae atque Pamphyliae] sub Dolabella, quum legatus ei et pro quaestore esset, mortuo Malleolo.

praedonem iuris urbani] In praetura urbana, quam Siciliensis secuta est, de qua nunc accusatur.

Cap. II. *quum multae mihi a C. Verre terra marique*] Alias significat insidias, quae vitae eius factae sint, alias quae integritati et existimationi. Nam *uno tempore mihi* vult intelligi etiam praemia sibi praevaricationis ostentavisse Verrem; sed *terra marique* insidias factas suae vitae significat.

ordini nomini denique senatorio] ordini insidiatur, ne dignitas iudicandi ordinem sequatur, [detectis in corpore iudicationibus][1] nomini, ne senatorium nomen honori sit, sed potius ignominiae. *Senatorio* enim bis subauditur, et senatorio ordini et nomini senatorio.

semel ait se in vita pertimuisse] Contumaciam Verris praecipitem. Nam *semel* est vicinum ad *paene numquam.* Ex eodem sensu est, quod semel in vita risisse Crassum scribit Lucilius. Unde Virgilius mihi videtur dixisse: (*Aen. VIII.* 222.)

Tum primum nostri Cacum videre timentem.

tum quum a me reus factus sit] Quid est reum fieri, nisi apud Praetorem legibus interrogari? Quum enim in ius ventum esset, dicebat accusator apud Praetorem reo: Aio te Siculos spoliasse: si tacuisset, lis ei aestimabatur, ut victo; si negasset petebatur a magistratu dies inquirendorum eius criminum, et instituebatur accusatio.

diem] dies feminino genere tempus; et ideo

1) *Uncis inclusa Menardus recte indicat ab aliena manu inserta.*

diminutive diecula dicitur breve tempus et mora. Dies horarum XII generis masculini est unde *hodie* dicimus, quasi hoc die. Petiit autem Tullius C et X dies; Rupilius sive Oppius suppositus a Verre C et VIII petiit.

invenit iste, qui sibi in Achaiam] Alii hunc Rupilium, alii Oppium putant. Sunt qui Rupilium dicunt accusatorem Oppium reum. Alii Q. Metellum Nepotem accusatorem, Curionem reum. Moris autem fuerat, ut agendi dies priori prior ordinaretur. Itaque si omni tempore postulato usus esset ad inquisitionem Tullius, futurum erat, ut prior locus ad agendum daretur ei, qui biduo breviorem diem postulaverat. Cuius accusationis interposita de industria mora, eum Verres ad alios consules distulisset.

Cap. III. *Cum publicis auctoritatibus*] publicis literis.

perdita profligataque] Prius voluit esse *profligata* quam *perdita*. Est enim *perditum*, quod inveniri non potest, *profligatum* quod potest.

tempus emisse] id est dilationem temporis impetrasse. Iudicium autem *suum* debemus intelligere *sibi aptum;* et e contrario ait, *alienum tempus offenderat.*

quod si non modo in causa] Per innocentiam.

honesto praesidio] per compensationem criminum auctoritate dicentis.

aut in alicuius eloquentia] Acerbe in Hortensium, quem corruptione iudicum non eloquentia sua dicit esse confisum.

gratia] amicorum plurimorum, quibus defensoribus uteretur.

deligeretur ex senatu, qui reus fieret] Oppius vel Curio.

hoc praetore] Glabrione scilicet.

hoc consilio] lectissimorum ex omni numero senatus iudicum.

quod populus Rom. in reiectione iudicum iudicavit] ex iis, quos tenuit, intellectum est, eos iudices habere velle, quos corrumpi posse confideret.

Cap. IV. *nisi Cn. Carbonem*] Carbo, Marianae partis dux, denique consul, desertus Arimini est a quaestore suo Verre, spoliatus pecunia publica, quam quaestor in exercitu de aerario sumpserat, quum ad Sullam ille transiret proditor partium Marianarum.

cuius legatio] legatus per has provincias Dolabellae proconsulis fuit, et pro quaestore, Malleolo mortuo; eiusdemque in iudicio, quum accusaretur, proditor fuit.

in invidiam suis maleficiis adduxit] propter sua scelera, inquit, tum fecit invidiosum reum.

oppugnavit et prodidit] prius *prodere*, quam *oppugnare;* propterea quod *oppugnare* inimici et hostis officium est; *prodere* gravius, quum ad eos, qui inimici esse debent, referatur hoc verbum.

cuius praetura urbana aedium sacrarum] quemadmodum hic dicit, sic divisa sunt crimina huius praeturae urbanae, scilicet iuris dicundi, sartorumque tectorum.

contra omnium instituta] Qui praetores urbani ante se fuerunt. Sunt autem instituta praetorum in decretis interponendis; diiudicandisque causis.

ita vexavit ac perdidit] Nimirum *vexavit,* ingentis calamitatis usum significat. Nam

et ipse supra sic ait: *Populatae, vexatae, funditus eversae provinciae.* Virgilius: *(Ecl. VI.* 75.)

Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates.

Cap. V. *ex aratorum bonis*] aratores frumenti decimam dare populo Romano solent. Hos non una atque altera, sed tribus amplis decimis per mancipes a se subornatos, id est, publicanos, qui decumani vocantur, Verres exhausit.

Socii fidelissimi in hostium numero existimati] Hic locus crimina continet exposita in ea oratione, quae inscribitur de suppliciis.

absentes rei facti] ut Sthenius, et Heraclius.

partim regum locupletissimorum] Agathoclis, aut Hieronis Siciliae regum.

nostrorum imperatorum] Scipionis et Marcelli; dedit Marcellus; reddidit ex Africa Scipio.

in stupris vero et flagitiis] de Cleomenis uxore dicit.

Cap. VI. *proponit inania mihi nobilitatis*] Ut Curionis, et Metellorum trium, Hortensii et Scipionis. Hi enim Verri palam suffragabantur.

aliud quiddam diu machinetur] dilationem accusationis, et corruptionem iudicii.

redemptio est huius iudicii facta] Sic quidam accipiat, quasi hoc dicat Cicero: corrupti sunt isti iudices. Non hoc dicit, sed ait artifices quosdam corrumpendorum iudicum pactos esse cum Verre, et redemisse semel omnem procurationem iudicii corrumpendi suo periculo absolutionisque praestandae.

ea mansit in conditione atque pacto] Hic est sensus: de pacto, inquit, et promissione

corrumpendorum iudicum non est recessum. Sed postquam reiecti sunt iudices, displicuit totum negotium redemptoribus, et resilierunt a conditione ac pacto.

renuntiata est tota conductio] Renuntiatio dicitur recusatio eius rei, quae in pactum et promissionem venerat.

libelli nominum vestrorum] Moris erat celebrata iudicum reiectione, et haberi in officio [1] Praetoris et in arca reponi nomina iudicum selectorum. Reiectio autem iccirco dicitur, quia, quum multi iudices in consilio cum Praetore suo iudicaturi essent, qui quaesitor fuisset in publica causa, verbi gratia repetundarum, ambitus, maiestatis, necesse fuerat eos primum de decuria senatoria conscribi, quum senatus iudicaret, deinde in urnam sortito mitti, ut de pluribus necessarius numerus confici posset; tertio id est post urnam, permitti accusatori ac reo, ut ex illo numero reiiciant, quos putaverint sibi aut iniquos, aut ex aliqua re incommodos fore. Solet autem ex moribus ac fama iudicum illorum, quos aut reiiciebant, aut retinebant, voluntatis coniecturam facere populus, qui causae suae confidere, qui corrumpere iudices vellet. Reiectione celebrata, in eorum locum, qui reiecti fuerant, subsortiebatur Praetor alios, quibus ille iudicum legitimus numerus compleretur. Prima enim sortitio dicebatur. His perfectis iurabant in leges iudices, ut obstricti religione iudicarent. Quum iurassent omnes praeter ipsum Praetorem, nomina eorum in libellis, ut supra diximus, continebantur et

---

1) *i. e. in* actis s. in Actis *quae significatio voc.* officii *passim occurrit in Digestis.*

ubique habebantur, [1] ne pro selectis iudicibus, ut fit in multitudine aliqui suppositi corruptissime iudicarent, itaque ad Praetoris tribunal considerent, ut iudicaturi cum Praetore suo.

nulla nota, nullus color, nullae sordes] Etsi haec Cicero, quia contra Hortensium prosunt, saepissime repetat, tamen in qua causa, et a quo, et quomodo haec facta sint, meminimus in divinatione narrasse. Illud factum tamen animadvertendum, quod allini sordes non tabulis, sed sententiis, figurate dixit.

ex alacri atque laeto] Alacris, sive alacer, (utrumque enim dicimus) dicitur is, qui intentus est sensibus universis, quod est indicium erecti animi atque sublimis. Nam e contrario lacer dicitur amputatis a corpore sensuum membris, hoc est auribus, oculisve, quae significatio ad animum saepe transfertur. Ut enim plerumque afflicto animo sensibus non utimur erectis, sic alacer dicitur is, cui omnes sensus in loco quisque suo vegeti sunt et intenti. Laeti vero, qui cultu indicant adesse animum sincerum [2] sensibus suis; qua re cognita illud quoque intelligitur, aliud esse alacrem, aliud laetum. Sunt qui *alacrem* festinantem et properum dici putant, quasi *alis acrem.*

Cap. VII. *Ecce autem*] Proprium hoc Ciceronis est in rebus improvisis. Quod cum cura Virgilius et legit et transtulit ut *(Aen. II.* 203.)

Ecce autem gemini a Tenedo.

---

1) *i. e. inter multos, qui aderant, indices hi nominum distribuebantur.*

2) *fortasse scripserat* animum hilarem; *aut* voluptatem sinceram. *Certe ut nunc est* laetus *haud satis distinguitur ab alacri.*

comitiis consularibus] Sunt etiam aedilitia, et praetoria, et tribunitia comitia.

eadem illa vetera consilia] corrumpendi iudicii.

per eosdem] per supra dictos redemptores, conductoresque facinoris istius.

C. Curio quem ego] Quaeri solet, cur hoc de Hortensio. cur de aliis non dicat, quia nemo solebat precari veniam apud veteres de eorum compellatione nuda, quos negotium tangeret. Curionem autem patrem dicit.

tam aperte palamque dixisset] *aperte* ad verba pertinet non obscura; *palam* ad praesentium multitudinem et qualitatem frequentis loci.

ad ipsum fornicem Fabianum] Fornix Fabianus arcus est iuxta Regiam in Sacra via, a Fabio Censore constructus, qui a devictis Allobrogibus Allobrox cognominatus est, ibique statua eius posita; propterea est.

aperte iam ac perspicue nulla] Non ex sua persona hoc dicit Tullius, nam esset offensum.

quod tota Sicilia, omnes Siculi, omnes negotiatores] Ἐπεξήγησις, ut quidquid subiectum est, intelligatur eius esse, quod dixit tota Sicilia.

in unius potestate] Hortensii scilicet.

non tenebimus iudicia] finxit senatores dicere, non tenebimus iudicia, mollius scilicet, quam si populares fingeret dicentes: auferemus a senatu iudicia.

istius perditi laetitia] Verris.

hominis amplissimi gratulatio] C. Curionis.

Cap. VIII. *his diebus paucis* [1] *quum Praetores designati sortirentur*] Accusatio coepta est Nonis Augusti, [2] et comitia consularia fuerunt VI. Kal. Augusti. Nec multo post sortitio praetorum fuit, celebratis eorundem comitiis.

et M. Metello obtigisset, ut is de pecuniis repetundis] Sorte obveniebat unicuique Praetori. Hic ergo M. Metellus amicus Verris successurus Glabrioni fuerat.

fiscos complures] Sportae, sportulae, sportellae nummorum sunt receptacula; et sacci, sacculi, saccelli, et crumenae, et vellereae, et scorteae et manticae, et marsupia, ita fisci, fiscinae, fiscellae, spartea, sunt utensilia ad maioris summae pecunias capiendas. Unde quia maior summa est pecuniae publicae, quam privatae, ut pro censu privato loculos et arcam et saccellos dicimus, sic pro publico thesauro aerarii dicitur fiscus.

a quodam senatore ad equitem Rom.] Horum nomina quidam inepte quaerunt, quasi certum sit, quod dicitur, et non de industria fingatur a Tullio ad invidiam adversariorum et sui defensionem, quia cogitur novo modo causam agere, horis brevioribus, quam mos est accusatoribus; itaque suspicantur senatorem alii Crassum, alii Hortensium.

equitem Romanum] Alii neminem proferunt, alii Publicium quendam temporibus illis in dividenda pecunia populo famosissimum. Pecunia Siciliensis est ex Siciliae praedationibus capta.

---

1) *Ita legisse videtur Ascon. pro vulg.* illis ipsis diebus; *quod tamen bene se habet. Supra enim dixerat Cicero* his diebus paucis. *Nunc variat locutionem.*

2) *scribere Asconius debebat:* Sextilis, *nondum enim huic mensi nomen* Augusti *erat.*

comitiorum meorum nomine] Ut ego aedilitate deiicerer, quam petebam. Post consularia enim et praetoria comitia aedilitia sequebantur. *Comitiorum* autem *meorum nomine* addidit, ut ostenderet excepta hac pecunia totam ad corruptionem iudicii destinatam esse.

divisores omnium tribuum] Utrum legitimos habent omnes tribus divisores suos, quos Plautus magistros curiarum in Aulularia (*Act. I. sc.* 1. *v.* 29.) vocat his verbis:

Nam noster, nostrae qui est magister curiae
Dividere argenti nummos dixit in viros.

an *divisores* criminis nomen est? sed si hoc esset, non sibi unum ex iis carum esse dixisset.[1]

qui se omnia mea causa debere arbitrabatur] Locutio pro plena habetur, sed si quaeras, quod integrum est, deest *facere*, ut sit *omnia facere;* et bene omnia protulit, ut haec proditio secreto actae rei propter amicitiam videatur esse suscepta.

quum ipse praeturam petisset] Ostendit Verrem non gratis factum fuisse praetorem urbanum, et alterum Metellum scilicet Praetorem pecunia Verris similiter meruisse Praeturam.[2]

C. Verrem Romilia] C. Verrem nomen est proprium, *Romilia* nomen est tribus, ablativi

---

1) *Mirum est Asconium ignorasse* divisores *proprie esse diribitores tabellarum in comitiis, quorum deinde opera utebantur ii, qui pecunia corrumpere cives vellent vel ad obtinenda suffragia vel ad certos candidatos magistratu quem peterent deiiciendos.*

2) *nimirum eo pertinet* praetoriis comitiis; *quod autem etiam ait* se proximis consularibus comitiis eos liberaliter tractasse, *intelligitur pecunia data, ut Hortensio amico suo ac patrono consulatum conciliarent in proximum annum.*

casus, ut sit ex Romilia. Tribus enim urbanae rusticaeque omnes XXXV numerantur; ex quibus aliquam necesse est cuiusque ordinis fuerit civis Romanus, obtineat. Moris autem fuit, ut quum aliquis civis Romanus ostendendus esset, significaretur aut a praenomine suo, aut a nomine, aut a cognomine, aut a cognatione, aut a tribu in qua censeretur, aut a curia, aut a censu, ut si erat senator equesve Romanus. Sic alibi ait *L. Claudium Palatina.*

ex optima] Ironia est.

patris istius discipulum] tamquam divisorum magistri.

istius] Verris scilicet.

Cap. IX. *Urgebant comitia*] Hae sunt res maximae.

urgebant comitia; instabat iudicium fisci — minabantur] Exquisite dictum.

agere quod ad iudicium pertinebat libere] vel occupatione in petendo honore; vel quia accusatio libertatem et minas exigat, petitio blandimenta et preces.

minari denique divisoribus ratio non erat] cur enim minarer, inquit, corruptoribus vel divisoribus, quos accusatione Verris impeditus accusare non possem, id ipsumque illi callidi homines intelligerent?

districtum atque obligatum] *districtus* potest et sine vinculis in diversum manu ducentium ferri; *obligatus* etiam nodis vinculorum in loco intelligitur. [1] Plus est ergo obligatum esse, quam districtum.

1) *fortasse legendum* illigatus in loco intelligitur.

qui quamobrem arcesserentur] Bene interposuit haec ad causam non veniendi. Nam sine hoc ad designatum consulem Siculos non venisse, contumaciae videatur. Sane et hic et in primo capite Verrinarum animadvertitur inconsequens locutio, similisque soloecismi, siquidem *non venisse* legeris; nam si *non venissent* legeris, error non erit.

ceterorum hoc anno] Criminose ut supra diximus, in Hortensium Metellosque.

cum filio blando et gratioso] feminis ac maxime meretricibus blanditiae conveniunt; gratia vero quae potest in adolescentibus esse sine infamia? Gratiam enim amicorum copiam modo dicit.

appellare] quasi familiares.

et convenire] quasi de promissorum debito.

intellectum et animadversum] intelligitur aliquid argumentis, animadvertitur sensibus praesenti animo utentibus; plerumque enim animadvertimus rem aliquam oculis, aut quovis sensu corporis sine animi intentione; ergo plus est animadversum quam intellectum; an ab aliis intellectum, ab aliis animadversum intelligi possit? quod si est, rursus plus erit quam intelligere, animadvertere.

ut cuius divitiae me] Magna emphasi divitias dixit, et significat breviter etiam si praemia praevaricationis oblata sed frustra.

sed etiam Q. Metellum] subaudi consulem.[1] Et ne error sit in nominibus, tenere vos oportet, tres Metellos esse, unum consulem cum Hortensio, alterum in urbe quaesitorem de pecuniis repetundis, tertium Siciliae praetorem.

---

1) *nempe* designatum.

dedit enim praerogativam suae voluntatis eiusmodi] Dilogia dicitur figura, quum ambiguum dictum duas res significat. Nam praerogativa, praeter iustum integrumque beneficium, aut dictum aut factum aliquid significat liberalius ab eo, qui nobis benefacturus est; et rursus *praerogativae* sunt tribus, quae primae suffragium ferunt ante *iure vocatas*. Mos enim fuerat, quo facilius in comitiis concordia populi firmaretur, bina omnino de iisdem candidatis comitia fieri; quorum tribus primae *praerogativae* dicebantur, quod primo rogarentur, quos vellent consules fieri; secundae *iure vocatae* quod in his, sequente populo, et saepe contigit, praerogativarum voluntatem, iure omnia complerentur. [1] Hoc igitur dicit Cicero, Metellum vocando ad se Siculos et eos minis deterrendo ab accusatione Verris prope omne beneficium corruptarum a se tribuum Verris pecunia persolvisse. Vult enim illum Verris pecunia consulem factum intelligi.

an me taciturum] Est hic epitherapeusis; ubi non emendatio dicti atrocissimi, sed confirmatio ponitur recte dixisse; causa subiecta cum quadam acrimonia.

arcessit alter consul Siculos] Haec est praerogativa, quam Metellus consul pro praerogativis reddidit; nam huius rei fuerat dilata narratio.

provisum] Quomodo si comitiorum sors atque fortuna est? Sed vult totum pecunia Sicilien-

---

1) *immo potius ut Gronovius obss. IV. 1. vidit quod illae iam iure, hoc est, legitimo ordine, non classium modo, sed ipsarum etiam centuriarum, quo in censorum quive censum egerant tabulis descriptae essent, non sorte praelatae postpositaeve ad suffragium ferendum citarentur.*

si, hoc est corruptis, a Verre tribubus, esse confectum.

Cap. X. *te non fato, ut ceteros ex vestra familia*] Dictum facete et contumeliose in Metellos. Antiquum Naevii est:

Fato Metelli Romae fiunt consules.

cui tunc Metellus consul iratus versu responderat senario hypercatalecto, qui et Saturnius dicitur:

Dabunt malum Metelli Naevio poetae;

de qua parodia subtiliter Cicero dixit: *Te non fato ut ceteros ex vestra familia etc.*

quaesitor] praetor de pecuniis repetundis quaestionem exercens, nam proprie quaesitores dicuntur criminalium quaestionum, ut Virgilius: *(Aen. VI.* 432.)

Quaesitor Minos urnam movet.

duo consules] Q. Hortensius, Q. Metellus.

quaesitor] M. Metellus.

nimium diligentem] Haec est artificiosa laudatio iudicis sine suspicione assentationis, et tamen efficax ad benivolentiam; qui autem diligentem vituperare non poterat, pro crimine addidit *nimium*. Terent. *ne quid nimis.*

M. Caesonius] Designatus aedilis cum Tullio, et ideo non iudicaturus, quia et aedilis et iudicis partes sustinere non poterat uno tempore; ut autem sagacem integritatem eius ostenderet, non dixit *quod corrumpamus*, sed *conemur corrumpere*, et non aperta et plana corruptione, sed *aliqua* id est, vel exigua.

Iuniano consilio] Iunius quaesitor fuit in Cluentii causa, Verre praetore, in qua, quum Oppianicus damnatus esset, defensor Oppianici, tribunus plebis Quinctius rem in invidiam adduxit, quum diceret, pecuniam in iudicio fuisse versa-

tam, et quum incertum esset, ex qua parte esset profecta, populus Romanus non credidit ab Oppianico datam, quia damnatus erat, et errore multorum in falso crimine Cluentius fuit: hic ergo Caesonius, damnatis aliis iudicibus non modo innocens pronuntiatus est, sed etiam ex iis fuit, qui illa crimina Staleni, et Balbi et Guttae, et ceterorum iudicum detexerunt, quum Verres quoque turbatus subiectos iudices esse diceret, et interpolatos libellos sortitionis iudicum, quos libellos ipse obsignaverat.

magistratum ineat necesse est Nonis Decembribus] eo die tribunus plebis futurus.

ex acerrima equestri illa familia] Novo modo laudem ab ignobilitate quaesivit, more suo laudans equites Romanos, et maxime, quia quum iudicarent, sine infamia se gesserunt.

L. Cassius quum ad ceteras res] Inde sunt leges Cassiae tabellariae de suffragiis libere ferendis non voce sed tabula; ille Cassius, qui cognoscendis criminalibus causis in primis quaerendum esse dicebat *cui bono fuisset.*

Homines veteres] Graves et severi; et vide figurate singulis additam laudem ex ore adversarii, veluti ostendentis, cur sibi isti omnes displiceant.

tribuni militares] tribunorum militarium duo sunt genera, primum eorum, qui Rufuli dicuntur; hi in exercitu creari solent; alii sunt Comitiati, qui Romae comitiis designantur.

subsortiemur etiam] Mire ostendit securitatem rei, tamquam ipse sit omnia facturus.

Nonae Sextiles] Sextiles, Augustae, Quinctiles, Iuliae; nondum enim nomina de Imperatoribus sumpserant; propter quam mutationem nominum Virgilius ait: (*Ecl. IV.* 12.).

et incipient magni procedere menses.

Hac tota argumentatione significat Cicero [1] accusare se non posse, si accusandi consuetudinem servare voluerit, [2] non servire brevitati.

ludos votivos] Hos Pompeius voverat, si Sertorium superasset.

deinde continuo Romani consequentur] *Romani ludi* sub regibus instituti sunt *magni*que appellati, quod magnis impensis dati sunt; tunc enim primum ludis impensa sunt ducenta millia nummum; alii ideo magnos ludos dictos putant, quod Conso, consiliorum secretorum deo, id est, Neptuno laticum regi, et rerum conditarum et diis magnis id est laribus urbis Romae dati sunt; quibus aiunt raptas Sabinas esse, ut videatur propter hoc dicere Virgilius: (*Aen. VIII.* 636.)

magnis Circensibus actis.

Nam et *Magni* et *Circenses* iidem sunt.

deinde se ducturos] dilaturos, moram facturos.

dicendo] longa oratione.

excusando] cur interdum non dicant; admittebantur enim excusationes multae etiam pro reo, aut occupationis alicuius, aut malae valitudinis.

ad ludos Victoriae] Hos Sulla instituit bello civili victor.

secundum quos] plebeios ludos, quos exactis regibus, pro libertate plebis fecerunt, aut pro reconciliatione plebis post secessionem in Aventinum.

quem ego hominem] M. Metellum scilicet, in cuius locum subsortiendum iudicem ex persona

---

1) *Vulgo additur* bis, *inepte, quod vidit Menardus.*
2) *Ita rescripsi sensus causa. Vulg.* noluerit.

Verris supra dixerat, qui Praetor futurus sit ex Kal. Ian. qui nunc in iudicum numero est.

malim; et iurato suam] Quum iudex sit Metellus, tabellam iudiciariam iuratus accipiet; quum Praetor fuerit, et non iurabit, quia non est moris; et in potestate habebit tabellas omnium iudicum.

Cap. XI. *id enim consilii mihi profecto taciti dabitis*] Sermocinatio ista non decet iudicum gravitatem; ideo *taciti* dixit; sic agit autem, ut ostendat se non debere horis legitimis abuti ad bis accusandum Verrem; quum possit pro una actione testimoniis uti tantum.

perficiam ut nemo] Nunc illud est, quod postea dicet: *et ne aliter quam ego velim meum laudet ingenium.*

in alia tempora reservemus] in secundam actionem.

auctoritatibus] confirmationibus eloquentiae scilicet. [1]

ex istius tempore et causa] Sensus est: non ingenii tui est, quod contra me malitiose exis; sed hoc ita expetit tempus huius, hoc est, periculum Verris, et mala causa quam suscepisti.

secundum binos ludos] Post binos ludos, Votivos ac Romanos.

ante primos ludos comperendinem] Id est, me et te dixisse profitens, comperendinationis iudicibus faciam potestatem.

astuta] urbana; etenim urbs ἄστυ dicitur. Terent. *an in astu venit?*

cupi-

1) *Ridicula interpretatio.* Auctoritates *sunt testimonia sive publica sive privata, quorum* auctoritate *aliquid probatur. Eae hic opponuntur* literis s. tabulis.

cupiditas] corruptionem iudicum significat.

in quibusdam iudiciis] Terentii Varronis, ubi discoloribus ceris usus est, et ubi, ut supra diximus, elusit nobiles pueros.

assiduum] molestum, addictum.

ex eo loco ex quo] de Rostris scilicet.

hoc munus aedilitatis] Allusit ad ambiguitatem muneris, et Verris nomen bestiam praeferentis. [1]

qui aut deponere] *deponitur* in sequestri; *accipitur* ab eo, qui corrumpitur; *recipitur* i. e. promittitur ab eo, qui pro iudicaturo spondet; *pollicetur*, qui apud se dicit aut praemium aut sententiae potestatem esse; *sequestres* sunt, apud quos pecunia deponitur; *interpretes*, per quos iduucitur pactio.

Cap. XIII. *inter decem annos*] Recte dicit; hoc enim tempus, quo senatus iudicat victore Sulla ab ordine equitum transferente iudicia.

annos prope quinquaginta] tanto enim fere tempore equester ordo iudicavit lege Sempronia.

sublata populi Romani potestate] scilicet sublata provocatione ad populum h. e. ad tribunos plebis.

Q. Calidius damnatus dixerit] L. Calidius, M. Calidii oratoris pater ex praetura Hispaniensi accusatus a Gallio, pro quo postea Cicero dixit, atque damnatus, quum sensisset iudicibus

1) *Ineptissimum hoc est Asconii commentum, quasi Cicero dixisset, se, ut aediles solebant munera populo dare, et feras bestias, quae in circo depugnarent producere, sic in aedilitate sua Verrem, tamquam porcum masculum muneri loco editurum. Ceterum pro vulg.* bestiae *scripsi* bestiam.

pecuniam contra se datam; in eos iudices, qui parvo pretio corrupti se damnaverant, exclamavit: vel idoneam, inquit, mercedem pro meo capite pacisci debuistis; hoc saltem honestatis esset in vobis, ut hominem praetorium non vili pretio venderetis; et *honeste* ironice dictum est.

lis aestimata sit] hoc est pecunia, de qua lis fuit, et propter quam condemnatus est, in summam redacta, quae de eius rebus exigeretur. Duae res enim consequebantur damnationem; altera redditio pecuniae iis ad quos pertinebat, in quo vel simpli vel dupli, vel quadrupli ratio ducebatur, altera exsilium.

qui ambo peculatus damnati sunt] Quid hoc, inquiet quispiam, ad iudicium corruptum pertinet? Respondebimus litis aestimationem fieri non solum ex titulo propositi criminis, sed etiam ex aliis probationibus, quae ex ante actis rebus apud iudices constiterint; hi peculatus crimine proposito, etiam quas iudicando pecunias ceperant, reddiderunt. Similiter absolvitur etiam illud, quod supra de pecuniis repetundis positum est.

qui C. Verre praetore urbano sortiente] Sic hoc criminose dicit, quemadmodum supra, Hortensio praetore, et totum hoc magis invidiose, quam vere, dicitur; nam ipse Verres pro testimonio dixit, in Iuniano iudicio adulteratos fuisse tabellas suas, in quibus suppositi iudices essent ad sententiam corruptam ferendam.

quem incognita causa condemnarent] quum causam ante non audissent; significat autem C. Fidiculanium Falculam, qui ad complendam Oppianici damnationem dicebatur esse suppositus.

quod inventus est senator] Stalenum dicit ab utraque parte fuisse corruptum; quod adver-

sus eum recitatum postea in Cluentiana oratione vix purgat, ubi dicit a solo Oppianico sestertium DCXL C. Aelio Staleno iudici data pro numero iudicum qui corrumpendi essent.

ut discoloribus signis] Iam supra dictum est. Signa autem alii ceratas diverso colore tabulas, alii ab iudicibus appositas tabulis ceras diversi coloris aiunt, ut hoc signum esset ad voluntatem rei sententiae scriptae.

iuratorum hominum] iudicum scilicet, qui in leges ante, quam iudicarent, iurare consueverant.

Cap. XIV. *se habere hominem potentem*] Hortensium vult intelligi; scit enim hoc nimis valere ad minuendam eius auctoritatem.

apud M' Glabrionem] praetorem praesentis anni, quique praeesset huic iudicio.

Cap. XV. *neque enim ullam aliam ob causam populus Romanus*] per annos continuos tres populus Romanus illo tempore tribunitiam potestatem flagitabat: hoc Cicero utitur ad invidiam iudiciorum et infamiam senatu iudicante.

qui Cn. Pompeio] In invidia tunc Pompeius fuit, quod Consul redderet populo tribunitiam potestatem; sed totum Tullius ad sui temporis commodum refert, ut etiam Catuli sententiam in senatu demonstret.

quum primum concionem ad urbem cōnsul designatus] *ad urbem*, in urbe;[1] et sic

1) *aut prorsus erravit Asconius, si dixit* ad urbem *esse i. q.* in urbe; *aut verba* in urbe *interpolatori tribuenda sunt. Certum est enim qui ex provincia cum imperio rediissent urbem ingredi haud potuisse, nisi imperium deponerent. Itaque qui triumphum sperabant ibi decretum iri,* ad urbem, *i. e.* ante urbem *ma-*

dici solet de iis, qui cum potestate provinciali aut nuper e provincia revertissent aut nondum in provinciam profecti essent. Pompeius autem pro consule de Hispania, Sectorio victo, nuper venerat, et statim habuerat concionem de restituenda tribunitia potestate Palicano tribuno plebis.

Cap. XVI. *homines in speculis sunt*] scilicet equester ordo, et urbana plebs, et omnes, qui favent Tribunitiae potestati.

observant] modo *speculantur*, alias *venerantur*. Virgilius: (*Ge. IV.* 211.)

Praeterea regem non sic Aegyptus et ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant.

Post legem tribunitiam] ex quo lex fertur de tribunitia potestate restituenda.

unum hominem vel tenuissimum] pauperem, qui unde iudices corrumperet, non haberet; Dolabellam autem significat.

quod tametsi non reprehendunt] potuit enim dici: quid ergo? noxius si pauper est, non est damnandus?

non gratia] non vult amicum videri Hortensii Verrem, sed tantummodo praedae participatione sociatam.

non cognatione] Hoc ad Metellum collegam Hortensii pertinet, qui illum, tanquam si sit cognatus, defendit.

mediocri vitio] mediocria vitia sustinebit, si quis nimia servitute patrocinium meruerit, aut assentatione aliqua defendi meruerit.

investigare] ratione.

---

nebant cum lictoribus et fascibus, donec triumphantes urbem ingrederentur, triumphoque peracto imperium deponerent.

consequi] via. Hoc totum ad terrendos a corruptione iudices dicitur.

post haec constituta iudicia] senatoria iudicia dicit, per hos X annos Sullae legibus constituta.

Cap. XVII. *qui iam pridem inventus est*] Verrem dicit.

quo loco sis] in tribunali.

fac tibi paternae legis Aciliae] M' Acilius Glabrio legem Aciliam tulit de pecuniis repetundis severissimam, ut qua ne comperendinari quidem liceret reum.

fortissimum patrem] M' Acilium Glabrionem.

sapientissimum avum] Scaevolam dicit, iuris peritissimum, qui cum Cn. Pisone Consul fuit, quo anno Tib. Gracchus occisus est.

gravissimum socerum fuisse] Scaurum significat.

Scauri constantiam] Inde subiecit, quid sit constantia; et animadvertendum, hanc esse artificiosam laudationem iudicum ad benivolentiam, quae tamen ab assentationis suspicione semota est.

ad suspicionem criminis] quod multum rapuit.

ad rationem salutis] ut corruptis iudiciis reus reservetur.

Cap. XVIII. *servi designatorum consulum*] mentionem facit illius rei, quam de Metello supra monstraverat; quod Siculos domum arcessitos iam ante conterruit.

quadraginta diebus interpositis] iis qui sunt per binos ludos, votivos atque Romanos; quos alii bini consecuturi erant, Victoriae atque plebeii.

quum dati frequentia totius Italiae Roma discesserit] Frequentiam dicit plebis rusticae, cui voluit iudicii exitu notam esse integritatem suam. Convenerat autem ex municipiis uniuscunque modi multitudo, aut propter comitia suffragiorum causa, aut ludorum votivorum Romanorum, Victoriae, plebeiorum, aut ut censerentur apud Censores Gellium et Lentulum, qui tunc erant.

huius iudicii et laudis fructum et offensionis periculum vestrum] figura Zeugma; ad singula enim subaudiendum est, puto esse oportere.

faciam hoc non novum, sed ab iis, qui nunc principes nostrae civitatis sunt ante factum] Verum dicit. Etenim L. Licinius et item M. Licinius, ambo consulares; Marcus vero etiam triumphalis fuit; Hi quum accusarent L. Cottam, non usi sunt oratione perpetua; sed interrogatione testium causam peregerunt.

illud a me novum cognoscetis] in eo se dicit novi aliquid allaturum, in quo diligentius crimen expositurus est, quam qui antea breviter accusaverunt.

ut ubi id interrogando] Apparet ex hoc dicto testes suos etiam ipsum accusatorem interrogare consuesse.

argumentandi dicendique sit] *argumentari* est argumentis uti ad rem probandam; *dicere* amplificatione uti ad rem dilatandam et ad delectandum commovendumque auditorem oratione perpetua.

si quis erit qui perpetuam orationem] vides, quod argumentis se usurum non negat iam modo, quamquam perpetuam orationem se neget habiturum in hac actione, quae prima est.

perpetuam orationem accusationemque] Bene haec separavit, ut ostenderet etiam sine perpetua oratione accusationem tamen esse, et ut intelligi posset, ut res non una sed ut duae sint.

nunc id quod facimus, ea ratione facimus] Inconsequens locutio, et obscura non minus est, quam illa in fine orationis pro Ligario; nisi forte *facimus* semel ponitur.

quum multa libidinose, multa crudeliter in cives atque socios] a specie coepit, et subiunxit genus dicendo postea *in deos atque homines* sed non est vitium, quod pro auxesi positum, non pro ratiocinatione est.

sestertium quadringenties] Diximus de hac quaestione summae variae. In Divinatione enim sestertium millies dixit; quod solvimus, quod adhuc non erat insinuata criminum ratio Ciceroni; et quod ex persona Siciliae loquebatur, augere voluit veritatem; et quoniam spe dupli vel quadrupli repetitionis, quantumvis accusatori progredi licuit. Nam quamvis sestertium octingenties dupli nomine exigi usus est, sestertium tamen quadringenties tantummodo repetitum est; ad gratiamne Hortensii, an suam, an etiam conniventia Ciceronis ipsius, parum comperimus.

Dixi] Moris veterum fuit, quum satis visum esset fluxisse verborum hanc sibi necessitatem finiendae orationis imponere, ut dicerent ad ultimum: *dixi;* quod etiam, ab utraque parte oratione consumpta, ut in consilium dimitterentur, [1] praetor solebat pronuntiare: *dixerunt;* bene ergo Tullius denuntians adversariis compendium brevitatis hoc verbo usus est, *dixi.* Non autem

1) *scil.* iudices *quod vocabulum hic forsan excidit.*

ibi finitur prima actio; inducentur enim dehinc a Tullio testes; quorum verba in oratione conscribere, nullius elegantiae fuit. Multis autem diebus prima actio celebrata est, dum testes Verris producuntur, criminum diversorum, dum recitantur publicae privataeque literae; quibus rebus adeo stupefactus Hortensius dicitur, ut rationem defensionis omitteret; adeo perculsus Verres ut in exsilium abiret sua sponte; nec quid amplius in iudicio gestum est, nisi quod Tullius metuens, ne tantum negotium paene tacitum praeteriret, finxit Verrem comperendinationi praesto fuisse, ut bis defensus accusaretur iterum. Et quemadmodum victoriae consuluerat brevitate dicendi, ita laudem eloquentiae tamquam repetita accusatione est consecutus, reliquorum conscriptione librorum, qui ceteros consequuntur.

IN

CICERONIS
ACTIONIS SECUNDAE
IN
C. VERREM
SEU
ACCUSATIONIS
LIBRUM PRIMUM
ASCONII PEDIANI
NOTAE.

ARGUMENTUM.

Deinceps haec omnia non dicta, sed scripta sunt contra eum, quod ita factum est. Fingit Cicero adesse in iudicio Verrem comperendinatum, et respondere citatum et defendi. In ceteris enim orationibus defensor futurus, accusationis officium his libris, qui Verrinarum nomine nuncupantur, compensare decrevit, et quoniam accusare multos indecorum Tullio videbatur, in una

causa vim huius artis et eloquentiam demonstrare. Nam et bene intelligentes omnem virtutem oratoriam quaecunque in criminationibus constituta est, hic expressam vident, et contra ex hoc defensionum vim in ceteris orationibus et nervos eius ex hac virtute cognoscunt, quae in opprimendo exprimitur reo; igitur rerum scena sic facta est, ut dicit Tullius, non autem acta res est. Adest, inquit, Verres, respondet, defenditur. Ergo quum prima actione accusatus sit ac defensus Verres, nunc velut defensus iterum (sic enim mos erat,) in altera actione, accusatur ad ultimum rursus oratione perpetua. Crimina repetundarum, et alia pleraque ex anteacta vita saepe firmantur. Sumitur etiam hinc saepe *defensio. Omnis enim confirmatio ab attributis personae et negotio sumi solet. Ergo attributa personae maxime in anteacta vita quaeri solent, negotium in ipso crimine. Libros igitur pro qualitate criminum Tullius dividens ànteactis unum dedit, hunc scilicet solum; crimini ipsi repetundarum quatuor: unum de iure dicendo, alterum de re frumentaria, tertium de signis, quartum de suppliciis. Ad hanc enim similitudinem poeta Virgilius Minoëm iudicem apud inferos, tanquam si praetor sit rerum capitalium, quaesitorem appellat. (Aen. VI. 432) Dat ibi sortitionem, ubi urnam nominat; dat electionem iudicum, quum dicit: „consiliumque vocat;“ dat cognitionem facinorum, quum dicit: „vitasque et crimina discit.“ Ergo hic liber qui de anteacta vita est statum necesse est coniecturalem habeat. Capita au-*

tem quae ipse Tullius fecit, dividendo totam hanc accusationem, sunt haec. Primum in Quaesturam; deinde in legationem et vice-quaesturam; tertio in praeturam urbanam, quarto in praeturam Siciliensem. Nam quum omnes eius actus quaesturae nomine, legationis, praeturae urbanae, Siciliensisque quadripartita librorum divisione cognoscantur; anteacta eius omnia hoc libro comprehensa sunt ad eorum fidem, quae post dicentur. Prooemia sane huius libri in simulatione constituta sunt, quasi verae accusationis; in Verrem audentem adesse atque defensum; in exhortatione iudicum ad recte iudicandum; tum in minis contra adversarios; et in exhibenda ratione officii sui, cur ita maluerit accusare, ut prima actione tantum testibus uteretur. Quae omnia eiusmodi sunt, ut non tam nova dicere, quam dicta libri superioris instaurare videatur. Post haec omnia ipsius Ciceronis per honores Verris cum criminibus iunctos, divisio per ordinem currit.

Cap. I. *neminem vestrum ignorare arbitror*] Hoc totum figmentum est Ciceronis, ut sequentium librorum vera actio videatur. Nam Verres iam sua sponte elegit exilium.

respondet] Recte dictum est *respondet*. nam apud veteres et iudices et rei et accusatores, et defensores citabantur a praecone praetoris.

patior iudices] quum dolere debuerit resisti sibi pari et aequo animo ferre dicit, ut pugnam victoria consequatur.

Cap. II. *neque enim salus ulla rei publicae maior est*] Eadem repetit, quae in prima actione dicta sunt, e re publica esse damnari Verrem.

diligenter reiectis] reiectos iudices pro electis intelligi convenit. Ibi enim reiectio iudicum, ubi et retentio continetur. In reiectione autem accusatoris vel fides accusationis vel praevaricationis perfidia, ut supra dixi, apparet.

et prope depositum] desperatae salutis sic et Virgilius (*Aen. XII.* 395.)

Ille ut depositi proferret fata parentis

postremo ut esset hoc indicatum] Subauditur, *accessi*, ἀπὸ κοινοῦ ad omnia, quibus hoc verbum in hac sententia convenit.

homo est enim nocentissimus] Terentius: (Eun. V. 8. 48.) *et habet, quod det, et dat nemo largius* et de persona: *fatuus, insulsus, tardus stertit.* (Eun. V. 8. 49.)

impie nefarieque commisit] Nefandum est non fandum; nefarium, quod sacra polluit farrepio solita celebrari. Ergo nefarii sacrilegi.

Cap. III. *agunt eum praecipitem*] Proprium Ciceronis et in orationibus et in dialogis, et in epistolis saepius eandem sententiam dicere, et uti eloquentiae [1] diversis modis in iisdem sententiis, tamen ab aliqua occasione repetitis. Nam et hic repetitio furoris, in qua videtur insaniae Verris causam velle demonstrare. Est enim hic locus de suppliciis irrogatis; ubi ostendit cives Romanos Verrem pro praedonibus occidisse.

religiones vero ceremoniaeque] De signis et furtis tacet modo, quasi minus idoneos ad furorem avaritiae.

1) *Sic Ms. Graev. Vulgo* eloquentia.

supplicio communi] aestimatione litis et exsilio.

cui damnari expediret] quia minor in damnatione poena, quam in concione populi Romani, et in eorum animadversione.

Cap. IV. *non istum maius in sese scelus*] Non istum modo terret, sed subtiliter etiam iudicibus comminatur.

non is reus] qui est nocentissimus.

non id tempus] quod invidiosum senatui est.

non id consilium] quod ex optimis viris tale est, ut si quid in ipso culpae fuerit, sperari melius ex senatu non possit.

ne actor quidem] Tullius scilicet, in quo omnia ad vincendum parata.

ad aliud iudicium] populi scilicet et equitum Romanorum.

alieno nomine a quaestoribus urbanis] quaestores urbani aerarium curabant, eiusque poenas expensas et acceptas in tabulas publicas referre consueverant. *Alieno* autem *nomine* dicit, Carbonis nomine et exercitus eius; nam consulis et militum eius nomine pecunias ex aerario sumptas avertit, conversus ad Sullam bellis civilibus. Vel *alieno nomine* ad frumenti eruptionem, quod Siculis non persolvit. [1]

de capite] Hoc in Sicilia fecit gratiosus in decumanos, ut frumentum in auctione promissum ab decumanis usibus populi Romani (quum illi freti Verris gratia licerentur quam plurimo) de summa detraxerit, minusque eos inferre passus sit annonae populo Romano, quod illicitum probatur multis documentis.

1) *altera haec interpretatio* h. l. *non est admittenda.*

M. Marcelli et P. Africani monumenta] Signa concessa et reportata Siculis a M. Marcello et Scipione Africano. Nam Marcellus donavit, quae victis Siculis ademerant Poeni.

Cap. V. *meditetur de ducibus hostium*] Hic crimen de suppliciis esse cognoscitur; in hoc enim libro haec latius explicantur.

alios in eorum locum subditos] Captis praedonum ducibus Verres illos quidem remisit accepto pretio; pro illis autem mercatores innocentissimos partim trucidavit, partim domi suae privatim reservavit, quod diceret, timuisse se, ne sibi crimini daretur, eos ipsos a se pecunia liberatos esse.

usque dum per me licuerit] quantum in ipso fuerit. An hoc? Domi suae privatus, quod est maiestatis crimen, hostes publicos habere non dubitavit, sed finem fecit huius audaciae me cogente, qui institi, ut de eius domo in publicam custodiam ducerentur.

quo me iam pridem vocat populus Romanus] se dicit, quia aedilis est factus, ut defendat libertatem populi Romani.[1]

qui cognitores homines] Hoc genus defensoris in iure *cognitor* dicitur, maxime quum de alicuius statu agitur. Ipse alibi: *cognitorem iuris sui.*

quinque et XXX] ac per has totus populus Romanus. Tribus principio tres fuerunt, Tatiensis una, a Tatio rege, Rannes[2] altera a Romulo,

1) *Nullus hic est ad aedilitatem respectus. Nihil aliud ait orator, quam se iam ad id crimen accedere quo libertatis et iura civitatis Verres infregisse arguatur, de quo iudicium sit penes populum.*

2) *Sic Ms. Vulgo* Ramnensis.

Luceris altera a Lucumone, sive Lucretino, sive a luco, quem lucum Asylum vocaverat Romulus. Post de nominibus Sabinarum plures ſactae, quibus deprecatricibus parentum bellum maritorumque finitum est. Ad postremum XXX et V factae. Obtinuerunt autem nomen aut a tributo dando, aut quia primo tres fuerunt, unde etiam tribuni dicti.

religionem] quia iurati testes dicebant.

latumiis] Latumiae carcer Syracusis. Latomiae autem lingua Siculorum lapicidinae dicuntur, id est, loca caesis lapidibus exsecta.

de loco superiore] de rostris, quippe qui aedilis sum factus.

Cap. VI. *quo in numero e vobis complures fuerunt*] Alia enim sortitione nunc sedent; alia [1] id divinatione constituendi accusatoris fuit.

inimicitias iustas] Ad aliud argumentum victoriam suam interpretatus, simpliciter fatetur, quod in divinatione expugnaverat, non idoneam fuisse causam accusandi Verris Caecilio commentitiam simultatem. An *iustas inimicitias* magnas dicit? ut e contrario Virgilius *(Georg. III.* 347.)

Iniusto sub fasce viam dum carpit.

quum id postularet] Bene addidit, quia in divinatione huiusce rei mentio facta non erat.

vim in inquirendo tantam habui] dicit plura crimina inveniri potuisse, quam inventa sunt, si vellet Tullius non ad legem repetundarum inquisitionem facere, sed ad universa, quae commiserat Verres. Nam certe quantum abstule-

1) *scil.* sortitio.

rit ex Sicilia Verres, non quantum flagitii commiserit, dicere accusatorem causa compellit.

ne quis de mea fide] Et Verris pecuniosi rapinis invidiosum, et apud iudices plurimum valet; ut non sine causa de constantia Cicero dubitare videatur. Et valet ad suspicionem magnopere, immo opinionem vel potius fidem redempti Hortensii et fautorum Verris ad defensionem eius, quo se quoque e suspicione hominum non excepit Tullius.

sciebam in reiiciendis iudicibus] Multi, inquit, ita subtiles fuerunt praevaricatores, ut in tota actione fideles actores esse viderentur; qui tamen non effugerent suspiciones hominum, quum in reiiciendis iudicibus versarentur. Reiiciens enim malos, et retinens bonos, verus accusator intelligitur. Qui vero contra facit, ut sit impedimento ceteris, et si rem astu tegat, facile tamen de hoc intelligitur, quod praevaricator exsistat. Et est bona occasio cum causa laudandi iudices oratoris.

post hunc statum rei publicae quo nunc utimur] qui est per X annos, ex quo Sulla vicit, ex quo iudicat senatus.

quam iste laudem] Vitat argumentum, quod ipse Rhetoricorum primo reprehendit, et commune appellavit.

qui quum P. Galbam iudicem reiecisset] Bonum.

M. Lucretium retinuit] Malum scilicet. Sed tamen scire vos convenit hunc Lucretium a Cicerone esse reiectum. Neque enim praesentem iudicem vituperare fas fuit.

reiici passus esset] ac per hoc reiecisset ipse.

contra honorem meum nihil posse] quia non sum aedilitate deiectus.

deinde

deinde reliquis diebus] Apparet, multis diebus prima actione accusatum productis testibus Verrem.

non enim spolia C. Verris] ut quadruplator, qui de condemnati bonis ipse aliquid sumam.

sed existimationem] ut bonus civis existimarer.

cum causa] cui rei contrarium est *sine causa.*

rei publicae consulere] subaudiendum est ad omnia *meum fuit.*

abstulerit] pro certo habuerit, persuasum sibi crediderit.

quanto periculo venturi simus ad eos iudices] Vult intelligi, metuendum esse senatui, ne equites Romani iudicent, quos non solum pro integris, sed etiam pro inimicis nobilitatis vult populus Romanus iudices esse.

a porta subito retraxisset] Hoc comminiscitur Cicero, ut credamus veram fuisse secundam actionem, quae secundum veram gestorum fidem non dicta sed scripta est.

non sine causa] Corruptis iudicibus scilicet.

nunc ne novo querimoniae genere] Astutia Ciceronis fuit, utendo testibus, ut nihil reliqui esset Hortensio, nisi ut eos interrogare posset. Dicendi autem facultatem nullam ei dedit, nihil ipse dicendo. Etenim metuebat, ne si locum dicendi invenisset Hortensius, brevitatem temporis longa oratione consumeret; ut secunda actio ad alios iudices, qui corrumpi possent, aliumque praetorem post Kal. Ian. perveniret, consulibus futuris se et Metello, fautoribus Verris. Haec ita sunt, quemadmodum dicimus, sed Cicero sic proponit querelam Hortensii, ut et iniusta et ridicula esse videatur. Et est ordo: nunc ne no-

vo querimoniae genere uti possit Hortensius, morem illi geram.

Hic tu fortasse eris diligens] Apostropha ad ipsum Hortensium, qua ostendit, non posse se cogi, uti oratione perpetua, et omnibus horis suis si nolit uti. Et mire horis dixit, quum dies sint plurimi; ut ostendat nimiam diligentiam, et eas horas dicentis dictione esse complendas. Veteres praeterea horas generaliter dicebant more Graecorum.

quod mihi lex mea causa dedit] De commodo proprio licet unicuiqne detrahere, praesertim quum inde adversario nihil possit esse incommodi.

ea re quidem] ut quaestionem propositam infirmaret, causam propositionis affinxit, quae sibi solutionem propositi, quam volebat afferret.

adimo enim comperendinatum) comperendinatum pro comperendinatione posuit; et est sensus: Aufero vobis molestiam bis dicendi. Sed quid? dicet utile esse bis dicere? Et mihi ego denego hanc utilitatem, in qua re cur me accuses non habes. Aut enim comperendinatio propter me magis, quam propter te, est instituta; aut non magis propter te, quam propter me. Si enim numerum dicendi consideres, ex regno res est; si ordinem, ego sum prior et ultimus. Nam simul accusator dixerit, respondet prima actione defensor; et rursum comperendinato iudicio dicit prior defensor, et defensionem tamquam duplicem in medio positam obruit ultimus accusator.

Glaucia primus tulit] Ante legem Glauciam de comperendinatione aut statim sententia dicebatur, si absolvendus esset reus; aut *amplius* pronuntiabatur, si videretur esse damnandus, quum dixissent iudices *non liquet*, hoc est, ob-

scura causa est. Itaque ea pars interposita dilatione dicebat, in cuius peroratione videbatur obscuritas. *Comperendinatio* vero utriusque partis recitatio est. Alii sic adnotant. *Comperendinatio* est secunda actio. Item, *comperendinatio* est ab utrisque litigatoribus invicem sibi denuntiatio in perendinum diem. Namque quum in rem aliquam agerent litigatores, et poena se sacramenti peterent, poscebant iudicem; qui dabatur post trigesimum diem; quo dato deinde inter se in perendinum diem, ut ad iudicium venirent, denuntiabant. Quo quum esset ventum, antequam causa ageretur, quasi per iudicem rem exponebant; quod ipsum dicebatur *causae coniectio*, quasi causae suae in breve coactio. Alii sic. Inter comperendinationem et ampliationem hoc interest, quod comperendinatio ex una tantum re dabatur, quum causam iudex non intelligeret. Et omnino, si videbatur iudicibus bona causa, absolvebant reum; si mala, non statim damnabant, sed hac excusatione parcebant. Nam quum condemnandi nota esset C litera, absolvendi A, ampliandi signum NL dabant, quo significabant *non liquere*, unde ampliatio nascebatur.

iudicari] dici sententia absolutionis. Hoc significat id quod sequitur.

cito absolvi] iudicari.

tarde condemnari] ampliari.

Aciliam legem] Acilii Glabrionis patris huiusce Praetoris; de quo etiam supra dixit, quae lex neque comperendinationem neque ampliationem habet.

mittam in consilium] id est, perorabo. Nam mittere iudices in consilium est dimittere iudices ad sententiam dicendam, ubi allegatis omnibus argumentis orator dixerit. *Dixi.*

in hoc quidem genere causarum] coniecturali scilicet.

sestertium quadringenties] In Divinatione *millies* dixit. Sed cur ita variaverit fidem summae, iam in superioribus diximus.

nomina sua exegisse] Tituli debitorum nomina dicuntur, praesertim in eis debitis, in quibus hominum nomina scripta sunt, quibus pecuniae commodatae sunt. Cui rei contrarium est, mutuas accepisse. Ergo nomina debita vel debitores.

Haec eadem se audisse dicerent] Apud antiquos de auditione testimonium dicebatur.

ut in testibus interrogandis] tenere debemus interrogationes testium et accusatoris et defensoris esse, et eius, qui producit, et eius contra quem producuntur.

sed etiam populus R.] qui circum subsellia coronam facit.

interposuistis accusatorem] qui iste accusator, vel quem accuset in priore libro iam notavimus. Quod autem dicit, *menses mihi tres quum eripuissetis*, hoc dicit C et X dies inquirendi in Sicilia postulavi; consequens erat, ut etiamsi quinquagesimo die rediissem, statim accusarem; quod ne possem facere, interposuistis accusatorem quendam cuiusdam ex Achaia rei, qui sibi C et VIII peteret; ita factum est, ut quamvis ego festinato rediissem, ille adhuc proficisceretur, non potuerim tamen agere, donec complerentur illo absente C et VIII dies. Sic enim erat a Praetore legibus ordinatum, ut si intra centum et octo dies ille inquisitor Achaicus advenisset, priore loco ageret; ita factum est, ut prope tres menses sine ludorum impedimento ad agendum appositos sine causa Tullius amiserit, adversariorum dolo;

centum enim [et octo dies plus quam tres menses sunt.

ut quum horis nostris] XX diebus scilicet; hi enim dabantur ad accusandum legitimi, totidemque defensori ad respondendum.

ne quem nemo priore actione defendere ausus esset] Testes tabulaeque facti dari solent; itaque ab accusatore dantur; non facti non dantur testes; ergo nihil prosunt a parte defensoris. Quid ergo facit pro defensore? Oratio scilicet, cuius potestatem Hortensius non habuit, tacente accusatore; non ergo defendere Verrem non ausus est, sed quia non poterat, ut volebat, in totum praetermisit Hortensius.

si quam diem qui istum eripiendum redemerunt] Fingit Tullius pervenisse ad se pactionem eorum, qui in se susceperant procurationem corrumpendorum iudicum et liberandi Verris quos ita in cavendo scripsisse dicit, pro eo se promittere corrupturos esse iudicium, si post Kal. Ian. de Verre iudicarent.

in eam diem] Quam ego essem stultus, inquit, si quam diem illi in promittendo elegerant, ego in accusando non effugissem, praesertim, quum possem effugere, si imprudens non essem.

Cap. XII. *nunc mihi temporis eius quod mihi ad dicendum datur*] Alii fecerunt hoc dies XX, alii pauciores, alii plures. [1]

aut ex isto quem sui simillimum produxit] Reprehendunt homines stultissimi Tullium, quod in filio Verris innoxiam laedat aetatem ignorantes illum accusatoria arte providere; ne in epi-

1) *Hic laborat constructio. Fortasse scripserat Asconius:* aliis dederunt dies XX, aliis pauciores, aliis plures.

logis productus ab Hortensio conciliet misericordiam iudicum patri.

lenonum, aleatorum, perductorum] *Lenones* sunt scortorum, *perductores* etiam invitarum personarum, et in quibus pugna exercita legibus vindicantur.

quaestor Cn. Papirio consule fuisti] Uno nomine Cn. Papirii Carbonis et tempus criminis significavit et crimen. Legitur tamen et *Consuli.*

Cap. XIII. *obtigit tibi consularis*] provincia subauditur.

dissensio civium] leviter dixit bellum civile gravissimum Sullae cum Marianis.

quid sentire debueris] cum quibus facere.

ac sorte] Potuisti enim et debuisti, si nolles, repudiare illam sortem aut susceptam tueri.

pecunia attributa] quae in stipendium militum de aerario a tribunis aerariis adnumerari quaestori solet ergo Verri adnumerata intelligitur.

voluntatis assensionisque illorum] Sullanorum scilicet.

compilarit] pilos pervellerit, sic fraudaverit furto, ut ne pilos quidem in corpore spoliatis reliquerit.

ad nobilitatem hoc est ad suos] Totum hoc per ironiam dicitur in Verrem et Verris defensores.

Cap. XIV. *accepi, inquit*] Referri ad aerarium ratio solet pecuniae publicae a quaestoribus. Verres igitur retulit, sed Tullius hoc reprehendit; primo falsam hanc brevem relationem esse, deinde iccirco acceptam, quia proditor Carbonis favorem sibi apud Sullam comparaverat;

nam paucis verbis, quid acceperat, quid reliquerat, dixit.

dedi stipendio, frumento, legatis] Haec omnia nomina sunt erogationum; quibus aut stipendium militibus dedisse se, dicit Verres, aut frumentum coëmisse in annonam exercitus, aut legatis et proquaestori in sumptum dedisse; eis enim alimenta de publico dabantur.

pro quaestore] id est pro officio quaestorio; significat autem quaestoris annonas; sibi imputat pecunias publicas datas Verres; accepi, inquit, vicies ducenta triginta quinque millia, quadringentos decem et septem nummos.

cohorti praetoriae] Comitibus consularibus. Veteres enim omnem magistratum cui pareret exercitus, praetorem appellaverunt. Unde et praetorium tabernaculum eius dicitur, et in castris porta praetoria, et hodie quoque praefectus praetorio.

reliqui Arimini sexcenta millia] Haec summa cum ratione consentit.

hoc modo aut tu Hortensi aut ego] Ambo enim quaestores fuerant.

quae ne falso quidem potuit] Non enim verisimile est, tantae pecuniae rationem duobus versiculis confici potuisse.

oppidum sibi elegit Ariminum] Hoc oppidum Albinovanus Sullae prodiderat, dux ipse Marianus.

recita denuo P. Lentulo L. Triario quaestoribus] Hoc est caput lectionis relatarum a Verre rationum ad aerarium totius quaesturae eius.

non ut honos et dignitas] Pro nobilitate pugnante Sulla contra Marianos hac enim de causa se transfugisse aiebat Verres, ut dignitas et salus nobilitati restitueretur.

Cap. XV. *Idem fecisses, quod anno post M. Piso*] Exemplo urget Verrem, ut ostendat, quid facere potuisset, nisi furtum pararet.

Beneventi esse iussit] Beneventani plerique Sullani erant.

non modo non exsistit] emergit, exoritur, exsurgit.

Malleolo occiso] Oratorie pro mortuo occisum dixit. [Suspicioso verbo, *occiso*, usus est; nam non insistit, ut probet a Verre occisum esse, sed ita vult videri, quia Verri mors eius lucro fuit, propter *eam quam Cicero dicit hereditatem*, alteram quaestoriae procurationis alteram tutelae, quia filii Metelli tutor factus est.]

quae in istum valebant crimina] Apertius hoc postea dicturus est Tullius. Etenim accusator Dolabellae volens indice Verre uti contra Dolabellam, librum criminum omnium Verris et Dolabellae Verri ostendit, et promisit haec se crimina non obiecturum, si sibi Verris et causam omnem Dolabellae proderet, et testimonium adversus eum diceret; quare Verres Dolabellam, cui Legatus, et pro Quaestore fuerat, oppugnare compulsus est. Inimicos autem accusatoresque Dolabellae, Caesarem dicit, nam Scaurus Dolabellam alium accusavit, nec damnare potuit. [2]

---

1) *Uncis inclusa e Ms. Graevii accesserunt, sed hic ibi correcta.*

2) *Utrumque falsum: Alius enim est Dolabella, quem Caesar accusavit: et iam supra ad Divinationem in Caecilium c. 7. Asconius utrumque confudit. Hunc Dolabellam autem Ciliciae praetorem a M. Scauro accusatum esse diserte dicit Cicero Act. I. in Verr. c. 39. ad quem locum ipsis illis quae Asconius paullo ante de accusatore Dolabellae narravit respicitur, ut vix credam ista verba* inimicos — potuit *Asconii esse.*

miser quum esset] *Miserum* pro *innocente* Tullius ponit.[1] Sic alibi: *Et erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari velint.*

Cap. XVI. *Ex communi calamitate*] Ex Sullanis temporibus scilicet. Defensionem de Sulla exclusit, ne liceret ei dicere Sulla mihi iussit, Sulla hoc fecit.

circumscripto] sublato, circumducto ac praetermisso. Alias decepto significat.

Cap. XVII. *Posteaquam Cn. Dolabellae*] Ἀνακεφαλαίωσις de Dolabella, nam supra de eius damnatione dicebat.

est alius mihi locus] de signis scilicet. An peculatus, si hinc evaserit Verres?

aestimatum] imposito pretio exactum secundum legem repetundarum.

Cap. XVIII. *ita magni fluctus eiiciebantur*] extra fines litoris exibant.

temporibus exactis] mensibus exactis.

Sacra putatur] Sic Virgilius: *(Aen. III.* 73.)

Sacra mari colitur medio.

elegerunt potius *sacra* dicere, quam id quod in consuetudine est *sacrata.*

ut ne Persae quidem] Cyro, Dario, Xerxeque duce.

diis hominibusque] quia non solum hostes erant, utpote barbari, verum etiam more gentis

1) *Hoc ineptissimum est.* Miser *dicitur Dolabella, quod damnatus est repetundarum neque in altero loco Ciceronis* miser *innocentem significat.*

suae, nullá diis in terris templa condenda esse credebant, praesertim quum uni soli, quem venerarentur, vix mundus ipse sufficeret. Erant ergo et aedium sacrarum et simulacrorum eversores.

Cap. XIX. *Equos muneraque*] quaerendum cur equos a ceteris muneribus separavit? an quia Asiani magno pretio aestimant equos?

quem quondam in comitio vidistis] Licebat enim mutua haec signa deportare Romam Aedilibus ad ornatum ludorum et rursum sociis reportare nec hoc crimen distulit in orationem, quae est de signis; quia specialiter crimen et breve est, nec habet, quod adiici possit.

Iunonis Samiae] Hinc Virgilius: (*Aen. I.* 16.)

Posthabita coluisse Samo.

non ad praetorem, sed Romam deferri oportere] Atqui legimus de Oppio et de Procilio, non apud populum Romanum depositas esse querelas, sed apud eos, sub quibus agebant aut quaesturam, aut legationem. Legatus autem Verres non Neronis, sed Dolabellae erat.

trierarchus] navi triremi praepositus. *Triremis*[1] ternos remorum ordines habet, ita et *biremis*, et *quadriremis* et deinceps dicuntur.

quum obsignandi gratia venissem] Moris fuit, ut accusator obsignaret domum, et clausa omnia eius, quem accusaturus erat, ne qua furto-

1) *In Ms. est* trieris *et postea* quatrieris. *Illud Graevius probat quia putat Asconium ostendere velle unde* trierarchus *dicatur; nempe a* τριήρης. *At potius rem explicare vult Asconius non veriverbium afferre. Ceterum haec Asconii nota in edd. ponitur ad finem capitis XIX. ut iam eius tempore transpositio verborum* qua de re non ad se pertinere *facta esse videatur.*

rum indicia aut in vasis, aut in signis, aut in literis constituta ab eo removerentur.

ad omnes columnas] Locus intercolumnium dicitur.

in silva] in viridario.

sub dio [1]] id est sub caelo; caelum Graeci τὸν δία dicunt; sed ita declinatur, hoc dium, huius dii, huic dio, hoc dium, o dium, ab hoc dio.

quamdiu alium Praetorem] Metellum scilicet, cum iudicibus, quos in horum locum, quemadmodum supra dixit, subsortiturum se Verres esse credebat.

nostris testibus, quam horis] Usus est enim prima actione Cicero magis testibus suis, quam horis, id est temporibus sibi ad dicendum lege datis. [2]

quaesitorem] Legitur et *quaestorem.* Si *quaesitorem* illum ipsum Glabrionem, cuius cura est, ut sociis omnia rapta reddantur; si *quaestorem,* eius ad quem rediguntur pecuniae ex proscripti bonis, et a quo sociis adnumerantur. *Sectorem* autem dicit aestimatorem redemptoremque bonorum damnati atque proscripti, qui spem sectans lucri sui, id est secutus spem aestimationis suae bona omnia auctione vendit et semel infert pecuniam aerario [3] vel sociis: contra hos igitur iam pugnat Verres, inquit Tullius, subtrahens omnia signa, non contra me, qui illum, etiam subtractis signis, testimoniis tamen possum convincere.

---

1) *Sic legit Asconius. At* sub divo *habent edd. vett. Victor Grut. Graev. Ern. et Mss. Pall. Cuiac. Utrumque usitatum esse Varro confirmat.*

2) *Vulgo* quam temporibus id est sibi *etc.*

3) *Vulgo* ex aerario, *vitiose.*

Cap. XX. *quem omnia intus canere dicebant*] Quum canunt citharistae, utriusque manus funguntur officio; dextra plectro utitur, et hoc est foris canere; sinistra digitis chordas carpit; et hoc est intus canere; difficile autem, quod Aspendius citharista faciebat, ut non uteretur cantu utraque manu, sed omnia, id est, universam cantionem, intus et sinistra tantum manu complecteretur; unde omnes quotquot fures erant a Graecis Aspendii citharistae in proverbio dicebantur, quod, ut ille carminis, ita isti furtorum occultatores erant; valet hoc proverbium et in eos, qui multum intestinis suis commodis consulunt, praeter honestatem.

artificio superasse] ut *interius* positus esset, qui *intus* cantare consueverat.

Pergae fanum antiquissimum] Apparet oppidum Pergam vocari cuius nominativus casus Perga est; ergo adverbium loci *Pergae-Fanum* religiosissimum templum unde *fata* petuntur.

Cap. XXI. *quid de L. Scipione?*] de quo quum senatus ambigeret, utrum idoneus esset, qui in Asiam contra Antiochum mitteretur, P. Scipio Africanus, frater eius, legatum se obtulit ad id bellum gerendum, et victoriam reportavit.

quid de L. Mummio] Legatorum populi Romani violatorum causa bellum adversus Corinthum Graecam urbem gessit populus Romanus eamque delevit duce Mummio: cur autem Graecorum triumphorum ponit exempla? Quia de signis loquitur, quorum copia apud Graecos est constituta.

omnes erant eiusmodi] boni scilicet.

P. Servilius] Bona occasio promerendi iudicis cum obtestatione coniuncta. Hic enim bel-

lum in Cilicia gessit, deque ea triumphavit captis Coryco, Olympo, Phasalide, tribus magnis eius terrae urbibus.

legatus quaestorius] legatum ex quaestore agens.

per triumphum vexit] Ferculis enim signa ante triumphantem vehi per pompam solebant.

ad aerarium perscribenda] Haec fuit veterum diligentia, ut quod quisque de subiugata provincia per triumphum apportasset, perscriptum in tabulis in aerario reponendis conservaretur.

figuram, statum] *Figura* est circa gestum situmque membrorum; *status* circa ornatum et habitum vestis insignium et armorum.

certe maior est] Non video, quid apportet hic sensus. Nihil enim mirum, diligentiorem esse Servilium quam Verrem, si ita est; nisi forte quod ait, *certe maior est*, sic accipiamus, quasi dicat, *vere maior est;* et quod subiunxit argumentum sit, virtutis quam voluptatis, maiorem esse fructum.

Cap. XXII. *dices tua quoque signa*] Oratoria πλάσει hanc sibi obiicit quaestionem, quae genus confessionis in se habet. Nam aedili atque praetori Hortensio et item Metellis rapta ex provinciis signa ad ornandum forum et comitium commodaverat Verres. Olim enim quum in foro ludi populo darentur, signis ac tabulis pictis partim ab amicis, partim e Graecia commodatis utebantur ad scenae speciem, quia adhuc theatra non fuerant.

comitium] locus propter senatum quo coire equitibus et populo Romano licet.

qui se iudiciorum dominos] Hortensium, ceterosque nobiles.

ex Asia atque Achaia] unde fuerant ista signa, per furtum ablata.

Cap. XXIII. *non arbitror illum negaturum*] Nam solebant magistratibus commodari reddenda.[1]

quoniam quidem cum imperio ac securibus] Εἰρωνεία μετὰ συγχωρήσεως. *Cum imperio ac securibus* bene; quia non licet negotiari magistratibus sed privatis.[2]

habeo et ipsius et patris eius accepti tabulas] id est acceptarum pecuniarum. Legitur et *ab eo* et *accepi*. Moris autem fuit, unumquemque domesticam rationem sibi totius vitae suae per dies singulos scribere, ex quo appareret, quid quisque de reditibus suis, quid de arte, foenore, lucrove seposuisset, quoque die et quid idem sumptus damnive fecisset. Sed postquam obsignandis literis reorum ex suis quisque tabulis damnari coepit, ad nostram memoriam tota haec vetus consuetudo cessavit. Dicit igitur Tullius habere se et patris eius tabulas, quoad vixit, et ipsius Verris, quoad confecisse dixit, ex quibus proditur quam multae tabulae pictae, quot signa apud eum, nullo emptionis iure, furto capta noscantur.[3] Remoraturque in eo, quod se dicat

1) *hoc nihil facit ad rem, qua de agitur. Et fortasse haec nota aliunde huc translata est.*

2) *ita lectionem constituit Graev. Vulgo:* quia licet negotiari equitibus et privatis *in Ms. Graev.* non licet. *Et Manut. habet* magistratibus *pro* equitibus.

3) *Vulgo edebatur:* quot signa apud eum nulla emptionis origine furto capta nascantur. *In Ms. Graev. erat* nulla origo iure furto. *Inde legendum esse vidit Graevius* nullo emptionis iure.

Verres non ex aliquo tempore coepisse literas domesticae rationis facere, sed ex aliquo tempore destitisse, quod factum nullo exemplo defendi potest.

de M. Antonio] Hic est M. Antonius [1] dissolutissimus curator totius orae maritimae, Cretae mortuus; de quo ipse dicet: *et post M. Antonii infinitum illud imperium senserant;* et quem Sallustius ait perdundae pecuniae genitum, et vacuum a curis, nisi instantibus.

est aliqua etiam huiusce rei ratio] vel mala, vel bona. Dicit ergo, etsi non bonam; apparet tamen esse aliquam rationem. Aut ipse hoc dicit. Bona ratio [2] numquam scribendi, iudicium perseverans de tabulis non conficiendis; aliquando coepisse correctio erroris in melius; destitisse quum coeperis mala ratio; est enim inconstantia et mutatio quaedam in deterius.

usque ad M. Terentium et C. Cassium Coss.] Ab horum consulatu videtur tabulas Verres rationum suarum destitisse consignare; quamvis a praesenti tempore non longe abest. [3]

alio loco, cuiusmodi sit, considerabimus] scilicet ad tegenda furta pertinet ista praetermissio rationum, ne conscriptis iis, quae ha-

---

1) *Errat Asconius. De M. Antonio oratore opinio erat hominum quorundam falsa eum tabulas non conficere; quod disertis verbis in eius persona Cicero scribit de Orat. II. c. 23. Hic autem, quem Asconius dicit, Antonius erat illius Antonii oratoris filius.*

2) *Non dicit Cicero bonum esse aliquem tabulas numquam confecisse; sed potius ait minime probandum esse. Hoc vero significat non prorsus inauditum ac novum esse, aliquem tabulas haud conficere.*

3) *M. Terentius Varro Lucullus et C. Cassius Varus coss. fuerunt A. V. C. 680. tribus annis ante Verris accusationem, quae incidit in A. 683.*

-buit, et iis, quae nunc habet, extraordinaria rerum possessio cerneretur.

atque utinam neges] Quum enim confiteris etsi improbe, videris tamen aliquid dicere, quum dicis, *emi non rapui.* Si autem negaveris et convinceris, et huiusmodi defensione nudaberis.

impluvium] Locus sine tecto in aedibus, quo inpluere imber in domum possit.

quae sectorem exspectant] Repetundarum causa ita se habet, ut si convictus reus sit, atque damnatus, pecuniam reddat aestimata lite, hoc est in pretium redactis omnibus furtis; quam summam pecuniae proscriptis eius bonis sectores curabant. Sectores autem dicti sunt, qui speciem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionabantur, quique iis pecunias pensitabant singulis; ac postea pro compendio suo singulas quasque res pecunia populo venditabant. Sola ergo haec duo signa dicit apud Verrem relicta, asportatis ad amicos ceteris signis.

Cap. XXIV. *ut credo*] Transitus ad aliam criminum speciem. Non enim haec, quae ante acta sunt, sic dicit, tamquam Siciliensia crimina, propria huius cognitionis, quae per singulos libros constat esse divisa, ut de iure dicundo, de re frumentaria, de signis, de suppliciis.

ad summum Graecorum otium] Dixit hoc secundum illam sententiam de Graecis habitam, quos otiosos et leves esse consensum est.

Cap. XXV. *quum iste a Cn. Dolabella efflagitasset*] Ergo non e re publica ire coactus est, sed ut mitteretur ambitione perfecit. Nicomedes autem Bithyniae rex est, Sadala Thraciae, ambo socii populi Romani.

Iani-

Ianitorem quendam] Ianitorem quum dixisset, addidit *quendam*, ut ostenderet non appellativum nomen esse, sed proprium.

videant] si in promptu res.

investigent] quam non videant. Et ideo posterius positum.

homo factus ad istius libidines] In nascendo sors est, in faciendo industria. Bene ergo non natum sed factum dicit. Non enim naturam perductores procreare Verri, sed ipsum sibi docendo post eos fingere.

Cap. XXVI. *quum suae partes essent*] id est vicissitudo tangeret. Simul enim ostendere vult, nec suscipiendum sibi esse nunc hospitem, et quum suscipiat, condignum solere suscipere.

una cupiditate] *una* vel praecipua vel vere una. Extra quam non iure, non more, non honestate, moreretur.

ius suum] Ne Rubrium pateretur.

laborabat] Bene, quia invitus susceperat hospitem se indignum.

quid opus esset] ut mulieri scilicet vis afferretur.

Graeco more biberetur] Grandibus, inquiunt, poculis, et meracis potionibus, qui non intelligunt dicta Ciceronis, et hoc putant Graeco more potare. Est autem Graecus mos, (ut Graeci dicunt) συμπιεῖν κυαθιζομένους, quum merum cyathis bibant, salutantes primo deos, deinde amicos suos nominatim. Nam toties merum bibunt, quoties et deos et caros suos nominatim vocant.

poscunt maioribus] Sunt qui producta scilicet O litera *poscunt* [1] legunt, quasi saepe pe-

---

1) *fortasse hic* potitant *scripserat Asconius, et paul-*

tant. Sed *poscunt* provocant intelligendum est, ut sit sensus: provocant se invicem, maioribus autem poculis poscunt a pincerna, id est petunt, ut subaudiatur *bibere*.

Cap. XXVII. *quaerunt, quid optimum factu sit*] Adeo non Graeca levitate res gestae sunt, sed agitato consilio defensa libertas.

levius eorum peccatum] magna vi oratoria etiam parcere peccatum esse dicebant, inquit, quia Verri parcebatur, sed tamen leve, quia Legato.

Cap. XXVIII. *sic iste multo sceleratior et nequior quam ille Adrianus*] Cinnanis temporibus quum C Fabius Adrianus, ut alii aiunt Legatus, ut alii putant, pro Praetore, vel Praetor provinciam obtineret Africam, Uticae in Praetorio suo vivus ustus est, quod corrupto servitio civitatis illius de principum nece conspirasse diceretur. Sed opportune Tullius causam tacet illatae necis in Adriano, et inultam mortem eius ostendit; quem dicit oratorie non in hospitio, sed domi suae vivum crematum. Et ille sic dixit, ut de notissimo videretur loqui.

accensus Neroni] *Accensus* nomen est ordinis et promotionis in militia ut nunc dicitur princeps vel commentariensis, aut cornicularius. Haec enim nomina de legionaria militia sumpta sunt. [1]

---

lo post quasi saepe potent, *aut nescio quod frequentativum* posco *sibi finxit; quasi saepe peto.*

1) „Accensi *olim in militia Romana erat genus militum inermium, tantum fundis et lapidibus hostem impetentium, ut ex iis in demortuorum militum locum alii subrogarentur et supplerent defectum legionum.*

interpellavit] Interpellare est mediam alterius orationem interrumpere, vel actioni se alterius interponeres. Apparet ergo Hortensium, quamvis diu multumque tacuerit, Tertium in medio testimonio perstrinxisse, quod diceret Philodamum adeo malam causam habuisse, ut a C. Nerone damnatus sit.

Cap. XXIX. *putasse non oportere*] Deprehensio iudicati ab ea parte, qua causae derivatio facit, ne nobis iudicata obsint. Non enim causam Verris relevatam esse, sed illos damnatos, quod quoquo modo occisum hominem esse constaret.

pertimuit iste] Mire orator, non Verrem vindicare mortem Cornelii damnatione Philodami,

---

Dicebantur alio nomine adscriptitii. Vide *Festum. Illorum meminit Liv. lib. VIII. Plautus et Varro. Ista manus erat separata et habebat suum vexillum; sed Ciceronis et Varronis tempore nulli tales accensi supererant in militia Romana. Sed* accensi *tum erant ministratores consulum et praetorum ut Varro lib. VI. de L. L. docet, qui sequebantur castra, ut res iis necessarias administrarent. Hi non constituebant manum singularem, quae suum habebat vexillum. Quin et decuriones et centuriones habebant suos accensos, ut constat ex Varronis loco apud Nonium. In veteribus etiam inscriptionibus mentio exstat:* Accensus Consuli. *Non dicitur* consulis accensus, *sed* accensus consuli; *ut hic apud Ciceronem* accensus Neroni. *Etiam monumenta post Augustum vetera horum accensorum habent mentionem. Et ille ipse, qui in veteri inscriptione fuisse dicitur* accensus consuli; *etiam* Augustalis *appellatur. Cl. Salmasius de re militari Romanorum c. 14. ubi vide plura. Et Asconius et alii viri docti confundunt* accensos *veteris militiae, in quorum locum postea velites successerunt, cum his consulum praetorum centurionum ministris, quum tamen sint diversissimi.*" *Graev.* ad h. l.

sed crimen suum relevare voluisse. Quorum alterum iniuriam passi est, alterum male sibi conscii.

contendit ab eo] extorsit ei.

togati creditores Graecorum] Noluit dicere equites Romanos, sed togatos dixit, et creditores Graecorum, ut ostenderet causas gratificationis in Verrem.

accusator apponitur] Non dicit accedit, sed a Verre scilicet subornatur.

et ex creditoribus Lampsacenorum] Et hic causa gratiae in persona ostenditur accusantis.

ut de Philodamo amplius pronuntiaretur] Mos veterum hic fuerat, ut si absolvendus quis esset, statim absolveretur; si damnandus statim damnaretur; si causa idonea non esset ad damnationem, absolvi tamen non posset, *amplius pronuntiaretur.*

Cap. XXX. *quid ego nunc in altera actione*] Hic apparet, etiam in ampliatione sic alteram actionem dici, quemadmodum in comperendinatione.

Cn. Dolabellae spiritus] Plus significat dicendo spiritus, quam si animositatem contentionemve diceret.

perpaucis sententiis] Per nimium paucis sententiis eum dixit damnatum, ut ostenderet, vix paucos inventos, qui ad opprimendum eum, numerum damnationis implerent post ampliationem.

iccircone exercitum atque hostem relinquebas] Recte dixit, bellum enim a Dolabella gerebatur in Cilicia.

sed etiam spoliatum auxiliis] Auxiliis pro auxilio, quaestoris scilicet; aut auxiliis ipsius

pecuniae quae avertebatur. Sic Virgilius: *(Aen. I. 358.)*

Auxiliumque viae veteres tellure recludit
Thesauros.

ad inimicos tuos] accusatores, scilicet Scaurum.

nisi damnato] non posset enim rationes falsas ad aerarium referre Verres, nisi damnato Dolabella, qui redarguere mentientem praesens valeret.

Cap. XXXI. *testimonium publicum tuum, quod apud Neronem dixisti*] contra Philodamum.

bellum ne populo Romano] Sic enim ad Neronem scripserat Verres.

nisi publice satisfactum sit] nisi decreto publico traditi ad poenam sint culpae auctores. Satisfacere est enim tantum facere, quantum satis sit irato ad vindictam.

ei civitati bellum indici] ut Corinthiis, ut Tarentinis.

lictorem tuum] Cornelium scilicet.

Cap. XXXII. *legitimum tempus ad ulciscendum*] an vitio magistratus? accepto enim successore ad magistratum accusari possunt.

Cap. XXXIII. *et ais iudicium esse factum*] Locus reprehensionis contra iudicatum, ne prosit Verri, Philodamum esse damnatum.

in alios contulisse] non in Philodamum.

neque in eos quos tu insimularis] dixeris, vel accusaris. Sensus hic est: et alios, inquit, non Philodamum accusasti; et ii ipsi, quos accusasti, damnati non sunt.

ubi hos persequeris] subauditur, *nusquam*. ἐν ὑποκρίσει.

ab accusatore interrogatus] Verres scilicet, perductus in causa Philodami, et interrogatus. Loqui enim nisi interrogato testi non licebat. Interrogatur autem et ab eo, contra quem productus.

cur imminuisti ius legationis] qui potestatem suam in administrando non defenderit, imminuti magistratus, veluti maiestatis laesae reus est.

quod is Ephesi] Ephesus civitas in qua Dianae numen peculiariter colitur.

sed etiam inter hostium tela] Invidiose orator hoc addidit, quum de magistratus legato [1] dicat; nam legatorum in foederibus faciundis vel legibus pacis bellique dicendis sancta corpora iure gentium atque inviolata servantur.

Cap. XXXIV. *de sua classe*] Habent enim Milesii praesidiariam classem, ex foedere praebendam populo Romano maritimis necessitatibus. Myoparo navigii nomen est.

L. Magio et L. Phanio] Hi transfugae facti a Mariano exercitu apud Mithridatem agentes, ab eodem rege ad Sertorium missi erant, de paciscenda societate belli adversus Romanos, quos in Italia iam positos, et ad Sertorium festinantes et

---

1) *Sic Hotomannus emendavit vulg.* quum de magistratu dicat, non legato. *In Ms. Graevii* aberat non legato. *Quae lectio si vera est, intelligendum, quum de magistratu dicat, qui dicitur quidem legatus, non est autem legatus prodire sic dictus. Hoc certum est Asconium hic distinguere velle praetorum legatum, qualis erat Verres, a legato foederum aut belli pacisque causa misso.*

hostes iudicaverat, et inquirendos mandaverat Senatus. Hi tamen ad ultimum ad Romanos prodito ex magna parte Mithridate redierunt.

usque a Dianio ad Sinopen] Dianium Hispaniae maritima civitas, Sinope Ponti est, ubi Rex Mithridates erat.

Cap. XXXV. *renuntiationemque eius*] quia renuntiaverat, navem a Verre L. Magio venditam fuisse.

non solum illud perscribunt, quod tam prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt] Sensus hic est: non solum prohibitos se scribunt, sed cur se magistratus ipse prohibere curaverit; ne quum oporteret, in literas publicas referrent, quod gestum esset.

qui tametsi Februarium mensem] Hic est mensis, quo frequens senatus postulatis provinciarum et legationibus audiendis datur.

et consulum designatorum nomen exspectant] Et *extimescunt* legitur. Nam utroque verbo idem significatur. Hortensii autem et Metelli opibus dicit legatos Milesios posse terreri; ne de myoparone dicant, praesertim quum ad beneficia petenda venturi sint Februario mense, et in manu sit consulum, quando, et quemadmodum referant ad Senatum, et bene nomen consulum dixit, ut potentiam demonstraret eorum, quorum etiam nomen formidinem efficit.

religione adducti] quia iurati testes produci solent, non solum, ne falsa dicant, verum etiam, ne, quae vera sunt, taceant.

legum domesticarum metu] patriae suae legum, quibus coguntur de incommodis patriae non tacere.

Cap. XXXVI. *C. Malleolo quaestore Cn. Dolabellae occiso*] Suspicioso verbo usus est oratorie pro mortuo occisum dixit.[1] Nam non insistit, ut probata Verre occisum esse, sed ita vult videri, quia Verri mors eius, lucro fuit.

alteram tutelae] Filii Malleoli tutor factus est Verres.

syngraphas fecerat] Inter syngraphas et cetera chirographa hoc interest, quod in ceteris tantum, quae gesta sunt, scribi solent, in syngraphis etiam contra fidem veritatis pactio venit; et non numerata quoque pecunia, aut non integre numerata, pro temporaria voluntate hominum scribi solent more institutoque Graecorum; et ceterae tabulae ab una parte servari solent, syngraphae signatae utriusque manu utrique parti servandae traduntur.

extrema cera] ultima tabula, ultima parte tabulae.

nomen infimum] ultimum titulum. Infimum autem, ut appareat falsum esse.

expensa Chrysogono servo] Quaeritur cuius servo? Verris scilicet, non Malleoli.

quadrarint] solida facta sint, ut neque plus quidquam, neque minus inveniatur in summa. Ubi enim ratio sine fraude est, difficile est sexcenta detractis quadringentis quadrare et solidari vel solida fieri, quin aut minus, aut plus aliquid reperiatur.[2]

---

1) oratorie — dixit *Graevius e Ms. inseruit, in quibus tamen mendose scriptum erat* oratore.

2) *Hotomannus recte animadvertit, tempora reliqua quadringenta intelligere videri Asconium, et eorum rationem relatam; quod tamen sibi non sit verisimile Sed Ciceronem ex eo furti suspicionem facere, quod Verres tam apte quadrantes et perfectas habent acceptorum et expensorum summas.*

ut illa de Cn. Carbonis pecunia] et ibi enim sexcenta superfuisse mentitus est.

Cap. XXXVIII. *commune Milyadum*] mire [1] *commune* rem publicam.

frumento imperando, aestimando] Licebat enim magistratibus in usus suos frumentum accipere, si vellent, aut pro frumento pretium; quae aestimatio dicebatur; in qua re avarissimi quique infinitam pecuniam contrahebant, iniquum pretium sociis imperando.

coria, cilicia, saccos] Cilicia texta de pilis in castrorum usum atque nautarum.

Dolabellae — aestimatam] sub quo haec quaestor Verres admisit.

consistam in uno nomine] perseverabo, inquit, in eodem titulo quaestorii criminis.

ex eodem genere] furtorum scilicet Verris.

in sua potestate ac ditione tenuit] Obnoxium criminum conscientia et societate cum reo Dolabella, cui pro quaestore fuerat et legatus.

homo adolescens] quia cupidius accusavit quam graviorem virum decebat et dolosius, sed excusatur aetate. [2]

eorum omnium voluntatem repudiavi] quia non, ut Scaurus adolescens, accuso.

non accusatorem maxime laudari volo] accusatorium nomen ita viro bono fugiendum est,

---

1) *Mirum potius est hoc mirari Asconium. Saepius sic dicitur* commune *apud Ciceronem, ut Graece* τὸ κοινόν.

2) *Non reprehenditur Scaurus adolescens; fecisse potius dicitur perite et callide, Cicero tamen negat se callidam eius rationem in accusando adhibuisse, quia malit in sua persona defensorem (Siculorum) quam accusatorem (Verris) laudari.*

ut aut dici omnino se accusatorem nolit, aut velit se non satis accusatorem videri. Tale est illud Terentianum: *(Phorm. III. 2. 23.)*

Eia, ne parum leno sies.

Rationes ad aerarium] quia redargui potuit earum falsitas, si ante damnationem Dolabellae more quaestorum rationes ad aerarium retulisset. Sic enim fiebat simul, ut de provinciis quaestores Romam rediissent.

proinde quasi exscribendi] etsi occupasset accusator tabulas rei, aut amicorum eius, tamen ad necessarios usus licebat exscribere, id est, exempla transferre.

qui numquam rationes ad aerarium referat] Hoc ideo, quia nec superioris quaesturae, quae cum Carbone fuit, rationes ad aerarium retulisset.

Cap. XXXIX. *tribus versiculis*] ait enim, *accepi, dedi, reliqui.*

quaestorem se exspectare] Bini quaestores in Sicilia quotannis erant singulis Praetoribus, Lilybaetanus et Syracusanus.

omen magis, quam causa] Omen, auspicium; causa, excusatio. Omen autem ideo dixit, quia eius exemplum attulit Verres, qui pecuniarum repetundarum damnatus est.

faece] residuis sordibus.

nomina] tituli et capita criminum.

quod minus Dolabella] in hoc capite ut ostendat falsitatem rationum Verris, dicit, non convenisse summas Dolabellae cum ipsius summis; in qua re vult credi, non Dolabellam sed Verrem fuisse mentitum.

hinc illae extraordinariae pecuniae] sordida lucra et furta significat. Nam eae sunt,

quae neque de reditibus, neque de annonis, neque de aliqua legitima accessione, ut donationis, aut hereditatis, verbi gratia, videntur adiectae.

hinc ratio cum Q. et Cn. Postumiis Curtiis] Hi sunt, qui extraordinarias pecunias Verris tractabant; quae in tabulis Verris numquam scriptae sunt; ne se ipse proderet, ac pecunias tantas suis literis indicaret.

hinc sestertium quater decies P. Tadio] Et hic extraordinariarum Verris pecuniarum susceptor esse ostenditur Graecorum testimonio.

cui sit data nihil ad me] Oratorie, quae probari non possunt, fingit se voluntate negligere. Terentius (*Phorm. II.* 3, 41.)

Non dico, quasi non noris, tentatum advenis.

tabulas quum conficeret] Quo modo ergo dicit, Verrem tabulas non habere, sed aliquo tempore coepisse non scribere? Haec ergo tempora rationis tabulas confectas habent.

his expensum non ferres] Expensum ferre, est scribere te pecuniam dedisse.

acceptum Curtiis referrent] accepisse a te scriberent, expensum tulisse se te sibi scriberent.

Cap. XL. *ut ex utroque genere*] Summa divisio accusationis praeturae urbanae et criminum C. Verris in duobus constituta iuris dictione et sartis tectis.

qui auspicato a Chelidone [1]] Auspicari dicuntur ineuntes magistratus. Et quia Chelidon,

---

1) *Nimis argutatur Asconius in loco Ciceronis exponendo. Melius Ernestius: „Respicit ad morem magistratuum auspicandi extra pomoerium in tentorio; qui auspicium exspectantes, quum vocem avis faustae audissent, surgebant statim, et abibant ex templo. Hoc erat* auspicato surgere.“ *Festive igitur ludit Ci-*

id est, hirundo urbem frequentat, facete urbanam provinciam Chelidonis auspicio meretricis dicit esse susceptam.

Cap. XLI. *neque census esset*] neque centum millia sestertium possideret. [1] Nam more veterum censi dicebantur, qui centum millia professione detulissent. Huiusmodi adeo facultates census vocabantur. Alii sic intelligunt, neque census esset, hoc est, neque census eius in quinquennium illud esset factus, quorum annorum spatio instaurari census solet apud Censores, quorum administratio per lustrum, hoc est, quinquennium extenditur. [2]

an tentatus] tamquam scire quis vellet, qualem se praetorem fuerit praebiturus.

appellat heredem] Iniuriosum verbum in persona praetoris. Appellatio enim est inferioris ad potiorem. [3]

quum intelligam legem Voconiam] Voconius legem tulerat; ne quis census, hoc est pecuniosus, [4] heredem relinqueret filiam. Hoc ergo

---

cero in nomine Chelidonis; significatque Verrem ex eius lectulo surrexisse, quasi hirundine visa aut audita auspicium faceret.

1) *Hanc Asconii h. l. interpretationem prorsus falsam esse Perizonius docuit in diss. de lege Voconia.*

2) *Ne hoc quidem satis est ad locum Ciceronis explanandum. Sed quia lege Voconia sancitum erat, ut qui post A. Postumium et Q. Fulvium censores census esset, ne heredem virginem neve mulierem faceret, Ciceronis aetate multi hanc legem sic eludebant, ut apud censores nomina et facultates haud profiterentur, ideoque, quia incensi essent, illa lege se teneri negarent.*

3) *Ms. Graev.* superiorem.

4) *hic quoque erravit Asconius. Alia fuit legis Voconiae vis, quam supra exposuimus.*

caput edicti est legem Voconiam probantis praetoris.

Cap. XLII. *non improbum, non inofficiosum, non inhumanum*] Haec enim testamenta non solent valere. Nam improbum, contra leges; inofficiosum contra merita; inhumanum contra pietatem.

sua sponte scelerata ac nefaria est] Maleficia sponte et non disputatione iuris consultorum, sed naturali interpretatione fugienda sunt, ut veneficium, parricidium, et cetera, quae etiam nullo prohibente evitanda sunt.

Cornelia testamentaria, nummaria [1]] Lex Cornelia nummaria, quae de moneta, ne quis privatus pecuniam faceret.

ex certo tempore] ut et quod semper reprehensum est, tamen a certo tempore in iudicium veniat, et a certo tempore plecti possit.

rata esse non patietur] Hoc totum ἐν ἀποκρίσει, ut quasi per indignationem dici videatur, et interrogative.

Cedo mihi leges Atinias Furias Fusias [2]] Istae omnes de iure civili sunt, nihil continent criminum capitalium publicique iudicii.

Cap. XLIV. *bona fortunasque*] bona in ipsis possessionibus; fortunae in fructibus earum.

---

1) *Leges a L. Cornelio Sulla latae contra testamentorum subiectores et eos qui nummos adulterinos cuderent.*

2) lex Atinia, *a tribuno quodam plebis* Atinio *lata de rebus furto ablatis usu haud capiendis.* lex Furia s. Fusia *(nam idem est nomen) lata a* C. Fusio *s.* Furio, *ut ne liceret plus quam mille asses legati nomine capere,*

eripies igitur pupillae togam praetextam!] Toga communis habitus fuit et marium et feminarum; sed praetexta honestorum toga viliorum; quod etiam circa mulieres servabatur. [1]

hoc populus Romanus non manu vindicasset] Confusa locutio; abundare enim videtur *non*. [2]

posteaquam ius praetorium constitutum est]. Ex quo ius praetorium stabilitum est, si hoc dixit, quasi diceret post conditam urbem Romam, aut post hominum memoriam, ex quo ius praetorium.

tum uti proximum quemque potissimum heredem esse oporteret] ut si is intestatus mortuus esset.

ita secundum eum possessio daretur] quasi ab intestato agnati eius succederent, quamvis diceretur testamentum fecisse, si tamen tabulae non proferrentur.

et hoc vetus edictum translatitiumque esse] Translatitia veteres dixerunt, non nova nec nuper inventa, sed aliunde translata. [3]

Cap. XLV. *si habuisset iste edictum*] quale supra translatitium dixit esse.

lege ageret in hereditatem] experiretur iure, quemadmodum probaret se heredem scriptum esse, et possessionem a Praetore peteret.

aut pro praede litis vindiciarum quum satis accepisset, sponsionem faceret, ita de hereditate certaret] aut peteret, inquit, aut

1) *Rectius Manutius: „feminae antequam nuberent, mares ante annum XVI. toga praetexta utebantur.“*

2) *Errasse Asconium iam Hotomannus monuit. Est enim* non *hic interrogative capiendum.*

3) edictum *igitur* tralatitium *erat id quod praetor ex superiorum praetorum edictis transtulerat in suum.*

acciperet ab adversario satis pro praede litis vindiciarum, et ipse sponsionem faceret, et ita de hereditate certaret. Lis vindiciarum est, quum litigatur de ea re apud Praetorem, cuius incertum est, quis debeat esse possessor; et ideo, qui eam tenet, satisdat pro praede litis vindiciarum adversario suo, quo illi satisfaciat, nihil se deterius in possessione facturum, de qua iurgium esset. Rursus sponsione ipse provoc tur ab adversario certae pecuniae, aut aestimationis, quam amittat, ni sua sit hereditas, de qua contendit. Praedes ergo dicuntur satisdatores locupletes, pro re, de qua apud iudicem lis est; ne interea, qui tenet, diffidens causae, possessionem deteriorem faciat, tecta dissipet, excidat arbores, et culta deserat.

si possessor sponsionem non faciet] Subauditur *est;* hoc est, si possessor est, sponsionem non faciet.

quid id ad praetorem] Bene dixit. Quum enim incertum sit, cuius debeat esse possessio, cur praetor dicat, si possessor est, quasi iam probaverit possessorem esse eum, qui incubavit? Ergo a quo pretium accepit, possessorem illum vocat, et vetat eum facere sponsionem, et quum in possessionem mittere praetor ipse deberet, quem nondum misit, iam possessorem appellat.

Ergo quia possessor est non moves possessione, si possessor non esset, non dares] Contrarium posuit, ut ostenderet improbitatem gratificati Praetoris. Ergo nec adimere tibi licet possessionem incubanti, nec dare iure poscenti; quod quum utrumque fieri oporteat, cur hunc possessorem nominas, a quo corruptus es? quasi eum, quia possessor dicitur, movere de possessione non posses.

si de hereditate ambigitur] Caput est edicti Verris.

hoc translatitium est] Ciceronis verba sunt.

qui se dicat heredem esse] Verba Verris iniusta. „dabo“ inquit, „si quis tabulas testamenti bene obsignatus protulerit.“ Sequitur, „non dabo,“ inquit, si se tantum heredem factum esse dixerit, quamvis ille testamentum non próferat. Apparet Verrem contra Minuciam gentem fuisse corruptum ab eo, quem ante possessorem appellat in edicto, quam ei possessionem paratus est dare.

ipse in Siciliensi edicto] Figura prolepsis; non enim adhuc pervenimus ad Siciliam; cuius crimina in accusatione futura sunt, in tempore praeterita.

capite Anniano] proprie iuris capita dicuntur.

in quibus ita intercessit] Intercedere, ut vides, etiam praetor praetori solet, ut Piso Verri, appellatione ad collegam facta.

quam plena ac referta Chelidonis] Plebeia quaedam clientula Verris Chelido fuit, quae illum etiam moriens fecit heredem; qua causa impune illam meretricem appellat orator.

tribunus plebis] M. Lollius Palicanus.

cuius rei] non in eodem negotio sed generaliter, cuius criminis, id est crudelitatis.

suo tempore] quum agetur de suppliciis.

viros bonos et honestos] Quo modo igitur fallunt mortui voluntatem quum ad Verrem adeunt? an vetuste bonos pro magnis, honestos pro divitibus posuit? an bonos et honestos, ut ipse crediderat?

dat

dat eis possessionem] iniuste; aut enim solvi potius debuit testamentum, quod contra legem Corneliam factum fuerat, aut integrum cum voluntate mortui permanere.

lex est; poena est;] Accusetur, inquit, quum fecerit, et damnetur; hoc praetoris est; non prohibere ne faciat. Qui enim ius dicit, factorum iudex est, non futurorum, duntaxat in civilibus causis.

o modestum ordinem] quia ordinem dixit, equitum Romanorum ordinem dici quidam putant; sed libertinos significat; quorum non conditionem sed more suo, quasi honestorum, ordinem vocat.

C. Sulpitius Olympus fuit] Vetus locutio. Eminus est Vulturnus Capua tria millia passuum.[1]

ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat] Edictum in causa veteri novum adhuc ostendit, ut nummarium probet. Nam ex ipso negotio videtur edixisse Verres, ut omnis libertus non patrono tantum, sed etiam patroni filiae sextam relinquat hereditatis.

L. Gellius] sine ornamentis nomen posuit, quia per se clarum est consularis et nobilis viri.

adventitia] quia ab alieniore hereditas veniebat.

non alienus a matris eius genere et nomine] Qui putant εἰρωνικῶς pronuntiandum, non vident contra testis suae dignitatem numquam dicturum Ciceronem fuisse. Ergo simpliciter accipiendum est. Vult enim patrem Verris divisorem fuisse, matrem honestiorem intelligi.

tabulas protulit] Per quas probavit abisse a se pecunias certis nominibus inscriptas. Non

1) *Quid sibi hoc velit, aut cur adnotatum sit, non assequor. Aliunde huc translatum videtur.*

enim Verres scripserat se accepisse, sed illo tempore, unde, et quo modo, et per quos dederit, scriptum in tabulis ostendit.

quo maximarum rerum frequentissimae quotidie advocationes fiunt] vel uti consulatur convenientibus advocatis, vel ut alterutri parti apud arbitros adsint, vel ut ipsi iudices in rem aliquam capiantur.

quibus de sartis tectis] Harum rerum cura propria Censoribus datur, id est sartorum tectorum exigendorum. Verum haec tueri et procurare quum ceteris item tum publicis tum privatis operibus aedilium cura est annua. Praetores, nisi senatus decrevit, de hac re minus laborant.

sine ullo intertrimento] detrimentum vel unius partis dici potest; intertrimentum vero dantis et accipientis. [1]

nullam esse columnam quae ad perpendiculum esse possit] Perpendiculum linea, laterum aequalitatem a summo ad imum latitudine probans. [2] Hoc autem [3] quum in columnis omnibus, tum maxime in structilibus vetustis, ubi tumoris est aliquid evenit, in quibus aut media, aut ima crassiora sunt.

sartis tectisque dominata est] Addidit *que*, ut esset plenum dictum, nam *sarta tecta* dicuntur.

---

1) *Vulgo editur* intertrimentum non ad unius partis spectat, sed dantis et accipientis. *Ceterum saepius* intertrimentum *ponitur pro* iactura *(Einbufse) sine respectu ad duas negotium aliquod conficientium partes.*

2) *Mira definitio perpendiculi.*

3) *scil. non posse exigi ad perpendiculum.*

Cap. LII. *eques R. publicanus*] aut potius parcus et attentus, quo magis indignum sit, ad meretricem venisse.

Cap. LIII. *etenim iudicium id, quod prope omnium fortunarum*] Causam Mustius pecuniariam habuit Tullio defendente, cuius oratio non est edita.

Cap. LIV. *foro ornato*] Hoc fieri ludis solebat, qui in foro etiam tum dabantur.

renuntiat Rabonius] renuntiat, irritam nuntiat.

ab eo mancipe, quem ipse apposuisset] Rabonio scilicet Fabro.

veteratorum] acutum, callidum.

quod est igitur remedium, quod?] Repetit *quod*, ut deliberantis cunctatio videatur inesse verbis eius.

in bonis praedibus praediisque vendundis] Bona praedia dicuntur bona satisdationibus obnoxia, sive sint in mancipiis, sive in pecunia numerata; praedia vero domus, agri, haec omnia venduntur, si rationi publicae locator sartorum tectorum non responderit. Ad hoc autem haec omnia sunt obnoxia, ut pro sua voluntate agat redemptor operis quidquid suo periculo facit. Tu autem Verres, quum ego populo Romano sim obnoxius et praedibus, id est fideiussoribus, et praediis oppositis,[1] tu mihi non exactor sis operis, sed dominus voluntatis.

ut optima conditione sit] Ad hoc, inquit, astrictus redemptor tenetur populo Romano, ut optima conditione, quod vult, de redemptione

---

1) *Ita Graevius correxit. Vulg.* appositis.

sua agat. Et tu eum excludis, quem solum admitti oportuit; ut ad eius pecuniam ac sumptum operis, quem illi imperaturus est, alius accedat.

praedibus et praediis] praedia sunt res ipsae; praedes homines, id est fideiussores, quorum res bona praedia uno nomine dicuntur.

populo cautum est] aerario scilicet.

corriguntur leges censoriae, quod enim video —] Non εἰρωνικῶς pronuntiandum.

socium ne admittito] eum qui tradere aedem debebat.

neve partem dato] Aliud enim socius, aliud particeps. Nam particeps, qui certam habet partem, et non indivise agit, ut socius.

neve redimito] ne ipse iterum a se redimat, aut per suppositam personam, ut alter ei redimat.

Cap. LV. *cuius praedia subierant periculum*] Satisdatorem dicit fuisse D. Brutum.

Cap. LVI. *si quid operis causa rescideris*] Satisdet damni infecti redemptor novus veteri, si quid pro necessitate operis in aede laeserit.

qui redemerit] Rabonium significat.

qui a vetere redemptore acceperit] Pupillum dicit. Huic iubet satisdare Rabonium, hoc est, ipsum sibi. Nam quum sit tutor pupilli, utrobique res eius agitur.

hoc opus bonum suo cuique] Verbum est res diversas simul comprehendens, hoc est, bono latere, integris mensuris, apta arena, utili calce, machinis idoneis, proba materie.

manupretii machinae] manupretium dicitur, ubi non tam materiae ratio, quam manus atque artis ducitur.

de populo accedere] Huc usque a capite quod est *At enim*, interrogative pronuntiandum est, et contra responsive *omnes reiecti sunt.* Omnia, inquit, facta sunt, ne quis de populo redemptor fieret, qui aut pupillo parcere, aut conscius praedae praetoris esset. Sed quaeritur, qui fieri potuit, ut, quum ex Idibus Septembribus in Kalendas Decembres diem operi faciundo praestituerit, omnes angustiis temporis excluderentur, in tanta facilitate operis faciendi, quantam ipse ostendit, quum diceret, minus esse operis illas quatuor columnas reponere, quam unam ab integro novam efficere. Respondetur Ciceronem impensam operis parvam putare, non moram; sed has, inquit, angustias temporis non timuit Rabonius propter convenientiam Verris

istam diem quo modo assequitur] quo modo accurrit [1] ad diem.

neque Kalendis Decembribus, neque Nonis, neque Idibus] Religiose in me * nominat * vultu * divo * novit Idus Kalen * Cicero Nonas addidit quamvis hoc pronuntiatione solvatur. Et cum irrisione hoc dici videri possumus.

Cap. LVII. *putabat se aliquid defensionis habiturum*] ut diceret, adeo nullum redemptorem, ut post diem praestitutum operi non ab eo susceperim opus, nec in acceptum retulerim.

ut uno minus teste haberet] ut de tot, qui contra se sunt, testibus unum Rabonium detraheret. Quum die ceteros exclusisset, tum in eius arbitrium ac potestatem venire volebat. Praestituendo diem angustissimam operi, duas res assecutus est Verres, inquit, et ceteros exclusit con-

1) *Gronov. coni.* occurrit.

ditione temporis, et ipsum Rabonium in sua potestate habuit; qui videbat quidem sibi praedam eripi a Verre, sed non se commovebat metu temporis praefiniti.

qui sibi ereptam praedam arbitraretur] Rabonius scilicet, qui a Verre sibi arbitraretur lucrum redemptionis ereptum.

quod iam iste referre non poterat] Nimis enim erat invidiosum.

Rabonii tabulae] in quibus scriptum est, ad Verrem pecuniam pervenisse, quam Rabonius tutor pupilli nomine dedit Verri, tamquam si ipse a pupillo acciperet.

Cap. LVIII. *Gracchi credo, aut Saturnini*] seditiosorum tribunorum plebis.

sine bulla] Simul cum praetexta etiam bulla suspendi in collo infantibus ingenuis solet aurea, libertinis scortea, quasi bullientis aquae, sinus communiens pectusque puerile.

Cap. LIX. *dubitamus, quid iste in hostium praeda molitus sit*] scilicet, quum piratarum navem cepit, et praedam omnem ad se avertit.

ex L. Metelli manubiis] Ex aede Castoris, quam de manubiis L. Metellus exstruxerat; qui Metellus subactis Dalmatis Dalmaticus appellatus est. Manubiae autem sunt praeda imperatoris, pro portione de hostibus capta.

a signo Vortumni] Signum Vortumni in ultimo vico Thurario est, sub basilicae angulo flectentibus se ad postremam dexteram partem. Vortumnus autem Deus invertendarum rerum est, id est mercaturae. Circus autem maximus est idem, in quo nunc Circenses spectantur.

quam tu viam thensarum atque pompae eiusmodi exegisti] Sic exegisti. Exigere viam dicuntur magistratus, quum viciniam cogunt munire, quam diligentissime sumptu facto. Thensae autem sunt sacra vehicula, pompa ordinum et hostiarum. Thensas alii a divinitate dici putant; alii quod ante ipsas lora tenduntur; quae gaudent manu tenere et tangere, qui eas deducunt. Orbita autem duas res significat; nam orbita et rota ipsa intelligitur, et vestigium rotae in molli solo.

Cap. LX. *intercessit contra legem Corneliam*] ut tribuni plebis aliorum quoque magistratuum potestatem haberent. Persuasisse dicitur hanc legem Opimius.

contra alicuius hominis nobilis voluntatem] Catulum significat, qui tunc princeps fuit Sullanae factionis.

paucos homines, ut levissime dicam, arrogantes] Catulum, Hortensium, Curionemque significat.

Cap. LXI. *manubias detrahere conatus sit*] Spolia quaesita de vivo hoste nobili per deditionem manubias veteres dicebant; et erat imperatorum haec praeda, et qua, quod vellent, facerent.

nam de subsortitione illa Iuniana iudices, nihil dico] Sortitus erat iudices Praetor Verres in iudicio quo Oppianicus accusatus est a Cluentio. Reiectione utrinque facta, subsortitus est in eorum locum Verres, ut mos est, alios. Damnato Oppianico, quum in invidia res esset, quod pecunia reus videretur oppressus, et princeps illorum iudicum damnatus esset Iunius, quod diceretur alios supposuisse, qui reum damnarent,

non eos, quos Praetor fuerat subsortitus, etiam Verres ipse, ut haec invidia adversus hunum vera videretur, sustulit, quos in suis tabulis habebat, et alios in litura scripsit, et obsignavit annulo non solum suo, sed etiam scribae sui, quem furtorum participem suorum et divitem fecerat, et annulo donaverat aureo.

eiusdem modi subsortitionem homo amentissimus suorum quoque iudicum putavit] Obscurus locus, sed ut opinor hic sensus est: Putavit, inquit, Verres eodem loco posse supponi iudices, qui se corrupti absolverent, quemadmodum suppositi erant, qui Oppianicum condemnarant. Nam Q. Curtius sodalis eius, iudex quaestionis, subsortiebatur in locum reiectorum, quos iste redemerat improbos iudices, quibus ad venales sententias proferendas ultimo die subiectis uteretur. Facile autem pro veris iudicibus improbi supponi poterant, volente hoc iudice quaestionis, et illis patientibus qui veri iudices erant; quia nisi citati non considebant, et grave onus erat, et incommodum iudicare.

Q. Curtium iudicem quaestionis] Apparet hunc post hoc factum a Cicerone esse reiectum convicio populi, qui in corona aderat.

ex hac decuria nostra] decuriam modo ordinem, ac per hoc ex vobis, quia honestiorum decuriae, inferiorum centuriae dicebantur.

cuius mihi potestatem largissimam fieri oportebat] quae scilicet non fieret, si pro vobis alii subiicerentur.

quos iste annuerat] quasi diceret, suggereret.

sine causa] non reiectis scilicet iis, in quorum locum alios subsortiebatur; hoc est unoquoque vestrum nobis manente, neque reiecto.

IN

CICERONIS ACTIONIS SECUNDAE IN C. VERREM SEU ACCUSATIONIS LIBRUM SECUNDUM ASCONII PEDIANI NOTAE.

ARGUMENTUM.

Haec sine dubio ad accusationem propositi criminis spectat oratio. Nam in superiore ante actae res sunt expositae, quae quia magis adiuvant accusationem quam ipsae sint principales in unum librum coactae sunt, iudicio Ciceronis cursim enumerantis, quae Verres Quaestor, quae pro Quaestore, quae Legatus, denique Praetor urbanus admiserit. Ubi ventum est ad cau-

sam ipsam et Siciliensia crimina, quatuor libros edidit, unum de iurisdictione, alterum de frumento, tertium de signis, quartum de suppliciis; in qua distributione, non ordo temporis, sed facinorum genera et momenta servata sunt. Incipit autem a laude Siciliae et egreditur ad crimen Dionis, deinde Sosippi et Epicratis. Sed de iure Siculorum everso frustra quidam Ciceronem reprehendunt, quod non inde coeperit; quum superiora crimina non egeant eiusmodi tractatu, qui ad sequentia pertinet; et oratoris consilio a magnis iisdemque clarioribus sumendum esset exordium. Itaque post hoc, duo criminum genera persequitur ad extremum, primum de Heraclio de expressis honoribus ab invitis, de Epicrate Bideno, deque rebus capitalibus, ubi de Sopatro, de Sthenio, quae omnia sunt de iure dicundo. Alterum de senatoribus, ac sacerdotibus, de censoribus pretio a Verre factis; de collatione in statuas, de publicanorum cum Verre convenientia in furtis, de tabulis Carpinatii pecunias Verris extraordinarias continentibus. Genus causae in omnibus Verrinarum libris admirabile. Status principaliter coniectura.

Cap. I. *Ea me ad hoc negotium provincia attraxit*] Hoc vero plus est, quam quod in Divinatione dixit: *Suscepi causam rei publicae.*

Princeps Sicilia] Tum quum Messana civitas seditione divisa auxilium contra Hieronem per legatos a populo Romano petiit; quod initium fuit discordiae.

numquam postea deficerent] Apparet quia post societates et amicitiam firmatam nihil tale commiserant.

in amicitia perpetua manerent] quae numquam defecerant.

Cap. II. *signis monumentisque pulcherrimis*] Praeparatio ad librum de signis.

Denique ille ipse M. Marcellus] Hic imperator, quum esset, vicit cepitque Syracusas, et victis pepercit.

quae quum manu munitissima esset] ne quis diceret, non fuit, quod timeret.

quum vi consilioque cepisset] ne quis diceret non potuit hostium urbem Syracusas.

quando illa frumentum] Omne genus pensitationis in hoc capite positum est, canonis, oblationis, indictionis.

Italico bello] Sociali.

Cap. III. *quae forsitan ne sentimus quidem iudices*] Quaedam commoda, ita ut non sentiantur, alia consequuntur, ut sanitatem integritas virium. Sentimus autem si illa subtrahantur. Cuiusmodi est, quod nunc dicit: negotiatores Romani lucra faciunt et locupletes sunt de opportunitate Siciliae.

illam veterem] bonam consuetudinem.

non hanc quae nunc increbruit] malam.

neque publicanus, neque negotiator] Odiosissima haec sunt Romanorum hominum per provincias nomina.

aram legum] tribunal praetoris ac subsellia iudicum.

publico consilio] Quia non potest negari fuisse illos accusatores M. Lepidi, addidit *publico consilio;* quasi illud non omnes tunc fecerint.

tametsi illum annum] M. Lepidi praetoris, qui accusari coeperat a duobus Metellis, Celere et Nepote, qui quum legibus interrogassent, victi eius apud populum gratia destiterunt.

ut bis ex ea familia] semel, quod proavus conservavit victor Syracusas; iterum hic pronepos magistratu suo Siculos recreavit.

et postea M. Antonii] Hic est M. Antonius, qui gratia Cottae consulis et Cethegi factione in senatu curationem nactus totius orae maritimae Siciliam et provincias omnes depopulatus est; et ad postremum inferens Cretensibus bellum morbo interiit.

in neminem ante hunc] Recte, quia Lepidus legibus tantum interrogatus nec dum etiam coeperat accusari.

postulat a consulibus, quae non postulata] Ne ipse in Verrem concitasse Siculos videatur, voluntatem eorum contra Verrem quum multis aliis rebus esse monstratam dicit, tum etiam, quia petitiones ad senatum per legatos Siculi tales miserunt, ut non tam beneficia postulare, quam huius iniurias describere viderentur, ut puta, quum petunt, ne rei fiant absentes, quia Sthenius apud Verrem hoc passus fuerat; et alia huiusmodi.

a quo mea longissime ratio] *a quo*, a qua re, a quo negotio, accusationis scilicet.

publice privateque] aut legati, aut suas iniurias persequentes.

Cap. IV. *At quemadmodum iudices venerint*] Obscurus sensus, et per hyperbaton cum parenthesi, et novo modo in sententia magis, quam in verbis explicatur. Est enim sensus hic: at quemadmodum iudices venerint, id est quam animose contra Verrem, ex hoc cognoscite. Et docet, quo-

ties deterriti, et per quos, et quibus minis accusandi tamen Verris non deposuerint voluntatem.

saluti enim potius illorum consulam, quam voluntati] Hoc ideo, quia contra Metellum dicturus est, Siciliae nunc praetorem.

quaestores utriusque provinciae] Duos quaestores habet Sicilia; Lilybaetanum, et Syracusanum. Nam praetori una provincia est; quaestoribus duae.

praesto fuerunt] ut impedirent scilicet meam inquisitionem. Sequitur enim, *non minus acres contra me fuerunt.* Apparet, quum triennio Siciliam tenuerit unus Verres, quaestores tamen per annos singulos huic esse mutatos.

praetorem vero] ipsum Metellum successorem Verris.

Cap. V. *una opera*] quod Romam venerunt aut quod processerunt in conspectum iudicum.

atque repetendo] accusando repetundarum.

qua ratione isti amica sit] ob remissa munera, societatemque praedarum.

alia civitas nulla iudices publico consilio] scilicet laudant aliae sed non publico consilio per privatos testes; supra enim dixit, *praeter duas civitates,* Mamertinam scilicet et Syracusanam.

vis illa summi imperii] Metelli praetoris in Sicilia, et Romae fratris eius Metelli, alterius Praetoris urbani, alterius consulis cum Hortensio.

iniussu populi ac senatus] magnifice quum de miserrimis et tenuissimis Siciliae loquatur, tamen dicit et populum et Senatum.

testimonium publicum, mandataque acceperant] a suis civitatibus scilicet.

usu venisse] contigisse.

Cap. VII. *statim Romae et ad urbem*] Praeturae ius; omnis enim magistratus, qui intramuranus non est, nec urbanus, etiamsi administrator eius Romae est ad urbem dicitur. Sallustius: ii utrique ad urbem imperatores erant.

maximam uno anno pecuniam facere posset] Cur uno anno? an quia non divinabat, [1] Arrium sibi non successurum, per triennium se fuisse in Sicilia futurum.

quum videret in foro latrocinia] furta in aede Castoris, ac pro Rostris.

in quarto actu improbitatis] Fabula sive tragica, sive comica, quinque actus habere debet. Ergo et mire transtulit, et significatur, administrationes in re publica Verris infames tamquam scenicos actus spectaculo omnibus.

non solum genera furandi, sed etiam nomina] Species negotiorum hominumque significat.

quas ego istum in Italia scripsisse arbitror] quasi in navi scribere non potuerit; sed hoc eo dicit, quia constat Verrem negotia Siciliae extra Siciliam didicisse.

Cap. VIII. *Sacerdote praetore*] Hic et temporis admonitio est, et argumentum calumniae Verris, de qua Sacerdos nihil contra heredem statuerit.

quadruplatores] accusatores, sive delatores criminum publicorum, sub poena quadrupli; sive, quod ipsi ex damnatorum bonis, quos accusaverant, quartam partem consequebantur.

ad urbem] Iam supra diximus, quid intersit ad urbem, et in urbe.

---

1) *Vulgo absurde* an quia divinabat. *Necessario addenda erat negandi particula. Nannius vulgatam ita corrigebat:* an quia divinabat Arrium sibi successurum, non per triennium etc. *minus commode.*

is qui Erycinum montem obtinebat] Lilybaetanus scilicet quaestor non Syracusanus. Nam hos binos quaestores annuos habuit Sicilia.

excursor et emissarius] Sic vocantur conciliatores furtorum, quae a magistratibus committuntur, atque internuntii.

paulo tamen consideratiorem] Si consideratiorem, inquit, aliquatenus calumniatorem quaereret, reperire non posset.

Veneri absolvit, sibi condemnat] Sensus hic est: ita Verrem in causa bona tamen praedatum, quasi minus damni esset, si Dionem Erycinae Veneri addicere voluisset.

quod non debebatur] Mire perseveravit in causa, ut ostenderet calumniam fuisse Praetoris.

quid ipsius Q. Caecilii Dionis] *ipsius* honorifice positum est, quasi alicuius magni hominis.

qui tunc in Macedonia fuit] Pro Consule scilicet; nam, ut opinor, Curioni successerat.

sed legis exceptio] qua non licet, ut testimonium defensori denuntiet accusator.

e Chelidonis sinu] alludit ad nomen, quod hirundo, quam Chelidona Graeci vocant, veri, id est tempori veris, sit amica.[1]

Cap. IX. *si commissum quid esset*] Commissa dicuntur, quae contra testatoris voluntatem facta, aut non facta ab herede mulcta aliqua poenaque plectuntur.

ipso vigesimo anno] praescripto tempore.

cognoscit] iam primum hoc peccatum.

ab duobus fratribus] pares voluntate videri vult, in pari damno; et non unam partem hereditatis ablatam, sed duas partes.

1) *Nulla hic est allusio ad Chelidonis nomen. Alia ratio est festivae narrationis Verr. I.* 40.

Cap. X. *at enim ad Verrem pecunia ista non pervenit*] Coniecturae status.

tentatur] Mire contra Hortensium, qui improbos saepe defendit.

Verres calumniatores apponebat] a summo ad imum, hoc est, a primis ad postrema.

Volcatio se dicunt dedisse] Tollit coniecturam, causam quaerit.

ecquis Volcatio[1]] A persona.

veniat nunc] A consequentibus.

sed quum ob tua decreta] Collectio.

centum cohortes fugitivorum fuissent] Propter Athenionem dicit, qui dux fugitivorum per Siciliam fuit.

sed in tua manu numeratum] Diffinitive.

nam si hanc defensionem probabitis] admittetis, accipietis.

non accepit ipse] sed non accepit ipse.

licet tollatis] pro eo quod est iam tollite.

ad Q. Mucii innocentiam referatur] Q. Mucius Asiam singulariter rexerat, adeo ut dies festus a Graecis in honorem eius constitueretur, qui diceretur Mucia.

Cap. XI. *missos faciamus*] dimittamus a nobis de provincia, eorumque opera non utamur.

rationem reddendam artis arbitremur] accusari nos posse credamus.

et eos in concione] Quaedam praemia et honori et lucro sunt, ut hastae, vexilla, phalerae, coronae civicae. At annuli aurei ingenuitatis signa et liberationis a cura invictae publicarum.[2]

Cap. XII. *qui iudicia dant*] praetorum.

Si

---

1) *Sic melius fortasse. Vulgo* et quis *est in edd. Cic.*

2) *Corruptus hic est locus.*

Si quum haec a quopiam vestrum petita sunt, praetor improbus cui nemo intercedere possit] in provincia scilicet; nam Romae appellari tribuni possunt contra omnem potestatem.

ut praetor in ea verba iudicium det] in verba litis iure composito.

L. Octavius] verbi gratia hunc dicit; qui nunc in numero iudicum sedet, subtiliterque laudat.

L. Octavius Balbus iudex homo] Haec sunt exempla verborum, quae in verba iudicium dare fingit Praetorem improbum.

iuris et officii] ius ad doctrinam pertinet, officium ad virtutem.

L. Octavius iudex esto] Iudicio suo fungatur Balbus in Servilium, si constat, fundum Capenatem P. Servilii esse, neque is fundus restituetur Catulo) cuius non est. Memento autem iudices praesentes esse, quorum nominibus utitur ad exemplum.

neque is fundus restituatur] Hoc significat, coge, ut restituat.

aut condemnare eum quem non oporteat] quia de fundo exemplum dederat, subiecit clausulam etiam de condemnatione.

si non accipit, quod te debere dicis accuses; si petitur, ducas] Sensus hic est: si non acceperit creditor, quod se debere debitor dicit, accusetur, si petitur, condemnetur; idem scilicet.

duci iussit] vel reum fieri, et accusari eum, qui petitor esset, vel etiam damnari. Melius autem, *duci iussit*, damnavit.

qui cives Romani erant] Subauditur *dabantur.*

si Siculi essent] subauditur *rei.*

tum si eorum legibus dari oporteret] subauditur *iudicia.*

qui Siculi] subauditur *erant iudices.*

si cives Romani essent] subauditur *rei.* Sic Terent. (*Phorm. II.* 1, 37.) *Hic in noxa est, hic ad defendendam causam adest; quum ille est, hic praesto est; tradunt operas mutuas.*

verum ut totum genus complectamini iudiciorum, prius iura Siculorum] Explanationem subiicit obscurae rei.

Cap. XIII. *domi certet*] apud cives suos.

suis legibus] Siculis. Etenim apud veteres non Romano tantum iure, sed et suae cuiusque civitatis legibus agebatur.

ex P. Rupilii decreto] Hic est P. Rupilius, qui quondam ex publicano factus consul, postea de decem legatorum sententia leges Siculis conscripsit.

quum alternae civitates reiectae sunt] Apparet ex hoc dicto, primum petitoris ac rei civitatem ad iudicandum proponi, postremo iri ad aliam quam libet, utriusque facta reiectione.

quod civis Romanus] deest *in eo*, ut sit, in eo quod civis Romanus.

ex civium Romanorum conventu] ex iis civitatibus, ad quas cives Romani convenire solent, agendae suae aut publicae rei causa.

aut eum iudicem, quem commodum erat] Vetuste posuit pro eo, quem volebat. Sic Terentius (*Adelph. I.* 2, 38.) *Amat? dabitur a me argentum dum erit commodum.* Nam meretrici dare quando est commodum? sed est positum pro eo, quam diu libuerit.

si quid perperam iudicavit senatus] Multi subdistinguunt, et separatim addunt: *senatus?* ut quasi per interrogationem ostendat, ne senatui quidem cuiusquam civitatis in potestate fuisse iudicare, quod senserat.

nisi quum nihil intererat istius] nisi, quum quid iussu ederet, non habebat.

Cap. XIV. *Stragulae vestis*] Stragula vestis est picta.

insanias] nove, sed proprie.

(Reliqua Asconii desiderantur in orationes Verrinas.)

IN

CICERONIS
PROOEMIUM ACTIONIS PRIMAE
IN
C. VERREM
ANONYMI VETERIS INTERPRETIS
NOTAE.

Cap. I. *quod erat optandum maxime*] Attentum facit auditorem et benivolum, dicendo, oblatam esse rem, quae possit invidiam ordinis purgare. Augusto enim mense causa est coepta. Condemnat Verrem ante accusationem, dicendo, hoc solum ad infamiam iudiciorum pertinere sedandam, si Verres esset damnatus. Actionem quidam ideo dictam hanc orationem arbitrantur, quia haec tantummodo dicta est in iudicio. Ceterae vero orationes postea scriptae sunt. Ad ordinem senatorium [1] maxime pertinebat, ut idoneis hominibus accusantibus nocentes rei convicti damnarentur.

divinitus damnatum] sive quod gratum sit, quod numina concesserunt, sive quia tam

1) *Vulgo vitiose:* ordino senatorum; *correxit Gronov.*

grande est, ut tantum a numinibus possit concedi. *Datur,* quod *petitur; offertur,* quod ultro praestatur.

summo rei publicae tempore] *summo* nunc *periculoso;* ut *(Virgil. Aen. II.* 324.)

Venit summa dies et ineluctabile tempus.

Periculosum autem ideo, quia Aurelius Cotta legem tulerat, ut equites cum senatoribus iudicarent, assistente Quintio tribuno plebis vel Palicano.

nobisque periculosa] Senatoribus si iudicia transferantur. Nam quum contenditur de transferendis iudiciis, seditio fit, orta vero seditione res publica dispendiis periculisque plurimis afficiatur necesse est.

percrebruit his iudiciis — pecuniosum hominem] Ostendit ipsum ante iudicium pollicitum se posse absolvi.

quum sint parati] Palicanus enim tres ordines iudicare debere dicebat, senatores, equites Romanos, et tribunos aerarios.

vita atque factis — damnatus] quomodo ante gesta obiiciuntur? Interdum ante acta vita praesens crimen defendit.

qui concionibus et lege, vita atque factis] Alii Quintium tribunum plebis significari dicunt, qui Oppianicum defenderat reum veneficii Cluentio accusante, et damnato Oppianico. Rumor enim factus est, quod corruptis iudiciis damnatus esset Oppianicus; quam damnationem Quintius apud populum frequenter nominare solebat.

sua spe ac praedicatione] Bene addit *sua spe,* quia iniuriam iudicibus faciebat, si nocentissimum hominem in pecuniam spem habere dixisset.

praedicatione] commemoratione vel rumore amicorum suorum.

augerem invidiam ordinis] dicendo, quod senatoria iudicia corrumpuntur.

adduxi enim hominem] Benivolos facit iudices. Et haec cum superioribus iunguntur, ubi dixit: *inveteravit enim iam opinio.*

reconciliare] reducere ad amicitiam pristinam.

depeculatorem aerarii] publicae pecuniae, quam furatus est, quum quaestor esset Carbonis C. Verres, qui Marianus fuit. Dum erat consul in Hispania,[1] quaestor fuit, et sublata pecunia publica suum consulem deseruit, et ad Sullanas transiit partes. Victoria Sulla potitus pecuniam surreptam non requisivit. Vide autem quemadmodum per ordinem anteactae vitae crimina describit. In hoc autem loco omnium Verrinarum facit partitionem.

vexatorem Asiae] Post quaesturam enim legatus est factus Dolabellae, et hanc multis afferit incommodis.

praedonem iuris urbani] in praetura urbana, in qua ius vendidit, sarta tecta exegit.

perniciem p. S.] provinciae, non unius civitatis, et vide quemadmodum in quatuor partes totam accusationem divisit.

de quo si severe religioseque] *Severe*, hic ad vindictam pertinet. Sed quid si innocens sit reus? loco religionem addidit. Verum est enim omne, quod est religioni permixtum. *Religiose* nimirum vere, ne crimina digna supplicio leviore iudicetis, sed cum timore religionis, quoniam iurati iudicabant.

---

1) *fortasse scripsit auctor* Gallia.

iudiciorum religionem veritatemque] non dixit *iudicum*, sed *iudiciorum*, ut et admoneret simul, et offensionem vitare videretur.

veritatemque perfugerint] Bene. Magnitudo enim solet frangere id quod obstat. Quia ergo *ingentes divitias* dixit, intulit, *perfugerint.*

aut accusator reo defuisse] Vult ostendere Verrem corruptionem iudicum cogitantem.

Cap. II. *quum multae mihi — insidiae — factae sint*] eunti in Siciliam propter crimina requirenda, reo redeunti.

tantum periculum mihi adire visus sum] ne corrupto iudicio ego invidiam subeam.

Glabrioni praetori] qui praeerat in iudicio aliquo, quaesitori.

sociis] id est, Siculis.

sed tantum eripuisse [1]] *subripit*, qui clam aliquid tollit; *eripit*, qui palam et per dies. In aliis ergo *subripuisse* dixit; de Verre *eripuisse.*

nihil esse tam sanctum] ad iudices retulit, quoniam iurati iudicabant, *sanctum*. *Munitum* ad leges, quae poenam habent pro commisso. Virgilius: (*Aen. III* 56.)

quid non mortalia pectora cogis.

quod si quam audax est] Hoc dixit, ne obiiceretur illi; unde scis hoc Verrem cogitare?

audax] promptus.

ad conandum] ad faciendum.

in agendo] in cogitando de corruptione iudicum.

---

1) *Sic legit Anonymus. Praestat autem lectio vulgata* rapuisse.

fortasse] dicendo *fortasse*, laudat latenter diligentiam suam.

aliquando fefellisset] quasi sapiens obscure egit.

commode cavit] optime cavit.

audacia singularis stultitiae coniuncta est] ostendit ipsum nihil posse latenter agere, quasi sapientem sed omnia audacia, quod proprium est stulti.

nam ut apertius in corripiendis] quo enim modo aperte rapuit pecunias; simili modo et corruptionem iudicum, quam sperabat efficere, palam omnibus fecit stultitia sua.

sua consilia conatusque] quibus vult corrumpere iudices.

semel ait in vita se pertimuisse] omnis enim novitas habet timorem.

quum primum reus a me factus sit] quando venit de provincia.

e provinciis recessisset] Solet enim odium minuere absentia. Sed hic similiter odio laborabat etiam post absentiam; ideo fortiter timebat.

diuturna flagraret] dicebat enim semper se flagrare invidia pristina.

ad iudicium corrumpendum] Quia iudices eo tempore de Iuniano consilio damnati fuerant; quod exemplum dicens, valde iudices perterrebat.

tempus alienum offenderet] quia non poterat corrumpere propter angustias temporis.

itaque quum ego diem requirendi] bene tempus dicitur dies. Quia secundum Philosophos dies non finitur, quum sol reversione [1] nobis non videtur, sed apud antipodas lucet.

---

1) *Vulgo corrupte* non finitur sed reversione.

breviorem diem postularet] suppositus accusator.

etenim ille Achaicus] Quidam Dasianum, alii Pisonem dicunt.

diebus quinquaginta obii] ne propter festinationem negligenter egisse videretur; hoc ideo addit. Praetor Achaicus Opimius dictus est.

privatorumque] in quibus crimina Verris fuere conscripta.

tempus obsideret] occuparet vel observaret.

Cap. III. *quibus ipse insignes*] *Insignis* medium est; perfectam enim vel malam rem, vel bonam significat.

tot tam graves] ad numerum *tot* ad qualitatem *tam*.

auctoritatibus] quia missi sunt a civitatibus.

haec quum ita sint] qûum videat multos testes esse contra se paratos.

de omnibus bonis] qui oderunt ipsum, quorum vita integra est.

senatoria iudicia perdita] Ita ut nullo sint. *Profligata* autem violata, addicta.

tempus ipsum emisso] ne posset ante Kal. Ian. accusari submisso accusatore.

iudicii sui] Certe enim per illum Achaicum inquisitorem tempus eunt iudicii sui.

emere postea posset] Consulibus iam creatis Hortensio et Metello.

criminum vim subterfugere] in quo accusabatur a me.

procellam] impetum.

temporis] Ante Kal. Ianuarias. *Procellam* autem dixit tempus, et non periculosum.

quod si non modo in causa] Hic omnia enumerat et pecuniam tacet, propter iudicum of-

fensionem. Nam si nihil de his est, de quibus enumerat, in quo confidit? in pecunia sperat, id est, si vel causae merito confisus esset, vel eloquentiae patronorum, id est, si profiteretur quidem se crimina commisisse, speraret autem vel per defensionem patronorum, vel per suae vitae pristinae merita posse se liberare.

haec omnia colligeret, atque aucuparetur] Ex Verris persona plerosque[1] iudices dicit esse corruptos; ne ipse in eorum offensionem incurrat.

aucuparetur] captaret.

non usque eo despiceret] *despicimus* inferiores, *contemnimus* aequales aut *despicimus* vultu, *contemnimus* animo.

ut arbitratu eius deligeretur] Oppium significat expraetorem[2] Achaiae. Cuius accusatorem subditum esse dixit a Verre. Bene autem ad invidiam cum Cicero perducit senatorum, dicendo electum esse ex Senatu, qui reus fieret.

quibus ego rebus] qua comperendinatione.

et quo animum intendat] id est ad iudicum corruptionem; qua spe illectus verum putavit se posse declinare.

facile perspicio] qui sperabat corrumpere iudices.

quamobrem vero se confidat] Hic iam recuperatio eorum, quae supra in iudices dicta sunt. *Proficere* autem, id est, evitare periculum.

hoc praetore Glabrione et hoc consilio intelligere non possum] Quia hi iudices integre iudicaturi sunt, non possum intelligere quare putarit se posse corrumpere talem praetorem et tales iudices.

1) *Sic emendavit Graevius. Vulgo* plerumque.
2) *Vulgo mendose* ex praetore Achaicae.

in reiectione iudicum] i. quo tempore ego indices reiiciebam; nam tunc Praetor intellexit, omnem spem esse Verris in corruptione iudicum. In reiectione autem prior accusator reiiciebat; et hinc defensor vel reus.

salutis in pecunia] Cicero non facit iniuriam iudicibus, qui populi dicit opinionem.

hoc erepto praesidio] a me, qui malos reieci.

Cap. IV. *tanta facultas*] *Facultas* ad celeritatem, *copia* ad longitudinem orationis.

cuius ut adolescentiae] καταδρομή violentissima.

praetereamque] Carbonis.

pecunia publica nudatum] nam spoliato aerario confugit ad Sullam. Qui spoliatur, quodcumque habet,[1] qui nudatur, nihil retinet.

relictam provinciam] Galliam.

sortis necessitudinem] quia filii loco esse debet quaestor consuli vel praetori. Vide αὔξησιν per omnia.

cuius legatio exitium fuit Asiae] post quaesturam legatio; Dolabellae enim fuit legatus, imperatoris Ciliciae.

in provincias multas domus] quas transeundo ad Ciliciam vastavit αὔξησις a privatis[2] ad sacra unam provitam ante honores adipiscendos.[3]

fana depeculatus est] signa enim de templis abstulit.

---

1) *Legendum* non amittit quod cumque habet; *vel aliud eiusdem sensus.*

2) *fortasse scripserat Schol.* profanis.

3) *Haec prorsus corrupta sunt I. F. Gronovius coni. istius vitam*] privatam ante honores adipiscendos: *ut referatur haec notatio ad superiora Ciceronis.*

suum scelus illud pristinum] non quia et Cn. Dolabellam deseruit, sicuti Carbonem, sed quia et hunc laesit, contra eum testimonium dicendo.

pro quaestore fuisset] Nam Dolabella mortuo quaestore suo Malleolo fecit Verrem, etiam vicem quaestoris agere.

non solum deseruit, sed etiam oppugnavit] Scaurus accusator Dolabellae omnia peccata Verris, quaecumque commiserat in legatione, coacta in unum libellum ipsi obtulit Verri, dicens: quod si vis his tot criminibus liberari confitere mihi omnia facinora Dolabellae. Hinc Verres conscientia stimulatus omnia consilia Dolabellae patefecit, et delicta, et testimonium etiam in eum dicere est ausus.

sed etiam oppugnavit ac perdidit] ut similitudinem Carboniani criminis faceret, metaphora usus est praelii. Testimonium enim dixit contra [1] ipsum.

aedium sacrarum] Significat templum Castoris propter sarta tecta.

in iure dicendo] id est iudicando.

contra omnium instituta addictio] addictio interdum potest iure fieri; ideoque ut iniquitatem ostenderet addidit *et condonatio.* Προσκύρωσις est verbi addictio. [2]

Cap. V. *iam vero omnium vitiorum suorum*] αὔξησις, id est, tanta fecit in Sicilia, ut pristina crimina eius ante oculos omnium verterentur.

monumenta et indicia] Omnia monumenta dicuntur, quae faciunt alicuius rei recordationem ut Virgilius (*Aen. V.* 538.)

ferre sui dederat monumentum et pignus amoris.

1) *Vulgo abest* contra.

2) *Vulgo corrupte* προσκυρωσιν est addictio.

praetores aliqua ex parte creari] ὑπερβολικῶς. Nec partem dixit posse recreari; tantum laesit huius improbitas, ut vix per iustos hac ex parte possit sanari.

suas leges] regis Hieronis. Omne enim ius aut commune [1] est, aut quod proprium est civitatis; aut civium Romanorum, quod a populo Romano suscipit provincia.[2] Praeterea iura gentium sunt.

neque communia iura] populi Romani. Nam hic inter decem legatos missus est, qui ex senatus consulto iura Siculis constitueret.

hominis avarissimi et libidinosissimi] Libidinosus omnia perscrutatur, avarus numquam satietate vincitur. Quum ergo haec vitia habuerit Verres, constat esse Siculos spoliatos.

aut satietati superfuit] Ergo nihil habent, quia avaritia numquam satietate vincitur.

nulla res tam patria] Tunc enim maxime dolemus, quando maioribus traditam possessionem amiserimus.

instituto] invento.

innumerabiles pecuniae] quae in frumentaria dixit.

cives Romani] de suppliciis.

indicta causa damnati et eiecti] prohibiti in suam venire civitatem.

maximae tutissimaeque urbes] Syracusanam significat. Nam minus naves instructas Verres contra piratas misit; ideoque piratae victores naves usque ad portum persecuti sunt Syracusanum, ibique classem populi Romani incenderunt.

---

1) *Vulgo* civile.
2) *Ita correxi Vulg.* suscipit prs.

optimae atque opportunissimae] *optimae* bene fabricatae, aut bene armatae aut aedificatae. Et hoc ad ignaviam pertinet periisse classem P. R. *Opportunissimae* in necessariis locis constitutae. [1]

ignominia P. R.] i. quia et fugientem incenderunt classem P. R. piratae, quum mediocre esset malum si vel resistentem.

idem iste praetor] de signis.

monumenta] statuas et imagines.

Antiquissima regum locupletissimorum] Hieronem, Agathoclem, Dionysium, Phalarim significat.

victores civitatibus Siculis aut dederunt, aut reddiderunt] Marcellus subacta Syracusana civitate nihil abstulit. Scipio reddidit Africanus, quia quae Afri rapuerunt de Sicilia post victoriam reportavit.

aut dederunt] id est donaverunt, quae numquam debuerant.

affabre] eleganter.

liberos] pro filiabus.

petulantia] temeritate.

mecum recognosce] cognoscimus nova, recognoscimus vetera.

Cap. VI. *iste homo amens ac perditus*] perditus qui periit totus; amens qui occultare nescit.

alia mecum ratione pugnat] temporis comperendinatione ad corrumpendum iudicium.

arrogantium nomina] Hortensium, Scipionem, Sisennam significat, Verris defensores.

quam adiuvant, quod noti sunt] ac per hoc invidia laborabunt, si quid ausi fuerint contra ius facere.

---

1) *immo potius quarum ad usum belli et mercaturae maxima erat opportunitas.*

noti sunt] id est ab omnibus observantur.

nobiles sunt] nobiles semper ad bonam paene partem pertinent. Notus autem maxime inclinat ad malum, quemadmodum in Caeciliana: *mulier non solum nobilis sed etiam nota.*

iam diu machinetur] id est corrumpere iudices.

redemptio est huius iudicii freta] id est, data est quibusdam pecunia qui se corrupturos esse iudices promittebant.

ea mansit in conditione] ut si non corruperimus aut eandem pecuniam aut ampliorem recipias.

iudices reiecti sunt] in quibus spes erat iudicii corrumpendi.

* * * postea dicit sortitionem factam, quia prius reiiciuntur iudices, sic sortiuntur. Accusatores ante sortiuntur et sic eliguntur.

quod et in sortitione istius spem] Nam iudices semper sortiebantur et sortitione facta non omnes iudicabant, sed electio fiebat, et eiiciebantur ab utraque parte usque ad certum numerum imparem. Hoc ergo dixit: quod ut ex sorte veri iudices venirent fortuna fecit populi Romani. In reiectione vero, ut severi non reiicerentur, mea industria. Per decurias erat senatus divisus; unam decuriam PR. dabat, ut ex hac iudices reiicerentur. Ergo fortuna quidem populi Romani fecit, ut ea decuria daretur a PR., quae paucos habuit malos; mea autem diligentia fecit, ut meliores eligerentur.

spem populi Romani fortuna perfregerat] In sortem mittebant, qui praesentibus iudicibus accusarent. Curtius exierat, amicus Verris. Cicero illum de sorte reiecit, vel quia illa decuria exierat, in qua non erant corrupti nisi pauci.

mea diligentia] quia malos tenebant.

renuntiata est tota conductio] Redemptio corruptelae, id est, equestres pecunias reddiderunt.

renuntiata] repudiata, vel negata.

conductio] redemptio.

praeclare se res] Bene, commode.

libelli nominum vestrorum] Nomina iudicum in albo publice sustinebantur, qui in eo essent iudicio futuri iudices. Ex eo albo, quibus erat curae de integritate iudicii nomina transscribebant, et apud se tenebant, ut possent nosse, quid aequo negotio iudicarent. Dicit itaque huius consilii iudicum nomina in omnium manibus retenta bene scientibus approbata ne possint aliqua ratione mutari.

nulla nota] id est varia cera. Fecit autem corrupti iudicii mentionem ab Hortensio, quod supra memoravit.

nullus color, nullae sordes] Figuram fecit in Hortensium de Varronis iudicio consobrini eius, quod discoloribus ceris iudicium corrupit.

allini posse] induci, inhaerere, conglutinari. Mos erat iudicum nomina libellis scribi, et dari per singulas tribus, ut scirent iudicaturos. Hoc autem ad integritatem iudicum fieri solebat, qui metu populi corrumpi minime audebant.

ex alacri atque laeto] Laetus, animo; alacer, motu corporis. Qui ambulando manus iactat alarum in modum, ille proprie alacer dicitur.

repente ex alacri] alacer tam fortis, quam velox, ut ille: *(Virg. XII.* 337.)

equos alacres media inter praelia Turnus.

atque humilis animo] quia reddita ei pecunia fuerat.

Cap. VII.

Cap. VII. *ecce autem*] post reiectionem iudicum et consulum comitia, quando consules declarabantur. Et bene *consularibus*, quia sunt et praetoria comitia.

eadem illa vetera] de corrumpendo iudicio.

pecunia maiore repetuntur] ideo maiore, quia antea populum corruperat, ut consul Hortensius declararetur.

pecunia maiore] Bene, *maiore*, quoniam certus erat de iudiciis corrumpendis; et primo parvam pecuniam dedit, quoniam incertum exitum sortis acceperat per eosdem corruptores.

insidiae per eosdem homines] Caecilium et Hortensium significat.

quae res primo iudices] corruptionis apparatio.

ut namque Hortensius] Hic vult ostendere, unde post desperationem corrumpendi iudicii spem ceperit Verres; nam dicit Hortensio consule designato Curionem quendam gaudentem dixisse Verri, eum absolutionem sperare debere, quod patronus eius consul est factus.

quem ego hominem honoris] dicturus eum dixisse rem turpem, honoris causa illum se dicit nominare; ut et amicitiae illius. Et in hoc illum laedit, quum se dicit parcere et quum propter amicitiam quae dici non debeant.

quae ille si commemorare noluisset] Ostendit eum stultum fuisse, qui ea, quae celanda erant, palam dixit.

a me pedetemptim] summatim, paulatim. *Pedetemptim* autem proprie dicimus quando per loca lubrica incedentes temptamus utrum sit firmus incessus suspenso pede.

illius habita ratio] ne videor quasi inimicus.

ad ipsum fornicem Fabianum] Arcus est prope Vestam, aut a Fabio quodam praetore dictus, qui eum curavit, aut quia ibi multae statuae Fabiorum stant.

vidit ad ipsum fornicem Fabianum] sacram ingredientibus viam post templum Castoris, in quo eius familiae nomen inscriptum est. *Fabi tu maximus ille es.* Arcus latinum non est.

propinquis necessariisque] Atqui si Hortensio amicus erat, ei magis quam Verri gratulari debuerat, qui summum honorem fuerat consecutus. Sed forte non poterat, quia turba erat circa ipsum. Quid? quod nec necessariis eius gratulatus est, quod est consuetudinis, ut vel per alios nostrum votum nuntiemus? Ostendit ergo nihil ab hoc nisi de Verris absolutione cogitari, qui et amicos in felicitate positos condemnabat.[1]

verbum nullum facit] tanta est amicitia praelatus, ut perdat officium.

quod quum tam multi homines] dixi signum verum. Signa possunt derivari ad alteram partem suam. Hoc signum conatur auferre; et argumento dat rumorem populi scilicet, quod quum tam multi audissent aliis ridiculum videretur.

ridiculum] quod dixit Curio.

quod quum tam multi] Et si quis quaerat auctorem, a multis auditum dicit,[2] quod in utrumque prodest. Et populus non poscitur testis; et firmius est, quod a pluribus causatur auditum. Ratiocinari prudentium est.

---

1) *Vulgo* atqui si ex Hortensio amicus erat et Verri magis gratulari — — — ostendit ergo nihil ab hoc de omni Verris absolutione cogitare — positus contemnebat. *In his quae mendosa erant bene correxit Graevius.*

2) *Vulgo corrupte:* ecquis quaerat auctorem de multis cognatum dicit.

altius perspiciebant] interius, acutius, melius.

etenim sic ratiocinabantur] qui intelligebant illam vocem ad corruptionem pertinere.

loquebantur aperte] *Apertum* est, quod non latet. *Perspicuum*, quod omnibus notum est.

nulla esse iudicia] iam quasi tractantium allocutionem inducit.

pridie iam ipse se condemnatum putabat] una die dicit, quod ab absolutione reo patronus * * *

quid igitur] Obiectio.

quid iudices] iterum interrogatio.

non crimina non testes] quia populus Romanus vult damnari nocentes.

non] Responsio.

iste quidam tibi eripietur] Verba optimorum virorum, qui mecum loquebantur.

sed nos] id est senatores.

de transferundis] ad equites.

neque eos tam istius hominis] Non commovebat spes Verris senatores, quia sperabat absolvi, sed gratulatio Curionis.

hominis amplissimi] id est Curionis.

non gratulatio commovebat] Bene addidit *nova*, quod consuli designato Hortensio coepit gratulari.

moleste ferre] gratulationem Curionis.

cupiebam animi dolorem vultu tegere] quod in mediocri metu fieri potest; nam in maiore dixit: *nam etiam toto corpore perhorresco.*

tegere] celare.

Cap. VIII. *quum praetores designati sortirentur*] ex sorte enim accipiebant provincias.

et *M. Metello obtigisset, ut is de pecuniis repetundis*] Metelli tres fuerunt frates, unus qui prae * * *

* * * * * *

Cap. IX. *ut apud M. Metellum causa diceretur*] Prima confessio Verris. Innocentem iudicum fugit.

M. Metellum] Hic Metellus est, qui praesente Sulla et audiente de proscriptorum ardore, et labe temporum dixit, et ideo stultus putabatur. De huius familia omnes consules facti sunt. Hic a Kal. Ianuariis de pecuniis repetundis fuerat quaesiturus.

dedit enim praerogativam] Ne quaereretur a Tullio, unde hoc sciret, ideo hoc dicit: *dedit enim praerogativam.* Duo genera sunt populi, *praerogativum* primum, deinde iure vocatum. Prima pars praerogativi generis quicquid sensisset, iure vocta firmabat. Ergo si quis honores petere voluisset, praerogativam classem corrumpebat. Dicitur praerogativa et signum voluntatis futurae. Ergo hic sensus est: quemadmodum quando Metellus honores petivit Verris, praerogativam corrupit, sic modo Metellus absolutionem Verri pro illo vult reddere beneficio. Et hoc quasi secretum prodit Cicero.

arcessit alter consul] Siculi minae secuti sunt consulis, non voluntatem vocantis.

Cap. X. *quid est quaeso Metelle*] Invectio ad Metellum consulem designatum. Dicit hoc esse iudicium corrumpere si accusatores ab intentione revocaris.

timidos homines et afflictos] duplicavit timorem, quum dixit causam timoris.

duorum praetorum potestate] Potestatem magis ideo posuit, ut esset pro terroris nomine, non pro hominis dignitate.

de officio et dignitate decedis] Officium est actus conveniens uniuscuiusque personae. Dignitas autem meritum senatoris.

ut quod ille dictitat] invisum Verrem omnibus facit.

aiebant] Bene ad omnes contulit, ne interrogaretur, a quo esset dictum, in ore est omni populo.

quod igitur Hortensius et Metellus] Hic reddit, quam spem nunc habeat in manibus, et quid moliatur. Et est quaestio: an possit reus iudicio absolvi.

in quaerendo nimium diligentem] Hic invisum facit Verrem, a quo repudiatos nominat iudices. Non est enim innocens, qui gravem iudicem fugit.

quem minime expedit esse] Probabimus te, Caesoni, integrum, quum displices Verri.

quod in Iuniano consilio] cui Iunius praefuit.

et turpissimum facinus] quum Oppianicum veneficii Cluentius accusaret, dedit maiorem pecuniam, et damnavit illum. Hoc Caesonius prodidit, et Iunium praepositum Quintius accusavit, contra Pisone Frugi posito. Nam quod dixit *turpissimum*, ceram tangit infamem.

non habebimus] quia aedilis futurus est.

homo tristis] quod hi tribuni plebis * * *

ineat — nonis Decembris] Quaesturam intelligimus. Nam omnes ceteri magistratus Kal.

Ian. procedebant soli vero quaestores Nonis Decembris.[1]

acerrima] fortissima, integerrima, severissima.

L. Cassius] Cassiana familia ideo severissima ad iudicandum existimata est; quia sic iudicabat; cui bonum fuit, ut quaeratur, si ei prodesse poterat factum, non utrum fecerit necae.

tres hi homines] optimi, integerrimi, antiquae nobilitatis.

secundum Kal.] iuxta vel post. Unde *secundum cras* dicimus.

Nonae sunt Sextil.] Hic iam ex sua persona loquitur.

diem iam ne numerant quidem] id est adversarii.

ante ludos votivos] de victoria Sertoriana,[2] aut Mithridatica, aut piratica.

continuo Romani] id est ludi. Finit autem mense Septembre.

ita prope XL.] quia non dixit quot dierum Romani, addidit *prope*.

deinde se ducturos] ὑφ᾽ ἓν legendum est, id est tracturos tempus, *dicendo* respondendo; *excusando* causas occupationum fingendo.

ad ludos Victoriae] quos Sulla constituit post victoriam Marianam.

cum his plebeios esse] voluptarios.

ad agendum] ad iudicandum; postea enim feriae sunt.

refrigerata] id est omni calore accusationis exstincto.

1) *erravit scholiastes; quod hic de quaestoribus dicit, de tribunis plebis dicendum erat.*

2) *Ludos votivos Pompeius facturus erat, ob bellum Sertorianum ab eo confectum.*

quem ego hominem] ὑποφορᾶς πεῦσις. id est, reiecissem sicut alios suspectos iudices.

tabellas committere] non quia mos erat dare iudicis Praetori tabellas, sed quia poterat iubere, ut iudices absolverent Verrem.

ego vos consulo] utrum perpetua debeam uti oratione, id est, continua, an per singula crimina debeam testes producere.

mihi profecto taciti dabitis] bene compakticipes sui consilii facit iudices, ne arroganter agere videantur.

meo legitimo tempore] aut perpetua oratione aut ex lege constituto, quia horis certis dicebant accusatores, sive defensores per clepsydram. Centum et decem dies legitimum tempus erat.[1]

mei laboris industriae diligentiaeque] industria, qua invenimus; diligentia, qua inventum perficimus; alii dicunt industriam segnitiae contrariam, aut quae in persequendo officio et labore non deficit.

pacatior] pacatus accusator est, qui multa crimina obiecturus est reo. *Vigilantior*, qui omnia circumspicit ne reus evadat. *Copiosior* ad varietatem dicendi retulit.

elabatur] evadat, effugiat.

obscurum] *obscurum* est, quod difficile invenitur; *absconditum*, quod penitus ignoratur.

nunc hominem tabulis] nam si voluerimus perpetua oratione uti, quantum quidem ad eloquentiae os * * * * * * * * fuisset susceptam.

similiter] quemadmodum in Septimio senatore pr. urbis.

sortiente] ex sorte dante, quia ipse quasi praetor iudices dabat.

---

1) *Immo potius viginti.*

in eum reum] Oppianicum significat.

in eodem iudicio] Quum consuetudo fuerit, ut viginti et septem diebus iudex audiret, Fidiculanius Falcula non audivit a principio, sed triduo, quia forte subrogatus est, et sic Oppianicum damnavit. Ergo hic oratorie agit; nam quum unus index corruptus sit, augendi criminis causa omnes iudices pecuniam accepisse dicuntur.

iam vero quomodo illam labem ignominiam] Tangit iterum iudicium, in quo Hortensium dixit iudicibus imperasse propter rei absolutionem.

totius ordinis conquerar hoc factum esse] Cum indignatione *hoc* est pronuntiandum; id est tantum malum.

ut discoloribus signis] Post omnia crimina venit ad Hortensii facinus, ut cunctis peius esse ostendat.

quum haec omnia a me diligenter] *diligenter* ad inquirendum retulit.

severe] Cum gravibus sententiis et omnem misericordiam excludentibus.

alia ratione esse violatum atque commissum] id est quomodo tunc cum diversis coloribus tabulae erant notatae, et perverse dixit. Nam primum committitur, et sic violatur aliquid sine commisso; verbi causa si cogitaverit quis sacrilegium facere, et non fecerit.

hominem potentem] Hortensium significat.

praeclare] id est, bene, commode.

quartum lucrum iudicio reservant] a persona iudicum odii comparatio.

ex quo mihi in mentem venit] Ex his scilicet, quae Verrem audivi dixisse.

satisfacere posse, nocentissimae victoriae non posse] Haec me dicente populus com-

motus est, quod de tollendo iudicio repetundarum locutus fueram.

malam opinionem animo imbibisset] quia scilicet iudicium corrupturum esse speravit. *imbibisset* percepisset.

apud vos odio esse] quia scilicet tales vos speravit esse futuros.

quo loco] hoc est, opinioni vestrae.

nulla in iudiciis severitas] quia nocentes subtrahuntur.

religio nulla] quia peieratur.

despicimur] despicimur vultu, verbo, simulatione.

neque hoc Q. Catulum fugit] propter iudiciorum iniquitatem quod populus Romanus tribunitiam potestatem reposcebat.

Pompeio viro fortissimo] Pompeio enim et Crasso coss. reddita est tribunitia potestas.

patres conscriptos iudicia] ideo populus Romanus tribunitiam desiderabat potestatem.

ad urbem Cos. designatus] in urbe, vel prope urbem, quoniam interdum extra urbem consules concio * * * * * * * * * * * *

Cetera desunt.

IN

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. VERREM

LIBRUM PRIMUM.

ARGUMENTUM.

** * * Philodami hospitis filiam per vim stuprare tentaverit; quod myoparonem Milesiorum vendiderit; quod Malleolo quaestore Dolabellae mortuo tutelam filii eius perfide tractaverit; quod damnato Dolabellae lis aestimata sit sestert. tot. ex quo Verres plurimum abstulerit. Praetura eius urbana sic infamatur, quod empta sit, quod illa iurisdictio venalis fuit. Hic obiicit de Aselli bonis, quod possessionem eorum contra filiam dedisset; de bonis Minucianis; de sartis tectis aedis Castoris contra Iunium pupillum; de iudicio publico contra Opimium; et de falso codice ad subscriptionem Iunianam pertinente, Oppianico reo usque in eo. Multa in his observatione exactissima designata sunt, ut non tantum onerosum sit aestimare singula, sed etiam*

longum, quod huic opusculo contrarium est. De omnibus autem orationibus nec meam persuasionem subtraho nec tuam ignoro. Convenit enim inter nos, nullam esse oratoriam virtutem, quae non sit perfectissima in singulis quoque narrandis, verum uberrima exempla per omnium generum figuras eminere. Satis autem constat, omnes in Verrem orationes ante aedilitatem editas esse.

*Status coniecturalis. Benivolos facit in principio auditores. Benivolos autem auditores quatuor modis facimus, aut a persona iudicum, hoc est, quando eos laudamus, quod brevi oratione faciendum est; aut ex nostra persona, hoc est, quando nos aut ipsos commendamus commemorando studium nostrum erga rem publicam; aut a persona adversariorum vituperando eorum vitam aut mores; aut a causa, quando aut nostram laudamus causam, quasi innocentiae subnixam auxilio * * In hoc ergo prooemio a causa adversarii benivolos facit iudices scilicet de quo talis rumor exstiterit, qui eum se quoque condemnantem demonstret.*

Facta est autem comperendinatio. Dicit enim accusator; deinde defensor. Item modo accusator dicit ad ea, quae defensor dixit.

Quaerunt multi, quare appellatur [oratio de] *praetura; quum* [etiam] *quaesturae et legationis crimina continentur? et dicimus ideo, quia praeturae crimina graviora sunt.*

Cap. I. *neminem vestrum*] Genus causae anceps. Propositio.

hunc per hosce dies] qui fuerunt post primam actionem usque ad principium secundae.

sermonem vulgi] Vulgus est extrema pars populi. In populo etiam boni continentur. Singulis ergo propria dedit: vulgo sermonem, populo opinionem. Inest enim in opinione auctoritas. Nam vulgus loquitur, populus opinatur legem condendo.

responsurum] Fingit illum praesentem esse, ille autem exierat.

ad iudicium affuturum] Bene dixit, affuturum, quia poterat adesse, et non respondere.

emanarat] effluxerat. Metaphora ab aquis.

quod iste certo statuerat] Statuere est aliquid proponere de quo deliberetur. Quum ergo aut subito aliquid facimus aut consilio habito. Ostendit Verrem consilio habito fugam cogitasse. Deliberatio est statutae causae et propositae plena perfectio.

convictus ora iudicum aspiceret] quasi sententiam ferentium, quod iudices attendunt litigatorum [causas] dicentes sententiam.

populo Romano ostendere auderet] impudens esset, si tantummodo venisset; impudentior nunc est, quia et loqui voluit.

proiectus] facilis, pronus.

sic paratus ad audiendum] ut et de eo audiatur, et ut ipse de alio audiat, sed hic *ad audiendum* dixit, id est ut audiatur de eo.

defenditur] patronorum impudentia notatur, quia tam nocentem defendunt.

si reticeat et absit] si tacendo in exilium isset spontaneum.

patior

patior iudices et non moleste fero] moraliter[1] locutus est; nam nemo est qui moleste ferat fructum laboris sui.

virtutis vestrae fructum esse laturos] nam fructus accusatoris erit, si optimus videatur accusator; iudicum si non corruptionis notentur infamia.

minus aliquanto quam mihi opus esset] ad fructum consequendum, id est, ad bonam opinionem comparandam.

in hac accusatione comparanda] quando crimina colligebam. Omnes enim ex hac accusatione cognoscunt, quod improbos omnes, non solum Verrem odio habeo; quod minime fuisset, si Verres abesset.

constituenda] quando incipiat accusatio; quando dies petitur ad accusationem, ut praesens condemnetur.

tenuis plane atque obscura, iudices, esset] si absens condemnatus esset *tenuis* res vel videtur ex parte *obscura* non videtur. Ergo per αὔξησιν dicit *tenuis atque obscura.*

in eo quem nemo sit ausus defendere] Ideo *in eo* dixit; et non *in eum* quia hoc in utrumque casum profertur; sicut Virgilius: *Talis in hoste fuit;* quum *in hostem* Priamum dicere debuit. Nam si praesenti repugnetis et condemnetis eum, ubi nimia comprobatur integritas, num absens ideo potest videri condemnatus quia se redimere noluit.

potentissimorum hominum defendatur] Optat contendere cum adversariis, ut ex maiore certamine gloriosam victoriam sortiatur.

1) *forsan leg.* ioculariter.

cum illorum omnium cupiditate] id est, qui volunt illum absolvi.

cum istius pecunia] corrupto iudicio, quia conatur corrumpere iudices.

Patronorum minis] *Minae* defensiones; *potentia* pecunia.

in contentionem certamenque] quod sine certamine gloria non potest comparari.

sibi consuluisse] quod impudentem exitum quaesierit.

neque enim salus ulla rei publicae] conclusio.

hoc tempore reperiri] quod dixit iudicia non integra celebrari.

pernicies ulla] ideo pernicies omnium; quasi haec suspicio iudiciorum sublata fuerit. Incipit populus de transferendis iudiciis contendere, contradicentibus senatoribus. Necesse est oriatur seditio.

veritati] iustitiae.

integritatis] propter corruptionem.

fidei, religioni] quia iurabant.

hoc ordine abiudicari] notandum est, quod ubi est vituperatio, *ordinem* dixit, ubi laus *iudices*, ne eorum offensionem incidat. Simul hoc quod noluit dicere transferri iudicia quasi omen fugiens, iudicio abalienari, quod est, abiudicari.

Cap. II. *itaque mihi videor*] secundum prooemium.

et prope depositam] in ultimo positam, desperatam, ut recreari non possit. Virgilius: *(Aen. XII.* 395.)

ille ut depositi deferret fata parentis.

partem] iudiciorum scilicet.

(desunt multa.)

Cap. XVI. *brevitate orationis*] * ponere sine illis localibus phaleris melius est. Nam tanto maior fides acquiritur nostris criminationibus, quando videmur tragoedia praetermissa veluti nuda propositione esse contenti. Velim tamen et in hac brevitate perspicias, non abesse Ciceronis studium τῆς αὐξήσεως. Idem egit, ut quamvis proponeret, tamen acerbitatem mali facinoris extolleret. *Ignem* parum erat dixisse, subiecit *ex lignis viridibus,* quod est intolerabilius; addidit etiam *humidis,* quo spiritus magis magisque augeri solet, superposuit in loco angusto ubi densior fumus animas haurientes urgeret. Post haec deinde intulit: hominem ingenuum, domi nobilem, populi Romani socium atque amicum fumo excruciatum semivivum aliquis. Totum si consideres, αὐξητικὸν est. Et nihilominus visus est tantum proposuisse, non et exaggerasse, quum robustius non potuerit augere. Ita si rem species, magna copia est; si verba numeres, summa brevitas est.

Cap. XVIII. *eaque in onerariam navem suam coniicienda curavit*] Copiam rapinarum et signorum multitudinem de modo navis ostendit. Quippe si ad haec spolia templi prehenda oneraria navis admota est, apparet quantitas oneris de alvei magnitudine.

tum subito tempestates coortae sunt] a consequentibus signis argumentatur ad divinum quoddam testimonium et magis invidiosum reum facit, quod non humanis probationibus, sed indiciis numinum deprehensus sit.

ita magni fluctus eiiciebantur] Enniano hemistichio usus est ex ea tragoedia, quae Achilles inscribitur.

signa Apollinis reperiuntur] Expedita βραχυλογίᾳ usus est, ut gratissime multa concluderet. Sed et ipsa velocitas magnam habet virtutem probandi; nam consequitur ut violentiae tempestatis illa causa fuerit, quod Verres templum Apollinis spoliasset, quum redhibitis omnibus tranquillitas restituta sit.

Apollinemne tu Delium] Decore amplificationem prosecutus est, quasi plus sit Apollinem Delium violasse, quam quemcunque. Alia praeterea, quod apud hanc insulam maior illi quaedam non tantum numinis, verum etiam nativitatis religio debeatur. Ἀφορμή praeterea elegans advertenda est, quemadmodum veterem fabulam sic intulerit, ut Verrem admoneret puerilis eruditionis, ne levius fieret hoc, si non illiteratus induceretur. [1]

Apollinem Dianamque peperisse] Huic opinioni repugnare videtur Herodotus (*lib. II. c.* 16.) Nam quum res Aegyptias persequitur, sic ait. Ἀπόλλωνα δὲ καὶ Ἄρτεμιν Διονύσου καὶ Ἴσιος λέγουσι εἶναι παῖδας· Λητοῦν δὲ τροφὸν αὐτοῖσι καὶ σώτειραν γενέσθαι.

ne Persae quidem] δεινὸς μετὰ παραδείγματος. Exemplo invidiosissimo reum deprimit, quod legatus populi Romani id apud socios permiserit, quod etiam Persarum hostile ingenium recusavit.

Cap. XIX. *Tenem ipsum*] συλλογιστικῶς καὶ μετ' ἐπιμονῆς. Obstinate immorando huic parti, quo magis videatur universam Tenedum diripuisse auferendo simulacrum conditoris; ut quoniam ipse urbis auctor fuisset, in eo existimaretur Verres totius oppidi statum depopulatus esse.

---

1) *ita correxi mendosam lectionem* ne levius fieret hoc non erit ΛΑΤΟΣ induceretur.

non ad praetorem sed Romam deferri oportere] Vigilanter; ne videretur iudicio Neronis C. Verres absolutus, quum fanum Iunonis Samiae diripuisset, ait illum non de innocentia Verris pronuntiasse. Iudicium omne ab se ad senatum removisse.

eoque se absolutum] παραδειγματικῶς praeiudicatum dicit esse de criminibus legati absoluto Charidemo, quem Samii apud Chios reum fecerant; qui eo potissimum defensus sit, quod ostendisset omnem illam direptionem ad populi Romani legatum pertinere.

contra sectorem quaestoremque pugnare] quoniam bona proscriptorum sectores mercabantur, et eorum pretia quaestores in aerarium referebant.

Cap. XX. *plostris avecta exportataque esse*] Animadvertamus plèrasque apud M. Tullium compositiones non lascivire, sed ad rigorem vetustatis inferri. Quod autem pertinet ad virtutem partis huius, non intulit nominatim signa, quot abstulisse Aspendo videbatur. Sed quum generaliter dixisset plostris, ait *exportata* esse, ut de qualitate vehiculorum appareret multitudo eorum, quae plostris avecta sint.

Aspendium citharistam] Simulacrum dicit huius citharistae abstulisse Verrem. Fuisse autem fertur tantae subtilitatis ut non exserta manu nervos citharae impellere, sed perquam occultis motibus, ac propterea proverbialiter dictus est *intus canere* solitus. Simulque orator χαριέντως, *ut illum ipsum*, inquit, *artificio superasse videatur.* Callidiorem videlicet ostendens hunc in furando, quam illum in psallendo.

quae, malum, est ista audacia atque amentia] Ne infrigescat impetus accusationis, postquam breviter multa proposuit, adiicit locos vehementes ad augendum, ut iudex, postquam didicerit, inflammetur. Congregata enim debent esse haec officia dicentis, et maxime in accusationibus, ut indignationi calor subiiciatur.

neque in suburbana amicorum] Hortensium praecipue videtur significare, qui huiusmodi signis et tabulis pictis familiariter delectabatur. Id manifestius in Hortensio ostendit dialogo, quum in villa Hortensii balneum[1] esset omni apparatu venustatis ornatum.

Cap. XXI. *vereor ne haec forte cuipiam nimis antiqua et iam obsoleta videantur*] Apud ineruditos iudices exempla de vetustate prolata minus efficaciae habent, quoniam videri possunt ab oratore confingi. Hoc etiam Demosthenes κατὰ Ἀριστογείτονος in consilio habens ita dixit: καί τί δεῖ λέγειν περὶ τῶν παλαιῶν, ἀλλὰ τοὺς ἐφ' ὑμῶν αὐτῶν ἀναλογίσασθε, et reliqua.

P. Servilius] Collega fuit in consulatu Appio Claudio, bellumque gravissimum in Cilicia gessit. Inter cetera Phaselida et Olympum subiecit, unde rebus bene gestis Isauricus cognominatus est.

Cap. XXII. *vidi collucere omnia furtis tuis*] vehementer παρὰ προσδοκίαν καὶ μετὰ μεταβολῆς *collucere omnia furtis* illius vidisse se dixit, quasi non esset ornatus fori, sed confessio rapinarum.

qui se iudiciorum dominos dici volebant harum cupiditatum esse servos] ἐκ τῶν

1) *Ita correxi vulg.* bellum.

ἀντίθεσιν aspere laceravit Hortensium, quum illum dicat habuisse in iudiciis dominationem; eundem tamen pati significet in his luxuriae apparatibus quandam libidinis servitutem.

ex suis templis ablata in foro, venerabantur] Graecorum quidem mentes ceremoniosas et deorum observantissimas ostendit, invidiam tamen hoc ipso Verris accumulat; quo magis illos miserabiles facit; qui Romae simulacra deorum recognoscentes venerarentur, ut quamvis effigies sacrae locum mutassent, nihil tamen de officio suo animi religio perdidisset, quo minus illi ubicumque inventos adorarent, quos apud se colere consuessent.

Cap. XXIII. *mercator signorum publicorum tabularumque pictarum missus est*] μετ' εἰρωνείας καὶ κατὰ συγχώρησιν importatur haec quaestio, στοχαστικὸν ζήτημα. Nam quum sit coniecturaliter tractaturus, omnia illa non emisse Verrem, sed diripuisse contendit. Interim per qualitatem quasi emisse concedit. Et hoc magistratui Romano [1] per provincias agere mercaturam verum posthac ἄτεχνος πίστις inartificialis probatio opponitur de citatione tabularum, in quibus emptio non inveniretur.

Cap. XXIV. *quo facilius ad Siciliam possim*] Oratorie simulat ad principalem causam Siciliae, de qua sine dubio dici oportet se festinari, nimirum ut quaeque retro ἐκ τῆς παρασκευῆς dicta sunt, et altius ad praeparandum repetita necessario duxerit, non studio loquacitatis ingesserit.

1) *legendum videtur:* et, hoc magistratui Romano non licet.

Oppidum est in Hellesponto Lampsacum] Alta ἐπίδειξις, utrumque praesentis causa ratio postulavit. Videmus de * *

* * * * *

(Cetera desunt.)

M. TULLII CICERONIS
O P E R A
QUAE SUPERSUNT
OMNIA
AC DEPERDITORUM FRAGMENTA.

RECOGNOVIT

POTIOREM LECTIONIS DIVERSITATEM

ADNOTAVIT

INDICES RERUM AC VERBORUM

COPIOSISSIMOS

ADIECIT

CHRISTIANUS GODOFR. SCHÜTZ.

TOMI V. PARS II.

ACTIONIS SECUNDAE IN VERREM LIBER TERTIUS, QUARTUS ET QUINTUS.

LIPSIAE

APUD GERHARDUM FLEISCHERUM IUN.

CIƆIƆCCCXV.

M. TULLII CICERONIS
ORATIONES
VERRINAE.

RECOGNOVIT

ET SELECTAM DIVERSARUM LECTIONUM NOTATIONEM

ADIECIT

CHRISTIANUS GODOFR. SCHÜTZ.

PARS SECUNDA.

ACTIONIS SECUNDAE IN VERREM LIBER TERTIUS, QUARTUS ET QUINTUS.

LIPSIAE

APUD GERHARDUM FLEISCHERUM IUN.

CIↃIↃCCCXV.

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. VERREM

LIBER TERTIUS.

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. VERREM

LIBER TERTIUS.

SUMMARIUM.

Tertius liber agit de furtis a Verre Siciliae praetore in omni frumenti genere commissis.

In exordio Cicero demonstrat, eum, qui nulla privatim laesus iniuria, nullo praemio adductus hominem scelestum, libidinosum, perfidum, rapacem crudelem accuset, sibi ipsi hanc legem imponere, ne in eiusmodi vitiis deprehendatur, quae in isto reprehenderit; C. 1. 2. seque nullam aliam ob causam Verri inimicum esse, quam quod omnia contra omnium bonorum rem causam, rationem, utilitatem, voluntatem-

que fecerit; c. 3. neque vero causam esse aliam cur Hortensius aliique nobiles ei faveant, quam quod lucrum ex eius divitiis capiant, sperentque alios etiam ei similes suis cupiditatibus inservituros. c. 4.

Iam tres facit orator huius orationis partes, et se de fraudibus ac furtis Verris, primum in frumento decumano, deinde in empto, postremum in aestimato acturum ostendit. c. 5.

Primum igitur agit de furtis Verris in frumento decumano. Siciliae civitates non omnes eodem iure utebantur. Septendecim enim olim bello subactae erant; horum ager quum esset iure belli publicus populi Romani factus, a victoribus hac lege est iis redditus, ut a censoribus locaretur. Nonnullae foederatae erant et liberae eaedemque immunes. Reliquarum omnium ager decumanus erat, h. e. aratores decumas pendebant frumenti exarati; idque appellabatur *frumentum decumanum.* Has decumas vendere solebant praetores licitantibus, ita ut in venditione legem Hieronicam observarent. Redimere autem plerumque solebant equites Romani, alias publicani, si decumas emissent, decumani appellati. c. 6. Verres, tota venditionis ratione sine auctoritate Senatus mutata, primum certos instituit nomine decumanos, re vera ministros ac satellites cupiditatum suarum, quorum in numero princeps

fuit Apronius homo teterrimus: hoc enim maxime Verres usus est ad fortunas aratorum vexandas ac diripiendas. c. 7—9. Primum Verres edictum dedit: quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumae dare oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur. Sic aratores traditi Apronii decumani libidini et avaritiae. Addiderat quidem in edicto, se in decumanum, si plus sustulerit, quam debitum sit, in octuplum iudicium daturum; sed si usus venisset, ut arator posceret octupli damnari Apronium, recuperatores Verres dabat, de cohorte sua, quorum iudicio aratores etiam in iustissima causa inferiores discedebant. c. 10—13. Edixerat etiam ne quis frumentum de area tolleret ante, quam cum decumano pactus esset c. 14. Deinde ut arator decumano, quo vellet decumanus, vadimonium promitteret, etsi erat in iuribus Siculorum ne extra suum forum vadimonium promittere cogerentur. c. 15. Haec omnia Verrem turpissimi quaestus sui causa instituisse confirmatur c. 16. In quo ostenditur vanam esse eius gloriationem, se magno decumas vendidisse, et hac ratione bene meritum esse de aerario populi Romani; provinciam autem sic fuisse eius institutis exhaustam, ut successor Metellus peteret a Siculis, ut sererent, et ararent, neque tamen antiquum sationis modum assequi posset, etsi lege Hieronica se decumas, ut antea venditurum, ostendisset. Nullum igitur populo Romano lucrum e Verris rationibus accessisse, maximum vero ipsum

e depraedatione aratorum quaestum fecisse. c. 17—20. Iam sequuntur exempla iniuriarum in ratione frumentaria 1. privatim singulis factarum; ubi narratur quid in Nymphonem Centuripinum c. 21. in Xenonem Menenum, c. 22. in Polemarchum Murgentinum aliosque c. 23. commiserit. Neque vero Siculis solis, sed etiam civibus Romanis et equitibus infestum fuisse, quod potissimum narratione de C. Matrinio et Q. Lollio confirmatur, quos iniuriis et contumeliis coëgit, ut ad Apronii leges conditionesque venirent. c. 24. 25. His breviter repetitis c. 26. sequuntur 2. publicae iniuriae in civitates commissae. Ab Agyrinensibus vi, minis, imperio eripuit tritici medimnum XXXIII et praeterea ~~LLS~~ LX. c. 27—31. Simili ratione Herbitenses spoliavit, quos etiam teterrimis mulieribus Pippae et Tertiae vectigales esse coëgit. c. 32—35. In quo simul ostenditur eum de capite vectigalium populi Romani remisisse, quod ne Sullae quidem concessum fuerit. c. 35. 36. Sequuntur aliarum civitatum exempla, quibus ut illis Apronium, alios asseclas improbos homines tanquam canes immisit, ut illis vel frumentum vel pecunias darent. Sic ad Liparenses A. Valentium c. 37. ad Tissenses Diognotum Venerium (h. e. e servis Veneris Erycinae) misit c. 38. Amestratinos pecuniam praeter decumas M. Caesio, Sex. Vennonio, Banobali Venerio c. 39. Petrinos P. Naevio Turpioni, Halicyenses eidem, Segestanos Symmacho dare coëgit c. 40. ubi simul ipsos

quoque senatores in Sicilia summis iniuriis affectos esse docet c. 41. Similes iniuriae in Thermitanos, in Ennenses c. 42. in Calactinos, Mutycenses, Hyblenses aliosque civitates memorantur. c. 43. Copiosius deinde versatur in demonstranda immani praeda ex Aetnensium c. 44. 45. et Leontinorum agro capta c. 46—49. Itaque vanam esse Verris gloriationem, se decumas magno vendidisse, quum sit perspicuum eum bona fortunasque aratorum non populi Romani, sed sui quaestus causa vendidisse. c. 50. Nam agrum decumanum propter istius avaritiam desertum esse, aratores profugisse, c. 51. 52. et qui manserint, (quae vix decima pars fuerit aratorum) ipsos quoque agros relicturos fuisse, nisi Verris successor L. Metellus literas Roma misisset, quibus se decumas Hieronica lege venditurum ostenderet, Siculosque, ut quam plurimum sererent, rogaret. Eius rei causa recitantur literae a Metello ad Cn. Pompeium et M. Crassum, ad M. Mummium praetorem et ad quaestores urbis missae c. 53—55. Tantam vero acerbitatem Verris, tantum scelus in aratores fuisse, ut homines propter iniurias licentiamque decumanorum mortem sibi ipsi consciverint c. 56. Ipsum vero Apronium aliosque saepe dictitasse, perparvum ex ingentibus lucris ad sese, plurimum ad Praetorem pervenisse c. 57—62. Cuius rei novum argumentum affert hoc, quod agri Leontini decumas quum pluris vendere posset, noluerit tamen his addicere qui contra

Apronium licerentur, sed Apronio multo minoris tradiderit c. 63. 64. Ipsos etiam amicos defensoresque Verris male de eius improbitate iudicasse; quod primum confirmatur Metelli dicto, qui quum C. Gallius postulasset ab Apronio, ut ex edicto suo iudicium daret in Apronium, *quod per vim aut metum abstulisset*, tamen ei non concessit, quum diceret, praeiudicium se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri c. 65. Deinde uberius declaratur ex epistola quadam Timarchidis, Verris liberti et accensi, ex qua tota familiae i.e. libertorum, scribarum, accensorum, Verris disciplina cognosci poterat; c. 66—68. in quo simul Verri hoc exprobratur quod filium praetextatum omnibus modis depravaverit, et ad suas turpitudines erudiverit. c. 69.

Secunda orationis pars versatur in Verris furtis in *frumento empto* commissis. Quum enim Verres ex senatus consulto et ex lege Terentia et Cassia (lata A. V. C. 680. a duobus coss. c. Cassio et M. Terentio) emere deberet frumentum in Sicilia; emundi autem duo genera essent, unum alterarum decumarum (h.e. ut quantum ex primis decumis fuisset, tantum emeretur pretio in singulos modios constituto HS ternis) alterum imperatum h. e. quod civitatibus aequaliter esset distributum in quo tritici modium IↃCCC millia erant emenda, pretio in singulos modios constituto HS quaternis) quumque pro omni isto frumento per trien-

nium prope HS centies et tricies Verri erogatum esset, Cicero demonstrat hanc pecuniam ita ab eo laceratam esse, ut probari possit eum omnem hanc pecuniam domum suam avertisse c. 70. *Primum* ostendit, eum hac pecunia publica ex aerario erogata ad quaestum suum sic abusum esse, ut eam binis centesimis usuris feneraretur (*gegen 24 Procent Zinsen.*) Id confirmatur literis P. Vettii Chilonis c. 71—72. *Deinde* permultis civitatibus Verrem pro frumento empto nihil omnino solvisse demonstrat: exemplo potissimum Halesinae civitatis, cui quum in annos singulos sexaginta tritici millia modium imperavisset, pro tritico nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum; quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. Inprimis docetur Aeneae Halesini narratione, eum, quum omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta, solitum esse frumentum, quod, alterarum decumarum nomine, vel quod imperatum esset, emendum erat, improbare, et pro eo pecuniam exigere; deinde quantum frumenti Romam esset mittendum, tantum de suo quaestu ac de sua copia frumenti mittere. c. 73—77. Postremo Cicero ostendit Verrem ex omni pecunia quam aratoribus solvere debuerit, certis nominibus deductiones fecisse; primum pro spectatione et collybo; deinde cerarii nomine; tertio scribae nomine binis quinquagesimis detractis; c. 78. 79. idque scribis concessum esse aeque improbat, atque illum

annulum aureum, quo Verres scribam suum in concione donaverat. c. 80.

Tertia pars orationis Verris furta in *frumento aestimato* persequitur. Ex senatus consulto et ex legibus frumentum Verri in cellam sumere licebat; idque frumentum senatus ita aestimaverat, quaternis HS tritici modium, binis hordei. Verres primum numerum ad summam tritici adiecit, deinde tritici modios singulos cum aratoribus, denariis ternis, id est duodenis sestertiis aestimavit. Iam hoc quidem Cicero non reprehendit, eum frumentum quod in cellam sumi oporteret aestimasse, et pecuniam pro frumento abstulisse; hanc enim rationem ab aratore primum profectum esse, aut ab ea civitate, cui hoc frumentum in cellam imperaretur; quum aut frumentum vendidisset, aut servare vellet, aut in eum locum, quo imperabatur, portare nollet; itaque ab iis petitum esse in beneficii loco, ut sibi pro frumento, quanti frumentum esset dare liceret. Sed Verris crimen ex eo pendere dicit, quod ab aratoribus, quum HS ternis tritici modium vendere non possent, Verres iniustissima aestimatione ab iis pro singulis modiis ternos denarios, id est HS duodenos exigeret. c. 81. 82. Neque vero Verrem dicere posse illos aratores vecturae difficultate adductos ternos denarios dare maluisse. Nam nec alio portandum fuisse, et in Sicilia, quo quisque frumentum vehere ius-

sus esset, ibi tantidem frumentum emere potuisse, quanti domi vendidisset. c. 83. 84. Immanem igitur aratoribus iniuriam factam esse, quod Verres, quam pecuniam acceperat a senatu ad frumentum in cellam emendum, retinuerit, et insuper pecuniam ab aratoribus exegerit. c. 85—87. Tum ostenditur non posse Verrem hac ratione excusari, quod alii idem fecerint; c. 88. neque tamen exempla proferri posse exempla praetorum, plena dignitatis et auctoritatis, qui hanc rationem in frumento aestimato tenuerint. Unum M. Antonii factum nihil ad eum excusandum valere, quum ei potius perniciosum sit dicere se in re improbissima voluisse hunc Antonium imitari. Sacerdotem autem et Sex. Peducaeum nihil simile fecisse. c. 89 — 93. Denique Cicero contendit, si crimen hoc ad plures pertineat, id ubicunque factum sit, improbe factum, et quicunque fecerit, eum supplicio dignum esse. c. 94. 95. Simul refutat Hortensium, qui etiamsi palam hoc non dicat, tamen ita dicat, ut iudices suspicari et cogitare possint, hanc rationem aestimationis frumenti ad commodum senatorum, et ad utilitatem eorum, qui iudicent, qui in provinciis cum potestate aut cum legatione se futuros aliquando esse arbitrentur, pertinere. c. 96. Ex quo nihil aliud consequi ostendit, quam ut iudicia a Senatu ad alium ordinem transferantur. c. 97.

In extrema oratione Cicero iudices admonet, ut cognita iam tota re frumentaria sibi certo per-

suadeant, amissam esse populo Romano Siciliam, fructuosissimam atque opportunissimam provinciam, nisi eam Verris damnatione recuperent, efficiantque, ut, quum illius scelere arationes tota Sicilia desertae atque a dominis relictae sint, hoc iudicio aratores in agros atque in aedes suas revertantur c. 98.

ACTI-

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. V E R R E M

LIBER TERTIUS.

I.

Omnes, qui alterum, iudices, nullis impulsi inimicitiis, nulla privatim laesi iniuria, nullo praemio adducti, in iudicium rei publicae causa vocant, providere debent, non solum [1] quid oneris in praesentia tollant, sed etiam quantum in omnem vitam negotii suscipere conentur. Legem enim sibi ipsi dicunt [2] innocentiae, continentiae, virtutumque omnium, qui ab altero rationem vitae reposcunt: atque eo magis, si id, ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia, nisi utilitate communi. Nam qui sibi hoc sumpsit, [3] ut corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat, quis huic igno-

1) solum *abest aliquot edd. pr. codd. Pall.*

2) *Olim edebatur* indicunt. *Meliorem lectionem* dicunt *Gruterus e cod. Metelli et schedis Hittorp. eruit. In eisdem abest* continentiae.

3) *Ern. legi volebat* sumit.

scat, si qua in re ipse ab religione officii declinarit? Quapropter hoc etiam magis ab omnibus [1] civis laudandus ac diligendus est, qui non solum ab re publica [2] civem improbum removet, verum etiam se ipsum eiusmodi fore profitetur ac praestat, ut sibi non modo communi voluntate virtutis atque officii, sed etiam ut quadam magis necessaria ratione [3] recte sit honesteque vivendum. Itaque hoc, iudices, ex homine clarissimo, atque eloquentissimo L. Crasso, saepe auditum est, quum se nullius rei tam poenitere diceret, quam quod C. Carbonem umquam in iudicium vocavisset. Minus enim liberas omnium rerum voluntates habebat, et vitam suam pluribus, quam vellet, observari oculis arbitrabatur. Atque ille his praesidiis ingenii fortunaeque munitus, tamen hac cura continebatur, quam sibi, nondum confirmato consilio, sed ineunte aetate, susceperat. Quo minus etiam perspicitur [4] eorum virtus et integritas, qui ad hanc rem adolescentuli, quam qui iam firmata aetate descendunt. Illi enim, antequam potuerunt existimare, quanto liberior vita sit

---

1) *Vulg. additur* eiusmodi; *quod recte Herelius delendum iudicavit.*

2) ab re publica *dedit Lallem. e codd. Pariss. Idem Beck. At Graevius* a re publica. *Ern. dedit* republica. *Olim edebatur* reipublicae.

3) *cod. Met. omittit voc.* ratione. *In Hittorp. fuit:* sed etiam vi quadam magis necessaria recte sit. *Guilielmio et Grutero hoc placebat, sed ita ut omitteretur* magis.

4) praecipitur *codd. duo Pariss. Hittorp., quod probarunt Guil. et Garat. Recepit Beck; hoc sensu: intelligitur antea, qualis eorum virtus futura sit. At enim de praesenti, non de futuro virtute adolescentium agitur.*

eorum, qui neminem accusarint, gloriae causa atque ostentationis accusant: nos, qui iam, et quid facere, et quantulum [1] iudicare possemus, ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneremus, numquam ipsimet nobis praeciderемus istam licentiam libertatemque vivendi.

II. Atque hoc ego plus oneris habeo,[2] quam qui ceteros accusarunt, (si onus est id appellandum, quod cum laetitia feras ac voluptate); veruntamen hoc ego amplius suscepi, quam ceteri, quod ita postulatur ab omnibus,[3] ut his se [4] abstineant maxime vitiis, in quibus alterum reprehenderint. Furem aliquem aut rapacem accusaris? vitanda tibi semper erit omnis avaritiae suspicio. Maleficum quempiam adduxeris [5] aut crudelem? cavendum erit semper, ne qua in re asperior aut inhumanior fuisse videare. Corruptorem, adulterum? providendum diligenter, ne quod in vita vestigium libidinis appareat. Omnia postremo, quae vindicaris in altero, tibi ipsi vehementer fugienda sunt. Etenim non modo accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is, qui, quod in altero vitium reprehendit, in eo ipse deprehenditur. [6] Ego in uno homine [7] omnia vitia, quae possunt

---

1) quantillum *Lambin. e cod. Nann.*

2) Subeo *Lambin.*

3) *cod. Nann.* hominibus.

4) *Vulgo* ut ab iis se abstineant. *In cod. Met. et Hitt.* ut his abstineant.

5) *edd. Lambin. addunt* in iudicium.

6) *cod. Met. et Hitt.* reprehenditur. *Male.*

7) *Non opus est, quod Herelius putabat rescribere* in uno hoc Verre. *Nam nec initio libri secundi et quarti nomen Verris diserte exprimitur.*

in homine perdito nefarioque esse, reprehendo: nullum esse dico indicium libidinis, sceleris, audaciae, quod non in istius unius vita perspicere possitis. Ergo[1] in isto reo legem hanc, iudices, mihi statuo, vivendum ita esse, ut isti non modo factis dictisque omnibus, sed etiam oris oculorumque illa contumacia ac superbia, quam videtis, dissimillimus esse, ac semper fuisse videar. Patior non moleste, iudices, eam vitam, quae mihi sua sponte antea iucunda fuerit, nunc iam mea lege et conditione necessariam quoque futuram.

III. Et in hoc homine saepe a me quaeris, Hortensi, quibus inimicitiis, aut qua iniuria adductus, ad accusandum descenderim. Mitto iam rationem officii mei, necessitudinisque Siculorum: de ipsis tibi inimicitiis respondeo. An tu maiores ullas inimicitias putas esse, quam contrarias hominum sententias, ac dissimilitudines studiorum et voluntatum? Fidem sanctissimam in vita qui putat, potest ei non inimicus esse, qui quaestor consulem suum, consiliis commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? Pudorem et pudicitiam qui colit, potest animo aequo istius quotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium videre? Qui religiones deorum immortalium retinere vult, ei, qui fana spoliarit omnia, qui ex thensarum orbitis[2] prae-

---

1) *Sic Ern. recte censuit legendum. Vulg.* Ego.

2) ex thensarum orbitis *quid sit intelligitur ex Verr. I. 59. Nihili est* ex censorum orbitis, *quod occupavit edd. Lamb.*

dari sit ausus, inimicus non esse qui potest? Qui iure aequo omnes putet [1] esse oportere, is tibi non infestissimus sit, quum cogitet varietatem libidinemque decretorum tuorum? Qui sociorum iniuriis, provinciarumque incommodis doleat, is in te non expilatione Asiae, vexatione Pamphyliae, squalore et lacrymis Siciliae concitetur? Qui civium Romanorum iura ac libertatem sanctam apud omnes haberi velit, is non tibi plus etiam, quam inimicus esse debeat, quum tua verbera, quum secures, quum cruces ad civium Romanorum supplicia fixas recordetur? An, si qua in re contra rem meam decresset aliquid iniuria, iure me ei inimicum esse arbitrarere: [2] quum omnia contra omnium bonorum rem, causam, rationem, utilitatem, voluntatemque fecerit, quaeris, cur ei sim inimicus, cui populus Romanus infestus sit? qui praesertim plus etiam, quam pars virilis postulat, [3] pro voluntate populi Romani oneris ac muneris suscipere debeam?

IV. Quid? [4] illa, quae leviora videntur esse, non cuiusvis animum possunt movere? quod ad tuam ipsius amicitiam, ceterorumque hominum magnorum atque nobilium, faciliorem aditum istius habet nequitia et audacia, quam cuiusquam nostrum virtus et integritas? Odistis hominum novorum industrias; despicitis eorum frugalitatem; pudorem contemnitis; ingenium vero, et vir-

1) *Recte Beckius* putet *rescripsit pro vulg.* putat.
2) *Recte sic Hotom. Vulgo* arbitrarer.
3) postulet *coni. Ern. Sed nihil opus.*
4) *Bene Beckius interrogandi signum hic posuit.*

tutem depressam exstinctamque cupitis; Verrem amatis. Ita credo: si non virtute, non industria, non innocentia, non pudore, non pudicitia: at sermone, at literis, at humanitate eius delectamini. Nihil horum est: contraque sunt omnia cum summo dedecore ac turpitudine, tum singulari stultitia atque inhumanitate oblita. Huic homini si cuius domus patet, utrum ea patere, an hiare ac poscere aliquid videtur? Hunc vestri ianitores, hunc cubicularii diligunt; hunc liberti vestri, hunc servi ancillaeque amant; hic quum venit, extra ordinem vocatur; hic solus introducitur; ceteri, saepe frugalissimi homines, excluduntur. Ex quo intelligi potest, eos vobis esse carissimos, qui ita vixerunt, [1] ut sine vestro praesidio salvi esse non possint. Quid? hoc cuiquam ferendum putas esse, nos ita vivere in pecunia tenui, ut prorsus nihil acquirere velimus; ut dignitatem nostram, populique Romani beneficia, non copiis, sed virtute tueamur: istum, rebus omnibus undique ereptis, impune eludentem circumfluere atque abundare? huius argento dominia [2] vestra, huius signis et tabulis forum comitiumque ornari? praesertim quum vos vestro Marte his rebus omnibus abundetis? Verrem esse, qui vestras villas suis manubiis ornet? Verrem esse, qui cum L. Mummio certet; ut plures hic sociorum urbes, quam ille hostium, spoliasse vi-

---

1) vixerint *coni. Ern.*

2) dominia *sunt magisteria s. regna poculorum. Et sic h. l. iam legit Nonius Marcell. 4, 125. item codd. Met. Fabr. Hitt. Olim* domus vestras *legebatur, quod perperam restituit Graev.*

deatur? plures hic solus villas ornamentis fanorum, quam ille fana spoliis hostium ornasse? et is erit ob eam rem vobis carior, ut ceteri libentius suo periculo vestris cupiditatibus serviant?

V. Verum haec et dicentur alio loco, et dicta sunt: nunc proficiscemur ad reliqua, si pauca ante fuerimus a vobis, iudices, deprecati. Superiore omni oratione perattentos vestros animos habuimus. Id fuit nobis gratum admodum. Sed multo erit gratius, si reliqua voletis attendere: propterea quod in his omnibus, quae antea dicta sunt, erat quaedam ex ipsa varietate ac novitate [1] rerum ac criminum delectatio. Nunc tractare causam instituimus frumentariam; quae magnitudine iniuriae fere criminibus [2] ceteris antecellit; iucunditatis in agendo et varietatis minus habebit. Vestra autem auctoritate et prudentia dignissimum est, iudices, in audiendi diligentia [3] non minus religioni tribuere, quam voluptati. In hac causa frumentaria cognoscenda haec vobis proponite, iudices, vos de rebus fortunisque Siculorum omnium, de civium Romanorum,

1) *cod. Met.* nobilitate; *quod sine causa idonea Gulielmio placebat.*

2) *Restitui lectionem veterem. Gruterus e cod. Fabr. et Met. recepit* magnitudine iniuriae et re, *quod imitati sunt Ern. Beck. Ernestio* fere *languere videbatur. Id potius ad veritatem sententiae necessarium est. Nam crimen suppliciorum de civibus Romanis sumptorum utique magnitudine iniuriae ceteris omnibus criminibus antecellebat.*

3) *Sic cod. Met. et Fabr. unde receperunt Grut. aliique. Olim erat* in audiendo diligentiam.

qui arant in Sicilia, bonis, de vectigalibus a maioribus traditis, de vita victuque populi Romani cognituros. Quae si magna atque adeo maxima vobis videntur: quam varie et quam copiose dicantur, exspectare nolite. Neminem vestrum praeterit, iudices, omnem utilitatem, opportunitatemque provinciae Siciliae, quae ad commoda populi Romani adiuncta sit, consistere in re frumentaria maxime. Nam ceteris rebus adiuvamur ex illa provincia: hac vero alimur ac sustinemur. Ea causa tripertita, iudices, erit in accusatione. Primum enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento, postremo de aestimato.

VI. Inter Siciliam, ceterasque provincias, iudices, in agrorum vectigalium ratione hoc interest, quod ceteris aut impositum vectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, [1] ut Hispanis et plerisque Poenorum, quasi victoriae praemium, ac poena belli: aut censoria locatio constituta est, ut Asiae, lege Sempronia. Siciliae civitates sic in amicitiam fidemque recepimus, [2] ut eodem iure essent, quo fuissent: eadem conditione populo Romano parerent, qua suis antea paruissent. Perpaucae Siciliae civitates sunt bello a maioribus nostris subactae: quarum ager quum esset publicus populi Romani factus, tamen illis est redditus. Is ager a censoribus locari solet. Foederatae civitates duae sunt, quarum decumae venire

---

1) *Verba* quod stipendiarium dicitur *supposita videbantur Garatono, vel ita scribenda* qui stipendiarii dicuntur.

2) *Cod. Mez.* accepimus.

non soleant, Mamertina et Tauromenitana. Quinque praeterea sine foedere immunes civitates ac liberae, Centuripina, Halesina, Segestana, Halicyensis, Panormitana; praeterea omnis ager Siciliae civitatum decumanus est; itemque, ante imperium populi Romani, ipsorum Siculorum voluntate et institutis fuit. Videte nunc maiorum sapientiam, qui, quum Siciliam, tam opportunum subsidium belli atque pacis, ad rempublicam adiunxissent, tanta cura Siculos tueri et retinere voluerunt, ut non modo eorum agris vectigal novum nullum imponerent, sed ne legem quidem venditionis decumarum, neve vendundi [1] aut tempus aut locum commutarent; ut certo tempore anni, ut ibidem, in Sicilia, denique ut lege Hieronica venderent: voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse: eorumque amicos, non modo lege nova, sed ne nomine quidem legis novo commoveri. Ita decumas lege Hieronica semper vendundas censuerunt, ut iis iucundior esset muneris illius functio, si eius regis, qui Siculis carissimus fuit, non solum instituta, commutato imperio, verum etiam nomen maneret. Hoc iure ante Verrem praetorem Siculi semper usi sunt; hic primus instituta omnium, consuetudinem a maioribus traditam, conditionem amicitiae, ius societatis, convellere et commutare ausus est.

VII. Qua in re primum illud reprehendo et accuso, cur in re tam veteri, tam usitata, quidquam novi feceris. Ingenio aliquid assecu-

1) *Sic Grut. e cod. Fabr. et Met. Olim edebātur* vendundis.

tus es? tot homines sapientissimos et clarissimos, qui illam provinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vicisti? Est tuum, est ingenii diligentiaeque [1] tuae. Do hoc tibi et concedo. Scio, te Romae, quum praetor esses, edicto tuo possessiones hereditatum a liberis ad alienos, [2] a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse. Scio, te edicta superiorum omnium correxisse, et posssesiones hereditatum non secundum eos, qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum, dedisse: easque res novas abs te prolatas et inventas magno tibi quaestui fuisse scio: eumdemque te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere et commutare; ne is redimeret, cuia res esset; ne pupillo tutores propinquique consulerent, quo minus fortunis omnibus everteretur; exiguam diem praefinire operi, quo ceteros [3] ab negotio excluderes, ipse in tuo redemptore nullam certam diem observares. Quamobrem novam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis praetoriis, in censoriis legibus tam prudentem, tam exercitatum: non, inquam, miror, te aliquid excogitasse: sed, quod tua sponte, iniussu populi, sine senatus auctoritate, iura provinciae Siciliae mutaris, id reprehendo, id accuso. L. Octavio et C. Cotta consulibus [4] senatus per-

---

1) prudentiaeque *vulgo edebatur ante Gruterum, qui* diligentiaeque *reposuit e codd. Hitt. Fabr. Met.*

2) *In cod. Pal. 2. est* a suis ad alienos *quod recepit Ern.*

3) quo ceteros *rescripsit Ern. ex edd. vett. plerique* qua ceteros.

4) *Hotomannus putabat h. l. legendum esse* censo-

misit, ut vini et olei decumas, et frugum minutarum, quas ante te quaestores in Sicilia vendere consuessent, Romae venderent, legemque his rebus, quam ipsis[1] videretur, edicerent. Quum locatio fieret, publicani postularunt, quasdam res ut ad legem adderent, neque tamen a censoriis ceteris legibus recederent. Contra dixit is, qui casu tum Romae fuit, tuus hospes, Verres, hospes, inquam, et familiaris tuus, Sthenius hic Thermitanus. Consules causam cognoverunt: quum viros primarios atque amplissimos civitatis multos in consilium advocassent, de consilii sententia pronuntiarunt, se lege Hieronica vendituros.

VIII. Itane vero? prudentissimi viri, summa auctoritate praediti, quibus senatus legum dicendarum in locandis vectigalibus omnem potestatem permiserat, populusque Romanus idem iusserat, Siculo uno recusante, cum amplificatione vectigalium nomen Hieronicae legis mutare noluerunt: tu, homo minimi consilii, nullius auctoritatis, iniussu populi ac senatus, tota Sicilia recusante, cum maximo detrimento atque adeo exitio vectigalium, totam Hieronicam legem sustulisti. At quam legem corrigit, iudices, atque adeo totam tollit? acutissime ac diligentissime scriptam; quae omnibus custodiis subiectum aratorem decumano tradit, ut neque in segetibus, neque in areis,

---

ribus *et paullo post* censores causam cognoverunt. *At saepius, quum Censores in republica non essent, munera eorum vel consulibus vel praetoribus delata sunt.*

1) quam ipsis *revocarunt Graev. et Ern. ex antiquis edd. Alii* quae ipsis.

neque in horreis, neque in amovendo, neque in asportando[1] frumento, grano uno possit arator sine maxima poena fraudare decumanum. Scripta lex ita diligenter est, ut eum scripsisse appareat, qui alia vectigalia non haberet; ita acute, ut Siculum; ita severe, ut tyrannum; qua lege Siculis tamen arare expediret. Nam ita diligenter constituta sunt iura decumano, ut tamen ab invito aratore plus decuma non possit auferri.

IX. Quum haec essent ita constituta, Verres tot annis atque adeo saeculis inventus est, qui haec non commutarit, sed everterit; eaque, quae iamdiu ad salutem sociorum, utilitatemque rei publicae composita comparataque essent, ad suos improbissimos quaestus converterit:[2] qui primum certos instituerit nomine decumanos, re vera ministros ac satellites cupiditatum suarum. Per quos ostendam sic provinciam per triennium vexatam atque vastatam, iudices, ut eam multis annis, multorum[3] praetorum innocentia sapientiaque recreare nequeamus. Eorum omnium, qui decumani vocabantur, princeps erat Q. ille Apronius, quem videtis: de cuius improbitate singulari gravissimarum legationum querimonias[4] audistis. Adspicite,

---

1) exportando *edidit Lambin. probante Garatono.*

2) *In cod. Nann. legebatur* commutaret — everteret —, converteret. *Quod Graev. Ern. Beck. receperunt. At horum temporum eadem ratio est, quae paullo post in* instituerit.

3) *Sic Lambin. Vulgo abest* praetorum.

4) *Grut.* querimonia.

iudices, vultum hominis et adspectum:[1] et ex ea contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos eius spiritus Sicilienses quos fuisse putetis, cogitate ac recordamini. Hic est Apronius,[1] quem in provincia tota Verres, quum undique nequissimos homines conquisisset, et quum ipse secum sui similes duxisset non parum multos, nequitia, luxuria, audacia, sui simillimum iudicavit. Itaque istos inter se perbrevi tempore, non res, non ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum turpitudo similitudoque coniunxit. Verris mores improbos impurosque nostis. Fingite vobis, si potestis, aliquem, qui in omnibus isti [2] rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit; is erit Apronius ille; qui, ut ipse non solum vita, sed etiam corpore atque ore significat, immensa aliqua vorago est ac gurges vitiorum turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus stupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibebat; tantamque habebat morum similitudo coniunctionem atque concordiam, ut Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, isti uni commodus ac disertus videretur; ut, quem omnes odissent, neque videre vellent, sine eo iste esse non posset; ut, quum alii, ne conviviis quidem

---

1) *Herelius malebat* adsessum; *nam* adspicere — adspectum *ei haud placebat. At in Catil. IV. similiter dicitur:* Versatur mihi ante oculos Cethegi adspectus. *Itaque h. l. ferri potest* adspectum, *praesertim quum praecedat* vultum. *Pertinet autem* vultus *ad* os, adspectus *ad totam corporis faciem. Itaque paullo post dicitur* corpore atque ore significat.

2) isti *e cod. Iannoct. pro vulg.* istis *receperunt Hotom. Lamb. Eeck.*

iisdem, quibus Apronius, hic iisdem etiam poculis uteretur; postremo, ut odor Apronii teterrimus oris et corporis, quem (ut aiunt) ne bestiae quidem ferre possent, uni isti suavis et iucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus; in cubiculo socius; [1] in convivio dominus; ac tum maxime, quum accubante praetextato praetoris filio, in convivio saltare nudus coeperat. Hunc, uti dicere institui, principem Verres ad fortunas aratorum vexandas diripiendasque esse voluit: huius audaciae, nequitiae, crudelitati, fidelissimos socios, optimosque cives, scitote, hoc praetore traditos, iudices, atque addictos fuisse, novis institutis et edictis, tota Hieronica lege (quemadmodum antea dixi) reiecta et repudiata.

X. Primum, edictum, iudices, audite praeclarum: „*quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumae dare oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur.*" Quomodo? Quantum poposcerit Apronius, dato. Quid est hoc? [2] Utrum praetoris institutum in socios, an in hostes victos insani edictum atque imperium tyranni? Ego tantundem, quantum ille poposcerit? Poscet omne, quantum exaravero. Quid omne? „Immo plus etiam, inquit, si volet." Quid tum? Quid censes? „Aut dabis, aut contra edictum fecisse damnabere." Per deos immortales! quid est hoc? Veri simile enim non est. Sic mihi per-

---

1) *codd. Pall. Met. Nann. Franc.* edd. *Vett.* solus, *quod restituit Beck.*

2) quid, quid est hoc *cum Ms. Iannoct. rescripsit Beck.*

suadeo, iudices: tametsi omnia in istum hominem convenire putetis, tamen hoc vobis falsum videri. Ego enim, quum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, si haec edicta non ex ipsius tabulis totidem verbis recitare possem: sicuti faciam. Da, quaeso scribae; recitet ex codice. Recita edictum de professione. EDICTUM DE PROFESSIONE. Negat me recitare totum. Nam id significare nutu videtur. Quid praetereo? An illud, ubi caves tamen Siculis, et miseros respicis aratores? Edicis enim, te in decumanum, si plus abstulerit,[1] quam debitum sit, in octuplum iudicium daturum esse. Nihil mihi placet praetermitti. Recita hoc quoque, quod postulat; totum recita. EDICTUM DE IUDICIO IN OCTUPLUM. Iudicio ut arator decumanum persequatur? miserum atque iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab usu rerum rusticarum ad insolitam litem atque iudicium.

XI. Quum omnibus in aliis vectigalibus, Asiae, Macedoniae, Hispaniae, Galliae, Africae, Sardiniae, ipsius Italiae,[2] quum in his, inquam, rebus omnibus publicanus petitor ac pignerator, non ereptor neque possessor soleat esse: tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est, de aratoribus, ea iura constituebas, quae omnibus aliis essent

---

1) *Sic e cod. Ursin. auctore Ernestio edidit Beck. Vulgo* si plura sustulerit.

2) *Delevi verba* quae vectigalia sunt, *hic interpolata; iam ab Ernestio uncis inclusa. Lambin. edidit,* quae vectigalis sit. *Hotom. coni.* qua vectigalia sunt.

contraria. Utrum est aequius, decumanum petere, an aratorem repetere? iudicium, integra re, an perdita, fieri? eum, qui manu quaesierit, an eum, qui digito licitus sit, possidere? Quid? qui in singulis iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te praetorem numerus, magna multitudo Siculorum fuit: quid facient? quum dederint Apronio, quod poposcerit, relinquent arationes? relinquent Larem familiarem suum? venient Syracusas, ut, te praetore videlicet, aequo iure, Apronium, delicias ac vitam tuam, iudicio recuperatorio persequantur? Verum esto. Reperietur aliquis fortis et experiens arator, qui, quum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat, et poenam octupli persequatur: Exspecto vim edicti, severitatem praetoris; faveo aratori, cupio octupli damnari Apronium: Quid tandem postulat arator? Nihil, nisi ex edicto iudicium in octuplum. Quid Apronius? Non recusat. Quid praetor? Iubet recuperatores reiicere. „Decurias scribamus." Quas decurias? „De cohorte mea! Reiicies," inquit. — Quid? Ista cohors quorum hominum est? — „Volusii haruspicis, et Cornelii medici, et horum canum, quos tribunal meum vides lambere." [1] — Nam de conventu nullum umquam iudi-

1) *Verres ait:* decurias scribamus *h. e. nomina iudicum s. recuperatorum conscribamus. Quaerit arator:* quas decurias? *Respondet Verres:* De cohorte mea! Unde tu eos, qui tibi suspecti videbuntur, reiicies. *Arator quaerit:* Quid? Ista cohors quorum hominum est? *Respondit Verres:* Volusii haruspicis etc. *Si sic dispescamus alterna utriusque dicta, nihil opus est cum Graevio et Ern.* reiicies *delere.*

iudicem, nec recuperatorem dedit. Iniquos decumanis esse aiebat omnes, qui ullam agri glebam possiderent. Veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondum etiam Aproniani convivii crapulam exhalassent. O praeclarum et commemorandum iudicium! o severum edictum! o tutum perfugium aratorum!

XII. Atque, ut intelligatis, cuiusmodi ista iudicia in octuplum, cuiusmodi istius de cohorte recuperatores existimati sint: sic attendite. Ecquem putatis decumanum, hac licentia permissa, ut tantum ab aratore, quantum poposcisset, auferret, plus, quam deberetur, poposcisse? Considerate cum vestris animis vosmetipsi, ecquem putetis, praesertim quum id non solum avaritia, sed etiam imprudentia [1] accidere potuerit. Multos necesse est. At ego omnes dico plus, ac multo plus, quam decumas, abstulisse. Cedo mihi unum ex triennio praeturae tuae, qui octupli damnatus sit. Damnatus? immo vero, in quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit. Nemo erat videlicet aratorum, qui iniuriam sibi factam queri posset: nemo decumanorum, qui grano amplius sibi, quam deberetur, deberi professus esset. Immo vero contra, rapiebat et asportabat, quantum a quoque volebat, Apronius; omnibus autem locis aratores spoliati ac vexati querebantur; neque tamen ullum iudicium reperietur. Quid est hoc? tot viri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites Romani ab uno homine nequissimo ac turpissimo laesi, poenam

1) *Sic e Mss. Beck. post Graevium edidit pro vulg.* non solum sine avaritia sed etiam sine impudentia.

octupli, sine ulla dubitatione commissam, non persequebantur? Quae causa? quae ratio est? Una illa, iudices, quam videtis, quod ultro etiam illusos se et irrisos ab iudicio discessuros videbant. Etenim quod esset iudicium, quum e Verris turpissimo flagitiosissimoque comitatu tres recuperatorum nomine assedissent, asseclae istius, non a populo Romano[1] ei traditi, sed a meretricula commendati? Ageret videlicet causam arator; nihil sibi frumenti ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta; se pulsatum verberatumque diceret. Conferrent viri boni capita; de commissatione loquerentur inter se, ac de mulierculis, si quas a praetore abeuntes possent deprehendere. Res agi videretur. Surrexisset Apronius, nova dignitas publicani,[2] non ut decumanus, squaloris plenus ac pulveris, sed unguentis oblitus, vino vigiliisque languidus; omnia primo motu ac spiritu suo, vini, unguenti, corporis odore complesset. Dixisset haec, quae vulgo dicere solebat, non se decumas emisse, sed bona fortunasque aratorum; non se decumanum esse Apronium, sed Verrem alterum; dominum illorum ac tyrannum. Quae quum dixisset, illi viri optimi de cohorte istius re-

---

1) *Vulgo* non a patre ei traditi. *Quod alienum esse vidit Graevius. In cod. Franc. est:* non a populo Romano ei traditi; *quod verum Graevio videbatur. Recte. Nam inter comites praetoris alii erant, quos ei adiutores negotiorum publicorum dederat ipsa res publica, ut ait Cic. ad Q. Fr. I. 1, alios ipse praetor delegerat.*

2) *fortasse scripsit Cicero:* novum genus publicani, *ut c.* 20. Apronium Veneriosque servos, quod isto praetore fuit novum genus publicanorum.

cuperatores, non de absolvendo Apronio deliberarent, sed quaererent, ecquo modo petitorem ipsum Apronio condemnare[1] possent.

XIII. Hanc tu licentiam diripiendorum aratorum quum decumanis, hoc est, Apronio[2] permisisses, ut, quantum vellet, posceret; quantum poposcisset, auferret: hoc tibi defensionis ad iudicium tuum comparabas, habuisse te edictum, recuperatores daturum in octuplum. Si mehercule ex omni copia conventus Syracusani, splendidissimorum honestissimorumque hominum faceres potestatem aratori, non modo reiiciundi, sed etiam sumendi recuperatores: tamen hoc novum genus iniuriae ferre nemo posset, se, quum suos omnes fructus publicano tradidisset, et rem de manibus amisisset, tum bona sua repetere,[3] ac persequi lite atque iudicio. Quum vero verbo iudicium sit in edicto, re quidem vera tuorum comitum, hominum nequissimorum, collusio cum decumanis, sociis tuis, at-

---

1) *Graev. malebat:* condonare. *At* condemnare Apronio *est, in gratiam eius condemnare. Sic* sibi condemnat *Verr. II.* 8.

2) *Olim edebatur:* sed quaerent, quo modo petitorem ipsum Apronio permisissent ut quantum vellet, posceret, *omissis istis:* condemnare possent. Hanc tu licentiam — decumanis hoc est Apronio, *quae primus addidit Gruter. auctoritate codd. Nann. et Metell.*

3) *Verissime sic h. l. emendavit Wyttenbachius Bibl. crit. II. p.* 13. *Vulgo legitur:* te, quum omnes — tradidisses — amisisses tum bona tua repetere. *cf. c.* 11. *ubi est:* reperietur arator — qui quum tantum dederit decumano — iudicio repetat et poenam octupli persequatur.

que adeo procuratoribus: tamen audes illius iudicii mentionem facere; praesertim quum id non modo oratione mea, sed etiam re ipsa refellatur? quum in tantis incommodis aratorum, iniuriisque decumanorum, nullum ex isto praeclaro edicto non modo factum, sed ne postulatum quidem iudicium inveniatur? Erit tamen in aratores lenior, quam videtur. Nam, qui in decumanos octupli iudicium se daturum edixit, idem habuit in edicto, se in aratorem in quadruplum daturum. Quis hunc audet dicere aratoribus infestum aut inimicum[1] fuisse? Quanto lenior est, quam in publicanum? Edixit, ut, quod decumanus edidisset sibi dari oportere, id ab aratore magistratus Siculus exigeret. Quid dereliquit iudicii,[2] quod in aratorem dari posset? „Non malum est, inquit, esse istam formidinem: ut, quum exactum sit ab aratore, tamen ne se commoveat, reliquus metus iudicii sit.“ Si iudicio a me vis exigere, remove Siculum magistratum: si hanc vim adhibes, quid opus est iudicio? Quis porro erit, qui non malit decumanis tuis dare, quod poposcerint, quam ab asseclis tuis quadruplo condemnari?

XIV. Illa vero praeclara est clausula edicti, quod omnium controversiarum, quae essent inter aratorem et decumanum, si uter velit, edicit, se recuperatores daturum. Primum, quae potest esse controversia, quum

1) *Faërn. et Ursin. corr.* iniquum.

2) *cod. Franc.* quid reliquit iudicii.. *In marg. Lambin.* quid est reliqui iudicii.

is, qui petere debet, aufert? et quum is non, quantum debetur, sed quantum commodum est, aufert, ille autem, unde ablatum est, iudicio suum recuperare nullo modo potest? Deinde in hoc homo luteus[1] etiam callidus ac veterator esse vult, quod ita scribit, SI UTER VOLET, RECUPERATORES DABO. Quam lepide se furari putat? Utrique facit potestatem; sed utrum ita scripserit, si uter volet, an, si decumanus volet, nihil interest; arator enim tuos istos recuperatores numquam volet. Quid? illa cuiusmodi sunt, quae ex tempore, ab Apronio admonitus, edixit? Q. Septitio, honestissimo homine, equiteque Romano, resistente Apronio, et affirmante, se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret ante, quam cum decumano pactus esset. Ferebat hanc quoque iniquitatem Septitius, et imbri frumentum corrumpi in area patiebatur: quum illud edictum repente uberrimum et quaestuosissimum nascitur, ut ante Kalendas Sext. omnes decumas ad aquam deportatas haberent. Hoc edicto non Siculi (nam eos quidem iam superioribus edictis satis perdiderat atque afflixerat), sed isti ipsi equites Romani, qui suum ius retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi

---

1) *Edd. vett. Ven. Vict.* lynceus, *quod cum Lambino recepit Ern. quia sensus sit:* vult videri callidus nam est lynceus. *At enim hoc esset idem per idem explicare. Ecquinam enim, Hotomannus ait,* callidi *sunt ac versuti nisi lyncei? Itaque recte restituit Beckius lectionem* homo luteus, *i. e. homo nihili. Lambino tamen magis placebat:* homo bliteus.

homines, et aliis praetoribus gratiosi, vincti Apronio traditi sunt. Attendite enim, cuiusmodi edicta sint. NE TOLLAT, inquit, EX AREA, NISI ERIT PACTUS. Satis haec magna vis est ad inique paciscendum. Malo enim plus dare, quam non mature ex area tollere. At ista vis Septitium, et nonnullos Septitii similes, non coërcet; qui ita dicunt: „Non tollam potius, quam paciscar.“ His hoc opponitur: deportatum habeas ante Kalend. Sext. — „Deportabo igitur.“ — „Nisi pactus eris, non commovebis.“ — Sic deportandi dies praestituta tollere cogebat ex area. Prohibitio tollendi, nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni, non voluntatem.

XV. Iam vero illud non solum contra legem Hieronicam, nec solum contra consuetudinem superiorum, sed etiam contra omnia iura Siculorum, quae habent a senatu populoque Romano, ne extra suum forum vadimonium promittere cogantur. Statuit iste, ut arator decumano, quo vellet decumanus vadimonium promitteret; ut hic quoque Apronio, quum ex Leontino [1] usque Lilybaeum aliquem vadaretur, ex miseris aratoribus calumniandi quaestus accederet. Quamquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio, quod edixerat, ut aratores iugera sationum suarum profiterentur. Quae res quum ad pactiones iniquissimas magnam vim habuit, sicut ostendam, neque ad ullam utilitatem rei publicae pertinuit: tum

1) ex Leontino *scil.* agro *edd. Vict. Car. Steph.* At *Lamb. Grut. e Mss. nonnullis a* Leontinis.

vero ad calumnias, in quas omnes inciderent, quos vellet Apronius. Ut enim quisque contra voluntatem eius dixerat, ita in eum iudicium de professione iugerum postulabatur. Cuius iudicii metu magnus a multis frumenti numerus ablatus, magnaeque pecuniae coactae sunt; non quo iugerum numerum vere profiteri esset difficile, aut amplius etiam profiteri, (quid enim in eo periculi esse posset?) sed causa erat iudicii postulandi,[1] quod ex edicto professus non esset. Iudicium autem quod fuerit isto praetore, si, quae cohors, et qui comitatus fuerit, meministis, scire debetis. Quid igitur est, quod ex hac iniquitate novorum edictorum intelligi velim, iudices? Iniuriamne factam sociis? At videtis. Auctoritatem superiorum repudiatam? Non audebit negare. Tantum Apronium isto praetore potuisse? Confiteatur necesse est.

XVI. Sed vos fortasse, quod vos lex commonet, id in hoc loco quaeretis, num quas ex hisce rebus pecunias ceperit? Docebo, cepisse maximas, omnesque eas iniquitates, de quibus antea dixi, sui quaestus causa constituisse

---

1) *Hotom. coni.* formidandi. *Lambin. edidit:* pertimescendi. *Ernestio quoque* iudicandi *verum esse haud videbatur; nihil tamen quid melius esset decernebat. Vulgatam tamen lectionem bene defendit Beckius.* Causa postulandi iudicii *est* praetextus. *Hoc scil. praetextu, quod aliquis iugera non ex edicto professus esset, semper utebatur Apronius, ut ii, quos vellet, in calumnias inciderent. Itaque omnes hoc indicium metuebant, eiusque metu frumenta aut pecunias dabant, ut istud iudicium effugerent.*

vincam,[1] si prius illud propugnaculum, quo contra omnes meos impetus usurum se putat, ex defensione eius deiecero. „Magno, inquit, decumas vendidi.“ Quid ais? An tu decumas, homo audacissime atque amentissime, vendidisti? Tu partes eas, quas te senatus populusque Romanus voluit, an fructus integros, atque adeo bona fortunasque aratorum omnes vendidisti? Si palam praeco iussu tuo praedicasset, non decumas frumenti, sed dimidias venire partes, et ita emptores accessissent, ut ad dimidias partes emendas: si pluris vendidisses tu dimidias, quam ceteri decumas, cuinam mirum videretur? Quid vero, si praeco decumas pronuntiavit: re vera, hoc est, lege, edicto, conditione plus etiam, quam dimidiae venierunt? tamen hoc tibi praeclarum putabis, te pluris, quod non licebat, quam ceteros, quod oportebat, vendidisse? Pluris vendidi decumas, quam ceteri. Quibus rebus id assecutus es? Innocentia? Adspice aedem Castoris: deinde, si audes, fac mentionem innocentiae. Diligentia? codicis lituras tui contemplare in Sthenii Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligentem. Ingenio? qui testes interrogari priore actione nolueris, et iis tacitum os tuum praebere malueris, quantum vis, et te, et patronos tuos, ingeniosos esse dicito. Qua re igitur id, quod ais, assecutus es? Magna est enim laus, si superiores consilio vicisti, posterioribus exemplum atque auctoritatem reliquisti. Tibi fortasse

---

1) *Sic Graev. et Beck. e cod. Mss. ap. Grut. Vulgo* convincam.

idoneus fuit nemo, quem imitarere. At te videlicet, inventorem rerum optimarum ac principem, imitabuntur omnes. Quis aratorum, te praetore, decumam dedit? quis duas? quis non maximo se affectum beneficio putavit, quum tribus decumis pro una defungeretur, praeter paucos, qui propter societatem furtorum tuorum nihil omnino dederunt? Vide, inter importunitatem tuam, senatusque bonitatem, quid intersit. Senatus, quum temporibus rei publicae cogitur, ut decernat, ut alterae decumae exigantur: ita decernit, ut pecunía pro his decumis solvatur aratoribus; ut, quod plus sumitur, quam debetur, id emi, non auferri putetur. Tu, quum tot decumas non senatus consulto, sed novis edictis tuis, nefariisque institutis exigeres et eriperes: magnum te fecisse arbitrabere, si pluris vendideris, quam L. Hortensius, pater istius Q. Hortensii, quam Cn. Pompeius, quam C. Marcellus:[1] qui ab aequitate, ab lege, ab institutis non recesserunt? An tibi unius anni, aut biennii ratio habenda fuit: salus provinciae, commoda rei frumentariae, ratio rei publicae in posteritatem[2] fuit negligenda? quum ita rem constitutam accepisses, ut et populo Romano satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur, et aratoribus tamen arare atque agros colere expediret? Quid effecisti? quid assecutus es? Ut populo Romano, praetore

---

1) C. Marcellus *e codd. Nann. dederunt Car. Stephan. Lallem. Beck. Vulgo* M. Marcellus cf. c. 1. et II, 21.

2) *Manut. Lambin. aliique post eos* in posterum.

te, nescio quid ad decumas accederet, deserendas arationes relinquendasque curasti.

XVII. Successit tibi L. Metellus. Tu innocentior, quam Metellus? tu laudis et honoris cupidior? Tibi enim consulatus quaerebatur, Metello paternus honor et avitus negligebatur. Multo minoris vendidit, non modo, quam tu, sed etiam, quam qui ante te vendiderunt. Quaero, si ipse excogitare non poterat, quemadmodum quam plurimo venderet: ne tua quidem recentia proximi praetoris vestigia persequi poterat, ut tuis praeclaris, abs te principe inventis et excogitatis edictis atque institutis uteretur? Ille vero tum se Metellum minime fore putasset, si te ulla in re imitatus esset: qui ab urbe Roma, quod nemo umquam post hominum memoriam fecit, quum sibi in provinciam proficiscendum putaret, literas ad Siciliae civitates misit, per quas hortatur et rogat, ut arent, ut serant in beneficio[1] populi Romani. Hoc petit aliquanto ante adventum suum: et simul ostendit, se lege Hieronica venditurum, hoc est, in omni ratione decumarum nihil isti simile facturum. Atque haec, non cupiditate aliqua scribit adductus, ut in alienam provinciam

---

1) in beneficio *Hotom. intpr.* in iis agris, quos beneficio P. R. debent *Graevius cum cod. Nann. praepositionem* IN *delevit, et* ut serant beneficio populi Romani *sic explicavit:* ut utantur beneficio P. R. i. e. iis legibus et conditionibus quas beneficio P. R. debent. *Ego vero suspicor legendum esse:* ut serant. In beneficii loco praetor populi Romani hoc petit. *Sic infra c.* 82. petivit in beneficii loco et gratiae.

mittat literas ante tempus; sed consilio, ne, si tempus sationis praeteriisset, granum in provincia Sicilia nullum haberemus. Cognoscite Metelli literas. Recita epistolam L. Metelli. LITERAE L. METELLI. Hae literae, iudices, L. Metelli, quas audistis, hoc, quantum est ex Sicilia frumenti hornotini, exaraverunt. Glebam commosset in agro decumano Siciliae nemo, si Metellus hanc epistolam non misisset. Quid? Metello divinitus hoc venit in mentem: an ab Siculis, qui Romam frequentissimi convenerant, negotiatoribusque Siciliae doctus[1] est? Quorum quanti conventus ad Marcellos, antiquissimos Siciliae patronos, quanti ad Cn. Pompeium, consulem designatum, ceterosque illius provinciae necessarios, fieri soliti sint, quis ignorat? Quod quidem iudicium nullo umquam de homine factum est, ut absens accusaretur ab iis palam, quorum in bona liberosque summum imperium potestatemque haberet. Tanta vis erat iniuriarum, ut homines quidvis perpeti, quam non de istius pravitate[2] et iniuriis deplorare et conqueri mallent. Quas literas quum ad omnes civitates prope suppliciter misisset Metellus: tamen antiquum modum sationis nulla ex parte assequi[3] potuit. Diffugerant enim permulti, id quod ostendam; non solum arationes, sed etiam sedes suas patrias, istius iniuriis exagitati, reliquerant.

---

1) *Gulielm. coni.* edoctus.
2) *cod. Nann. edd. Lamb.* improbitate.
3) assequi *receptum e cod. Nann. Vulgo olim* exsequi.

XVIII. Non mehercule criminis augendi causa dicam, iudices: sed, quem accepi ipse oculis animoque sensum, hunc vere apud vos, et, ut potero, planissime exponam. Nam, quum quadriennio post [1] in Siciliam venissem: sic mihi affecta visa est, ut hae terrae solent, in quibus bellum acerbum diuturnumque versatum est. Quos ego campos antea collesque nitidissimos viridissimosque vidissem, hos ita vastatos nunc ac desertos videbam, ut ager ipse cultorem desiderare, ac lugere dominum videretur. Herbitensis ager, Hennensis [2] Morgantinus, [3] Assorinus, Imacharensis, [4] Agyrinensis, ita relictus erat ex maxima parte, ut non solum iugerum, sed etiam dominorum multitudinem quaereremus. Aetnensis vero ager, qui solebat esse cultissimus, et, quod caput est rei frumentariae, campus Leontinus, cuius antea species [5] haec erat, ut, quum obsitum vidisses, annonae caritatem non vererere, sic erat deformis atque horridus, ut in uberrima Siciliae parte Siciliam quaereremus. [6] Labefactarat enim vehementer aratores iam superior annus; proximus vero funditus everterat.

---

1) *nempe post quaesturam A. V. C.* 678 *in Sicilia gestam.*

2) *Vulgo* Ennensis.

3) *olim* Murgentinus Imacharensis.

4) *Sic Graev. olim* Macharensis.

5) *Recte revocavit Beckius lectionem* species, *quae est in optimis Mss. Eam deseruit Gruterus, reposuitque* spes, *quod Ernestius quoque defendit. At opponitur* species *aspectui* deformi ac horrido.

6) requireremus *Lamb.*

XIX. Tu mihi etiam audes mentionem facere decumarum? Tu in tanta improbitate, tu in tanta acerbitate, in tot et tantis iniuriis, quum in arationibus, et in earum rerum iure provincia Sicilia consistat, eversis funditus aratoribus, relictis agris, quum in provincia tam locupleti[1] ac referta, non modo rem, sed ne spem quidem ullam reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis habere, quum dices, te pluris, quam ceteros, decumas vendidisse? Quasi vero aut populus Romanus hoc voluerit, aut senatus hoc tibi mandaverit, ut, quum omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes, in posterum fructu illo commodoque rei frumentariae populum Romanum privares: deinde, si quam partem tuae praedae ad summam decumarum addidisses, bene de populo Romano meritus viderere. Atque haec[2] perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas eius reprehendenda, quod propter gloriae cupiditatem, ut aliquos summa decumarum vinceret, acerbiorem legem, duriora edicta interposuerit, omnium superiorum auctoritatem repudiarit. Magno tu decumas vendidisti. Quid? si doceo, te non minus domum tuam avertisse, quam Romam misisse decumarum nomine? quid habet populare ratio tua, quum ex provincia populi Romani aequam partem tu tibi sumpseris, atque populo Romano miseris? Quid? si duabus partibus doceo te amplius frumenti abstulisse, quam populo Romano misisse? tamenne putamus

---

1) locupleti *scripsit Beck. auctoritate Prisciani p. 765. ed. Putsch. Vulgo* locuplete.
2) *In Grut. Graev. Ern. omissum* haec.

patronum tuum in hoc crimine cerviculam iactaturum, et populo se ac coronae[1] daturum? Haec vos antea, iudices, audistis: verum fortasse ita audistis, ut auctorem rumorem haberetis, sermonemque omnium. Cognoscite nunc, innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam; ut simul illam quoque eius vocem improbam agnoscatis: qui se uno quaestu decumarum omnia sua pericula redempturum esse dicebat.

XX. Audimus[2] hoc iamdiu, iudices: nego quemquam esse vestrum, quin saepe audierit, socios istius fuisse decumanos. Nihil aliud arbitror in istum falso esse dictum ab iis, qui male de isto existimarint, nisi hoc. Nam socii putandi sunt, quos inter res communicata est. Ego rem totam, fortunasque aratorum omnes, istius fuisse dico: Apronium, Veneriosque servos, quod isto praetore fuit novum genus publicanorum, ceterosque decumanos, procuratores istius quaestus et administros[3] rapinarum fuisse dico. „Quomodo hoc doces?“ quo modo ex locatione illa columnarum docui istum esse praedatum; opinor, ex eo maxime, quod iniquam legem novamque dixisset.[4] Quis enim umquam conatus est

1) *Recte sic Lamb. Lall. Ern. cum aliis. Vulgo erat* et populo se ad coronam daturum. *Graevius hoc ordine edidit:* et populo ac coronae se daturum. Coronae se dat, *qui orationem accommodat ad plausum multitudinis oratorem circumstantis captandum. Similiter dixit or. pr. Flacco c.* 28.: A iudicibus oratio avertitur, vox in coronam turbamque effunditur.

2) *Sic Grut. e Pall. Antea edebatur* audivimus.

3) *Sic Beck. e cod. Nann. Vulgo* ministros.

4) *Gulielm. coni.* edixisset. *Idem paullo post maluit* iura communia.

iura omnia, et consuetudinem omnium commutare cum vituperatione, sine quaestu? Pergam, atque insequar longius. Iniqua lege vendebas, quo pluris venderes. Cur, iam addictis et venditis decumis, quum iam ad summam decumarum nihil, ad tuum quaestum multum posset accedere, subito atque ex tempore nova nascebantur edicta? Nam ut vadimonium decumano, quocumque is vellet, promitteretur; ut ex area, nisi pactus esset, arator ne tolleret; ut ante Kalend. Sext. decumas deportatas haberent,[1] haec omnia, iam[2] venditis decumis, anno tertio te edixisse dico; quae si rei publicae causa faceres, in vendundo essent pronuntiata; quia tua causa faciebas, quod erat imprudentia praetermissum, id quaestu ac tempore admonitus reprehendisti.[3] Illud vero cui probari potest? Te sine tuo quaestu, ac maximo[4] quaestu, tantam tuam infamiam, tantum capitis tui fortunarumque periculum neglexisse; ut quum totius Siciliae quotidie gemitus querimoniasque audires; quum, ut ipse dixisti, reum te fore putares; quum huiusce iudicii discrimen ab opinione tua non abhorreret: paterere tamen aratores indignissimis iniuriis vexari ac diripi? Profecto, quamquam es singulari crudelitate

---

1) *scil. ii qui decumas debebant. Sine causa Ern. rescripsit* haberet.

2) *Sic in vett. codd. legi testatur Hotom. Vulgo* abest iam. *Lamb. Graev.* venditis iam decumis.

3) reprehendisti *eleganter dictum. Ut ap. Ter.* retraham fugitivum argentum. *In cod. Naun. est* deprehendisti.

4) *Lamb. addunt* quidem.

et audacia, tamen abs te totam alienari provinciam, tot homines honestissimos[1] tibi inimicissimos fieri nolles, nisi hanc rationem et cogitationem salutis tuae, pecuniae cupiditas, ac praesens illa praeda superaret. Etenim, quoniam summam et numerum iniuriarum, iudices, vobis non possum exponere; singillatim autem de uniuscuiusque incommodo dicere infinitum est: genera ipsa iniuriarum, quaeso, cognoscite.

XXI. Nympho est Centuripinus, homo navus et industrius, experientissimus ac diligentissimus arator. Is quum arationes magnas conductas haberet, (quod homines etiam locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere consueverunt,) easque magna impensa, magno instrumento tueretur: tanta ab isto iniquitate oppressus est, ut non modo arationes relinqueret, sed etiam ex Sicilia profugeret, Romamque una cum multis ab isto eiectis veniret. Fecit ut decumanus Nymphonem negaret, ex edicto illo praeclaro, quod nullam ad aliam rem, nisi ad huiusmodi quaestus pertinebat, numerum iugerum professum esse. Nympho quum se vellet aequo iudicio defendere, iste viros optimos recuperatores dat, eundem illum medicum Cornelium (is est Artemidorus Pergaeus[2], qui in sua patria dux isti

1) *In marg. Lamb. adscriptum* ac locupletissimos. *Id Gruterus, quasi esset in cod. Nann. recepit eumque secuti sunt Oliv. Lall. Oxx. Non esse autem in cod. Nann. monuit Graev.*

2) *Sic recte Manut. Grut. et seqq. (a Perga Pamphyliae oppido) Victor. Car. Steph. Lamb.* Pergamenus.

isti quondam, et magister ad despoliandum[1] Dianae templum fuit,) et haruspicem Volusianum, et Valerium praeconem. Nympho, antequam plane constitit, condemnatur. Quanti? fortasse quaeritis. Nulla erat edicti poena certa. Frumenti eius omnis, quod in areis esset. Sic Apronius decumanus, non decumam debitam, non frumentum remotum atque celatum, sed tritici septem millia medimnum ex Nymphonis arationibus, edicti poena, non redemptionis aliquo iure tollit.

XXII. Xenonis Meneni, nobilissimi hominis, uxoris fundus erat colono locatus. Colonus, quod decumanorum iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonem iudicium dabat illud suum damnatorium de iugerum professione. Xeno ad se pertinere negabat: fundum elocatum esse dicebat. Dabat iste iudicium, SI PARERET, iugera eius fundi esse plura, quam colonus esset professus, tum uti Xeno damnaretur. Dicebat ille non modo non arasse se, id quod satis erat, sed nec dominum eius esse fundi, nec locatorem; uxoris esse;[2] eam ipsam suum negotium gerere; ipsam locavisse. Defendebat Xenonem homo summo splendore, et summa auctoritate praeditus, M. Cossetius. Iste nihilominus iudicium ~~HS~~ LXXX millium dabat. Ille tametsi recuperatores de cohorte latronum sibi parari videbat: tamen iudicium

1) *Ernestio rectius videbatur* dispoliandum *ut Verr. IV.* 20.

2) uxorem esse *Vict. Manut. Lamb.*

accepturum se esse dicebat. Tum iste magna voce Veneriis imperat, ut Xeno audiret: dum res indicetur, hominem ut asservent; quum iudicatum sit, ad se adducant; et illud simul dixit: se non putare, illum, si propter divitias poenas damnationis contemneret, etiam virgas contemnere. Hac ille vi et hoc metu adductus, tantum decumanis, quantum iste imperavit, exsolvit.

XXIII. Polemarchus est Morgantinus, vir bonus atque honestus. Is, quum pro iugeribus quinquaginta, medimna IↃCC decumae imperarentur,[1] quod recusabat, domum ad istum[2] in ius eductus[3] est; et quum iste etiam cubaret, in cubiculum introductus est; quod, nisi mulieri et decumano, patebat alii nemini. Ibi, quum pugnis et calcibus concisus[4] esset, qui DCC medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubulides est Gro-

---

1) *Quum e L iugeribus ad summum emeti possent* quingenta medimna, *quorum decumae fuissent L medimna, incredibile videri posset Verrem in L iugera decumas imperasse* IↃCC *medimna, nisi etiam postea disertis verbis narraretur, eum tribus aliis plus frumenti decumarum nomine imperasse quam quantum exararant.*

2) *Verba* in ius *Ern. uncinis inclusit quia domum non veniatur in ius, sed in forum ad tribunal. Recte; sed hoc loco id additur per irrisionem Verris, qui tribunal in cubiculo haberet. Herelius coni.* ad istum vinctus eductus est.

3) eductus est *in Mss. Pall. Nann. quod Ern. frustra dixit alienum esse. Nam sic item occurrit II. 20. III. 47. Ipse ex edd. vett. dedit* deductus.

4) *edd. pr.* concisus *quod praefert Gron. de pec. vet. III. 1.*

sphus, Centuripinus, homo quum virtute et nobilitate domi suae, tum etiam pecunia princeps. Huic homini, iudices, honestissimae civitatis honestissimo, non modo frumenti scitote, sed etiam vitae et sanguinis tantum relictum esse, quantum Apronii libido tulit. Nam vi, malo, plagis adductus est, ut frumenti daret, non quantum haberet, sed quantum cogeretur. Sostratus, et Numenius, et Nymphodorus eiusdem civitatis[1] quum ex agris tres fratres consortes profugissent, quod iis plus frumenti imperabatur, quam quantum exararant: hominibus coactis,[2] in eorum arationes Apronius venit, omne instrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus abegit. Postea quum ad eum Nymphodorus venisset Aetnam, et oraret, ut sibi sua restituerentur; hominem corripi ac suspendi iussit in oleastro quodam: quae est arbor, iudices,[3] in foro. Tamdiu pependit in arbore socius amicusque populi Romani, in sociorum urbe ac foro, colonus aratorque vester, quamdiu voluntas Apronii tulit.

XXIV. Genera iamdudum innumerabilium iniuriarum, iudices, singulis nominibus

---

1) *Hotomannus transpositis tribus verbis ita legendum putabat:* Nymphodorus, tres fratres consortes, eiusdem civitatis quum etc. *Sane nunc verba* tres fratres consortes *loco minus apto posita videntur.* Eiusdem civitatis *sc. Centuripinae.* Consortes *autem dicuntur fratres, quia coheredes erant, nondum divisa hereditate.*

2) exartis *Ms. quod probaverunt Hotom. et Manut.*

3) *Cod. Nann. addit* Aetnae *receptum a Lambino et Car. Steph.*

profero: infinitam multitudinem iniuriarum praetermitto. Vos ante oculos animosque vestros, tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, huius importunitatem, Apronii regnum proponite. Contempsit Siculos; non duxit homines; nec ipsos ad persequendum vehementes fore, et vos eorum iniurias leviter laturos existimavit. Esto: falsam de illis habuit opinionem, malam de vobis; veruntamen quum de Siculis male mereretur, cives Romanos coluit, his indulsit, eorum voluntati et gratiae deditus fuit. Iste cives Romanos? At nullis inimicior aut infestior fuit. Mitto vincla, mitto carcerem, mitto verbera, mitto secures; crucem denique illam praetermitto, quam civibus Romanis testem humanitatis in eos ac benivolentiae suae voluit esse; mitto, inquam, haec omnia, atque in aliud dicendi tempus reiicio: de decumis, de civium Romanorum conditione in arationibus disputo; qui quemadmodum essent accepti, iudices, audistis ex ipsis. Bona sibi erepta esse dixere. Verum haec, quoniam eiusmodi causa fuit,[1] ferenda sunt: nihil valuisse aequitatem, nihil consuetudinem; damna denique, iudices, nulla tanta sunt, quae non viri fortes, magno et libero animo affecti, ferenda arbitrentur.

XXV. Quid si equitibus Romanis non obscuris, neque ignotis, sed honestis et illustribus, manus ab Apronio, isto prae-

---

1) *Hoc e cod. Fabr. recepit Lambin. sequentibus ceteris. Olim erat* quoniam huiusmodi casus affuit. *Neutrum vero satis placet. Suspicor ab auctore scriptum esse:* Verum haec, quoniam eiusmodi (scil. praetor, Verres) fuit, ferenda putant.

tore, sine ulla dubitatione afferebantur? quid exspectatis? quid a me amplius dicendum putatis? An id agendum, ut eo celerius de isto transigamus, quo maturius ad Apronium possimus, id quod ego illi iam in Sicilia pollicitus sum, pervenire?[1] qui C. Matrinium, iudices, summa virtute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis, in publico, biduum tenuit. Atque ab Apronio, iudices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia libidinesque accommodato, equitem Romanum scitote biduum cibo tectoque prohibitum; biduum Leontinis, in foro, custodiis Apronii retentum atque servatum, neque ante dimissum, quam ad conditiones eius depactus est.[2] Nam quid ego de Q. Lollio, iudices, dicam, equite Romano spectato atque honesto? Clara res est, quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima atque notissima: qui quum araret in Aetnensi, quumque is ager Apronio cum ceteris agris esset traditus; equestri vetere illa et auctoritate et gratia fretus, affirmavit, se decumanis, plus quam deberet, non daturum. Refertur eius sermo ad Apronium. Enimvero iste ridere ac mirari, Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. Mittit ad hominem Venerios; hoc quoque attendite, apparitores a praetore assignatos habuisse decumanum; si hoc mediocre argumentum videri

1) *Ita cod. Nann. non quod singularem Apronio litem vellet intendere, ut Manutius putabat, sed quod iam in hac ipsa oratione ad eius facinora perventurus erat. Vulgo olim* venire.

2) *Ern. maluit* depactus esset.

potest, istum decumanorum nomine ad suos quaestus esse abusum. Adducitur a Veneriis, atque adeo attrahitur Lollius, commodum quum [1] Apronius e palaestra redisset, et in triclinio, quod in foro Aetnae straverat, decubuisset. [2] Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum convivio. Non mehercule, haec quae loquor, crederem, iudices, tametsi vulgo audieram, nisi mecum ipse senex, quum mihi atque huic voluntati accusationis meae lacrymans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. Statuitur, ut dico, eques Romanus, prope annos XC natus, in Apronii convivio, quum interea Apronius caput atque os suum unguento perfricaret. „Quid est, Lolli?“ inquit. „Tu, nisi malo coactus, recte facere nescis?“ Homo quid ageret, taceret, responderet, quid faceret denique, illa auctoritate et aetate praeditus, nesciebat. Apronius interea cenam ac pocula poscebat. Servi autem eius, qui et moribus iisdem essent, quibus dominus, et eodem genere ac loco nati, praeter oculos Lollii haec omnia ferebant. Ridere convivae; cachinnari ipse Apronius; nisi forte existimatis, eum in vino ac luxu [3] non risisse, qui nunc in periculo atque exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, iudices: his contumeliis scitote Q. Lollium coactum ad Apronii leges conditionesque venisse.

---

1) *Vulgo:* attrahitur Lollius commode, quum Apronius — *sensu inepto. Rescripsi* commodum quum, *(als so eben.)*

2) *Lambin.* recubuisset. *Vulgatum defendit Garaton. sed ita ut legi etiam posse* discubuisset *moneret.*

3) lucro *codd. Franc.* ψ. *ed. Ven. Lamb.*

Lollius, aetate et morbo impeditus, ad testimonium dicendum venire non potuit. Quid opus est Lollio? nemo hoc nescit; nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo interrogatus [1] nunc se primum hoc dicet audire. M. Lollius, eius filius, adolescens lectissimus praesto est; huius verba audietis. Nam Q. Lollius eius filius, qui Calidium accusavit, adolescens et bonus, et fortis, et in primis disertus, quum his iniuriis contumeliisque commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est. Cuius mortis causam fugitivi sustinent; re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. Iste porro non dubitabat, quin is, qui antea alium studio adductus accusasset, sibi advenienti praesto esset futurus, quum esset parentis iniuriis et domestico dolore commotus.

XXVI. Iamne intelligitis, iudices, quae pestis, quae immanitas in vestra antiquissima, fidelissima, proximaque provincia versata sit? Iam videtis, quam ob causam Sicilia, tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasque perpessa, non potuerit hoc novum, ac singulare, atque incredibile genus iniuriarum contumeliarumque perferre. Iam omnes intelligunt, cur universa provincia defensorem suae salutis eum quaesiverit, [2] cuius iste fidei, diligentiae, perseverantiae, nulla ratione eripi

---

1) *Ita Gruterus primum edidit auctoritate Nonii Marcelli voc.* producere; *antea edebatur* nemo abs te interrogatus.

2) *Ita bene correxit Herelius. Vulgo* quaesivit.

possit.[1] Tot iudiciis interfuistis; tot homines nocentes et improbos accusatos, et vestra et superiorum memoria, scitis esse; ecquem vidistis, ecquem audistis, in tantis furtis, in tam apertis, tanta[2] audacia, tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores Venerios secum habebat; ducebat eos circum civitates; publice sibi convivia parari, sterni triclinia, et in foro sterni iubebat; evocari[3] homines honestissimos, non solum Siculos, sed etiam equites Romanos; ut, quicum inire convivium nemo umquam nisi turpis impurusque voluisset, ad eius convivium spectatissimi atque honestissimi viri tenerentur. Haec tu, omnium mortalium profligatissime ac perditissime, quum scires, quum audires quotidie, quum videres, si sine tuo maximo quaestu fierent, cum tanto periculo tuo fieri paterere atque concederes? Et tantum apud te quaestus Apronii, tantum eius sermo inquinatissimus, et blanditiae flagitiosae valuerunt, ut numquam animum tuum cura tuarum fortunarum cogitatioque tangeret? Cernitis, iudices, quod et quantum incendium decumanorum impetu non solum per agros, sed etiam per reliquas fortunas aratorum, neque solum per bona, sed etiam per iura libertatis et civitatis, isto praetore pervaserit. Videtis pendere alios ex arbore; pul-

---

1) *Ern. correxit* posset.

2) *Vulgo* in tanta. *Praepositionem delevimus. Sensus est enim:* ecquem audistis in tantis furtis, in tam apertis tam audacter tamque impudenter versatum.

3) *Ita codd. Pall. Franc. ed. Ven. Vulgo* eo vocari, *quod minus placet, quia significare videtur eos ad convivium invitatos esse. Hotom. in codd. reperit* eo convocari, *quod receperunt Manut. Lambin.*

sari autem alios et verberari; porro alios in publico custodiri; destitui alios in convivio; condemnari alios a medico et praecone praetoris; bona tamen interea nihilominus eorum omnium ex agris auferri ac diripi. Quid est hoc? populi Romani imperium? populi Romani leges? iudicia? socii fideles? provincia suburbana? nonne omnia potius eiusmodi sunt, quae, si Athenio vicisset,[1] in Sicilia non fecisset? Non, inquam, iudices, esset ullam partem istius nequitiae fugitivorum insolentia consecuta.

XXVII. Privatim hoc modo; quid? publice civitates quemadmodum tractatae sunt? Audistis permulta indicia, et testimonia civitatum, et reliquarum audietis. Ac primum de Agyrinensi populo, fideli et illustri, breviter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta civitas Siciliae, hominum ante hunc praetorem locupletium, summorumque aratorum. Eius agri decumas quum emisset idem Apronius, Agyrium venit. Qui quum eo cum apparitoribus, id est, cum minis ac vi venisset, poscere pecuniam grandem coepit, ut, accepto lucro, discederet. Nolle se negotii quidquam habere dicebat, sed, accepta pecunia, quam primum aliam civitatem occurrere.[2] Sunt omnes Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat; sed homines

---

1) *In cod. Nann. additum* rex fugitivorum; *quod, quum apertum sit glossema, mirum est Lambino sic placuisse, ut in ordinem reciperet.*

2) *Hercl. coni.* obruere.

et satis fortes, et [1] plane frugi ac sobrii: et in primis haec civitas, de qua loquor, indices. Itaque homini [2] improbissimo respondent Agyrinenses, sese decumas ei, quemadmodum deberent, daturos: lucrum, quum ille magno praesertim emisset, non addituros. Apronius certiorem facit istum, cuia res erat, quid rei esset.

XXVIII. Statim, tamquam coniuratio aliqua Agyrii contra rem publicam facta, aut legatus praetoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus, et quinque-primi, accitu istius evocantur. Veniunt Syracusas; praesto est Apronius; ait, eos ipsos, qui venissent, contra edictum praetoris fecisse. Quaerebant, quid? Respondebat, se ad recuperatores esse dicturum. Iste, aequissimus homo, formidinem illam suam miseris Agyrinensibus iniiciebat: recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses, viri fortissimi, iudicium se passuros esse dicebant. Ingerebat iste Artemidorum Cornelium medicum, Valerium praeconem, Tlepolemum pictorem et eiusmodi recuperatores; quorum civis Romanus nemo erat; sed Graeci sacrilegi, iampridem improbi, repente Cornelii. Videbant Agyrinenses, quidquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacile probaturum. Condemnari cum

---

1) *Vulgo* et satis plane frugi ac sobrii, *in quo* plane *suspectum erat Ernestio. Immo potius vocabulum* satis *temere repetitum est. Itaque expunxi.*

2) *Vulgo additur* in primis, *quod iam a Lambino recte eiectum, immerito postea revocatum est. Cicero dixisset* in primis improbus, *non* in primis improbissimus.

istius invidia infamiaque malebant, quam ad eius conditiones pactionesque accedere. Quaerebant, quae in verba recuperatores daret. Respondebat, SI PARERET, ADVERSUS EDICTUM FECISSE: quae se in iudicio dicturum esse dicebat. [1] Iniquissimis verbis, improbissimis recuperatoribus, conflictari malebant, quam quidquam cum isto sua voluntate decidere. Summittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, ut transigerent. Pernegabant. „Quid? ergo [2] in singulos HS quinquagenis millibus damnari mavultis?“ Malle dicebant. Tum iste clare, omnibus audientibus, „qui damnatus erit, inquit, virgis ad necem caedetur.“ Hic illi flentes rogare atque orare coeperunt, ut sibi suas segetes, fructusque omnes, arationesque vacuas Apronio tradere liceret, ut ipsi sine ignominia molestiaque discederent.

XXIX. Hac lege, iudices, decumas vendidit Verres. Dicat licet Hortensius, si volet, [3] magno Verrem vendidisse. Haec conditio fuit isto praetore aratorum, ut secum praeclare agi arbitrarentur, si vacuos agros Apronio tradere liceret. Multas enim cruces propositas effugere cupiebant. Quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto dandum erat. Etiamne si plus edidisset, quam quan-

1) *Verba* quae se — dicebat *sine causa Ernestio suspecta fuerunt. Nempe sicut antea quum aratores quaesivissent, quid contra edictum praetoris fecisse dicerentur, Asconius responderat, se ad recuperatores esse dicturum, sic Verres, se quae adversus edictum fecerint, in iudicio dicturum esse.*

2) *Ita rescripsi pro vulgato* quid ergo? in singulos;

3) si audet. *Vict. Manut. Lamb. al.*

tum natum esset? Etiam. Quomodo? Magistratus ex ipsius [1] edicto exigere debebant. At arator repetere poterat. Verum Artemidoro recuperatore. Quid, si minus arator dedisset, quam poposcisset Apronius? Iudicium in aratorem in quadruplum. Ex quo iudicum numero? Ex cohorte praetoris praeclara hominum honestissimorum. Quid amplius? „Minus te iugerum professum esse dico: quod adversum edictum feceris.[2] Recuperatores reiice!" Ex quo numero? „Ex eadem cohorte." Quid erit extremum? „Si damnatus eris," (nam dubitatio damnationis, illis recuperatoribus, quae poterat esse?) „virgis te ad necem caedi necesse erit."

XXX. His legibus, his conditionibus, erit quisquam tam stultus, qui decumas venisse arbitretur? qui aratori novem partes reliquas factas esse existimet? qui non intelligat, istum sibi quaestui praedaeque habuisse bona, possessiones, fortunas aratorum? Virgarum metu Agyrinenses, quod imperatum esset, facturos se esse dixerunt. Accipite nunc, quid imperarit: et dissimulate [3] si potestis, vos intelligere, ipsum praetorem, quod tota Sicilia perspexerit, redemptorem

---

1) istius *Lamb.*

2) *Transposui verba quae vulgo sic ordinantur:* esse dico; recuperatores reiice, quod adversum edictum feceris. *Pro* reiice *Graev. putabat scribendum* recipe. *Sed nihil mutandum.* cf. c. 11. 59.

3) *Vulgo erat* dissimulate vos. *Pronomen his superfluum, ab Ern. uncis inclusum deleri. Herelio placebat:* dissimulate quaeso.

decumarum, atque adeo arationum [1] dominum ac regem fuisse. Imperat Agyrinensibus, ut decumas ipsi publice accipiant: Apronio lucrum dent. Si magno emerat, quoniam tu es, qui diligentissime pretium exquisisti; qui, ut ais, magno vendidisti: quare putabas emptori lucrum addi oportere? Esto: putabas. Quamobrem imperabas, ut adderent? Quid est aliud, capere et conciliare pecunias, in quo te lex tenet, si hoc non est, vi atque imperio cogere invitos lucrum dare alteri, hoc est, pecuniam dare? Age, quid tum? si Apronio, deliciis praetoris, lucelli aliquid iussi sunt dare, putate Apronio datum, si Apronianum lucellum ac non praetoria praeda vobis videbitur. Imperas, ut decumas accipiant: Apronio dent lucrum, tritici medimnum XXXIII. Quid est hoc? Una civitas ex uno agro plebei [2] Romanae prope menstrua cibaria praetoris imperio donare Apronio cogitur. Tu magno decumas vendidisti, quum tantum lucri decumano sit datum? Profecto, si pretium exquisisses [3] diligenter, tum, quum vendebas, X medimnum potius addidissent, quam HS IↃC postea.

XXXI. Magna praeda videtur: audite reliqua, et diligenter attendite, quo minus miremini, Siculos, re necessaria coactos, auxilium a patronis, a consulibus, a senatu, a legibus, a iudiciis petivisse. Ut probaret Apronius

---

1) *Sic e cod. Nann. Car. Steph. Graev. alii ediderunt. Antea erat* aratorum.

2) *Hanc genitivi formam primus recepit e Ms. Lambin. In codd. Pall.* plebi; *alii* plebis.

3) *Ita cum Hotom. Graev. Beckio al. scripsi pro vulg.* x. medimna.

hoc triticum, quod ei dabatur, [1] imperat Agyrinensibus Verres, ut in medimna singula dentur Apronio HS III. Quid est hoc? Tanto numero frumenti, lucri nomine, imperato et expresso, nummi praeterea exigentur, ut probetur frumentum? an poterat non modo Apronius, sed quivis, exercitui si metiundum esset, improbare Siculum frumentum, quod isti ex area, si vellet, admetiri licebat? Frumenti tantus numerus imperio tuo datur, et cogitur. Non est satis. Nummi praeterea imperantur. Dantur. Parum est. Pro decumis hordei alia pecunia cogitur. Iubes HS xxx lucri dari. Ita ab una civitate, vi, minis, imperio, iniuriaque praetoris eripiuntur tritici medimnum XXXIII, et praeterea HS CXXIX [2] An haec obscura sunt? aut, si omnes homines velint, obscura esse possunt, quae tu palam egisti, in conventu imperasti, omnibus inspectantibus coëgisti? qua de re Agyrinenses magistratus, et quinque-primi, quos tu tui quaestus [3] causa evocasti, acta et imperia tua domum ad senatum suum renuntiaverunt; quorum renuntiatio, legibus illorum, literis publicis mandata est: quorum legati, homines nobilissimi, Romae sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. Cognoscite Agyrinensium publicas literas; deinde testimonium publicum civitatis. Recita literas publicas. LITERAE PUBLICAE. Recita testimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Animadverti-

1) quod ei dabatur *e cod. Nann. receperunt Car. Steph. Graev. sine causa Ernestio de glossa suspectam.*

2) *Sic Hotomann. Vulgo corrupte* HS LX.

3) *Grut.* quos tu tuique.

stis in hoc testimonio, iudices, Apollodorum, cui Pyragro cognomen est, principem suae civitatis, lacrymantem testari ac dicere, numquam post populi Romani nomen ab Siculis auditum et cognitum, Agyrinenses contra quemquam infimum civem Romanum dixisse, aut fecisse quippiam; qui nunc contra praetorem populi Romani magnis iniuriis, et magno dolore publice testimonium dicere cogerentur. Uni, mehercule, huic civitati, Verres, obsistere tua defensione non potes; tanta auctoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor in iniuria,[1] tanta religio in testimonio. Verum non una te tantum, sed universae, similibus afflictae incommodis, legationibus ac testimoniis publicis persequuntur.[2]

XXXII. Etenim deinceps videamus, Herbitensis civitas, honesta, et antea copiosa, quemadmodum spoliata ab isto ac vexata sit. At quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum a foro, iudiciis, controversiis: quibus parcere et consulere, homo impurissime,[3] et quod genus hominum studiosissime conservare debuisti. Primo anno venierunt eius agri decumae tritici medimnum XVIII. Atidius, istius item minister in decumis, quum emisset, et praefecti nomine quum venisset Herbitam cum Veneriis, locusque ei publice, quo deverteretur, datus esset: coguntur Herbitenses ei lucri dare tritici medimnum XXXVII, quum

1) *Sic e codd. Nann. ediderunt Car. Steph. etc. Olim erat* dolor iniuriae.

2) *Ita Graev. Ern. e cod. Franc. Olim edebatur* persequentur.

3) *aptius h. l. visum Herelio:* importunissime.

decumae venissent tritici medimnum XVIII. Atque hoc tantum[1] lucri coguntur dare publice, quum iam privatim aratores ex agris, spoliati atque exagitati decumanorum iniuriis, profugissent. Anno secundo quum emisset Apronius decumas tritici medimnum XXV millibus, et ipse Herbitam cum illa praedonum copia manuque venisset: populus publice coactus est ei conferre[2] tritici medimnum XXVI, et accessionem HS CIↃCIↃ. De accessione dubito, an Apronio ipsi data sit, merces operae, pretiumque impudentiae. De tritici quidem numero tanto, quis potest dubitare, quin ad istum praedonem frumentarium, sicut Agyrinense frumentum, pervenerit?

XXXIII. Anno vero tertio in hoc agro consuetudine usus est regia. Solere, aiunt, barbaros reges Persarum ac Syrorum plures uxores habere; his autem uxoribus civitates attribuere, hoc modo: Haec civitas mulieri redimiculum praebeat, haec in collum, haec in crines. Ita populos habent universos non solum conscios libidinis suae, verum etiam administros. Eandem istius, qui se regem Siculorum esse ducebat, licentiam libidinemque fuisse cognoscite. Aeschrionis Syracusani uxor est Pippa: cuius nomen istius nequitia tota Sicilia pervulgatum est, de qua muliere versus plurimi supra tribunal et supra praetoris caput scribebantur. Hic Aeschrio, Pippae vir adumbratus, in Herbitensibus decumis novus instituitur publicanus Her-

---

1) *delevi* triticum *quod hic additur in edd.*
2) *Vulgo additur* lucri, *quod et superfluum et hic durius adiectum, auctore Ernestio expunxi.*

Herbitenses quum viderent, si ad Aeschrionem pretium redisset, se ad arbitrium libidinosissimae mulieris spoliatum iri: liciti sunt usque eo, quoad se efficere posse arbitrabantur. Supra adiecit Aeschrio. Neque enim metuebat, ne, praetore Verre, decumana mulier damno affici posset. Addicitur medimnum XXXV millibus, dimidio fere pluris, quam superiore anno.[1] Aratores funditus evertebantur; et eo magis, quod iam superioribus annis exhausti erant ac paene perditi. Intellexit iste, ita magno venisse, ut amplius ab Herbitensibus exprimi non posset. Demit de capite medimnum CIↃCIↃCIↃIↃC. Iubet in tabulas pro medimnum XXXV[2] referri XXXI et CCCC.

XXXIV. Hordei decumas eiusdem agri Docimus emerat. Hic est Docimus, qui ad istum deduxerat Tertiam, Isidori mimi filiam, vi abductam ab Rhodio tibicine. Huius Tertiae plus etiam, quam Pippae, plus quam ceterarum, ac prope dicam, tantum apud istum in Siciliensi praetura auctoritas valuit, quantum in urbana Chelidonis. Veniunt Herbitam duo praetoris aemuli, non molesti, mulierculatum teterrimarum improbissimi cognitores, incipiunt postulare, poscere, minari. Non poterant tamen, quum cuperent, Apronium imitari. Siculi Siculos non tam pertimescebant.

---

1) *decumae anno superiore venierant XXVI. millibus, nunc XXXV. millibus addicebantur. Si XXXIX fuissent addictae, haec summa praecise fuisset dimidio maior quam anno superiore. Nunc recte dicit dimidio fere plures.*

2) *Recte sic Ern. correxit vitiosum numerum XXXI; aliter ratio non constat.*

Quum omni ratione tamen illi calumniarentur; promittunt Herbitenses vadimonium Syracusas. Eo posteaquam ventum est, coguntur Aeschrioni, id est, Pippae, dare tantum, quantum erat de capite demptum, tritici medimnum CIↃCIↃCIↃ DC. Mulierculae publicanae noluit ex decumis nimium lucri dare, ne forte ab nocturno suo quaestu animum ad vectigalia redimenda transferret. Transactum putabant Herbitenses; quum iste: „quid de hordeo, inquit, et Docimo, amiculo meo? quid cogitatis?" At hoc agebat in cubiculo, iudices, atque in lectulo suo. Negabant illi sibi quidquam esse mandatum. „Non audio: numerate HS XV." Quid facerent miseri? aut quid recusarent? Praesertim quum in lectulo decumanae mulieris vestigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad perseverandum intelligebant? Ita civitas una sociorum atque amicorum, duabus teterrimis mulierculis, Verre praetore, vectigalis fuit. Atque ego nunc, cum frumenti numerum, et eas publice pecunias decumanis ab Herbitensibus datas esse dico: quo illi frumento, et quibus pecuniis tamen a decumanorum iniuriis cives suos non redemerunt. Perditis enim et direptis aratorum bonis, haec decumanis merces dabatur, ut aliquando ex eorum agris atque ex urbibus abirent. Itaque quum Philinus Herbitensis, homo disertus, et prudens, et domi nobilis, de calamitate aratorum, et de fuga, et de reliquorum paucitate publice diceret; animadvertistis, iudices, gemitum populi Romani, cuius frequentia huic causae numquam defuit. Qua de paucitate aratorum alio loco dicam.

XXXV. Nunc illud, quod paene praeterii, non omnino relinquendum videtur: nam, per deos immortales! quod de capite ipse dempsit, quo tandem modo vobis non modo ferendum, verum etiam audiendum videtur? Unus adhuc fuit post Romam conditam (dii immortales faxint, ne sit alter!) cui res publica totam se traderet, temporibus coacta, et malis domesticis, L. Sulla. Hic tantum potuit, ut nemo, illo invito, nec bona, nec patriam, nec vitam retinere posset: tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in concione non dubitaret, bona civium Romanorum quum venderet, se praedam suam vendere. Eius omnes res gestas non solum obtinemus; verum etiam propter maiorum incommodorum et calamitatum metum, publica auctoritate defendimus. Unum hoc illius senatus consulto reprehensum, decretumque est, ut, quibus ille de capite dempsisset, hi pecunias in aerarium referrent. [1] Statuit senatus, hoc [2] ne illi quidem esse licitum, cui

---

1) *Brevius hoc dictum lectionis veritatem posset in dubitationem adducere. Sensus est:* Unum hoc *Sullae factum vel decretum, quod nonnullis asseclis suis de capite i. e. summa pecuniarum e bonis proscriptorum sub hasta venditis, vel e venditione praedae redactarum aliquid remisisset.* Senatus consulto reprehensum, decretumque est, ut quibus ille de capite *pecunias* dempsisset *h. e. remisisset, hi easdem* pecunias *in aerarium referrent. Quum tamen in edd. vett. pro* hi pecunias *legatur* ne pecunias, *videndum an sic potius Cicero scripserit:* unum hoc illius Senatus consulto reprehensum decretum est, ut quibus ille de capite dempsisset, ne pecunias in aerarium referrent. *Hoc optime sequentibus verbis convenit:* Statuit senatus hoc ne illi quidem esse licitum etc.

2) *Ern. sic interpunxit:* Statuit senatus hoc, ne illi etc.

concesserat omnia, populo factarum [1] quaesitarumque rerum summas imminuere. Illum viris fortissimis iudicarunt patres conscripti remittere de summa non potuisse; te mulieri teterrimae [2] recte remisisse senatores iudicabunt? Ille, de quo lege [3] populus Romanus iusserat, ut ipsius voluntas populo [4] esset pro lege, tamen in hoc uno genere, veterum religione legum, reprehenditur. Tu, qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tibi tuam pro lege esse voluisti? In illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit, quam ipse quaesierat: tibi concedetur, qui de capite vectigalium populi Romani remisisti?

XXXVI. Atque in hoc genere audaciae multo etiam impudentius in decumis Segestensium versatus est: quas quum addixisset eidem illi Docimo, tritici modium quinque millibus, [5]

---

1) *Vulgo* a populo factarum. *At illas res non populus quaesierat, sed Sulla. Et postea dicitur* pecunia quam ipse quaesierat. *Itaque Graevio assentior, qui praepositionem* a *tollendam putabat. Et abest in uno cod. ap. Lallem.* Populo quaesitae res *sunt populi commodo quaesitae. Hotomannus legendum censebat* ab ipso factarum. *Lambin. dedit* ab ipso partarum.

2) *edd. vett.* deterrimae.

3) *Lambin. e vet. cod.* de quo legem.

4) *Vulgo* ut ipsius voluntas populo Romano esset pro lege. *Beckius e cod. Iannoct. dedit:* ut ipsius voluntas ei posset esse pro lege. *Ego in vulgata lectione acquiescendum putavi, nisi quod voc.* Romano *incommode hic repetitam delevi.*

5) eidem illi Docimo hoc est tritici m. q. millia *edd. vett. in quo recte Nannius correxit* millibus. *Lambinus in Ms. invenit* eidem illi Docimo hoc est tertiae tritici etc. *quod post eum Graevius aliique probarunt. At enim* Tertiae mimae *Verres non addixit totam il-*

et accessionem adscripsisset HS MD,[1] coëgit Segestenses a Docimo tantidem publice accipere: id quod ex Segestensium publico testimonio cognoscite. Recita testimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Audistis, quanti decumas acceperit a Docimo civitas, tritici modium quinque millibus, et accessione.[2] Cognoscite nunc, quanti se vendidisse retulerit. LEX DECUMIS VENDUNDIS C. VERRE PR. Hoc nomine videtis tritici modium CIƆCIƆCIƆ de capite esse dempta, quae quum de populi Romani victu, de vectigalium nervis, de sanguine detraxisset aerarii, Tertiae mimae condonavit. Utrum impudentius a sociis abstulit? an turpius meretrici dedit? an improbius populo Romano ademit? an audacius tabulas publicas commutavit? Ex horum[3] severitate te ulla vis, aut ulla largitio eripiet? Sed si eripuerit,[4] non intelligis, haec, quae

---

lam summam, modium quinque millium; *sed ei tantum* de capite, *i. e. de tota hac summa* tria millia *condonavit. Ergo h. l. Tertiae nomen alienum est. Bockius verba* hoc est tritici modium quinque millibus *uncis inclusit ut spuria. Ego vero satis esse arbitratus sum voculas* hec est *delere. Nam verba* tritici modium quinque millibus *si delerentur, tota ratio non constaret.*

1) *Nota* MD *Graevio corrupta esse videtur, utpote summam accessionis nimis exiguam efficiens. At quum decumae addictae essent modium quinque millibus, sat magna videtur nobis accessio esse* HS MD. *Supra* in XXVI. millibus medimnum *accessio erat* HS CIƆCIC.

2) *Vulgo erat:* quinque millia et accessionem. *Hotom. correxit ut supra,* quinque millibus. *Ita vero etiam* accessione *scribendum erat, id quod nunc edidi.*

3) *Ern. conj.* Et ex horum; *et* ex horum ergo.

4) eripueris *Ms. Naun. Grut. Male.*

iamdudum loquor, ad aliam quaestionem atque ad peculatus iudicium pertinere? Itaque; hoc mihi reservabo genus integrum totum [1] ad illam, quam institui, causam frumenti ac decumarum revertar.

XXXVII. Qui quum agros maximos ac feracissimos, per se ipsum, hoc est, per Apronium, Verrem alterum, depopularetur: ad minores civitates habebat alios, quos, tamquam canes, immitteret, nequam homines et improbos; quibus aut frumentum, aut pecuniam publice cogebat dare.[2] A. Valentius est in Sicilia, interpres; quo iste interprete non ad linguam Graecam, sed ad furta et flagitia uti solebat. Fit interpres hic, homo levis atque egens, repente decumanus. Emit agri Liparensis, miseri atque ieiuni, decumas tritici medimnis IↃC. Liparenses vocantur. Ipsi accipere decumas, et numerare Valentio coguntur lucri HS xxx millia. Per deos immortales! utrum tibi sumes ad defensionem? tantone minoris te decumas vendidisse,[3] ut ad medimna IↃC, xxx millia lucri, statim sua voluntate civitas adderet, hoc est, tritici medimnum II millia? an, quum magno decumas vendidisses, te expressisse ab invitis Liparensibus hanc pecuniam? Sed quid ego ex te quaero, quid defensurus sis, potius, quam cognoscam ex ipsa civitate, quid gestum sit? Recita testimonium publicum Liparensium,

---

1) totum *non est superfluum, ut Schellero visum est.*
2) *Ern. rescripsit* dare *scil. civitates: Vulgo* dari.
3) tibi decumas venisse *edd. Manut. aliae nonnullae.*

deinde quemadmodum Valentio nummi sint dati. TESTIMONIUM PUBLICUM, QUOMODO SOLUTUM SIT, EX LITERIS PUBLICIS. Etiamne haec tam parva civitas, tam procul a manibus tuis atque a conspectu remota, seiuncta a Sicilia, in insula[1] inculta tenuique posita, cumulata aliis tuis maioribus iniuriis, in hoc quoque frumentario genere, praedae tibi et quaestui fuit? quam tu totam insulam cuidam tuorum sodalium, sicut aliquod munusculum, condonaras: ab hac etiam haec frumentaria lucra, tamquam a mediterraneis, exigebantur? Itaque qui tot annis agellos suos ante te praetorem redimere a piratis solebant, iidem se ipsos a te pretio imposito redemerunt.

XXXVIII. Quid ergo? a Tissensibus,[2] perparva et tenui civitate, sed aratoribus laboriosissimis, frugalissimisque hominibus, nonne plus, lucri nomine, eripitur, quam quantum frumenti omnino exararant? ad quos tu decumanum Diognotum Venerium misisti, novum genus publicani. Cur hoc auctore non Romae quoque servi publici ad vectigalia[3] accedant? Anno secundo Tissenses HS XXI lucri dare coguntur inviti. Tertio anno CIƆCIƆCIƆ medimnum[4] tritici, lucri Diognoto Venerio

1) *cod. Nann.* insulula.

2) Tissiensibus *Lamb. Grut.*

3) non Romae quoque servi ad publica vectigalia *cod. Nann. Recepit Graev.*

4) *Sic Grut. e coniectura Hotomanni edd. vett.* tertio anno HS M M modium. *Cod. Naan.* tertio anno HS XII. modium. *Lamb. coni.* tertio anno XII. modium tritici millia; s. duo medimnum tritici millia.

dare coacti sunt. Hic Diognotus, qui ex publicis vectigalibus tanta lucra facit, vicarium nullum habet, nihil omnino peculii. Vos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum tantum numerum tritici Venerius apparitor istius sibi acceperit, an huic exegerit. Atque haec ex publico Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIUM PUBLICUM TISSENSIUM. Obscure, iudices, praetor ipse decumanus est, quum eius apparitores frumentum a civitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi lucri auferant, quam quantum populo Romano decumarum nomine daturi sunt? Haec aequitas in tuo imperio fuit, haec praetoris dignitas, ut servos Venerios Siculorum dominos esse velles, hic delectus, hoc discrimen, te praetore, fuit, ut aratores in servorum numero essent, servi in publicanorum.

XXXIX. Quid? Amestratini miseri, impositis ita magnis decumis, ut ipsis reliqui nihil fieret, nonne tamen numerare pecunias coacti sunt? Addicuntur decumae M. Caesio, quum adessent legati Amestratini, statim cogitur Heraclius legatus numerare HS XXII. Quid hoc est? quae est ista praeda? quae vis? quae direptio sociorum? Si erat Heraclio ab senatu mandatum, ut emeret: emisset, si non erat: qui poterat sua sponte pecuniam numerare? Caesio renuntiat se dedisse. Cognoscite renuntiationem ex literis. Recita ex literis publicis. LITERAE PUBLICAE. Quo senatus consulto erat hoc legato permissum? Nullo. Cur fecit? Coactus est. Quis hoc dicit? Tota civitas. Recita testimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Ab hac

eadem civitate anno secundo, simili ratione extortam esse pecuniam, et Sex. Vennonio datam, ex eodem testimonio cognovistis. At Amestratinos,[1] homines tenues, quum eorum decumas medimnis DCCC vendidisses Banobali Venerio, (cognoscite nomina publicanorum,)[2] cogis eos plus lucri addere, quam quanti venierant, cum magno venissent. Dant Banobali medimnis DCCC, HS MD.[3] Profecto numquam iste tam amens fuisset, ut ex agro populi Romani plus frumenti servo Venerio, quam populo Romano[4] tribui pateretur, nisi omnis ea praeda, servi nomine, ad istum ipsum perveniret.

XL. Petrini, quum eorum decumae magno addictae essent, tamen invitissimi P. Naevio Turpioni, improbissimo homini, qui iniuriarum, Sacerdote praetore, damnatus est,[5] HS LII dare coacti sunt. Itane dissolute decumas vendidisti, ut, quum medimnum esset HS XV, decumae autem medimnum III venissent, hoc est HS XXXXV, lucri decumano HS LII darentur? „At permagno decumas eius agri

---

1) *Garat coni.* Mutistratinos, s. Mytistratinos; *quia e c.* 43. *colligit agri Amestatrini decumas tertio quoque anno venditas esse Caesio.*

2) *respicit peregrinum nomen* Banobalis, *et significat hunc publicanum esse haud potuisse.*

3) DCCCL sine HS MD. *cod. Nann.* DCCCL HS MD *Graev. Oxx.*

4) *Sic codd. Hot. et Nann. al. At in edd. pr. erat* quam praetori.

5) *In sequentibus numeris cum Beckio scripturam cod. Nann. secutus sum. Ceterum cf. quae dixi in Addendis.*

vendidi." Videlicet gloriatur, non Turpioni lucrum datum, sed Petrinis pecuniam ereptam. Quid? Halicyenses, quorum incolae decumas dant, ipsi agros immunes habent: nonne huic eidem Turpioni, quum decumae C. med. venissent, HS XVCIↃ dare coacti sunt? Si id, quod maxime vis, posses probare, haec ad decumanos lucra venisse, nihil te attigisse: tamen hae pecuniae, per vim atque iniuriam tuam captae et conciliatae, tibi fraudi et damnationi esse deberent; quum vero hoc nemini persuadere possis, te tam amentem fuisse, ut Apronium ac Turpionem, servos homines, tuo liberorumque tuorum periculo divites fieri velles: dubitaturum quemquam existimas, quin illis emissariis haec tibi omnis pecunia quaesita sit? Segestam item ad immunem civitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. Is ab isto literas affert, ut sibi contra omnia senatus consulta, contra omnia iura,[1] contraque legem Rupiliam, extra forum vadimonium promittant aratores. Audite literas, quas ad Segestanos miserit. LITERAE C. VERRIS. Hic Venerius quemadmodum aratores eluserit, ex una pactione hominis honesti gratiosique cognoscite. In eodem enim genere sunt cetera. Diocles est Panormitanus, Phimes cognomine, homo illustris, ac nobilis arator.[2] Is agrum in Segestano (nam commercium in eo agro Panormitanis est,[3] conductum habebat HS sex milli-

1) *Guil. conj.* contra communia iura.

2) *Voc.* arator *omissum in cod. Nann. et a C. Steph. et Graev. deletum recte restituit Ern.*

3) in eo agro nemini est *e cod. Nann. ediderunt Car. Steph. Lamb. alii in his Beck. ut sensus sit* ne-

bus, pro decuma, quum pulsatus a Venerio esset, decidit HS XVI millibus et IOCLIIII. id ex tabulis ipsius cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANORMITANI.

XLI. Huic eidem Symmacho Anneius Brocchus, senator, homo eo splendore, ea virtute, qua omnes existimatis, nummos praeter frumentum coactus est dare. Venerione servo, te praetore, talis vir, senator populi Romani, quaestui fuit? Hunc ordinem si dignitate antecellere non existimabas, ne hoc quidem sciebas, iudicare? Antea quum equester ordo iudicaret, improbi et rapaces magistratus in provinciis inserviebant publicanis; ornabant eos, quicunque in operis erant; quemcunque equitem Romanum in provincia viderant, beneficiis ac liberalitate prosequebantur; neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, quum aliquid contra utilitatem eius ordinis voluntatemque fecissent. Retinebatur hoc tum, nescio quomodo, quasi communi consilio ab illis diligenter, ut, qui unum equitem Romanum contumelia dignum putasset, ab universo ordine malo dignus iudicaretur. Tu sic ordinem senatorium despexisti, sic ad iniurias libidinesque tuas omnia coaequasti, sic habuisti statutum cum animo ac deliberatum, omnes, qui habitarent[1] in Sicilia, aut, qui Siciliam te praetore attigissent, iudices reiicere, ut illud

mo exterorum potuit ibi agrum emere, conducere omnes debebant. *At tum addi debuisset* exterorum. *Itaque cum Ern. servari* Panormitanis.

1) *in cod. Nann.* qui haberent.

non cogitares, tamen ad eiusdem ordinis homines te iudices esse venturum? In quibus, si ex ipsorum domestico incommodo nullus dolor insideret, tamen esset illa cogitatio, in alterius iniuria sese despectos, dignitatemque ordinis contemptam et abiectam. Quod mehercule, iudices, mihi non mediocriter ferendum videtur. Habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati pudentes[1] ac viri boni difficillime possunt. Spoliasti Siculos. Solent enim inulti esse in iniuriis suis provinciales.[2] Vexasti negotiatores. Inviti enim Romam raroque decedunt. Equitem Romanum[3] ad Apronii iniurias dedisti. Quid enim iam nocere possunt, quibus non licet iudicare? Quid? quum senatorem[4] summis iniuriis afficis, quid aliud dicis, nisi hoc? „cedo mihi etiam istum senatorem: ut hoc amplissimum nomen senatorium non modo ad invidiam imperitorum, sed etiam ad contumeliam improborum natum esse videatur.“ Neque hoc in uno fecit Anneio, sed in omnibus senatoribus: ut ordinis nomen non tantum ad honorem, quantum ad ignominiam valeret. In C. Cassio, viro clarissimo et fortissimo, quum is eo ipso tempore, primo istius anno consul esset, tanta

1) *Ita codd. Nann. Hotom. Pal. 2. Olim vulgabatur* prudentes.

2) provinciales *C. Steph. Lamb. Manut. etc. incertum qua auctoritate. Codd. plerique et edd. vett. pro eo habent* graves. *Cod. Nann. utrumque omittit, quod fortasse verum est.*

3) equitem Romanum *ex edd.* pr. *restituit Ern. Vulgo* erat equites R.

4) Senatorem *correxit Ern. sine libris. Vulgo* Senatores. *Nempe loquitur de Anneio.*

improbitate usus est, ut, quum eius uxor, femina primaria, paternas haberet arationes in Leontino, frumentum omne in decumas auferri[1] iusserit. Hunc tu in hac causa testem, Verres, habebis: quoniam, iudicem ne haberes, providisti.[2] Vos autem, iudices, putare debetis, esse quiddam nobis inter nos commune atque coniunctum. Multa sunt imposita huic ordini munera, multi labores, multa pericula, non solum legum ac iudiciorum, sed etiam rumorum ac temporum. Sic est hic ordo quaši propositus atque editus in altum, ut ab omnibus ventis invidiae circumflari posse videatur. In hac tam misera et iniqua conditione vitae, ne hoc quidem retinebimus, iudices, ut magistratibus nostris in obtinendo iure nostro ne contemptissimi ac despectissimi esse videamur?

XLII. Thermitani miserunt, qui decumas emerent agri sui. Magni sua putabant interesse, publice potius quamvis magno emi, quam in aliquem istius emissarium incidere. Appositus erat Venuleius quidam, qui emeret. Is liceri non destitit. Illi, quoad videbatur ferri aliquo modo posse, contenderunt: postremo liceri destiterunt. Addicitur Venuleio tritici modium VIII millibus. Legatus Possidorus renuntiat. Quum omnibus hoc intolerandum videretur, tamen Venuleio dantur, ne accedat, tritici mod. $\overline{\text{VIII}}$ praeterea

1) *Vulgo in decumas* auferre. *At vet. cod.* ap. *Lambin.* omne decumanos auferre.
2) *scil. quia eum reiecerat.*

HS CIƆCIƆ. Ex quo facile apparet, quae merces decumani, quae praetoris praeda esse videatur. Cedo Thermitanorum mihi literas et testimonium. TABULAE THERMITANORUM, ET TESTIMONIUM. Imacharenses [1] iam omni frumento ablato, iam omnibus iniuriis tuis exinanitos, tributum facere, miseros ac perditos, coëgisti: ut Apronio darent HS xx millia. Recita decretum de tributis, et publicum testimonium. SENATUS CONSULTUM DE TRIBUTO CONFERENDO. TESTIMONIUM IMACHARENSIUM. Hennenses, quum decumae venissent agri Hennensis medimnum CIƆ CIƆ CIƆ CC, Apronio coacti sunt dare tritici modium XVIII, et HS III millia, Quaeso attendite, quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. Nam per omnes civitates, quae decumas debent, percurrit oratio mea; et in hoc genere nunc, iudices, versor, in quo non singillatim aratores eversi [2] bonis omnibus sunt, sed publice decumanis lucra data sunt, ut aliquando ex eorum agris atque urbibus expleti atque saturi cum hoc cumulo quaestus decederent.

XLIII. Calactinis quamobrem imperasti anno tertio, ut decumas agri sui, quas Calactae [3] dare consueverant, Amestrati M. Caesio decumano darent, quod neque ante te

---

1) *Grut.* Archarenses. *cod. Franc.* Macharenses.

2) *Sic recte Graev. c. aliis e cod. Franc. Vulgo* eversis.

3) *Ita Graev. ex emendatione Cluverii. Vulgo olim* Calatinis — Calatae.

praetorem illi fecerant, neque tu ipse hoc ita statueras antea per biennium? Theomnastus Syracusanus in agrum Mutycensem [1] cur abs te immissus est? qui aratores ita vexavit, ut illi in alteras decumas, id quod in aliis quoque civitatibus ostendam, triticum emere necessario, propter inopiam, cogerentur. Iam vero ex Hyblensium pactionibus intelligetis, quae pactae sint cum decumano Cn. Sergio, sexies tantum, quam quantum satum sit, ablatum esse ab aratoribus. Recita sationes et pactiones ex literis publicis. Recita. PACTIONES HYBLENSIUM CUM CN. SERGIO [2] EX LITERIS PUBLICIS. Cognoscite item professiones sationum, et pactiones Menenorum [3] cum Venerio servo. Recita ex literis publicis. PROFESSIONES SATIONUM, ET PACTIONES MENENORUM CUM VENERIO SERVO EX LITERIS PUBLICIS. Patiemini, iudices, a sociis, ab aratoribus populi Romani, ab iis, qui vobis laborant, vobis serviunt, [4] qui ita plebem Romanam ab sese ali volunt, ut sibi ac liberis suis tantum supersit, quo ipsi ali possint; ab his, per summam iniuriam, per acerbissimas contumelias, plus aliquanto ablatum esse, quam natum sit? Sentio, iudices, moderandum mihi esse iam orationi meae, fugiendamque vestram satietatem. Non versabor in uno ge-

---

1) Muticensem *cod. Huyde cop. ap. Dorvill. in Siculis.* Mutiensem *cod. Nann.*

2) *Ita Ms. Hotom. Male vulgo* CUM VENERIO SERVO.

3) Meneniorum *cod. Nann. ed. Grut.*

4) vobis serunt *coni. Lall. non male.*

nere diutius, et ita cetera de oratione mea tollam, ut tamen in causa relinquam. Audictis Agrigentinorum, fortissimorum virorum, diligentissimorumque querimonias; cognoscetis, iudices, Entellinorum, summi laboris summaeque industriae, dolorem et iniurias; Heracliensium, Gelensium, Soluntinorum incommoda proferentur; Catinensium, locupletissimorum hominum amicissimorumque, agros vexatos ab Apronio cognoscetis; Tyndaritanam, nobilissimam civitatem, Cephaloeditanam, Halentinam, Apolloniensem, Engynam, Capitinam, perditas esse hac iniquitate decumarum intelligetis; Murgentinis, Assorinis, Elorinis, Hennensibus, Letinis, nihil omnino relictum; Cetarinos,[1] Acherinos, parvarum civitatum homines, omnino abiectos esse ac perditos; omnes denique agros decumanos per triennium populo Romano ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigales fuisse; et plerisque aratoribus nihil omnino superfuisse; si cui quid aut remissum, aut relictum sit, id fuisse tantum, quantum ex eo, quo istius avaritia contenta fuit, redundarit.

XLIV. Duarum mihi civitatum reliquos feci agros, iudices, fere optimos ac nobilissimos, Aetnensem et Leontinum. Horum agrorum ego missos faciam quaestus triennii; unum annum eligam, quo facilius id, quod institui, explicare possim. Sumam annum

1) *Sic correxit Cluverius.* Vulgo Citarinos. *Wassius ad Thucyd. coni.* Hyccarinos.

num tertium, quod et recentissimus est, et ab isto ita administratus, ut, quum se certo decessurum videret, non laboraret, si aratorem nullum in Sicilia omnino esset relicturus. Agri Aetnensis et Leontini decumas agemus. Attendite, iudices, diligenter. Agri sunt feraces; annus tertius; decumanus Apronius. De Aetnensibus perpauca dicam. Dixerunt enim ipsi priore actione publice. Memoria tenetis, Artemidorum Aetnensem, legationis eius principem, publice dicere, Apronium venisse Aetnam cum Veneriis; vocasse ad se magistratum; imperasse, ut in foro sibi medio lecti sternerentur; quotidie solitum esse non modo in publico, sed etiam de publico convivari; quum in eis conviviis symphonia caneret, maximisque poculis ministraretur, retineri solitos esse[1] aratores, atque ab iis non modo per iniuriam, sed etiam per contumeliam, tantum exprimi frumenti, quantum Apronius imperasset. Audistis haec, iudices, quae nunc ego omnia praetereo ac relinquo. Nihil de luxuria Apronii loquor, nihil de insolentia,[2] nihil de singulari nequitia ac turpitudine; tantum de quaestu ac lucro dicam unius agri et unius anni, quo facilius vos coniecturam de triennio, et de tota Sicilia facere possitis. Sed mihi Aetnensium brevis est oratio. Ipsi enim venerunt; ipsi publicas literas deportarunt. Docuerunt vos, quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris praetoris,

1) *Sic Lambin. Vulgo* retinere solitum esse *quod non bene coit cum sequentibus verbis* tantum exprimi.
2) *Post* insolentia *F. Ursinus in vet. cod. additum invenit* nihil de permissa ab eo licentia.

Apronius. Id, quaeso, ex ipsorum testimonio cognoscite. Recita testimonium Aetnensium. TESTIMONIUM AETNENSIUM. Quid ais? dic, dic, quaeso, clarius, ut populus Romanus de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis sociis atque amicis audiat. L MEDIMNUM, HS L MILLIA. Per deos immortales! unus ager uno anno CCC millia modium tritici: et praeterea HS L millia, lucri dat Apronio? Tantone minoris decumae venierunt, quam fuerunt; an, quum satis magno venissent, hic tantus tamen frumenti pecuniaeque numerus ab aratoribus per vim ablatus est? Utrum enim horum dixeris, in eo culpa et crimen haerebit. Nam illud quidem non dices, quod utinam dicas, ad Apronium non pervenisse tantum. Ita te non modo publicis tenebo, sed etiam privatis aratorum pactionibus ac literis: ut intelligas, non te diligentiorem in faciendis furtis fuisse, quam me in deprehendendis. Hoc tu feres [1]? hoc quisquam defendet? hoc hi, si aliter de te statuere voluerint, sustinebunt? Uno adventu, ex uno agro, Q. Apronium, praeter eam, quam dixi, pecuniam numeratam, CCC millia modium tritici lucri nomine sustulisse?

XLV. Quid? hoc Aetnenses soli dicunt? Immo etiam Centuripini, qui agri Aetnensis multo maximam partem possident; quorum legatis, hominibus nobilissimis, Androni et Artemoni, senatus ea mandata dedit, quae

---

1) *i. e.* hoc tu crimen sustinebis, s. defendere poteris, quod vidit *Ern.*

publice ad civitatem ipsorum pertinebant. De iis iniuriis, quas cives Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperunt, senatus et populus Centuripinus legatos noluit mittere; ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus hominum honestissimorum et locupletissimorum, tres legatos, cives suos, delegerunt, ut eorum testimonio non unius agri, sed prope totius Siciliae calamitates cognosceretis. Arant enim tota Sicilia fere Centuripini. Et hoc in te graviores certioresque testes sunt, quod ceterae civitates suis solum incommodis commoventur: Centuripini, quod in omnium [1] fere finibus habent possessiones, etiam ceterarum civitatum damna ac detrimenta senserunt.

XLVI. Verum, ut dixi, ratio certa est Aetnensium, et publicis et privatis literis consignata. Meae diligentiae [2] pensum magis in Leontino agro est exigendum, propter hanc causam, quod ipsi Leontini publice non sane me multum adiuverunt. Neque enim eos isto praetore, hae decumanorum iniuriae laeserunt; potius etiam, iudices, adiuverunt.[3] Mirum fortasse hoc vobis, aut incredibile videatur, in tantis aratorum incommodis, Leonti-

---

1) *Sic e cod. Nann. dederunt Car. Steph. seqq. olim legebatur* omnibus.

2) *In edd. vett.* consignata mea diligentia. Pensum — *Verum vidit Lambinus.*

3) *Quia* adiuverunt *est in clausula periodi proxime antecedentis, suspicor Ciceronem hic scripsisse* sublevarunt *vel simile aliquid. In Orat. pro Caecina c. 9. sibi opponuntur* laedere *et* sublevare.

nos, qui principes rei frumentariae fuerunt, expertes incommodorum atque iniuriarum fuisse. Hoc causae est, iudices, quod in agro Leontino, praeter unam Mnasistrati familiam, glebam Leontinorum possidet nemo. Itaque Mnasistrati, hominis honestissimi atque optimi viri testimonium, iudices, audietis. Ceteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, sed ne tempestas quidem ulla nocere potuit, exspectare nolite. Etenim non modo incommodi nihil ceperunt: sed etiam in Apronianis illis rapinis, in quaestu sunt compendioque versati. Quapropter, quoniam me Leontina civitas atque legatio, propter eam, quam dixi, causam, defecit: mihimet ineunda ratio et via reperiunda est, qua ad Apronii quaestum, sive adeo, qua ad istius ingentem immanemque praedam possim pervenire. Agri Leontini decumae anno tertio venierunt tritici medimnum XXXVI; hoc est, tritici modium CCXVI. Magno, iudices, magno; neque enim hoc possum negare. Itaque necesse est, aut damnum, aut certe non magnum lucrum fecisse decumanum. Hoc enim solet usu venire iis, qui magno redemerunt. Quid, si ostendo, in hac una emptione, lucri fieri tritici modium C? quid, si CC? quid, si CCC? quid, si CCCC millia?[1] dubitabitis etiam, cui ista tanta praeda quaesita sit? Iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine coniecturam faciam furti atque praedae. Quid? si doceo, iudices, eos, qui CCCC millia mo-

1) *Hoc restituit Ern. ex edd. pr. Vulgo* dubitatis.

dium lucri faciunt, damnum facturos fuisse, si tua iniquitas, si tui ex cohorte recuperatores non intercederent? Num quis poterit in tanto lucro tantaque iniquitate dubitare, quin propter improbitatem [1] tam magnos quaestus feceris? propter magnitudinem quaestus improbus esse volueris?

XLVII. Quomodo igitur hoc assequar, iudices, ut sciam, quantum lucri factum sit? non ex Apronii tabulis, quas ego quum conquirerem, non inveni; et quum in ius ipsum eduxi, expressi, ut conficere tabulas se negaret. Si mentiebatur: quamobrem removebat, si hae tabulae nihil tibi erant obfuturae? Si omnino nullas confecerat literas: ne id quidem satis significabat, illum non suum negotium gessisse? [2] Ea est enim ratio decumarum, [3] ut sine plurimis literis confici non possit. Singula enim nomina aratorum, et cum singulis pactiones decumanorum, literis persequi et conficere necesse est. Iugera professi sunt aratores omnes imperio atque instituto tuo: non opinor quemquam minus esse professum, quam, quantum arasset, quum tot cruces, tot supplicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. In iugere [4] Le-

---

1) *Sic editum e cod. Nann. Olim* iniquitatem.

2) *Lambin.* significat illum tuum non suum negotium gessisse. *Sed* tuum *hic praestat intelligi quam diserte dici.*

3) *Ita Beck recte, auctore etiam Garatono, rescripsit pro vulg.* decumanorum. Decumarum *est in codd. Mss. aliquot et edd. vett.*

4) iugero *cod. Nann. quod Garatonus defendit auctoritate Prisciani, statuitque* iugere *poetis tantum usitatum.*

ontini agri [1] medimnum fere tritici seritur, perpetua atque aequabili satione. Ager efficit cum octavo, bene ut agatur: verum, ut omnes dii adiuvent, cum decumo, quod si quando accidit, tum fit, ut tantum decumae sit, quantum severis: hoc est, ut, quot iugera sunt sata, totidem medimna decumae debeantur. Hoc quum ita esset: primum illud dico, pluribus millibus medimnum venisse decumas agri Leontini, quam quot millia iugerum sata erant in agro Leontino. Quod si fieri non poterat, ut plus quam decem medimna ex iugero ararent: medimnum autem ex iugere decumano dari poterat, quum ager, id quod perraro evenit, cum decumo extulisset: quae erat ratio decumani, si quidem decumae, ac non bona veniebant aratorum, ut pluribus aliquanto medimnis decumas emeret, quam iugera erant sata?

XLVIII. In Leontino iugerum subscriptio ac professio non est plus XXX millium. Decumae XXXVI medimnum venierunt. Erravit, an potius insanivit Apronius? Immo tum insanisset, si aratoribus, quod deberent, licitum esset, et non, quod Apronius imperasset, necesse fuisset dare. Si ostendo, minus tribus medimnis in iugerum neminem dedisse decumae; concedes, opinor, ut quum decumo fructus arationis perceptus sit, neminem minus tribus decumis dedisse. Atque hoc in beneficii loco petitum est ab Apronio,

1) Leontini agri *Priscian.* p. 742. ex edd. vett. *Plerique post Lamb.* agri Leontini. *Illud cum Beckio restitui quod h. l. vis est in* Leontini.

ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret. Nam quum a multis quaterna, etiam quina exigerentur: multis autem non modo granum nullum,[1] sed ne paleae quidem ex omni fructu atque ex annuo labore relinquerentur: tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, unum in locum convenerunt; hominem suae civitatis in primis honestum ac nobilem, Andronem Centuripinum, legarunt ad Apronium, eundem, quem hoc tempore ad hoc iudicium legatum et testem Centuripina civitas misit: ut is apud eum causam aratorum ageret, ab eoque peteret, ut ab aratoribus Centuripinis ne amplius in iugera singula, quam terna medimna exigeret. Hoc vix ab Apronio in summo beneficio, pro iis, qui etiam tum incolumes erant, impetratum est. Id quum impetrabatur, hoc videlicet impetrabatur, ut pro singulis decumis, ternas decumas dare liceret. Quod si tua res non ageretur, a te potius postularent, ne amplius, quam singulas, quam ab Apronio, ut ne plus, quam ternas decumas darent.

XLIX. Nunc, ut hoc tempore ea, quae regie, seu potius tyrannice, statuit in aratores Apronius, praetermittam: neque eos appellem, a quibus omne frumentum eripuit, et quibus nihil non modo de fructu, sed ne de bonis quidem suis reliqui fecit: ex his ternis medimnis (quod beneficii gratiaeque causa concessit) quid lucri fiat, cognoscite. Profes-

1) *Sic Lambin. edd. vett.* non solum granum ullum.

sio est agri Leontini ad iugerum xxx millia. Haec sunt ad tritici medimnum $\overline{xc}$, id est, tritici modium DXL millia. Deductis tritici modium CCXVI millibus, quanti decumae venierunt, reliqua sunt tritici CCCXXIV millia. Adde totius summae IↃXL millium modium tres quinquagesimas, id est, tritici modium XXXII millia CCCC. (ab omnibus enim ternae praeterea quinquagesimae exigebantur.) sunt haec iam ad CCCLVI millia, CCCC mod. tritici. At ego CCCC millia lucri facta esse dixeram. Non enim duco in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non est licitum decidere. Verum, ut hac ipsa ratione summam mei promissi compleam, ad singula medimna multi HS duo, multi HS quinque accessionis cogebantur dare: qui minimum, singulos nummos. Hoc minimum ut sequamur, quoniam xc medimnum millia duximus, accedebant [1] eo, novo pessimoque exemplo, HS xc millia. Hic mihi etiam dicere audebit, magno se decumas vendidisse, quum ex eodem agro, dimidio plus ipse abstulerit, quam populo Romano miserit? CCXVI modium millibus decumas agri Leontini vendidisti; si ex lege, magno: si lex esset libido tua, ut, quae dimidiae essent, [2] decumae vocarentur, parvo vendidisti. Multo enim pluris fructus annui Siciliae venire potuerunt, si id te senatus aut populus Romanus facere voluisset. Etenim saepe decumae tanti venierunt, quum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege

---

1) *Bene sic emendavit Ern. vulg.* accedant.

2) *Ita correxit Manutius. Vulgo:* si ut lex esset libido tua parvo, si ut quae dimidiae essent etc.

Verrea venierunt. Cedo mihi C. Norbani decumas venditas. C. NORBANI DECUMAE VENDITAE AGRI LEONTINI. Atqui tum neque iudicium de modo iugerum dabatur; neque enim erat Artemidorus Cornelius recuperator: neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat, quantum decumanus ediderat; nec beneficium petebatur a decumano, ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret; nec nummorum accessionem cogebatur arator dare, nec ternas quinquagesimas frumenti addere: et tamen populo Romano magnus frumenti numerus mittebatur.

L. Quid vero istae sibi quinquagesimae, quid porro nummorum accessiones volunt? quo id iure, atque adeo, quo id more [1] fecisti? Nummos dabat arator, quomodo? aut unde? qui, si largissimus esse vellet, cumulatiore mensura uteretur, ut antea solebant facere in decumis, quum aequa lege et conditione venibant. Is nummum dabat. Unde? de frumento? quasi habuisset, te praetore, quod venderet. De vivo igitur erat aliquid resecandum, ut esset, unde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur. Iam id porro utrum libentes, an inviti dabant? Libentes? amabant, credo, Apronium. Inviti? qua re, nisi vi et malo, cogebantur? Iam iste, homo amentissimus, in vendundis decumis nummorum faciebat accessiones ad singulas decumas: neque mul-

1) *Sic emendavit Ern. Vulgo* quo id potius ore fecisti. *Et* more *est in cod. Franc.*

tum; bina aut terna millia addebat. Fiunt per triennium HS fortasse I Ↄ millia. Hoc neque exemplo cuiusquam, neque ullo iure fecit: neque eam pecuniam retulit: neque hoc parvum crimen quemadmodum defensurus sit, homo quisquam umquam excogitabit.[1]

LI. Quod quum ita sit, audes dicere, te magno decumas vendidisse, quum sit perspicuum, te bona fortunasque aratorum, non populi Romani, sed tui quaestus causa, vendidisse? Ut, si quis villicus ex eo fundo, qui HS dena meritasset,[2] excisis arboribus ac venditis, demptis tegulis, instrumento, pecore abalienato, domino xx millia nummum pro x miserit, sibi alia praeterea centum confecerit: primo dominus, ignarus incommodi sui, gaudeat, villicoque delectetur, quod tanto sibi plus mercedis ex fundo refectum sit; deinde, quum audierit, eas res, quibus fundi fructus et cultura continetur, amotas et venditas; summo supplicio villicum afficiat, et secum male actum putet: item[3] populus Romanus quum audit, pluris decumas vendidisse C. Verrem, quam innocentissimum hominem, cui iste successit, C. Sacerdotem, putat se bonum in arationibus fructibusque suis habuisse custodem ac villicum, quum senserit, istum omne instrumentum aratorum, omnia subsidia vectigalium vendidisse, omnem spem posteritatis avaritia sua sustulisse, ara-

---

1) *Sic Ern. Vulgo* excogitavit.

2) cui HS dena merces esset. *Naugl. Graev. alii. Hotom. coni.* cuius HS denum merces esset.

3) ita *cod. Urs. Franc.*

tiones et agros vectigales vastasse atque exinanisse, ipsum maximos quaestus praedasque fecisse: intelliget secum actum esse pessime, istum autem summo supplicio dignum existimabit. Unde ergo hoc intelligi potest? ex hoc maxime, quod ager decumanus provinciae Siciliae propter istius avaritiam desertus est. Neque id solum accidit,[1] uti minus multis iugis ararent, si qui in agris remanserunt; sed etiam, ut permulti locupletes homines, magni et navi aratores, agros latos[2] ac fertiles desererent, totasque arationes derelinquerent. Id adeo sciri facillime potest ex literis publicis civitatum, propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publice subscribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. „LXXXIII," quot anno tertio profiteantur. „XXXII." Unum et quinquaginta aratores ita video deiectos, ut his ne vicarii quidem successerint. Quot aratores, adveniente te, fuerunt agri Mutycensis? videamus ex literis publicis. „CLXXXVIII." Quid? anno tertio? „CI." — LXXXVII aratores unus ager istius iniuria desiderat, atque adeo nostra res publica, quoniam illa populi Romani vectigalia sunt, hunc tot patrumfamilias numerum desiderat et reposcit. Ager Herbitensis primo anno habuit aratores CCLVII, tertio CXX, hinc CXXXVII patresfamilias extorres pro-

---

1) *Sic cod. Nann. Olim* actum est.

2) *Antiquam hanc lectionem recte restituit Ern. Nam* laetos *quod Grut. Graev. Lall. dederunt minus aptum est; quum idem significetur sequenti epitheto* fertilis. *Et* lati agri *conveniunt* magnis aratoribus.

fugerunt. Agyrinensis ager, quorum hominum! quam honestorum! quam locupletium[1] CCL aratores habuit primo anno praeturae tuae. Quid tertio anno? LXXX; quemadmodum legatos Agyrinenses recitare ex publicis literis audistis. Pro dii immortales! si ex provincia tota centum septuaginta eiecisses, possesne, severis iudicibus, salvus esse? Unus ager Agyrinensis CLXX. aratoribus inanior quum sit, vos coniecturam totius provinciae non facietis?

LII. Atque hoc peraeque in omni agro decumano reperietis: quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore instrumento, minus multis iugis,[2] remansisse, quod metuebant, si recessissent, ne reliquas fortunas omnes amitterent: quibus autem iste nihil reliqui, quod perderent, fecerat, eos plane non solum ex agris, verum ex civitatibus suis profugisse. Illi ipsi, qui remanserant, vix decuma pars aratorum,[3] relicturi agros omnes erant, nisi ad eos Metellus Roma literas misisset, se decumas lege Hieronica venditurum; et nisi ab iis hoc petivisset, ut sererent quam plurimum: quod illi semper sua causa[4] fecerant, quum eos nemo rogaret, quamdiu intelligebant, sese sibi

---

1) *Sic Graev. e cod. Nann. Vulgo* locupletum.

2) *Ita cod. Nann. quod recte substituerunt edd. pro eo quod olim legebatur* multis locis.

3) aratorum *Ernestio glossatorem sapere videbatur.*

4) sua causa *Ern. revocavit ex edd. vett. Plerique* sui causa.

et populo Romano, non Verri et Apronio serere, impendere, laborare.

LIII. Iam vero, iudices, si Siculorum fortunas negligitis; si, quemadmodum socii populi Romani a magistratibus nostris tractentur, non laboratis: at vos communem populi Romani causam suscipite atque defendite. Eiectos aratores esse dico; agros vectigales vexatos atque exinanitos a Verre; populatam, vexatamque provinciam. Haec omnia doceo literis publicis honestissimarum civitatum,[1] et privatis primariorum virorum testimoniis. Quid vultis amplius? num exspectatis, dum L. Metellus is, qui multos in istum testes imperio et potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia testimonium dicat? Non opinor. At is optime, qui successit isti, potuit cognoscere. Ita est: verum amicitia impeditur. At debet nos certiores facere, quo pacto se habeat provincia. Debet: veruntamen non cogitur. Num quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? Nemo. Num quis postulat? Non opinor. Quid? si testimonio L. Metelli ac literis haec omnia vera esse doceo,[2] quid dicetis? utrum Metellum falsum scribere? an amicum laedendi esse cupidum? an praetorem, quemadmodum

---

1) *Ita cod. Nann. Olim omissum erat* literis. *Ursinus e libro vetere attulit lectionem*: haec omnia doceo literis publicis honestissimarum civitatum, *quam concinnitatis causa praetuli. Iusto verbosior est lectio a Lambino e Ms. recepta:* Haec omnia docebo literis civitatum, ostendam testimoniis et publicis honestissimarum c. e. p. p. V.

2) *Sic Ern. Vulgo* docebo.

provincia affecta[1] sit, nescire? Recita literas L. Metelli, quas ad Cn. Pompeium et M. Crassum consules, quas ad M. Mummium praetorem, quas ad quaestores urbis misit.[2] EPISTOLA L. METELLI. DECUMAS FRUMENTI LEGE HIERONICA VENDIDI. Quum scribit, se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? Ita se vendidisse, ut omnes, praeter Verrem; se per istum erepta[3] Siculis maiorum nostrorum beneficia, ius ipsorum, conditionem societatis, amicitiae, foederum reddidisse. Dicit deinde quanti cuiusque agri decumas vendiderit. Quid scribit?[4] Recita de epistola reliqua. SUMMA DATA[5] EST OPERA A ME, UT QUAM PLURIMO DECUMAS VENDEREM. Cur igitur, Metelle, non ita magno vendidisti? „Quia desertas arationes, inanes agros, provinciam miseram perditamque offendi." Quid? id ipsum, quod satum est, qua ratione quisquam, qui sereret, inventus est? Recita literas. LITERAE. Literas ait[6] se misisse, et praesentem confirmasse,

1) afflicta *Cod. Nann.*

2) quas ad urbanos quaestores misit *cod Nann. Graev.*

3) *Post verba* praeter Verrem *repetuntur in Mss. et Edd. ista:* Quum scribit se lege Hieronica vendidisse quid scribit? *Recte haec repetitio suspecta fuit Ernestio. Tantum enim abest ut vim addat orationi, ut potius sententiam frangat ac delumbet.*

4) *Sic cod. Hotom. Vulgo:* dicit quanti — vendiderit. Deinde quid scribit.

5) *cod. Nann.* Summa vi data. *Herelius coniecit scribendum esse* SUMMAQUE DATA, *copula scilicet ad vocabulum* VENDIDI *in superiore loco epistolae relata.*

6) *adieci voc.* literas, *at Lambin. voc.* praesentem *ex c. 54. extr.*

suam interposuisse auctoritatem: Tantum quod aratoribus Metellus obsides non dedit, se nulla in re Verri similem futurum. At quid est tandem, in quo se laborasse dicat? Recita. UT ARATORES, QUI RELIQUI ERANT, QUAMPLURIMUM SERERENT. Qui reliqui? quid hoc est, reliqui? quo ex bello? qua ex vastitate? quae nam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum, te praetore, versatum est, ut is, qui tibi successerit, reliquos aratores collegisse et recreasse videatur?

LIV. Quum bellis Karthaginiensibus Sicilia vexata est, et post, nostra patrumque memoria, quum bis in ea provincia magnae fugitivorum copiae versatae sunt: tamen aratorum interitio[1] facta nulla est. Tum, semente prohibita, aut messe amissa, fructus annuus interibat, tamen incolumis numerus manebat dominorum atque aratorum. Tum, qui M. Laevino, aut P. Rupilio, aut M' Aquillio, praetoribus[2] in eam provinciam successerant, aratores reliquos non colligebant. Tantone plus Verres cum Apronio provinciae Siciliae calamitatis importavit, quam aut Hasdrubal cum Poenorum exercitu, aut Athenio cum fu-

---

1) *Sic editum e codd. Nann. Pall. Franc. Olim erat* internecio. *Apud Nonium quoque est* interitio.

2) *Pighius ad A. 544. scribendum putavit:* proconsulibus et praetoribus, *quod Laevinus e consulatu in provinciam profectus est. Bene autem Ern. monuit omnes provinciarum rectores communi nomine praetores dici.*

gitivorum maximis copiis, ut temporibus illis, simul atque hostis superatus esset, ager araretur omnis, neque aratori praetor per literas supplicaret, neque eum praesens oraret, ut quam plurimum sereret, nunc autem, ne post abitum quidem huius importunissimae pestis, quisquam reperiretur, qui sua voluntate araret; pauci essent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros, atque ad suum larem familiarem redirent? His te literis, homo audacissime atque amentissime, iugulatum esse non sentis? non vides, quum is, qui tibi successit, aratores reliquos appellet, hoc eum diserte scribere, reliquos hos esse, non ex bello, neque ex aliqua huiusmodi calamitate, sed ex tuo scelere, importunitate, avaritia, crudelitate? Recita cetera. TAMEN PRO EO, UT TEMPORIS DIFFICULTAS, ARATORUMQUE PENURIA TULIT. Aratorum, inquit, penuria. Si ego accusator toties de re eadem dicerem, vererer, ne animos vestros offenderem, iudices: clamat Metellus: NISI LITERAS MISISSEM, non est satis. NISI PRAESENS CONFIRMASSEM, ne id quidem satis est. RELIQUOS, inquit ARATORES, reliquos? prope lugubri verbo calamitatem provinciae Siciliae significat; addit, ARATORUM PENURIA.

LV. Exspectate etiam, iudices, exspectate si potestis, auctoritatem accusationis meae. Dico aratores istius avaritia eiectos; scribit Metellus, reliquos ab se esse confirmatos. Dico agros relictos arationesque desertas esse: scribit Metellus aratorum esse penuriam. Hoc quum scribit, illud ostendit, deie-

deiectos, eiectos, fortunis omnibus expulsos esse populi Romani socios atque amicos, quibus si qua calamitas propter istum, salvis vectigalibus nostris, accidisset, animadvertere in eum vos oportebat; praesertim quum ea lege iudicaretis, quae sociorum causa esset constituta: quum vero perditis profligatisque sociis, vectigalia populi Romani sint deminuta;[1] res frumentaria, commeatus, copiae, salus urbis atque exercituum nostrorum in posteritatem istius avaritia interierit: saltem commoda populi Romani respicite, si sociis fidelissimis prospicere non laboratis. Atque, ut intelligatis, ab isto, prae lucro, praedaque praesenti, nec vectigalium, nec posteritatis habitam esse rationem: cognoscite, quid ad extremum scribat Metellus. IN RELIQUUM TEMPUS VECTIGALIBUS PROSPEXI. In reliquum tempus aït se vectigalibus prospexisse. Non scriberet, se vectigalibus prospexisse, nisi hoc vellet ostendere, te vectigalia perdidisse. Quid enim erat, quod vectigalibus prospiceret Metellus in decumis, et in tota re frumentaria, si iste non vectigalia populi Romani suo quaestu pervertisset? Atque ipse Metellus, qui vectigalibus prospicit, qui reliquos aratores colligit, quid assequitur, nisi hoc, ut arent, si quid possunt, quibus aratrum saltem aliquod satelles istius Apronius reliquum fecit; qui tamen in agris spe atque exspectatione Metelli remanserunt? Quid? ceteri Siculi, quid? ille maximus nume-

1) *Sic Lamb. C. Steph. etc. Edd. vett. minus bene* diminuta, *servatum tamen ab Oliv. Lall. Oxx.*

rus aratorum, qui non modo ex agris eiecti sunt, sed etiam ex civitatibus suis, ex provincia, denique bonis fortunisque omnibus ereptis, profugerunt, qua ratione ii revocabuntur? quot praetorum innocentia sapientiaque opus est, ut illa aratorum multitudo aliquando in suis agris ac sedibus collocetur?

LVI. Ac, ne miremini, tantam multitudinem profugisse, quantam ex literis publicis, aratorumque professionibus cognovistis: scitote, tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse, (incredibile dictu est, iudices; sed et factum, et tota Sicilia pervulgatum;) ut homines, propter iniurias licentiamque decumanorum, mortem sibi ipsi consciverint. Centuripinum Dioclem, hominem locupletem, suspendisse se constat, quo die sit ei nuntiatum, Apronium decumas redemisse. Dyrrachinum, primum civitatis, eadem ratione mortem oppetisse, dixit apud vos homo nobilissimus, Archonidas Elorinus, quum audisset tantum decumanum professum esse ex edicto istius sibi deberi, quantum ille bonis suis omnibus efficere [1] non posset.

LVII. Haec tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus crudelissimusque semper fuisti, tamen numquam perpeterere, quod illi gemitus luctusque provinciae ad tui capitis periculum pertinebant: non, inquam, perpeterere, ut homines iniuriae tuae remedium morte ac suspendio quaererent, nisi ea res ad

1) *Lambin. coni.* reficere, *quod tamen ipse vidit necessarium non esse.*

quaestum et ad praedam tuam pertineret. Quid? illud perpeterere? attendite, iudices; omnibus enim nervis mihi contendendum [1] est, atque in hoc laborandum, ut omnes intelligant, quam improbam, quam manifestam, quam confessam [2] rem pecunia redimere conentur. [3] Grave crimen est hoc, et vehemens, et post hominum memoriam, iudiciaque de pecuniis repetundis constituta, gravissimum, praetorem populi Romani socios habuisse decumanos. Non hoc nunc primum audit privatus de inimico, reus ab accusatore. Iam antea in sella sedens praetor, quum provinciam Siciliam obtineret, quum ab omnibus non solum (id quod commune est,) propter imperium, sed etiam (id quod istius praecipuum est,) propter crudelitatem metueretur, millies audivit, quum eius animum ad persequendum non negligentia tardaret, sed conscientia sceleris avaritiaeque suae refrenaret. Loquebantur enim decumani palam, et praeter ceteros is, qui apud istum plurimum poterat, maximosque agros populabatur, Apronius: perparvum ex illis magnis lucris ad sese pervenire; praetorem esse socium. Hoc quum palam decumani tota provincia loquerentur, tuumque nomen in re tam turpi nefariaque interponerent: nihilne tibi venit in mentem existimationi tuae consulere? nihil denique capiti ac fortunis tuis providere? quum tui nominis terror in auribus animisque aratorum versaretur; quum decumani aratoribus ad pa-

---

1) connitendum *Gruter. e cod. Nann.*
2) professam *cod. Franc. quod placebat Graevio.*
3) *Lambin.* conetur.

ctiones faciendas, non suam vim, sed tuum scelus ac nomen opponerent: ecquod iudicium Romae tam dissolutum, tam perditum, tam nummarium fore putasti, quo ex iudicio te ulla Salus[1] servare posset? quum planum fieret, decumis contra instituta, leges, consuetudinemque omnium venditis, in aratorum bonis fortunisque diripiendis decumanos dictitasse tuas esse partes, tuam rem, tuam praedam: idque te tacuisse, et quum dissimulare non posses, potuisse tamen perpeti et perferre, quod magnitudo lucri obscuraret periculi magnitudinem, plusque aliquanto apud te pecuniae cupiditas, quam iudicii metus posset?

LVIII. Esto, cetera negare non potes. Ne illud quidem tibi reliquum fecisti, ut hoc posses dicere, nihil eorum te audisse, nihil ad tuas aures de infamia tua pervenisse? Querebantur cum luctu et gemitu aratores. Tu id nesciebas? Fremebat tota provincia. Nemo id tibi renuntiabat? Romae querimoniae de tuis iniuriis, conventusque habebantur. Ignorabas haec? Ignorabas haec omnia? Quid? quum palam Syracusis, te audiente, maximo conventu P. Rubrius Q. Apronium sponsione lacessivit, NI APRONIUS DICTITARET, TE SIBI IN DECUMIS ESSE SOCIUM: haec te vox non perculit?[3] non perturbavit? non,

---

1) *Iterum hic deam Salutis intelligi vidit Hotomannus.*

2) *Sic emendavit Hotomannus. Vulgo olim* instituta legis.

3) *Ernestius quia putabat* perculit *esse vehementius verbum, quam* perturbavit, *e coniectura reposuit* per-

ut capiti et fortunis tuis prospiceres, excitavit? Tacuisti; sedasti etiam lites illorum; et sponsio illa ne fieret, laborasti. Pro, dii immortales! hoc innocens homo perpeti potuisset? aut quamvis nocens, qui modo iudicia Romae fore putaret, non aliqua simulatione existimationi se hominum venditasset?[1] Quid est hoc? sponsio fit de capite ac fortunis tuis. Tu sedes et quiescis? non persequeris? non perseveras? non perquiris, cui dixerit Apronius? quis audierit? unde hoc natum, quemadmodum prolatum sit? Si quis tibi ad aurem accessisset, et dixisset, Apronium dictitare, te sibi esse socium; commoveri te oportuit, vocare Apronium, nec illum ante tibi satisfacere, quam tu omnium existimationi satisfecisses. Quum vero in foro celeberrimo, tanta frequentia, hoc, verbo et simulatione Apronio, re vera tibi obiectum esset; tu umquam tantam plagam tacitus accipere potuisses, nisi hoc ita statuisses, in re tam manifesta quidquid dixisses, te deterius esse facturum? Quaestores, legatos, praefectos suos, tribunos multi missos fecerunt, et de provincia decedere iusserunt, quod eorum culpa se minus commode audire arbitrarentur, aut

---

cussit. *Enimvero* perculit *hic de prima impressione dicitur, quam illa vox in Verris animo facere debebat: eam deinde* perturbatio *secuta esset, denique excitatus esset ut capiti et fortunis prospiceret, nisi intelligeret, ut postea dicitur, se in re tam manifesta quicquid dixisset deterius esse facturum.*

1) *Sic plerique Mss. et edd. recte; i. q. non aliqua simulatione studuisset efficere, ut homines bene de se existimarent. Male quidam vett. libri* non aliqua se simulatione p. R. e vindicasset.

quod peccare illos aliqua in re iudicarent; tu Apronium, hominem vix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum, qui non modo animum integrum, sed ne animam quidem puram[1] conservare potuisset, eum, in tanto tuo dedecore, non[2] profecto ne verbo quidem graviore appellasses, neque apud te tam sancta religio societatis fuisset, ut tui capitis periculum negligeres, nisi rem tam notam esse omnibus et tam manifestam videres. Cum eodem Apronio postea P. Scandilius, eques Romanus, quem vos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere voluerat. Institit, oppressit, non remisit: facta est sponsio HS v millium. Coepit Scandilius recuperatores, aut iudicem postulare.

LIX. Satisne vobis praetori improbo circumdati cancelli videntur in sua provincia; immo vero in sella ac tribunali; ut aut de suo capite iudicium fieri patiatur praesens ac sedens, aut confiteatur, se omnibus iudiciis convinci necesse esse? Sponsio est, NI TE APRONIUS IN DECUMIS SOCIUM ESSE DICAT; provincia tua est; ades; abs te iudicium postulatur. Quid facis? quid decernis? Recuperatores dicis te daturum. Bene agis;[3] tametsi qui erunt tantis cervicibus recuperatores, qui audeant in provincia, quum praetor adsit, non solum contra voluntatem eius, sed

1) *foetorem oris impuri notat.*

2) *negationem quae vulgo aberat, recte addiderunt Manut. Ern.*

3) Bene ais *Graev. e cod. Franc.*

etiam contra fortunas iudicare? Verum esto. Manifesta res est, quum nemo esset, quin hoc se audisse liquido diceret, locupletissimus quisque certissimus testis esset. Nemo erat Sicilia tota, qui nesciret decumas esse praetoris; nemo, qui non audisset ita Apronium dictitasse; praeterea conventus honestus Syracusis, multi equites Romani, viri primarii, ex qua copia recuperatores reiici oporteret, qui aliter iudicare nullo modo possent. Instat Scandilius poscere recuperatores, tum iste homo innocens, qui illam suspicionem levare, atque ab se removere cuperet, recuperatores dicit se de cohorte sua daturum.

LX. Pro deum hominumque fidem! quem ego accuso? in quo meam industriam ac diligentiam spectari volo? quid est, quod ego dicendo aut cogitando efficere, aut assequi debeam? Teneo, teneo, inquam, in mediis vectigalibus populi Romani, in ipsis fructibus provinciae Siciliae, furem, manifesto averrentem[1] rem frumentariam omnem, pecuniam maximam: teneo, inquam, ita, ut negare non possit. Nam quid hic dicet? Sponsio facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus, ni socium te sibi[2] in decumis esse dictitaret. Exspectant omnes, quantae tibi ea res curae sit, quemadmodum hominum existimationi te atque innocentiam tuam probari velis. Hic tu medicum, et haru-

1) *Sic e cod. Nann. C, Steph. Graev. Garat. Beck.* *Plerique* avertentem.
2) se tibi *cod. Nann.*

spicem, et praeconem tuum recuperatores dabis, aut etiam illum ipsum, quem tu in cohorte tua Cassianum iudicem habebas, si qua res maior esset, Papirium Potamonem, hominem severum, ex vetere illa equestri disciplina? Scandilius postulare de conventu recuperatores. Tum iste negat se de existimatione sua cuiquam, nisi suis, commissurum. Negotiatores putant esse turpe, id forum sibi iniquum eiurare, ubi negotientur. Praetor provinciam suam totam sibi iniquam eiurat. O impudentiam singularem! Hic postulat se Romae absolvi, qui in sua provincia iudicavit, se absolvi nullo modo posse? qui plus existimet apud lectissimos senatores pecuniam, quam apud tres negotiatores metum valere? Scandilius vero negat sese apud Artemidorum recuperatorem verbum esse facturum; et tamen auget[1] atque onerat te bonis conditionibus, si tu uti velis; si ex provincia Sicilia tota statuas idoneum iudicem, aut recuperatorem nullum posse reperiri, postulat a te, ut Romam reiicias. Hic enimvero tu exclamas, hominem improbum, qui postulet, ibi de tua existimatione iudicium fieri, ubi te invidiosum esse intelligat.[2] Negas te Romam reiecturum; negas de conventu recuperatores daturum; cohortem tuam proponis. Scandilius rem se totam relicturum dicit, et suo tempore esse rediturum. Quid? tu ibi tum quid

---

1) urget. *Ed. Ascens. Lambin. Et sic cod. Iannoct.*

2) *Bene sic Ern. correxit vulg.* intelligebat.

facis? Scandilium cogis sponsionem[1] acceptam facere? Impudenter tollis exspectatum existimationis tuae iudicium. Non facis. Quid ergo? Apronio permittis, ut, quos velit, de cohorte sumat recuperatores? Indignum, uni potius ex iniquis sumendi, quam utrisque ex aequis reiiciendi fieri potestatem. Neutrum facis eorum. Quid ergo? Est aliquid, quod improbius fieri potest. Cogit enim Scandilium quinque illa millia nummum dare atque adnumerare Apronio.

LXI. Quid potuit elegantius facere praetor cupidus existimationis bonae; qui ab sese omnem suspicionem propulsare, qui se eripere ex infamia cuperet? Adductus erat in sermonem, invidiam, vituperationem; dictitarat homo improbus atque impurus, Apronius, socium esse praetorem; venerat res in iudicium atque discrimen; potestas erat isti, homini integro atque innocenti, data, ut, in Apronium quum animadvertisset, sese gravissima levaret infamia. Quid excogitat poenae? quid animadversionis in Apronium? cogit Scandilium Apronio ob singularem improbitatem, atque audaciam praedicationemque nefariae societatis, HS v millia mercedis ac praemii dare. Quid interfuit, homo audacissime, utrum hoc decerneres: an id, quod Apronius dictitabat, tu[2] de te profiterere ac dictitares? quem hominem, si quis pudor in

1) *Vulgo sic:* Scandilium cogis. Quid? sponsionem — *qua lectione sensus obscuratur, immo pervertita. Simplex hic debet esse interrogatio, ut paullo post in verbis*: Apronio permittis — recuperatores?

2) *Sic cod. Nann. edd. vett. Graev. Beck. . Alii* tute de te.

te, atque adeo si quis metus fuisset, sine supplicio dimittere non debuisti: hunc abs te sine praemio discedere noluisti. Omnia simul intelligere potuistis, iudices, ex uno crimine Scandiliano: primum, hoc non esse Romae natum de societate decumarum, non ab accusatore fictum: non (ut solemus interdum in defensionibus dicere) crimen domesticum ac vernaculum, non ex tempore periculi tui constitutum: sed vetus[1] iam, et, te praetore, iactatum, et non ab inimicis Romae compositum, sed Romam de provincia deportatum.[2] Simul intelligi potest illud istius in Apronium studium, Apronii de isto non modo confessio, verum etiam commemoratio. Eodem accedit, quod hoc quoque intelligere potestis, istum statuisse, in provincia sua existimationis suae iudicium, extra cohortem suam, committendum fuisse nemini.

LXII. Ecquis est iudex, cui non ab initio decumani criminis persuasum sit, istum in aratorum bona fortunasque impetum fecisse? quis hoc non ex eo statim iudicavit, quod ostendi, istum decumas nova lege, atque adeo nulla lege, contra omnium consuetudinem atque instituta vendidisse? Verum, ut istos ego iudices tam severos, tam diligentes, tam religiosos non haberem: ecquis est, ex iniuriarum magnitudine, improbitate decretorum,

---

1) *Vulgo male addebatur* excogitatum, *quod iam Ernestius uncis inclusit. Pro eo Hotom. coni. legendum,* cognitum, *Lamb.* agitatum, *Guil.* exagitatum.

2) *Sic cod. vet. in marg. Lambinianae laudatus; et reposuit Ern. Vulgo* exportatum.

iudiciorum iniquitate, qui hoc non iamdudum statuerit et iudicarit? Etiam sane sit aliquis dissolutior in iudicando legum, officii, rei publicae sociorum, atque amicorum negligentior: quid? is possitne de istius improbitate dubitare, quum tanta lucra facta, tam iniquas pactiones, vi et metu expressas cognoverit? quum tanta praemia civitates, vi atque imperio, virgarum ac mortis metu, non modo Apronio atque eius similibus, verum etiam Veneriis servis dare coactas? Quod si quis sociorum incommodis minus movetur: si quem aratorum fugae, calamitates, exsilia, suspendia denique non permovent: non possum dubitare, quin is tamen, quum vastatam Siciliam, relictos agros, ex civitatum literis, et epistola L. Metelli cognoverit, statuat, fieri non posse, ut de isto non severissime iudicetur. Erit etiam aliquis, qui haec omnia dissimulare ac negligere possit. Attuli sponsiones, ipso praesente factas de decumarum societate, ab ipso prohibitas iudicari. Quid est, quod possit quisquam manifestius hoc desiderare? Non dubito, quin vobis satisfecerim, iudices. Veruntamen progrediar longius: non mehercule quo magis hoc vobis persuadeatur, quam iam persuasum esse confido; sed ut ille aliquando impudentiae suae finem faciat, aliquando desinat, ea se putare posse emere, quae ipse semper habuit venalia, fidem, ius iurandum, veritatem, officium, religionem, desinant amici eius ea dictitare, quae detrimento, maculae, invidiae, infamiae nobis omnibus [1] esse possint. At qui amici? O mi-

---

1) *Gulielm. conj.* bonis omnibus.

serum, atque invidiosum, offensumque paucorum culpa atque indignitate ordinem senatorium! Albam Aemilium sedentem in faucibus macelli loqui palam, vicisse Verrem, emptos habere iudices, alium HS cccc millibus, alium HS ıↄ, quem minimo, ccc. Atque ei quum responsum esset, fieri non posse: multos testes esse dicturos, me praeterea causae non defuturum. „Licet hercules, inquit, omnes omnia dicant in illum: nisi ita res manifesta erit allata, ut responderi nihil possit, vicimus." Bene ais,[1] Alba: ad tuam veniam conditionem. Nihil putas valere in iudiciis coniecturam, nihil suspicionem, nihil anteactae vitae existimationem, nihil bonorum virorum testimonia, nihil civitatum auctoritates ac literas; res [2] manifestas quaeris. Non quaero iudices Cassianos; veterem iudiciorum severitatem non requiro; vestram in hoc fidem, diligentiam,[3] religionem in iudicando non imploro; Albam habebo iudicem, eum hominem, qui se scurram improbissimum existimari vult; qui a scurris potius semper gladiator, quam scurra appellatus sit. Afferam rem eiusmodi in decumis, ut Alba fateatur, istum in re frumentaria, et in bonis aratorum aperte palamque esse praedatum.

---

1) *Sic Graev. etc. e cod. Franc. Vulgo* bene agis.

2) *Recte sic post Lambinum Beckius correxit vulgatam:* auctoritates ac testimonia literas manifestas quaeris. *Ernestius ediderat* auctoritates ac testimonia res m. q. *Verum* testimonia *temere a librariis repetitum est ex antecedentibus, praesertim quum* auctoritates *hic sint testimonia.*

3) *Ita Herelius emendavit vulg.* dignitatem *quod minus hic aptum est; coll. Or. pro Cluent. cap.* 1.

LXIII. Decumas agri Leontini magno dicit se vendidisse. Ostendi iam illud initio, non existimandum magno vendidisse eum, qui verbo decumas vendiderit, re, et conditione, et lege, et edicto, et licentia decumanorum decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. Etiam illud ostendi, vendidisse alios magno decumas agri Leontini, ceterorumque agrorum; et lege Hieronica vendidisse; et pluris etiam, quam te vendidisse; nec aratorem quemquam esse questum. Nec enim fuit quod quisquam queri posset, quum lege aequissime scripta venirent: neque illud umquam aratoris interfuit, quanti decumae venirent. Non enim ita est, ut, si magno venierint, plus arator debeat: si parvo, minus. Ut frumenta nata sunt, ita decumae veneunt. Aratoris autem interest, ita se frumenta habere, ut decumae quam plurimo venire possint. Dum arator ne plus decuma det, expedit ei decumam esse quam maximi.[1] Verum hoc, ut opinor, esse vis caput defensionis tuae, magno te decumas vendidisse[2], agri vero Leontini, qui plurimum efficit, tritici modium CCXVI millibus. Si doceo, pluris aliquanto potuisse te vendere, neque his voluisse addicere, qui contra Apronium licerentur; et Apronio multo minoris, quam aliis potueris, tradidisse; si hoc doceo: poteritne te, Alba, tuus antiquissimus non solum amicus, verum etiam amator, absolvere?

---

1) *Sic editum e cod. Hotom. et duobus codd. ap. Lamb. Edd. pr.* maximam.

2) *Lambinus ex uno codice addidit ista:* atque aliorum quidem agrorum proportione magno decumas vendidisse.

LXIV. Dico, equitem Romanum, hominem in primis honestum, Q. Minucium, cum sui similibus, ad decumas agri Leontini tritici modium non CIↃ, non CIↃCIↃ, non CIↃCIↃCIↃ, sed ad unas unius agri decumas tritici modium XXX millia voluisse addere, et ei potestatem emendi non esse factam, ne res abiret ab Apronio. Negare hoc, nisi forte negare omnia constituisti, nullo modo potes. Palam res gesta est, maximo conventu, Syracusis; testis est tota provincia, propterea quod undique ad emendas decumas solent eo convenire. Quod sive fateris, sive convinceris: quot, et quam manifestis in rebus [1] teneare, non vides? Primum tuam rem illam et praedam fuisse. Nam, nisi ita esset, cur tu Apronium malebas, (quem omnes tuum procurare in decumis negotium loquebantur,) [2] quam Minucium, decumas agri Leontini sumere? Deinde immensum atque infinitum lucrum esse factum. Nam si XXX millibus modium tritici tu commotus non esses: [3] certe hoc idem lucri Minucius Apronio libenter dedisset, si ille accipere voluisset. Quantam igitur illi spem praedae propositam arbitramur fuisse, qui tantum praesens lucrum, nulla

---

1) *Sic cod. Nann. Olim:* maximis in rebus. *Cod. Lamb.* manifestis rebus.

2) *Lamb. incertum qua auctoritate:* quem omnes tuum procuratorem esse in decumis, tuum negotium agere loquebantur.

3) *Sensus videtur postulare:* nam si — tu contentus fuisses. *Si vera lectio est* commotus non esses, *intelligendum* est, ad spem maioris praedae. *Ferratius deleri volebat particulam* non, *et* commotus esses *dictum putabat pro* contentus esses.

opera insumpta, contempserit atque despexerit? Deinde ipse Minucius numquam tanti habere voluisset, si decumas tu lege Hieronica venderes: sed quod tuis novis edictis, et iniquissimis institutis plus aliquanto se, quam decumas, ablaturum videbat, iccirco longius progressus est. At Apronio semper plus etiam multo abs te permissum est, quam quod edixeras. Quantum igitur quaestum putamus factum esse per eum, cui quidvis licitum sit: quum tantum lucri voluerit addere is, cui, si decumas emisset, idem non liceret? Postremo illa quidem certe tibi praecisa defensio est, in qua tu semper omnia tua furta atque flagitia latere posse arbitratus es: magno te decumas vendidisse, plebi Romanae consuluisse, annonae prospexisse. Non potest hoc dicere is, qui negare non potest, se unius agri decumas xxx millibus modium minoris, quam potuerit, vendidisse: ut etiam, si tibi hoc concedam, Minucio ideo te non tradidisse, quod iam addixisses Apronio; aiunt enim te ita dictitare, quod ego exspecto, cupioque te ita illud defendere; verum ut ita sit, tamen non potes hoc, quasi praeclarum aliquid, praedicare, magno te decumas vendidisse, quum fuisse fateare, qui multo pluris voluerint emere.

LXV. Tenetur ergo iam,[1] iudices, et manifesto tenetur avaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. Quid si haec, quae dico, ipsius amici defensoresque indica-

---

1) *Sic C. Steph. Graev, Beck. e cod. Nann. Alii* tenetur igitur.

runt? quid vultis amplius? Adventu L. Metelli, praetoris, quum omnes eius comites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos reddidisset,[1] aditum est ad Metellum; eductus est Apronius; eduxit vir primarius C. Gallius, senator; postulavit a L. Metello, ut ex edicto suo iudicium daret in Apronium, QUOD PER VIM AUT METUM ABSTULISSET: quam formulam Octavianam, et Romae Metellus habuerat, et habebat in provincia. Non impetrat; quum hoc diceret Metellus, praeiudicium a se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri. Tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio. C. Gallius, homo nostri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello iudicium ex edicto non potest impetrare.

LXVI. Non reprehendo Metellum. Pepercit homini amico, et quemadmodum ipsum dicere audivi, necessario. Non reprehendo, inquam, Metellum: sed hoc miror, quomodo, de quo homine praeiudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipso non modo praeiudicarit, verum gravissime ac vehementissime iudicarit. Primum enim, si Apronium absolutum iri putaret: nihil erat, quod ullum praeiudicium vereretur, deinde, si, condemnato Apronio, coniunctam cum eo Verris causam omnes erant existimaturi: Metellus quidem certe iam hoc iudicabat, eorum rem causamque esse coniunctam: qui statuerit, Apronio condemnato, de isto praeiudicium futurum,

1) *Sic editum e cod. Nann. Olim* redemisset.

turum, et simul una res utrique rei est argumento: et aratores vi et metu coactos Apronio multo plus, quam debuerint, dedisse; et Apronium istius rem suo nomine egisse, quum L. Metellus statuerit, non posse Apronium condemnari, quin simul de istius scelere atque improbitate iudicaretur.

LXVII. Venio nunc ad epistolam Timarchidis, liberti istius et accensi: de qua quum dixero, totum hoc crimen decumanum peroraro.[1] Haec epistola est, iudices, quam nos Syracusis in aedibus Apronii, quum literas conquireremus, invenimus, missa est, ut ipsa significat, ex itinere, quum Verres iam de provincia decessisset, Timarchidis manu scripta. Recita epistolam Timarchidis. „*Timarchides Verris accensus Apronio salutem dicit.*" Iam hoc quidem non reprehendo, quod adscripsit, *Accensus.* Cur enim sibi hoc scribae soli sumant: *L. Papirius scriba?* Volo ego hoc esse commune accensorum, lictorum, viatorum. „*Fac diligentiam adhibeas, quod ad existimationem praetoris attinet.*" Commendat Apronio Verrem, et hortatur, ut inimicis eius resistat. Bono praesidio munitur existimatio tua; si quidem in Apronii constituitur diligentia atque auctoritate. „*Habes virtutem atque eloquentiam.*" Quam copiose laudatur Apronius a Timarchide? quam magnifice? cui ego non putem illum placere oportere, qui tantopere Timarchidi probatus sit? „*Habes, sum-*

1) *Ita C. Steph. Graev. Lall. e codd. Nann. et Pariss. Alii* perorabo.

ptum unde facias." Necesse est, quod redundarit[1] de vestro frumentario quaestu, ad illum potissimum, per quem agebatis, defluxisse. „*Scribas, apparitores recentes arripe. Cum L. Vulteio, qui plurimum potest, caede, concide.*" Videte, quam valde malitiae suae confidat Timarchides, qui etiam Apronio improbitatis praecepta det. Iam hoc *caede, concide*, nonne[2] verba domo patroni depromere videtur, ad omne genus nequitiae accommodata? „*Volo mi frater fraterculo tuo credas;*" consorti quidem in lucris atque furtis gemino et simillimo nequitia, improbitate, audacia. „*In cohorte carus habebere.*" Quid est hoc, *in cohorte?* quo pertinet? Apronium doces? quid? in vestram cohortem, te monitore, an sua sponte pervenerat? „*Quod cuique opus sit, oppone.*" Qua impudentia putatis eum in dominatione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? ait, omnia pecunia effici posse: dare, profundere oportere[3] si velis vincere. Non hoc mihi tam molestum est, Apronio suadere Timarchidem, quam quod hoc idem patrono suo praecipit. „*Te postulante omnes vincere solent.*" Verre quidem praetore, non Sacerdote, non Peducaeo, non hoc ipso Metello. „*Scis Metellum sapien-*

---

1) *Sic Lambin. et sqq. Olim edebatur* redundaret.

2) *Ern. ex edd. vett. restituit* non verba, *quia sit efficacius.*

3) *Expressi Lamb. lectionem. Vulgo* dare, profundere, opponere. *At Cicero exponit verbum in epistola Timarchidis per verba* dare, profundere. *Hotom. coni.* da, profunde, oppone, *quem multi edd. secuti sunt.*

tem esse." Hoc vero ferri iam non potest, irrideri viri optimi, L. Metelli, ingenium, et contemni ac despici a fugitivo Timarchide. „*Si Vulteium habebis, omnia ludibundus conficies.*" Hic vehementer errat Timarchides, qui aut Vulteium pecunia corrumpi putet posse, aut Metellum unius arbitratu gerere praeturam; sed errat coniectura domestica, quia multos, per se et per alios, multa ludibundos[1] apud Verrem effecisse vidit; ad omnes, eosdem patere aditus arbitratur.[2] Facilius vos efficiebatis ludibundi, quae volebatis, a Verre, quod multa eius ludorum genera noratis. „*Inculcatum est Metello et Vulteio, te aratores evertisse.*" Quis istuc Apronio attribuebat, quum aratorem aliquem everterat? aut Timarchidi, quum ob iudicandum, aut decernendum, aut imperandum aliquid, aut remittendum, pecuniam acceperat? aut Sextio lictori, quum aliquem innocentem securi percusserat? Nemo. Omnes ei Verri tunc attribuebant, quem nunc condemnari volunt. „*Obtuderunt eius aures, te socium praetoris fuisse.*" Videsne, hoc quam clarum sit ac fuerit, quum etiam Timarchides hoc metuat? Concedesne, non hoc crimen nos in te confingere, sed iampridem ad crimen aliquam defensionem libertum quaerere?[3] Libertus et ac-

---

1) *Vulgo additur* libidinose; *quod abest ab edd. pr. Primus adiecit Aldus. Sane melius abest.*

2) *Ita Lamb. item e cod. Franc. Graev. quos cum Beckio sequor. Plerique* erravit — arbitrabatur.

3) *Olim edebatur* metuat concedes — quaerere, *sine interrogandi signo quod retinuerunt Oliv. Lall. Oxx.* At metuat? Concedesne — quaerere? *cum aliis prae-*

census tuus, et tibi ac liberis tuis, omnibus in rebus, coniunctus ac proximus, ad Apronium scribit, vulgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse. „*Fac sciat improbitatem aratorum. Ipsi sudabunt, si dii volunt.*" Quod istuc, per deos immortales! aut qua de causa excitatum esse dicamus in aratores tam infestum odium atque tantum? quantam iniuriam fecerunt Verri aratores, ut eos etiam libertus et accensus eius tam irato animo his literis insequatur?

LXVIII. Neque ego huius fugitivi, iudices, epistolam vobis recitassem, nisi ut ex ea totius familiae praecepta, et instituta, et disciplinam cognosceretis. Videtis, ut moneat Apronium? quibus rebus ac muneribus insinuet [1] in familiaritatem Metelli? Vulteium corrumpat? scribas accensumque pretio deleniat? Ea praecipit, quae vidit: ea monet alienum hominem, quae domi didicit ipse. Verum in hoc errat uno, quod easdem existimat vias ad omnium familiaritates esse munitas. Quamquam merito sum iratus Metello: tamen haec, quae vera sunt, dicam. Apronius ipsum Metellum non pretio, ut Verrem, non convivio, non muliere, non sermone impuro [2] atque improbo posset corrumpere:

---

tulimus, quia haec forma dictionis melius respondet antecedentibus. Lambinus maluit: concedes, non nunc hoc crimen etc.

1) *Cod. Nann.* se insinuet. *Hotom.* quibus se rebus — insinuat.

2) Recte hoc *e cod. Nann. ediderunt C. Steph. Lamb. Graev. Beck.* pro *vulg.* incauto.

quibus rebus non sensim atque moderate ad istius amicitiam adrepserat, sed brevi tempore totum hominem, totamque eius praeturam possederat. Cohortem autem Metelli, quam vocat, quid erat, quod corrumperet, ex qua in aratorem [1] recuperatores nulli dabantur? Nam quod scribit, Metelli filium puerum esse, vehementer errat. Non enim ad omnes praetorum filios iidem aditus sunt. O Timarchide! Metelli est filius in provincia, non puer, sed adolescens bonus ac pudens, dignus illo loco ac nomine. Vester ille puer praetextatus, in provincia quemadmodum fuisset, non dicerem, si pueri esse illam culpam, ac non patris existimarem.

XLIX. Tune, quum te ac tuam vitam nosses, in Siciliam tecum grandem praetextatum filium ducebas? ut, etiamsi natura puerum a paternis vitiis, atque a generis similitudine abduceret, consuetudo tamen eum et disciplina degenerare non sineret? Fac enim fuisse in isto aut C. Laelii, aut M. Catonis materiem atque indolem: quid ex eo boni sperari atque effici potest, qui in patris luxurie sic vixerit, ut nullum umquam pudicum neque sobrium convivium viderit? qui in epulis quotidianis, adulta aetate, per triennium inter impudicas mulieres et intemperantes viros versatus sit? nihil umquam a patre audierit, quo pudentior aut melior esset? nihil umquam patrem agere viderit, quod quum imi-

1) in aratorem *est in cod. Nann. et duobus Pariss. unde hoc recte adiecerunt C. Steph. Graev. Lall. Beck. vulgo omissum.*

tatus esset, non, id quod turpissimum est, patri similis putaretur? Quibus in rebus[1] non solum filio,[2] verum etiam rei publicae fecisti iniuriam. Susceperas enim liberos non solum tibi, sed etiam patriae: qui non modo tibi voluptati, sed etiam qui aliquando usui rei publicae esse possent. Eos instituere atque erudire ad maiorum instituta, atque civitatis disciplinam, non ad tua flagitia neque ad tuas turpitudines[3] debuisti. Esset ex inerti, atque impuro, et improbo parente navus, et pudens, et probus filius, haberet aliquid abs te res publica muneris. Nunc pro te Verrem substituisti alterum civitati, nisi hoc forte deterior est, si fieri potest, quod tu eiusmodi evasisti, non in hominis luxuriosi, sed tantum in furis ac divisoris disciplina educatus. Quid isto festivius fore arbitramur, qui est tuus natura filius, consuetudine discipulus, voluntate similis? Quem ego, iudices, quamvis bonum fortemque facile paterer evadere. Non enim me inimicitiae commovent, si quae mihi cum isto futurae sint. Nam si in omnibus rebus innocens fuero, meique similis; quid mihi istius inimicitiae nocebunt? sin aliqua in re Verri similis fuero; non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit. Etenim, iudices, eiusmodi res publica debet esse, et erit, severitate iudiciorum constituta, ut inimicus ne-

1) *Herelius coni.* quibus moribus.

2) *Lambino addendum videbatur* Verres.

3) *Sic Lambinus codicum, ut ait, auctoritate. In aliis Mss. codd. tantum legitur* non ad tuas turpitudines, *ceteris omissis, quae Ernestius delevit, equidem cum Beckio restitui.*

que deesse nocenti possit, neque obesse innocenti. Quapropter nulla res est, quamobrem ego istum nolim ex paternis probris ac vitiis emérgere. Id quod tametsi isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit: praesertim si (ut nunc fit) custodes amicorum eum sectabuntur; quoniam pater tam negligens ac dissolutus est. Verum huc longius, quam voluntas fuit, ab epistola Timarchidis degressa est oratio mea. Qua recitata, conclusurum me esse crimen decumanum[1] dixeram: ex quo intellexistis, innumerabilem frumenti numerum per triennium aversum a re publica esse ereptumque aratoribus.

LXX. Sequitur, ut de frumento empto vos, iudices, doceam, maximo atque impudentissimo furto: de quo dum certa, et pauca, et magna dicam breviter, attendite. Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex senatusconsulto, et ex lege Terentia et Cassia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt: unum alterarum decumarum; alterum, quod praeterea civitatibus aequaliter esset descriptum.[2] Illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset; huius imperati[3] tritici modium IↃCCC millia; pretium autem constitutum decumano in modios singulos HS terni: imperato HS IIII. Ita in frumentum impe-

1) *Scripsi* decumanum *ut supra c.* 67. *Vulgo h. l.* decumarum.

2) *Sic Ernestius legendum censuit probante Wyttenbachio Bibl. crit. II. Vulgo* distributum.

3) huius imperati, *quod in edd. vett. et aliquot Mss. abest, additum e cod. Nann.*

ratum HS bis et tricies in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solveret: in alteras decumas ferme ad nonagies. Sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem prope centies et tricies erogatum est. Hanc pecuniam tantam, datam tibi ex aerario inopi atque exhausto; datam ad frumentum, hoc est, ad necessitatem salutis et vitae; datam, ut Siculis aratoribus, quibus tanta onera res publica imponeret, solveretur: abs te sic laceratam esse dico, ut possim illud probare, si velim, omnem te hanc pecuniam domum tuam avertisse.[1] Etenim, sic hanc rem totam administrasti, ut hoc, quod dico, probari aequissimo iudici possit. Sed ego habebo rationem auctoritatis meae; meminero, quo animo, quo consilio ad causam publicam accesserim. Non agam tecum accusatorie; nihil fingam; nihil cuiquam probari velim, me dicente, quod non ante mihimet ipsi probatum sit. In hac pecunia publica, iudices, haec insunt tria genera furtorum. Primum quum posita esset pecunia apud eas societates, unde erat attributa, binis centesimis feneratus est; deinde permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino; postremo, si cui civitati solvit, tantum detraxit, quantum commodum fuit; nulli, quod debitum est, reddidit.

LXXI. Ac primum hoc ex te quaero,[2] cui publicani ex Carpinatii literis gratias ege-

1) *cod. Franc.* 1. omnem pecuniam domum tuam revertisse.

2) *Vulgo* tu cui. *Pronomen* tu *ab Ernestio uncis inclusum resecui: Graevius illud ita defendit, ut mu-*

runt: pecunia publica ex aerario erogata, ex vectigalibus populi Romani ad emendum frumentum attributa, fueritne tibi quaestui? Pensitaritne tibi binas centesimas? Credo te negaturum. Turpis enim est et periculosa confessio. Mihi autem hoc perarduum est demonstrare. Quibus enim testibus? Publicanis? tractati honorifice sunt; tacebunt. Literis eorum?[1] decreto decumanorum remotae sunt. Quo me igitur vertam? rem tam improbam, crimen tantae audaciae, tantaeque impudentiae, propter inopiam testium ac literarum praetermittam? Non faciam, iudices. Utar teste. Quo? L. Vettio Chilone,[2] homine equestris ordinis honestissimo atque ornatissimo: qui isti ita amicus et necessarius est, ut, etiamsi vir bonus non esset, tamen, quod contra istum diceret, grave videretur: ita vir bonus est, ut, etiamsi inimicissimus isti esset, tamen eius testimonio credi oporteret. Admiratur et exspectat, quidnam Vettius dicturus sit. Nihil dicet ex tempore; nihil ex sua voluntate; nihil, ut ei utrumvis licuisse videatur. Misit in Siciliam literas ad Carpinatium, quum esset magister scripturae, et eius societatis publicanorum,[3] quas ego Syracusis, apud

---

tatam esse constructionem dicat. Schellerus vocativum esse putat. Neutrum placet.

1) *Sic Lambin. e Mss. Vulgo* publicani tractati — literae eorum.

2) *In multis edd. est* P. Vettio Chilone. *Verum vidit Manutius; idque Beckius restituit. Nam alius est* P. Vettius, *huius Lucii frater, Verris quaestor.*

3) *Olim vulgabatur* et sex publicanorum. *Lambinus* et societatis publicanorum. *cod. Ursin.* et eius s. p.

Carpinatium in literarum allatarum libris, Romae, in literarum missarum apud magistrum Tullium, familiarem tuum, inveni:[1] quibus ex literis impudentiam fenerationis,[2] quaeso, cognoscite. LITERAE MISSAE L VETTII, P. SERVILII, C. ANTISTII, MAGISTRORUM. Praesto se tibi ait futurum Vettius, et observaturum, quemadmodum rationes ad aerarium referas: ut, si hanc ex fenore populo pecuniam non retuleris, reddas societati.

LXXII. Possumus hoc teste, possumus P. Servilii et C. Antistii, magistrorum, literis[3] primorum hominum atque honestissimorum, possumus auctoritate societatis, cuius literis utimur, quod dicimus, obtinere? An aliqua firmiora, aut graviora quaerenda sunt? Vettius, tuus familiarissimus, Vettius, tuus affinis, cuius sororem habes in matrimonio, tuae frater uxoris Vettius, frater tui quaestoris, testatur impudentissimum tuum furtum, certissimumque peculatum: (nam quo alio nomine pecuniae publicae feneratio est appellanda?) Recita reliqua. Scribam tuum dicit[4] Verres, huius perscriptorem fenerationis fuisse: ei quoque magistri minantur in literis. Ete-

---

1) *In cod. Nann. ed. C. Steph,* quas ego Syracusis in literarum missarum libris apud L Tullium familiarem inveni.

2) *cod. Nann.* feneratoris.

3) literis *e cod. Nann. additum a C. Steph. Lamb. Grut. Graev. Beckio aliisque; sine causa idonea ab Ernestio deletum.*

4) dicit *scil. Vettius. Ernestius reposuit* dicunt.

nim casu[1] tum duo magistri fuerunt cum Vettio. Binas centesimas ab se ablatas ferendum non putant: et recte non putant. Quis enim hoc fecit umquam? quis denique conatus est facere, aut posse fieri cogitavit, ut quum senatus publicanos usura saepe iuvisset,[2] magistratus a publicanis pecuniam pro usuris auderet auferre? Certe huic homini spes nulla salutis esset, si publicani, hoc est, si equites Romani iudicarent. Minor esse nunc, iudices, vobis disceptantibus debet: et tanto minor, quanto est honestius, alienis iniuriis, quam re sua commoveri. Quid ad haec respondere cogitas? Utrum factum negabis? an tibi hoc licitum esse defendes? Negare qui potes? an ut tanta auctoritate literarum, tot testibus publicanis convincare? Licuisse vero qui? Si mehercule te tuam[3] pecuniam, praetorem populi Romani,[4] in provincia feneratum docerem, tamen effugere non posses: sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed a publicanis fenore accepto: hoc licuisse cuiquam probabis? quo non modo ceteri, sed tu ipse nihil audacius improbiusque fecisti. Non mehercule hoc, quod omnibus singulare vide-

1) *Vulgo* etenim casu scribae. *Sed recte Ernestius iudicavit* scribae *spurium esse.*

2) *Recte Hotom. Manut. sic explicant:* pecuniam iis utendam sine fenore dedisset, *Gronov. de pecunia vetere IV. 3. malebat* versura iuvisset *h. e. mutuo gratuito.*

3) *Sic melius edd. Ven. Naug. Manut. Vulgo* pecuniam tuam.

4) *Vulgo* non populi Romani. *At in marg. Lamb. e cod. Ms. notatur lectio* praetorem in provincia: *quod recepi, servato tamen* populi Romani.

tur, de quo mihi deinceps dicendum est, possum, iudices, dicere audacius esse, aut impudentius, quod permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino. Maior haec praeda fortasse est; sed illa impudentia certe non minor. Et, quoniam de illa feneratione satis dictum est, nunc de hac tota pecunia aversa, quaeso, cognoscite.

LXXIII. Siciliae civitates multae sunt, iudices, ornatae atque honestae: ex quibus in primis numeranda est civitas Halesina. Nullam enim reperietis aut officiis fideliorem, aut copiis locupletiorem, aut auctoritate graviorem. Huic iste in annos singulos, quum sexaginta tritici millia modium imperavisset, pro tritico nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum: quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. Obstipui, [1] iudices, quum hoc mihi primum Halesiae demonstravit in senatu Halesinorum homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate praeditus, Halesinus Aeneas: cui senatus dederat publice [2] ut mihi fratrique meo gratias ageret; et simul, qui nos ea, quae ad iudicium pertinerent, doceret. Demonstrat, hanc istius consuetudinem ac rationem fuisse: quum omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta, solitum esse [3] pecuniam cogere

1) *Hanc formam quae est in codd. Nann. et Fabr. praeeunte Beckio recepi pro vulg.* obstupui.

2) *Vulgo additur* causam, *merito ab Ernestio reiectum, ut insititium. Idem* qui *post* simul *delendum putabat. Paullo post* fratri, *scil.* patrueli.

3) istum *h. l. male repetitum Ernestio, auctore delevi.*

a civitatibus; frumentum improbare; quantum frumenti Romam esset mittendum, tantum de suo quaestu, ac de sua copia frumenti mittere. Posco rationes; inspicio literas; video frumenti granum Halesinos, quibus LX millia modium imperata erant, nullum dedisse; pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribae dedisse. Reperio genus huiusmodi, iudices, praedae, ut praetor, qui frumentum emere debebat, non emat, sed vendat: pecunias, quas civitatibus distribuere debebat, eas omnes avertat atque auferat. Non mihi iam furtum, sed monstrum ac prodigium videbatur; civitatum frumentum improbare, suum probare: quum suum probasset, pretium ei frumento constituere; quod constituisset, id civitatibus auferre; quod a populo Romano accepisset, tenere.

LXXIV. Tot videtis [1] esse in uno furto peccatorum gradus, ut si singulis insistere velim, progredi ipse non possim. [2] Improbas frumentum Siculum. Quid? ipse quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam, quae tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? Quum senatus decernit, ut ematur in Sicilia frumentum, aut quum populus iubet, hoc,

---

1) *Vulgo* quot vultis. *Id, quoquo te vertas, incommodum est. Itaque recepi Ernestii correctionem,* tot videtis.

2) *Sic Hotom. et Lambin. Vulgo* progredi iste non possit. *Significat Cicero, si omnia in uno furto peccata vellet explicare, sibi tempus defuturum. Nostri dicerent: Wollte ich auf allen diesen Stufen stehn bleiben, so käme ich nicht vorwärts.*

ut opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. Tu, quum civitatum Siciliae vulgo omne frumentum improbas, num ex Aegypto, aut ex Syria frumentum Romam mittis? Improbas Halesinum, Cephaloeditanum, Thermitanum, Amestratinum, Tyndaritanum, Herbitense, multarum praeterea civitatum. Quid accidit tandem, ut[1] horum populorum agri frumentum eiusmodi, te praetore, ferrent, quod numquam antea, ut[2] neque tibi, neque populo Romano posset probari, praesertim quum ex iisdem agris, eiusdemque anni frumentum ex decumis Romam mancipes advexissent? quid acciderat, ut ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum non probaretur?[3] Dubiumne est, quin ista omnis improbatio cogendae pecuniae causa nata sit? Esto: improbas Halesinum; habes ab alio populo, quod probes. Eme illud, quod placet; missos fac eos, quorum frumentum improbasti. Sed ab iis, quos repudias, exigis tantum pecuniae, quantum ad eum numerum frumenti satis sit, quem civitati imperas.[4] Dubium est, quid egeris? In medimna singula video ex literis publicis tibi Halesinos HS quinos denos dedisse. Ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum, eodem tempore neminem in

---

1) *Lambin. rescripsit* quid accidit tandem cur. *Idem tamen scribi posse animadvertit* qui accidit tandem ut.

2) neque mihi *additur in edd. plerisque*; *abest autem ed. Ven. et recte delevit Beckius.*

3) emptum improbaretur *Lambin.*

4) quem civitati imperas emendum. *Lambin. e Ms.*

Sicilia pluris frumentum vendidisse. Quae est ergo ista ratio, aut quae potius amentia, frumentum improbare id, quod ex eo loco sit, ex quo senatus et populus Romanus emi voluerit; ex eo acervo, ex quo partem tu idem, decumarum nomine, probaris; deinde a civitatibus pecunias, ad emendum frumentum, cogere; quum ex aerario acceperis? Utrum te lex Terentia Siculorum an populi Romani pecunia frumentum ab Siculis emere iussit?[1] Iam vero ab isto omnem illam ex aerario pecuniam, quam his oportuit civitatibus pro frumento dari, lucrifactam videtis. Accipis enim HS quinos denos pro medimno. Tanti enim est illo tempore medimnum. Retines HS XVII.[2] Tanti enim est frumentum Siciliense ex lege aestimatum. Quid interest, utrum hoc feceris, an frumentum non improbaris, sed frumento probato et accepto, pecuniam publicam tenueris omnem, neque quidquam ulli dissolveris civitati, quum aestimatio legis eiusmodi sit, ut ceteris temporibus tolerabilis Siculis, te praetore etiam grata esse debuerit? Est enim modius lege HS III aestimatus, fuit autem, te praetore, ut tu in multis epistolis ad amicos tuos gloriaris, HS II. s.[3]

---

1) *Sic concinnius Lambinus edidit: Vulgo* utrum te lex Terentia Siculorum, pecunia frumentum emere a Siculis, an populi Romani pecunia frumentum ab Siculis emere iussit.

2) *Sic Hotom. et Lamb. Vulgo edebatur XII. cod. Nann. XXI.*

3) *Hanc scripturam Lambin. in antiquissimo cod. invenit, eoque et Garatono auctoribus recte recepit Beck. Significat:* duobus sestertiis et semisse. *Neque vero aliter ratio constat.* Verres *enim pro sin-*

Sed fuerit HS III.[1] Quoniam tu tantum a civitatibus in modios singulos exegisti. Quum, si solveres Siculis tantum, quantum te populus Romanus iusserat, aratoribus fieri gratissimum posset: tu non modo eos accipere, quod oportebat, noluisti: sed etiam dare, quod non debebant, coëgisti. Atque haec ita gesta esse, iudices, cognoscite et ex literis publicis civitatum, et ex testimoniis publicis: in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intelligetis. Omnia, quae dicimus, rationibus populorum non interpositis,[2] neque perturbatis, neque repentinis; sed certis, institutis ordine[3] relata atque confecta sunt. Recita rationes Halesinorum. Cui pecuniam datam dicit? dic, dic etiam clarius. VOLCATIO, TIMARCHIDI, MAEVIO. Quid est, Verres? ne illam quidem tibi defensionem reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse versatos? mancipes frumentum improbasse? mancipes pretio cum civitatibus decidisse, et eosdem abs te illarum civitatum nomine pecunias abstulisse; deinde ipsos sibi frumentum coëmisse; nihil haec ad te pertinere? Mala[4] mehercule ac misera defensio, praetorem hoc dicere. Ego frumentum neque attigi, neque in-

---

gulis medimnis acceperat HS *XV*. *Ergo* modius *i. e. sexta pars medimni esse debebat* HS II cum semisse.

1) *cod. Nann.* HS III S.

2) *Lambin.* interpolatis.

3) *Ern. coniicit* certo institutis ordine; *vulgato sane melius. Nisi forte sic placeat:* sed certis, institutis, ordine confectis relata sunt.

4) *Sic Graev Gron. alii ex edd. pr. et cod. Franc. Olim* magna.

inspexi;[1] mancipibus potestatem probandi improbandique permisi; mancipes a civitatibus pecunias extorserunt; ego autem, quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi. Mala est haec quidem, ut dixi, ac potius perdita[2] defensio criminis; sed tamen hac ipsa tibi, si uti cupias, non licet; vetat te Volcatius, tuae tuorumque deliciae, mentionem mancipis facere. Timarchides autem columen familiae vestrae, premit fauces defensionis tuae; cui simul et Volcatio pecunia a civitate numerata est. Iam vero scriba tuus annulo aureo suo, quem ex his rebus invenit, ista te ratione[3] uti non sinet. Quid igitur est reliquum, nisi uti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse, publicam pecuniam domum tuam convertisse?[4] O consuetudo peccandi, quantam habes iucunditatem in improbis et audacibus, quum poena abfuit et licentia consecuta est! Iste in hoc genere peculatus non nunc primum invenitur, sed nunc demum tenetur. Vidimus huic ab aerario pecuniam numerari quaestori ad sumptum exercitus consularis; vidimus paucis post mensibus et exercitum et consulem spoliatum. Illa omnis pecunia latuit in illa

---

1) *Sic cod. Nann. quod cum C. Steph. et Lamb. recepi, utpote significantius quam vulg.* adspexi.

2) *Haec verba*, ac potius perdita *praeeunte Graevio e cod. Fabric. assumpsi, quae in ceteris edd. omittuntur.* Sic II. 62. defensionem miseram ac perditam. *Alia in cod. Fabr. hic interpolata nil moror.*

3) *Lamb.* oratione.

4) *Lambin.* avertisse. *Idem in marg. notat apud alios vel* averrisse, *vel* converrisse legi.

caligine ac tenebris, quae totam rem publicam tum occuparant.[1] Iterum gessit hereditariam quaesturam cum Dolabella, magnam pecuniam avertit; sed eius rationem cum damnatione Dolabellae permiscuit. Commissa est pecunia tanta praetori. Non reperietis hominem timide nec leviter haec inprobissima lucra ligurrientem; devorare omnem pecuniam publicam non dubitavit. Ita serpit illud insitum in natura malum, consuetudine peccandi libera, finem ut audaciae statuere ipse sibi non possit. Tenetur igitur aliquando, et in rebus tum maximis, tum manifestis tenetur. Atque in eam fraudem mihi videtur divinitus incidisse, non solum ut eas poenas quas proxime meruisset, solveret: sed ut illa etiam scelera eius in Carbonem et in Dolabellam vindicarentur. Etenim nova quoque alia res exstitit, iudices, in hoc crimine, quae tollat omnem dubitationem superioris illius decumani criminis. Nam, ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras decumas, et in haec IↃCCC millia modium, quod emptum populo Romano darent, non habuisse, sed a tuo procuratore, hoc est, ab Apronio, emisse; ex quo intelligi potest, nihil te aratoribus reliqui fecisse; ut hoc praeteream, quod multorum est testimoniis[2] expositum: potest illo quidquam esse certius, in tua potestate, atque in tuis horreis omne frumentum Siciliae, per triennium, atque omnes fructus agri decumani, fuisse? Quum enim a civitatibus pro frumento pecu-

1) *Sic Lambin. Vulgo* occupaverant.
2) *Sic Lambin. e cod. Ursin. Vulgo* quod in multis est testimoniis.

niam exigebas, unde erat frumentum, quod Romam mitteres, si tu id non omne clausum et compressum possidebas? Itaque in eo frumento primus tibi ille quaestus fuit ipsius frumenti,[1] quod erat ereptum ab aratoribus: alter, quod id frumentum improbissime per triennium partum, non semel, sed bis, neque uno, sed duobus pretiis, unum et idem frumentum vendidisti:[2] semel civitatibus, HS XV in medimnum; iterum populo Romano, a quo HS XVIII[3] in medimna, pro eodem illo frumento abstulisti. At enim frumentum Centuripinorum, et Agrigentinorum, et nonnullorum fortasse praeterea probasti, et his populis pecuniam dissolvisti. Sint aliquae civitates in eo numero, quarum frumentum improbare nolueris. Quid tandem? his civitatibus omnisne pecunia, quae pro frumento debita est, dissoluta est? Unum mihi reperi, non populum, sed aratorem; vide, quaere, circumspice, si quis forte est ex ea provincia, in qua tu triennium praefuisti, qui te nolit perisse; unum, inquam, da mihi ex illis aratoribus, qui tibi vel ad statuam pecuniam contulerunt, qui sibi dicat pro frumento omne esse, quod oportuerit, solutum. Confirmo, iudices, neminem esse dicturum.

---

1) *nihil opus Lambini emendatione:* quaestus erat ipsum frumentum.

2) frumentum *post* unum et idem *Ern. deleri maluit. Mihi vero Cic. scripsisse videtur:* alter quod unum et idem frumentum improbissime per triennium partum — sed duobus pretiis vendidisti.

3) *cod. Nann.* x x i. *Olim edebatur* x i i.

LXXVIII. Ex omni pecunia, quam aratoribus solvere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solèbant: primum pro spectatione et collybo; deinde pro nescio quo cerario. Haec omnia, iudices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt vocabula. Nam collybus esse qui potest, quum utantur omnes uno genere nummorum? Cerarium vero quid? quomodo hoc nomen ad rationes magistratus, quomodo ad pecuniam publicam allatum est? Nam illud genus tertium deductionis erat eiusmodi, quasi non modo liceret, sed etiam oporteret: nec solum oporteret, sed plane necesse esset. Scribae nomine de tota pecunia binae quinquagesimae detrahebantur. Quis tibi hoc concessit? quae lex? quae senatus auctoritas? quae porro aequitas, ut tantam pecuniam scriba tuus auferret,[1] sive de aratorum bonis, sive de populi Romani vectigalibus? Nam si potest ista pecunia sine aratorum iniuria detrahi: populus Romanus habeat, praesertim in tantis aerarii angustiis; sin autem et populus id voluit, et aequum ita est, solvi aratoribus: tuus apparitor parva mercede populi conductus, de aratorum bonis praedabitur? et in hac causa scribarum ordinem in me concitabit Hortensius? et eorum commoda a me labefactari, atque oppugnari iura[2] dicet? quasi vero hoc scribis ullo exemplo sit aut ullo iure concessum.

---

1) *cod. Nann.* averreret *Graev. Gruter. alii recepe-runt. Lamb. Lall.* averteret.

2) *Vulg.* oppugnari iniuria. *Sed* iura *e cod. Nann. assumpserunt Lamb. C. Steph. Graev. Ern. qui tamen utrumque maluit abesse.*

LXXIX. Quid ego [1] vetera repetam? aut quid eorum scribarum mentionem faciam, quos constat sanctissimos homines atque innocentissimos fuisse? Non me fugit, iudices, vetera exempla pro fictis fabulis iam audiri atque haberi. In his temporibus versabor miseris ac perditis. Nuper, Hortensi, quaestor fuisti. Quid tui scribae fecerint, tu potes dicere: ego de meis hoc dico, quum in eadem ista Sicilia pro frumento civitatibus pecuniam solverem, et mecum duos frugalissimos homines scribas haberem, L. Mamilium et L. Sergium: non modo istas duas quinquagesimas, sed omnino nummum nullum cuiquam esse deductum. Dicerem, hoc mihi totum esse attribuendum, iudices, si illi umquam a me hoc postulassent, si umquam omnino cogitassent. Quamobrem enim scriba deducat, ac non potius mulio, qui advexit? [2] tabellarius, cuius adventu certiores facti? [3] praeco, qui adire [4] iussit? viator, ac Venerius, qui fiscum sustulit? Quae pars operae aut opportunitatis in scriba est? cur ei non modo merces tanta detur, sed cur cum eo tantae pecuniae partitio fiat? Ordo est honestus. Quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? Est vero honestus, quod eorum hominum fidei tabulae publicae periculaque magistratuum committuntur. Itaque

---

1) *male in edd. nonnullis* ergo.

2) *advexerit Mss. et edd. pr. Nonnullae edd.* adduxerit. *Lambin. dedit* advexit. *Sane aptior est indicativus, et respondet indicativis in sequentibus membris.*

3) *Vulgo additur* petiverunt; *quod est a glossatore.*

4) *Sic e cod. Nann. editum a C. Steph. Graev. Ern. Vulgo* abire.

ex his scribis, qui digni sunt illo ordine, patribus familias, viris bonis atque honestis, percontamini, quid sibi istae quinquagesimae velint. Iam omnes intelligetis, novam rem totam atque indignam videri. Ad eos me scribas revoca, si placet: noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum donis, ac de scenicorum corollariis, quum decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem civitatis se venisse dicunt. Eos scribas tecum disceptatores huius criminis habebo, qui istos scribas esse moleste ferunt. Tametsi quum in eo ordine[1] videamus esse multos non idoneos, qui ordo industriae propositus est et dignitati: mirabimur, turpes aliquos[2] in eo esse, quo cuivis licet pretio pervenire?

LXXX. Tu ex pecunia publica HS tredecies scribam tuum permissu tuo quum abstulisse fateare, reliquam tibi ullam defensionem putas esse? hoc ferre quemquam posse? hoc quemquam denique nunc tuorum advocatorum animo aequo audire arbitrare? Qua in civitate C. Catoni, clarissimo viro, consulari homini, HS XVIII millibus lis aestimata sit; in eadem civitate apparitori tuo esse concessum, ut HS uno nomine tredecies auferret? Hinc ille est annulus aureus, quo tu istum in concione donasti; quae tua donatio singulari impudentia praedita, nova Siculis omnibus, mihi vero etiam incredibilis videbatur. Saepe

---

1) *nempe Senatorio, ad quem nemo potest si recte agatur, nisi industria et dignitate pervenire.*

2) *Sic cod. Nann. olim* aliquot.

enim nostri imperatores, superatis hostibus, optime re publica gesta, scribas suos annulis aureis in concione donarunt: tu vero quibus rebus gestis, quo hoste superato, concionem, donandi causa, advocare ausus es? Neque enim solum scribam tuum annulo, sed etiam virum fortissimum ac tui dissimillimum, Q. Rubrium, excellentem virtute, auctoritate, copiis, corona et phaleris, et torque donasti, M. Cossutium, sanctissimum virum, atque honestissimum, M. Castritium, summo splendore, ingenio, gratia praeditum. Quid haec sibi horum trium civium Romanorum dona voluerunt? Siculos praeterea, potentissimos nobilissimosque donasti; qui non, quemadmodum sperasti, tardiores fuerunt, sed ornatiores tuo iudicio ad testimonia dicunda venerunt. Quibus ex hostium spoliis, de qua victoria, qua ex praeda aut quibus[1] manubiis haec abs te donatio constituta est? an quod, te praetore, paucorum adventu myoparonum, classis pulcherrima, Siciliae propugnaculum, praesidiumque provinciae, piratarum manibus incensa est? an quod ager Syracusanus praedonum incendiis, te praetore, vastatus est? an quod forum Syracusanum navarchorum sanguine redundavit? an quod in portu Syracusano piraticus myoparo navigavit? Nihil possum reperire, quamobrem te in istam amentiam incidisse arbitrer: nisi forte id egisti, ut hominibus ne oblivisci quidem rerum tuarum male gestarum liceret. Annulo est aureo scri-

---

1) quibus *addendum esse vidit Ern. Perperam in Mss. et edd. omissum.*

ba donatus, et ad eam donationem concio est advocata. Quod erat os tuum, quum videbas in concione eos homines, quorum ex bonis iste annulus aureus donabatur, qui ipsi annulos aureos posuerant, liberisque detraxerant, ut esset,[1] unde scriba tuus hoc tuum munus ac beneficium tueretur? quae porro praefatio tuae donationis fuit? Illa scilicet vetus atque imperatoria? „Quando tu quidem in praelio, in bello, in re militari;“ cuius ne mentio quidem, te praetore, ulla facta est. An illa? „Quandoquidem tu nulla umquam mihi in cupiditate ac turpitudine defuisti: omnibusque in iisdem flagitiis mecum et in legatione, et in praetura, et hic in Sicilia versatus es: ob hasce res, quoniam te locupletavi, hoc annulo aureo dono.“ Vera haec fuisset oratio. Non enim iste annulus aureus abs te datus, istum virum fortem, sed hominem locupletem esse declarat. Ita eundem annulum ab alio datum, testem virtutis duceremus: abs te donatum, comitem pecuniae iudicamus.

LXXXI. Dictum, iudices, est de decumano frumento: dictum de empto: extremum et reliquum est, de aestimato. Quod quum magnitudine[2] pecunia , tum iniuriae genere quemvis debet commovere: tum vero eo magis, quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur. Nam quum ex senatus consulto et ex legibus frumentum ei in cellam sumere lice-

1) *Recte hoc Gronov. e cod. Franc. dedit. Vulgo* essent.

2) *Ita cod. Nann. Olim* tum magnitudine.

ret: idque frumentum senatus ita aestimasset, quaternis HS tritici modium; binis, hordei: iste, numero ad summam tritici adiecto, tritici modios singulos cum aratoribus denariis ternis aestimavit. Non est in hoc crimen, Hortensi; ne forte ad hoc meditere: multos saepe viros bonos, et fortes, et innocentes cum aratoribus et cum civitatibus frumentum, in cellam quod sumi oporteret, aestimasse, et pecuniam pro frumento abstulisse. Scio, quid soleat fieri: scio, quid liceat. Nihil, quod antea fuerat in consuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehenditur. Hoc reprehendo, quod, quum in Sicilia HS II tritici modius esset, ut istius epistola ad te missa declarat, summum HS ternis; id quod et testimoniis omnibus et tabulis aratorum planum factum antea est: tum iste pro tritici modiis singulis ternos ab aratoribus denarios exegit. Hoc crimen est; ut intelligas, non ex aestimatione, neque ex ternis denariis pendere crimen, sed ex coauctione[1] annonae atque aestimationis.

LXXXII. Etenim haec aestimatio nata est, iudices, initio non ex praetorum, aut consulum, sed ex aratorum atque civitatum commodo. Nemo enim fuit initio tam impudens, qui quum frumentum deberetur, pecuniam posceret. Certe hoc ab aratore primum

---

1) *in cod. ox. ψ est* coniunctione. *Verum est* correctione; *simul enim auxerat Verres annonam, et aestimationem. Primum enim ad summam modiorum tritici in cellam sibi debitorum numerum adiecerat; deinde singulos tritici modios, qui* HS *quaternis aestimandi erant, ternis denariis, h. e. duodenis sestertiis aestimavit.*

est profectum, aut ab ea civitate, cui imperabatur: quum aut frumentum vendidisset, aut servare vellet, aut in eum locum, quo imperabatur, portare nollet: petivit in beneficii loco, et gratiae, ut sibi pro frumento, quanti frumentum esset, dare liceret. Ex huiuscemodi [1] principio, [2] ex liberalitate atque accommodatione magistratuum, consuetudo aestimationis introducta est. Secuti sunt avariores magistratus: qui tamen in avaritia sua non solum viam quaestus invenerunt, verum etiam exitum ac rationem defensionis. Instituerunt semper ad ultima ac difficillima ad portandum loca [3] frumentum imperare, ut vecturae difficultate, ad quam vellent, aestimationem pervenirent. In hoc genere facilior est existimatio, quam reprehensio; ideo, quod eum, qui hoc facit, avarum possumus existimare, crimen in eo constituere non tam facile possumus; quod videtur concedendum magistratibus nostris esse, ut iis, quo loco velint, frumentum accipere liceat. Itaque hoc est, quod multi fortasse fecerunt: sed ita multi, [4] ut ii, quos innocentissimos meminimus, aut audivimus, non fecerint.

---

1) *Sic ed. Ven. Naug. Manut. Beck. Plerique* huiusmodi.

2) *Vulgo* atque ex. *Sed* atque *melius abest cod. Franc.*

3) *Ita rectius cod. Fabr. auctoritate Lambin. haec verba ordinavit. Vulgo* difficillima loca ad portandum.

4) *Vulg.* et ita multi. *Bene autem Manutius* sed ita multi, *quo significatur, multos fortasse fecisse, hac tamen cum exceptione, ut innocentissimi, quos meminerit aut viderit, non fecerint.*

LXXXIII. Quaero nunc a te, Hortensi, cum utris tandem istius factum collaturus es? cum iis, credo, qui benignitate adducti, per beneficium et gratiam civitatibus concesserunt, ut nummos pro frumento darent. Ita credo,[1] petiisse ab isto aratores, ut, quum HS ternis tritici modium vendere non possent, pro singulis modiis ternos denarios dare liceret. An, quoniam[2] hoc non audes dicere, illuc confugies, vecturae difficultate adductos, ternos denarios dare maluisse? Cuius vecturae? quo ex loco, in quem locum ne portarent? Philomelione Ephesum? Video, quid inter annonam interesse soleat; video quot dierum via sit; video Philomeliensibus expedire, quanti Ephesi sit frumentum, tantum dare potius in Phrygia, quam Ephesum portare, aut ad emendum frumentum Ephesum pecuniam et legatos mittere. In Sicilia vero quid eiusmodi? Enna mediterranea est maxime. Coge, ut ad aquam tibi, id quod summi iuris est, frumentum Ennenses metiantur: vel Phintiam, vel Halesam, vel Catinam, loca inter se maxime diversa, eodem die, quo iusseris, deportabunt. Tametsi ne vectura quidem opus est. Nam totus quaestus hic, iudices, aestimationis ex annonae natus est varietate. Hoc enim magistratus in provincia assequi potest, ut ibi accipiat, ubi est carissimum. Ideo valet ista ratio aestimationis in Asia; valet in Hispania; valet in his provinciis, in quibus unum pretium frumento esse non solet. In

1) *εἰρωνικῶς, ut saepe alias.*
2) *male post* hoc *e cod. Nann. Grut. Graev. inseruerunt* quum.

Sicilia vero quid cuiusquam intererat, quo loco daret? neque enim portandum erat: et, quo quisque vehere iussus esset, ibi tantidem frumentum emeret, quanti domi vendidisset?

LXXXIV. Quamobrem si quid, Hortensi, docere vis[1] ab isto simile in aestimatione, atque a ceteris, esse factum: doceas oportet, aliquo in loco Siciliae, praetore Verre, ternis denariis tritici medium fuisse. Vide, quam tibi defensionem patefecerim; quam iniquam in socios, quam remotam ab utilitate rei publicae, quam seiunctam a voluntate atque sententia legis. Tu, quum tibi ego frumentum in meis agris, atque in mea civitate, denique quum in iis locis, in quibus es, versaris, rem geris, provinciam administras, paratus sim dare: angulum mihi aliquem eligas provinciae reconditum ac derelictum? iubeas ibi me metiri, quo portare non expediat? ubi emere non possim? Improbum facinus, iudices, non ferendum, nemini lege concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam vindicatum. Tamen ego hoc, quod ferri nego posse, Verri, iudices, concedo et largior. Si ullo in loco eius provinciae frumentum tanti fuit, quanti iste aestimavit, hoc crimen in istum reum valere oportere non arbitror. Verum enimvero quum esset HS binis, aut etiam ternis, quibusvis in locis provinciae duodenos sestertios exegisti. Si mihi tecum neque de annona, ne-

---

1) *Vulgo additur* aliquid, *quod auctore Garatono delevi. Lambinus edidit*: quamobrem si vis Hortensi docere aliquid etc.

que de aestimatione tua potest esse controversia, quid sedes? quid exspectas? quid defendes? Utrum tibi pecuniae conciliatae[1] videntur adversum leges, adversum rem publicam, cum maxima sociorum iniuria: an vero id recte, ordine, e re publica, sine cuiusquam iniuria factum esse defendes? Quum tibi senatus ex aerario pecuniam prompsisset, et singulos tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modiis aratoribus solveres: quid facere debuisti?

LXXXV. Si, quod L. Piso ille Frugi, qui legem de pecuniis repetundis primus tulit, quum emisses, quanti esset, quod superaret pecuniae, retulisses: si, ut ambitiosi homines, aut benigni, quum pluris senatus aestimasset, quam quanti esset annona, ex senatus aestimatione, non ex annonae ratione, solvisses: sin, ut plerique faciunt, in quo etiam erat aliquis quaestus, sed is honestus, atque concessus, frumentum, quoniam vilius erat, ne emisses: sumpsisses id nummorum, quod tibi senatus, cellae nomine, concesserat. Hoc vero quid est? quam habet rationem, non quaero aequitatis, sed ipsius improbitatis atque impudentiae? Neque enim est fere quidquam, quod homines palam facere audeant in magistratu, quamvis improbi, quin eius facti, si non bonam, at aliquam rationem afferre soleant. Hoc quid est? Venit praetor; „Frumentum, inquit, me abs te emere oportet.“ — Optime. — „Modium denario.“ — Benigne, ac liberaliter. Nam ego tribus HS

1) *Lambin.* pecuniae coactae conciliatae.

non possum vendere. — „Mihi frumento non opus est: nummos volo.“ — Nam [1] speraveram, inquit arator, me ad denarios perventurum: sed, si ita necesse est, quanti frumentum sit, considera. — „Video esse binis HS“ — Quid ergo a me tibi nummorum dari potest, quum senatus tibi quaternos HS dederit? — Quid poscat, attendite; et vos, quaeso, simul, iudices, aequitatem praetoris attendite. „Quaternos HS, quos mihi senatus decrevit, et ex aerario dedit, ego habebo, et in cistam transferam ex fisco.“ — Quid postea? — „Quid? pro singulis modiis, quos tibi impero, tu mihi octonos HS dato.“ — Qua ratione? — „Quid quaeris rationem? non tantam rationem res habet, quantam utilitatem atque praedam.“ — Dic, dic, inquit ille, planius. Senatus te voluit mihi nummos dare: me tibi frumentum metiri. Tu eos nummos, quos mihi senatus dari voluit, ipse habebis: a me, cui singulos denarios dari oportuit, binos aufers? et huic praedae ac direptioni, cellae nomen imponis? —

LXXXVI. Haec deerat iniuria, [2] et haec calamitas aratoribus, te praetore, qua reliquis fortunis omnibus everterentur. Nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc iniuriam non modo frumentum omne [3] amittere, sed etiam

1) Nam *hic ponitur, ut saepe, suppressa brevi sententia sed facile intelligenda; i. q. mirum te a me iam nummos poscere.* Nam speraveram, te, ut dixeras, frumentum a me, modium denario emere velle.

2) *Cod. Nann.* hoc deerat iniuriae.

3) *Lambin.* fructum omnem.

omne instrumentum vendere cogeretur? Quo enim se verteret, non habebat. Ex quo fructu nummos, quos tibi daret, inveniret? Decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum voluntas tulerat Apronii: pro alteris decumis, emptoque frumento, aut nihil datum, aut tantum datum, quantum reliqui scriba fecerat, aut ultro etiam (id quod didicistis) ablatum.[1] Cogantur etiam nummi ab aratore? quomodo? quo iure? quo exemplo? Nam, quum fructus diripiebantur aratorum, atque omni lacerabantur iniuria: videbatur id perdere arator, quod aratro ipse quaesisset, in quo elaborasset, quod agri segetesque extulissent. Quibus iniuriis gravissimis tamen illud erat miserum solatium, quod id perdere videbatur, quod alio praetore, eodem ex agro reparare posset. Nummos vero ut det[2] arator, quos non exarat,[3] boves et aratrum ipsum, et omne instrumentum vendat, necesse est. Non enim debetis hoc cogitare: habet idem in nummis; habet idem in urbanis praediis. Nam quum aratori onus aliquod imponitur, non hominis,[4] si quae sunt praeterea facultates, sed arationis ipsius vis ac ratio

---

1) *Nannius maluit:* aut ultro etiam id, quod dedistis, ablatum.

2) *Recte sic Ern. correxit vulgatum* daret.

3) *Ita cod. Nann. quod ut brevius et exquisitius cum Beckio praetuli vulgato* aratro ac manu quaerit *Lambinus utrumque coniunctum edidit*, „ quos non exarat, quos non aratro ac manu quaerit. *Sed verba* aratro ac manu quaerit *ab interprete adiecta sunt.*

4) *Sic cod. Franc.* 1. *Iannoct. quod recte receperunt Naug. Manut. Lamb. Lall. Beck. Vulgo* non omnes.

consideranda est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit ac debeat. Quamquam illi quoque sunt homines ab isto omni ratione exinaniti ac perditi: tamen hoc vobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in re publica fungi ac sustinere velitis. Imponitis decumas: patiuntur; alteras: temporibus vestris serviendum putant; dent emptum praeterea: dabunt, si voletis. Haec quam sint gravia, et quid, his rebus detractis, possit ad dominos puri ac reliqui pervenire, credo vos ex vestris rebus rusticis coniectura assequi posse. Addite nunc eodem istius edicta, instituta, iniurias; addite Apronii Veneriorumque servorum, in agro decumano regna ac rapinas. Quamquam haec omitto: de cella loquor. Placetne vobis, in cellam magistratibus nostris frumentum Siculos gratis dare? quid hoc indignius? quid iniquius? Atqui hoc scitote, aratoribus, hoc praetore, optandum ac petendum fuisse.

LXXXVII. Sositheus [1] est Entellinus, homo cumprimis prudens, et domi nobilis: cuius verba audistis; qui ad hoc iudicium legatus publice cum Artemone et Menisco, primariis viris, missus est. Is quum in senatu Entellino multa mecum de istius iniuriis ageret, hoc dixit: si hoc de cella atque hac aestimatione concederetur, velle Siculos senatui polliceri frumentum in cellam gratis, ne posthac tantas pecunias magistratibus nostris decer-

1) *Ita scripsit nomen hoc Lambinus. Vulgo* Sositenus, *cuius insolentia iure eum offendit.*

cerneremus. Perspicere vos certo scio, Siculis quantopere hoc expediat, non ad aequitatem conditionis, sed ad minima malorum eligenda. Nam, qui mille modium Verri suae partis [1] in cellam gratis dedisset, duo millia nummum, aut summum tria dedisset: idem nunc pro eodem numero frumenti HS VIII millia dare coactus est. Hoc arator assequi per triennium, certe fructu suo, [2] non potuit: vendiderit instrumentum necesse est. Quod si hoc munus et hoc vectigal aratio tolerare, hoc est, Sicilia ferre ac pati [3] potest: populo Romano ferat potius, quam nostris magistratibus. Magna est pecunia; magnum praeclarumque vectigal. Si modo id salva provincia, si sine iniuria sociorum percipere possitis: nihil detraho. Magistratibus tantundem detur in cellam, quantum semper datum est. Quod praeterea Verres imperat, id, si facere non possunt, recusent. Si possunt, populi Romani potius hoc sit vectigal, quam praeda praetoris. Deinde cur in uno genere solo frumenti ista aestimatio constituitur? Si est aequa et ferenda: debet populo Romano Sicilia decumas; det pro singulis tritici modiis ternos denarios; [5] sibi habeat frumentum. Data

---

1) pro sua parte *Lambin.*

2) *edd. vett.* certo fructu suo.

3) *fortasse verba* hoc est Sicilia ferre ac pati *e glossemate in contextum venerunt.*

4) *Cod. Lambini :* populus Romanus ferat potius quam nostri magistratus.

5) *Cod. Nann. et Fabr. item ed. Graev.* ternos X. (scil. nota denarii)

tibi pecunia est, Verres; una, qua frumentum tibi emeres in cellam; altera, qua frumentum emeres a civitatibus, quod Romam mitteres. Tibi datam pecuniam domi retines, et praeterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers. Fac idem in eo frumento, quod ad populum Romanum pertinet; exige eadem aestimatione pecuniam a civitatibus, et refer, quam accepisti. Tum refertius erit aerarium populi Romani, quam umquam fuit. „At enim istam rem in publico frumento Sicilia non ferret; hanc rem in meo frumento tulit.“ Proinde[1] quasi aut aequior sit ista aestimatio in tuo, quam in populi Romani commodo: aut ea res, quam ego dico, et ea, quam tu fecisti, inter se genere iniuriae, non magnitudine pecuniae differat. Verum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt, ut omnia remittantur, ut omnibus iniuriis et calamitatibus, quas te praetore tulerunt, in posterum liberentur; istam se cellam atque istam aestimationem negant ullo modo[2] ferre posse.

LXXXVIII. Multa Sophocles Agrigentinus apud Cn. Pompeium consulem nuper, homo disertissimus, et omni doctrina et virtute ornatissimus, pro tota Sicilia de aratorum miseriis graviter ac copiose dixisse ac deplorasse dicitur. Ex quibus hoc, iis, qui aderant, (nam magno conventu acta res est,) indignis-

1) perinde *aliquot edd. vett. Lall. et al.*

2) *Sic Ald. Manut. Ern. Vulgo* istam se cellam — negant se ullo modo.

simum videbatur: qua in re senatus optime ac benignissime cum aratoribus egisset, large liberaliterque aestimasset, in ea re praedari praetorem, bonis everti aratores; et id non modo fieri, sed ita fieri, quasi liceat, concessumque sit.

LXXXIX. Quid ad haec Hortensius? falsum esse crimen? Hoc numquam dicet. Non magnam hac ratione pecuniam captam? Ne id quidem dicet.[1] Non iniuriam factam Siculis, atque aratoribus? Qui poterit dicere? Quid igitur dicet? Fecisse alios. Quid est hoc? Utrum crimini defensio, an comitatus exsilio quaeritur? Tu in hac re publica, atque in hac hominum libidine, et (ut adhuc habuit se status iudiciorum) etiam licentia, non ex iure, non ex aequitate, non ex lege, non ex eo, quod oportuerit, non ex eo, quod licuerit, sed ex eo, quod aliquis fecerit, id, quod reprehenditur, recte factum esse defendes? Fecerunt alii[2] alia quam multa: cur in hoc uno crimine isto genere defensionis uteris? Sunt quaedam omnino in te singularia, quae in nullum alium hominem dici, neque convenire possint: quaedam tibi cum multis communia. Ergo, ut omittam tuos peculatus, ut ob ius dicundum pecunias acceptas, ut eiusmodi cetera, quae forsitan alii quoque etiam fecerint: illud, in

---

1) *Sic edd. vett. Gruterus reposuit* dicit, *temere secutis aliis, ipsoque Ernestio. Futurum recte restituerunt Lall. Beck.*

2) *Ita cod. Nann. optime. Olim edebatur* fecerunt aliqui. *Lambinus* fecerunt alii. Quid? alia quam multa.

quo te gravissime accusavi, quod ob iudicandam rem pecuniam accepisses, eadem ista ratione defendes, fecisse alios? Ut ego assentiar orationi, defensionem tamen non probabo. Potius enim, te damnato, ceteris angustior locus improbitatis defendendae relinquatur, [1] quam, te absoluto, alii, quod audacissime fecerunt, recte fecisse existimentur. Lugent omnes provinciae; queruntur omnes liberi populi; regna denique iam omnia de nostris cupiditatibus et iniuriis expostulant; locus intra oceanum iam nullus est, neque tam longinquus, neque tam reconditus, quo non, per haec tempora, nostrorum hominum libido iniquitasque pervaserit. Sustinere iam populus Romanus omnium nationum non vim, non arma, non bellum, sed luctum, lacrymas, querimonias non potest. In eiusmodi re ac moribus; si is, qui erit adductus in iudicium, cum manifestis in flagitiis tenebitur, alios eadem fecisse dicet: illi exempla non deerunt; rei publicae salus deerit, si improborum exemplis improbi iudicio ac periculo liberabuntur. Placent vobis hominum mores? placet ita geri magistratus, ut geruntur? placet socios sic tractari, quod restat, ut per haec tempora tractatos videtis? Cur haec a me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea consurgitis atque disceditis? Vultis autem istorum audacias ac libidines aliqua ex parte resecare? Desinite dubi-

1) *Vulgo* relinquetur. *Concinnius* relinquatur (*Hotomanno placuit, idque Graev. recepit e cod. Franc.*,

tare, utrum sit utilius, propter multos improbos uni parcere, an unius improbi supplicio multorum improbitatem coërcere.

XC. Tametsi quae ista sunt exempla multorum? Nam quum in causa tanta, quum in crimine maximo dici a defensore coeptum est, factitatum esse aliquid: exspectant ii, qui audiunt, exempla ex vetere memoria et monumentis ac literis, plena dignitatis, plena antiquitatis. Haec enim [1] plurimum solent et auctoritatis habere ad probandum, et iucunditatis ad audiendum. Africanos mihi, et Catones, et Laelios commemorabis? et eos fecisse idem dices? quamvis res mihi non placeat: tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. An, quum eos non poteris proferre, [2] proferes hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scaevolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes provincias habuerunt, et frumentum cellae nomine imperaverunt. Magna est hominum auctoritas, et tanta, ut etiam delicti suspicionem tegere possit. Non habes, ne ex his quidem hominibus, qui nuper fuerunt, ullum auctorem istius aestimationis. Quo me igitur, aut ad quae exempla revocas? Ab illis hominibus, qui tum versati sunt in re publica, quum et optimi mores erant, et hominum existimatio

---

1) enim *olim omissum e cod. Nann. primus restituit Graevius.*

2) proferre *e cod. Nann. Graev. Lall. Beck. aliique addiderunt.*

gravis habebatur, et iudicia severa fiebant, ad hanc hominum licentiam et libidinem me abducis? et in quos aliquid exempli populus Romanus statui putat oportere, ab iis tu defensionis exempla quaeris? Non fugio ne hos quidem mores, dummodo ex his ea, quae probat populus Romanus exempla, non ea, quae condemnat, sequamur. Non circumspiciam, non quaeram foris, quum habeas iudices, principes civitatis, P. Servilium, Q. Catulum: qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, ut in illo antiquorum et clarissimorum hominum, de quibus antea dixi, numero reponantur. Exempla quaerimus, et ea non antiqua. Modo uterque horum exercitum habuit. Quaere, Hortensi, quoniam te recentia exempla delectant, quid fecerint. Itane vero? Q. Catulus frumento est usus, pecuniam non coëgit. P. Servilius quinquennium exercitui quum praeesset, et ista ratione innumerabilem pecuniam facere posset, non statuit sibi quidquam licere, quod non patrem suum, non avum Q. Metellum facere vidisset. C. Verres reperietur, qui, quod expediat, id licere dicat? quod nemo, nisi improbus, fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat?

XCI. At in Sicilia factitatum est. Quae est ista conditio Siciliae? cur, quae optimo iure, propter vetustatem, fidelitatem, propinquitatem esse debet, huic praecipua [1] lex inferatur

---

1) *Nihil* opus *ex Hotomanni coniectura rescribere* praecipue.

iuriae definitur? Sed in ista ipsa Sicilia, non quaeram exemplum foris: hoc ipso ex consilio utar exemplis. C. Marcelle, te appello. Siciliae provinciae, quum esses pro consule, praefuisti. Num quae in tuo imperio [1] pecuniae, cellae nomine, coactae sunt? Neque ego hoc in tua laude pono. Alia sunt tua facta, atque consilia, summa laude digna; quibus illam tu provinciam afflictam et perditam erexisti atque recreasti. Nam hoc de cella ne Lepidus quidem fecerat, cui tu successisti. Quae sunt tibi igitur exempla in Sicilia cellae, si hoc crimen non modo Marcelli facto, sed ne Lepidi quidem potes defendere? An me ad M. Antonii aestimationem frumenti, exactionemque pecuniae revocaturus es? „Ita, inquit, ad M. Antonii." Hoc enim mihi significasse et annuisse visus est. Ex omnibusne igitur populi Romani praetoribus, consulibus, [2] imperatoribus, M. Antonium delegisti, et eius unum improbissimum factum, quod imitarere? Et hic utrum mihi difficile est dicere, an his existimare, ita se in illo infinito imperio M. Antonium gessisse, ut multo isti perniciosius sit dicere, se in re improbissima voluisse Antonium imitari, quam defendere, si possit, nihil in vita se M. Antonii simile fecisse. [3] Ho-

---

1) *in Franc. 1,* quae tuo imperio, *idque probat Graev.*

2) proconsulibus *e cod. Nann. ediderunt Car. Steph. Grut. Graev.*

3) *Sensus est: Fatetur Verres se unum Antonii improbissimum factum imitatum esse. Hoc ei ad damnationem perniciosius est, quam si hoc dicat et de-*

mines in iudiciis ad crimen defendendum, non, quid fecerit quispiam, proferre solent, sed quid probarit.[1] Antonium, quum multa contra sociorum salutem, multa contra utilitatem provinciarum et faceret et cogitaret, in mediis eius iniuriis et cupiditatibus mors oppressit. Tu mihi, quasi eius omnia facta atque consilia senatus populusque Romanus[2] comprobarint, ita M. Antonii exemplo istius audaciam defendis.

XCII. At idem fecit Sacerdos. Hominem innocentem et summa prudentia praeditum nominas: sed tum idem fecisse erit existimandus, si eodem consilio fecerit. Nam genus aestimationis ipsum a me numquam est reprehensum: sed eius aequitas aratorum commodo et voluntate perpenditur. Non potest reprehendi ulla aestimatio, quae aratori non modo incommoda non est, sed etiam grata est. Sacerdos, ut in provinciam venit, frumentum in cellam imperavit. Quum esset, ante no-

---

fendat, se nihil in vita M. Antonii simile fecisse, qua in defensione quia Antonii multo plura mala et improba facta fuerunt, quam bona et iusta, sane haberet, quo se magis iudicibus probaret. Ceterum rescripsi oppositionis causa, quam defendere, si possit. *Vulgo e cod. Nann. edebatur* quam si defendere possit. *Olim* quam se defendere posset. *Lambinus coniiciebat legendum esse:* ut multo perniciosius sit isti dicere, se in re improbissima voluisse Antonium imitari, quam facilius defendere nihil etc.

1) *i. e quid senatui et populo Romano probarit.*

2) *expunxi voc.* iudices *h. l. inepte additum et iam ab Ern. uncis inclusum.*

vum,[1] tritici modius denariis quinque; petiverunt ab eo civitates, ut aestimaret. Remissior aliquanto eius fuit aestimatio, quam annonae. Nam aestimavit denariis III. Vides, eandem aestimationem, propter temporis dissimilitudinem, in illo laudis causam habere, in te, criminis; in illo, beneficii, in te, iniuriae? Eodem tempore Antonius III denariis aestimavit, post messem, summa in vilitate, quum aratores frumentum dare gratis malebant. Et aiebat, se tantidem aestimasse, quanti Sacerdotem; neque mentiebatur; sed eadem ista aestimatione, alter sublevarat aratores, alter everterat. Quod nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset, et annona, non ex numero, neque ex summa, consideranda: numquam tam grati hi sesquimodii, Q. Hortensi, fuissent, quos tu quum ad mensurae tam exiguam rationem populo Romano in capita descripsisses, gratissimum omnibus fecisti. Caritas enim annonae faciebat, ut istuc, quod re parvum videbatur, tempore magnum videretur. Idem istuc si in vilitate populo Romano largiri voluisses; derisum tuum beneficium esset atque contemptum.

XCIII. Noli igitur dicere, istum idem fecisse, quod Sacerdotem: quoniam non eodem tempore[2] neque simili fecit annona. Dicito

---

1) *Recte subintelligendum vidit Fr. Fabricius* frumentum, *i. e. ante novam messem.*

2) *Sic edd. Lamb. et Ern. recte pro vulg.* non eo tempore.

potius, quoniam habes auctorem idoneum, quod Antonius uno adventu, et vix menstruis cibariis fecerit, id istum per triennium fecisse: et istius innocentiam M. Antonii facto atque auctoritate defendito. Nam de Sex. quidem Peducaeo, fortissimo atque innocentissimo viro, quid dicetis?[1] de quo quis unquam arator questus est? aut quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium diligentissimamque praeturam illius hominis existimavit? Biennium provinciam obtinuit, quum alter annus in vilitate, alter in summa caritate fuerit. Num aut in vilitate nummum arator quisquam dedit, aut in caritate de aestimatione frumenti questus est? At uberiora cibaria facta sunt caritate.[2] Credo: neque id est novum, neque reprehendendum. Modo C. Sentium vidimus, hominem vetere illa ac singulari innocentia praeditum, propter caritatem frumenti, quae fuerat in Macedonia, permagnam ex cibariis pecuniam deportare.[3] Quamobrem non ego invideo tuis commodis, si qua ad te lege venerunt; iniuriam queror, improbitatem coarguo; avaritiam in crimen et in iudicium voco.

---

1) *Ita cod. Nann. Olim erat* dicitis.

2) *h. e. frumentum in cellam, quum caritas esset annonae, cuius partem vendere poterat praetor, uberiorem efficiebat pecuniae proventum; quam in vilitate. Eam igitur pecuniam ex cibariis redactam lucratum esse praetorem, nec novum, nec reprehendendum esse dicit.*

3) *Ita cod. Nann. et Ven. Olim edebatur* reportare.

XCIV. Quod si suspiciones iniicere voletis, ad plures homines et ad plures provincias crimen hoc pertinere: non ego istam defensionem vestram pertimescam, sed me omnium provinciarum defensorem [1] profitebor. Etenim hoc dico, et magna voce dico: Ubicunque hoc factum est, improbe factum est. Quicumque hoc fecit, supplicio dignus est. Nam per deos immortales! videte, iudices, et prospicite animis, quid futurum sit. Multi magnas pecunias ab invitis civitatibus atque ab invitis aratoribus ista ratione, cellae nomine, coëgerunt: (omnino ego neminem video, praeter istum; sed do hoc vobis, et concedo, esse multos:) in hoc homine rem adductam in iudicium videtis, quid facere potestis? Utrum, quum iudices sitis de pecunia capta, conciliata, [2] tantam pecuniam captam negligere: an, quum lex sociorum causa rogata sit, sociorum querimonias non audire? Verum hoc quoque vobis remitto, negligite praeterita, si vultis: sed ne reliquas spes turbetis, atque omnes provincias evertatis; id providete, ne avari-

---

1) *Vulgo* defensorem esse profitebor. *Assentior Ernestio esse hic inculcatum ac delendum esse. Aliud enim est* se defensorem profiteri; *(sich zum Vertheidiger aufwerfen,) aliud* profiteri se esse defensorem. *Illud, non hoc huius loci sententia requirit.*

2) *non opus est. quod Schellerus Obss. p. 63. putabat, voc.* conciliata *delere. Nam etiam Verr. II. 58. componuntur* conciliarit et ceperit; *et, quod h. l. sine copula ponuntur* capta, conciliata, *non magis est insolens in formula iudiciorum sollemni, quam quum dicitur de* vi, armatis hominibus.

tiae, quae antehac occultis itineribus atque angustis[1] uti solebat, auctoritate vestra viam patefaciatis illustrem atque latam. Nam si hoc probatis, et si licere pecunias isto nomine capi,[2] iudicatis: certe hoc, quod adhuc nemo, nisi improbissimus, fecit, posthac nemo, nisi stultissimus, non faciet. Improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt: stulti, qui, quod licere iudicatum est, praetermittunt. Deinde, iudices, videte, quam infinitam sitis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarum daturi. Si ternos denarios qui coëgit, erit absolutus: quaternos, quinos, denos denique, aut vicenos coget alius. Quae erit reprehensio? in quo primum iniuriae gradu resistere incipiet severitas iudicis? quotus erit iste denarius, qui non sit ferendus, et in quo primum aestimationis iniquitas atque improbitas reprehendatur? Non enim a vobis summa, sed genus aestimationis erit comprobatum, neque hoc potestis iudicare, ternis denariis aestimare licere, denis non licere. Ubi enim semel ab annonae ratione, et ab aratorum voluntate res ad praetoris libidinem translata est: non est iam in lege atque in officio, sed in voluntate hominum atque avaritia[3] positus modus aestimandi.

---

1) *Sic edd. e coniectura Hotomanni. In Mss.* angustiis.

2) *Verba* pecunias isto nomine capi *glossam sapere videntur Wyttenbachio Bibl crit.* 1. 2. p. 16. *Me quidem haud offendunt, modo absit superfluum* hoc, *ante* licere, *quod expunxi.*

3) *Ita cod. Nann. Olim edebatur* audacia.

XCV. Quapropter si vos semel in iudicando finem aequitatis et legis transieritis: scitote, vos nullum ceteris in aestimando finem improbitatis et avaritiae reliquisse. Videte igitur, quam multa simul a vobis postulentur. Absolvite eum, qui se fateatur maximas pecunias cum summa sociorum iniuria cepisse. Non est satis. Sunt alii quoque complures,[1] qui idem fecerint. Absolvite etiam illos, si qui sunt: ut uno iudicio quam plurimos improbos liberetis. Ne id quidem satis est. Facite, ut ceteris posthac idem liceat. Licebit. At hoc parum est. Permittite, ut liceat, quanti quisque velit, tanti aestimet. Aestimabit. Videtis iam profecto, iudices, hac aestimatione a vobis comprobata, neque modum posthac avaritiae cuiusquam, neque poenam improbitatis futuram. Quas ob res, quid agis, Hortensi? Consul es designatus; provinciam sortitus es;[2] de aestimatione quum dices frumenti, sic te audiemus, quasi id, quod ab isto recte factum esse defendes, te facturum profiteare, et quasi, quod isti licitum esse dices, vehementer cupias tibi licere. Atqui, si id licebit, nihil est, quod putetis quemquam posthac commissurum, ut de pecuniis repetundis condemnari possit. Quantam enim quisque concupierit

---

1) plures *ed. Grut. al.* complures *Ven. Manut. Lambin. Beck.*

2) *Aut Augustin. malebat* sortiturus es. *Provinciae consulares lege Sempronia futuris consulibus ante comitia consularia a Senatu decernebantur, poterant igitur consules designati inter se provincias sortiri, etsi id plerumque factum, postquam consulatum adierant.*

pecuniam, tantam licebit, per cellae nomen, aestimationis magnitudine consequatur.

XCVI. At enim est quiddam, quod, etiamsi palam in defendendo non dicit Hortensius, tamen ita dicit, ut vos id suspicari et cogitare possitis: pertinere hoc ad commodum senatorium; pertinere ad utilitatem eorum, qui iudicent, qui in provinciis cum potestate, aut cum legatione se futuros aliquando arbitrentur. Praeclaros vero existimas iudices nos habere, quos alienis peccatis concessuros putes, quo facilius ipsos peccare liceat. Ergo id volumus populum Romanum, id provincias, id socios nationesque exteras existimare, si senatores iudicent, hoc certe unum genus infinitae pecuniae per summam iniuriam cogendae nullo modo posse reprehendi? Quod si ita est, quid possumus contra illum praetorem dicere, qui quotidie templum tenet,[1] qui rem publicam sistere[2] negat posse, ni ad equestrem ordinem iudicia referantur? Quod si ille hoc unum agitare coeperit, esse aliquod genus cogendae pecuniae, senatorum commune, et iam prope concessum ordini, quo genere ab sociis maxima pecunia per summam iniuriam auferatur:[3] ne-

---

1) *M. Aurelium Cottam significat, qui quotidie h. e. saepe pro rostris conciones habebat, quibus populo persuadere studebat, ut iudicia ad equestrem ordinem ab senatu transferrentur.*

2) subsistere *C. Steph. Lamb. Gruter. e cod. Nann.*

3) averratur *C. Steph. Grut. Graev. e cod. Nann. Grutero magis placebat* avertatur.

que ullo modo senatoriis iudiciis reprehendi posse, idque, dum equester ordo iudicaret, numquam esse commissum: quis obsistet?[1] quis erit tam cupidus vestrum, tam fautor ordinis, qui de transferendis iudiciis possit recusare?

XCVII. Atque utinam posset[2] aliqua ratione hoc crimen, quamvis falsa, modo humana atque usitata defendere! minore periculo vestro, minore periculo provinciarum omnium, iudicaretis. Negaret hac[3] aestimatione se usum? vos id credidisse homini, non factum comprobasse videremini. Nullo modo negare potest; urgetur a tota Sicilia; nemo est ex tanto numero aratorum, a quo pecunia cellae nomine non sit exacta. Vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere: per quaestores rem frumentariam esse administratam. Ne id quidem ei licet dicere: propterea quod ipsius literae recitantur, ad civitates de ternis denariis missae. Quae est igitur defensio? Feci, quod arguis; coëgi pecunias maximas cellae nomine; sed hoc mihi licuit; vobis, si prospicitis, licebit. Periculosum provinciis, genus iniuriae confirmari iudicio; perniciosum nostro ordini, populum Romanum existimare, non posse eos homines, qui ipsi legibus teneantur, leges in iudi-

1) obstet *C. Steph. Graev. al. e cod. Nann.*

2) *Excidisse videtur* iste.

3) *Sic Lambin. e Mss. ut videtur. Vulgo* negaret hic.

cando religiose defendere. Atque isto praetore, iudices, non solum aestimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem. Neque enim id, quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperavit. Summam faciam vobis ex publicis literis et testimoniis civitatum, frumenti in cellam imperati. Reperietis quinquies tanto, iudices, amplius istum, quam quantum ei in cellam sumere licitum sit, [1] civitatibus imperasse. Quid ad hanc impudentiam addi potest, si et aestimavit tanti, ut homines ferre non possent, et tanto plus, quam erat ei concessum legibus, imperavit?

XCVIII. Quapropter, cognita tota re frumentaria, iudices, iam facillime perspicere potestis, amissam esse populo Romano Siciliam, fructuosissimam atque opportunissimam provinciam, nisi eam vos istius damnatione recuperatis. Quid est enim Sicilia, si ei agri cultionem sustuleris, et si aratorum numerum ac nomen exstinxeris? Quid enim potest esse in calamitate residui, quod non ad miseros aratores, isto praetore, per summam iniuriam ignominiamque pervenerit? quibus, quum decumas dare deberent, vix ipsis [2] decumae relictae sunt; quum pecunia deberetur, soluta non est; quum optima aestimatione senatus frumentum eos in cellam dare voluisset, etiam instru-

1) *Ern. malebat:* licitum esset.

2) *non opus est quod Lambinus volebat corrigere* vix ipsae.

instrumenta agrorum vendere coacti sunt. Dixi iam antea, iudices, ut has omnes iniurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis et iucunditate quadam, quam fructu atque emolumento teneri. Etenim ad incertum casum et eventum certus quotannis labor et certus sumptus impenditur. Annona porro pretium, nisi in calamitate fructuum, non habet. Si autem ubertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur vilitas in vendendis; ut aut male vendendum intelligas, si bene[1] processit; aut male perceptos fructus, si recte licet vendere. Totae autem res rusticae eiusmodi sunt, ut eas non ratio, neque labor, sed res incertissimae, venti tempestatesque moderentur. Hinc quum unae decumae lege et conditione[2] trahantur; alterae novis institutis propter annonae rationem imperentur; ematur praeterea frumentum quotannis publice; postremo etiam in cellam magistratibus et legatis imperetur; quid aut quantum praeterea est, quod aut liberum possit habere ille arator ac dominus in potestate suorum fructuum, aut in ipsis fructibus solutum? Quod si haec feruntur omnia; si vobis potius ac populo Romano, quam sibi et suis commodis, opera, sumptu, labore deserviunt: etiamne haec nova debent edicta et imperia praetorum, et Apronii dominationem, et Veneriorum servorum furta rapinasque perferre? etiamne fru-

1) *Ita Beck'us e Franc. 1. ed. Ven. rescripsit. Vulgo omittitur* bene.

2) *Graev. e cod. Nanr.* consuetudine.

mentum pro empto gratis dare? etiamne in cellam quum cupiant gratis dare ultro, pecuniam grandem dare? etiamne haec tot detrimenta atque damna cum maximis iniuriis contumeliisque perferre? Itaque haec, iudices, quae pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt. Arationes tota Sicilia desertas atque a dominis relictas esse cognoscitis; neque quidquam aliud agitur hoc iudicio, nisi ut antiquissimi socii fidelissimique, Siculi, coloni populi Romani atque aratores, vestra severitate et diligentia, me duce atque auctore, in agros atque in aedes suas revertantur.

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. VERREM

LIBER QUARTUS

DE

SIGNIS.

ACTIONIS SECUNDAE
IN
C. VERREM
LIBER QUARTUS.

SUMMARIUM.

In quarto accusationis libro Cicero Verris furta in signis et reliquis ornamentis Siciliae persequitur. Ac statim, ut iudices genus ipsum cognoscant, negat in Sicilia ullum argenteum vas, ullum Corinthium aut Deliacum fuisse, ullam gemmam, aut margaritam, quidquam ex auro aut ebore factum, signum ullum aeneum, marmoreum, eburneum, ullam picturam neque in tabula neque in textili fuisse, quin conquisierit, inspexerit, quod placitum sit, abstulerit c. 1.

Messanae (etsi civitatem Mamertinorum praecipue diligere videbatur, hi etiam miserant qui eum laudarent) tamen C. Heio quatuor signa abstulit pulcherrima, summo artificio summa nobilitate c. 2. 3. mentitus se ista, ut multa alia emisse, (etsi ne licebat quidem per leges iis qui cum potestate aut legatione in provinciam essent profecti mancipium emere, nisi in locum demortui) c. 5—8. Itaque hoc ipso argumento, aliisque ostendit Mamertinorum laudationem Verris nihil

valere, praesertim quum parum auctoritatis apud S. P. Q. R. habere debeant, quippe qui Cicerone, senatore populi Romani publice haud invitato, ordini senatorio debitum honorem detraxerint, praeterea populum Romanum ea re offenderint, quod crucem illam, cui Verres civem Romanum affixerat, nondum revellerint c. 9 — 11.

Praeterea Heio Verres peripetasmata Attalica rogatu suo ad eum missa haud reddidit; Philarcho Centuripino, Aristo Panormitano, Cratippo Tyndaritano phaleras pulcherrimas abstulit c. 12.

In hisce furtis opera usum esse ostenditur fratrum Tlepoleni et Hieronis, qui omnia eiusmodi signa et ornamenta investigarent, idque exemplo Pamphili Lilybaetani confirmatur; c. 13. 14. neque enim ipsum his in rebus aliquem sensum habere; etsi studiosus sit huius existimationis, ut putetur in iis intelligens esse c. 15.

Lilybaei Diocli Popillio omnia abaci vasa c. 16. M. Caelio, equiti Romano vasa argentea, Cacurio supellectilem omnem, Q. Lutatio Diodoro mensam vitream, Apollonio Drepanitano omne argentum optime factum, Lysoni Apollinis signum, pupillo Hegio scaphia cum emblematis eripuit c. 17.

Tum narrantur iniuriae Diodoro Melitensi propterea factae, quod ille pocula duo Thericlea Mentoris manu facta Verris cupiditati subtraxerat c. 18. 19. Cn. Calidio equiti Romano argenteos equuleos, L. Papirio thuribuli emblema abstulit, aliaque eiusmodi furta commisit c. 20. 21. Catinensibus, Centuripinis, Agyrinensibus, Haluntinis omne argentum caelatum, et omnia vasa Corinthia eripuit, praeterea plurimam vestram stragulam, lectos auratos, candelabra aenea sibi confici iussit c. 22 — 26.

Sequitur nefarium facinus, quo Antiochum, Antiochi regis Syriae filium, per Siciliam iter facientem vasis compluribus aureis et gemmeis, inprimis candelabro pulcherrimo e gemmis clarissimis opere mirabili perfecto, spoliavit c. 27—31.

Tum narrantur quae Segestanis c. 32—38. Tyndaritanis c. 39—42. Agrigentinis c. 43. seq. Enguinis c. 44. Catinensibus c. 45 Melitensibus c. 46. 47. Ennensibus c. 48—51. Syracusanis c. 52—59. abstulerit. Quibus in furtis significat acerbiorem fuisse civitatibus falsam istam et simulatam emptionem, quam si omnia aut eripuisset palam, aut clam surripuisset c. 60.

In extrema oratione narratur Syracusanos, etsi clientes et amici Verris habiti sint, honorifice Ciceronem accusatorem eius excepisse, laudationem Verri decretam, et Verrea, festum a Verre Marcelleorum loco institutum, sustulisse c. 67.

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. VERREM

LIBER QUARTUS

DE

SIGNIS.

I.

Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; ut amici eius, morbum et insaniam; ut Siculi, latrocinium. Ego, quo nomine appellem, nescio. Rem vobis proponam: vos eam suo, non nominis pondere [1] penditote. Genus ipsum prius cognoscite, iudices; deinde fortasse non magnopere quaeretis, quo nomine appellandum pu-

1) *Sic corr. Turnebus Adv. XXV. 5. idque est in cod. Cuiac. Hittorp. aliis. In quibusdam codd. ut Pall. Grut.* suo nominis pondere.

tetis. Nego in Sicilia tota, tam locupleti, tam vetere provincia, tot oppidis, tot familiis tam copiosis, ullum argenteum vas, ullum Corinthium aut Deliacum fuisse, ullam gemmam, aut margaritam, quidquam ex auro aut ebore factum, signum ullum aeneum, marmoreum, eburneum; nego ullam picturam neque in tabula, neque in textili[1] fuisse, quin conquisierit, inspexerit; quod placitum sit, abstulerit. Magnum videor dicere: attendite etiam, quemadmodum dicam. Non enim verbi, neque criminis augendi causa complector omnia. Quum dico, nihil istum eiusmodi rerum in tota provincia reliquisse, Latine me, scitote, non accusatorie loqui. Etiam planius: nihil in aedibus cuiusquam, ne in oppidis quidem; nihil in locis communibus, ne in fanis quidem; nihil apud Siculum, nihil apud civem Romanum; denique nihil istum, quod ad oculos animumque acciderit, neque privati, neque publici, neque profani, neque sacri, tota in Sicilia reliquisse.

II. Unde igitur potius incipiam, quam ab ea civitate, quae tibi una in amore atque in deliciis fuit? aut ex quo potius numero, quam ex ipsis laudatoribus tuis? Facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur, quum apud tuos Mamertinos inveniare improbissima ratione esse praedatus. C. Heius est Mamertinus (omnes hoc mihi facile concedent, qui

1) *Vulgo* neque textili. *Olim edebatur* neque in tabulis, neque textilem.

Messanam accesserunt,) omnibus rebus in illa civitate ornatissimus. Huius domus est vel optima Messanae, notissima quidem certe, et nostris hominibus apertissima, maximeque hospitalis. Ea domus ante adventum istius sic ornata fuit, ut urbi quoque esset ornamento. Nam ipsa Messana, quae situ,[1] moenibus, portuque ornata sit, ab his rebus, quibus iste delectatur, sane vacua atque nuda est. Erat apud Heium sacrarium magna cum dignitate in aedibus, a maioribus traditum, perantiquum: in quo signa pulcherrima quatuor, summo artificio, summa nobilitate: quae non modo istum hominem, ingeniosum atque intelligentem, verum etiam quemvis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent: unum Cupidinis, marmoreum, Praxitelis; nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificum nomina; idem, opinor, artifex eiusdemmodi Cupidinem fecit illum, qui est Thespiis, propter quem Thespiae visuntur. Nam alia visendi causa nulla est. Itaque ille L. Mummius, quum Thespiadas, quae ad aedem Felicitatis sunt, ceteraque profana ex illo oppido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit.

III. Verum, ut ad illud sacrarium redeam, signum erat hoc, quod dico, Cupidinis e marmore: ex altera parte Hercules, egregie factus[2] ex aere. Is dicebatur esse Myronis,

---

1) *Ern. sine causa idonea scribi volebat* quum situ *vel* quamvis situ.

2) *Ante Graevium edebatur* factus est. *Rectius est omittitur in codd. Franc. Guelf.*

ut opinor; et certe. Item ante hosce deos erant arulae,[1] quae cuivis sacrarii religionem significare possent. Erant aenea praeterea duo signa, non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu, quae manibus sublatis sacra quaedam, more Atheniensium virginum, reposita in capitibus sustinebant. Canephorae[2] ipsae vocabantur. Sed earum artificem, quem? quemnam?[3] recte admones, Polycletum esse dicebant. Messanam ut quisque nostrum venerat, haec visere solebat; omnibus haec ad visendum patebant quotidie; domus erat non domino magis ornamento, quam civitati. C. Claudius, cuius aedilitatem magnificentissimam scimus fuisse, usus est hoc Cupidine tamdiu, dum forum diis immortalibus populoque Romano habuit ornatum: et, quum esset hospes Heiorum, Mamertini autem populi patronus, ut illis benignis usus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit ad reportandum. Nuper homines nobiles eiusmodi, iudices, et quid dico nuper? immo vero modo, ac plane paullo ante vidimus: qui forum, ac basilicas, non spoliis provinciarum, sed ornamentis amicorum, commodis hospitum, non furtis nocentium, ornarent; qui tamen signa atque ornamenta sua cuique reddebant; non ablata ex urbibus so-

---

1) *Sic Lamb. e Mss. quem sequentes editores imitati sunt. Olim edebatur* tabulae.

2) *Hanc scripturam tuentur codd. Lamb. Grut. Graev. Alii* Canephoroi, s. Canephori.

3) *Ita codd. Cuiac. Quintil. IX. 2, 45. Iul. Rufinian c. 9. (pag. 203. ed. Ruhnk.) Vulgo olim in edd. omissum* quem?

ciorum, quatridui causa,[1] per simulationem aedilitatis, domum deinde, atque ad suas villas auferebant. Haec omnia, quae dixi, signa, iudices, ab Heio de sacrario Verres abstulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud ullum tamen,[2] praeter unum pervetus ligneum, Bonam Fortunam, ut opinor. Eam iste habere domi suae noluit.

IV. Pro deum hominumque fidem! quid hoc est? quae est haec causa? quae haec impudentia est? Ista[3] quae dico signa, antequam abs te sublata sunt, Messanam cum imperio nemo venit, quin viderit. Tot praetores, tot consules in Sicilia, tum in pace, tum etiam in bello fuerunt; tot homines cuiusque modi; non loquor de integris, innocentibus, religiosis; tot cupidi, tot improbi, tot audaces: quorum nemo sibi tam vehemens, tam potens, tam nobilis visus est, qui ex illo sacrario quidquam poscere, aut tollere, aut attingere auderet. Verres, quod ubique erit pulcherrimum, auferet? nihil habere praeterea cuiquam licebit? tot domus locupletissimas domus istius una capiet? iccirco nemo superiorum attigit,

---

1) quatridui causa, *quod Lambino suspectum videbatur bene monuit Ernestius ad quatuor dies ludorum pertinere.*

2) tamen, *quod Hotomanno suspectum fuit transponendum videtur; et sic legendum* neque aliud ullum, praeter unum tamen pervetus etc. *Haud scio an verius sit* quae dixi signa; *ut paullo ante:* omnia, quae dixi, signa.

3) ista *adieci, quia absque eo abruptior est sententia, quam ob causam Ernestio hic lacuna esse videbatur.*

ut iste tolleret? ideo C. Claudius Pulcher retulit, ut C. Verres posset auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domum, ac meretriciam disciplinam; facile illo sacrario patrio continebatur; Heio se a maioribus relictum esse sciebat in hereditate[1] sacrorum; non quaerebat meretricis heredem. Sed quid ego tam vehementer invehor? Verbo iam uno repellar. Emi, inquit. O dii immortales! praeclaram defensionem! Mercatorem cum imperio ac securibus in provinciam misimus; qui omnia signa, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coëmeret, nihil cuiquam relinqueret. Haec enim mihi ad omnia defensio patefieri videtur: emisse.

V. Primum, si id, quod vis, tibi ego concedam, ut emeris; quoniam in toto hoc genere hac una defensione usurus es: quaero, cuiusmodi tu iudicia Romae putaris esse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti, te in praetura atque imperio, tot res, tam pretiosas, omnes denique res, quae alicuius pretii fuerint,[2] tota ex provincia coëmisse. Videte maiorum diligentiam, qui nihil dum etiam istiusmodi suspicabantur: veruntamen ea, quae parvis in rebus accidere poterant, providebant. Neminem, qui cum potestate aut legatione in provinciam esset profectus, tam amentem fore putaverunt, ut emeret argentum; dabatur enim de publico: ut vestem;

1) *Sic plerique codd. Mss. et Graev. alteram lectionem* ad hereditatem *revocavit Ern*

2) res quae alicuius pretii fuerint *opponuntur* rebus valde pretiosis.

praebebatur enim legibus. Mancipium putaverunt; quo et omnes utimur,[1] et non praebetur a populo. Sanxerunt, NE QUIS EMERET MANCIPIUM, NISI IN DEMORTUI LOCUM. Si qui Romae esset demortuus? Immo, si quis ibidem. Non enim te instruere domum tuam voluerunt in provincia; sed illum usum provinciae supplere. Quae fuit causa, cur tam diligenter nos in provinciis ab emptionibus removerent? Haec, iudices, quod putabant ereptionem esse, non emptionem, quum venditori suo arbitratu vendere non liceret. In provinciis intelligebant, si is, qui esset cum imperio ac potestate, quod apud quemque esset, emere vellet, idque ei liceret: fore, uti, quod quisque vellet, sive esset venale, sive non esset, quanti vellet, auferret.

VI. Dicet aliquis: „Noli isto modo agere cum Verre. Noli eius facta ad antiquae religionis rationem exquirere; concede, ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit, nihil pro potestate, nihil ab invito, nihil per iniuriam.“ Sic agam. Si quid venale habuit Heius, si id, quanti aestimabat, tanti vendidit: desino quaerere, cur emeris. Quid igitur nobis faciundum est? Num argumentis utendum in re eiusmodi? Quaerendum est, credo, Heius iste num aes alienum habuerit, num auctionem fecerit: si fecit, num tanta difficultas eum rei nummariae tenuerit, tanta

1) *Ern. coni.* quod et (*i. e.* quia) omnes utimur, *vel* quod eo omnes utimur.

egestas, tanta vis oppresserit,[1] ut sacrarium suum spoliaret, ut deos patrios venderet. At hominem video auctionem fecisse nullam; vendidisse, praeter fructus suos, nihil umquam; non modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis multis esse ac semper fuisse. Si haec contra, ac dico, essent omnia: tamen illum haec, quae tot annos in familia sacrarioque maiorum fuissent, venditurum non fuisse. Quid, si magnitudine pecuniae persuasum est ei? Verisimile non est, ut ille homo tam locuples, tam honestus, religioni suae monumentisque maiorum pecuniam anteponeret. Sunt ista: veruntamen abducuntur homines nonnumquam etiam ab institutis suis magnitudine pecuniae. Videamus, quanta ista pecunia fuerit, quae potuerit Heium, hominem maxime locupletem, minime avarum, ab humanitate, a pietate, ab religione deducere. Ita iussisti, opinor, ipsum in tabulas referre: HAEC OMNIA SIGNA PRAXITELIS, MYRONIS, POLYCLETI, HS VI. MILL. ET IϽ VERRI VENDITA SUNT. Recita ex tabulis. TABULAE HEII. Iuvat me, haec praeclara nomina artificum, quae isti ad caelum ferunt, Verris aestimatione sic concidisse. Cupidinem Praxitelis HS CIϽ IϽC. Profecto hinc natum est, *Malo emere, quam rogare.*

VII. Dicet aliquis: „Quid? tu ista permagno aestimas?“ Ego vero ad meam rationem

---

1) presserit *cod. Cuiac. Reg. Graev. et Guelf. idque placuit Gulielmio. Ernestius autem monuit* oppresserit *hic melius et exquisitius esse.*

usumque non aestimo. Veruntamen a vobis ita arbitror spectari oportere, quanti haec eorum iudicio, qui studiosi sunt harum rerum, aestimentur; quanti venire soleant; quanti haec ipsa, si palam libereque venirent, venire possent; denique ipse Verres quanti aestimet. Numquam enim, si denariis quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset, ut propter eum in sermonem hominum atque in tantam vituperationem veniret. Quis vestrum igitur nescit, quanti haec aestimentur? In auctione signum aeneum non magnum HS CXX millibus [1] venire non vidimus? Quid, si velim nominare homines, qui aut non minoris, aut etiam pluris emerint? Nonne possum? Etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est aestimationis. Difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini feceris. Video igitur Heium neque voluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque magnitudine pecuniae adductum esse, ut haec signa venderet: teque ista simulatione emptionis, vi, metu, imperio, fascibus, ab homine eo, quem una cum ceteris sociis non solum potestati tuae, sed etiam fidei populus Romanus commiserat, eripuisse atque abstulisse. Quid mihi tam optandum, iudices, potest esse in hoc crimine, quam ut haec eadem dicat ipse Heius? Nihil profecto. Sed ne difficilia optemus. Heius est Mamertinus; Mamertina civitas istum publice communi consilio sola laudat; omnibus ipse ceteris Siculis odio est; ab his solis amatur.

1) *codd. Lambini* HS XL millibus.

tur; eius autem legationis, quae ad istum laudandum missa est, princeps est Heius; (etenim est primus civitatis;) ne forte,[1] dum publicis mandatis serviat, de privatis iniuriis reticeat. Haec quum scirem et cogitarem, commisi tamen me, iudices, Heio. Produxi eum prima actione; neque id tamen ullo periculo feci. Quid enim poterat Heius respondere, si esset inprobus, si sui dissimilis? Signa illa domi suae esse, non apud Verrem? Qui poterat quidquam eiusmodi dicere? Ut homo turpissimus esset, impudentissimeque mentiretur, hoc diceret: illa se habuisse venalia, eaque sese, quanti voluerit, vendidisse. Homo domi suae nobilissimus, qui vos de religione sua ac dignitate vere existimare maxime vellet, primo dixit, se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset: deinde neque se illa habuisse venalia, neque ulla conditione, si, utrum vellet, liceret, adduci umquam potuisse, ut venderet illa, quae in sacrario fuissent a maioribus suis relicta et tradita.

VIII. Quid sedes, Verres? quid exspectas? quid te a Centuripina civitate, a Catinensi, ab Halesina, ab Tyndaritana, Ennensi, Agyrinensi, ceterisque Siciliae civitatibus circumveniri atque opprimi dicis? tua te altera patria, quemadmodum dicere solebas, Messana circumvenit: tua, inquam, Messana,

---

1) *Ern. vitium in* ne forte *esse suspicatus est. Wyttenbachio tamen Bibl. Crit. Vol. I. P. II. p.* 14. *integer locus videtur, et* ne forte *poni ut* Graecum *μήποτε elliptice, eiusmodi sententia: verendum est ne reticeat.*

tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, praedarum ac furtorum receptrix. Adest enim vir amplissimus eius civitatis, legatus, huiusce iudicii causa domo missus, princeps laudationis tuae; qui te publice laudat, ita enim mandatum atque imperatum est. Tametsi rogatus de Cybea,[1] tenetis memoria, quid responderit: aedificatam publicis operis, publice coactis, eique aedificandae publice Mamertinum senatorem praefuisse. Idem ad vos privatim, iudices, confugit; utitur hac lege, qua iudicium est, communi arce sociorum.[2] Tametsi lex est de pecuniis repetundis, ille se negat pecuniam repetere, quam ereptam non tantopere desiderat; sacra se maiorum suorum repetere abs te dicit; deos penates a te patrios reposcit.[3] Ecqui pudor est, ecqua religio, Verres? ecqui metus? Habitasti apud Heium Messanae: res illum divinas apud eos deos in suo sacrario prope quotidie[4] facere

1) *Si verum est* cybea *significat navem onerariam figura quadratam, a κύβος. Graevius suspicabatur Ciceronem scripsisse* cymbia. *Fortasse etiam* cypaea *a κύπη, quod Turnebo et Salmasio in mentem venit.*

2) *Hanc lectionem iure restituit Beckius e cod. Pal. 2. ed. Herv. Vulgata* qua iudicium est communis et privatae rei sociorum. *Lambin. recepit:* hac lege tamquam communi arce sociorum.

3) *Graev. probabat scripturam Ms. Franc.* penates atque patrios. *Ernestius negabat* penates patrios dici; *opinabaturque scribendum esse* penates privatos. *Beckius edidit:* [deos] penates te patrios reposcit; *voc.* deos *uncinis incluso. Mihi* penates *e glossa adiectum videtur.*

4) *Cod. Cuiac. Reg.* cottidiano, *quod adverbium etsi alibi occurrit, tamen h. l. nihil opus est unius*

vidisti. Non movetur pecunia; denique quae ornamenti causa fuerunt, non requirit. Habe Canephoros: deorum simulacra restitue.

IX. Quae quia dixit, quia tempore dato modeste apud vos socius amicusque populi Romani questus est; quia religioni suae non modo in diis patriis repetundis, sed etiam in ipso iureiurando ac testimonio, proximus fuit: hominem missum ab isto scitote esse Messanam de legatis unum, illum ipsum, qui navi istius aedificandae publice praefuit, qui a senatu peteret, ut Heius ignominia afficeretur. Homo amentissime, quid putasti te impetraturum? quanti is a civibus suis fieret, quanti auctoritas eius haberetur, ignorabas? Verum fac te impetravisse; fac aliquid gravius in Heium statuisse Mamertinos: quantam putas auctoritatem laudationis eorum futuram, si in eum, quem constet verum pro testimonio dixisse, poenam constituerint? Tametsi quae est ista laudatio, quum laudator interrogatus laedat necesse est? Quid? isti laudatores tui, nonne testes mei sunt? Heius est laudator; laesit gravissime. Producam ceteros; reticebunt, quae poterunt, libenter; dicent, quae necesse erit, ingratis.[1] Negent isti onerariam navem maximam aedificatam esse Messanae? negent, si possint, negent ei navi faciundae senatorem Mamertinum publice prae-

---

aut alterius codicis auctoritate vulgatum mutare, Lamb. maluit quotidianas.

1) *in edd. pr. ut plerisque cod. Mss.* gratis. *Lambin. edidit* ingratiis.

fuisse? Utinam negent! Sunt etiam cetera, quae malo integra reservare, ut quam minimum sit illis temporis ad meditandum confirmandumque periurium. Haec tibi laudatio procedat in numerum. Hi te homines auctoritate sua sublevent; qui te neque debent adiuvare, si possint, neque possunt, si velint; quibus tu privatim iniurias plurimas contumeliasque imposuisti; quo in oppido multas familias in perpetuum infames tuis stupris flagitiisque fecisti. At publice commodasti. Non sine magno quidem rei publicae provinciaeque Siciliae detrimento. Tritici modium LX millia empta populo Romano dare debebant, et solebant; abs te solo remissum est. Res publica detrimentum fecit, quod per te imperii ius una in civitate imminutum est; Siculi, quod hoc non de summa frumenti detractum est, sed translatum in Centuripinos et Halesinos, immunes populos; et hoc plus impositum, quam ferre possent. Navem imperare ex foedere debuisti. Remisisti in triennium. Militem nullum umquam poposcisti per tot annos. Fecisti item, uti praedones solent: qui quum communes hostes sint omnium, tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, verum etiam praeda quos augeant, et eos maxime, qui habent oppidum opportuno loco, quo saepe adeundum sit navibus, nonnumquam etiam necessario.

X. Phaselis illa, quam cepit P. Servilius, non fuerat urbs ante Cilicum atque praedonum: Lycii illam, Graeci homines, incolebant. Sed quod erat eiusmodi loco, atque ita proiecta in altum, ut et exeuntes e Cilicia prae-

dones saepe ad eam necessario devenirent: et quum ex hisce se locis reciperent, eodem deferrentur; asciverunt illud sibi oppidum piratae, primo commercio, deinde etiam societate. Mamertina civitas, improba antea non erat; etiam erat inimica improborum; quae C. Catonis, illius, qui consul fuit, impedimenta retinuit. At cuius hominis? clarissimi potentissimique; qui duorum hominum clarissimorum L. Paulli, et M. Catonis, nepos et P. Africani sororis filius, tamen quum consul fuisset damnatus est; quo damnato,[1] tum, quum severa iudicia fiebant; HS XVIII millibus lis aestimata[2] est! Huic Mamertini irati fuerunt;[3] qui maiorem sumptum, quam, quanti Catonis lis aestimata est, in Timarchidi prandium saepe fecerunt. Verum haec civitas isti praedoni ac piratae Siciliensi Pha-

---

1) *Vulgo sic edebatur:* qui tamen quum consul fuisset, condemnatus est. Ita C. Cato duorum hominum clarissimorum nepos L. Paulli et M. Catonis et P. Africani sororis filius, quo damnato. *Transpositione hunc locum sublevavi; in quo, ex vulgari verborum ordine satis intricato Ernestius, Wyttenbachius et Beckius probabili coniectura statuerunt verba:* ita C. Cato — sororis filius *interpolata esse, eaque uncinis incluserunt. Tamen quia Velleius Paterculus qui h. l. respexisse videtur item hunc C. Catonem, ubi eius damnationis mentionem facit, M. Catonis nepotem et Africani sororis filium fuisse memorat, verba, ut fecimus, transposita, genuina nobis videntur.*

2) *nempe repetundarum erat accusatus ex Macedonia. Velleius l. l. habet IIII millibus, quem ex h. l. corrigendum esse recte viri docti censuerunt.*

3) *Ernestius ex edd. vett. restituit* irati non fuerunt, *ut ad Verrem haec referantur. Sed* huic *pertinet ad Catonem.*

selis fuit. Huc omnia undique deportabantur; apud istos relinquebantur; quod celari opus erat, habebant sepositum ac reconditum; per istos, quae volebat, in navem clam imponenda, occulte exportanda curabat; navim denique maximam, quam onustam furtis in Italiam mitteret, apud istos faciendam aedificandamque curavit. Pro hisce rebus, vacatio data est ab isto sumptus, laboris, militiae, rerum denique omnium. Per triennium soli non modo in Sicilia, verum, ut opinio mea fert, his quidem temporibus, in omni orbe terrarum, vacui, expertes, soluti ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, munere. Hinc illa Verrea nata sunt; hinc in convivium Sex. Cominium protrahi iussit, in quem scyphum de manu iacere conatus est; quem obtorta gula de convivio in vincula atque in tenebras abripi iussit. Hinc illa crux, in quam civem Romanum iste, multis inspectantibus, sustulit: quam non ausus est usquam defigere, nisi apud eos, quibuscum omnia scelera sua ac latrocinia communicasset.

XI. Laudatum etiam vos quemquam venire audetis? qua auctoritate? utrum, quam apud senatorium ordinem, an quam apud populum Romanum habere debetis? Ecqua [1] civitas est, non modo [2] in provinciis nostris, verum in ultimis nationibus, aut tam potens,

---

1) *Sic Beck. cum Ms. Lamb. et edd. nonnullis. Vulgo* ecquae.

2) *Sic Ern. ex edd. vett. aliquot codd. Mss. faventibus Lamb. Beck. alii omittunt* modo.

aut tam libera, aut etiam tam immanis ac barbara; rex denique ecquis est, qui senatorem populi Romani tecto ac domo non invitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo Romano, cuius beneficio nos in hunc ordinem venimus, deinde ordinis auctoritati, quae nisi gravis erit apud socios, atque exteras nationes,[1] ubi erit imperii nomen et dignitas? Mamertini me publice non invitarunt. Me quum dico, leve est; senatorem populi Romani si non invitaverunt, honorem debitum detraxerunt, non homini, sed ordini. Nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima et amplissima Cn. Pompeii Basilisci: quo etiamsi esset invitatus a vobis, tamen devertisset. Erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeii sunt, domus honestissima; quo L. frater meus summa illorum voluntate devertit. Senator populi Romani, quod in vobis fuit, in vestro oppido iacuit et pernoctavit in publico. Nulla hoc civitas umquam alia commisit. „Amicum enim nostrum in iudicium vocabas.“ Tu, quid ego privatim negotii geram, interpretabere imminuendo honore senatorio? Verum haec tum queremur, si quid de vobis per eum ordinem agetur, qui ordo a vobis adhuc solis comtemptus est. In populi Romani quidem conspectum, quo ore vos commisistis, nec prius illam crucem, quae etiam nunc civis Romani sanguine redundat, quae fixa est ad portum urbemque

---

1) *Hoc Beckius restituit una cum Graevio aliisque: Lambinus e Ms. dederat* et exteras nationes *Grut. et Ern. e codd. Pall.* in exteras.

vestram, revellistis, neque in profundum abiecistis, locumque illum omnem expiastis, quam Romam atque in horum conventum adiretis? In Mamertinorum solo foederato atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. Vestrane urbs electa est, ad quam quum adirent ex Italia, crucem civis Romani prius, quam quemquam amicum populi Romani viderent? quam vos Rheginis, quorum civitati invidetis, item incolis vestris civibus Romanis, ostendere soletis, quo minus sibi arrogent, minusque vos despiciant, quum videant ius civitatis illo supplicio esse mactatum. —

XII. Verum haec emisse te dicis. Quid? illa Attalica tota Sicilia nominata ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus es? Licuit eodem modo, ut signa. Quid enim actum est? An literis pepercisti? Verum hominem amentem hoc fugit: minus clarum putavit fore, quod de armario, quam quod de sacrario esset ablatum.[1] At quo modo abstulit? non possum dicere planius, quam ipse apud vos dixit Heius. Quum quaesissem, numquid aliud de bonis eius pervenisset ad Verrem, respondit istum ad se misisse, ut sibi mitteret Agrigentum peripetasmata. Quaesivi an misisset. Respondit, id quod necesse erat, se[2] dicto audientem fuisse praetori; misisse. Rogavi, per-

---

1) *Donat. ad Terent. Andr. I.* 1, 13. fuisset ablatum.

2) se dicto *Hotomanno autore scripsi. Vulgo* scilicet dicto. *Sed quia praecedit* id quod necesse erat, *otiosum est* scilicet.

venissentne Agrigentum? dixit pervenisse; quemadmodum revertissent?[1] negavit adhuc revertisse. Risus populi atque admurmuratio[2] omnium[3] facta est. Hic tibi in mentem non venit, iubere, ut haec quoque referret, HS VI millibus IↃ se tibi vendidisse? Metuisti, ne aes alienum tibi cresceret, si HS VI millibus IↃ tibi constarent ea, quae tu facile posses vendere HS CC millibus? Fuit tanti, mihi crede. Haberes, quod defenderes: nemo quaereret, quanti illa res esset. Si modo te posses docere emisse: facile cui velles, tuam causam et factum probares. Nunc de peripetasmatis quemadmodum te expedias, non habes. Quid? a Philarcho Centuripino, homine locuplete, ac nobili phaleras pulcherrime factas, quae regis Hieronis fuisse dicuntur, utrum tandem abstulisti, an emisti? In Sicilia quidem quum essem, sic a Centuripinis, sic a ceteris audiebam: (non enim parum res erat clara,) tam te has phaleras a Philarcho Centuripino abstulisse dicebant, quam alias item nobiles ab Aristo Panormitano, quam tertias a Cratippo Tyndaritano. Etenim si Philarchus vendidisset, non ei, posteaquam reus factus es, redditurum te promisisses. Quod quia vidisti plures scire, cogitasti, si ei reddidisses,

---

1) *Ita Beckius edidit auctoritate cod. Memm. Cuiac. Franc. al. et aliquot edd. vett.* quaesivi quemadmodum revertissent, *Graev. et Lall e cod. Reg. et IV. Pariss.* quaesivi an domum revertissent *Grut. Ern.*

2) *Graev. ex aliquot edd. vett.* admiratio.

3) *Ms. Lamb. Franc. ed. Ven. Graev. addunt* vestrum.

te minus[1] habiturum, rem nihilominus testatam futuram; non reddidisti. Dixit Philarchus pro testimonio, se, quod nosset tuum istum morbum,[2] cupisse te celare de phaleris; quum abs te appellatus esset, negasse habere sese; apud alium quoque eas habuisse depositas, ne qua invenirentur; tuam tantam fuisse sagacitatem, ut eas per illum ipsum inspiceres, ubi erant depositae; tum se deprehensum negare non potuisse; ita ab se invito ablatas phaleras gratis.

XIII. Iam, ut haec omnia reperire ac perscrutari solitus sit, iudices, est operae pretium, cognoscere. Cibyratae sunt fratres quidam, Tlepolemus et Hiero: quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem. Hosce opinor Cibyrae, quum in suspicionem venissent suis civibus fanum expilasse Apollinis, veritos poenam iudicii ac legis, domo profugisse. Quod Verrem artificii sui cupidum cognoverant tum, quum iste, id quod ex testibus didicistis, Cibyram cum inanibus syngraphis[3] venerat, domo profu-

---

1) *Cod. Hotom. Pall. Franc. et edd. vett. plurimae addunt* invidiae, *quod rectius abest Mss. Reg. ap. Graev. et Guelf.*

2) *Vulgo hic additur:* ut amici tui appellant studiose. *In Guelf. ed C. Steph. et Manut.* ut amici tui appellant. *In Ms. Franc. ed Victor.* Ut amici tui appellant, studium.

3) *Si vera est lectio,* syngraphae inanes, *ut Ern. explicavit, significant eas, ex quibus nihil debetur s. commentitias. Fortasse tamen res pertinet ad Malleoli syngraphas de quibus agitur Verr. I. 36. unde fortasse quod Ernestio in mentem venit legendum* cum *Malleoli* syngraphis.

gientes[1] ad eum se exsules, quum iste esset in Asia, contulerunt. Habuit secum eos ab illo tempore, et in legationis praedis atque furtis multum illorum opera consilioque usus est. Hi sunt illi, quibus in tabulis retulit sese Q. Tadius dedisse iussu istius, Graecis pictoribus. Eos iam bene cognitos et re probatos secum in Siciliam duxit. Quo posteaquam venerunt, mirandum in modum, (canes venaticos diceres,) ita odorabantur omnia et pervestigabant, ut, ubi quidque esset, aliqua ratione invenirent. Aliud minitando, aliud pollicendo, aliud per servos, aliud per liberos, per amicum aliud, aliud per inimicum inveniebant. Quidquid illis placuerat, perdendum erat. Nihil aliud optabant, quorum poscebatur argentum, nisi ut Hieroni et Tlepolemo displiceret.

XIV. Vere mehercules hoc, iudices, dicam. Memini, Pamphilum Lilybaetanum, hospitem meum, et amicum, nobilem hominem, mihi narrare: quum iste ab sese hydriam Boëthi manu factam, praeclaro opere et grandi pondere, per potestatem abstulisset, se sane tristem et conturbatum domum revertisse, quod vas eiusmodi, quod sibi a patre et a maioribus esset relictum, quo solitus esset uti ad festos dies, ad hospitum adventum, a se esset ablatum. „Quum sederem, inquit, domi tristis, accurrit Venerius: iubet me scyphos sigillatos ad praetorem statim afferre. Permotus sum, inquit; binos habebam; iubeo promi utrosque, ne quid plus mali nascere-

1) perfugientes *Grut. Ern. incertum qua auctoritate.*

tur, et mecum ad praetoris domum ferri. Eo quum veni,[1] praetor quiescebat; fratres illi Cibyratae inambulabant. Qui, me ubi viderunt, „„ubi sunt, Pamphile, inquiunt, scyphi?" " Ostendo tristis. Laudant. Incipio queri, me nihil habiturum, quod alicuius esset pretii, si etiam scyphi essent ablati. Tum illi, ubi me conturbatum vident: " „quid vis nobis dare, ut isti abs te ne auferantur?" ne multa, sestertios CIↃ dixi me daturum.[2] Vocat interea praetor: scyphos poscit. Tum illos coepisse praetori dicere, putasse se, id quod audissent, alicuius pretii scyphos esse Pamphili; luteum negotium esse; non dignum, quod in suo argento Verres haberet. Ait ille, idem sibi videri. Ita Pamphilus scyphos optimos aufert.

XV. Et mehercules ego antea, tametsi hoc nescio quid nugatorium sciebam esse, ista intelligere: tamen mirari solebam, istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere; quem scirem nulla in re quidquam simile hominis habere. Tum primum intellexi, ad eam rem istos fratres Cibyratas fuisse, ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur. At ita studiosus est huius praeclarae existimationis, ut putetur in hisce rebus intelligens esse, ut nuper, (videte hominis amentiam,) posteaquam est comperendinatus, quum iam pro da-

---

1) venio *codd. et edd. vett. Ern. reposuit* veni.

2) *Hanc lectionem e codd. Pall. et Grut. item edd. vett. revocavit Beck. Plerique editores dederunt* ne multa sestertios cc me inquit poposcerunt; dixi me daturum c.

mnato mortuoque esset, ludis Circensibus, mane apud L. Sisennam, virum primarium, quum essent triclinia strata, argentumque expositum in aedibus, quum pro dignitate L. Sisennae, domus esset plena hominum honestissimorum, accesserit ad argentum, contemplari unumquodque otiose et considerare coeperit. Mirari stultitiam alii, quod in ipso iudicio, eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspicionem augeret; alii amentiam, cui comperendinato, quum tam multi testes dixissent, quidquam illorum veniret in mentem. Pueri autem Sisennae, credo, qui audivissent, quae in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deiicere, neque ab argento digitum discedere. Est boni iudicis, parvis ex rebus coniecturam facere uniuscuiusque et cupiditatis et incontinentiae. Qui reus lege, et reus comperendinatus, re et opinione hominum paene damnatus, sibi temperare [1] non potuerit maximo conventu, quin L. Sisennae argentum tractaret et consideraret: hunc in provincia praetorem quisquam putabit a Siculorum argento cupiditatem, aut manus abstinere potuisse?

XVI. Verum, uti Lilybaeum, unde digressa est, oratio revertatur, Diocles est, Pamphili gener, illius, a quo hydria ablata est, Popillius cognomine. Ab hoc abaci vasa omnia, ut exposita fuerant, abstulit. Dicat, licet, se emisse. Etenim hic propter magnitudinem furti, sunt, ut opinor, literae factae.

1) *Sic Lambin. Vulgo* temperare *omisso* sibi.

Iussit Timarchidem aestimare argentum. Quo modo? quo qui unquam tenuissime in donatione histrionum[1] aestimavit. Tametsi iamdudum erro, qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam, et quaeram, utrum emeris,[2] et quomodo, et quanti emeris: quod verbo transigere possum. Ede mihi scriptum, quid argenti in provincia Sicilia pararis, unde quidque, aut quanti emeris. Quid fit? quamquam non debebam ego abs te has literas poscere: me enim tabulas tuas habere et proferre oportebat. Verum negas te horum annorum aliquot confecisse. Compone hoc, quod postulo, de argento: de reliquo videro. „Nec scriptum habeo, nec possum edere.“ — Quid futurum igitur est? Quid existimas hosce iudices facere posse? Domus plena signorum pulcherrimorum iam[3] ante praeturam; multa ad villas tuas posita, apud amicos multa deposita, multa aliis data atque donata; tabulae nullum indicant emptum. Omne argentum ablatum ex Sicilia est; nihil cuiquam, quod suum dici vellet, relictum. Fingitur improba defensio, praetorem omne id argentum coëmisse: tamen id ipsum tabulis demonstrari

1) *Agitur de corollariis scenicorum, sive corollis argenteis, quae praemii loco histrionibus dabantur si placuissent. Sed in aestimatione haeserunt Manut. et Ern. Suspicor eiusmodi corollas saepe ab histrionibus venditas esse, et ab emptoribus, qui inde lucrum facere vellent, minimi aestimatas. Sic supra Verr. III. 70. memorantur homines, qui sibi ex corollariis scenicorum nummulos corrogaverunt.*

2) nec ne *addidit Graev. e Ms. Reg.*

3) *Vulgo additur* etiam, *quod Lambin. auctoritate optimi codicis omisit.*

non potest. Si quas tabulas profers, in his, quae habes[1] quomodo habeas, scriptum non est. Horum autem temporum, quum te plurimas res emisse dicas, tabulas omnino nullas proferas: nonne te et prolatis et non prolatis tabulis condemnari necesse est?

XVII. Tu a M. Caelio, equite Romano, lectissimo adolescente, quae voluisti, vasa argentea Lilybaei abstulisti: tu C. Cacurii, promptissimi hominis, et experientis, et inprimis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti; tu maximam et pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio a L. Sulla civis Romanus factus est, omnibus scientibus, Lilybaei abstulisti. Non tibi obiicio, quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium, Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A Clodius vocatur, omni argento optime facto spoliasti ac depeculatus es. Taceo. Non enim putat ille sibi iniuriam factam, propterea quod homini iam perdito, et collum in laqueum inserenti, subvenisti, quum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es. Gaudeo etiam, si quid ab illo abstulisti: et abs te nihil rectius factum esse dico. A Lysone vero Lilybaetano, primo homine, apud quem deversatus es, Apollinis signum ablatum certe[2] non oportuit. At dices te emisse. Scio. HS CIↃ. Ita opi-

1) *Sic Beckius recte, ut est in cod. Cuiac. et Reg. cod. Pall. et edd. vett.* quas habes. *Ed. Grut. Ern. al.* quid habeas, *Ed. Graev.* quae habeas.

2) *Vulg. additur* esse. *Id Graev. auctoritate cod. Reg. delevit sequentibus Ern. Beck.*

nor; scio, inquam; proferam literas: et tamen id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui Marcellus tutor est, a quo pecuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybaei utrum empta esse dicis, an confiteris erepta?

XVIII. Sed quid ego istius in eiusmodi rebus mediocres iniurias colligo? quae tantummodo in furtis istius, et damnis eorum, a quibus auferebat, versatae esse videantur. Accipite, si vultis, iudices, rem eiusmodi, ut amentiam singularem, ut furorem[1] iam, non cupiditatem eius perspicere possitis. Melitensis Diodorus est, qui apud vos antea testimonium dixit. Is Lilybaei multos iam annos habitat, homo et domi nobilis, et apud eos, quo se contulit, propter virtutem splendidus et gratiosus. De hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata: in his pocula duo quaedam, quae Thericlea[2] nominantur, Mentoris manu, summo artificio facta; quod iste ubi audivit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspiciundi, verum etiam auferendi, ut Diodorum ad se vocaret, ac posceret. Ille, qui ea[3] non invitus haberet, respondet se

---

1) *Graev. e Ms. Reg.* et furorem.

2) *Hoc recepit Ern.* cum *Graevio in tribus codd. repertum. Turnebus defendit* Heraclea. *Sed ea, ut recte monet, Ern. dicuntur a magnitudine. Hic autem agitur de poculis ad modum illorum, quae Thericles, nobilissimus figulus, fabricaverat factis.*

3) ea *rescripsi pro* illa: *male enim sonat* ille qui illa; *et paullo post dicitur* ea vasa. *Ernestius vel* ista *legi vel* illa *deleri volebat.*

se Lilybaei non habere; Melitae apud quendam propinquum suum reliquisse. Tum iste continuo mittit homines certos Melitam; scribit ad quosdam Melitenses, ut ea vasa perquirant; rogat Diodorum, ut ad illum suum propinquum det literas. Nihil ei longius videbatur, quam dum illud videret argentum. Diodorus, homo frugi ac diligens, qui sua servare vellet, propinquo suo scribit, ut iis, qui a Verre venissent, responderet, illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybaeum. Ipse interea recedit. Abesse ab domo paullisper maluit, quam praesens illud optime factum argentum amittere. Quod ubi audivit iste, usque eo est commotus, ut sine ulla dubitatione insanire omnibus ac furere videretur. Quia non potuerat argentum eripere, ipse a Diodoro erepta sibi vasa optime facta dicebat; minitari absenti Diodoro; vociferari palam; lacrymas interdum vix tenere.

XIX. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate, ut quum vidisset monile, ut opinor, ex auro et gemmis, pulchritudine eius incensa, salutem viri proderet. Similis istius cupiditas: hoc etiam acrior atque insanior, quod illa cupiebat id, quod viderat; huius libidines non solum oculis, sed etiam auribus excitabantur. Conquiri Diodorum tota provincia iubet. Ille ex Sicilia iam castra moverat, et vasa collegerat. Homo, ut aliquo modo illum in provinciam revocaret, hanc excogitavit rationem: si haec ratio potius, quam amentia nominanda est. Apponit de suis canibus quendam, qui dicat, se Diodorum Melitensem rei capitalis reum velle facere. Pri-

mo mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo facinoris,[1] verum etiam minimi errati suspicione remotissimum. Deinde esse perspicuum, fieri omnia illa propter argentum. Iste non dubitat iubere nomen deferri: et tum primum opinor istum absentis nomen recepisse. Res clara Sicilia tota, propter caelati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium: neque solum praesentes[2] reos fieri, sed etiam absentes. Diodorus Romae sordidatus circum patronos atque hospites cursare: rem omnibus narrare. Literae mittuntur isti a patre vehementes, ab amicis item, videret, quid ageret, de Diodoro quo progrederetur; rem claram esse et invidiosam; insanire hominem;[3] periturum hoc uno crimine, nisi cavisset. Iste etiam tum patrem, si non in parentis, at in hominum numero putabat; ad iudicium nondum se satis instruxerat; primus annus erat provinciae: non ut in Sthenio, iam refertus pecunia. Itaque furor eius paullulum, non pudore, sed metu ac timore repressus est. Condemnare Diodorum non audet; absentem de reis eximit. Diodorus interea praetore isto prope triennium provincia domoque caruit. Ceteri non solum Siculi, sed etiam cives Romani hoc statuerant: quoniam iste tantum cupiditate progrederetur, nihil esse, quod

1) *Ita Grut. aliique e Ms. Lamb. Olim* facinore.
2) *Ita cod. Pall. Grut. Franc. edd. vett. Car. Steph. Manut. Graev. In cod. Cuiac. et Hittorp. abest* praesentes; *et omisit Grut. P. Manutius verba* reos fieri *post* praesentes *eiecit.*
3) i. e. *Diodorum vehementer iratum furere.*

quisquam putaret, se, quod isti paullo magis placeret, conservare, aut domi retinere posse. Postea vero, quam intellexerunt, isti virum fortem, quem summe provincia exspectabat, Q. Arrium, non succedere: statuerunt se nihil tam clausum, neque tam reconditum posse habere, quod non istius cupiditati apertissimum promptissimumque esset.

XX. Tum iste ab equite Romano splendido et gratioso, Cn. Calidio, cuius filium sciebat senatorem populi Romani et iudicem esse, equuleos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fuerant,[1] aufert. Imprudens huc incidi, iudices, emit enim, non abstulit; nollem dixisse. Iactabit se, et in his equitabit equuleis. „Emi; pecuniam solvi.“ Credo, etiam tabulae proferentur. Est tanti. Cedo tabulas. Dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas adspicere possim. Veruntamen quid erat, quod Calidius Romae quereretur, se, quum tot annos in Sicilia negotiaretur, abs te solo ita esse contemptum, ita despectum, ut etiam una cum ceteris Siculis dispoliaretur?[2] Si emeras, quid erat, quod confirmabat, se abs te argentum esse repetiturum, si tibi sua voluntate vendiderat? tu porro posses facere, ut Cn. Calidio non redderes? praesertim quum is L. Sisenna, defensore tuo, tam familiariter uteretur, et quum ceteris familiaribus Sisennae reddidisses? Denique non opinor ne-

---

1) quique maximi fuerant *cod. Reg. Graev. Guelf. tres Pariss. Idem legitur ap. Priscianum III. p.618. Putsch.*

2) *Sic Ern. Vulgo* despoliaretur si emeras?

gaturum esse te, homini honesto, sed non gratiosiori, quam Cn. Calidius est, L. Cordio argentum per Potamonem, amicum tuum reddidisse. Qui quidem ceterorum causam apud te difficiliorem fecit. Nam quum te compluribus confirmasses redditurum, posteaquam Cordius pro testimonio dixit, te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti: quod intellexisti, te, praeda de manibus amissa, testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti Romano, per omnes alios praetores licuit argentum habere bene factum, licuit posse domesticis copiis, quum magistratum aut aliquem superiorem invitasset, ornare et apparare convivium; multi domi Cn. Calidii cum imperio ac potestate fuerunt; nemo inventus est tam amens, qui illud argentum tam praeclarum ac tam nobile eriperet; nemo tam audax, qui posceret; nemo tam impudens, qui postularet, ut venderet. Superbum est enim, iudices, et non ferendum, dicere praetorem in provincia homini honesto, locupleti, splendido: VENDE MIHI VASA CAELATA. Hoc est enim dicere: non es dignus tu, qui habeas, quae tam bene facta sint: meae dignitatis ista sunt. Tu dignior, Verres, quam Calidius? qui, ut non conferam vitam atque existimationem tuam cum illius: neque enim est conferenda: hoc ipsum conferam, quo tu te superiorem fingis: quod HS LXXX millia divisoribus, ut praetor renuntiarere, dedisti; trecenta accusatori, ne tibi odiosus esset, ea re contemnis equestrem ordinem, ac despicis? ea re indignum tibi visum est, quidquam, quod tibi placeret, Calidium potius habere, quam te?

XXI. Iactat se iamdudum de Calidio: narrat omnibus, se emisse. Num etiam de L. Papirio, viro primario, locuplete honestoque, equite Romano turibulum emisti? qui pro testimonio dixit, te, quum inspiciendum poposcisses, vulso[1] emblemate remisisse: ut intelligatis, in homine intelligentiam esse, non avaritiam; artificii cupidum, non argenti fuisse. Nec solum in Papirio fuit haec abstinentia: tenuit hoc institutum in turibulis omnibus, quaecumque in Sicilia fuerunt. Incredibile est autem, quam multa et quam praeclara fuerint. Credo tum, quum Sicilia florebat opibus et copiis, magna artificia fuisse in ea insula; nam domus erat ante istum praetorem nulla paullo locupletior, qua in domo haec non essent, etiamsi praeterea nihil esset argenti; patella grandis cum sigillis, ac simulacris deorum, patera, qua mulieres ad res divinas uterentur, turibulum. Haec autem omnia antiquo opere et summo artificio facta: ut hoc liceret suspicari, fuisse aliquando apud Siculos peraeque pro portione[2] cetera: sed quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos remansisse ea, quae religio retinuisset. Dixi, iudices, multa fuisse fere apud Siculos omnes: ego idem confirmo, nunc ne unum quidem esse. Quid hoc est? quod monstrum, quod prodigium in provinciam misimus? Nonne vobis id egisse videtur, ut non unius libidinem,

---

1) *Sic Ern. ex edd. pr. Vulgo* avulso *Ms. Lamb. at Guelf.* evulso.

2) *Ita edidit Ern. e coni. Turnebi. Edd. pr.* aequa portione *Victor. etc.* peraequa proportione.

non suos oculos, sed omnium cupidissimorum [1] insanias, quum Romam revertisset, expleret? qui simul atque in oppidum quodpiam venerat, immittebantur illi continuo Cibyratici canes, qui investigabant et perscrutabantur omnia. Si quod erat grande vas et maius opus inventum, laeti adferebant, [2] si minus eiusmodi quippiam venari potuerant; illa quidem certe pro lepusculis capiebantur, patellae, paterae, turibula. Hic quos putatis fletus mulierum? quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quae forsitan vobis parvae esse videantur: sed magnum et acerbum dolorem commovent, mulierculis praesertim, quum eripiuntur e manibus ea, quibus ad res divinas uti consuerunt, quae a suis acceperunt, quae in familia semper fuerunt.

XXII. Hic nolite exspectare, dum ego hoc crimen agam ostiatim, ab Aeschylo Tyndaritano istum pateram abstulisse, a Thrasone item Tyndaritano patellam, a Nymphodoro Agrigentino turibulum. Quum testes ex Sicilia dabo, quem volet, ille eligat, quem ego interrogem de patellis, pateris, turibulis: non modo oppidum nullum; domus nulla [3] paullo locupletior expers huius iniuriae reperietur, qui quum in convivium venisset, si quidquam caelati adspexerat, manum abstinere, iudices, non poterat. Cn. Pompeius est Philo, qui fuit

---

1) *edd. vett.* avarissimorum.
2) *Sic Ern. e Mss. Graev. Vulg.* auferebant.
3) *Hoc Ern. restituit ex edd. vett. it. codd. Pall. Franc. al. Olim edebatur* oppidum nullum sed ne domus quidem ulla.

Tyndaritanus, is cenam isti dabat apud villam in Tyndaritano; fecit, quod Siculi non audebant, ille, civis Romanus quod erat, impunius id se facturum putavit, apposuit patellam, in qua sigilla erant egregia. Iste continuo ut vidit, non dubitavit illud insigne penatium hospitaliumque deorum ex hospitali mensa tollere: sed tamen, quod antea de istius abstinentia dixeram, sigillis avulsis reliquum argentum sine ulla avaritia reddidit. Quid? Eupolemo Calactino, homini nobili, Lucullorum hospiti ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem fecit? Cenabat apud eum; argentum ille[1] ceterum purum apposuerat, ne purus ipse relinqueretur: duo pocula non magna, veruntamen cum emblematis. Hic, quasi festivum acroama, ne sine corollario de convivio discederet, ibidem, convivis inspectantibus, emblemata avellenda curavit.

XXIII. Neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor; neque opus est, nec fieri ullo modo potest, tantummodo uniuscuiusque de varia improbitate generis indicia apud vos, et exempla profero, neque enim ita se gessit in his rebus, tamquam rationem aliquando esset redditurus: sed prorsus ita, quasi aut reus numquam esset futurus, aut, quo plura abstulisset, eo minore periculo in iudicium esset venturus: qui haec, quae dico, iam non occulte, non per amicos atque interpretes, sed palam de loco superiore ageret, pro imperio

---

1) *Sic e Ms. Reg. edidit Graev. quem alii secuti sunt. Olim* illi.

et potestate. Catinam quum venisset, oppidum locuples, honestum, copiosum, Dionysiarchum ad se proagorum, hoc est, summum magistratum,[1] vocari iubet, ei palam imperat, ut omne argentum, quod apud quemque esset Catinae, conquirendum curaret, et ad se transferendum. Philarchum Centuripinum, primum hominem[2] genere, virtute, pecunia, non hoc idem iuratum dicere audistis, sibi istum negotium dedisse atque imperavisse, ut Centuripis, in civitate totius Siciliae multo maxima et locupletissima, omne argentum conquireret, et ad se comportari iuberet? Agyrio similiter istius imperio vasa Corinthia per Apollodorum, quem testem audistis, Syracusas deportata sunt. Illa vero optima, quod quum ad Haluntium venisset praetor laboriosus et diligens, ipse in oppidum accedere[3] noluit, quod erat difficili adscensu atque arduo, Archagathum Haluntinum, hominem non solum domi suae, sed tota Sicilia in primis nobilem, vocari iussit: ei negotium dedit, ut, quidquid Halunti esset argenti caelati, aut, si quid etiam Corinthiorum, id omne statim ad mare ex oppido deportaretur. Adscendit[4]

---

1) *Verba* hoc est summum magistratum *Ernestio de glossa suspecta fuerunt, defendi tamen posse idem iudicavit.*

2) *Olim* primarium hominem. *At edd. vett. et Mss. Pall. Cuiac. Grut.* primum hominem. *Gruterus suspicabatur* hominem *esse delendum.*

3) ascendere *scripsit Lambin.*

4) *Graev. e Ms. Reg.* escendit. *Ceterum verba* adscendit in oppidum Archagathus *interpolata videntur.*

in oppidum Archagathus. Homo nobilis, qui a suis et amari et diligi vellet, ferebat graviter, illam sibi ab isto provinciam datam: nec, quid faceret, habebat. Pronuntiat, quid sibi imperatum esset: iubet omnes proferre, quae haberent; metus erat summus. Ipse enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum et argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum exspectabat.[1] Quem concursum in oppido factum putatis? quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui viderent equum Troianum introductum, urbem captam esse dicerent. Efferri sine thecis vasa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, revelli claustra. Quid enim putatis? scuta si quando conquiruntur a privatis in bello ac tumultu: tamen homines inviti dant; etsi ad salutem communem dari sentiunt; ne quem putetis sine maximo dolore argentum caelatum domo, quod alter eriperet, protulisse. Omnia deferuntur. Cibyratae fratres vocantur; pauca improbant; quae probarant, iis crustae aut emblemata detrahuntur.[2] Sic Haluntini, excussis deliciis,[3] cum argento puro domum reverterunt.

XXIV. Quod umquam, iudices, huiusmodi everriculum in illa provincia fuit? Avertere aliquid de publico quam obscurissime per magistratum[4] solebant; etiam aliquid de pri-

---

1) *Lambin. coni.* ad mare infra ante oppidum exspectabat.

2) *Beckius e cod. Reg. Franc. dedit* detrahebantur.

3) *Ern. coni.* excussi deliciis.

4) *Cod. Cuiac.* per magistrum.

vato nonnumquam occulte auferebant; et illi tamen condemnabantur. Et, si quaeritis, ut ipse de me detraham: illos ego accusatores puto fuisse, qui huiusmodi hominum furta odore aut aliquo leviter presso vestigio persequebantur. Nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum totius corporis vestigiis invenimus? Permagnum est, in eum dicere aliquid, qui praeteriens, lectica paullisper deposita, non per praestigias, sed palam per potestatem, uno imperio, ostiatim totum oppidum compilarit? At tamen, ut posset [1] se dicere emisse, Archagatho imperat, ut aliquid illis, quorum argentum fuerat, nummulorum,[2] dicis causa, daret. Invenit Archagathus paucos, qui vellent accipere: his dedit. Eos nummos tamen iste Archagatho non reddidit. Voluit Romae petere Archagathus; Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. Recita Archagathi et Lentuli testimonium. Et, ne forte hominem existimetis hanc tantam vim emblematum sine causa coacervare voluisse, videte, quanti vos, quanti existimationem populi Romani, quanti leges et iudicia, quanti testes Siculos negotiatoresque fecerit. Posteaquam tantam multitudinem collegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset: instituit officinam Syracusis in regia maximam. Palam artifices [3] omnes, caelatores, ac vascularios convocari iubet: et ipse suos complures habebat. Eo

---

1) *Ita Graev. Ern. ediderunt pro vulg.* possit.
2) *edd. pr.* nummorum, *quod restituit Beck.*
3) *cod. Ursin.* aurifices.

conducit magnam hominum multitudinem.[1] Menses octo continuos opus his non defuit, quum vas nullum fieret, nisi aureum. Tum illa, ex patellis et turibulis quae vellerat,[2] ita scite in aureis poculis illigabat, ita apte in scyphis[3] aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse diceres: ipse tamen praetor, qui sua vigilantia pacem in Sicilia dicit fuisse, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat et pallio.

XXV. Haec ego, iudices, non auderem proferre, ni vererer, ne forte plura de isto ab aliis in sermone, quam a me in iudicio audisse vos diceretis. Quis enim est, qui de hac officina, qui de vasis aureis, qui de istius pallio, tunica pulla, non audierit? Quem voles de conventu Syracusano virum bonum, nominato: producam. Nemo erit, quin hoc se aut vidisse, aut audisse dicat. O tempora, o mores! nihil nimium vetus proferam. Sunt vestrum, iudices, aliquammulti, qui L. Pisonem cognoverunt huius L. Pisonis, qui praetor fuit, patrem. Is quum esset in Hispania praetor, qua in provincia occisus est, nescio quo pacto, dum armis exercetur, annulus aureus, quem habebat, fractus est, et comminutus. Quum vellet sibi annulum facere, au-

1) *tres codd. Ms. Lambin.* eos concludit maxima hominum multitudine. *Grut. coni.* eo concludit magnum hom. multitudinem.

2) *cod. Reg. evelleret, unde Graev. legendum putarat* evellerat edd. *Lamb.* avellerat,

3) scaphis *Cod. Cuiac. et Hittorp. Gulielm. coni.* Scaphiis.

4) *Sic Lamb. e Ms. Vulgo* Syracusanorum.

rificem iussit vocari in forum,[1] ad sellam, Cordubae, et ei palam appendit aurum. Hominem in foro sellam iubet ponere, et facere annulum, omnibus praesentibus. Nimium fortasse dicet aliquis hunc diligentem. Hactenus reprehendat, si quis volet: nihil amplius. Verum fuit ei concedendum. Filius enim L. Pisonis erat, eius, qui primus de pecuniis repetundis legem tulit. Ridiculum est, nunc de Verre me dicere, quum de Pisone Frugi dixerim. Veruntamen, quantum intersit, videte. Iste quum aliquot abacorum faceret vasa aurea, non laboravit, quid non modo in Sicilia, verum etiam Romae in iudicio audiret. Ille in auri semuncia totam Hispaniam scire voluit, unde praetori annulus fieret. Nimirum, ut hic nomen suum comprobavit: sic ille cognomen.

XXVI. Nullo modo possum omnia istius facta aut memoria consequi, aut oratione complecti. Genera ipsa cupio breviter attingere: ut hic modo me commonuit Pisonis annulus, quod totum effluxerat. Quam multis istum putatis hominibus honestis de digitis annulos aureos abstulisse? numquam dubitavit, quotiescumque alicuius aut gemma aut annulo delectatus est. Incredibilem rem dicam, sed tam claram, ut ipsum negaturum non arbitrer. Quum Valentio eius interpreti epistola Agrigento allata esset, casu signum iste animadvertit in cretula, placuit ei, quaesivit,[2] unde es-

1) *Ita Graev. e cod. Reg. Vulgo* in foro.
2) *Ita Beckius scripsit auctoritate codd. Urs. Reg. Guelf. Vulgo* exquisivit.

set epistola; respondit: Agrigento. Iste literas, ad quos solebat, misit: ut is annulus ad se primo quoque tempore afferretur. Ita literis istius, patrifamilias, L. Titio cuidam, civi Romano, annulus de digito detractus est. Illa vero eius cupiditas incredibilis est. Nam ut in singula conclavia, quae iste non modo Romae, sed in omnibus villis habet, tricenos lectos optime stratos cum ceteris ornamentis convivii quaereret, nimium multa comparare videbatur.[1] Nulla domus in Sicilia locuples fuit, ubi iste non textrinum instituerit. Mulier est Segestana, perdives et nobilis, Lamia nomine: per triennium isti, plena domo telarum, stragulam vestem confecit: nihil nisi conchylio tinctum. Attalus, homo pecuniosus, Neti; Lyso, Lilybaei; Critolaus Ennae; Syracusis Aeschrio, Cleomenes, Theomnastus; Elori[2] Archonides, Megistus. Vox me citius defecerit, quam nomina. Ipse dabat purpuram tantum, amici operas, credo. Iam enim non libet omnia criminari; quasi hoc mihi non satis sit ad crimen, habuisse tam multum, quod daret; voluisse deportare tam multa: hoc denique, quod concedit, amicorum operis esse in huiuscemodi rebus usum. Iam vero lectos aeratos, et candelabra aenea, num cui, praeter istum, Syracusis per triennium facta esse existimatis? Emebat, credo. Sed tantum[3] vos certiores, iudices, facio, quid iste in pro-

---

1) *Sic correxit Görenzius* ad *Cic. Acad. II.* 20. *Vulgo* videretur.

2) *Vulgo olim* Pelori, *quod correxit T. Ursin.* Pelorus *enim est promontorium Siciliae.*

3) *cod. Urs. Franc.* sed tamen.

vincia praetor egerit, ne cui forte nimium negligens fuisse videatur, neque se satis, quum potestatem habuerit, instruxisse et ornasse.

XXVII. Venio nunc, non iam ad furtum, non ad avaritiam, non ad cupiditatem, sed eiusmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi atque inesse videantur: in quo dii immortales violati, existimatio atque auctoritas nominis populi Romani imminuta, hospitium spoliatum ac proditum, abalienati scelere istius a nobis omnes reges amicissimi nationesque, quae in eorum regno ac ditione sunt. Nam reges Syriae,[1] regis Antiochi[2] filios pueros, scitis Romae nuper fuisse: qui venerant non propter Syriae regnum; nam id sine controversia obtinebant, ut a patre et a maioribus acceperant; sed regnum Aegypti ad se et ad Selenen, matrem suam, pertinere arbitrabantur. Hi ipsi posteaquam temporibus rei publicae exclusi, per senatum agere quae voluerant, non potuerunt, in Syriam, in regnum patrium profecti sunt. Eorum alter, qui Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit. Itaque, isto praetore, venit Syracusas. Hic Verres hereditatem sibi venisse arbitratus est, quod in eius regnum ac manus venerat is, quem iste et audierat multa secum praeclara habere, et suspicabatur. Mittit homini munera satis large: haec[3] ad usum

1) *Antiochum Asiaticum, et Seleucum Cybiosacten.*

2) *Antiochi Eusebis.*

3) haec *offendit viros doctos, et Ald. Nepos id omisit. Potest tamen defendi, ut sit i. q. in his*

domesticum; vini, olei quod visum erat; etiam tritici, quod satis esset, de suis decumis. Deinde ipsum regem ad cenam vocat.[1] Exornat ample magnificeque triclinium; exponit ea, quibus abundabat, plurima ac pulcherrima vasa argentea. Namque haec aurea nondum fecerat. Omnibus curat rebus instructum et paratum ut sit convivium. Quid multa? Rex ita discessit, ut et istum copiose ornatum, et se honorifice acceptum arbitraretur. Vocat ad cenam deinde ipse praetorem; exponit suas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro, quae, ut mos est regius, et maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis. Erat etiam vas vinarium ex una gemma pergrandi, in trullam excavata,[2] manubrio aureo: de qua, credo, satis idoneum, satis gravem testem, Q. Minucium dicere audistis. Iste unumquodque vas in manus sumere, laudare, mirari. Rex gaudere, praetori populi Romani satis iucundum et gratum illud esse convivium. Posteaquam inde discessum est, cogitare iste nihil aliud, (quod ipsa res[3] declaravit,) nisi, quemadmodum regem ex provincia spoliatum expilatumque dimitteret. Mittit rogatum vasa ea, quae pulcherrima apud illum viderat: ait se suis caelatoribus velle ostendere. Rex, qui istum non nosset, sine ulla suspicione libentissime dedit. Mittit etiam trullam gemmeam rogatum; velle se eam diligentius considerare; ea quoque ei mittitur.

---

muneribus haec, quae sequuntur, ad usum domesticum.

1) *Ita scribendum esse vidit Herelius. Vulgo* vocavit.

2) *Sic e coniectura Herelii edidi. Vulg.* trulla excavata.

3) *Graev.* id quod ipsa res.

XXVIII. Nunc reliquum, iudices, attendite, de quo et vos audistis, et populus Romanus non nunc primum audiet: et in exteris nationibus usque ad ultimas terras pervagatum est. Candelabrum e gemmis clarissimis, opere mirabili perfectum, reges hi, quos dico, Romam quum attulissent, ut in Capitolio ponerent, quod nondum etiam perfectum templum offenderant, neque ponere potuerunt, neque vulgo ostendere ac proferre voluerunt; ut et magnificentius videretur, quum suo tempore in cella Iovis Optimi Maximi poneretur, et clarius, quum pulchritudo eius recens ad oculos hominum atque integra perveniret. Statuerunt id secum in Syriam reportare: ut, quum audissent, simulacrum Iovis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoque eximium atque pulcherrimum donum in Capitolium afferrent. Pervenit res ad istius aures, nescio quomodo. Nam rex celatum voluerat; non quo quidquam metueret, aut suspicaretur, sed ut ne multi illud ante praeciperent[1] oculis, quam populus Romanus. Iste petit a rege, et eum pluribus verbis rogat, ut id ad se mittat: cupere se dicit inspicere, neque se aliis videndi potestatem esse facturum. Antiochus, qui animo et puerili esset et regio, nihil de istius improbitate suspicatus,[2] imperat suis, ut id in praetorium involutum quam occultissime deferrent. Quo posteaquam attulerunt, involucris-

1) *Sic e cod. Hit. Reg. Pariss. cum Gronov. Lall. edidit Beck. Vulgo* perciperent.

2) *Vulgo additur* est: *quod Herelio auctore delevi.*

lucrisque reiectis constituerunt: iste clamare coepit, dignam rem esse regno Syriae, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo splendore, qui ex clarissimis et pulcherrimis[1] gemmis esse debebat; ea varietate operum, ut ars certare videretur cum copia: ea magnitudine, ut intelligi posset, non ad hominum apparatum, sed ad amplissimi templi ornamentum esse factum. Quod quum satis iam perspexisse videretur, tollere incipiunt, ut referrent. Iste ait, se velle illud etiam atque etiam considerare; nequaquam se esse satiatum. Iubet illos discedere, et candelabrum relinquere. Sic illi tum inanes ad Antiochum revertuntur.

XXIX. Rex primo nihil metuere, nihil suspicari. Dies unus, alter, plures: non referri. Tum mittit rex ad istum, si sibi videatur, ut reddat. Iubet iste posterius ad se reverti. Mirum illi videri. Mittit iterum; non redditur. Ipse hominem appellat; rogat, ut reddat. Os hominis insignemque impudentiam cognoscite. Quod sciret, quodque ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum, quod Iovi Optimo Maximo, quod populo Romano servari videret, id sibi ut donaret, rogare et vehementer petere coepit. Quum ille se et religione Iovis Capitolini, et hominum existimatione impediri diceret, quod multae nationes testes essent illius operis ac muneris: iste homini minari acerrime coepit. Ubi videt, eum nihilo magis minis, quam precibus per-

1) plurimis *Naug. Lamb. al.*

moveri:[1] repente hominem de provincia iubet ante noctem decedere. Ait, se comperisse, ex eius regno piratas in Siciliam esse venturos. Rex maximo conventu Syracusis, in foro, ne quis forte me in crimine obscuro versari, atque affingere aliquid suspicione[2] hominum arbitretur, in foro, inquam, Syracusis flens, ac deos hominesque contestans, clamare coepit, candelabrum factum e gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo populo Romano monumentum suae societatis amicitiaeque esse voluisset, id sibi C. Verrem abstulisse; de ceteris operibus ex auro et gemmis, quae sua penes illum essent, se non laborare; hoc sibi eripi, miserum esse et indignum. Id etsi antea iam mente et cogitatione sua, fratrisque sui, consecratum esset: tamen tum se, in illo conventu civium Romanorum, dare, donare, dicare, consecrare Iovi Optimo Maximo, testemque ipsum Iovem suae voluntatis ac religionis adhibere.

XXX. Quae vox? quae latera? quae vires huius unius criminis querimoniam possint sustinere? Rex Antiochus, qui Romae ante oculos omnium nostrum biennium fere comitatu regio atque ornatu fuisset, is quum amicus et socius populi Romani esset, amicissimo patre, avo, maioribus, antiquissimis et clarissimis regibus, opulentissimo et maximo regno, praeceps[3]

1) removeri *Ms. Lamb.*

2) *Lambin. e coniectura edidit* suspicioni.

3) *Vulgo* praeceps provincia. *Praepositionem ex edd. vett. et plurimis codd. restituerunt Oliv. Lall. Beck.*

e provincia populi Romani exturbatus est. Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras, quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum atque in ultimas terras perventuram putasti, quum audierint, a praetore populi Romani in provincia violatum regem, spoliatum hospitem, eiectum socium populi Romani atque amicum? Nomen vestrum, populique Romani, odio atque acerbitati scitote nationibus exteris, iudices, futurum, si istius haec tanta iniuria impunita discesserit. Sic omnes arbitrabuntur, praesertim quum haec omnino fama de nostrorum hominum avaritia et cupiditate percrebruerit, non istius solius hoc esse facinus, sed eorum etiam, qui approbarint.[1] Multi reges, multae liberae civitates, multi privati opulenti ac potentes habent profecto in animo Capitolium sic ornare, ut templi dignitas, imperiique nostri nomen desiderat: qui si intellexerint, interverso regali hoc dono, graviter vos tulisse: grata fore vobis populoque Romano sua studia ac dona arbitrabuntur. Sin hoc vos in rege tam nobili, in re tam eximia, in iniuria tam acerba, neglexisse audierint: non erunt tam amentes, ut operam, curam, pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur.

XXXI. Hoc loco, Q. Catule, te appello. Loquor enim de tuo clarissimo pulcherrimoque monumento; non iudicis solum severitatem in hoc crimine, sed prope inimici atque accusatoris vim suscipere debes. Tuus est enim honos in illo templo, senatus populique Ro-

1) *Sic Ern. e cod. Guelf. Vulgo* approbarunt.

mani beneficio; tui nominis aeterna memoria simul cum templo illo consecratur; tibi haec cura suscipienda, tibi haec opera sumenda est, ut Capitolium, quomodo[1] magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit, quam fuit: ut illa flamma divinitus exstitisse videatur, non, quae deleret Iovis Optimi Maximi templum, sed quae praeclarius magnificentiusque deposceret. Audisti, Q. Minucium Rufum dicere, domi suae deversatum esse Antiochum regem Syracusis; se illud scire ad istum esse delatum; se scire non redditum. Audisti, et audies omni[2] e conventu Syracusano, qui ita dicant, sese audientibus, illud Iovi Optimo Maximo dicatum esse ab rege Antiocho et consecratum. Si iudex non esses, et haec ad te delata res esset: te potissimum hoc persequi, te petere, te agere oporteret. Quare non dubito, quo animo iudex huius criminis esse debeas, qui apud alium iudicem multo acrior, quam ego sum, actor accusatorque esse deberes.

XXXII. Vobis autem, iudices, quid hoc indignius, aut quid minus ferendum videri potest? Verresne habebit domi suae candelabrum Iovis Optimi Maximi, e gemmis auroque perfectum? cuius fulgore collucere atque illustrari Iovis Optimi Maximi templum oportebat, id apud istum in eiusmodi conviviis constituetur, quae domesticis stupris flagitiisque

1) *Beckius rescripsit* quemadmodum *e cod. Lamb. et cod. Urs. quia sit sonantius; attamen sic nimis saepe recurrit extrema syllaba* UM.

2) *cod. Franc. l. Iannoct. edd. pr.* omnes.

flagrabunt? In istius lenonis turpissimi domo, simul cum ceteris Chelidonis hereditariis ornamentis, Capitolii ornamenta ponentur? Quid huic sacri umquam fore, aut quid fuisse religiosi putatis, qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat? qui in iudicium veniat, ubi ne precari quidem Iovem Optimum Maximum, atque ab eo auxilium petere more omnium possit? a quo etiam dii immortales sua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad suas res repetundas est constitutum. Miramur, Athenis Minervam, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Pergae Dianam, multos praeterea ab isto deos tota Asia Graeciaque violatos, qui a Capitolio manus abstinere non potuerit? Quod privati homines de suis pecuniis ornant, ornaturique sunt, id C. Verres ab regibus ornari non est passus. Itaque hoc nefario scelere concepto, nihil postea tota in Sicilia neque sacri, neque religiosi esse duxit; ita sese in ea provincia per triennium gessit, ut ab isto non solum hominibus, verum etiam diis immortalibus bellum indictum putaretur.

XXXIII. Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, iudices, quod ab Aenea fugiente a Troia, atque in haec loca veniente, conditum esse demonstrant. Itaque Segestani non solum perpetua societate atque amicitia, verum etiam cognatione secum populo Romano coniunctos esse arbitrantur. Hoc quondam oppidum, quum illa civitas cum Poenis suo nomine, ac sua sponte bellaret, a Karthaginiensibus vi captum atque deletum[1] est: omnia

1) *Mss. Pall. Grut. edd. pr. Victor.* deiectum.

que, quae ornamento urbi esse possent, Karthaginem sunt ex illo loco deportata. Fuit apud Segestanos ex aere simulacrum Dianae, quum summa atque antiquissima praeditum religione, tum singulari opere artificioque perfectum. Hoc translatum Karthaginem, locum tantum hominesque mutarat: religionem quidem pristinam conservabat. Nam propter eximiam pulchritudinem, etiam hostibus digna, quam sanctissime colerent, videbatur. Aliquot saeculis post, P. Scipio bello Punico tertio Karthaginem cepit: qua in victoria (videte hominis virtutem et diligentiam, ut et domesticis praeclarissimae virtutis exemplis gaudeatis, et eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis) convocatis Siculis omnibus, quod diutissime saepissimeque Siciliam vexatam a Karthaginiensibus cognorat, iubet omnia conquiri: pollicetur, sibi magnae curae fore, ut omnia civitatibus, quae cuiusque fuissent, restituerentur. Tum illa, quae quondam fuerant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt reddita; tum alia Gelensibus, alia Agrigentinis; in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium tyrannorum Phalaris habuisse dicitur, quo vivos, supplicii causa, demittere homines, et subiicere flammam solebat. Quem taurum Scipio quum redderet Agrigentinis, dixisse dicitur: aequum esse illos cogitare, utrum esset Siculis [1] utilius, suisne servire, an populo Romano obtemperare; quum idem

---

1) *cod. Lamb.* Agrigentinis. *Garaton. utrumque ex glossema esse censet: et legendum* utrum esset utilius.

monumentum et domesticae crudelitatis et nostrae mansuetudinis haberent.

XXXIV. Illo tempore Segestanis maxima cum cura haec ipsa Diana, de qua dicimus, redditur; reportatur Segestam; in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione civium et laetitia reponitur. Haec erat posita [1] Segestae, sane excelsa in basi: in qua grandibus literis P. AFRICANI nomen erat incisum, eumque KARTHAGINE CAPTA RESTITUISSE, perscriptum. Colebatur a civibus; ab omnibus advenis visebatur; quum quaestor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. Erat admodum amplum et excelsum signum cum stola: veruntamen inerat in illa magnitudine aetas atque habitus virginalis. Sagittae pendebant ab humero; sinistra manu retinebat arcum; dextra ardentem facem praeferebat. Hanc quum iste sacrorum omnium hostis, religionumque praedo vidisset: quasi illa ipse [2] face percussus esset, ita flagrare cupiditate atque amentia coepit. Imperat magistratibus, [3] ut eam demoliantur, et sibi dent; nihil sibi gratius ostendit futurum. Illi vero dicere, id sibi nefas esse: seque tum summa religione, tum summo metu legum et iudiciorum teneri. Iste tum petere ab illis,

---

1) *cod. Pall. Grut.* reposita. *Temere Gruterus verba* haec erat posita Segestae *a sciolis addita esse iudicavit. Abesse enim non possunt, quia haec descriptio refertur ad illud tempus, quo Verres illam Dianae statuam viderat.*

2) illa ipsa *est in edd. quibusdam ut Oliv. Lall.*

3) *Vulgo addebatur* iste, *quod recte delevit Ern.*

tum minari, tum spem, tum metum ostendere. Opponebant illi interdum nomen Africani; donum populi Romani illud esse dicebant; nihil se in eo potestatis habere, quod imperator clarissimus, urbe hostium capta, monumentum victoriae populi Romani esse voluisset. Quum iste nihilo remissius, atque etiam multo vehementius instaret quotidie: res agitur in senatu. Vehementer ab omnibus reclamatur. Itaque illo tempore, ac primo istius adventu, pernegatur. Postea, quidquid erat oneris in nautis remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis, praeter ceteros, imponebat aliquanto amplius, quam ferre possent; praeterea magistratus eorum evocabat; optimum quemque et nobilissimum ad se arcessebat; circum omnia provinciae fora rapiebat; singillatim unicuique calamitati fore se denuntiabat, universis [1] se funditus illam eversurum esse civitatem minabatur. Itaque aliquando, multis malis, magnoque metu victi Segestani, praetoris imperio parendum esse decreverunt. Magno cum luctu et gemitu totius civitatis, multis cum lacrymis et lamentatione virorum mulierumque omnium, simulacrum Dianae tollendum locatur.

XXXV. Videte quanta religione fuerit apud Segestanos. Repertum [2] esse, iudices;

---

1) *Recte hoc Beckius reposuit e cod. Cuiac. Hittorp quia melius respondet voc.* unicuique, *quam vulg.* universam.

2) quanta religio fuerit. Apud Segestanos repertum *Lambin Beck. et habent nominativum* religio *Mss. Cuiac. Hitt. Guelf.*

scitote, neminem, neque liberum, neque servum, neque civem, neque peregrinum, qui illud signum auderet attingere. Barbaros quosdam Lilybaeo scitote adductos [1] esse operarios, hi denique illud, ignari totius negotii ac religionis, mercede accepta, sustulerunt. Quod quum ex oppido exportaretur, quem conventum mulierum factum esse arbitramini? quem fletum maiorum natu? quorum nonnulli etiam illum diem memoria tenebant, quum illa eadem Diana Segestam Karthagine revecta victoriam populi Romani reditu suo nuntiasset. Quam dissimilis hic dies illi tempori videbatur! Tum imperator populi Romani, vir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis, ex urbe hostium recuperatos: nunc ex urbe sociorum praetor eiusdem populi turpissimus atque impurissimus, eosdem illos deos nefario scelere auferebat. Quid [2] tota Sicilia est clarius, quam omnes Segestanas matronas et virgines convenisse, quum Diana exportaretur ex oppido? unxisse unguentis? complesse coronis et floribus? ture odoribusque incensis usque ad agri fines prosecutas esse? Hanc tu tantam religionem si tum in imperio propter cupiditatem atque audaciam non pertimescebas: ne nunc quidem, in tanto tuo liberorumque tuorum periculo, perhorrescis? Quem tibi aut hominem, invitis diis immortalibus, aut vero deum, tantis eorum religionibus violatis,

1) *Sic Ern. e Ms. Gu. quicum conspirant Cuiac. Hitt. Vulgo* advocatos.

2) *Vulgo* quid hoc. *Manut. Ern. aut* hoc *delendum esse aut* quam; *Melius abest* hoc, *quod iam Lambin. delevit.*

auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace atque in otio religionem nullam attulit? quae quum duas urbes, in quibus locata fuerat, captas incensasque vidisset, bis ex duorum bellorum flamma ferroque servata est; quae Karthaginiensium victoria, loco mutato, religionem tamen non amisit; P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit. Quo quidem scelere suscepto, quum inanis esset basis, et in ea P. Africani nomen incisum: res indigna atque intoleranda videbatur omnibus, non solum religiones esse violatas, verum etiam P. Africani, viri fortissimi, rerum gestarum gloriam, memoriam virtutis, monumenta victoriae, C. Verrem sustulisse. Quod quum isti renuntiaretur de basi ac literis, existimavit homines in oblivionem totius negotii esse venturos, si etiam basim, tamquam indicem sui sceleris, sustulisset. Itaque tollendam istius imperio locaverunt: quae vobis locatio ex publicis Segestanorum literis priore actione recitata est.

XXXVI. Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectissimum ornatissimumque adolescentem appello: abs te officium tuum, debitum generi et nomini requiro et flagito. Cur pro isto, qui laudem honoremque familiae vestrae depeculatus est, pugnas? cur eum defensum esse vis? cur ego tuas partes suscipio? cur tuum onus[1] sustineo? M. Tullius P. Africani monumenta requirit: P. Scipio eum, qui illa[2] sustulit, defendit. Quum mos a maiori-

1) *Lamb. e Ms.* munus.
2) *Ernestio* illa *videbatur melius abesse.*

bus traditus sit, ut monumenta maiorum ita suorum quisque defendat, ut ea ne ornari quidem nomine alieno sinat: tu isti aderis, qui non obstruxit [1] aliqua ex parte monumenta P. Scipionis, sed funditus sustulit ac delevit? Quisnam igitur, per deos immortales, tuebitur P. Scipionis memoriam mortui? quis monumenta atque indicia virtutis, si tu ea relinques ac deseres, neque solum spoliata illa patiere, sed etiam eorum spoliatorem vexatoremque defendes? Adsunt Segestani, clientes tui, socii populi Romani atque amici: certiorem te faciunt, P. Africanum, Karthagine deleta, simulacrum Dianae maioribus suis restituisse; idque apud Segestanos, eius imperatoris nomine positum ac dedicatum fuisse; hoc Verrem demoliendum et asportandum, nomenque omnino P. Scipionis delendum tollendumque curasse; orant te, atque obsecrant, ut sibi religionem, generi tuo laudem gloriamque restituas, ut, quod ex urbe hostium per P. Africanum recuperarint, id per te ex praedonis domo conservare possint.

XXXVII. Quid aut tu [2] his respondere honeste potes, aut illi facere, nisi ut te ac fidem tuam implorent? Adsunt, et implorant. Potes domesticae laudis amplitudinem, Scipio,

---

1) *Sic Beckius cum cod. Cuiac. Reg. ap. Graev. et Guelf. rescripsit, pro vulg.* obtrusit, *quod sensum non habet.* Obstruere *est aedificando obscurare; (Germanis* verbauen) *Idem placuit Ernestio et Grutero. Hotom. et Lamb.* obtrivit. *C. Steph.* obruit.

2) *Sic Ern. e Guelf. idque postulat vis antitheseos. Vulgo abest* tu.

tueri, potes: omnia in te sunt, quae aut fortuna hominibus aut natura largitur. Non praecerpo fructum officii tui; non alienam mihi laudem appeto; non est pudoris mei, P. Scipione, florentissimo adolescente, vivo et incolumi, me; propugnatorem monumentorum P. Scipionis, defensoremque profiteri. Quam ob rem si suscipis domesticae laudis patrocinium, me non solum silere de vestris monumentis oportebit, sed etiam laetari, P. Africani eiusmodi esse fortunas mortui, ut eius honos ab iis, qui ex eadem familia sint, defendatur, neque ullum adventicium requiratur auxilium. Sin istius amicitia te impediet; si hoc, quod abs te postulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrabere: succedam ego vicarius tuo muneri; suscipiam partes, quas alienas esse arbitrabar. Nae[1] ista praeclara nobilitas desinat queri, populum Romanum hominibus novis atque industriis libenter honores mandare, semperque mandasse. Non est querendum, in ea civitate, quae propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum posse. Sit apud alios imago P. Africani; ornentur alii mortui virtute ac nomine. Talis ille vir fuit; ita de populo Romano meritus est, ut non uni familiae, sed universae civitati commendatus esse debeat. Est aliqua mea pars virilis, quod eius civitatis sum, quam ille amplam, illustrem, claramque reddidit; praecipue quod in his artibus pro mea parte versor, quarum ille princeps fuit, aequitate, industria, temperantia,

---

1) *Vulgo edebatur* arbitrabar, ne ista. *Verum vidit Ernestius.*

defensione miserorum, odio improborum: quae cognatio studiorum et artium, propemodum non minus est coniuncta, quam ista, qua vos delectamini, generis et nominis.

XXXVIII. Repeto abs te, Verres, monumentum P. Africani; causam Siculorum, quam suscepi, relinquo; iudicium de pecuniis repetundis ne sit hoc tempore; Segestanorum iniuriae negligantur; basis P. Africani restituatur; nomen invicti[1] imperatoris incidatur: signum pulcherrimum Karthagine capta receptum[2] reponatur. Haec abs te non Siculorum defensor, non tuus accusator, non Segestani postulant: sed is, qui laudem gloriamque P. Africani tuendam conservandamque suscepit. Non vereor, ne hoc officium meum P. Servilio iudici non probem; qui quum res maximas gesserit, monumentaque rerum suarum quum maxime constituat, atque in his elaboret: profecto volet haec non solum suis posteris, verum etiam omnibus viris fortibus et bonis civibus defendenda, non spolianda improbis tradere. Non vereor, ne tibi, Q. Catule, displiceat, cuius amplissimum in orbe terrarum, clarissimumque monumentum est, quam plurimos esse custodes monumentorum, et putare omnes bonos alienae gloriae defen-

---

1) *Bene sic Ern. e tribus Mss. Vulgo* invictissimi.
2) *Vulgo* Carthagine captum. *Hotom. correxit*: Carthagine capta recuperatum, *idque receperunt Manut. et Lambin. In duobus Mss. hic invenerat* captum receptum, *cuius scripturae vestigia ducunt nos ad lectionem* capta receptum, *quam vulgatae praeferendam censui.*

sionem ad officium suum pertinere. Et quidem ceteris istius furtis atque flagitiis ita moveor, ut ea reprehendenda tantum putem: hic vero tanto dolore afficior, ut nihil mihi indignius, nihil minus ferendum videatur.[1] Verres Africani monumentis domum suam, plenam stupri, plenam flagitii, plenam dedecoris, ornabit? Verres temperatissimi sanctissimique viri monumentum, Dianae simulacrum virginis, in ea domo collocabit, in qua semper meretricum lenonumque flagitia versantur?

XXXIX. At hoc solum Africani monumentum violasti? quid? a Tyndaritanis non eiusdem Scipionis beneficio positum simulacrum Mercurii, pulcherrime factum, sustulisti? At quemadmodum, dii immortales! quam audacter! quam libidinose! quam impudenter! audistis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines honestissimos ac principes civitatis: Mercurium, qui sacris anniversariis apud eos, ac summa religione coleretur, quem P. Africanus, Karthagine capta, Tyndaritanis non solum suae victoriae, sed etiam illorum fidei societatisque monumentum atque indicium dedisset, huius vi, scelere, imperioque esse sublatum; qui ut primum in illud oppidum venit, statim, tamquam ita fieri non solum oporteret, sed etiam necesse esset, tamquam hoc senatus mandasset, populusque Romanus iussisset, ita continuo, signum ut de-

1) *Sic cod. Lambin. Reg. ap. Graev.* duo *alii Pariss. Guelf. it. Priscian. p.* 687. *et receperunt Lamb. Graev. Lall. Beck. Alii* ut nihil mihi indignius ferendum videatur.

molirentur, et Messanam deportarent, imperavit. Quod quum illis, qui aderant, indignum, qui audiebant, incredibile videretur: non est ab isto, primo illo adventu, perseveratum. Discedens mandat proagoro Sopatro, cuius verba audistis, ut demoliatur. Quum recusaret, vehementer minatur; ita tum ex illo [1] oppido proficiscitur. Proagorus refert rem ad senatum; vehementer undique reclamatur. Ne multa: iterum iste aliquanto post ad illos venit, quaerit continuo de signo. Respondetur ei, senatum non permittere; poenam capitis constitutam, si iniussu senatus quisquam attigisset; simul religio commemoratur. Tum iste: Quam mihi religionem narras? quam poenam? quem senatum? vivum te non relinquam; moriere virgis, nisi signum traditur. Sopater iterum flens ad senatum defert [2] istius cupiditatem minasque demonstrat. Senatus Sopatro responsum nullum dat, sed commotus perturbatusque discedit. Ille praetoris arcessitus nuntio, rem demonstrat: [3] negat ullo modo fieri posse.

XL. Atque haec (nihil enim praetermittendum de istius impudentia videtur) agebantur in conventu palam, de sella, ac de loco superiore. Erat hiems summa; tempestas, ut

---

1) *codd. Lamb.* et statim ex illa.

2) *cod. Cuiac. et Lamb* ad senatum rem defert *cod. Guelf.* ad senatum refert, *quod probarunt Graev. Lall. Ern.*

3) *Garaton. coni.* ille a praetore arcessitus rem demonstrat. *Gruterus verba* rem demonstrat *delenda esse putabat.*

ipsum Sopatrum dicere audistis, perfrigida; imber maximus; quum iste imperat lictoribus, ut Sopatrum de porticu, in qua ipse sedebat, praecipitem in forum deiiciant, nudumque constituant. Vix erat hoc plane [1] imperatum, quum illum spoliatum, stipatumque lictoribus videres. Omnes ideo putabant, [2] ut miser atque innocens virgis caederetur. Fefellit haec homines opinio. Virgis iste caederet sine causa socium populi Romani atque amicum? Non usque eo improbus; non omnia sunt in eo uno vitia; numquam fuit crudelis. Leniter hominem clementerque accepit. Equestres sunt medio in foro Marcellorum statuae, sicuti fere ceteris in oppidis Siciliae; ex quibus iste C. Marcelli statuam delegit; cuius officia in illam civitatem totamque provinciam [3] recentissima erant et maxima. In ea Sopatrum, hominem tum domi nobilem, tum summo magistratu praeditum, divaricari ac deligari iubet. Quo cruciatu sit affectus, venire in mentem necesse est omnibus, quum esset vinctus nudus in aere, in imbri, in frigore. Neque tamen finis huic iniuriae crudelitatique fiebat, donec populus, atque universa multitudo, atrocitate rei misericordiaque commota, senatum clamore coëgit, ut ei simulacrum illud Mercurii polliceretur. Clamabant fore, ut

---

1) *Vulgo* plane etiam. *Rectius abest* etiam *codd. Reg. Guelf. et Lamb. Graev. Beck.*

2) omnes id fore putabant *Lamb. e cod. Graev.* omnes fore putabant.

3) *Sic Lamb. Graev. Ern. e codd. Mss. Vulg.* in illa civitate totaque provincia.

ut ipsi sese dii immortales ulciscerentur; hominem interea perire innocentem non oportere. Tum frequens senatus ad istum venit; pollicetur signum. Ita Sopater de statua C. Marcelli, quum iam paene obriguisset, vix vivus aufertur.

XLI. Non possum disposite istum accusare, si cupiam; opus est non solum ingenio, verum etiam artificio quodam singulari. Unum hoc crimen videtur esse, et a me pro uno ponitur, de Mercurio Tyndaritano; plura sunt; sed ea quo pacto distinguere, ac separare possim, nescio. Est pecuniarum captarum, quod signum a sociis pecuniae magnae sustulit; est peculatus, quod publicum [1] populi Romani signum, de praeda hostium captum, positum imperatoris nostri nomine, non dubitavit auferre; est maiestatis, quod imperii nostri gloriae rerumque gestarum monumenta evertere atque asportare ausus est; est sceleris, quod religiones maximas violavit; est crudelitatis, quod in hominem innocentem, in socium nostrum atque amicum, novum ac singulare supplicii genus excogitavit. Illud vero quid sit, iam non queo dicere, quo nomine appellem, nescio, quod in C. Marcelli statua. Quid est hoc? patronusne quod erat? quid tum? quo id spectat? utrum ea res ad opem, an ad calamitatem clientium atque hospitum valere debebat? an ut hoc ostenderes, contra vim tuam in patronis praesidii nihil esse? quis hoc non

1) Ita *Lamb. Ern. e codd. ediderunt pro vulgo* publice.

non intelligeret, in improbi praesentis imperio maiorem esse vim, quam in bonorum absentium patrocinio? an vero ex hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia, contumacia? detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putasti. Itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni: Verres in eorum locum substitutus est. Quam in te tantam virtutem esse, aut dignitatem arbitratus es, ut conarere clientelam tam illustrem, tam splendidae provinciae, [1] transducere ad te, auferre a certissimis antiquissimisque patronis? Tu ista stultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliae, sed unius tenuissimi Siculi clientelam tueri potes? Tibi Marcelli statua pro patibulo in clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipsos, qui honorem illi habuerant, supplicia quaerebas? Quid postea? quid tandem tuis statuis fore arbitrabare? an vero id, quod accidit? Nam Tyndaritani statuam istius, quam sibi propter Marcellos, altiore etiam basi poni iusserat, deturbarunt, simulac successum isti audierunt.

XLII. Dedit nunc igitur [2] tibi fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem, ut, cuius ad statuam Siculi, te praetore, alligabantur, eius religioni te eundem vinctum adstrictumque dederemus. [3] Ac primo, indices, hoc signum

---

1) *cod. Lamb.* clientelam tam splendidae, tam illustris provinciae.

2) *Ita Lamb. et Beck. e cod. Guelf. Vulgo abest* nunc.

3) *Sic Ern. e legitima consecutione temporum. Vulgo* dedamus.

Mercurii dicebat iste Tyndaritanos C. Marcello huic Aesernino vendidisse; atque hoc sua causa etiam Marcellum ipsum sperabat esse dicturum; quod mihi numquam veri simile visum est, adolescentem illo loco natum, patronum Siciliae, nomen suum isti ad translationem criminis commodaturum. Veruntamen ita res mihi tota provisa atque praecauta est, uti, si maxime esset inventus, qui in se suscipere istius culpam crimenque cuperet: tamen is proficere nihil posset. Eos enim testes deduxi,[1] et eas literas deportavi, ut de istius facto dubium nemini esse posset. Publicae literae sunt, deportatum esse Mercurium Messanam sumptu publico. Dicunt, quanti; praefuisse huic negotio publice legatum Poleam. Quid? is ubi est? Praesto est; testis est. Proagori Sopatri iussu. Quis est hic? qui ad statuam adstrictus est. Quid? is ubi est? Testis est. Vidistis hominem, et verba eius audistis. Demoliendum curavit Demetrius[2] gymnasiarchus, quod is eo loco praeerat. Quid? hoc nos dicimus? immo vero ipse praesens; Romae nuper istum esse pollicitum, sese id signum legatis esse redditurum, si eius rei testificatio tolleretur, cautumque esset, eos testimonium non esse dicturos. Dixit[3] hoc apud vos Zosippus, et Hismenias, homines nobilissimi, et principes Tyndaritanae civitatis.

---

1) *cod. Urs. Franc.* adduxi.

2) *Sic Ern. e Guelf. aliisque Mss.* it. *edd. Ven. Man. Lamb. rescripsit. Nonnullae edd.* Democritus.

3) *Hotom. coni. legendum esse* dixerunt.

XLIII. Quid Agrigenti[1] nonne eiusdem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimum, cuius in femine literulis minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapii religiosissimo fano sustulisti? quod iste, iudices, quum clam fecisset, quum ad suum scelus illud furtumque nefarium[2] quosdam homines improbos duces atque adiutores adhibuisset, vehementer commota civitas est. Uno eodemque tempore[3] Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum urbis, indicium victoriae, testimonium societatis, requirebant. Itaque ab illis, qui principes in ea civitate erant, praecipitur, et negotium datur quaestoribus et aedilibus, ut noctu vigilias agerent ad aedes sacras. Etenim iste Agrigenti (credo propter multitudinem illorum hominum atque virtutem, et quod cives Romani, viri fortes ac strenui et honesti permulti in illo oppido, coniunctissimo animo, cum ipsis Agrigentinis vivunt ac negotiantur) non audebat palam tollere, aut poscere, quae placebant. [4] Herculis templum est apud Agrigentinos, non longe

1) *Ita correxit Ern. quia sequitur* ex fano. *Vulg.* Agrigento.

2) *Vulg.* nefarios. *Sed* nefarium *recte e codd. restituerunt Lamb. Graev. Ern.*

3) uno codem tempore *Graev. al.* uno et eodem tempore *Lambin.*

4) *Ergo ne clam noctu surriperet ea Verres, ideo vigiliae nocturnae a principibus Agrigentinorum ad aedes erant constitutae. Itaque non opus est quod Hotomanno in mentem venerat verba,* etenim — placebant *παρενθέτως posita transponere post superiora* quod iste — fecisset.

a foro, sane sanctum apud illos et religiosum. Ibi est ex aere simulacrum ipsius Herculis, quo non facile quidquam dixerim me vidisse pulchrius, (tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quam multa vidi,) usque eo, iudices, ut rictum [1] eius ac mentum paullo sit attritius, quod in precibus et gratulationibus non solum id venerari, verum etiam osculari solent. Ad hoc templum, quum esset iste Agrigenti, duce Timarchide, repente, nocte intempesta, servorum armatorum fit concursus atque impetus. Clamor a vigilibus fanique custodibus tollitur. Qui primo quum obsistere ac defendere conarentur, male mulcati [2] clavis ac fustibus repelluntur. Postea convulsis repagulis, effractisque valvis, demoliri signum, ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama tota urbe percrebruit, expugnari deos patrios, non hostium adventu nec opinato, neque repentino praedonum impetu, sed ex domo atque cohorte praetoria, manum fugitivorum instructam armatamque venisse. Nemo Agrigenti neque aetate tam affecta, neque viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte eo nuntio excitatus surrexerit, telumque, quod cuique fors offerebat, arripuerit. Itaque brevi tempore ad fanum ex urbe tota concurritur. Hora amplius iam in demoliendo signo permulti homines moliebantur; illud interea nulla nutabat [3] ex parte; quum alii vectibus subiectis conarentur commovere, alii deli-

---

1) rictum *habet. Non. Marcell. h. v. item codd. Cuiac. Hitt. Reg. ap. Graev. Vulgo erat* rictus.

2) *Ita recte Lamb. et sqq. Olim erat* mulctati.

3) *Sic edd. pr. Vulgo* lababat.

gatum omnibus membris rapere ad se funibus. Repente Agrigentini concurrunt; fit magna lapidatio; dant sese in fugam istius praeclari imperatoris nocturni milites. Duo tamen sigilla perparvula tollunt, ne omnino inanes ad istum praedonem religionum reverterentur. Numquam tam male est Siculis, quin aliquid facete et commode dicant; velut in hac re. Aiebant, in labores Herculis non minus hunc immanissimum verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere.

XLIV. Hanc virtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini postea, viri fortes et fideles, sed nequaquam ex tam ampla, neque tam ex nobili civitate. Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit. Is apud illos habetur deus, et religione maxima colitur. Fanum eius est in agro propter ipsam viam, qua Assoro itur Ennam, in eo Chrysae est simulacrum, praeclare factum e marmore. Id iste poscere Assorinos propter singularem eius fani religionem non ausus est. Tlepolemo dat Hieronique negotium. Illi noctu, facta manu, armataque [1] veniunt; fores aedis effringunt; aeditimi, [2] custodesque mature sentiunt; signum, quod erat notum vicinitati, buccina datur; homines ex agris concurrunt; eiicitur fugaturque Tlepolemus; neque quidquam ex fano Chrysae, praeter unum perparvulum si-

1) *Ita plerique codd. Mss. et restituit Graev.* armatique *Victor. Grut. Ern.*

2) *Sic est ap. Gell. N. A. XII. 10. receptum a Lambin. et Beck. Plerique edd.* aeditui.

gnum ex aere, desideratum est. Matris magnae fanum apud Enguinos est; iam enim mihi non modo breviter de unoquoque dicendum, sed etiam praetereunda videntur esse permulta, ut ad maiora istius et illustriora in hoc genere furta et scelera veniamus. In hoc fano loricas galeasque aeneas, caelatas opere Corinthio, hydriasque grandes, simili in genere, atque eadem arte perfectas, idem ille P. Scipio, vir omnibus rebus praecellentissimus, posuerat, et suum nomen inscripserat. Quid iam de isto plura dicam, aut querar? omnia illa, iudices, abstulit; nihil in religiosissimo fano, praeter vestigia violatae religionis, nomenque P. Scipionis, reliquit. Hostium spolia, monumenta imperatorum, decora atque ornamenta fanorum, posthac, his praeclaris nominibus amissis, in instrumento ac supellectili[1] C. Verris numerabuntur. Tu videlicet solus vasis Corinthiis delectaris? tu illius aeris temperationem, tu operum lineamenta sollertissime perspicis? haec Scipio ille non intelligebat, homo doctissimus atque humanissimus? tu sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine literis, intelligis et iudicas? Vide, ne ille non solum temperantia, sed etiam intelligentia te, atque istos, qui se elegantes dici volunt, vicerit. Nam quia, quam pulchra essent, intelligebat, iccirco existimabat, ea, non ad hominum luxuriem, sed ad ornatum fanorum atque oppidorum esse facta, ut posteris nostris monumenta religiosa esse videantur.

---

1) atque in suppellectile *Ms. Lambin.*

XLV. Audite etiam singularem eius, iudices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in his praesertim sacris polluendis, quae non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem violari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinenses, eadem religione, qua Romae, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum. In eo sacrario intimo fuit signum Cereris perantiquum: quod viri, non modo cuiusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant. Aditus enim in id sacrarium non est viris; sacra per mulieres ac virgines confici solent. Hoc signum noctu clam istius servi ex illo religiosissimo atque antiquissimo fano sustulerunt; postridie sacerdotes Cereris, atque illius fani antistitae,[1] maiores natu, probatae ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt. Omnibus acerbum, indignum, luctuosum denique videbatur. Tum iste permotus illa atrocitate negotii, ut ab se sceleris istius suspicio demoveretur, dat hospiti suo cuidam negotium, ut aliquem reperiret, quem ea fecisse insimularet; daretque operam, ut is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. Res non procrastinatur. Nam quum iste Catina profectus esset, servi cuiusdam nomen defertur; is accusatur; ficti testes in eum dantur; rem cunctus senatus Catinensium legibus iudicat. Sacerdotes vocantur; ex his quaeritur secreto in curia, quid esset factum, quemadmodum arbitrarentur signum esse ablatum.[2] Respondent illae, Praetoris in eo loco

---

1) *Sic Gell. N. A. XIII. 19. it. Priscian. Ms. in Pall. et edd. nonnullis* antistites.

2) quid esse factum arbitrarentur, quemadmodum signum esse ablatum *Ms. Guelf. ed. Grut.*

servos esse visos. Res, quae esset iam antea non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse coepit. Itur in consilium; servus ille innocens omnibus sententiis absolvitur, quo facilius vos hunc omnibus sententiis condemnare possetis. Quid enim postulas, Verres? quid speras? quid spectas? quem tibi aut deorum, aut hominum, auxilio putas futurum? Eone tu servos ad spoliandum[1] immittere ausus es, quo liberos adire, ne orandi quidem causa, fas erat? hisne rebus manus afferre non dubitasti, a quibus etiam oculos cohibere te religionum iura cogebant? tametsi ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam sceleratam ac tam nefariam decidisti. Nam id concupisti, quod numquam videras; id, inquam, adamasti, quod antea non adspexeras. Auribus tu tantam cupiditatem concepisti; ut eam non metus, non religio, non deorum vis, non hominum existimatio contineret. At ex viro bono audieras, credo, et bono auctore. Qui id potest,[2] qui ne ex viro quidem audire potueris? Audisti igitur ex muliere; quoniam id viri neque vidisse, neque nosse poterant. Qualem porro illam feminam fuisse putatis, indices? quam pudicam, quae cum Verre loqueretur? quam religiosam, quae sacrarii spoliandi ostenderet rationem?[3] At minime mirum, quae sacra per summam castimoniam

---

1) *Vulgo* ad spoliandum fanum. *Recte Ern. delevit* fanum *utpote e glossemate natum.*

2) *scil.* fieri. *Sed Lamb. Graev. Beck. ediderunt* qui id potes, *ubi supplendum est* audisse. *Et sic cod. Guelf. Reg. ap. Graev.*

3) rationem ostenderet *Mss. Lamb.*

virginum ac mulierum fiant,[1] eadem per istius stuprum ac flagitium esse violata.

XLVI. Quid? Ergo hoc solum auditione expetere coepit, quum id ipse non vidisset? immo vero alia complura; ex quibus eligam spoliationem nobilissimi atque antiquissimi fani, de qua priore actione testes dicere audistis. Nunc eadem illa, quaeso, audite, et diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite. Insula est Melita, iudices, satis lato ab Sicilia mari periculosoque disiuncta, in qua est eodem nomine oppidum, quo iste numquam accessit; quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. Ab eo oppido non longe, in promontorio fanum est Iunonis antiquum; quod tanta religione semper fuit, ut non modo illis Punicis bellis, quae in his fere locis navali copia[2] gesta atque versata sunt: sed etiam in hac praedonum multitudine semper inviolatum sanctumque fuerit. Quin etiam hoc memoriae proditum est, classe quondam Masinissae regis ad eum locum appulsa, praefectum regium dentes eburneos, incredibili magnitudine, e fano sustulisse, et eos in Africam portasse, Masinissaeque donasse. Regem quidem primo

1) *Sic Hotom. legendum esse indicavit. Vulgo* virorum ac mulierum. *Reponit Ernestius: sed virgines sunt in mulieribus. Attamen supra quoque dictum erat: sacra per mulieres ac virgines confici solent.* Virorum castimoniam *Ern. ponit in eo quod ab aditu templi et sacrorum abstineant. Attamen sacra ideo per eos fieri dici haud poterat.*

2) *Lambin. dedit* navali praelio.

delectatum esse munere: post, ubi audisset, unde essent, statim certos homines in quinqueremi misisse, qui eos dentes reportarent, itaque in his inscriptum literis Punicis fuit: REGEM MASINISSAM IMPRUDENTEM ACCEPISSE: RE COGNITA, REPONENDOS RESTITUENDOSQUE CURASSE. Erat praeterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneae Victoriae, antiquo opere ac summa arte perfectae. Haec iste omnia, ne multis morer, uno impetu, atque uno nuntio, per servos Venerios, quos eius rei causa miserat, tollenda atque asportanda curavit.

XLVII. Pro dii immortales! quem ego hominem accuso, quem legibus ac iudiciali iure[1] persequor? de quo vos sententiam per tabellam feretis? Dicunt legati Melitenses publice, spoliatum templum esse Iunonis; nihil istum in religiosissimo fano reliquisse; quem in locum classes hostium saepe accesserint; ubi piratae fere quotannis hiemare soleant; quod neque praedo violarit antea, neque hostis attigerit; id ab uno isto sic spoliatum esse, ut nihil omnino sit relictum. Hic nunc aut iste reus, aut ego accusator, aut hoc iudicium appellabitur? criminibus enim coarguitur, aut

1) *Si verum est* iudiciali iure *significatur accusatio in causa publica coram quaesitore eiusque consilio instituta. Iudicia enim proprie dici de iis quae fiunt de repetundis, de peculatu, aliisque eius generis publicis, notissimum est. Lambino tamen vox* iudiciali *suspecta fuit maluitque eam hic deleri et statim legi* per iudicialem tabellam *Ern. maluit* iudicio ac iure.

suspicionibus[1] in iudicium vocatur? Dii ablati, fana vexata, nudatae urbes reperiuntur. Earum autem rerum nullam sibi iste neque inficiandi rationem, neque defendendi facultatem reliquit; omnibus in rebus coarguitur a me, convincitur a testibus, urgetur confessione sua, manifestis in maleficiis tenetur, et manet etiam, ac tacitus facta mecum sua recognoscit.

XLVIII. Nimium mihi diu videor in uno genere versari criminum. Sentio, iudices, occurrendum esse satietati aurium animorumque vestrorum. Quam ob rem multa praetermittam; ad ea autem, quae dicturus sum, reficite vos, quaeso, iudices, per deos immortales! per eos ipsos, de quorum religione iamdiu dicimus! dum id eius facinus commemoro et profero, quo provincia tota commota est; de quo si paullo altius ordiri, ac repetere memoriam religionis videbor, ignoscite. Rei magnitudo me breviter perstringere atrocitatem criminis non sinit. Vetus est haec opinio, iudices, quae constat ex antiquissimis Graecorum literis atque monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri et Liberae consecratam. Hoc quum ceterae gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis tam persuasum est, ut animis eo-

---

1) „*Graevius ex uno Ms. Franc. dedit* haud suspicor, *male. Sententia est haec: non hoc est quod proprie dicatur* iudicium. *Nam non* criminibus aut suspicionibus *res agitur, sed facta eiusmodi proferuntur, ita certa, ut iudicio non sit opus in quibus argumenta a neutra parte vel ad accusandum vel ad defendendum fieri possunt.“ Hactenus Ernesti qui sine dubio verum vidit.*

rum insitum atque innatum esse videatur. Nam et natas esse has in his locis deas, et fruges in ea terra primum repertas arbitrantur; et raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Ennensium nemore; qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Siciliae nominatur. Quam quum investigare et conquirere Ceres vellet, dicitur inflammasse taedas iis ignibus, qui ex Aetnae vertice erumpunt: quas sibi quum ipsa praeferret, orbem omnem [1] peragrasse terrarum. Enna autem, ubi ea, quae dico, gesta esse memorantur, est loco praecelso atque edito: quo in summo est aequata agri planities, et aquae perennes. Tota vero ab omni aditu circumcisa atque dirempta est. Quam circa lacus lucique sunt plurimi et laetissimi flores omni tempore anni; locus ut ipse raptum illum virginis, quem iam a pueris accepimus, declarare videatur. Etenim propter [2] est spelunca quaedam, conversa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru exstitisse, abreptamque ex eo loco virginem secum asportasse, et subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras, lacumque in eo loco repente exstitisse: ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniversarios agunt, celeberrimo virorum mulierumque conventu.

XLIX. Propter huius opinionis vetustatem, quod eorum in his locis vestigia, ac pro-

---

1) *Sic Lamb. e Ms. Vulgo* omnium.
2) *cod. Ursin.* propter eam.

pe incunabula reperiuntur deorum, mira quaedam tota Sicilia privatim ac publice religio est Cereris Ennensis. Etenim multa saepe prodigia vim eius numenque declarant: multis saepe in difficillimis rebus praesens auxilium eius oblatum est, ut haec insula ab ea non solum diligi, sed etiam incoli custodirique videatur. Nec solum Siculi, verum etiam ceterae gentes nationesque Ennensem Cererem maxime colunt. Etenim, si Atheniensium sacra, summa cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore venisse dicitur, frugesque attulisse: quantam esse religionem convenit eorum, apud quos eam natam esse et fruges invenisse constat? [1] Itaque apud patres nostros, atroci ac difficili rei publicae tempore, quum Ti. Graccho occiso, magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio L. Calpurnio consulibus, aditum est ad libros Sibyllinos: in quibus inventum est, CEREREM ANTIQUISSIMAM PLACARI OPORTERE. Tum ex amplissimo collegio decemvirali sacerdotes populi Romani, quum esset in urbe nostra Cereris pulcherrimum et magnificentissimum templum, tamen usque Ennam profecti sunt. Tanta enim erat auctoritas et vetustas illius religionis, ut, quum illuc irent, non ad aedem Cereris, sed ad ipsam Cererem proficisci viderentur. Non obtundam diutius. Etenim iamdudum [2] vereor, ne oratio mea, aliena ab iudiciorum ratione, et quotidiana dicendi consuetudine esse videatur. Hoc dico, hanc ipsam

---

1) *Ern mavult* constet.

2) *Ante Lambinum edebatur* diutius aures vestras; iamdudum,

Cererem, antiquissimam, religiosissimam, principem omnium sacrorum, quae apud omnes gentes nationesque fiunt, a C. Verre ex suis templis ac sedibus esse sublatam. Qui accessistis Ennam, vidistis simulacrum Cereris e marmore, et in altero templo Liberae. Sunt ea perampla atque praeclara, sed non ita antiqua. Ex aere fuit quoddam modica amplitudine, ac singulari opere, cum facibus, perantiquum, omnium illorum, quae sunt in eo fano, multo antiquissimum. Id sustulit; ac tamen eo contentus non fuit. Ante aedem Cereris in aperto ac propatulo loco signa duo sunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, et pulcherrima, et perampla. His pulchritudo periculo, amplitudo saluti fuit, quod eorum demolitio atque asportatio perdifficilis videbatur. Insistebat in manu Cereris dextra simulacrum pulcherrime factum Victoriae; hoc iste e signo Cereris avellendum asportandumque curavit.

L. Qui tandem istius animus est nunc in recognitione [1] scelerum suorum, quum ego ipse in commemoratione eorum non solum animo commovear, verum etiam corpore perhorrescam? Venit enim mihi fani, loci, religionis illius in mentem; versantur ante oculos omnia; dies ille, quo ego Ennam quum venissem, praesto mihi sacerdotes Cereris cum infulis ac verbenis fuerunt; concio, conventusque civium; in quo ego quum loquerer, tanti fletus gemitusque fiebant, ut acerbissimus tota urbe luctus versari videretur. Non

1) *Cod. Cuiac. Guelf. Memm.* recordatione.

illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua iudicia, non importunissimas istius libidines, non vim, non contumelias, quibus operti [1] oppressique erant, conquerebantur; Cereris numen, sacrorum vetustatem, fani religionem, istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiari volebant; omnia se cetera pati ac negligere dicebant. Hic dolor erat tantus, ut Verres, alter Orcus, venisse Ennam, et non Proserpinam asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem videretur. Etenim urbs illa non urbs videtur, sed fanum Cereris esse. Habitare apud sese Cererem Ennenses arbitrantur; ut mihi non cives illius civitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolae atque antistites Cereris esse videantur. Enna tu simulacrum Cereris tollere audebas? Ennae tu de manu Cereris Victoriam deripere, et deam deae detrahere conatus es? quorum nihil violare, nihil attingere ausi sunt, in quibus erant omnia, quae sceleri propiora sunt, quam religioni.[2] Tenuerunt enim, P. Popillio P. Rupilio consulibus, illum locum servi, fugitivi, barbari, hostes. Sed neque tam servi illi dominorum, quam tu libidinum; neque tam fugitivi illi a dominis, quam tu a iure et a legibus; neque tam barbari lingua

1) *cod. Reg. ap. Graev. it. Guelf.* vexati *quod recepit Graev.*

2) *Ern. legendum putabat:* in quibus erant omnia sceleri propiora quam religioni. *Sed nihil mutandum. Sensus enim est, ne eos quidem homines illa simulacra violasse, quorum conditio esset eiusmodi, ut ab iis potius scelus aliquod, quam religio exspectari posset; seu in quibus inerant indignitas, temeritas, crudelitas, quae sunt sceleri propiora quam religioni.*

gua et natione illi, quam tu natura et moribus: neque illi tam hostes hominibus, quam tu diis immortalibus. Quae deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate servos, temeritate fugitivos, scelere[1] barbaros, crudelitate hostes vicerit?

LI. Audistis Theodorum, et Numinium, et Nicasionem, legatos Ennenses, publice dicere, sese a suis civibus haec habere mandata, ut ad Verrem adirent, et eum simulacrum Cereris et Victoriae reposcerent: id si impetrassent, tum ut morem veterem Ennensium conservarent; publice in eum (tametsi vexasset Siciliam) tamen, quoniam haec a maioribus constituta[2] accepissent, testimonium ne quod dicerent. Sin autem ea non reddidisset, tum ut iudicio adessent, tum uti de eius iniuriis iudices docerent, sed multo maxime de religione quererentur. Quas illorum querimonias nolite, per deos immortales, aspernari; nolite contemnere ac negligere, iudices! Aguntur iniuriae sociorum; agitur vis legum; agitur existimatio veritasque iudiciorum. Quae sunt omnia permagna; verum illud maximum: tanta religione obstricta tota provincia est, tanta superstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum occupavit, ut, quaecunque accidant publice vel privatim incommoda, propter eam causam[3] scelere istius

1) *aptius hic esset* feritate.

2) instituta *codd. Lamb. Guelf. Reg. ap. Graev. idque Lamb. et Graev. receperunt.*

3) *Verba* propter eam causam. *Ernestio et Beckio spuria visa sunt. Defendi tamen possunt, si referantur ad Siculorum religionem et superstitionem.*

evenire videantur. Audistis, Centuripinos, Agyrinenses, Catinenses, Herbitenses, Ennenses, complures alios, publice dicere, quae solitudo esset in agris, quae vastitas, quae fuga aratorum, quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia. Ea tametsi istius multis et variis iniuriis acciderunt: tamen haec una causa in opinione Siculorum plurimum valet, quod, Cerere violata, omnes cultus fructusque Cereris in his locis interiisse arbitrantur. Medemini religioni sociorum, iudices: conservate vestram.[1] Neque enim haec externa vobis religio, neque aliena. Quod si esset, si suscipere eam nolletis: tamen in eo, qui violasset, sancire vos velle oporteret. Nunc vero in communi omnium gentium religione, inque his sacris, quae maiores nostri ab exteris nationibus adscita atque arcessita coluerunt, quae sacra, ut erant re vera, sic appellari Graeca voluerunt: negligentes ac dissoluti, si cupiamus esse, qui possumus?

LII. Unius etiam urbis, omnium[2] pulcherrimae atque ornatissimae, Syracusarum direptionem commemorabo, et in medium proferam, iudices: ut aliquando totam huius generis orationem concludam ac definiam.[3] Ne-

---

1) *In nonnullis codd. et edd. vett. additur* auctoritatem *quod recte delevit Lambin.*

2) *in* omnium *intelligitur* Siciliae. *Ita nihil opus cum Hotomanno corrigere* Graecorum.

3) *Gulielmo et Wyttenbachio placuit* finiam, *melius certe quam* desinam, *quod Grutero in mentem venit. Potest autem defendi* definiam, *quum* definire *alibi etiam dicatur pro* terminare.

mo fere vestrum est, quin, quemadmodum captae sint a M. Marcello Syracusae, saepe audierit, nonnumquam etiam in annalibus legerit. Conferte hanc pacem cum illo bello; huius praetoris adventum, cum illius imperatoris victoria; huius cohortem impuram, cum illius exercitu invicto; huius libidines, cum illius continentia; ab illo, qui cepit, conditas, ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Ac iam illa omitto, quae disperse a me multis locis dicentur ac dicta sunt: forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli purum a caede servatum est, id adventu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse; portum Syracusanorum, qui tum et nostris classibus et Karthaginiensium clausus fuisset, eum, isto praetore, Cilicum myoparoni praedonibusque patuisse. Mitto adhibitam vim ingenuis, matresfamilias violatas: quae tum, urbe capta, commissa non sunt, neque odio hostili, neque licentia militari, neque more belli, neque iure victoriae: mitto, inquam, haec omnia, quae ab isto per triennium perfecta sunt: ea, quae coniuncta cum illis rebus sunt, de quibus antea dixi, cognoscite.

LIII. Urbem Syracusas maximam esse Graecarum urbium [1] pulcherrimamque omnium, saepe audistis. Est, iudices, ita, ut dicitur. Nam et situ est, tum communito, [2] tum

1) urbium *abest codd. Hittorp. Cuiac. Reg. idque Graevius delevit.*

2) *Vulgo* cum munito. *In uno cod. Ox. legitur* comunuito,

ex omni aditu, vel terra, vel mari, praeclaro ad adspectum; et portus habet prope in aedificatione adspectuque urbis inclusos; qui quum diversos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur et confluunt. Eorum coniunctione pars oppidi, quae appellatur Insula, mari disiuncta angusto, ponte rursum adiungitur et continetur. Ea tanta est urbs, ut ex quatuor urbibus maximis constare dicatur: quarum una est ea, quam dixi, Insula: quae duobus portubus cincta, in utriusque portus ostium aditumque proiecta est; in qua domus est, quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent. In ea sunt aedes sacrae complures; sed duae, quae longe ceteris antecellunt: Dianae una; et altera, quae fuit ante istius adventum ornatissima, Minervae. In hac insula extrema, est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium: qui fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum a mari disiunctus esset. Altera autem est urbs Syracusis, cui nomen Achradina[1] est: in qua forum maximum, pulcherrimae porticus, ornatissimum prytaneum, amplissima est curia, templumque egregium Iovis Olympii: ceteraeque urbis partes una lata via perpetua, multisque transversis divisae, privatis aedificiis continentur. Tertia est urbs, quae, quod in ea parte Fortunae fanum antiquum fuit, Tycha nominata est, in qua et gymnasium amplissimum est, et complures

---

1) *Ita cum ed. Ven.* 1483. *scripsit hoc nomen Beckius*, quod in *hoc nomine aspiratio, quae est in Graeco a Latinis haud omittitur.*

aedes sacrae: coliturque ea et pars habitatur frequentissime. Quarta autem est urbs, quae quia postrema aedificata est, Neapolis nominatur: quam ad summam theatrum est maximum; praeterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, alterum Liberae, signumque Apollinis, qui Temenites vocatur, pulcherrimum et maximum; quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre.

LIV. Nunc ad Marcellum revertar, ne haec a me sine causa commemorata esse videantur: qui quum tam praeclaram urbem vi copiisque cepisset, non putavit ad laudem populi Romani hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua praesertim nihil periculi ostenderetur, delere et exstinguere. Itaque aedificiis omnibus, publicis, privatis, sacris[1] profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda, venisset. In ornatu urbis habuit victoriae rationem, habuit humanitatis. Victoriae putabat esse, multa Romam deportare, quae ornamento urbi esse possent: humanitatis, non plane exspoliare[2] urbem, praesertim quam conservare voluisset. In hac partitione ornatus, non plus victoria Marcelli populo Romano appetivit, quam humanitas Syracusanis reservavit. Romam quae asportata sunt, ad aedem Honoris atque Virtutis, itemque aliis in locis videmus.

---

1) *Sic Graev. e codd. Reg. Franc. ed. Ven. quam secutus est Beck. Vulgo* publicis et privatis, sacris et profanis.

2) *Ita Graev. et Beck. auctoritate codd. Lamb. et Reg. Vulgo* spoliare.

Nihil in aedibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano: putavit, si urbis ornamenta domum suam non contulisset, domum suam ornamento urbi futuram.[1] Syracusis autem permulta atque egregia reliquit: deum vero nullum violavit, nullum attigit. Conferte Verrem; non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria; sed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum et iurisdictionem cum ferro et armis, adventum et comitatum cum exercitu et victoria conferatis.

LV. Aedes Minervae est in Insula, de qua ante dixi; quam Marcellus non attigit, quam plenam atque ornatam reliquit; quae ab isto sic spoliata atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum et consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris praedonibus vexata esse videatur. Pugna erat equestris Agathocli[2] regis in tabulis picta praeclare: his autem tabulis interiores templi parietes vestiebantur. Nihil erat ea pictura nobilius, nihil Syracusis, quod magis visendum putaretur. Has tabulas M. Marcellus, quum omnia, illa victoria sua, profana fecisset, tamen religione impeditus non attigit: iste, quum illa iam, propter diuturnam pacem, fidelitatemque populi Syracusani, sacra religiosaque accepisset, omnes eas tabulas abstulit; parietes, quorum ornatus tot saecula man-

---

1) *Lambin. sine codd. Mss. auctoritate correxit* domui suae ornamento urbem futuram.

2) *Hanc Genitivi formam e codd. Mss. restituerunt Lamb. Graev. Plerique* Agathoclis.

serat, tot bella effugerat, nudos ac deformatos reliquit. Et Marcellus, qui si Syracusas cepisset, duo templa se Romae dedicaturum voverat, is, id, quod erat aedificaturus, his rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neque Virtuti, ut ille, sed Veneri et Cupidini vota deberet, is Minervae templum spoliare conatus est. Ille deos deorum spoliis ornare noluit: hic ornamenta Minervae virginis in meretriciam domum transtulit. Viginti et septem praeterea tabulas pulcherrime pictas ex eadem aede sustulit: in quibus erant imagines Siciliae regum ac tyrannorum, quae non solum pictorum artificio delectabant, sed etiam commemoratione hominum, et cognitione formarum. Ac videte, quanto tetrior hic tyrannus Syracusanis[1] fuerit, quam quisquam superiorum: quum illi tamen ornarint templa deorum immortalium, hic etiam deorum monumenta atque ornamenta sustulerit.

LVI. Iam vero quid ego de valvis illius templi commemorem? Vereor, ne, haec qui non viderunt, omnia me nimis augere atque ornare arbitrentur: quod tamen nemo suspicari debet, tam esse me cupidum, ut tot viros primarios velim, praesertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui haec viderint, esse temeritati et mendacio meo conscios. Confirmare hoc liquido, iudices, pos-

1) Syracusanis *Ern. restituit ex edd. Lamb. et Gruteriana antiquioribus. In Lamb. Grut, aliis est* Syracusanus. *In edd. pr.* Syracusis.

sum, valvas magnificentiores, ex auro atque ebore perfectiores nulla umquam ullo in templo[1] fuisse. Incredibile dictu est, quam multi Graeci de valvarum harum pulchritudine scriptum reliquerint. Nimium forsitan haec illi mirentur, atque efferant. Esto; veruntamen honestius est rei publicae nostrae, iudices, ea, quae illis pulchra esse videantur, imperatorem nostrum in bello reliquisse, quam praetorem in pace abstulisse. Ex ebore diligentissime perfecta argumenta erant in valvis. Ea detrahenda curavit omnia. Gorgonis os pulcherrimum, crinitum anguibus, revellit atque abstulit; et tamen indicavit, se non solum artificio, sed etiam pretio quaestuque duci. Nam bullas aureas omnes ex his valvis, quae erant et multae, et graves, non dubitavit auferre: quarum iste non opere delectabatur, sed pondere. Itaque eiusmodi valvas reliquit, ut, quae olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad claudendum factae esse videantur. Etiamne gramineas[2] hastas? Vidi enim vos in hoc nomine,[3] quum testes dicerent, commoveri, quod erant huiusmodi, ut semel vidisse satis esset: in quibus neque manu factum quidquam, neque pulchritudo erat ulla, sed tantum magnitudo incredibilis; de qua vel audire satis esset: nimium, videre plus, quam semel. Etiamne id concupisti?

---

1) *Ita Lamb. e cod. Ursin. Vulgo* ullo templo.

2) fraxineus *e coniunctura Hotomanni recepit P. Manutius.*

3) *Sic Graev. Ern. e. Mss. Reg. Gaelf. ediderunt pro vulg.* in hoc non minime.

LVII. Nam Sappho, quae sublata de prytaneo est, dat tibi iustam excusationem, prope ut concedendum atque ignoscendum esse videatur. Silanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quisquam non modo privatus, sed populus potius haberet, quam homo elegantissimus atque eruditissimus Verres? nimirum contra dici nihil potest. Nostrum enim unusquisque, qui tam beati, quam iste est, non sumus, tam delicati esse non possumus: si quando aliquid istiusmodi videre volet, eat ad aedem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli; det operam, ut admittatur in alicuius istorum Tusculanum; spectet forum ornatum, si quid iste suorum aedilibus accommodavit;[1] Verres haec habeat domi? Verre ornamentis fanorum atque oppidorum habeat plenam domum, villas refertas? Etiamne huius operarii studia ac delicias, iudices, perferetis? qui ita natus est, ita educatus, ita factus et animo et corpore, ut multo appositior ad deferenda, quam ad auferenda signa esse videatur. Atque haec Sappho sublata quantum desiderium sui reliquerit, dici vix potest. Nam quum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Graecum pernobile incisum habuit in basi, quod iste eruditus homo, et Graeculus, qui haec subtiliter iudicat, qui solus intelligit, si unam literam Graecam scisset, certe non sustulisset. Nunc enim, quod inscriptum est inani in basi, declarat, quid fuerit, et id ablatum indicat.

---

1) *cod. Reg. ap. Graev.* commodarit. *Lamb.* commodavit.

LVIII. Quid? signum Paeanis ex aede Aesculapii, praeclare factum, sacrum et religiosum, non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem visere, propter religionem colere solebant. Quid? ex aede Liberi simulacrum Aristaei non tuo imperio palam ablatum est? Quid? ex aede Iovis religiosissimum simulacrum Iovis Imperatoris, quem Graeci Urion nominant, pulcherrime factum, nonne abstulisti? Quid? ex aede Liberae parvum illud caput pulcherrimum, quod visere solebamus, num dubitasti tollere? Atque ille Paean sacrificiis anniversariis simul cum Aesculapio apud illos colebatur: Aristaeus, qui [1] inventor olei esse dicitur, una cum Libero patre apud illos eodem erat in templo consecratus: Iovem autem Imperatorem quanto honore in suo templo fuisse arbitramini? Hinc colligere potestis, [2] si recordari volueritis, quanta religione fuerit eadem specie atque forma signum illud, quod ex Macedonia captum in Capitolio posuerat Flamininus. Etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Iovis Imperatoris uno in genere pulcherrime facta: unum illud Macedonicum, quod in Capitolio vidimus: [3] al-

---

1) *Inter* qui *et* inventor *vulpo inculcantur verba*, ut Graeci ferunt Liberi filius, *quae spuria esse recte indicarunt Ernestius et Wyttenbachius Bibl. Crit. Vol. I. P. II. p.* 17.

2) *Vulgo sic interpungebatur:* arbitramini, hinc colligere potestis. *Ernestius reposuit* arbitremini. *Incommodum vero est* colligere potestis quanto honore fuisse arbitremini, *quum dicendum esset* colligere potestis quanto honore fuerit. *Ergo hunc locum alia distinctione sublevavi praeeunte Graevio.*

3) *Vulgo erat* videmus *quod auctore Hotomanno correxit Ernestius ex ed. Mediol. et Ascens. Capito-*

terum in Ponti ore et angustiis: tertium, quod Syracusis ante Verrem praetorem fuit. Illud Flamininus ita ex aede sua sustulit, ut in Capitolio, hoc est, in terrestri domicilio Iovis poneret. Quod autem est ad introitum Ponti, id, quum tam multa ex illo mari bella emerserint, tam multa porro in Pontum invecta sint, usque ad hanc diem integrum inviolatumque servatum est. Hoc tertium; quod, erat Syracusis, quod M. Marcellus, armatus et victor, viderat: quod religioni concesserat, quod cives atque incolae Syracusani colere, advenae non solum visere, verum etiam venerari solebant, id Verres ex templo Iovis sustulit. Ut saepius ad M. Marcellum revertar, iudices, sic habetote: plures esse a Syracusanis istius adventu deos, quam victoria Marcelli homines desideratos. Etenim ille requisisse dicitur etiam Archimedem illum, summo ingenio hominem ac disciplina, eumque quum audisset interfectum, permoleste tulisse: iste omnia, quae requisivit, non ut servaret, verum ut asportaret, requisivit.

LIX. Iam illa, quia leviora videbuntur,[2] ideo praeteribo, quod iste mensas Delphicas e marmore, crateras ex aere pulcherrimas, vim maximam vasorum Corinthiorum, ex omnibus aedibus sacris Syracusis abstulit. Itaque, iudices, hi, qui hospites ad ea, quae visenda

---

lium enim in quo Flamininus hoc signum posuerat, tum erat incendio consumptum.

1) *Ern. coni.* summum.

2) *Verba hic vulgo adiecta* si hoc loco dicerentur *sustulit Ern. auctoritate cod. Guelf.*

sunt, ducere solent, et unumquidque ostendere, quos illi mystagogos vocant, conversam iam habent demonstrationem suam. Nam, ut ante demonstrabant, quid ubique esset: ita nunc, quid undique ablatum sit, ostendunt. Quid? mediocrine tum dolore [1] eos affectos esse arbitramini? Non ita est, iudices; primum, quod omnes religione moventur; et deos patrios, quos a maioribus acceperunt, [2] colendos sibi diligenter et retinendos esse arbitrantur; deinde hic ornatus, haec opera atque artificia, signa, tabulae pictae, Graecos homines nimio opere delectant. Itaque ex illorum querimoniis intelligere possumus, haec illis acerbissima videri, quae forsitan nobis levia et contemnenda esse videantur. Mihi credite, iudices, (tametsi vosmetipsos haec eadem audire certo scio,) quum multas acceperint per hosce annos socii atque exterae nationes calamitates et iniurias: nullas Graeci homines gravius tulerunt, nec ferunt, quam huiuscemodi spoliationes fanorum atque oppidorum.

LX. Licet iste dicat emisse se, sicuti solet dicere: credite hoc mihi, iudices: nulla umquam civitas tota Asia et Graecia, signum ullum, ullam [3] tabulam pictam, ullum denique ornamentum urbis, sua voluntate cuiquam

1) *Vulgo* quid tum? mediocrine tandem dolore *Particulas* quid tum *hic alienas esse vidit Ern.*

2) *Verba* quos a maioribus acceperunt *glossatori tribuit Ern. cui assentior.*

3) ullam *quod in codd. abest recte adiecit Ern. auctore Gulielmo.*

vendidit. Nisi forte existimatis, posteaquam iudicia severa Romae fieri desierint, Graecos homines haec venditare coepisse, quae tum non modo non venditabant, quum iudicia fiebant, verum etiam coëmebant: aut[1] nisi arbitramini, L. Crasso, Q. Scaevolae, C. Claudio, potentissimis hominibus, quorum aedilitates ornatissimas vidimus, commercium istarum rerum cum Graecis hominibus non fuisse: iis, qui post iudiciorum dissolutionem[2] aediles facti sunt, fuisse. Acerbiorem etiam scitote esse civitatibus falsam istam et simulatam emptionem, quam si quis clam surripiat, aut eripiat palam, atque auferat. Nam turpitudinem summam esse arbitrantur, referri in literas publicas, pretio adductam civitatem, et pretio parvo, ea, quae accepisset a maioribus, vendidisse atque alienasse.[3] Etenim mirandum in modum Graeci rebus istis, quas nos contemnimus, delectantur. Itaque maiores nostri facile patiebantur, haec esse quam plurima apud socios, ut imperio nostro quam ornatissimi florentissimique essent: apud eos autem, quos vectigales aut stipendiarios fecerant, tamen haec relinquebant, ut illi, quibus ea iucunda sunt, quae nobis levia videntur,[4] haberent haec oblectamenta et solatia servitutis. Quid arbitramini Rheginos, qui iam cives Romani sunt, merere velle, ut ab eis marmorea Venus illa auferatur? quid Ta-

---

1) aut *e codd. Reg. et Guelf. ab Ernestio receptum praeeunde Graevio.*
2) *Sic Ern. e Guelf. Vulgo* dissolutiones.
3) *Lambin.* abalienasse.
4) *Sic Ern. e Mss. Guelf. Vulgo* videantur.

rentinos, ut Europam in tauro sedentem amittant? ut Satyrum, qui apud illos in aede Vestae est? ut cetera? quid Thespienses, ut Cupidinis signum? [1] quid Cnidios, ut Venerem marmoream? quid, ut pictam, Coos? quid Ephesios, ut Alexandrum? quid Cyzicenos, ut Aiacem, aut Medeam? quid Rhodios, ut Ialysum? quid Athenienses, ut ex marmore Iacchum, aut Paralum pictum, aut ex aere Myronis buculam? Longum est, et non necessarium, commemorare, quae apud quosque visenda sunt tota Asia et Graecia. Verum illud est, quamobrem haec commemorem, [2] quod existimare vos hoc volo, mirum quendam dolorem accidere iis, ex quorum urbibus haec auferantur.

LXI. Atque, ut ceteros omittamus, de ipsis Syracusanis cognoscite: ad quos ego quum venissem, sic primo existimabam, ut Romae ex istius amicis acceperam, civitatem Syracusanam propter Heraclii hereditatem, non minus esse isti amicam, quam Mamertinam propter praedarum ac furtorum omnium societatem; simul et verebar, ne mulierum nobilium et formosarum gratia, quarum iste arbitrio praeturam per triennium gesserat, virorumque, quibuscum illae nuptae erant, nimia in istum non modo lenitudine, sed etiam

---

1) *Recte Beckius verba* propter quod unum visuntur Thespiae, *quae vulgo hic leguntur a glossatore adiecta et e cap.* 2. *hic repetita iudicavit; praesertim quum iis turbetur concinnitas membrorum.*

2) *Sic Ern. e cod. Guelf. et edd. pr. Vulgo inde ab Aldo* commemorem.

liberalitate oppugnarer, si quid ex literis Syracusanorum conquirerem. Itaque Syracusis cum civibus Romanis eram; eorum tabulas exquirebam;[1] iniurias cognoscebam. Quum diutius in negotio curaque fueram: ut requiescerem, curamque animi remitterem, ad Carpinatii praeclaras tabulas revertebar; ubi cum equitibus Romanis ex illo conventu honestissimis, illos Verrutios, de quibus ante dixi, explicabam; a Syracusanis prorsus nihil adiumenti neque publice neque privatim exspectabam; neque erat in animo postulare. Quum haec agerem, repente ad me venit Heraclius is, qui tum magistratum Syracusis habebat, homo nobilis, qui sacerdos Iovis fuisset, qui honos apud Syracusanos est amplissimus. Agit mecum, et cum fratre meo,[2] ut, si nobis videretur, adiremus ad eorum senatum; frequentes esse in curia; se iussu senatus a nobis petere, ut veniremus. Primo nobis fuit dubium, quid ageremus; deinde cito venit in mentem, non esse vitandum nobis illum conventum et locum.

LXII. Itaque in curiam venimus. Honorifice sane consurgitur; nos rogatu magistratus assedimus. Incipit is loqui, qui et auctoritate, et aetate, et, ut mihi visum est, usu

1) *edd. pr. usque ad Victorium* scribebam. *P. Manut, ed. a* 1540. exquirebam. *Ernestius e lectione* scribebam *colligi posse putabat* scrutabar.

2) *i. e. cum fratre patrueli* L. Cicerone. *Perperam Gruter. post alios edidit* cum Q. fratre meo. *Melius Lallem.* cum L. fratre meo, *etsi praenomen addi haud necesse est.*

rerum antecedebat, Diodorus Timarchides; cuius omnis oratio hanc habuit primo sententiam: Senatum populumque Syracusanum moleste graviterque ferre, quod ego, quum in ceteris Siciliae civitatibus senatum populumque docuissem, quid eis utilitatis, quid salutis afferrem, et quum ab omnibus mandata, legatos, literas, testimoniaque sumpsissem, in illa civitate nihil eiusmodi facerem. Respondi, neque Romae in conventu Siculorum, quum a me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur, causaque totius ad me Siciliae deferebatur, legatos Syracusanorum affuisse; neque me postulare, ut quidquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua inauratam C. Verris statuam viderem. Quod posteaquam dixi, tantus est gemitus factus adspectu statuae et commemoratione, ut illud in curia positum monumentum scelerum, non beneficiorum videretur. Tum pro se quisque, quantum dicendo assequi poterat,[1] docere me coepit ea, quae paullo ante commemoravi: spoliatam urbem, fana direpta; ex Heraclii hereditate, quam palaestritis concessisset, multo maximam partem ipsum abstulisse; neque postulandum fuisse, ut ille palaestritas diligeret, qui etiam inventorem olei deum sustulisset; neque illam statuam esse ex pecunia publi-

---

1) „*Vult intelligi* Latine Siculos loqui conatos, *quum paullo post eidem ipsi, quod Graece in eo Senata locutus esset, Metellus obiecerit*" *Hotom. Potest tamen sic intelligi, quantum quisque etiam Graece dicendo assequi poterat, non omnes enim eiusmodi homines facundi erant et dicendi periti.*

publica, neque publice datam; sed eos, qui hereditatis diripiendae participes fuissent, faciendam statuendamque curasse; eosdem Romae fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, conscios flagitiorum; eo minus mirari me oportere, si illi communi legatorum voluntati et saluti Siciliae defuissent.

LXIII. Ubi eorum dolorem ex illius iniuriis, non modo non minorem, sed prope maiorem, quam ceterorum Siculorum esse cognovi: tum ego meum animum in illos, tum mei consilii negotiique totius suscepti causam rationemque proposui; tum eos hortatus sum, ut causae communi salutique ne deessent; ut illam laudationem, quam se vi ac metu coactos, paucis illis diebus, decresse dicebant, tollerent. Itaque, iudices, Syracusani haec faciunt, istius clientes atque amici. Primum mihi literas publicas, quas in aerario sanctiore [1] conditas habebant, proferunt; in quibus ostendunt omnia, quae dixi ablata esse, perscripta, et plura etiam, quam ego potui dicere: perscripta autem hoc modo, QUOD EX AEDE MINERVAE, [2] QUOD EX AEDE IOVIS, QUOD EX AEDE LIBERI, ut quisque eis rebus tuendis conservandisque praefuerat, ita perscriptum erat, quum rationem ex lege [3] redderet, et quae acceperat, deberet tradere: petisse, ut sibi, quod hae res abessent, igno-

1) *Cod. Franc.* quos aerario secretiore.

2) *Vulgo addebatur,* hoc et illud abesset, *quod supplementum glossatoris esse vidit Ern. Assensus est Wyttenbachius Bibl crit. Vol. I. P. II. p.* 17.

3) *Graevius cum Mss. reg. delevit praepositionem* ex, *quae abest etiam Ms. Guelf Ernestius bene sic defendit, ut* ex lege *significet* nach dem Inventarium.

sceretur; itaque omnes liberatos discessisse, et esse ignotum omnibus; quas ego literas obsignandas publico signo deportandasque curavi. De laudatione autem ratio sic reddita est. Primum quum a Verre literae aliquanto ante adventum meum de laudatione venissent, nihil esse decretum; deinde, quum quidam ex illius amicis commonerent,[1] oportere decerni, maximo esse clamore et convicio repudiatos; posteaquam meus adventus appropinquarit, imperasse eum, qui summam potestatem haberet, ut decernerent; decretum ita esse, ut multo plus illa laudatio mali, quam boni posset[2] afferre. Id adeo,[3] iudices, ut mihi ab illis demonstratum est, sic vos ex me cognoscite.

LXIV. Mos est Syracusis, ut, si qua de re ad senatum referatur, dicat sententiam, qui velit. Nominátim nemo rogatur. Et tamen, ut quisque honore et aetate antecedit, ita primus solet sua sponte dicere; idque a ceteris ei conceditur. Si quando taceant omnes, tunc sortito coguntur dicere. Quum hic mos esset, refertur ad senatum de laudatione Verris. In quo primum, ut aliquid esset morae, multi interpellant; de Sex. Peducaeo, qui de illa civitate, totaque provincia optime meritus

---

1) *Non opus est, quod Ernestius putabat corrigere* commonuissent *aut* commonuerint. *Non enim semel* commonuerunt, *sed saepius* commonebant.

2) posset *e cod. Reg. et Guelf. post Lambinum dederunt Graev. et Ern. Vulgo* possit. *Utrumque potest admitti sed diverso respectu. Si verum est* possit; *significatur, decretum est ita, ut si hac laudatione Verres uti velit, plus ei mali quam boni afferre possit.*

3) *Recte hoc e cod Franc. edd. pr. revocarunt Graev. Ern. alii. Vulgo olim* ideo.

esset, sese antea, quum audissent, ei negotium facessi,[1] quumque eum publice, pro plurimis eius et maximis meritis laudare cuperent, a C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tametsi Peducaeus eorum laudatione iam non uteretur, tamen non id prius decernere, quod aliquando voluissent, quam quod tum cogerentur. Conclamant omnes, et approbant ita fieri oportere. Refertur de Peducaeo. Ut quisque aetate et honore antecedebat, ita sententiam dixit ex ordine. Id adeo ex ipso senatus consulto cognoscite; nam principum sententiae perscribi solent.[2] Recita. QUOD VERBA FACTA SUNT DE SEX. PEDUCAEO. Dicit, qui primi suaserint. Decernitur. Refertur deinde de Verre. Dic, quaeso, quomodo? QUOD VERBA FACTA SUNT DE C. VERRE. Quid postea scriptum est? QUUM SURGERET NEMO, NEQUE SENTENTIAM DICERET. Quid hoc est? SORS DUCITUR. Quamobrem? Nemo erat voluntarius laudator praeturae tuae, defensor periculorum tuorum, praesertim quum inire a praetore[3] gratiam posset? Nemo. Ipsi illi tui convivae, consiliarii, conscii, socii, verbum facere non audebant. In qua curia statua tua stabat, et nuda filii, in ea nemo fuit, quem, ne nudus quidem, filius in nudata[4] provincia commove-

1) *Ernestio auctore rescripsi* facessi, *pro vulg.* facessitum. *Nam hic praesens infinitivi requiritur simulque vitatur frequentia obscurae terminationis.*

2) *Ita primus e codd. edidit Lamb. Olim legebatur* principium — solet.

3) *L. Metello.*

4) *Sic Graev. secutus cod. Reg. qui habet* nudata provincia. *Vulgo* nuda provincia.

ret.[1] Atque etiam hoc me docent, eiusmod senatusconsulto sese fecisse,[2] ut omnes intelligere possent, non laudationem, sed potiu irrisionem esse illam, quae commonefacere istius turpem calamitosamque praeturam.[3] Etenim scriptum esse ita, QUOD iste VIRGIS NEMINEM CECIDISSET; a quo cognoscetis nobilissimos homines atque innocentissimos securi esse percussos; QUOD VIGILANTER PROVINCIAM ADMINISTRASSET; cuius omnes vigilias in stupris constat adulteriisque esse consumptas. Hoc autem scriptum etiam, quod proferre non auderet reus, accusator recitare non desineret, QUOD PRAEDONES PROCUL AE INSULA SICILIA PROHIBUISSET VERRES; quos etiam intra Syracusanam insulam recepisset.

LXV. Quae posteaquam ex illis cognovi, discessi cum fratre e curia, ut, nobis absentibus, si quid vellent, decernerent. Decernunt statim: primum, UT CUM L. FRATRE HOSPITIUM PUBLICE FIERET, quod is eandem voluntatem erga Syracusanos suscepisset, quam ego semper habuissem. Id non modo tum scripserunt, verum etiam in aere incisum nobis tradiderunt. Valde hercle te Syracusani tui, quos crebro commemorare soles, diligunt: qui cum accusatore tuo satis

1) *Sensus est, in ista curia nemo fuit, quem nuda filii tui statua obsceni congressus vel cupiditate vel memoria commoveret, ut te laudare vellet, in conspectu nudatae a te provinciae.*

2) *Vulgo additur* laudationem, *quod auctore Garatono delevi. Nam praeterquam quod insolens est* laudationem facere, *ipsa in codd. varietas h. v. glossematis arguit.*

3) *Cicero scripsisse videtur* turpis calamitosaeque praeturae.

iustam causam coniungendae necessitudinis, putant, quod te accusaturus sit, et quod ad inquirendum in te venerit. Postea decernitur, ac non varie, sed prope coniunctis[1] sententiis, UT LAUDATIO, QUAE C. VERRI DECRETA ESSET, TOLLERETUR. At vero, quum iam non solum discessio facta esset, sed etiam perscriptum,[2] atque in tabulas relatum, praetor appellatur. At quis appellat? Magistratus aliqui? Nemo. Senator? Ne is quidem.[3] Syracusanorum aliquis? Minime. Quis igitur praetorem appellat? Qui quaestor istius fuerat, Caecilius. O rem ridiculam! o desertum hominem! o desperatum ac relictum a magistratu Siculo! Ne senatus consultum Siculi homines facere possent, ne suum ius suis moribus, suis legibus obtinere possent, non amicus istius, non hospes, non denique aliquis Siculus, sed quaestor praetorem appellat. Quis hoc vidit? quis audivit? Praetor aequus et sapiens dimitti iubet senatum. Concurrit ad me maxima multitudo, primum senatores clamare, eripi sibi ius, eripi libertatem; populus senatum laudare, gratias agere; cives Romani a me nusquam discedere. Quo quidem die, nihil aegrius factum est, multo labore meo, quam ut manus ab illo appellatore abstinerentur.

LXVI. Quum ad praetorem in ius adissemus, excogitat sane diligenter et caute, quid decernat. Nam ante, quam verbum facerem, de sella surrexit, atque abiit. Itaque tum de

1) *Graev. e cod. Reg.* cunctis.

2) *Hotomannus excidisse putabat* Senatus consultum.

3) *Sic edidi ex Ernesti coniectura. Vulgo* ne id quidem.

foro, quum iam advesperasceret, discessimus. Postridie mane ab eo postulo, ut Syracusanis liceret senatus consultum, quod pridie fecissent, mihi reddere. Ille enimvero negat; et ait, indignum facinus esse, quod ego in senatu Graeco verba fecissem; quod quidem apud Graecos Graece locutus essem, id ferri nullo modo posse. Respondi homini, ut potui, ut volui, ut debui. Quum [1] multa, tum etiam hoc me memini dicere, facile esse perspicuum, quantum inter hunc, et illum Numidicum, verum et germanum Metellum interesset. Illum noluisse sua laudatione iuvare L. Lucullum, sororis virum, quicum optime convenisset; hunc homini alienissimo, a civitatibus laudationes per vim et metum comparare. Quod ubi intellexi, multum apud illum recentes nuntios, multum tabulas non commendaticias, sed tributarias valuisse: admonitu ipsorum Syracusanorum impetum in eas tabulas facio, in quibus senatus consulta [2] perscripta erant. Ecce autem nova turba atque rixa. Ne tamen istum omnino Syracusis sine amicis, sine hospitibus, plane nudum esse ac desertum putetis: retinere coepit tabulas Theomnastus quidam, homo ridicule insanus, quem Syracusani Theoractum vocant; qui illic eiusmodi est, ut eum pueri sectentur; ut omnes, quum loqui coeperit, irrideant. Huius tamen insania, quae ridicula est aliis, mihi tum molesta sane fuit. Nam quum spumas ageret in ore, arderent oculi, voce maxima vim me sibi afferre clamaret: copulati in ius perveni-

1) *Rescripsi* quum *pro vulg.* tum. *Est autem* quum multa *h. l. dictum pro* quum alia multa.

2) *ita Lambin. qui in uno codice invenit.* S. C. perscripserant. *Vulgo* singula.

mus. Hic ego postulare coepi, ut mihi tabulas obsignare ac deportare liceret. Ille contra dicere; negare esse illud SCtum in quo praetor appellatus esset; negare id mihi tradi oportere. Ego legem recitare,[1] omnium mihi tabularum et literarum fieri potestatem oportere. Ille furiosus urgere, nihil ad se nostras leges pertinere. Praetor intelligens negare sibi placere, quod senatus consultum ratum esse non deberet, id me Romam deportare. Quid multa? nisi vehementius homini minatus essem, nisi legum sanctionem poenamque recitassem: tabularum mihi potestas facta non esset. Ille autem insanus, qui pro isto contra me vehementissime declamasset, postquam non impetravit: credo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo istius furta Syracusana perscripta erant; quae ego antea iam ab illis[2] cognoram et acceperam.

LXVII. Laudent te sane iam Mamertini, qui ex tanta provincia soli sunt, qui te salvum velint; ita tamen laudent, ut Heius, qui eius princeps legationis est, adsit; ita laudent, ut ad ea, quae rogati erunt, mihi parati sint respondere. Ac ne subito a me opprimantur, haec sum rogaturus: Navem populo Romano debeant, nec ne?[3] fatebuntur. Praebuerintne, praetore C. Verre? negabunt. Aedificaverintne navem onerariam maximam publice,

---

1) *Ita cod. Guelf. Cuiac. qui tamen alterum* oportere *omittunt. Et sic edidit post Graevium Beckius. Vulgo edebatur:* ille contra instare, ego omnium mihi tabularum et literarum fieri potestatem oportere. Contra ille furiosus etc.

2) *scil. Syracusanis Lall. e tribus codd.* aliis.

3) *Sic bene correxit Görenzius ad Cic. Acad. II.* 39. *Vulg.* debeant ne.

quam Verri dederint?[1] negare non poterunt. Frumentumne ab his sumpserit Verres, quod populo Romano mitteret, sicuti superiores? negabunt. Quid militum, aut nautarum per triennium dederint? nullum datum dicent. Fuisse Messanam omnium istius furtorum ac praedarum receptricem, negare non poterunt. Permulta multis navibus illinc exportata, hanc navem denique maximam a Mamertinis datam, onustam cum isto praetore profectam fatebuntur. Quamobrem tibi habe sane istam laudationem Mamertinam; Syracusanam quidem civitatem, ut abs te affecta est, ita in te esse animatam videmus; apud quos etiam Verrea illa flagitiosa sublata sunt. Etenim minime conveniebat, ei deorum honores haberi, qui simulacra deorum sustulisset. Etiam mehercule illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, quum diem festum ludorum de fastis suis sustulissent celeberrimum et sanctissimum, quod eo ipso die Syracusae a Marcello captae esse dicuntur, iidem diem festum Verris nomine agerent: quum iste Syracusanis, quae ille calamitosus dies reliquerit, ademisset. At videte hominis impudentiam atque arrogantiam, iudices, qui non solum Verrea haec turpia ac ridicula ex Heraclii pecunia constituerit, verum etiam Marcellea tolli imperarit, ut ei sacra facerent quotannis, cuius opera omnium annorum sacra deosque patrios amiserant: eius autem familiae dies festos tollerent, per quam ceteros quoque festos dies recuperarant.

1) *Sic Ern. Vulgo* dederunt.

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. VERREM

LIBER QUINTUS

QUI INSCRIBITUR

DE

SUPPLICIIS.

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. VERREM

LIBER QUINTUS

SUMMARIUM.

Quum praevideret Cicero Verrem ab Hortensio propterea laudatum iri, quod provincia Sicilia virtute eius et vigilantia singulari dubiis formidolosisque temporibus a fugitivis atque a belli periculis esset servata, id agit hac oratione, ut hanc laudem imperatoriam prorsus falsam esse ostendat. Est autem tota oratio tripartita. Primum enim agitur de bello fugitivorum ex Spartaci reliquiis conflato; tum de maritimo bello, quod contra praedones et piratas agebatur, qui tum Siculum mare infestabant; postremo agitur de iniustis et crudelibus suppliciis civium Romanorum. Et ab hac ultima parte oratio haec vulgo inscribitur *de suppliciis.*

Post exordium igitur c. 1. quo se timere profitetur, ne Verres propter hanc eximiam virtutis bellicae laudem, omnia, quae fecisset, impune fecerit,

I. docetur nullam fuisse Verris operam in bello fugitivorum e Spartaci reliquiis. Nam per totum Verris triennium in Sicilia bellum servile haud fuisse; quum neque ex Italia servi in Siciliam transire potuerint, nec in ipsa insula servis cum telo esse licuerit, omninoque ea fuerint superiorum praetorum instituta, eaque negotiatorum Romanorum et Siculorum concordia, ut nullum in ipsa provincia malum domesticum nasci potuerit c. 2—4. Itaque nihil umquam Verrem de motibus in Sicilia servorum Romam publice conscripsisse. Hic ibi tamen coeptum esse in Sicilia moveri servitium suspicatur; quibus ex motibus Verres quaestum captaverit. Ita Leonidae servos in suspicionem coniurationis vocatos damnavit, damnatos et iam ad palum alligatos grandi pecunia redemptos domino reddidit. c. 5. Idem fecit in aliis aliorum servis et villicis c. 7. Apollonium Panormitanum, cuius servum coniurasse et alias familias i. e. alia servitia concitasse dicebat, per octodecim menses in vinculis detinuit, nec nisi grandi pecunia accepta dimisit. c. 8. 9. Tantum vero abfuit ut Verres providere potuerit, ne bellum in Sicilia oriretur, ut potius in eo omnes imperatoriae virtutes desiderentur; quod ex eius vitae ratione in Sicilia demonstratur. c. 10—13 cui suam in quaestura Siciliensi vitam opponit. c. 14—16.

Secundo loco quum dici posset Verrem contra bellum praedonum classem habuisse ornatam,

in eoque diligentiam eius singularem fuisse, ostenditur in hoc uno genere omnes inesse culpas eius maximas avaritiae, maiestatis, libidinis, crudelitatis. Primum enim rem navalem sic administrasse, non uti provincia defenderetur, sed ut classis nomine pecunia quaereretur. Itaque locupletissimae civitati Mamertinae nec navem, nec certum numerum nautarum militumque imperasse; pecuniam vero ab iis accepisse; praeterea navem maximam, Cybeam, sibi aedificari ac donari iussisse, qua praedam ex Sicilia deportaret c. 17—23. Deinde quum hoc esset in Sicilia institutum, ut sumptum omnem in classem frumento, stipendio ceterisque rebus suo quaeque navarcho civitas daret, qui civibus suis rationem referre deberet, Verrem imperasse, ut ea pecunia omnis, civitatibus sibi adnumeraretur, et ut is eam pecuniam tractaret, quem ipse praefecisset c. 24. Unam piratarum navem non captam sed inventam esse prope Syracusas, ex qua Verres omnem praedam sibi servaverit, et archipiratam pecunia accepta dimiserit c. 25—30. Denique quum Cleomenem Siculum, ut liberius eius uxore frui posset, classi praefecisset, et piratarum naves prope essent, turpi Cleomenis fuga factum esse, ut classis a praedonibus incenderetur, eosque duce Heracleone archipirata portum Syracusanum intrasse. Verrem, eius cladis culpa in navarchos innocentes coniecta, eos proditionis reos fieri iussos in vincula coniecisse, Heraclium autem crudeli supplicio affecisse. c. 31—52.

Tertia pars orationis versatur in suppliciis, quibus Verres cives Romanos affecerat; ubi praeter alios quos virgis ceciderat, vel in lautumias coniecerat, vel in carcere interfecerat,

praecipue commemoratur et exagitatur immanis erga Gavium Cosanum municipem crudelitas, quem quamvis se civem Romanum esse clamaret, cruci affixit. c. 53 — 67.

In conclusione orator iudices ad severitatem hortatur, Hortensium monet, ut videat et consideret, quo progrediatur, quem hominem et qua oratione defendat; minaturque si praeter opinionem reus ex hoc iudicio elapsus sit, se non modo eos persecuturum, ad quos maxime culpa corrumpendi iudicii, sed etiam illos ad quos conscientiae contagio pertineat c. 68 — 71. Denique deos deasque omnes, quorum templa et religiones Verres violaverit, implorat et obtestatur, ut Verrem dignus inauditis et singularibus facinoribus exitus hoc iudicio consequatur. c. 72.

ACTIONIS SECUNDAE

IN

C. VERREM

LIBER QUINTUS

DE

SUPPLICIIS.

I.

Nemini video dubium esse, iudices; quin apertissime C. Verres in Sicilia, sacra profanaque omnia et privatim et publice spoliarit, versatusque sit, sine ulla, non modo religione, verum etiam dissimulatione, in omni genere furandi atque praedandi. Sed quaedam mihi magnifica et praeclara eius defensio ostenditur; cui quemadmodum resistam, multo mihi ante, iudices, est providendum. Ita enim causa constituitur, provinciam Siciliam virtute eius et vigilantia singulari, dubiis formidolosisque temporibus, a fugitivis atque a belli

periculis tutam esse servatam. Quid agam, iudices? quo accusationis meae rationem conferam? quo me vertam? Ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomen imperatoris opponitur. Novi locum; video, ubi [1] se iactaturus sit Hortensius. Belli pericula, tempora rei publicae, imperatorum penuriam commemorabit; tum deprecabitur a vobis, tum etiam pro suo iure contendet, ne patiamini, talem imperatorem populo Romano Siculorum testimoniis eripi; neve obteri laudem imperatoriam criminibus avaritiae velitis. Non possum dissimulare, iudices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia, quae fecit, impune fecerit. Venit enim mihi in mentem, in iudicio M' Aquillii quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonii habuisse existimata sit; qui, ut erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, causa prope perorata, ipse arripuit M' Aquillium, constituitque in conspectu omnium, tunicamque eius a pectore abscidit, ut cicatrices populus Romanus iudicesque adspicerent, adverso corpore exceptas. Simul et de illo vulnere, quod ille in capite [2] ab hostium duce acceperat, multa dixit, eoque adduxit eos, qui erant iudicaturi, vehementer ut vererentur, ne, quem virum fortuna ex hostium telis eripuisset, quum sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi Romani laudem, sed ad iudicum crudelitatem videre-

1) *Nihil opus Ernestii coniectura* uti se.

2) Augustinus (*Grammat. Putsch.* p. 2016.) *legit* in caput *i. q. directum in caput.*

deretur esse servatus. Haec eadem nunc ab illis defensionis ratio viaque tentatur: idem quaeritur. Sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps: at est bonus imperator, et felix, et ad dubia rei publicae tempora reservandus. Non agam summo iure tecum; non dicam id, quod debeam forsitan obtinere,[1] quum iudicium certa lege sit constitutum,[2] non quid in re militari fortiter feceris, sed, quemadmodum manus ab alienis pecuniis abstinueris, abs te doceri oportere; non, inquam, sic agam, sed ita quaeram, quemadmodum te velle intelligo, quae tua opera, et quanta fuerit in bello.

II. Quid dices? an bello fugitivorum Siciliam virtute tua liberatam? Magna laus; honesta oratio; sed tamen quo bello? Nos enim post id bellum, quod M'Aquillius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitivorum bellum fuisse. At in Italia fuit. Fateor, et magnum quidem ac vehemens. Num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? Num tibi illius victoriae gloriam cum M. Crasso aut Cn. Pompeio communicandam putas? Non arbitror hoc etiam esse[3]

---

1) *Quintil. Inst. IX.* 11. *h. l. ita scribit:* non agam tecum iure summo; non dicam, quod forsitan obtinerem; *errore, ut videtur, memoriae.*

2) *Lambin. et Ern. auctoritate cod. Cuiac. et Guelf. deleverunt* constitutum.

1) *Ita scribendum esse vidit Ern. Nam* deesse *in hoc verborum contextu ferri non potest Aliud esset si Cicero scripsisset:* Hoc scilicet deerat impudentiae tuae. *Nec multam proficitur si legatur:* Arbitror hoc

tuae impudentiae, ut quidquam eiusmodi dicere audeas. Obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitivorum copiae possent. Ubi? quando? qua ex parte? quum aut navibus, aut ratibus conarentur accedere? Nos enim nihil umquam prorsus audivimus: at [1] illud audivimus, M. Crassi, fortissimi viri, virtute consilioque factum, ne, ratibus coniunctis, freto fugitivi ad Messanam transire possent; a quo illi conatu non tantopere prohibendi fuissent, si ulla in Sicilia praesidia ad illorum adventum opposita putarentur. — „At quum [2] esset in Italia bellum tam prope a Sicilia, tamen in Sicilia non fuit.“ — Quid mirum? ne quum in Sicilia quidem fuit, eodem intervallo pars eius belli in Italiam ulla pervasit. Etenim propinquitas [3] ad utram partem hoc loco profertur? Utrum aditum facilem hostibus, an contagionem imitandi eius belli periculosam fuisse? Aditus omnis hominibus sine ulla facultate navium, non modo disiunctus, sed etiam clausus fuit; ut illis, quibus Siciliam propinquam fuisse dicis, facilius fuerit ad oceanum pervenire, quam ad Peloridem accedere.

III. Contagio autem ista servilis belli, cur abs te potius, quam ab iis omnibus, qui ce-

---

etiam deesse tuae impudentiae. *Garatonus vulgatam sic defendit ut* deesse *i. q.* restare *dicat.*

1) *Ernestio auctore reposui* at *pro vulg.* et.

2) *Sic codd. Reg. Graev. Franc. edd. pr. Vulgo* at tum. *Praeterea* esset *e cod. Reg. addidit Graevius, vulgo omissum.*

3) *Lamb. e suo cod. et Graev. e Reg, addiderunt* locorum, *quod recte repudiavit Ern.*

teras provincias obtinuerunt, praedicatur? an quod in Sicilia iam ante bella fugitivorum fuerunt? At ea ipsa causa est, cur ista[1] provincia minimo in periculo sit et fuerit. Nam posteaquam illinc M' Aquillius decessit, omnium instituta atque edicta praetorum fuerunt eiusmodi, ut ne quis cum telo servus esset. Vetus est quod dicam, et propter severitatem exempli nemini fortasse vestrum inauditum: L. Domitium praetorem in Sicilia, quum aper ingens ad eum allatus esset, admiratum requisisse, quis eum percussisset; quum audisset, pastorem cuiusdam fuisse, eum ad se vocari iussisse; illum cupide ad praetorem, quasi ad laudem atque ad praemium, accurrisse; quaesisse Domitium, qui tantam bestiam percussisset; illum respondisse, venabulo; statim deinde iussu praetoris in crucem esse sublatum. Durum hoc fortasse videatur; neque ullam in partem disputo. Tantum intelligo, maluisse Domitium crudelem in animadvertendo, quam in praetermittendo dissolutum videri.

IV. Ergo his institutis provinciae, iam tum, quum bello fugitivorum tota Italia arderet, homo non acerrimus, nec fortissimus, C. Norbanus, in summo otio fuit. Perfacile enim sese Sicilia[2] tuebatur, ne quod in ipsa bellum posset existere. Etenim quum nihil tam coniunctum sit, quam negotiatores nostri

1) ista *recte receperunt Graev. Ern. e codd. Reg. Guelf. pro vulg.* ipsa.
2) *In codd. Reg. et Guelf. additur* iam, *receptum a Graev. Beck.*

cum Siculis, usu, re, ratione, concordia, et quum ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant, ut his pacem expediat esse; imperium autem populi Romani sic diligant, ut id imminui aut commutari minime velint; quumque haec ab servorum bello pericula, et praetorum institutis, et dominorum disciplina provisa sint: nullum est malum domesticum, quod ex ipsa provincia nasci possit. Quid igitur? nulline motus in Sicilia servorum Verre praetore? nullaene consensiones factae esse dicuntur? Nihil sane, quod ad senatum populumque Romanum pervenerit; nihil, quod iste Romam publice scripserit;[1] et tamen coeptum esse in Sicilia moveri aliquot locis servitium suspicor. Id adeo non tam ex re, quam ex istius factis decretisque cognosco. Ac videte, quam non inimico animo sim acturus. Ego ipse haec, quae ille quaerit, quae adhuc numquam audistis, commemorabo et proferam. In Triocalino, quem locum fugitivi iam ante tenuerant,[2] Leonidae cuiusdam Siculi familia in suspicionem vocata est coniurationis. Res delata ad istum. Statim (ut par fuit) iussu eius homines, qui nominati erant, comprehensi sunt, adductique Lilybaeum. Domino denunciatum est;[3] causa dicta damnati sunt.

---

1) *Sic cod. Lambin. cod. Reg. ap. Graev. et Guelf. Vulgo* conscripserit.

2) *Sic Ern. Vulgo* tenuerant.

3) *Vulgo addebatur* ut adesset, *quod abest duobus codd. Lambin. Reg. ap. Graev. Guelf. trib. Lall. ideoque id cum Graevio et Beckio delevi, quum* denuntiare *saepe idem sit quod arcessere, iubere ad se venire.*

V. Quid deinde? quid censetis? Furtum fortasse aut praedam exspectatis [1] aliquam. Nolite usquequaque eadem [2] quaerere. In metu belli, furandi qui locus potest esse? Etiamsi qua fuit in hac re occasio, praetermissa est. Tum potuit a Leonida nummorum aliquid auferre, quum denuntiavit, ut adesset. Fuit nundinatio aliqua, et isti non nova, ne causam [3] diceret. Etiam alter locus, ut absolverentur. Damnatis quidem servis, quae praedandi potest esse ratio? Produci ad supplicium necesse est. Testes enim sunt, qui in consilio fuerunt; testes, publicae tabulae; testis, splendidissima civitas Lilybaetana; testis, honestissimus maximusque conventus civium Romanorum. Fieri nihil potest; [4] producendi sunt. Itaque producuntur, et ad palum alligantur. Etiam nunc mihi exspectare videmini, iudices, quid deinde factum sit: quod iste nihil umquam fecit sine aliquo quaestu atque praeda. Quid in eiusmodi re fieri potuit? quod commodum est? [5] Exspectate facinus, quam vultis improbum: vincam tamen exspectationem omnium. Nomine sceleris coniurationisque damnati, ad supplicium

---

1) exspectatis *abest in codd. Quintil. Inst. or. IX.* 2.

2) idem *cod. Cuiac. quod recepit Graev.*

3) *Graevius e Ms. Reg. maluit* dicerent. *Bene autem Ern. monuit* diceret *pertinere ad solum Leonidam, dominum, cui denuntiatum erat ut adesset, alterum* absolverentur *ad servos.*

4) *Ita Lambin. e cod. suo, idemque Graev. reperit in Ms. Reg. Vulgo* nihil potest.

5) *Verba* quid in eiusmodi re fieri potuit? quod commodum est? *interpolata mihi videntur.*

traditi, ad palum alligati, repente, multis millibus hominum inspectantibus, soluti sunt, et Leonidae illi domino redditi. Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime? nisi id, quod ego non quaero; quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen, ne si dubitetur quidem, quaeri oporteat: quid, aut quantum, aut quomodo acceperis. Remitto tibi hoc totum, atque ista te cura libero. Neque enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur, ut, ad quod facinus nemo, praeter te, ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. Verum de ista furandi praedandique ratione nihil dico: de hac imperatoria iam tua laude disputo.

VI. Quid ais, bone custos defensorque provinciae? Tu, quos servos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluisse cognoras, et de consilii sententia iudicaras, hos ad supplicium iam more maiorum traditos, et ad palum alligatos, ex media morte eripere ac liberare ausus es? Ut, quam damnatis servis crucem fixeras, hanc indemnatis civibus Romanis reservares? Perditae civitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum restituantur, vincti solvantur, exules reducantur, res iudicatae rescindantur. Quae quum accidunt, nemo est, quin intelligat, ruere illam rem publicam;[1] nemo est, qui ullam spem salutis re-

1) *Vulgo additur* haec ubi veniunt, *quod auctore Ernestio, cui assensus est Wyttenbachius Bibl. Crit. I. p. 2. p. 18. et Beckius, delevi. Graevius e cod. Reg. dedit* haec ubi eveniunt.

liquam esse arbitretur. Atque haec sicubi facta sunt, facta sunt, ut homines populares aut nobiles supplicio aut exsilio levarentur; at non ab his ipsis, qui indicassent; at non statim; at non eorum facinorum damnati, quae ad vitam et omnium fortunas pertinerent. Hoc vero novum et eiusmodi est, ut magis propter reum, quam propter rem ipsam credibile videatur; ut homines servos; ut ipse, qui indicarat, ut statim e medio supplicio dimiserit; ut eius facinoris damnatos servos, quod ad omnium liberorum caput et sanguinem pertineret. O praeclarum imperatorem, nec iam cum M'Aquillio, fortissimo viro, sed vero cum Paullis, Scipionibus, Mariis conferendum! Tantumne vidisse in metu periculoque provinciae? Quum servitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiae fugitivorum videret: ne quis se commovere auderet, quantum terroris iniecit? Comprehendi iussit. Quis non pertimescat? Causam dicere dominos. Quid servis tam formidolosum? FECISSE VIDERI pronuntiavit. Exortam videtur flammam paucorum dolore ac morte restinxisse. Quid deinde sequitur? Verbera atque ignes, et illa extrema ad supplicium damnatorum, metum ceterorum, cruciatus et crux. Hisce omnibus suppliciis sunt liberati. Quis dubitet, quin servorum animos summa formidine[1] oppresserit, quum viderent ea facilitate praetorem, ut ab eo sceleris coniurationisque damnatorum vita, vel ipso carnifice internuntio, redimeretur?

---

1) *Ern. coni.* formido; *non male. Etsi in* formidine *potest intelligi* praetor.

VII. Quid? hoc in Apolloniensi Aristodamo? quid? in Leonte Megarensi[1] non idem fecisti? Quid? iste motus servorum, bellique subita suspicio, utrum tibi tandem diligentiam custodiendae provinciae, an novam rationem improbissimi quaestus attulit? Halicyensis Eumenidae nobilis hominis et honesti, et magnae pecuniae,[2] villicus quum impulsu tuo insimulatus esset, HS LX a domino accepisti: quod nuper ipse iuratus docuit, quemadmodum gestum esset. Ab equite Romano C. Matrinio absente, cum is esset Romae, quod eius villicos pastoresque tibi in suspicionem venisse dixeras, HS centum abstulisti. Dixit hoc L. Flavius, qui tibi eam pecuniam numeravit, procurator C. Matrinii; dixit ipse C. Matrinius; dicet vir clarissimus Cn. Lentulus censor, qui Matrinii honoris[3] causa, recenti negotio, ad te literas misit, mittendasque curavit. Quid? de Apollonio, Diocli filio, Panormitano, cui Gemino cognomen est, praeteriri potest? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifestius proferri potest? quem iste, ut[4] Panormum venit, ad se vocari, et de tribunali citari iussit, con-

---

1) Leonte Magarensi *cod. Franc. edd. Vict. Steph.* Leonte Macharensi *Priscian.* p. 690. Leonida Acharensi *cod. Cuiac. Lambin.* Leonida Imacharensi *Cluver. Sic. Ant. II. p.* 329. *et Lallem. Garaton. e vestigiis codd. Ursin. et Iannoct. praefert* Leonte Imacharensi.

2) *Ernestius copulam addidit, ut* magnae pecuniae *ad Eumenidam pertineret. Alii* magnae pecuniae *ad villicum referunt.*

3) *Ernestius vel* honoris *delendum, vel* hospitis *reponendum esse coniecit.*

4) *Sic Ern. pro vulgato* quem is ubi.

cursu magno frequentiaque conventus. Homines statim loqui, mirati, quod Apollonius, homo pecuniosus, tamdiu ab isto maneret integer; „excogitavit nescio quid; attulit; profecto homo dives repente a Verre non sine causa citatur.“ Exspectatio summa omnium, quidnam id esset: quum exanimatus subito ipse accurrit cum adolescente filio. Nam pater, grandis natu, iam diu lecto tenebatur. Nominat iste servum, quem[1] magistrum pecoris esse diceret: eum dicit coniurasse, et alias familias concitasse. Is omnino servus in familia non erat. Eum statim exhiberi iubet. Apollonius affirmare, servum se omnino illo nomine habere neminem. Iste hominem abripi[2] a tribunali, et in carcerem coniici iubet. Clamare ille, quum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commisisse; pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in praesentia non habere. Haec quum maxime summa hominum frequentia testificaretur, ut quivis intelligere posset, eum, quod pecuniam non dedisset, iccirco illa tam acerba iniuria affici: quum maxime, ut dico, hoc de pecunia clamaret, in vincla coniectus est.

VIII. Videte constantiam praetoris, et eius praetoris, qui nunc reus non ita defendatur, ut mediocris praetor, sed ita laudetur, ut optimus imperator. Quum servorum bellum metueretur, quo supplicio dominos inde-

---

1) *Serv. ad Virg. Aen. VII.* 185. nominat hominem, quem magistrum pecoris esse dicebat.

2) *Sic Lambin. e codd. Vulgo* arripi.

mnatos afficiebat, hoc servos damnatos liberabat: Apollonium, locupletissimum hominem, qui, si fugitivi bellum inSicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret, belli fugitivorum nomine, indicta causa, in vincla coniecit; servos, quos ipse cum consilio, belli faciendi causa, consensisse iudicavit, eos sine consilii sententia, sua sponte, omni supplicio liberavit. Quid? si[1] ab Apollonio aliquid commissum est, quamobrem iure in eum animadverteretur: tamenne hanc rem sic agemus, ut crimini aut invidiae reo putemus esse oportere, si quo de homine severius iudicavit? Non agam tam acerbe; non utar ista accusatoria consuetudine, si quid est factum clementer, ut dissolute factum criminer; si quid vindicatum severe est, ut ex eo crudelitatis invidiam colligam. Non agam ista ratione; tua sequar iudicia; tuam defendam auctoritatem, quoad tu voles; simul ac tute coeperis tua iudicia rescindere, mihi succensere desinito. Meo enim iure contendam, eum, qui suo iudicio condemnatus[2] sit, iuratorum iudicum sententiis damnari oportere. Non defendam Apollonii causam, amici atque hospitis mei, ne tuum iudicium videar rescindere; nihil de hominis frugalitate, virtute, diligentia dicam; praetermittam illud etiam, de quo antea dixi, fortunas eius ita constitutas fuisse, familia, pecore, villis, pecuniis creditis, ut nemini minus expediret, ullum in Sicilia tumultum aut bellum commoveri; non dicam ne illud qui-

1) *Sic recte interpunxit Ern. Vulgo* quid si.
2) *Lambin.* damnatus.

dem, si maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimum, civitatis honestissimae,[1] tam graviter animadverti, causa indicta, non oportuisse. Nullam invidiam in te, ne ex illis quidem rebus concitabo, quum esset talis vir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis, patri exacta aetate, et adolescenti filio, adeundi ad illum miserum potestatem nunquam esse factam. Etiam illud praeteribo, quotiescunque Panormum veneris illo anno, et sex mensibus, (nam tamdiu fuit in carcere Apollonius,) toties ad te senatum Panormitanum adisse supplicem cum magistratibus, sacerdotibusque publicis, orantem atque obsecrantem, ut aliquando ille miser atque innocens calamitate illa liberaretur. Relinquam haec omnia: quae si velim persequi, facile ostendam, tua crudelitate in alios, omnes tibi aditus misericordiae iudicum iampridem esse praeclusos.

IX. Omnia igitur ista concedam et remittam. Praevideo enim, quid sit defensurus Hortensius. Fatebitur, apud istum neque senectutem patris, neque adolescentiam filii, neque lacrymas utriusque plus valuisse, quam utilitatem salutemque provinciae; dicet, rem publicam administrari sine metu ac severitate non posse; quaeret, quamobrem fasces praetoribus praeferantur, cur secures datae, cur carcer aedificatus, cur tot supplicia sint

---

1) *Lambin.* tamen in hominem honestissimae civitatis honestissimum.

in improbos more maiorum constituta? quae quum omnia graviter severeque dixerit: quaeram, cur hunc eundem Apollonium Verres idem, repente, nulla nova re allata, nulla defensione, sine causa de carcere emitti iusserit? tantumque in hoc crimine suspicionis esse affirmabo, ut iam ipsis iudicibus, sine mea argumentatione, coniecturam facere permittam, quod hoc genus praedandi, quam improbum, quam indignum, quamque ad magnitudinem quaestus immensum infinitumque esse videatur. Nam quae iste in Apollonio fecit, ea primum breviter cognoscite, quot et quanta sint: deinde haec expendite atque aestimate pecunia. Reperietis, iccirco haec in uno homine pecunioso tot constituta, ut ceteris formidines similium incommodorum atque exempla periculorum proponerentur. Primum insimulatio est repentina capitalis atque invidiosi criminis; — statuite, quanti hoc putetis, et quam multos[1] redemisse; — deinde crimen sine accusatore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione; — aestimate harum rerum omnium pretia, et cogitate, in his iniquitatibus unum haesisse Apollonium; ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia se liberasse; — postremo tenebrae, vincula, carcer, inclusum[2] supplicium, atque a conspectu parentum ac liberum, denique a li-

---

1) *in codd. nonnullis ut Franc. est* multo.

2) „*Gruterus negabat se hoc intelligere. Graevius delendum putabat; male. Antithetorum concinnitas periret. Est autem* supplicium abditum, occultum, *ut* odium inclusum *Epp. ad Fam. I.* 9. *Similiter ludit in* inclusus *et* exclusus *Brut.* 96." *Ernesti.*

bero spiritu et communi luce seclusum: haec vero, quae vel vita redimi recte possunt, aestimare pecunia non queo. Haec omnia sero redemit Apollonius, iam maerore ac miseriis perditus: sed tamen ceteros docuit, ante istius avaritiae ac sceleri occurrere. Nisi vero existimatis, hominem pecuniosissimum sine aliqua causa quaestus electum[1] ad tam incredibile crimen, aut sine eadem causa repente e carcere emissum; aut hoc praedandi genus ab isto in illo uno adhibitum ac tentatum, et non per illum omnibus pecuniosis Siculis metum propositum et iniectum.

X. Cupio mihi, iudices, ab illo subiici, quoniam de militari eius gloria dico, si quid forte praetereo. Nam mihi videor de omnibus iam rebus eius gestis dixisse, quae quidem ad belli fugitivorum pertinerent suspicionem; certe nihil sciens praetermisi. Habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam defensionemque provinciae. Summa illuc pertinet, ut sciatis, quoniam plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit. Ne diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem ignorare possitis: non ad Q. Maximi sapientiam, neque ad illius superioris Africani in re gerunda celeritatem, neque ad huius, qui postea fuit, singulare consilium, neque ad Paulli rationem ac disciplinam, neque ad C. Marii vim atque virtu-

---

1) *Bene hoc Graevius e cod. Reg. (quicum consentiunt Pariss. quatuor et Guelf.) recepit pro vulg.* iniectum. *Guilielm. coniecerat* selectum.

tem, sed ad aliud genus,[1] imperatorem sane diligenter retinendum et conservandum, quaeso, cognoscite.

XI. Itinerum primum laborem, qui vel maximus est in re militari, iudices, et in Sicilia maxime necessarius, accipite, quam facilem sibi iste et iucundum ratione consilioque reddiderit. Primum temporibus hibernis, ad magnitudinem frigorum et ad tempestatum vim ac fluminum[2] praeclarum sibi hoc remedium compararat.[3] Urbem Syracusas elegerat; cuius hic situs, atque haec natura esse loci caelique dicitur, ut nullus umquam dies tam magna, turbulentaque tempestate fuerit, quin aliquo tempore eius diei solem homines viderent. Hic ita vivebat iste bonus imperator hibernis mensibus, ut eum non facile, non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret. Ita diei brevitas conviviis, noctis longitudo stupris et flagitiis conterebatur. Quum autem ver esse coeperat, cuius initium iste non a Favonio, neque ab aliquo astro notabat;[4] sed, quum rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur; dabat se

---

1) *Lambin.* sed ad aliud genus imperatorum esse referendum saneque etc. *Graev. e cod Reg* sed aliud genus imperatoris sane etc *Vulgo* sed ad aliud genus imperatorum. *Lectionem* imperatorem *ut aptissimam cum Ernestio praetuli.*

2) *Vetus liber teste Hotom.* ac imbrium. *Edd. Lamb. Manut. al.* atque imbrium.

3) *Ita Graev. e cod. Franc. quem secuti sunt Ern. Beck. Olim* comparat.

4) *In cod. Ursin. addebatur* : nec enim egrediebatur tecto, ut vel ventos sentire, vel cernere sidera possit, *in quo facile Scholion interpretis agnoscas.*

labori atque itineribus; in quibus usque eo se praebebat patientem atque impigrum, ut eum nemo umquam in equo sedentem videret. Nam, ut mos fuit Bithyniae regibus, lectica octophoro ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus, Melitensis,[1] rosa fartus: ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo, reticulumque ad nares sibi admovebat,[2] tenuissimo lino, minutis maculis, plenum rosae. Sic confecto itinere, quum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur. Eo veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani; id quod ex multis iuratis audistis; controversiae secreto deferebantur; paullo post palam decreta auferebantur. Deinde, ubi paullisper in cubiculo, pretio, non aequitate iura descripserat: Veneri iam et Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. Quo loco mihi non praetermittenda videtur praeclari imperatoris egregia ac singularis diligentia. Nam scitote esse oppidum in Sicilia nullum ex iis oppidis, in quibus consistere praetores, et conventum agere solent, quo in oppido non isti ex aliqua familia, non ignobili, delecta ad libidinem mulier esset. Itaque nonnullae ex eo numero in convivium adhibebantur palam. Si quae castiores erant, ad tempus veniebant, lucem conventumque vitabant. Erant

---

1) *Olim in edd. plerisque* Melitensi. *Sed verum* Melitensis, i. e. *ex Melitensi lino factus habent codd. Franc. Reg. ap. Graev. Guelf. aliique Mss. inde receperunt Graev. Ern.*

2) *Sic Graev. Ern. e Nan. Marcell.* voc. Minutum, Macula *et alibi. Olim* apponebat.

autem conviva non illo silentio praetorum populi Rom.[1] atque imperatorum, neque eo pudore, qui in magistratuum conviviis versari[2] solet, sed cum maximo clamore atque convicio. Nonnumquam etiam res ad manus, atque ad pugnam veniebat. Iste enim praetor severus ac diligens, qui populi Romani legibus numquam paruisset, illis diligenter legibus, quae in poculis ponebantur, obtemperabat. Itaque erant exitus eiusmodi, ut alius inter manus e convivio, tamquam e praelio, auferretur; alius, tamquam occisus, relinqueretur; plerique fusi sine mente ac sine ullo sensu iacerent, quivis ut, quum adspexisset, non se praetoris convivium, sed ut Cannensem pugnam nequitiae videre arbitraretur.

XII. Quum vero aestas summa esse iam coeperat, quod tempus omnes Siciliae semper praetores in itineribus consumere consueverunt, propterea, quod tum putant obeundam esse maxime provinciam, quum in areis frumenta sunt, quod et familiae congregantur, et magnitudo servitii perspicitur, et labor operis maxime offenditur, [3] et frumenti copia commonet, tempus anni non impedit: tum, inquam, quum concursant ceteri praetores,

1) populi Romani *addidit Ern. e codd. Memm. Reg. ap. edd. Graev. et pr.*

2) *Hotom. coni.* servari *probante Ern.*

3) *Si vera est lectio significat* deprehenditur. *At in cod. Cuiac. et tribus Pariss. ap. Lallem. est* offendit, *quod ille sic interpr. operosus messis labor servos maxime incitare potest ad coniurationem: sensu satis apto.*

tores, iste novo quodam ex genere imperator, pulcherrimo Syracusarum loco[1] stativa sibi castra faciebat. Nam in ipso aditu atque ore portus, ubi primum ex alto sinus ad urbem ab litore inflectitur, tabernacula carbaseis intenta velis collocabat. Huc ex illa domo praetoria, quae regis Hieronis fuit, sic emigrabat, ut per eos dies nemo istum extra illum locum videre posset. In eum autem ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius, aut minister libidinis esse posset. Huc omnes mulieres, quibuscum iste consueverat, conveniebant; quarum incredibile est quanta multitudo fuerit Syracusis. Huc homines digni istius amicitia, digni vita illa conviviisque veniebant. Inter eiusmodi viros ac mulieres, adulta aetate filius versabatur; ut eum, etiamsi natura a parentis similitudine abriperet, consuetudo tamen ac disciplina patris[2] similem esse cogeret. Huc Tertia illa perducta per dolum atque insidias ab Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse turbas dicitur, quum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemque Aeschrionis, honesto loco nata, in conventum suum mimi Isidori filiam venisse. Iste autem Hannibal, qui in suis castris virtute putaret oportere, non genere certari, sic hanc Tertiam dilexit, ut eam secum ex provincia deportaret.[3]

---

1) *Falsam lectionem* luco *et paullo post* extra illum lucum, *quae nec certa auctoritate nititur et contextui repugnat emendavit Ern.*

2) *Recepi lectionem* patris *ex Ox.* ♆. *Eadem placebat Görenzio ad Cic. de Fin. V. 12. item Harlesio et Beckio ad h. l. Vulgo* patri.

3) *Sic codd. Lamb. Reg. ap. Graev. et Guelf. Olim edebatur* exportaret.

XIII. Ac per eos dies, quum iste cum pallio purpureo, talarique tunica versaretur in conviviis muliebribus, non offendebantur homines in eo: neque moleste ferebant, abesse a foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri; locum illum litoris percrepare totum mulierum vocibus,[1] cantuque symphoniae, in foro silentium esse summum causarum atque iuris, non ferebant homines moleste. Non enim ius abesse videbatur a foro, neque iudicia, sed vis, et crudelitas, et bonorum acerba atque indigna direptio. Hunc tu igitur imperatorem esse defendis, Hortensi? huius furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, superbiam, scelus, audaciam, rerum gestarum magnitudine atque imperatoriis laudibus tegere conaris? Hic scilicet est metuendum, ne ad exitum defensionis tuae, vetus illa Antoniana dicendi ratio atque auctoritas proferatur, ne excitetur Verres, ne denudetur a pectore, ne cicatrices populus Romanus adspiciat, ex mulierum morsu vestigia libidinis atque nequitiae. Dii faciant, ut rei militaris, ut belli mentionem facere audeas. Cognoscentur enim omnia istius aera illa vetera, ut non solum in imperio, verum etiam in stipendiis qualis fuerit, intelligatis. Renovabitur prima illa militia, quum iste e foro abduci, non, ut ipse praedicat, perduci solebat.[2] Aleatoris Placen-

---

1) *ap. Non.* v. crepare *legitur* muliebribus vocibus.

2) *Recte Ern.* abduci *intelligit de aere alieno e luxuria, propter quod addictus creditori et* abductus *ab eo de foro domum est, et obnoxius factus libidini alienae; alterum vero* perduci, *de Verre expetito propter formam ad libidinem: et propterea in*

tini castra commemorabuntur: in quibus quum frequens fuisset, tamen aere dirutus est. Multa eius in stipendiis damna proferentur, quae ab isto aetatis fructu dissoluta et compensata sunt. Iam vero, quum in eiusmodi patientia turpitudinis, aliena, non sua satietate obduruisset: qui vir fuerit, quot praesidia, quam munita, pudoris et pudicitiae, vi et audacia ceperit, quid me attinet dicere, aut coniungere cum istius flagitio cuiusquam praeterea dedecus? Non faciam, iudices; omnia vetera praetermittam; duo sola recentia sine cuiusquam infamia ponam; ex quibus coniecturam facere de omnibus possitis: unum illud, quod ita fuit illustre, notumque omnibus, ut nemo tam rusticanus homo L. Lucullo et M. Cotta consulibus Romam ex ullo municipio vadimonii causa venerit, quin sciret, iura omnia praetoris urbani, nutu atque arbitrio Chelidonis meretriculae gubernari: alterum, quod, quum paludatus exisset, votaque pro imperio suo communique re publica[1] nuncupasset, noctu, stupri causa, lectica in urbem introferri solitus est ad mulierem, nuptam uni, propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnes divinas atque humanas religiones.

XIV. O dii immortales! Quid interest inter mentes hominum, et cogitationes? Ita mi-

---

foro quaesito, et dein perducto ad eos qui eum ad libidinem expeterent. Verum vidisse Ernestium satis declarant, quae proxime sequuntur. Itaque ceterorum h. l. interpretationes praetereo.

1) *Sic Ms. Reg et Guelf. quod recepit Graevius, probavit etiam I. F. Gronov. Obss. I. 12. Vulgo* communique populi Romani.

hi meam voluntatem, spemque reliquae vitae, vestra populique Romani existimatio comprobet, ut ego, quos adhuc mihi magistratus populus Romanus mandavit, eos sic[1] accepi, ut me omnium officiorum obstringi religione arbitrarer. Ita quaestor sum factus, ut mihi honorem illum tum non solum datum, sed etiam creditum ac commissum putarem.[2] Sic obtinui quaesturam in provincia, ut omnium oculos in me unum coniectos arbitrarer; ut me quaesturamque meam quasi in aliquo orbis terrarum[3] theatro versari existimarem; ut omnia semper, quae iucunda videntur esse, non modo his extraordinariis cupiditatibus, sed etiam ipsi naturae ac necessitati denegarem. Nunc sum designatus aedilis; habeo rationem, quid a populo Romano acceperim; mihi ludos sanctissimos maxima cum caeremonia Cereri, Libero, Liberaeque faciundos, mihi Floram matrem populo plebique Romanae ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Iovi, Iunoni, Minervaeque esse faciundos; mihi sacrarum aedium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam: ob earum rerum laborem et sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiae dicendae locum, togam praetextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriam posteritatem-

---

1) *Ita de Ernestii sententia scripsi. Vulgo* sic eos.
2) *Memmius probante Lambino correxit* non tam datum, quam creditum et commissum.
3) *Sic Mss. Lamb. et Guelf. Vulgo* orbis terrae.

que prodendae.[1] Ex his ego rebus omnibus, iudices, ita mihi deos omnes propitios esse velim, ut, tametsi mihi iucundissimus est honos populi, tamen nequaquam tantum capio voluptatis, quantum sollicitudinis et laboris, ut haec ipsa aedilitas, non quia necesse fuerit, alicui candidato data, sed, quia sic oportuerit, recte collocata, et iudicio populi in loco posita esse videatur.

XV. Tu, quum esses praetor renuntiatus, quoquo modo; (mitto enim et praetereo, quid tum sit actum;) sed quum esses renuntiatus, ut dixi, non ipsa praeconis voce excitatus es, qui te toties seniorum iuniorumque centuriis illo honore affici pronuntiavit, ut hoc putares, aliquam rei publicae partem tibi creditam? annum tibi illum unum domo carendum esse meretricis? quum tibi sorte obtigisset, ut ius diceres, quantum negotii, quid oneris haberes, numquam cogitasti; neque illud rationis habuisti, si forte expergefacere te posses, eam provinciam, quam tueri singulari sapientia atque integritate difficile esset, ad summam stultitiam nequitiamque venisse? Itaque non modo domo tua Chelidonem in praetura extrudere[2] noluisti, sed in Chelidonis domum praeturam tuam totam detulisti. Secuta provincia est; in qua tibi numquam venit in mentem, non tibi iccirco fasces et secures, et tantam imperii vim, tantamque ornamentorum omnium dignitatem datam, ut earum rerum

1) *Ita primus Iac. Gronovius edidit ex emendatione pa ris I. Fr. Obss. I.* 12. *In Mss. et edd. antiquioribus* prodendam.

2) *Lambini codd.* excludere.

vi et auctoritate omnia repagula iuris, pudoris, et officii perfringeres, ut omnium bona praedam tuam duceres, ut[1] nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius vita septa, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem et audaciam posset esse; in qua tu te ita gessisti, ut, quum omnibus tenecare rebus, ad bellum fugitivorum confugias. Ex quo iam intelligis, non modo tibi nullam defensionem, sed maximam vim criminum exortam; nisi forte Italici belli fugitivorum reliquias, atque illud Tempsanum incommodum proferes; ad quod recens quum te peropportune fortuna obtulisset,[2] si quid in te virtutis atque industriae fuisset, idem, qui semper fueras, inventus es. Quum ad te Valentini[3] venissent, et pro his homo disertus et nobilis, M. Marius, loqueretur, ut negotium susciperes, ut, quum penes te praetorium imperium ac nomen esset, ad illam parvam manum exstinguendam, ducem te principemque praeberes: non modo id refugisti, sed eo ipso tempore, quum esses in litore, Tertia illa tua, quam tecum deportabas, erat in omnium conspectu: ipsis autem Valentinis, ex tam illustri nobilique municipio, tantis de rebus responsum nullum dedisti, quum esses cum tunica pulla et pallio. Quid hunc proficiscentem, quid in ipsa

---

1) ut *e cod. Lamb. addidit Beckius. Vulgo omissum.*

2) id quod recens quum peropportune fortuna attulisset *cod. Lamb. unde Garat. coni.* id quod recens quum tibi peropportune fortuna obtulisset. *Vulgatum tamen mutari non est opus.*

3) *incolae urbis Vibonis Valentiae in extrema Italia.*

provincia fecisse existimatis, qui quum iam ex provincia, non ad triumphum, sed ad iudicium decederet, ne illam quidem infamiam fugerit, quam sine ulla voluptate capiebat? O divina senatus frequentis in aede Bellonae admurmuratio! Memoria tenetis, iudices, quum advesperasceret, et paullo ante esset de hoc Tempsano incommodo nuntiatum, quum inveniretur nemo, qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixissetque quidam, Verrem esse non longe a Tempsa: quam valde universi admurmurarint, quam palam principes contradixerint. Et is tot criminibus testimoniisque convictus, in eorum tabellis spem sibi aliquam ponit, quorum omnium palam, causa incognita, voce damnatus est?

XVII. Esto: nihil ex fugitivorum bello, aut suspicione belli, laudis adeptus est, quod neque bellum eiusmodi, neque belli periculum fuit in Sicilia, neque ab isto provisum est, ne quod esset. At vero contra bellum praedonum classem habuit ornatam, diligentiamque[2] in eo singularem. Itaque, isto praetore, praeclare defensa provincia est. Sic de bello praedonum, sic de classe Siciliensi, iudices, dicam, ut hoc iam ante confirmem, in hoc uno genere omnes inesse culpas istius maximas, avaritiae, maiestatis, dementiae,[3] libi-

---

1) *Sic emendandum recte censuit Ernestius. Nam in vulgato,* dixisse quendam *laborat constructio verborum.*

2) *Lambin. ex uno codice addidit* adhibuit, *in quod Hotom. coniectura inciderat.*

3) *Pro* maiestatis dementiae *Lambinus e coniectura Hotomanni recepit* maiestatis deminutae; *etsi Cicero*

dinis, crudelitatis. Haec dum breviter expono, quaeso, ut fecistis adhuc, diligenter attendite.

Rem navalem primum ita dico esse administratam, non uti provincia defenderetur, sed ut classis nomine pecunia quaereretur. Superiorum praetorum consuetudo quum haec fuisset, ut naves civitatibus certusque numerus nautarum militumque imperaretur, maximae et locupletissimae civitati Mamertinae nihil horum imperavisti; ob quam rem quid tibi Mamertini clam dederint pecuniae, post videbitur; ex ipsorum literis et testibus quaeremus. Navem vero Cybeam maximam, triremis instar, pulcherrimam atque ornatissimam, palam aedificatam sumptu publico, sciente Sicilia,[1] per magistratumque[2] Mamertinum tibi datam donatamque esse dico. Haec navis, onusta praeda Siciliensi, quum ipsa quoque esset ex praeda, simul quum iste decede-

---

solet potius dicere maiestatis minutae, vel imminutae. *Omnino haec duo* maiestas *et* dementia *non bene coëunt cum tribus reliquis* avaritia, libidine, crudelitate. *Haec enim sunt animi vitia:* maiestas minuta *est crimen:* dementia *est mentis depravatio. Nec bene dicitur* culpa maiestatis. *Itaque haud scio an ista duo insititia sint.*

1) sciente Sicilia *suspectum fuit Ernestio; quia ista navis non aedificata sit sciente Sicilia, etsi ea rem post cognoverit per famam, quia res palam facta esset. Graevius e Mss. recepit* sciente tota Sicilia *idque imitatus est Beckius*

2) *Sic Ern. e Ms. Guelf. et Reg. ap. Graev. Plerique autem codd. et edd. vett. habent* per magistratum senatumque. *Graev. e cod. Franc. dedit* per magistratus senatumque Mam.

ret, appulsa Veliam est, cum plurimis rebus iis,[1] quas ante Romam mittere cum ceteris furtis noluit, quod erant carissimae, maximeque eum delectabant. Eam navem nuper egomet vidi Veliae, multique alii viderunt,[2] iudices, quae quidem omnibus, qui eam adspexerant, prospectare iam exsilium, atque explorare fugam domini videbatur.

XVIII. Quid mihi hoc loco respondebis? nisi forte id, quod, tametsi probari nullo modo potest, tamen dici quidem in iudicio de pecuniis repetundis necesse est, de tua pecunia[3] aedificatam esse eam navim. Aude hoc saltem dicere, quod necesse est. Noli metuere, Hortensi, ne quaeram, qui licuerit aedificare navem senatori. Antiquae sunt istae leges, et mortuae, quemadmodum tu soles dicere, quae vetant. Fuit ista res publica quondam, fuit ista severitas in iudiciis,[4] ut istam rem accusator in magnis criminibus obiiciendam putaret. Quid enim tibi nave opus fuit?[5] qui si quo publice proficiscereris, et praesidii, et vecturae causa, sumptu publico navigia praeberentur, privatim autem nec proficisci quoquam posses,[6] nec arcessere res transmarinas

1) *Sic Lambin. Vulgo* rebus, et iis.
2) *Inepte hic repetebantur verba* pulcherrimam atque ornatissimam, *iam ab Ernestio uncis inclusa.*
3) *Olim addebatur* constare, *quod Graev. et Ern. deleverunt. Et abest codd. Lamb. Franc. Guelf.*
4) *Memmius coni.* ista rei publ. religio vel ratio: *Lambinus* ista rei publ. dignitas.
5) *Cod. Cuiac.* quid enim tibi navim? *Graev. coni.* quo enim tibi navim
6) posses — liceret *Ern. correxit pro vulg.* potes — licet.

ex iis locis, in quibus tibi[1] mercari nihil liceret. Deinde cur quidquam contra leges parasti? Valeret hoc crimen in illa veteri severitate ac dignitate rei publicae. Nunc non modo te hoc crimine non arguo, sed ne illa quidem communi vituperatione reprehendo. Postremo tu tibi hoc numquam turpe, numquam criminosum, numquam invidiosum fore putasti, celeberrimo loco palam tibi aedificari onerariam navem in ea provincia, quam tu cum imperio obtinebas? Quid eos loqui, qui videbant, quid existimare eos, qui audiebant, arbitrabare? inanem te navem illam[2] esse in Italiam deducturum? navicularium te, quum Romam venisses, esse facturum? Ne illud quidem quisquam poterat suspicari, te habere in Italia maritimum fundum, et ad fructus deportandos onerariam navem comparare. Eiusmodi de te voluisti sermonem esse omnium, palam ut loquerentur, te illam navem parare, quae praedam ex Sicilia deportaret; et quae ad ea furta, quae reliquisses, commearet. Verum haec omnia, si doces, navem de tua pecunia aedificatam, remitto atque concedo. Sed hoc, homo amentissime, non intelligis priore actione ab ipsis istis Mamertinis, tuis[3] laudatoribus esse sublatum? Nam dixit Heius, princeps civitatis, princeps istius legationis, quae ad tuam laudationem missa est, navem tibi operis publicis Mamertinorum esse aedifica-

1) *Vulgo additur* habere.
2) illam *Lambinus addidit e duobus codd. Vulgo omissum.*
3) *Sic Hotom. Vulgo* ab ipsis istis tuis Mamertinis laudatoribus.

tam, eique faciendae senatorem Mamertinum publice praefuisse. Reliqua est materies. Hanc Rheginis, ut ipsi dicunt, (tametsi tu negare non potes,) publice, quod Mamertini materiem non habent, imperavisti. Si et ex quo fit navis, et qui faciunt, imperio tibi tuo, non pretio, praesto fuerunt; ubi tandem istuc latet, quod tu de tua pecunia dicis impensum? At Mamertini in tabulis nihil habent. Primum video, potuisse fieri, ut ex aerario nihil darent; — etenim vel Capitolium, sicut apud maiores nostros factum est, publice, coactis fabris, operisque imperatis, gratis exaedificari atque effici potuit; — deinde id quoque perspicio[1] (quod et ostendam, quum istos produxero,) ipsorum ex literis, multas pecunias isti erogatas, in operum locationes falsas atque inanes esse perscriptas. Nam illud[2] minime mirum est, Mamertinos, a quo summum beneficium acceperant, quem sibi amiciorem, quam populo Romano esse cognoverant, eius capiti literis suis pepercisse. Sed si argumento est, Mamertinos pecunias tibi non dedisse, quia scriptum non habent: sit argumento, tibi gratis constare navem, quia, quid emeris, aut quid locaveris, scriptum proferre non potes.

XIX. At enim iccirco navem Mamertinis non imperasti, quod sunt foederati. Dii approbent. Habemus hominem in fetialium ma-

---

1) *Ita cod. Lamb. Hotom. et Iannoct. quod cum Lambino, Oliv. Lall praetuli vulgato* id quod perspicio. *Aptius enim est antecedenti* primum video.

2) *Lamb. e codd. et Graev. e cod. Reg. ediderunt.* Iam illud.

nibus educatum; unum, praeter ceteros, in publicis religionibus foederum sanctum et diligentem. Omnes, qui ante te praetores fuerunt, dedantur Mamertinis, quod iis navem contra pactionem foederis imperarint. Sed tamen tu, sancte homo ac religiose, cur Taurominitanis item foederatis navem imperasti? an hoc probabis, in aequa causa populorum, sine pretio varium ius et disparem conditionem fuisse? Quid? si, eiusmodi esse haec duo foedera duorum populorum, iudices, doceo, ut Taurominitanis nominatim cautum et exceptum sit foedere, NE NAVEM DARE DEBEANT; Mamertinis [1] in ipso foedere sanctum atque perscriptum sit: UTI NAVEM DARE NECESSE SIT; istum autem contra foedus et Taurominitanis imperasse, et Mamertinis remisisse: num cui dubium poterit esse, quin, Verre praetore, plus Mamertinis Cybea, quam Taurominitanis foedus opitulatum sit? Recitentur foedera. MAMERTINORUM ET TAUROMINITANORUM CUM POPULO ROMANO FOEDERA.

XX. Isto igitur tuo, quemadmodum ipse praedicas, beneficio, ut res indicat, pretio, atque mercede, minuisti maiestatem rei publicae, minuisti auxilia populi Romani, minuisti copias, maiorum virtute ac sapientia comparatas, sustulisti ius imperii, conditionem sociorum, memoriam foederis. Qui ex foedere ipso navem vel usque ad oceanum, si

---

1) *Ern. comma posuit post* Mamertinis, *ut ordo sit:* in ipso foedere sanctum atque perscriptum sit, uti navem dare necesse sit Mamertinis.

imperassemus, sumptu periculoque suo armatam atque ornatam mittere debuerunt: hi, ne in freto ante sua tecta et domos navigarent, ne sua moenia portusque defenderent, pretio abs te ius foederis et imperii conditionem redemerunt.[1] Quid censetis in hoc foedere faciundo voluisse Mamertinos impendere laboris, operae, pecuniae, ne haec biremis adscriberetur, si id ullo modo possent a nostris maioribus impetrare? Nam, quum hoc munus imponebatur[2] tam grave civitati, inerat, nescio quo modo, in illo foedere societatis quasi quaedam nota servitutis. Quod tum recentibus suis officiis, integra re, nullis populi Romani difficultatibus, a maioribus nostris foedere assequi non potuerunt: id nunc, nullo novo officio suo, tot annis post, iure imperii nostri quotannis usurpatum, ac semper retentum, summa in difficultate navium, a C. Verre pretio assecuti sunt.

XXI. At hoc solum sunt assecuti, ne navem darent?[3] Ecquem nautam, ecquem militem, qui aut in classe, aut in praesidio esset, te praetore, per triennium Mamertini dederunt? Denique quum ex senatusconsulto, itemque ex lege Terentia et Cassia frumentum aequabiliter emi ab omnibus Siciliae civitatibus

---

1) *Ita Lamb. e cod. Vulgo* emerunt.

2) *Sic Lamb. e duobus codd Idem habet Reg. ap. Graev. Vulgo* imperaretur *edd. vett.* imperabatur.

3) *Hanc interrogandi formam induxit Lambinus eamque servavit Ern. ut h. l. efficaciorem vulgata* At non hoc solum sunt assecuti ne navem darent.

oporteret: id quoque munus leve atque commune Mamertinis remisisti. Dices, frumentum Mamertinos non debere. Quomodo non debere? an, ut ne venderent? non enim erat hoc genus frumenti ex eo genere, quod exigeretur, sed ex eo, quod emeretur. Te igitur auctore et interprete, ne foro quidem et commeatu Mamertini populum Romanum iuvare debuerunt. Quae tandem civitas fuit, quae deberet? Qui publicos agros arant, certum est, quid ex lege censoria dare debeant. Cur iis quidquam praeterea ex alio genere imperavisti? Quid? decumani num quid praeter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur iis quoque statuisti, quantum ex hoc genere frumenti empti darent? Quid?[1] Qui sunt immunes, ii certe nihil debent. At his non modo imperasti: verum etiam, quo plus darent, quam poterant, haec sexagena millia modium, quae Mamertinis remiseras, addidisti. Neque hoc dico: ceteris non recte imperatum esse. Mamertinis,[2] qui erant in eadem causa, quibus superiores omnes praetores, item ut ceteris, imperarant,[3] pecuniamque ex senatus consulto et ex lege dissolverant, his dico non recte remissum. Et, ut hoc beneficium, quemadmodum dicitur, trabali clavo figeret, cum consilio causam Mamertinorum cognoscit, et de consilii sententia Mamertinis se frumen-

---

1) *Vulgo abest* Quid? *Lamb. e cod.* Quid immunes? hi certe — *Aptius visum est addere* quid? *quod facile potuit excidere.*

2) *Cod. Urs. et Lamb.* Sed Mamertinis.

3) *scil. frumentum quod certo pretio populo Romano venderent.*

tum non imperare pronuntiat. Audite decretum mercenarii praetoris ex ipsius commentario; cognoscite, quanta in scribendo gravitas, quanta in constituendo iure sit auctoritas. Recita commentarium. DECRETUM EX COMMENTARIO. *Libenter* ait se *facere:* itaque perscribit. Quid, si hoc verbo non esses usus, *Libenter?* nos videlicet invitum te quaestum facere putaremus? *Ac de consilii sententia.* Praeclarum recitari consilium, iudices, audistis.[1] Utrum vobis consilium recitari tandem praetoris videbatur, quum audiebatis nomina, an praedonis improbissimi societas atque comitatus? En foederum interpretes, societatis pactores, religionis auctores. Numquam in Sicilia frumentum publice est emptum, quin Mamertinis pro portione imperaretur, antequam hoc delectum praeclarumque consilium iste dedit, ut ab his nummos acciperet, ac sui similis esset. Itaque tantum valuit istius decreti auctoritas, quantum debuit eius hominis, qui, a quibus frumentum emere debuisset, iis decretum vendidisset. Nam statim L. Metellus, ut isti successit, ex C. Sacerdotis, et Sex. Peducaei instituto ac literis, frumentum Mamertinis imperavit. Tum illi intellexerunt, se id, quod a malo auctore emissent, diutius obtinere non posse. Age porro, tu, qui te tam religiosum existimari voluisti interpretem foederum, cur Taurominitanis frumentum, cur Netinis imperasti? quarum civitatum utraque foederata est. Ac Netini

1) *nempe nomina eorum recitari audierunt, quos ex impura sua cohorte Verris in illud consilium allegerat.*

quidem sibi non defuerunt. Nam simul ac pronuntiasti, libenter te Mamertinis quiddam remittere: te adierunt, et eandem suam causam foederis esse docuerunt. Tu aliter decernere in eadem causa non potuisti. Pronuntias, Netinos frumentum dare non oportere: et ab his tamen exigis. Cedo mihi eiusdem praetoris literas et rerum decretarum, et frumenti imperati.[1] LITERAE PRAETORIS RERUM DECRETARUM, ET FRUMENTI IMPERATI.[2] Quid potius in hac tanta ac tam turpi inconstantia suspicari possumus, iudices, quam id, quod necesse est, aut isti a Netinis pecuniam, quum posceret, non datam: aut id esse actum, ut intelligerent Mamertini, bene se apud istum tam multa pretia ac munera collocasse, quum idem alii iuris ex eadem causa non obtinerent?

XXII. Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinae laudationis? in qua quam multa sint vulnera, quis est vestrum, iudices, quin intelligat? Primum, in iudiciis[3] qui decem

---

1) *Vulgo additur* et tritici empti. *Id abest cod. Reg. it. uno Ox. et recte iudicavit Garaton. e glossemate natum.*

2) *Titulos hos etsi codd. non agnoscunt tamen quum in aliis locis haud omittantur, servari. Potuerunt enim facile a librariis omitti. Graevius delevit. Beckius una cum verbis* et tritici empti *uncis inclusit.*

3) *in codd. Mss. edd. vett. it. ap. Priscian. p.* 1195. *ed. Putsch. legitur* ut in iudiciis *cui quum nihil respondeat, recte particulam* ut *delendam esse censuerunt Hotom. Lamb. Ern. Cicero enim non poterat comparandi causa dicere* ut in iudiciis, *propterea quod hi quoque Verris laudatores in iudicio Verri aderant.*

cem laudatores dare non potest, honestius est ei, nullum dare, quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. Tot in Sicilia civitates sunt, quibus tu per triennium praefuisti; arguunt ceterae; paucae et parvae, metu repressae, silent; una laudat. Hoc quid est, nisi intelligere,[1] quid habeat utilitatis vera laudatio; sed tamen ita provinciae praefuisse, ut hac utilitate necessario sit carendum? Deinde, id quod alio loco ante dixi, quae est ista tandem laudatio, cuius laudationis legati principes, et publice tibi navem aedificatam, et privatim se ipsos abs te spoliatos expilatosque esse dixerunt? Postremo quid aliud isti faciunt, quum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt, te omnia sibi esse largitum, quae tu de re publica nostra detraxeris? Quae colonia est in Italia tam bono iure, quod tam immune municipium, quod per hosce annos tam commoda vacatione sit usum omnium rerum, quam Mamertina civitas per triennium? Soli, ex foedere quod debuerunt, non dederunt; soli, isto praetore, omnium rerum immunes fuerunt: soli in istius imperio ea conditione fuerunt,[2] ut populo Romano nihil darent, Verri nihil denegarent.

---

1) *fortasse orator scripserat:* nisi intelligere te quidem, quid —

2) *Vulg.* ea conditione vitae fuerunt. *Codd. Cuiac. et Reg.* ea conditione vitae vixerunt. *Lamb. et Beck. dederunt* ea conditione vixerunt. *Ego satis arbitratus sum* vitae *deleri. Nonnulli teste Lambino legerunt:* ea conditione usi fuerunt.

XXIII. Verum, ut ad classem, quo ex loco sum degressus, revertar, accepisti a Mamertinis navem contra leges;[1] remisisti contra foedera. Ita in una civitate bis improbus fuisti: quum et remisisti, quod non oportebat, et accepisti, quod non licebat. Exigere te oportuit navem, quae contra praedones, non quae cum praeda navigaret; quae defenderet, ne provincia spoliaretur, non quae[2] provinciae spolia portaret. Mamertini tibi et urbem, quo furta undique deportares, et navem, qua exportares, praebuerunt. Illud tibi oppidum receptaculum praedae fuit; illi homines testes custodesque furtorum; illi tibi et locum furtis et furtorum vehiculum comparaverunt. Itaque ne tum quidem, quum classem avaritia ac nequitia tua perdidisti, navem Mamertinis imperare ausus es; quo tempore in tanta inopia navium, tantaque calamitate provinciae, etiamsi precario[3] essent rogandi, tamen ab his impetraretur. Reprimebat enim tibi et imperandi vim et rogandi conatum praeclara illa, non populo Romano reddita biremis, sed praetori donata Cybea. Ea fuit merces imperii, auxilii, iuris, consuetudinis, foederis.

XXIV. Habetis unius civitatis firmum auxilium amissum ac venditum pretio. Cogno-

1) *Sic Graev. Ern. e codd. Memm. Reg. Guelf. Vulgo* legem.

2) *Vulgo* non quae nova. *Sed* nova *melius abest codd. Reg. Guelf. tribus Pariss. et deleverunt Lamb. Graev, Beck.*

3) *Non ausus sum voc.* precario *reiicere quod Ern., ut e glossemate ortum, uncinis inclusit. H. l. enim vim addit orationi; nec ob insolentiam aspernanda est formula* precario rogare, *qua usi sunt Ulpianus aliique ICti.*

scite nunc novam praedandi rationem, ab hoc primum excogitatam. Sumptum omnem in classem frumento, stipendio, ceterisque rebus suo quaeque navarcho civitas semper dare solebat. Is neque, ut accusaretur a nautis, committere audebat, et civibus suis rationem referre [1] debebat; in illo omni negotio, non modo labore, sed etiam periculo suo versabatur. Erat hoc, ut dico, factitatum semper, nec solum in Sicilia, sed in omnibus provinciis; etiam in sociorum Latinorum stipendio ac sumptu; tum quum illorum auxiliis uti solebamus. [2] Verres post imperium constitutum primus imperavit, ut ea pecunia omnis a civitatibus sibi adnumeraretur, ut is eam pecuniam tractaret, quem ipse praefecisset. Cui potest esse dubium, quamobrem et omnium consuetudinem veterem primus immutaris, et tantam utilitatem per alios tractandae pecuniae neglexeris, et tantam difficultatem cum crimine, molestiam cum suspicione susceperis? Deinde alii quaestus instituuntur, ex uno genere navali, videte quam multi. Accipere a civitatibus pecunias, ne nautas darent; pretio certo missos facere nautas; missorum omne stipendium lucrari; reliquis, quod deberet, non dare. Haec omnia ex civitatum testimoniis cognoscite. Recita testimonia civitatum. TESTIMONIA CIVITATUM. Hunccine hominem? hanccine impudentiam, iudices? hanccine audaciam? civitatibus pro numero

---

1) *Cod. Reg. ap. Graev. et Guelf.* rationes ferre.

2) *antequam post bellum sociale civitatem Romanam obtinuissent.*

militum pecuniarum summas describere? certum pretium, sexcenos nummos, nautarum missioni constituere? quos qui dederat, commeatum totius aestatis abstulerat: iste, quod nautae[1] nomine pro stipendio frumentoque acceperat, lucrabatur. Ita quaestus duplex unius missione fiebat.[2] Atque haec homo amentissimus in tanto praedonum impetu, tantoque periculo provinciae, sic palam faciebat, ut et ipsi praedones scirent, et tota provincia testis esset.

XXV. Quum, propter istius hanc tantam avaritiam, nomine classis esset in Sicilia, re quidem vera naves inanes, quae praedam praetori, non quae praedonibus metum afferrent: tamen, quum P. Caesetius et P. Tadius decem navibus his semiplenis navigarent, navem quandam, piratarum praeda refertam, non ceperunt, sed abduxerunt, onere suo plane captam atque depressam. Erat ea navis plena iuventutis formosissimae, plena argenti facti atque signati, multa cum stragula veste. Haec una navis a classe nostra non capta est, sed inventa ad Megaridem; qui locus est non longe a Syracusis. Quod ubi isti nuntiatum est, tametsi in acta cum mulierculis iacebat ebrius, erexit se tamen, et statim quaestori legato-

1) *Vulgo* quod et nautae. *Delevi particulam* et, *quae abest cod. Cuiac.*

2) *nimirum primo sexcenos nummos a nauta acceperat, cui missionem s. commeatum dederat; deinde etiam pecuniam pro stipendio frumentoque, quod dandum fuisset nautae, nisi commeatum ei dedisset, lucrabatur.*

que suo custodes misit complures, ut omnia sibi integra quam primum exhiberentur. Appellitur navis Syracusas: exspectatur ab omnibus supplicium de captivis.[1] Iste, quasi praeda sibi advecta, non praedonibus captis, si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducit; qui aliquid formae, aetatis, artificiique habebant, abducit omnes, nonnullos scribis suis, filio cohortique distribuit; symphoniacos homines sex cuidam amico suo Romam muneri misit. Nox illa tota exinaniunda navi consumitur. Archipiratam ipsum videt nemo, de quo supplicium sumi oportuit. Hodieque omnes sic habent,[2] (quid eius sit, vos coniectura quoque assequi debetis,) istum clam a piratis ob hunc archipiratam pecuniam accepisse.

XXVI. [Coniectura bona est.[3]] Iudex esse bonus nemo potest, qui suspicione certa non movetur. Hominem nostis; consuetudinem omnium tenetis: qui ducem praedonum aut hostium ceperit, quam libenter eum palam ante oculos omnium esse patiatur. Hominem in tanto conventu Syracusis vidi neminem, iu-

---

1) *Plerique codd. et edd.* exspectatur ab omnibus supplicium sumi de captivis putatur. *In cod. Reg. absunt verba* sumi *et* putatur. *Itaque Ern. omisit. Beckio etiam verba* de captivis *insititia videbantur, quae codd Guelf. et Leid. omittunt.*

2) *Vulgo addebatur* persuasum, *quod auctoritate aliquot codd Mss. omiserunt Graev. Lall Beck.*

3) *Verba uncis inclusa spuria mihi videntur. In codd. Reg. ap Graev. aberat* bona. *Ac fortasse inter* accepisse *et* Iudex *collocanda sunt verba:* quid eius sit, vos coniectura quoque assequi debetis.

dices, qui archipiratam captum vidisse se diceret; quum omnes, ut mos est,[1] concurrerent, quaererent, videre cuperent. Quid accidit, cur tantopere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam adspicere posset? Homines maritimi[2] Syracusis, qui saepe istius ducis nomen audissent, quum eum saepe timuissent, quum eius cruciatu atque supplicio pascere oculos, animumque exsaturare vellent: potestas adspiciendi nemini facta est. Unus plures praedonum duces vivos cepit P. Servilius, quam omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut videre piratam captum non liceret? At contra, quacumque iter fecit, hoc iucundissimum spectaculum omnibus vinctorum captorumque hostium praebebat. Itaque ei concursus undique fiebant, ut non modo ex his oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis, visendi causa, convenirent. Ipse autem triumphus[3] quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit atque iucundissimus? Quia nihil est victoria dulcius; nullum est autem testimonium victoriae certius, quam, quos saepe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita

1) *Vulgo additur:* ut solet fieri. *Id iam Graev. e margine sumptum et ab indoctis librariis cum veris germanisque verbis contextum esse indicavit.*

2) „*Sic pro* Mamertini *bene edidere Hervag. et Victor. ut capite sequente, ubi clare* maritimi homines *sunt; sic Ms. Guelf. habet. Opponuntur mediterraneis, qui sunt a rebus maritimis alieni*" *Ern.*

3) *Triumphavit P. Servilius Isauricus A. V. C.* 678. *L. Octavio C. Aurelio Cotta coss.*

iste pirata celatus est, quasi eum adspicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumpsisti? quam ob causam hominem reservasti? ecquem audisti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit? Unum cedo auctorem tui facti; unius profer exemplum. Vivum tu archipiratam servabas, quem per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres. Neque enim quidquam erat iam reliquum, nisi ut, classe populi Romani pulcherrima amissa, provinciaque lacerata, triumphus navalis tibi decerneretur.

XXVII. Age porro, custodiri ducem praedonum novo more, quam securi feriri omnium exemplo, magis placuit. Quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quemadmodum est asservatus? Lautumias Syracusanas omnes audistis; plerique nostis. Opus est ingens, magnificum regum ac tyrannorum. Totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, et multorum operis penitus exciso. Nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias, nec fieri, nec cogitari potest. In has lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur. Eo quod multos captivos cives Romanos coniecerat, et quod eodem ceteros piratas contrudi imperarat: intellexit, si hunc subditicium archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut a multis [1] verus ille

---

1) *Vulgo additur* illis in lautumiis, *quod Beckius recte spurium esse iudicavit. Abest etiam cod. Reg. ap. Graev.*

dux quaereretur. Itaque hominem huic optimae tutissimaeque custodiae non audet committere. Denique Syracusas totas timet; amandat hominem. Quo? Lilybaeum fortasse. Video: tamen homines maritimos non plane reformidat. Minime, iudices. Panormum igitur? Audio; quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. Ne Panormum quidem. Quid igitur?[1] quo putatis? Ad homines a piratarum metu et suspicione alienissimos, a navigando rebusque maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores, qui nomen numquam timuissent maritimi praedonis, unum, te praetore, horruissent Apronium, terrestrem archipiratam. Et, ut quivis facile perspiceret, id ab isto actum esse, ut ille suppositus, facile et libenter, se illum, qui non erat, esse simularet: imperat Centuripinis, ut is victu ceterisque rebus quam liberalissime commodissimeque habeatur.

XXVIII. Interea Syracusani, homines periti et humani, qui non modo ea, quae perspicua essent, videre, verum etiam occulta suspicari possent, habebant rationem omnes[2] quotidie piratarum, qui securi ferirentur; quam multos esse oporteret, ex ipso navigio, quod erat captum, et ex remorum numero coniiciebant. Iste, quod omnes, qui artificii aliquid habuerant,

---

1) *Graev. e cod Reg.* quo igitur?

2) *Ern. coni.* omnium. *Sed mutatione nihil opus. Postea quoque dicitur* in tanto conventu nemo erat quin rationem numerumque haberet.

aut forniae, removerat atque abduxerat, reliquos si, ut consuetudo est, universos ad palum alligasset, clamorem populi fore suspicabatur, quum tanto plures[1] abducti essent, quam relicti. Propter hanc causam, quum instituisset alios alio tempore producere: tamen in tanto conventu nemo erat, quin rationem numerumque haberet, et reliquos non desideraret solum, sed etiam posceret et flagitaret. Quum maximus numerus deesset, tum iste homo nefarius in eorum locum, quos domum suam de piratis abduxerat, substituere et supponere coepit cives Romanos, quos in carcerem antea coniecerat: quorum alios Sertorianos milites fuisse insimulabat, et ex Hispania fugientes ad Siciliam appulsos esse dicebat; alios, qui a praedonibus erant capti, quum mercaturas facerent, aut aliquam[2] ob causam navigarent, sua voluntate cum piratis fuisse arguebat. Itaque alii cives Romani, ne cognoscerentur, capitibus obvolutis e carcere ad palum atque ad necem rapiebantur; alii, quum a multis civibus Romanis recognoscerentur,[3] ab omnibus defenderentur, securi feriebantur. Quorum ego de acerbissima morte crudelissimoque cruciatu dicam, quum eum locum tractare coepero; et ita dicam, ut, si me in ea querimonia, quam sum habiturus de istius crudelitate, et de civium Romano-

---

1) *Cod. Urs.* altero tanto plures; *quod placuit Hotomanno et Grutero.*

2) *Hotom. ex uno cod. dedit* aliquam aliam. *Sed bene monuit Ern.* aliquam *hic esse ut saepe i. q.* aliam quam.

3) cognoscerentur *Ms. Lamb. et Car. Steph.*

rum indignissima morte, non modo vires, verum etiam vita deficiat, id mihi praeclarum et iucundum putem. Haec igitur est gesta res, haec victoria praeclara: myoparone piratico capto, dux liberatus, symphoniaci Romam missi; formosi homines, et adolescentes, et artifices domum abducti; in eorum locum, et ad eorum numerum cives Romani hostilem in modum cruciati et necati; omnis vestis ablata; omne aurum et argentum ablatum et aversum.

XXIX. At quemadmodum ipse sese induit priore actione? qui tot dies tacuisset, repente in M. Annii, hominis splendidissimi, testimonio, quum is civem Romanum dixisset, archipiratam negasset securi esse percussum, exsiluit; conscientia sceleris, et furore ex maleficiis concepto excitatus dixit, se, quod sciret, sibi crimini datum iri, pecuniam accepisse, neque de vero archipirata sumpsisse supplicium, ideo securi non percussisse: domi esse apud sese archipiratas dixit duos. O clementiam populi Romani, seu potius patientiam, miram ac singularem! Civem Romanum securi esse percussum, Annius, eques Romanus dicit; taces. Archipiratam negat; fateris. Fit in eo gemitus omnium et clamor, quum tamen a praesenti supplicio tuo se continuit populus Romanus et repressit, et salutis tuae [1]

---

1) *Si verum est* salutis tuae rationem, *significet necesse est,* populus Romanus iudicum severitati hoc reservavit, ut statuerent, utrum ad perniciem an ad salutem vocandus esses. *Ern. cum Graev. e cod. Reg. recepit* salutis suae *hoc sensu:* Continuit se populus Roma-

rationem iudicum severitati reservavit. Qui sciebas tibi crimini datum iri? quamobrem sciebas? quamobrem etiam suspicabare? Inimicum habebas neminem. Si haberes, tamen non ita vixeras, ut metum iudicii propositum habere deberes. An te, id quod fieri solet, conscientia timidum suspiciosumque faciebat? Qui igitur, quum esses in imperio, iam tum iudicium et crimen horrebas: reus quum tot testibus coarguare, potes de damnatione dubitare? Verum, si crimen hoc metuebas, ne quis abs te suppositum esse diceret, qui pro archipirata securi feriretur: utrum tandem tibi ad defensionem firmius fore putasti, in iudicio, coactu atque efflagitatu meo, producere ad ignotos tanto post eum, quem archipiratam esse diceres, an recenti re, Syracusis, apud notos, inspectante Sicilia paene tota, securi ferire? Vide, quid intersit, utrum faciendum fuerit. In illo reprehensio nulla esse potuit; hic defensio nulla est. Itaque illud semper omnes fecerunt; hoc quis ante te, quis praeter te fecerit, quaero. Piratam vivum tenuisti. Quem ad finem? dum cum imperio fuisti. Quamobrem? quam ob causam? quo exemplo, cur tamdiu? cur, inquam, civibus Romanis, quos piratae ceperant, securi statim percussis, ipsis piratis lucis usuram tam diuturnam dedisti? Verum esto: sit tibi illud liberum omne tempus, quod cum imperio fui-

---

nus et te non puniit, qui civem Romanum pro archipirata percussisti securi, in quo sua salus agitur, quam commisit iudicibus vindicandam. *Facillimum esset* ultionis tuae rationem, *quod, si vel unius Ms. auctoritas accederet, praeferrem.*

sti. Etiamne privatus? etiamne reus? etiamne paene damnatus, hostium duces privata in domo retinuisti? Unum, alterum mensem, prope annum denique, domi tuae piratae, a quo tempore capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt; hoc est, quoad per M'Acilium Glabrionem licitum est; qui, postulante me, produci atque in carcerem condi imperavit.

XXX. Quod est huiusce rei ius? quae consuetudo? quod exemplum? Hostem acerrimum atque infestissimum populi Romani, seu potius communem hostem gentium nationumque omnium, quisquam omnium mortalium privatus intra moenia domi suae retinere poterit? Quid? si pridie, quam a me tu coactus es confiteri, civibus Romanis securi percussis, praedonum ducem vivere, apud te habitare: si, inquam, pridie domo tua profugisset, si aliquam manum contra populum Romanum[1] facere potuisset, quid diceres? Apud me habitavit; mecum fuit; ego illum ad iudicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem, vivum atque incolumem reservavi. Itane vero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu supplicia, quae debentur hostibus victis, ad tuum, non ad populi Romani tempus conferes? populi Romani hostis privatis custodiis asservabitur? At etiam qui triumphant, eoque diutius[2] vivos

1) *Cod. Lamb.* contra rem publicam.
2) *Graev. e cod. Franc. post Victor. Lambin.* codiutius.

hostium duces servant,[1] ut, his per triumphum ductis, pulcherrimum spectaculum, fructumque victoriae populus Romanus percipere possit: tamen quum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent; idemque dies et victoribus imperii, et victis vitae finem facit. Est nunc cuiquam credo, est dubium,[2] quin tu id commissurus non fueris, praesertim quum statuisses, ut ais, tibi causam esse dicendam, ut ille archipirata non potius securi feriretur, quam, quod erat ante oculos positum, tuo periculo viveret. Si enim esset mortuus, tu, qui crimen ais te metuisse, quaero, cui probares? quum constaret, istum Syracusis ab nullo visum esse archipiratam, ab omnibus desideratum; quum dubitaret nemo, quin abs te pecunia liberatus esset; quum vulgo loquerentur, suppositum in eius locum, quem pro illo probare velles; quum tute fassus esses, te id crimen tanto ante metuisse: si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? nunc, quum vivum istum nescio quem produces, tamenne id credi voles? Quid? si aufugisset, si vincla rupisset ita, ut Nico ille, nobilissimus pirata fecit, quem P. Servilius, qua felicitate ceperat, eadem recuperavit, quid diceres? Verum hoc erat. Si ille semel verus archipirata securi percussus esset: pecuniam illam non haberes. Si hic falsus esset mortuus, aut profugisset:

1) *Lamb. Graev. e codd. Mss.* reservant.

2) *Vulgo* et nunc cuiquam credo esse dubium. *Receptae lectioni favet P. Manut. ed.* 1540 est nunc, credo, cuiquam dubium

3) tamen te derideri vides *edd. pr. codd. complures.*

non esset difficile alium in suppositi locum supponere. Plura dixi, quam volui, de illo archipirata: et tamen ea, quae certissima sunt huius criminis argumenta, praetermisi. Volo enim mihi totum esse crimen hoc integrum. Est certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc reservetur.

XXXI. Hac tanta praeda auctus, mancipiis, argento, veste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites revocandos alendosque esse coepit: quum ea res non solum provinciae saluti, verum etiam ipsi praedae esse posset. Nam aestate summa, quo tempore ceteri praetores obire provinciam, et concursare consueverunt, aut etiam in tanto praedonum metu et periculo ipsi navigare: eo tempore ad luxuriam, libidinesque suas, domo sua regia [1] contentus non fuit, tabernacula, quemadmodum consueverat temporibus aestivis, quod antea iam demonstravi, carbaseis intenta velis, collocari iussit in litore: quod est litus in Insula Syracusis post Arethusae fontem, propter ipsum introitum, atque ostium portus, amoeno sane et ab arbitris remoto loco. Hic dies aestivos sexaginta praetor, populi Romani custos, defensorque provinciae, sic vixit, ut muliebria quotidie convivia essent, vir accumberet nemo praeter ipsum et praetextatum filium. Tametsi recte sine exceptione dixeram, [2] virum, quum isti essent,

---

1) *Vulgo addebantur ista:* quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent; *ea hic temere e lib. IV. 53, assuta iudicavit Ern.*

2) *i. e. recte sine exceptione dicere potuissem.*

neminem fuisse. Nonnunquam etiam libertus Timarchides adhibebatur, mulieres autem nuptae nobiles, praeter unam mimi Isidori filiam, quam iste, propter amorem, ab Rhodio tibicine abduxerat. Erat[1] Pippa quaedam, uxor Aeschrionis Syracusani: de qua muliere plurimi versus, qui in istius cupiditatem facti sunt, tota Sicilia percelebrantur. Erat et Nice, facie eximia, ut praedicatur, uxor Cleomenis Syracusani. Hanc Cleomenes vir amabat; veruntamen huius libidini adversari nec poterat, nec audebat; et simul ab isto donis beneficiisque plurimis devinciebatur. Illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia, quam nostis, ipse tamen, quum vir esset Syracusis, uxorem eius parum poterat animo soluto ac libero tot in acta dies secum habere. Itaque excogitat rem singularem. Naves, quibus legatus praefuerat, Cleomeni tradit; classi populi Romani Cleomenem Syracusanum praeesse iubet, atque imperare.[2] Hoc eo facit, ut ille non solum abesset a domo tum, quum navigaret: sed etiam libenter cum magno honore beneficioque abesset; ipse autem, remoto atque ablegato viro, non liberius, quam ante, (quis enim unquam istius libidini obstitit?) sed paullo solutiore tamen animo secum illam haberet, si non tamquam virum, at tamquam aemulum removisset. Accipit navem sociorum atque amicorum Cleomenes Syracusanus.

---

1) *Inserui* Erat, *et post* abduxerat *plene distinxi. Vulgo* abduxerat, Pippa quaedam, *in quo laborat constructio verborum.*

2) *Ita Graev. et Ern. e Mss. Et iam probaverat Lambinus. Vulgo olim* imperat.

XXXII. Quid primum aut accusem, aut querar, iudices? Siculone homini, legati, quaestoris, praetoris denique potestatem, honorem, auctoritatem dari? Si te impediebat ista conviviorum mulierumque occupatio: ubi quaestores? ubi legati? [ubi ternis denariis aestimatum frumentum? ubi muli? ubi tabernacula? ubi tot tantaque ornamenta magistratibus et legatis a senatu populoque Romano permissa et data?][1] denique ubi praefecti et tribuni tui? Si civis Romanus dignus isto negotio nemo fuit: quid civitates, quae in amicitia fideque populi Romani perpetuo manserant? ubi Segestana? ubi Centuripina civitas? quae tum officiis, fide, vetustate, tum etiam cognatione populi Romani nomen attingunt. O dii immortales! Quid? si harum ipsarum civitatum militibus, navibus, navarchis, Syracusanus Cleomenes iussus est imperare: non omnis honos ab isto dignitatis, aequitatis, officiique sublatus est? Ecquod in Sicilia bellum gessimus, quin Centuripinis sociis, Syracusanis hostibus uteremur? atque haec ego[2] ad memoriam vetustatis, non ad contumeliam civi-

1) *Uncis inclusa Ern. aliunde huc immigrasse censuit. Sane melius abessent; nam nexum orationis moleste turbant. Si tamen genuina sint, alia ratione explicari non possunt, quam ea, quam Manutius in verbis* ubi — frumentum *secutus est, ut scil. Cicero quaerat, cur quaestoribus et legatis frumentum, muli, tabernacula aliaque ornamenta publica praebeantur, si non adhibeantur publicis negotiis.*

2) *Sic cod. Lamb. Reg. ap. Graev. et Leid. quod Beckius auctore Garatono recte recepit pro vulg.* atque haec omnia. *Nam de uno tantum agitur.*

civitatis referri volo. Itaque ille vir clarissimus, summusque imperator, M. Marcellus, cuius virtute captae, misericordia conservatae sunt Syracusae, habitare in ea parte urbis, quae insula est, Syracusanum neminem voluit.[1] Est enim locus, quem vel pauci possint defendere. Committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit; simul quod ab illa parte urbis navibus aditus ex alto est. Quamobrem qui nostros exercitus saepe excluserant, iis claustra loci committenda non existimavit. Vide, quid intersit inter tuam libidinem maiorumque auctoritatem; inter amorem furoremque tuum, et illorum consilium atque prudentiam. Illi aditum litoris Syracusanis ademerunt; tu maritimum imperium concessisti. Illi habitare in eo loco Syracusanum, quo naves accedere possent, noluerunt; tu classi et navibus Syracusanum praeesse voluisti. Quibus illi urbis suae partem ademerunt, iis tu nostri imperii partem dedisti: et, quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusanis dicto audientes esse iussisti.

XXXIII. Egreditur Centuripina quadriremi Cleomenes e portu; sequitur Segestana navis, Tyndaritana, Herbitensis, Heracliensis, Apolloniensis, Haluntina; praeclara classis in speciem, sed inops et infirma, propter dimissionem propugnatorum atque remigum.

---

1) *delevi verba, quae hic inepte interiiciuntur,* hodie, inquam, Syracusanum in ea parte habitare non licet. *Merito iam Beckio fuerunt suspecta.*

Tamdiu in imperio suo classem iste praetor diligens vidit, quamdiu convivium eius flagitiosissimum praetervecta est. Ipse autem, qui visus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectum nautis paullisper dedit. Stetit soleatus praetor populi Romani cum pallio purpureo, tunicaque talari, muliercula nixus in litore. Nam[1] hoc ipso istum vestitu Siculi civesque Romani permulti saepe viderunt. Posteaquam paullum provecta classis est, et Pachynum quinto die denique appulsa est: nautae fame coacti, radices palmarum agrestium, quarum erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliae, multitudo, colligebant, et his miseri perditique alebantur. Cleomenes autem, qui alterum se Verrem tum luxuria atque nequitia, tum etiam imperio, putaret: similiter totos dies, in litore tabernaculo posito, perpotabat.

XXXIV. Ecce autem repente, ebrio Cleomene, esurientibus ceteris, nuntiatur piratarum naves esse in portu Odysseae.[2] Nam ita is locus nominatur. Nostra autem classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quod erat terrestre praesidium non re, sed no-

1) Nam *pro* iam *reponendum esse post Ern. monuit Görenzius ad Cic. Acadd. I. 5.*

2) *Sic pro vulg.* Edissae, *cuius nemo veterum facit mentionem, legendum esse coniecit Cluverius Sic. Ant. I. 14. eamque scripturam Graevius recepit, confirmatam vestigiis cod. Franc. et Reg. Eo spectare quoque videtur quod Cicero addit,* nam ita is locus nominatur, *quasi dicere voluerit:* nam ab Ulysse is locus est nominatus.

mine, sperabat, iis militibus, quos ex eo loco deduxisset, explere se numerum nautarum et remigum posse. Reperta est eadem istius hominis avarissimi ratio in praesidiis, quae in classibus. Nam erant perpauci reliqui, ceterique dimissi. Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, praecidi ancoras imperavit; et simul, ut se ceteri sequerentur, signum dari iussit. Haec Centuripina navis erat incredibili celeritate velis. Nam scire isto praetore nemo poterat, quid quaeque navis remis facere posset: etsi in hac quadriremi, propter honorem et gratiam Cleomenis, minime multi remiges et milites deerant. Evolarat iam e conspectu fere fugiens quadriremis, quum etiam tunc ceterae naves suo in loco moliebantur. Erat animus in reliquis. Quamquam erant pauci, quoquo modo sese res habebat, pugnare tamen se velle clamabant: et, quod reliquum vitae viriumque fames fecerat, id ferro potissimum reddere volebant. Quod si Cleomenes non tanto ante fugisset, aliqua ad resistendum ratio fuisset. Erat enim sola illa navis constrata, et ita magna, ut propugnaculo ceteris posset esse. Quae, si in praedonum pugna versaretur, urbis instar habere inter illos piraticos myoparones videretur: sed tunc inopes relicti a duce, praefectoque classis, eundem necessario cursum tenere coeperunt. Elorum versus,[1] ut ipse Cleomenes, ita ceteri naviga-

1) *Vulgo* h. l. Pelorum, *et paullo post* Pelori litus *et* ad Pelorum *legitur. Sed iam Ant Augustinus ad Fr. Ursinum scripserat,* Pelorum *hic verum esse non posse. Nam quum ad Pachynum esset Cleomenes et*

bant; neque hi tamen tam praedonum fugiebant impetum, quam imperatorem sequebantur. Tum ut quisque in fuga postremus, ita periculo princeps erat; postremam enim quamque navem piratae primam adoriebantur. Ita prima Haluntinorum navis capitur, cui praeerat Haluntinus, homo nobilis, Philarchus; quem ab illis praedonibus Locrenses postea publice redemerunt: ex quo vos priore actione iurato rem omnem causamque cognostis. Deinde Apolloniensis navis capitur, et eius praefectus Anthropinus occiditur.

XXXV. Haec dum aguntur, interea Cleomenes iam ad Elori litus pervenerat: iam sese in terram e navi eiecerat, quadriremem-que in salo fluctuantem reliquerat. Reliqui praefecti navium, quum in terram imperator exisset, quum ipsi neque repugnare, neque mari effugere ullo modo possent, appulsis ad Elorum navibus, Cleomenem persecuti sunt. Tunc praedonum dux Heracleo, repente, praeter spem, non sua virtute, sed istius avaritia nequitiaque victor, classem pulcherrimam populi Romani, in litus expulsam et eiectam, quum primum advesperasceret, [1] inflammari incendique iussit. O tempus miserum, atque acerbum provinciae Siciliae! o casum illum multis innocentibus calamitosum atque funestum! o istius nequitiam ac turpitudinem sin-

---

Syracusas praedones fugiens veniret, non potuisse eadem nocte terra Syracusas venire. Itaque Elorum scribendum esse, quod est oppidum in eo litore, quod est inter Syracusas et Pachynum.

1) invesperasceret *Ms. Cuiac. et Leid.*

gularem! Una atque eadem nox erat, qua praetor amoris turpissimi flamma, ac classis populi Romani praedonum incendio flagrabat.[1] Affertur nocte intempesta gravis huiusce mali nuntius Syracusas; curritur ad praetorium, quo istum e convivio illo praeclaro reduxerant paullo ante mulieres cum cantu atque symphonia. Cleomenes, quamquam nox erat, tamen in publico esse non audet; includit se domi; neque aderat uxor, quae consolari hominem in malis posset. Huius autem praeclari imperatoris ita erat severa domi disciplina, ut in re tanta, in tam gravi nuntio nemo admitteretur, nemo esset, qui auderet aut dormientem excitare, aut interpellare vigilantem. Iam vero, re ab omnibus cognita, concursabat urbe tota maxima multitudo. Non enim, sicut antea consuetudo erat, praedonum adventum significabat ignis e specula sublatus aut tumulo; sed flamma ex ipso incendio navium et calamitatem acceptam et periculum reliquum nuntiabat.

XXXVI. Quum praetor quaereretur, et constaret, ei neminēm nuntiasse: fit ad domum eius cum clamore concursus atque impetus. Tum iste excitatus[2] audit rem omnem ex Timarchide; sagum sumit. Lucebat iam fere; procedit in medium, vini, somni, stupri plenus. Excipitur ab omnibus eiusmodi

---

1) *Ita cod. Huyd. aptius vulgato* conflagrabat.
2) *Vulg. additur* exit. *Recte Graevius hoc auctoritate cod. Reg. delevit; quem secutus est Lallem. qui idem in tribus codd. Pariss. omissum vidit.*

clamore, ut ei Lampsaceni periculi similitudo versaretur ante oculos. Hoc etiam maius hoc videbatur, quod in odio simili multitudo hominum haec erat maxima. Tum istius acta commemorabatur;[1] tum flagitiosa illa convivia; tum appellabantur a multitudine mulieres nominatim; tum quaerebatur ex ipso palam, tot dies continuos, per quos numquam visus esset, ubi fuisset, quid egisset; tum imperator ab isto praepositus Cleomenes flagitabatur; neque quidquam propius est factum, quam ut illud Uticense exemplum de Hadriano transferretur Syracusas, ut duo sepulcra duorum praetorum improborum, duabusque in provinciis constituerentur. Verum habita est a multitudine ratio temporis, habita est tumultus, habita etiam dignitatis existimationisque communis, quod is est conventus Syracusis civium Romanorum, ut non modo illa provincia, verum etiam hac re publica dignissimus existimetur. Confirmant ipsi se, quum iste etiam[2] tum semisomnis stuperet; arma capiunt; totum forum atque Insulam, quae est urbis magna pars, complent. Unam illam solam noctem praedones ad Elorum commorati, quum fumantes etiam nostras naves reliquissent, accedere incipiunt ad Syracusas. Qui videlicet saepe audissent, nihil esse pulchrius, quam Syracusarum moenia ac portus, statuerant,

---

1) *h. e. litus illud amoenum de quo supra cap. 31. Vulgo* acta commemorabantur. *Meliorem lectionem e coniectura Erici Memmii primus reposuit Lambinus.*

2) *Sic Ern. ex emendatione Lamb. Vulgo* quum is etiam.

seso si ea Verre praetore non vidissent, numquam esse visuros.

XXXVII. Ac primo ad illa aestiva praetoris accedunt, ipsam illam ad partem litoris, ubi iste per eos dies, tabernaculis positis, castra luxuriae collocarat. Quem posteaquam inanem locum offenderunt, et praetorem commovisse ex eo loco castra senserunt: statim sine ullo metu in portum ipsum penetrare coeperunt. Quum in portum dico, iudices, (explanandum est enim diligentius, eorum causa, qui locum ignorant,) in urbem dico, atque in urbis intimam partem venisse piratas. Non enim portu illud oppidum clauditur, sed urbe portus ipse cingitur et concluditur; non ut alluantur a mari moenia extrema, sed ut[1] influat in urbis sinum portus. Hic, te praetore, Heracleo archipirata cum quatuor myoparonibus parvis ad arbitrium suum navigavit. Pro, dii immortales! piraticus myoparo, quum imperium populi Romani, nomen ac fasces essent Syracusis, usque ad forum, et ad omnes urbis crepidines accessit; quo neque Karthaginiensium gloriosissimae classes, quum mari plurimum poterant, multis bellis saepe conatae, umquam adspirare potuerunt; neque populi Romani invicta ante te praetorem gloria illa navalis, umquam, tot Punicis Siciliensibusque bellis, penetrare potuit; qui locus eiusmodi est, ut ante Syracusani in moenibus suis, in urbe, in foro ho-

1) *de sententia Lambini addidi* ut, *quod abest in Mss. et edd.*

stem armatum ac victorem, quam in portu ullam hostium navem viderent.

XXXVIII. Hic, te praetore, praedonum naviculae pervagatae sunt, quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam CCC navibus vi ac multitudine invasit: quae in eo ipso portu, loci ipsius portusque natura, victa atque superata est. Hic primum opes illius civitatis victae, comminutae, depressaeque sunt; in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperii, gloriae naufragium factum existimatur. Eone pirata penetravit, quo simul atque adisset, non modo a latere, sed etiam a tergo magnam partem urbis relinqueret? Insulam totam praetervectus est;[1] quo in loco maiores (ut ante dixi) Syracusanum quemquam habitare vetuerunt; quod, qui illam partem urbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intelligebant. At quemadmodum est pervagatus? radices palmarum agrestium, quas in nostris navibus invenerant, iactabat,[2] ut omnes istius improbitatem et calamitatem Siciliae possent cognoscere. Siculosne milites, aratorumne liberos, quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant, ut populo Romano totique Italiae suppeditare possent, eosne, in insula Cereris natos, ubi primum fruges inventae esse dicuntur, eo cibo esse usos,

---

1) *Vulgo hic adduntur ista:* quae est urbis magna pars Syracusis suo nomine ac moenibus; *sed haec spuria et e glossemate in contextum illata esse Ernestius vidit.*

2) *Ita cod. Reg. ap. Graev. Guelf. Leid. quod cum Lamb. et Beck. recepi pro vulg.* iaciebant.

a quo maiores eorum ceteros quoque, frugibus inventis, removerunt? Te praetore, Siculi milites palmarum stirpibus, praedones Siculo frumento alebantur. O spectaculum miserum atque acerbum! Ludibrio esse urbis gloriam et populi Romani nomen in hominum conventu atque multitudine;[1] piratico myoparone, in portu Syracusano, de classe populi Romani triumphum agere piratam; quum praetoris nequissimi inertissimique oculos praedonum remi respergerent?

XXXIX. Posteaquam e portu piratae non metu aliquo affecti, sed satietate exierant: tum coeperunt quaerere homines causam illius tantae calamitatis. Dicere omnes, et palam disputare, minime esse mirandum, si, militibus remigibusque dimissis, reliquis egestate et fame perditis, praetore tot dies cum mulierculis perpotante, tanta ignominia et calamitas esset accepta. Haec autem istius vituperatio atque infamia confirmabatur eorum sermone, qui a suis civitatibus illis navibus praepositi fuerant; qui ex illo numero reliqui Syracusas, classe amissa, refugerant. Dicebant, quos ex sua quisque navi missos sciret esse. Res erat clara; neque solum argumentis, sed etiam certis testibus istius avaritia[2] tenebatur. Homo

---

1) *Lambin. et Grut. e Ms. Cuiac. dederunt* populi Romani nomen, hominum conventum atque multitudinem *Vulgo* p. R n. hominum conventu atque multitudine; *praepositionem* in *ante* hominum, *inserui, quam Ernestius quoque excidisse putabat.*

2) *Primus hoc Graevius e cod. Reg. recte reposuit pro vulg.* audacia.

certior fit, agi nihil in foro et conventu tota die, nisi hoc quaeri a navarchis, quemadmodum classis sit amissa. Illos respondere, et docere unumquemque, missione remigum, fame reliquorum, Cleomenis timore et fuga. Quod posteaquam iste cognovit, hanc rationem habere coepit. Causam sibi dicendam esse statuerat iam ante, quam hoc usu veniret, ita ut ipsum priore actione dicere audistis. Videbat, illis navarchis testibus, tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse. Consilium capit primo stultum, veruntamen clemens. Navarchos ad se vocari iubet.[1] Veniunt. Accusat eos, quod huiusmodi de se sermones habuerint; rogat, ut id facere desistant, et in sua quisque navi dicat se tantum habuisse nautarum, quantum oportuerit, neque quemquam esse dimissum. Illi enimvero se ostendunt, quod vellet, esse facturos. Iste non procrastinat; advocat amicos statim; quaerit ex illis singillatim, quot quisque nautas habuerit. Respondet[2] unusquisque, ut erat praeceptum. Iste in tabulas refert; obsignat signis amicorum providens homo; ut contra hoc crimen, si quando opus esset, hac videlicet testificatione uteretur. Derisum credo esse hominem amentem a suis consiliariis, et admonitum, hasce ei tabulas nihil profuturas; etiam plus ex nimia praetoris diligentia suspicionis

1) *Sic cod. Leid. et Reg. ap. Graev. Vulgo* Cleomenem et navarchos. *Sed de Cleomene hic non agitur.*

2) *Vulgo* respondit. *Sed causa non erat cur in hoc verbo praesens historicum, quod est in ceteris omnibus, mutaretur.*

in eo crimine futurum. Iam iste erat hac stultitia multis in rebus usus, ut publice quoque, quae vellet, in civitatum literis et tolli et referri iuberet; quae omnia nunc intelligit sibi nihil prodesse, posteaquam certis literis, testibus, auctoritatibusque convincitur.

XL. Ubi hoc videt, illorum confessionem, testificationem suam, tabulas, sibi nullo adiumento futuras:[1] init consilium, non improbi praetoris, (nam id quidem esset ferendum,) sed importuni atque amentis tyranni. Statuit, si hoc crimen extenuare vellet, (nam omnino tolli posse non arbitrabatur,) navarchos omnes, testes sui sceleris, vita esse privandos. Occurrebat illa ratio: „Quid Cleomene fiet? poterone animadvertere in eos, quos dicto audientes esse iussi? missum facere eum, cui imperium potestatemque permisi? poterone eos afficere supplicio, qui Cleomenem secuti sunt; ignoscere Cleomeni, qui secum fugere et se consequi iussit? poterone in eos esse vehemens, qui naves inanes non modo[2] habuerunt, sed etiam apertas; in eum dissolutus, qui solus habuerit constratam navem et minus exinanitam? Pereat Cleomenes una. Ubi

---

1) *Graevio suspecta fuerunt verba* illorum confessionem, testificationem suam, *praesertim quum* testificatio sua *dici recte non posset, quae non erat Verris, sed amicorum testificatio. Itaque Lallemandus ea delevit; cuius exemplum et ipse sequerer, nisi fieri posset ut Cicero scripserit* illorum confessionem, testificationem amicorum, suas tabulas.

2) *forsan legendum:* qui naves non modo inanes habuerunt.

fides? ubi exsecrationes? ubi dextrae complexusque? ubi illud contubernium muliebris militiae illo delicatissimo litore?" Fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur. Cleomenem vocat. Dicit ei, se statuisse animadvertere in omnes navarchos; ita sui periculi rationes ferre ac postulare. „Tibi uni parcam, et totius istius culpae crimen vituperationemque inconstantiae potius suscipiam, quam aut in te sim crudelis, aut tot, tam graves testes vivos incolumesque esse patiar." Agit gratias Cleomenes, approbat consilium; dicit, ita fieri oportere. Admonet tamen illud, quod istum fugerat, in Phalargum Centuripinum, navarchum, non posse animadverti, propterea quod secum fuisset una in Centuripina quadriremi. „Quid? Ergo iste homo ex eiusmodi civitate, adolescens nobilissimus, testis relinquetur?" — „In praesentia,[1] inquit Cleomenes, quoniam ita necesse est: sed post aliquid videbimus, ne iste nobis obstare possit."

XLI. Haec posteaquam acta et constituta sunt, procedit iste repente e praetorio, inflammatus scelere, furore, crudelitate. In forum venit; navarchos vocari iubet. Qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim accurrunt. Iste hominibus miseris innocentibusque iniici catenas imperat. Implorare illi fidem praetoris,[2] et, quare id faceret, roga-

1) *Lamb. maluit* in praesenti; *sed mutatione nihil opus.*

2) *Sic Lall. Ern. Beck. e cod. Cuiac. quatuor Pariss. Guelf. aliis recte ediderunt pro vulg.* populi Romani.

re. Tunc iste hoc causae dicit, quod classem praedonibus prodidissent. Fit clamor et admiratio populi, tantam esse in homine impudentiam atque audaciam, ut aliis causam calamitatis attribueret, quae omnis propter avaritiam ipsius accidisset; aut, quum ipse praedonum socius putaretur, aliis proditionis crimen inferret; deinde, hoc quintodecimo die crimen esse natum, postquam classis esset amissa. Quum haec fierent, quaerebatur, ubi esset Cleomenes? non quo illum ipsum cuicuimodi[1] esset, quisquam supplicio, propter illud incommodum, dignum putaret: nam quid Cleomenes facere potuit? (non enim possum quemquam insimulare falso;) quid, inquam, magnopere Cleomenes[2] facere potuit, istius avaritia navibus exinanitis?[3] Atque eum vident sedere ad latus praetoris, et ad aurem familiariter, ut solitus erat, insusurrare. Tum vero omnibus indignissimum visum est, homines honestissimos, electos ex suis civitatibus, in ferrum atque in vincula coniectos: Cleomenem, propter flagitiorum ac turpitudinis societatem, familiarissimum esse praetoris. Apponitur his tamen accusator Naevius Turpio quidam, (qui, C. Sacerdote praetore, iniuriarum damnatus est,)[4] homo bene appositus ad

---

1) *Recte sic Lambin. pro vulg.* cuiusmodi.

2) Cleomenes magnopere *Quintil Inst. Or. IX.* 3, 43.

3) „*In* non quo — exinanitis *oratio est* ἀνακόλουθος, *sive Cicero ipse talem esse voluit, sive aliquid excidit.*“ *Ern. Mihi verba quaedam excidisse videntur in hanc sententiam*, sed quod cum eo de periculo navarchorum agere volebant.

4) *Verba* qui — damnatus est *uncinis inclusit Ern. ut insititia et ex Verr. II.* 8. *huc translata.*

istius audaciam: quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia, praecursorem habere solebat et emissarium.

XLII. Veniunt Syracusas parentes propinquique miserorum adolescentium, hoc repentino calamitatis suae commoti nuntio; vinctos adspiciunt catenis liberos suos; quum istius avaritiae poenam collo et cervicibus suis sustinerent. Adsunt, defendunt, proclamant: fidem tuam, quae nusquam erat, nec umquam fuit, implorant. Pater aderat Dexio Tyndaritanus, homo nobilissimus, hospes tuus, cuius tu domi fueras, quem hospitem appellaras, eum quum, illa aetate, miseria videres perditum,[1] non te eius lacrymae, non senectus, non hospitii ius atque nomen a scelere aliquam ad partem humanitatis revocare potuit? Sed quid ego hospitii iura in hac tam immani bellua commemoro? Qui Sthenium Thermitanum, hospitem suum, cuius domum per hospitium exhausit et exinanivit, absentem in reos retulerit, causa indicta, capite damnarit: ab eo nunc hospitiorum iura atque officia quaeramus? cum homine enim crudeli nobis res est, an cum fera atque immani bellua? Te patris

1) *Vulgo:* eum quum illa auctoritate et miseria videres praeditum. *Lambinus e coniectura:* auctoritate, aetate. miseria videres praeditum. *Ern. maluit,* illa auctoritate praeditum, aetate et miseria perditum. *Ego vero vocabulum* auctoritate *ex* aetate *natum arbitratus lectionem ita constitui,* eum quum, illa aetate, miseria videres perditum. *Sic suavi regressione,* lacrymae *ad* miseriam, senectus *ad verba* illa aetate, hospitii ius *ad verba* hospes tuus — appellaras *referuntur.*

lacrymae de innocentis filii periculo non movebant? Quum patrem domi reliquisses; filium tecum haberes; te neque praesens filius de liberorum caritate, neque absens pater de indulgentia patria commonebat? Catenas habebat hospes tuus Aristeus, Dexionis filius. Quid ita? „Prodiderat classem.“ — Quod ob praemium? — „Deseruerat exercitum.“ — Quid Cleomenes?[1] — „Ignavus fuerat.“[2] At eum tu ob virtutem corona aurea donaras. — „Dimiserat nautas.“ — At ab omnibus tu mercedem missionis acceperas.[3] Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suae clarus et nobilis: qui, quia Cleomenem in defendendo filio laeserat, nudus paene est destitutus. Quid erat autem, quod quisquam diceret, aut defenderet? „Cleomenem nominare non licet.“ — At causa cogit. — „Moriere, si appellaris.“ Numquam enim iste est cuiquam mediocriter minatus. — At remiges non erant. — „Praetorem tu accusas? frange cervicem.“ Si neque praetorem, neque praetoris aemulum appellare licebit, quum in his duobus tota causa sit: quid futurum est?

XLIII. Dicit etiam causam Heraclius Segestanus, homo domi suae summo loco natus. Audite, ut vestra humanitas postulat, iu-

---

1) *Hoc opponitur Aristei rei nomine q. d.* quid dicis de turpi Cleomenis fuga?

2) *nempe Aristeus; non enim, quod Garatono in mentem venit, ad Cleomenem haec spectant.*

3) *Sic edd. Naug. Man. Camerar. At Lambin. edidit,* tu ab omnibus mercedem.

dices. Audietis enim de magnis incommodis iniuriisque sociorum. Hunc scitote fuisse Heraclium in ea causa; qui propter gravem morbum oculorum tum non navigarit, et iussu eius, qui potestatem habuit,[1] cum commeatu,[2] Syracusis remanserit. Is certe[3] neque prodidit classem, neque metu perterritus fugit, neque exercitum deseruit. Etenim tunc esset hoc animadversum, quum classis Syracusis proficiscebatur. Is tamen in eadem causa fuit, quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehensus: in quem ne falso quidem causa conferri criminis potuit. Fuit in illis navarchis Heraclensis quidam Furius,[4] homo, quamdiu vixit, domi suae,[5] post mortem, tota Sicilia clarus et nobilis. In quo homine tantum animi fuit, non solum ut istum libere laederet; nam id quidem, quoniam moriendum videbat, sine periculo se facere intelligebat; verum, morte proposita, quum lacrymans in carcere mater noctes diesque assideret, defensionem causae suae scripsit; quam nunc nemo est in Sicilia, quin habeat, quin legat,

1) *scil.* Cleomenis.

2) in commeatu *edd. vett. it aliquot codd. Mss. ut Cuiac. idque Beckius revocavit.*

3) *Sic Lamb. e Ms. Vulgo* iste certe.

4) *In codd. et edd. addebantur ista, quae iam Ernestius spuria iudicavit:* nam habent illi nonnulla huiuscemodi Latina nomina; *nam nihil onus erat hoc commemorare, quod nemo Romae ignorabat, et ipsa horum verborum compositio glossatorem sapit.*

5) *Vulgo legitur* non solum post mortem. Sed non solum *hic turbat orationis nexum; itaque Graevio et Ern. auctoribus delendum putavi.*

legat, quin tui sceleris et crudelitatis ex illa oratione commonefiat. In qua docet, quot a civitate sua nautas acceperit: quot, et quanti quemque dimiserit; quot secum habuerit; item de ceteris navibus dicit; quae quum apud te diceret, virgis oculi verberabantur. Ille morte proposita facile dolorem corporis patiebatur: clamabat, id quod scriptum reliquit, *Facinus esse indignum, plus impudicissimae mulieris apud te de Cleomenis salute, quam de sua vita lacrymas matris valere.* Deinde etiam illud video esse dictum, quod, si recte vos populus Romanus cognovit, non falso ille iam in ipsa morte de vobis praedicavit: *Non posse Verrem, testes interficiendo, crimina sua exstinguere; graviorem apud sapientes iudices se fore ab inferis testem, quam si vivus in iudicium produceretur; tum, avaritiae solum, si viveret; nunc, quum ita esset necatus, sceleris, audaciae, crudelitatis testem fore.* Iam illa praeclara: *Non testium modo catervas, quum tua res ageretur, sed a diis manibus innocentium Poenas, sceleratorumque Furias*[1] *in tuum iudicium esse venturas: sese ideo leviorem casum suum fingere, quod iam ante aciem securium tuarum, Sestiique, tui carnificis, vultum et manum vidisset, quum in conventu civium Romanorum iussu tuo securi cives Romani*

1) *Lamb. coni.* scelerumque tuorum Furias. *Eodem teste vir doctus corrigendum opinabatur:* sed etiam a diis manibus innocentium, Poenas scelerum tuorum atque Furias.

ferirentur. Ne multa, iudices; libertate, quam vos sociis dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserrimae servitutis abusus est.

XLIV. Condemnat omnes de consilii sententia: tamen neque iste in tanta re, tot hominum totque civium causa, P. Vettium ad se arcessit, quaestorem suum, cuius consilio uteretur; neque P. Cervium, talem virum, legatum, qui, quia legatus, isto praetore, in Sicilia fuit, primus ab isto iudex reiectus est: sed de latronum, hoc est, de comitum suorum sententia condemnat omnes. Hic cuncti Siculi, fidelissimi atque antiquissimi socii, plurimis affecti beneficiis a maioribus nostris, graviter commoventur, et de suis periculis fortunisque omnibus pertimescunt. Illam clementiam mansuetudinemque nostri imperii in tantam crudelitatem inhumanitatemque [1] esse conversam? Condemnari tot homines uno tempore, nullo crimine? defensionem suorum furtorum praetorem improbum ex indignissima morte innocentium quaerere? Nihil addi iam videtur, iudices, ad hanc improbitatem, amentiam crudelitatemque posse. [2] Nam si cum aliorum improbitate certet, longe omnes multumque superabit. Sed secum ipse certat: id agit, ut semper superius suum facinus novo scelere vincat. Phalargum Centuripinum dixeram exceptum esse a Cleomene, quod in eius quadriremi Cleomenes vectus esset: tamen quia pertimuerat adolescens, quod eandem

1) *Graevius maluit* immanitatemque *et sic edidit Lallem.*

2) *Vulg. additur* et recte nihil videtur; *quod iam Ernestius uncis inclusit, ut spurium.*

suam causam videbat esse, quam illorum, qui innocentes peribant: ad hominem accedit Timarchides; a securi negat ei esse periculum; virgis ne caederetur, monet ut caveat. Ne multa, ipsum dicere adolescentem audistis, se ob hunc virgarum metum pecuniam Timarchidi numerasse. Levia sunt haec in hoc reo crimina. Metum virgarum navarchus nobilissimae civitatis[1] pretio redemit. Humanum est. Alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit. Usitatum est. Non vult populus Romanus obsoletis criminibus accusari Verrem; nova postulat, inaudita desiderat; non de praetore Siciliae, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur.

XLV. Includuntur in carcerem condemnati; supplicium constituitur in illos; sumitur de miseris parentibus [navarchorum]; [2] prohibentur adire ad filios; prohibentur liberis suis cibum vestitumque ferre.[3] Patres hi, quos videtis, iacebant in limine, matresque miserae pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberum exclusae; quae nihil aliud orabant, nisi ut filiorum extremum spiritum ore excipere sibi liceret. Aderat ia-

---

1) *Lamb. edidit e Memmii coniectura* homo navarchus nobilissimus suae civitatis. *Vulgatam tuetur Quintil. Inst. Or. VIII. 4. IX. 2.*

2) navarchorum *Memmius Lambin. Ern. e glossa natum censuerunt.*

3) introferre *ed. Ven. Naug. Man. Lamb. it. codd. aliquot et Non. Marcell. At Beckius recte indicavit hoc e sequentibus repetitum.*

4) Quintilian. IX. 4, 108. „*Sicut illud:* ore spiritum excipere liceret, *si iungas, lascivi carminis est*; *sed*

nitor carceris, carnifex praetoris; mors terrorque sociorum et civium, lictor Sestius; cui ex omni gemitu doloreque certa merces comparabatur. Ut adeas, tantum dabis; ut cibum tibi intro ferre liceat, tantum. Nemo recusabat. [i] Quid? ut uno ictu securis afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur? ne saepius feriatur? ne cum sensu doloris aliquo aut cruciatu spiritus auferatur? Etiam ob hanc causam pecunia lictori dabatur. O magnum atque intolerandum dolorem! o gravem acerbamque fortunam! Non vitam liberum, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes. Atque ipsi etiam adolescentes cum Sestio de eadem plaga et de uno illo ictu loquebantur. Idque postremum parentes suos liberi orabant, ut levandi cruciatus sui gratia lictori pecunia daretur. Multi et graves dolores inventi parentibus et propinquis; multi, veruntamen mors sit extrema. Non erit. Estne aliquid ultra, quo progredi crudelitas possit? Reperietur. Nam, illorum liberi quum erunt securi percussi ac necati, corpora feris obiicientur. Hoc si luctuosum est parenti, redimat pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum, hominem nobilem, dicere audistis, se ob sepulturam Heraclii navarchi pecuniam Timarchidi numeras-

---

interpunctis quibusdam et tribus quasi initiis fit plenum auctoritatis. " *Ex hoc loco primus Lambinus recte recepit* ore *quod abest in edd. vett. Idem habet Serv. ad Virg. Aen. IV.* 615.

i) *Quintil. IX. 4, 71. ita citat:* ut adeas, tantum dabis; ut cibum vestitumque introferre liceat, tantum, recusabat nemo.

se.[1] Hoc (ne possis dicere: patres enim veniunt, amissis filiis, irati:) vir primarius, homo nobilissimus, dicit; neque de filio dicit. Iam hoc, quis tum fuit Syracusis, quin audierit, quin sciat, has per Timarchidem pactiones sepulturae cum vivis etiam illis esse factas? Non palam cum Timarchide loquebantur? non omnes omnium propinqui adhibebantur? non p lam vivorum funera locabantur? Quibus rebus omnibus actis atque decisis, producuntur e carcere, et deligantur ad palum.

XLVI. Quis tam fuit illo tempore ferreus,[2] quis tam inhumanus, praeter unum te, quin illorum aetate, nobilitate, miseria commoveretur? ecquis fuit, quin lacrymaretur? quin ita calamitatem putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune arbitraretur?[3] Feriuntur securi. Laetaris tu in omnium gemitu, et triumphas; testes avaritiae tuae gaudes esse sublatos. Errabas, Verres, et vehementer errabas, quum te maculas furtorum et flagitiorum tuorum, sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare; praeceps amen ia ferebare, qui te existimares avaritiae vulnera crudelitatis remediis posse sanare. Etenim quamquam illi sunt

---

1) *Edd. recentiores fere* dinumerasse. *At recte monuit Ern.* dinumerare *pro* numerare *insolens et parum accuratum esse. Itaque restituit* numerasse *ex edd. pr. et Ms Guelf.*

2) *Vulgo olim* durus et ferreus. *Sed verba* durus et *absunt codd. Lamb. Reg. ap. Graev. Guelf. Leid. Et alibi quoque* ferreus *simpliciter ponitur.*

3) *Vulgo olim* commune agi arbitraretur. *Sed* agi *delevit Ern. auctoritate Guelf. Leid. Nec illud aptum est ad* calamitatem *et* fortunam.

mortui sceleris tui testes, tamen eorum propinqui neque tibi, neque illis desunt; tamen ex illo ipso numero navarchorum aliqui vivunt et adsunt; quos, ut mihi videtur, ab illorum innocentium poena fortuna ad hanc causam reservavit. Adest Philarchus Haluntinus, qui, quia cum Cleomene non fugit, oppressus a praedonibus et captus est; cui calamitas saluti fuit; qui, nisi captus a piratis esset, in hunc praedonem sociorum incidisset. Dicet is pro testimonio, de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. Adest Centuripinus Phalargus, in amplissima civitate, amplissimo loco natus. Eadem dicit: nulla in re discrepat.

XLVII. Per deos immortales! iudices, quo tandem animo sedetis? aut haec quemadmodum auditis? Utrum ego desipio, et plus quam satis est [1] doleo in tanta calamitate miseriaque sociorum? an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus et maeror pari sensu doloris afficit? Ego enim quum Herbitensem, quum Heracliensem securi esse percussum dico, versatur mihi ante oculos indignitas calamitatis. Eorumne populorum cives, eorumne agrorum alumnos, [2] ex quibus maxima vis frumenti quotannis plebi Romanae, illorum operis ac laboribus quaeritur, qui a parentibus, spe nostri imperii, nostraeque aequitatis, suscepti educatique sunt, ad

---

1) *In edd. vett.* plus quam satis opus est. *Recte Lambin. delevit* opus, *quem secuti sunt alii.*

2) *Ita Gruter. e codd. duobus Pall. Olim edebatur* colonos.

C. Verris nefariam immanitatem, et ad eius securem funestam esse servatos? Quum mihi Tyndaritani illius venit in mentem, quum Segestani, tum iura simul civitatum atque officia considero. Quas urbes P. Africanus etiam ornandas esse spoliis hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiam viris nobilissimis nefario scelere privavit. En quod Tyndaritani libenter praedicent: *Nos in septemdecim populis Siciliae non eramus;*[1] *nos semper in omnibus Punicis Siciliensibusque bellis amicitiam fidemque populi Romani secuti sumus; a nobis omnia populo Romano semper et belli adiumenta et pacis ornamenta ministrata sunt.*[2] Multum vero haec his iura profuerunt in istius imperio ac potestate. Vestros quondam nautas[3] contra Karthaginem Scipio duxit; at nunc naves contra praedones paene inanes Cleomenes ducit. Vobiscum Africanus hostium spolia, et praemia laudis communicavit; at nunc praetore Verre[4] spoliati, nave a praedonibus abducta, ipsi in hostium numero

---

1) *Hanc lectionem recte restituit Beckius post Lallem. et Oxx. ex ed. Ven.* 1483. *Naug. Herv. P. Manut. pro* numeramur *quod e Lamb. venit in seqq. edd. Nam Tyndaritani gloriantur se non fuisse in XVII populis Siciliae qui a fide et amicitia populi Romani defecerant, et arma pro Carthaginiensibus tulerant.*

2) *Sic Lamb. e cod. suo Graev. e cod. Reg. Lallem. e tribus Pariss. it. Beck. Alii* administrata.

3) *Hotomannus putavit verba* Vestros quondam — ducimini *e Verris persona dici; idem vero suspicatus est deesse hic quaedam in quibus Verrem hoc modo respondere orator admonuerit.*

4) *Sic emendavit Herel. Vulg.* per me.

locoque ducimini.[1] Quid vero? illa Segestanorum non solum literis tradita, neque commemorata verbis, sed multis officiis illorum usurpata et comprobata cognatio, quos tandem fructus huiusce necessitudinis in istius imperio tulit? Nempe hoc fuit iure, iudices, ut ex sinu patris nobilissimus adolescens, et e complexu matris ereptus innocens filius,[2] istius carnifici Sestio dederetur. Cui civitati maiores nostri maximos agros atque optimos concesserunt; quam immunem esse voluerunt: haec tanta apud te cognationis, fidelitatis, vetustatis auctoritate, ne hoc quidem iuris obtinuit, ut unius honestissimi, atque innocentissimi civis mortem et sanguinem deprecaretur.

XLVIII. Quo confugient socii? quem implorabunt? qua spe denique, ut vivere velint, tenebuntur, si vos eos deseritis? Ad senatum devenient,[3] qui de Verre supplicium sumat? non est usitatum, non senatorium. Ad populum Romanum confugient? facilis est causa populi, legem enim se sociorum causa

---

1) ducimini, *quod est in cod. Reg. ap. Graev. reposui pro vulg.* ducemini. *Non enim agitur de re futura, et* ducimini *iam Lambinus edidit.*

2) *Gronovius diatr. in Stat. cap. LX. observat* h l. *quia matris affectus mollior, patris generosior, nomini* patris nobilissimi adolescentis, matris *vero filii, et quidem innocentis nomen respondere eoque argumento prorsus elevari auctoritatem cod. Leid in quo verba* et e complexu — filius *desunt, bene nuper monuit Handius, qui hanc diatriben utili consilio nuper typis repetendam curavit, et in Statii carminibus denuo edendis quum maxime feliciter elaborat.*

3) venient *Lambin. it Graev. e cod. Reg. Idem habet cod. Guelf.*

iussisse, et vos ei legi custodes ac vindices praeposuisse dicet. Hic locus est igitur unus, quo perfugiant; hic portus, haec arx, haec ara sociorum; quo quidem nunc non ita confugiunt, ut antea in suis repetendis rebus solebant. Non argentum, non aurum, non vestem, non mancipia repetunt; non ornamenta, quae ex urbibus fanisque erepta sunt. Metuunt homines imperiti, ne iam haec populus Romanus concedat, et iam fieri velit. Patimur enim iam multos annos, et silemus, quum videamus,[1] ad paucos homines omnes omnium nationum pecunias pervenisse. Quod eo magis ferre aequo animo, atque concedere videmur, quia nemo istorum dissimulat: nemo laborat, ut obscura sua cupiditas esse videatur. In urbe nostra pulcherrima atque ornatissima, quod signum, quae tabula picta est, quae non ab hostibus victis capta atque apportata sit? At istorum villae, sociorum fidelissimorum et plurimis et pulcherrimis spoliis ornatae refertaeque sunt. Ubi pecunias exterarum nationum esse arbitramini, quibus nunc omnes egent, quum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chium, Samum, totam denique Asiam, Achaiam, Graeciam, Siciliam[2] in paucis villis inclusas esse videatis? Sed haec, ut dico, omnia iam socii vestri relinquunt et negligunt, iudices. Ne publice a populo Romano spoliarentur, officiis ac fide providerunt; paucorum cupiditati tum, quum

1) quum videmus *coni. Ern.*

2) *Vulgo additur* iam. *In Ms. Reg. et Guelf. est* tam. *Utrumque melius omissum a Lambino et Grutero.*

obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant; nunc vero iam adempta est non modo resistendi, verum etiam suppeditandi facultas. Itaque res suas negligunt; pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt;[1] hoc iam ornatu ad vos confugiunt.

XLIX. Adspicite, adspicite, iudices, squalorem sordesque sociorum. Sthenius hic Thermitanus cum hoc capillo atque veste, domo sua tota expilata, mentionem tuorum furtorum non facit; sese ipsum abs te repetit, nihil amplius. Totum enim tua libidine et scelere ex sua patria (in qua multis virtutibus et beneficiis floruit princeps) sustulisti. Dexio hic, quem videtis, non quae publice Tyndari, non quae privatim sibi eripuisti, sed unicum miser abs te filium optimum atque innocentissimum flagitat. Non ex litibus aestimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filii sui solatium vult aliquod reportare. Hic tam grandis natu Eubulida, hoc tantum, exacta aetate, laboris itinerisque suscepit, non ut aliquid ex suis bonis[2] recuperaret, sed ut, quibus oculis cruentas cervices filii sui viderat, iisdem te condemnatum videret. Si per L. Metellum licitum esset, iudices, matres illorum, uxores sororesque veniebant; quarum una, quum ego

1) *Vulgo addebatur* relinquunt et negligunt. Id *Gruterus recte intellexit e superioribus male repetitum; praesertim quum statim praecesserit* res suas negligunt.

2) aliquid de suis bonis *cod. Cuiac. Leid. ed. Lamb.*

ad Heracliam noctu accederem, cum omnibus matronis eius civitatis, et cum multis facibus mihi obviam venit, et ita, me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, filii nomen implorans, mihi ad pedes misera iacuit, quasi ego excitare filium eius ab inferis possem. Faciebant hoc idem in ceteris civitatibus grandes natu matres, et item parvuli liberi miserorum: quorum utrorumque aetas laborem et industriam meam, fidem et misericordiam vestram requirebat. Itaque ad me, iudices, praeter ceteras hanc quaerimoniam Sicilia detulit. Lacrymis ego ad hoc, non gloria inductus accessi: ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenae, ne verbera, ne secures, ne cruciatus sociorum, ne sanguis innocentium, ne denique etiam exsanguium corpora mortuorum, ne maeror parentum ac propinquorum, magistratibus nostris quaestui posset esse. Hunc ego si metum Siciliae, damnatione istius, per vestram fidem et severitatem deiecero, iudices: satis officio meo, satis illorum voluntati, qui a me hoc petiverunt, factum esse arbitrabor.

L. Quapropter si quem forte inveneris, qui hoc navale crimen conetur defendere, is ita defendat, ut[1] illa communia, quae ad caussam nihil pertinent, praetermittat; ne culpam fortunae assignare,[2] calamitatem crimini

1) *Sic legendum esse vidit Hotom. Vulgo abest* ut. *In edd. vett. erat* is ista defendat.

2) *Lambinus dedit:* culpam fortunae tibi assignare. *Ern. maluit:* culpae fortunam assignare, s. fortunam culpae assignare. *Vulgatum bene explicavit Beckius*

dare; me amissionem classis obiicere; quum multi viri fortes in communi incertoque periculo belli, et terra, et mari saepe offenderint. Nullam tibi obiicio fortunam. Nihil est, quod ceterorum res minus commode gestas proferas; nihil est, quod multorum naufragia [1] colligas. Ego naves inanes fuisse dico; remiges nautasque dimissos; reliquos stirpibus vixisse palmarum; praefuisse classi populi Romani Siculum, sociis [2] atque amicis Syracusanum; te illo tempore ipso, superioribusque diebus omnibus, in litore cum mulierculis perpotasse dico; harum rerum omnium auctores testesque produco. Num tibi insultare in calamitate, num intercludere perfugium fortunae, num casus bellicos exprobrare aut obiicere videor? tametsi solent hi fortunam sibi obiici nolle, qui se fortunae commiserunt, qui in eius periculis sunt ac varietate versati. Istius quidem calamitatis tuae fortuna particeps non fuit. Homines enim in praeliis, non in conviviis, belli fortunam tentare, periclitari solent. In illa autem calamitate non Martem fuisse communem, sed

---

ut sit i. q. fortunae tribuere culpam, s. fortunam alicui tamquam culpam obiicere. Fortasse tamen aptius esset verba sic transponere fortunae culpam assignare.

1) *Vulgo male additur* fortunae, *quod locum hic habere non posse vidit Ernestius; agitur enim de veris naufragiis non de iacturis rei familiaris, quae tropice dicuntur* naufragia fortunae.

2) *In Mss et edd. legebatur* perpetuo sociis. *Expunxi autem voc.* perpetuo, *iam ab Ern. uncis inclusum. Pro eo in cod. Ursin. legebatur* praefectum, *quod est melius, neque tamen necessarium.*

Venerem possumus dicere. Quod si fortunam obiici tibi non oportet, cur tu fortunae illorum innocentium veniam ac locum non dedisti?

LI. Etiam illud praecidas licet, te quod supplicium more maiorum sumpseris, securique percusseris, iccirco a me in crimen et invidiam vocari. Non in supplicio crimen meum vertitur; non ego securi nego quemquam feriri debere; non ego metum ex re militari, non severitatem imperii, non poenam flagitii, tolli dico oportere. Fateor non modo in socios, sed etiam in cives militesque nostros, persaepe esse severe ac vehementer vindicatum. Quare haec quoque praetermittas licet. Ego culpam non in navarchis, sed in te fuisse demonstro: te pretio milites remigesque dimisisse arguo. Hoc navarchi reliqui dicunt; hoc Netinorum foederata civitas publice dicit; hoc Herbitenses, hoc Amestratini, hoc Ennenses, Agyrinenses, Tyndaritani [1] publice dicunt; tuus denique testis, tuus imperator, tuus hospes [2] Cleomenes hoc dicit, sese in terram esse egressum, uti Pachyno, e terrestri praesidio, milites colligeret, quos in navibus collocaret. Quod certe

---

1) *Vulgo additur* Locrenses, *recte omissum in cod. Reg. Graev. Guelf. et tribus ap. Lallem. qui illud iure delevit. Nulli enim sunt Locrenses in Sicilia, quod Graevius iam et Ern. monuerunt. Itaque hoc eiecto, delendum etiam fuit, ut in ed. Graevii,* hoc *ante* Agyrinenses.

2) *Lambin. edidit,* tuus imperator, tuus aemulus, tuus hospes.

non fecisset, si suum numerum naves haberent. Ea est enim ratio instructarum ornatarumque navium, ut non modo plures, sed ne singuli quidem possint accedere. Dico praeterea, illos ipsos reliquos nautas, fame atque inopia rerum omnium confectos fuisse ac perditos. Dico, aut omnes extra culpam fuisse, aut, si uni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam navem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret: aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenem constitui spectatorem illorum mortis atque cruciatus. Dico etiam, in illo supplicio mercedem lacrymarum, mercedem vulneris atque plagae, mercedem funeris ac sepulturae constitui nefas fuisse. Quapropter si mihi respondere voles, haec dicito: classem instructam atque ornatam fuisse, nullum propugnatorem afuisse, nullum vacuum transtrum fuisse remige,[1] rem frumentariam esse suppeditatam, mentiri navarchos, mentiri tot et tam graves civitates, mentiri etiam Siciliam totam; proditum te esse a Cleomene, qui se dixerit exisse in terram, ut Pachyno deduceret milites; animum illis, non copias defuisse; Cleomenem acerrime pugnantem ab his relictum esse atque desertum: nummum ob sepulturam datum nemini. Quae si dices, tenebere; sin alia dices: quae a me dicta sunt, non refutabis.

---

1) *Vulgo* fuisse, remigi rem frumentariam. *At iam Garatonus animadvertit rem frumentariam non remigibus solum, sed etiam nautis, i. e. militibus classiariis suppeditandam fuisse.*

LII. Hic tu etiam dicere audebis: *Est in iudicibus ille familiaris meus, est paternus amicus ille;* — ? non, ut quisque maxime est, quicum tibi aliquid sit, ita tui huiuscemodi criminis maxime eum pudet? — „Paternus amicus est.“ — Ipse pater si iudicaret, per deos immortales! quid facere posses, quum tibi haec diceret? „Tu[1] in provincia populi Romani praetor, quum tibi maritimum bellum esset administrandum, Mamertinis, ex foedere quam deberent navem, per triennium remisisti! Tibi apud eosdem privata[2] navis oneraria maxima publice est aedificata! Tu a civitatibus pecunias classis nomine coëgisti! Tu pretio remiges dimisisti! Tu, quum navis esset a quaestore et ab legato capta praedonum, archipiratam ab omnium oculis removisti! Tu, qui cives Romani esse dicerentur, qui a multis cognoscerentur, securi ferire potuisti! Tu tuam domum piratas abducere, in iudicium archipiratam domo producere ausus es! Tu in provincia tam splendida, apud socios fidelissimos, cives Romanos honestissimos, in metu periculoque pro-

1) *In sequente, quae Verris patri tribuitur, oratione Graevius singulas sententias maluit interrogative enuntiari: ideoque post singula membra Ernestius signa interrogandi posuit. At si hoc voluisset Cicero, infra non dixisset:* Haec si tibi tuus parens diceret, posses ab eo veniam petere? *sed potius* possesne horum aliquid negare? *Ergo recte editores ante Ernestium haec Verri a patre exprobrari, non de iis Verrem interrogari censuerunt. Itaque pro interrogandi signis signa exclamandi posui.*

2) *Hoc auctoritate usus cod. Reg. recte Graevius praeferendum censuit, vulgato* privatim.

vinciae, dies continuos complures in litore conviviisque iacuisti! Te per eos dies nemo domi tuae convenire, nemo in foro videre potuit! Tu sociorum atque amicorum ad ea convivia matresfamilias adhibuisti! Tu inter eiusmodi mulieres praetextatum tuum filium, nepotem meum, collocavisti, ut aetati maxime lubricae atque incertae exempla nequitiae parentis vita praeberet! Tu praetor in provincia cum tunica pallioque purpureo visus es! Tu propter amorem libidinemque tuam, imperium navium legato populi Romani ademisti, Syracusano tradidisti! Tui milites in provincia Sicilia frugibus frumentoque caruere! Tua luxuria atque avaritia classis populi Romani a praedonibus capta et incensa est! Post Syracusas conditas, quem in portum numquam hostis accesserat, in eo, te praetore, primum piratae navigaverunt! Neque haec tot tantaque dedecora dissimulatione tua, neque oblivione hominum ac taciturnitate tegere voluisti, sed etiam navium praefectos sine ulla causa de complexu parentium[1] suorum, hospitum tuorum, ad mortem cruciatumque rapuisti! Neque in parentum luctu atque lacrymis, te mei nominis commemoratio mitigavit! Tibi hominum innocentium sanguis non modo voluptati, sed etiam quaestui fuit!" Haec si tibi tuus parens diceret, posses ab eo veniam petere? posses, ut tibi ignosceret, postulare?

LIII.

---

1) parentium *dederunt Lamb. et Graev. e Prisciani lib. VIII. Vulgo* parentum.

LIII. Satis est factum Siculis, satis officio ac necessitudini, iudices, satis promisso nostro ac muneri recepto.[1] Reliqua est ea causa, iudices, quae non iam recepta, sed innata, neque delata ad me, sed in animo[2] sensuque meo penitus affixa atque insita est; quae non ad sociorum salutem, sed ad civium Romanorum, hoc est, ad uniuscuiusque nostrum vitam et sanguinem pertinet. In qua nolite a me, quasi dubium sit aliquid, argumenta, iudices, exspectare. Omnia, quae dicam de supplicio civium Romanorum, sic erunt clara et illustria, ut ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possim. Furor enim quidam, sceleris et audaciae comes, istius effrenatum animum importunamque naturam tanta oppressit amentia, ut numquam dubitaret in conventu palam supplicia, quae in convictos maleficii servos constituta sunt, ea in cives Romanos expromere.

LIV. Virgis quam multos ceciderit, quid ego commemorem? Tantum brevissime dico, iudices: nullum fuit omnino, isto praetore, in hoc genere discrimen. Itaque iam consuetudine ad corpora civium Romanorum, etiam sine istius nutu, ferebatur manus ipsa lictoris.

---

1) *Hanc lectionem ab Hotom. et Lambino e codd. laudatam cum Beckio recepi. Vulg.* promisso nostro ac recepto, *quod Ern. retinere non debebat, quia* receptum *simpliciter sic non dicitur. Nonnullae edd. vett. et Lamb. Graev. aliae habent* promisso muneri ac recepto.

2) *Sic edd. Lamb. et recepit Ern. e cod. Guelf. In plerisque est* anima.

Num potes hoc negare, Verres, in foro Lilybaei, maximo conventu, C. Servilium, civem Romanum in conventu Panormitano veterem negotiatorem, ad tribunal, ante pedes tuos, ad terram virgis et verberibus abiectum? Aude hoc primum negare, si potes. Nemo Lilybaei fuit, quin viderit; nemo in Sicilia, quin audierit. Plagis confectum dico a lictoribus tuis civem Romanum ante oculos tuos concidisse. At quam ob causam?[1] dii immortales! tametsi iniuriam facio communi causae et iuri civitatis. Quasi enim possit esse ulla causa, cur hoc cuiquam civi Romano iure accidat, ita quaero, quae in Servilio causa fuerit. Ignoscite in hoc uno, iudices. In ceteris enim non magnopere causas requiram. — Locutus erat liberius de istius improbitate atque nequitia. Quod isti simulac renuntiatum est: hominem iubet Lilybaeum vadimonium Venerio servo promittere. Promittit. Lilybaeum venitur. Cogere eum coepit, quum ageret nemo, nemo postularet, HS duobus millibus sponsionem facere cum lictore suo, NI FURTIS QUAESTUM FACERET. Recuperatores de cohorte sua dicit daturum. Servilius et recusare et deprecari, ne iniquis iudicibus, nullo adversario, iudicium capitis in se constitueretur. Haec quum maxime loqueretur, sex lictores eum circumsistunt valentissimi, et ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi; caedunt acerrime virgis;

---

1) *Cod. Reg. ap. Graev.* ad quam ob causam. *Inde Graevius legi voluit:* At quam ob causam. *Et sic edidit Lamb. Vulgo* ob quam causam?

denique proximus lictor (de quo saepe iam dixi) Sestius, converso bacillo,[1] oculos misero tundere vehementissime coepit. Itaque illi quum sanguis os oculosque complesset, concidit; quum illi nihilo minus iacenti latera tunderentur, ut aliquando spondere se diceret. Sic ille affectus, illinc tum pro mortuo sublatus, brevi postea est mortuus. Iste autem homo Venerius, et affluens omni lepore et venustate, de bonis illius in aede Veneris argenteum Cupidinem posuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum suarum.

LV. Nam quid ego de ceteris civium Romanorum suppliciis singillatim potius, quam generatim atque universe loquar? Carcer ille, qui est a crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis,[2] in istius imperio domicilium civium Romanorum fuit. Ut quisque istius animum aut oculos offenderat, in lautumias statim coniiciebatur. Indignum hoc video videri omnibus, iudices: et id iam priore actione, quum haec testes dicerent, intellexi. Retineri enim putatis oportere iura libertatis non modo hic, ubi tribuni plebis sunt, ubi ceteri magistratus, ubi plenum forum iudiciorum, ubi senatus auctoritas, ubi existimatio populi

---

1) *i. e. ut Manutius interpretatur,* conversa virga, *ut a qua parte firmior erat, gravius percuteret. Ita nihil opus est, quod Lambino in mentem venit, reponere* contorto.

2) *Vulgo addebatur:* quae lautumiae vocantur, *in quo iam Ernestius glossam agnovit c. c. 27. hic additum. Itaque delevi.*

Romani et frequentia: sed, ubicumque terrarum et gentium violatum ius civium Romanorum sit, statuitis id pertinere ad communem causam libertatis et dignitatis. In externorum hominum, et maleficorum sceleratorumque, in praedonum hostiumque custodias tu tantum numerum civium Romanorum includere ausus es? numquamne tibi iudicii, numquam concionis, numquam huius tantae frequentiae, quae nunc animo te iniquissimo infestissimoque intuetur, venit in mentem? numquam tibi populi Romani absentis dignitas, numquam species ipsa huiuscemodi multitudinis, in oculis animoque versata est? numquam te in horum conspectum rediturum, numquam in forum populi Romani venturum, numquam sub legum et iudiciorum potestatem casurum esse putasti?

LVI. At quae erat ista libido crudelitatis exercendae? quae tot scelerum suscipiendorum causa? Nulla, iudices, praeter praedandi novam singularemque rationem. Nam ut illi,[1] quos a poetis accepimus, sinus quosdam obsedisse maritimos, aut aliqua promontoria, aut praerupta saxa tenuisse dicuntur, ut eos, qui essent appulsi navigiis, interficere[2] possent: sic iste in omnia maria infestus ex omnibus Siciliae partibus imminebat. Quaecumque navis ex Asia, quae ex Syria, quae Tyro, quae Alexandria venerat, statim certis

---

1) *ut Laestrygones Hom. Odyss. c. 81. sqq. itemque postea memorati Cyclops, Scylla, Charybdis.*

2) intercipere *Lamb. e coniectura.*

iudicibus et custodibus tenebatur; vectores omnes in lautumias coniiciebantur; onera atque merces in praetoriam domum deferebantur; versabatur in Sicilia longo intervallo alter,[1] non Dionysius ille, nec Phalaris, (tulit enim illa quondam insula multos et crudeles tyrannos,) sed novum quoddam[2] monstrum, ex vetere illa immanitate, quae in iisdem locis versata esse dicitur. Non enim Charybdim tam infestam, neque Scyllam nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror. Hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus et immanioribus[3] canibus succinxerat. Cyclops alter, multo importunior; hic enim totam insulam obtinebat: ille Aetnam solam, et eam Siciliae partem tenuisse dicitur. At quae causa tum subiiciebatur ab ipso, iudices, huius tam nefariae crudelitatis? eadem, quae nunc in defensione commemorabitur. Quicumque accesserant ad Siciliam paullo pleniores, eos Sertorianos milites esse, atque a Dianio fugere dicebat. Illi ad deprecandum periculum proferebant, alii purpuram Tyriam; tus alii atque odores vestemque linteam; gemmas alii et margaritas; vina nonnulli Graeca, venalesque Asiaticos: ut intelligeretur ex mercibus, quibus ex locis navigarent. Non pro-

---

1) alter *male abest apud Quintil. VIII. 6, 72. ubi hunc locum exscripsit.*

2) *Sic est ap. Quintil. l. l. Vulgo* quoddam novum monstrum.

3) *Codd. Lamb. et Reg. ap. Graev.* et in maioribus. *Unde Memmius coniecit legendum* immanioribus, *quod praeeunte Lambino recepi. Vulgo* et maioribus.

viderant,[1] eas ipsas sibi causas esse periculi, quibus adiumentis se ad salutem uti arbitrabantur. Iste enim haec eos ex piratarum societate adeptos esse dicebat; ipsos in lautumias abduci imperabat; naves eorum atque onera diligenter asservanda curabat.

LVII. His institutis quum completus iam mercatorum carcer esset, tum illa fiebant, quae L. Suetium, equitem Romanum, lectissimum virum, dicere audistis, quae ceteros audietis. Cervices in carcere frangebantur indignissime civium Romanorum, ut iam illa vox et imploratio, CIVIS ROMANUS SUM, quae saepe multis, in ultimis terris, opem inter barbaros et salutem tulit, ea mortem illis acerbiorem et supplicium maturius ferret. Quid est, Verres? quid ad haec cogitas respondere? num mentiri me? num fingere aliquid? num augere crimen? num quid horum dicere istis defensoribus tuis audes? Cedo mihi, quaeso, ex ipsius sinu literas Syracusanorum, quas iste ad arbitrium suum confectas esse arbitratur; cedo rationem carceris, quae diligentissime conficitur, quo quisque die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus sit. LITERAE SYRACUSANORUM. Videtis cives Romanos gregatim coniectos in lautumias; videtis indignissimo in loco coacervatam multitudinem vestrorum civium. Quaerite nunc vestigia, quibus exitus illorum ex illo loco compareant. Nulla sunt. Omnesne

1) non intelligebant *cod. Huyd. edd. aliquot ut Ven. Herv. Naug. Lamb.*

mortui? Si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non haberetur. Sed scriptum exstat in iisdem literis, quod iste homo barbarus ac dissolutus neque attendere unquam, neque intelligere potuit. ΕΔΙΚΩΘΗΣΑΝ, inquit, ut Siculi loquuntur, [1] hoc est, supplicio affecti ac necati sunt.

LVIII. Si quis rex, si qua civitas exterarum gentium, si qua natio fecisset aliquid in civem Romanum eiusmodi, nonne publice vindicaremus? non bello persequeremur? possemus hanc iniuriam, ignominiamque nominis Romani inultam impunitamque dimittere? Quot bella maiores nostros, et quanta suscepisse arbitramini, quod cives Romani iniuria affecti, quod navicularii retenti, quod mercatores spoliati dicerentur? At ego retentos non queror; spoliatos ferendum puto; navibus, mancipiis, mercibus ademptis, in vincula coniectos esse mercatores, et in vinculis cives Romanos necatos esse arguo. Si haec apud Scythas dicerem, non hic in tanta multitudine civium Romanorum, non apud senatores lectissimos civitatis, non in foro populi Romani, de tot et tam acerbis suppliciis civium Romanorum: tamen animos etiam barbarorum hominum permoverem. Tanta enim huius imperii amplitudo, tanta nominis Romani dignitas est apud omnes nationes, ut ista in nostros homines crudelitas nemini concessa videatur. Num ego tibi ullam salutem, ullum perfugi-

1) *nempe Siculorum dialecto*, ἐδικώθησαν *a verbo* δικόω — *Lambin. e duobus codd. edidit* ἐδικαιώθησαν.

um putem, quum te implicatum severitate iudicum, circumretitum frequentia populi Romani esse videam? Si mehercules (id quod fieri non posse intelligo) ex his laqueis te exueris, ac te aliqua via ac ratione[1] explicaris: in illas tibi maiores plagas incidendum est, in quibus te ab eodem me, superiore ex loco,[2] confici et concidi necesse est. Cui si etiam id, quod defendit, velim concedere: tamen illa ipsa defensio non minus esse ei perniciosa, quam mea vera accusatio debeat.

LIX. Quid enim defendit? ex Hispania fugientes se excepisse et supplicio affecisse dicit. Quis tibi id permisit? quo id iure fecisti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? Forum plenum et basilicas istorum hominum videmus, et animo aequo videmus. Civilis enim dissensionis, et sive amentiae, sive fati, seu calamitatis, non est iste molestus exitus, in quo non reliquos saltem cives incolumes liceat conservare[3]. Verres ille, vetus proditor consulis, translator quaesturae,[4] aversor pecuniae publicae, tantum sibi auctoritatis in re publica suscepit, ut, quibus hominibus per senatum, per populum Romanum, per omnes magistratus, in foro, in suffragiis, in hac urbe, in re publica versari liceret, iis omnibus mortem acerbam crudelem-

---

1) *Recte sic Lamb. e Ms. olim* vi ac ratione.

2 *concione ad populum pro Rostris habenda.*

3) *Sic Ernestius correxit vulgatum*: in quo reliquos — licet conservare. *Praeterea suspectum est Ernestio* molestus. *Sane aptius esset* funestus exitus.

4) *forsan legendum:* transfuga et violator quaesturae.

que proponeret, si fortuna eos ad aliquam partem Siciliae detulisset. Ad Cn. Pompeium, clarissimum virum, et fortissimum, permulti, occiso Perperna, ex illo Sertoriano numero militum confugerunt. Quem non ille summo cum studio salvum incolumemque servavit? cui civi supplici non illa dextera invicta et fidem porrexit, et spem salutis ostendit? Itane vero? quibus fuit portus apud eum, contra quem arma tulerunt: iis apud te, cuius nullum in re publica umquam momentum[1] fuit, mors et cruciatus erat constitutus?

LIX. Vide, quam commodam defensionem excogitaris. Malo, malo mehercule, id, quod tu defendis, his iudicibus, populoque Romano, quam id, quod ego insimulo, probari. Malo, inquam, te isti generi hominum, quam mercatoribus et naviculariis inimicum atque infestum putari. Meum enim crimen avaritiae te nimiae coarguit: tua defensio furoris cuiusdam, et immanitatis, et inauditae crudelitatis, et paene novae proscriptionis. Sed non licet me isto tanto bono, iudices, uti. Non licet. Adsunt enim Puteoli toti; frequentissimi venerunt ad hoc iudicium mercatores, homines locupletes atque honesti, qui partim socios suos, partim libertos ab isto spoliatos, in vincula coniectos,[2] partim securi

1) *Sic e coniectura Lambinus; quem secuti sunt Ern. Beck. Vulgo minus apte* monumentum.

2) *Vulgo addebatur* partim in vinculis necatos; *quod iam Ernestius uncis inclusit, ut spurium. Abest etiam cod. Lamb. Guelf. Beckio etiam* partim *ante* securi percussos *delendum videtur.*

percussos esse dicent. Hic vide, quam me sis usurus aequo. Quum ego P. Granium testem produxero, qui suos libertos a te securi percussos esse dicat, qui a te navem suam mercesque repetat: refellito, si poteris; meum testem deseram, tibi favebo; te, inquam, adiuvabo; ostendito, illos cum Sertorio fuisse, a Dianio fugientes ad Siciliam esse delatos. Nihil est, quod te malim probare. Nullum enim facinus, quod maiore supplicio dignum sit, reperiri, neque proferri potest. Reducam iterum equitem Romanum, L. Flavium, si voles; quoniam priore actione, ut patroni tui dictitant, nova quadam sapientia, ut omnes intelligunt, conscientia tua, atque auctoritate meorum testium, testem nullum interrogasti. Interrogetur Flavius, si voles, quinam fuerit L. Herennius, is, quem ille argentariam Lepti fecisse dicit; qui quum amplius centum cives Romanos haberet ex conventu Syracusarum,[1] qui eum non solum cognoscerent, sed etiam lacrymantes ac te implorantes defenderent: tamen a te, inspectantibus omnibus Syracusanis, securi percussus est. Hunc quoque testem meum refelli, et illum Herennium Sertorianum fuisse abs te demonstrari et probari volo.

LX. Quid de illa multitudine dicemus eorum, qui, capitibus involutis, in piratarum captivorumque numero producebantur, ut se-

---

1) *Hoc recte restituit Beck. auctore Garatono ex edd. vett. Ven.* 1483. *Herv. Naug. etc. pro* Syracusanorum, *quod habent Lamb. et seqq.*

curi ferirentur? Quae ista nova diligentia, quam ob causam abs te excogitata?[1] An te L. Flavii ceterorumque de L. Herennio vociferatio commovebat? An M. Annii, gravissimi atque honestissimi viri, summa auctoritas paullo te diligentiorem timidioremque fecerat? qui nuper pro testimonio, non advenam, nescio quem, nec alienum, sed eum civem Romanum, qui omnibus in illo conventu notus, qui Syracusis natus esset, a te securi percussum esse dixit. Post hanc illorum vociferationem, post hanc communem famam atque querimoniam, non mitior in supplicio, sed diligentior esse coepit. Capitibus involutis cives Romanos ad necem producere instituit: quos tamen iccirco necabat palam, quod homines in conventu (id quod antea diximus) nimium diligenter praedonum numerum requirebant. Haeccine plebi Romanae, te praetore, est constituta conditio? haec negotii gerendi spes?[2] hoc capitis vitaeque discrimen? Parumne multa mercatoribus sunt necessario pericula subeunda fortunae, nisi etiam hae formidines ab nostris magistratibus atque in nostris provinciis impendebunt? Ad eamne rem fuit haec suburbana ac fidelis provincia,[3] plena optimorum sociorum, honestissimorumque civium, quae cives Romanos omnes suis ipsa sedibus libentissime semper accepit, ut, qui usque ex ul-

---

1) *Sic codd. Reg. ap. Graev. Guelf. et receperunt Lamb. Graev. Ern. Olim* cogitata.

2) *In cod. Ursin.* species; *quod cur praetulerit Ursinus haud assequor.*

3) *Vulgo addebatur* Sicilia *quod aberat a cod. Hotom. idque ille e glossa irrepsisse recte iudicavit.*

tima Syria atque Aegypto navigarent, qui apud barbaros, propter togae nomen, in honore aliquo fuissent; qui ex praedonum insidiis, qui ex tempestatum periculis profugissent, in Sicilia[1] securi ferirentur, quum se iam domum venisse arbitrarentur?

LXI. Nam quid ego de P. Gavio, Cosano municipe, dicam, iudices? aut qua vi vocis, qua gravitate verborum, quo dolore animi dicam? Tametsi dolor me non deficit. Ut cetera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo suppetant, magis elaborandum est. Quod crimen eiusmodi est, ut, quum primum ad me delatum est, usurum me illo non putarem. Tametsi enim verissimum esse intelligebam, tamen credibile fore non arbitrabar. Coactus lacrymis omnium civium Romanorum, qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum, hominum honestissimorum,[2] omniumque Rheginorum, multorumque equitum Romanorum, qui casu tum Messanae fuerunt, testimoniis, dedi tantum priore actione testium, res ut nemini dubia esse posset. Quid nunc agam? Quum iam tot horas de uno genere, ac de istius nefaria crudelitate dicam: quum prope omnem vim verborum eiusmodi, quae scelere istius digna sint,[3] aliis in rebus consumpserim, neque hoc providerim, ut varietate cri-

---

1) *Hic quoque malim* in ea, *quod iam Ernestio in mentem venit.*

2) *hic in edd. antiquioribus addebatur* testimoniis, *quod inde a Lambino transpositum est post* Messanae fuerunt.

3) *Sic Ern. e cod. Guelf. Vulgo* sunt.

minum vos attentos tenerem: quemadmodum de tanta re dicam? Opinor, unus modus atque una ratio est. Rem in medio ponam: quae tantum habet ipsa gravitatis, ut neque mea, quae nulla est, neque cuiusquam, ad inflammandos vestros animos eloquentia requiratur.

LXII. Gavius hic, quem dico, Cosanus, quum illo in numero ab isto in vincula coniectus esset, et nescio qua ratione clam e lautumiis profugisset, Messanamque venisset, qui prope iam Italiam et moenia Rheginorum videret, et ex illo metu mortis ac tenebris, quasi luce libertatis, et odore aliquo legum recreatus, revixisset; loqui Messanae coepit, et queri, se civem Romanum in vincula esse coniectum; sibi recta iter esse Romam; Verri se praesto advenienti futurum. Non intelligebat miser, nihil interesse, utrum haec Messanae, an apud ipsum in praetorio loqueretur. Nam, ut ante vos docui, hanc sibi iste urbem delegerat, quam haberet adiutricem scelerum, furtorum receptricem,[1] flagitiorum omnium sociam. Itaque ad magistratum Mamertinum statim deducitur Gavius; eoque ipso die casu Messanam venit Verres. Res ad eum defertur; esse civem Romanum, qui se Syracusis in lautumiis fuisse quereretur. Quem, iam ingredientem navem, et Verri nimis atrociter minitantem, a se retractum esse, et asservatum, ut ipse in eum statueret, quod videre-

---

1) *Memmius coniecit legendum esse* receptatricem; *idque affertur e cod. Hayd.*

tur. Agit hominibus gratias, et eorum erga se benivolentiam diligentiamque collaudat. Ipse inflammatus scelere et furore in forum venit. Ardebant oculi; toto ex ore crudelitas emicabat.[1] Exspectabant omnes, quo tandem progressurus, aut quidnam acturus esset; quum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari ac deligari, et virgas expediri iubet. Clamabat ille miser, se civem esse Romanum, municipem Cosanum; meruisse se cum L. Pretio, splendidissimo equite Romano, qui Panormi negotiaretur; ex quo haec Verres scire posset. Tum iste se comperisse ait, eum speculandi causa in Siciliam a ducibus fugitivorum esse missum; cuius rei neque index, neque vestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset ulla. Deinde iubet undique hominem vehementissime verberari.[2] Caedebatur virgis in medio foro Messanae civis Romanus, iudices; quum interea nullus gemitus, nulla vox alia illius[3] miseri inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, nisi haec, CIVIS ROMANUS SUM. Hac se commemoratione civitatis omnia verbera depulsurum, cruciatumque a corpore deiecturum ar-

---

1) *Sic legitur ap. Quintil. IX. 2, 40. idque aptius est antecedenti* ardebant oculi, *quam vulgatum* eminebant, *quod tamen etiam in aliquot codd. Mss. Quintiliani legitur. Apud Gellium Noct. Att X. 3. ubi hic locus laudatur in codd. nonnullis est* emanabat, *male.*

2) *Olim edebatur* hominem proripi vehementissimeque verberari. *Correxit e cod. Reg. Graevius, quicum consentit Guelf.*

3) *Sic est ap. Gell. h. l. ubi tamen omissum* alia. *Vulg.* istius.

bitrabatur. Is non modo hoc non perfecit, ut virgarum vim deprecaretur: sed, quum imploraret saepius, usurparetque nomen civitatis: crux, crux, inquam, infelici et aerumnoso, qui numquam istam potestatem viderat, comparabatur.

LXIII. O nomen dulce libertatis! o ius eximium nostrae civitatis! o lex Porcia, legesque Semproniae! o graviter desiderata, et aliquando reddita plebi Romanae tribunicia potestas! Huccine tandem haec[1] omnia reciderunt, ut civis Romanus in provincia populi Romani, in oppido foederatorum, ab eo, qui beneficio populi Romani fasces et secures haberet, deligatus in foro virgis caederetur? Quid, quum ignes ardentesque laminae, ceterique cruciatus admovebantur? Si te acerba[2] illius imploratio et vox miserabilis non inhibebat,[3] ne civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu et gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere ausus es quemquam, qui se civem Romanum esse diceret? Nolui tam vehementer agere hoc prima actione, iudices; nolui. Vidistis enim, ut animi multitudinis in istum dolore, et odio, et communis periculi metu, concitarentur. Statui egomet mihi tum modum orationi meae, et C. Numitorio, equiti Romano, primario homini, testi meo: et Glabrionem, id quod sapientissime

---

1) *Pronomen* haec *e Gellio* h. l. *supplevi*, *vulgo omissum.*

2) *Ita legitur ap. Gellium* h. l. *Vulgo* illius acerba.

3) *Lambin. e Gellio* h. l. *reposuit* non leniebat.

fecit, facere laetatus sum, ut repente, consilio in medio, testem dimitteret. Etenim verebatur, ne populus Romanus ab isto eas poenas vi repetisse videretur, quas veritus esset, ne iste legibus et vestro iudicio non esset persoluturus. Nunc, quoniam iam exploratum est omnibus, quo loco causa tua sit, et, quid de te futurum sit: sic tecum agam. Gavium istum, quem repentinum speculatorem fuisse dicis, ostendam, in lautumias Syracusis a te esse coniectum; neque id solum ex literis ostendam Syracusanorum: ne possis dicere, me, quia sit aliquis in literis Gavius, hoc fingere et eligere nomen, ut hunc illum esse possim dicere: sed secundum arbitrium tuum testes dabo, qui istum ipsum Syracusis abs te in lautumias coniectum esse dicant. Producam etiam Cosanos, municipes illius ac necessarios, qui te nunc sero doceant, iudices non sero, illum P. Gavium, quem tu in crucem egisti, civem Romanum, et municipem Cosanum, non speculatorem fugitivorum fuisse.

LXIV. Quum haec omnia, quae polliceor, cumulate tuis proximis[1] plana fecero: tum istuc ipsum tenebo, quod abs te mihi datur. Eo contentum me esse dicam. Quid enim nuper tu ipse, quum populi Romani clamore atque impetu perturbatus exsiluisti, quid, in-

---

1) „*Frustra hic Lambinus haeret; frustra Lipsius (Var. Lect. II. 19.) corrigit* diebus proximis plana fecero. *Nam* proximi *sunt advocati et studiosi Verris, qui in iudicio aderant, qui in rei subselliis, ut recte cepit Hotomanus*" *Gronov. Obss. I.* 24.

inquam, locutus es? Illum, quod moram supplicio quaereret, ideo clamitasse, se esse civem Romanum: sed speculatorem fuisse. Iam mei testes veri sunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius? quid M. et P. Cottii, nobilissimi homines, ex agro Tauromenitano? quid Q. Lucceius, qui argentariam Rhegii maximam fecit? quid ceteri? Adhuc enim testes ex eo genere a me sunt dati, non qui novisse Gavium, sed qui se vidisse dicerent, quum is, qui se civem Romanum esse clamaret, in crucem ageretur. Hoc tu, Verres, idem dicis; hoc tu confiteris illum clamitasse, se civem esse Romanum; apud te nomen civitatis ne tantum quidem valuisse, ut dubitationem aliquam, ut crudelissimi teterrimique supplicii aliquam parvam moram saltem posset afferre. Hoc teneo, hic haereo, iudices, hoc sum contentus uno; omitto ac negligo cetera; sua confessione induatur ac iuguletur necesse est. Qui esset, ignorabas? speculatorem esse suspicabare? non quaero, qua suspicione: tua te accuso oratione. Civem se Romanum esse dicebat. Si tu apud Persas aut in extrema India deprehensus, Verres, ad supplicium ducerere: quid aliud clamitares, nisi te civem esse Romanum? Et, si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus positos, nobile et illustre apud omnes nomen tuae civitatis profuisset: ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, quum civem se Romanum esse diceret, apud te praetorem, si non effugium, ne moram quidem mortis, mentione atque usurpatione civitatis, assequi potuit?

LXV. Homines tenues, obscuro loco nati, navigant; adeunt[1] ad ea loca, quae numquam antea viderunt; ubi neque noti esse iis, quo venerunt, neque semper cum cognitoribus esse possunt. Hac una tamen fiducia civitatis non modo apud nostros magistratus, qui et legum et existimationis periculo continentur: neque apud cives solum Romanos, qui et sermonis, et iuris, et multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur; sed, quocunque venerint, hanc sibi rem praesidio sperant futurum.[2] Tolle hanc spem, tolle hoc praesidium civibus Romanis: constitue nihil esse opis in hac voce, CIVIS ROMANUS SUM: posse impune praetorem, aut alium quemlibet, supplicium, quod velit, in eum constituere, qui se civem Romanum esse dicat, quod quis ignoret: iam omnes provincias, iam omnia regna, iam omnes liberas civitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, civibus Romanis ista defensione praecluseris. Quid, si L. Pretium, equitem Romanum, qui tum in Sicilia negotiabatur, nominabat? etiamne id magnum fuit, Panormum literas mittere? asservasse hominem? custodiis Mamertinorum tuorum vinctum, clausum habuisse, dum Panormo Pretius veniret? si cognosceret[3] hominem, aliquid de summo suppli-

---

1) *Lambin. e Gell. N. A. I, 7. edidit* adeuntque. *Melius tamen abest copula, quae in Gellii quoque codd. optimis omittitur.*

2) *Hanc lectionem pro vulg.* futuram *defendit Gellius, eamque restituerunt Lamb. Graev. Beck.*

3) *Vulgo abest particula* si, *quam Lambino auctore inserui, quia paullo post sequitur* si ignoraret.

cio remitteres; si ignoraret, tum si ita tibi videretur, hoc iuris in omnes constitueres, ut, qui neque tibi notus esset, neque cognitorem locupletem daret, quamvis civis Romanus esset, in crucem tolleretur.

LXVI. Sed quid ego plura de Gavio? quasi tu Gavio tum fueris infestus, ac non nomini, generi, iuri civium hostis. Non illi, inquam, homini, sed causae communi libertatis inimicus fuisti. Quid enim attinuit, quum Mamertini, more atque instituto suo, crucem fixissent post urbem, in via Pompeia, te iubere in ea parte figere, quae ad fretum spectaret: et hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palam, te iccirco illum locum deligere, ut ille, qui se civem Romanum esse diceret, ex cruce Italiam cernere, ac domum suam prospicere posset? Itaque illa crux sola, iudices, post conditam Messanam illo loco fixa est. Italiae conspectus ad eam rem ab isto delectus est, ut ille in dolore cruciatuque moriens, perangusto fretu [1] divisa servitutis ac libertatis iura cognosceret; Italia autem alumnum suum, servitutis extremo summoque supplicio affixum [2] videret. Facinus est, vinciri civem Romanum; scelus, verberari; prope

---

Certe aut *utroque loco ponenda erat haec particula, aut utroque loco, quod placebat Manutio, omittenda.*

1) fretu *dedit Lambinus auctoritate Gellii N. A. XIII.* 19. *et Prisciani. Affert etiam Lucret.* I. *Antea edebatur* freto.

2) *Sic edd. vett. Victor. et habet Nonius Marcellus v.* alumnus. *Recentiores quaedam* affectum.

parricidium, necari; quid dicam in crucem tolli? Verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Non fuit his omnibus iste contentus. Spectet, inquit, patriam; in conspectu legum libertatisque moriatur. Non tu hoc loco Gavium, non unum hominem, nescio quem, civem Romanum, sed communem libertatis et civitatis causam in illum cruciatum et crucem egisti. Iam vero videte hominis audaciam! Nonne eum graviter tulisse arbitramini, quod illam civibus Romanis crucem non posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere? Quod enim his locis in provincia sua, celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit. Monumentum sceleris audaciaeque suae voluit esse in conspectu Italiae, vestibulo Siciliae, praetervectione omnium, qui ultro citroque navigarent.

LXVII. Si haec non ad cives Romanos, non ad aliquos amicos nostrae civitatis, non ad eos, qui populi Romani nomen audissent; denique, si non ad homines, verum ad bestias; aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine, ad saxa et ad scopulos haec conqueri et deplorare vellem: tamen omnia muta atque inanima, tanta et tam indigna rerum atrocitate commoverentur. Nunc vero quum loquar apud senatores populi Romani, legum, iudiciorumque, et iuris auctores, timere non debeo, ne non unus iste civis Romanus illa cruce dignus, ceteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. Paullo ante, iudices, lacrymas in morte misera atque indignissima navarchorum non te-

nebamus; et recte ac merito sociorum innocentium miseria commovebamur; quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? Nam civium Romanorum[1] sanguis coniunctus existimandus est: quoniam id et salutis omnium ratio, et veritas[2] postulat. Omnes hoc loco cives Romani, et qui adsunt, et qui ubicumque sunt, vestram severitatem desiderant, vestram fidem implorant, vestrum auxilium requirunt; omnia sua iura, commoda,[3] totam denique libertatem in vestris sententiis versari arbitrantur. A me, tametsi satis habent, tamen, si res aliter acciderit, plus habebunt fortasse, quam postulant. Nam etsi qua vis istum de vestra severitate eripuerit, id quod neque metuo, iudices, neque ullo modo fieri posse video: sed si in hoc me ratio fefellerit, Siculi causam suam perisse querentur, et mecum pariter moleste ferent; populus quidem Romanus brevi, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit, ius suum, me agente, suis suffragiis ante Kal. Februarias recuperabit.[4] Ac, si de mea gloria et amplitudine quaeritis, iudices: non est alienum meis rationibus, istum, mihi ex hoc iudicio ereptum, ad illud populi Romani iudicium re-

1) *Cod. Reg. addit* omnium, *probante Graevio.*

2) *Lamb. sine libris edidit* et securitas. *Clericus quoque art. crit. P. III. p. 249. legendum putabat* securitas omnium. *At* veritas *h. l. significat id quod iustum et aequum est.*

3) *Vulgo* auxilia *additur. Id auctore Beckio delevi. Herelius pro eo* praesidia *vel simile aliquod substituendum censebat.*

4) *Erat enim Cicero designatus aedilis et anno proximo pro Rostris ad populum agere poterat.*

servari. Splendida est illa causa; probabilis mihi, et facilis; populo grata atque iucunda. Denique, si videor hic, id quod ego non quaesivi, de uno isto voluisse crescere: isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit.

LXVIII. Sed mehercules, vestra reique publicae causa, iudices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitium esse commissum; nolo eos iudices, quos ego probarim atque delegerim, sic in hac urbe notatos, isto absoluto, ambulare, ut non cera,[1] sed coeno obliti esse videantur. Quamobrem te quoque, Hortensi, si qui monendi locus est, ex hoc loco moneo: videas etiam atque etiam et consideres, quid agas, quo progrediare; quem hominem et qua ratione defendas. Neque de illo quidquam tibi praefinio, quo minus ingenio mecum, atque omni dicendi facultate contendas. Cetera, si qua putas te occultius extra iudicium, quae ad iudicium pertineant, facere posse; si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copiis istius moliri cogitas: magnopere censeo desistas; et illa, quae tentata iam et coepta ab isto sunt, a me autem pervestigata et cognita, moneo ut exstinguas,[2]

---

1) *Iudices corrupti pecunia ut reum absolverent utebantur tabellis ceratis, in quibus cera certis coloribus notata erat, quam ceram Div. in Caecil. c. 7. infamem ac nefariam dicit. Itaque istos iudices, qui ausuri essent turpissimum hunc reum absolvere, non ista tantum* cera *notatum iri ait, sed tam insigni infamia laboraturos, ut quasi coeno obliti esse videantur.*

2) *Lambin. coni.* restinguas.

et longius progredi ne sinas. Magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio; maiore, quam putas. Quod enim te liberatum iam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum consulem cogites: mihi crede, ornamenta ista et beneficia populi Romani non minore negotio retinentur, quam comparantur. Tulit haec civitas, quoad potuit; quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in iudiciis et in omni re publica tulit. Sed quo die populo Romano tribuni plebis restituti sunt, omnia ista vobis (si forte nondum intelligitis) adempta atque erepta sunt. Omnium nunc oculi coniecti sunt hoc ipso tempore in unumquemque nostrum, qua fide ego accusem, qua religione hi iudicent, qua tu ratione defendas. De omnibus nobis, si quis tantulum de recta regione deflexerit; non illa tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis, sed vehemens ac liberum populi Romani iudicium consequetur. Nulla tibi, Quinte, cum isto cognatio est, nulla necessitudo: quibus excusationibus antea nimium in aliquo iudicio[1] studium tuum defendere solebas, earum habere in hoc homine nullam potes. Quae iste in provincia palam dictitabat, quum ea, quae faciebat, tua se fiducia facere dicebat, ea ne vera putentur, tibi maxime est providendum.

LXIX. Ego mei iam rationem officii confido esse omnibus iniquissimis[2] meis persolu-

---

1) *in defensione Varronis qui erat Hortensii consobrinus.*

2) *Significat se vel iniquissimis arbitris satis factum est putare. Ergo nihil opus est* inimicissimis *ex coniectura Lambini reponere.*

tam. Nam istum, paucis horis primae actionis, omnium mortalium sententiis, condemnavi. Reliquum iudicium non iam de mea fide, quae perspecta est, neque de istius vita, quae damnata est; sed de iudicibus, et, vere ut dicam, de te futurum est. At quo tempore futurum est? (nam id maxime providendum est: etenim quum omnibus in rebus, tum in re publica permagni momenti est ratio atque inclinatio temporum;) nempe eo, quum populus Romanus aliud genus hominum, atque alium ordinem ad res iudicandas requiret; nempe ea lege de iudiciis iudicibusque novis promulgata, quam non is promulgavit, cuius nomine proscriptam videtis,[1] sed hic reus; hic, inquam, sua spe atque opinione, quam de vobis habet, legem illam scribendam promulgandamque curavit. Itaque quum primo agere coepimus, lex non erat promulgata: quum iste,[2] vestra severitate permotus, multa signa dederat, quamobrem responsurus non videretur, mentio de lege nulla fiebat. Posteaquam iste recreari et confirmari visus est; lex statim promulgata est. Cui legi quum vestra dignitas vehementer adversetur, istius spes falsa et insignis impudentia maxime suffragatur.[3]

---

1) *Scil.* L. Aurelius Cotta, *qui legem novam iudiciariam tulit hoc ipso anno V. C.* 683.

2) *Scil. Verres.*

3) *Legem Aureliam, qua senatus dignitas infringebatur, quia iudicia, quae nunc lege Cornelia penes ordinem senatorium erant cum aliis ordinibus communicari iubebat, eam spes Verris, qua sibi persuaserat iudices corrumpi posse ut ipsum absolverent, maxime adiuvabat. Ita Act I. in Verr. c.* 8. *narrat Cicero, quum Verres ex eo, quod Hortensius con-*

Hic si quid erit commissum a quoquam vestrum, quod reprehendatur: aut populus Romanus iudicabit de eo homine[1] quem iam an-

---

sul esset designatus, maximam salutis suae spem concepisset, optimum quemque sic locutum esse: Iste quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia diutius. Etenim quis poterit Verre absoluto de iudiciis transferendis recusare?

1) *Sensus est:* Si quisquam vestrum *hoc in se admiserit, ut vel se corrumpi pateretur, vel alios corrumperet,* aut populus Romanus, *quicum ipse anno proximo de loco superiore h. e. pro Rostris agam, (Verr. Act. I. c. 12.)* de eo homine iudicabit, *cui disceptante populo Romano mecum rem futuram denuntio* (huius Orat. c. 71.) quem iam antea *(tacita existimatione c. 68.)* indignum iudicavit, *qui in* iudiciis *assideret, praesertim quum de toto ordine senatorio propter iudicia male existimet:* aut *si minus universus* populus *iudicare noluerit, certe, populi nomine,* ii de isto iudicabunt, qui *lege Aurelia perlata* propter offensionem iudiciorum *et infamiam* novi iudices erunt constituti, *qui* de ipsis illis veteribus iudicibus *ex ordine senatorio iudicent. Iusto calidius igitur Ernestius pro* eo homine, *qua in lectione omnes Mss. consentiunt, Manutii coniecturae obsecutus reposuit* eo ordine. *Nam si tantum aliquot iudices in hoc Verris iudicio aliquid commisissent, quod iure reprehenderetur, non propterea de toto ordine iudicasset populus; tum enim, Verre, etsi non omnibus, plurimis tamen sententiis condemnato, factum potius esset, ut invidia ordinis senatorii et infamia iudiciorum sedaretur. Aliud esset si Cicero scripsisset:* Hic si a Vobis iudices, Verres absolutus fuerit, populus Romanus iudicabit de eo ordine etc. *Deinde hoc quoque repugnat huic lectioni, quod intelligi nequit, cur ista duo membra* aut populus Romanus, aut ii qui — iudices erant constituti *sibi opponantur, quae potius coniungenda erant, si de toto ordine senatorio ageretur. Optimo igitur iure Beckius lectionem* eo homine *adversus Ernestium defendit; cui tamen haud assentior, quod verba* de eo homine *ad* Verrem *per-*

tea iudiciis indignum putavit; aut ii, qui, propter offensionem iudiciorum, de veteribus iudicibus[1] lege nova novi iudices erunt constituti.

LXX. Mihi porro, ut ego non dicam, quis omnium mortalium non intelligit, quam longe progredi sit necesse? Potero silere, Hortensi? potero dissimulare, quum tantum res publica vulnus acceperit, ut expilatae provinciae,[2] vexati socii, dii immortales spoliati, cives Romani cruciati et necati impune, me actore, esse videantur? Potero hoc ego onus tantum aut in hoc iudicio deponere, aut diutius tacitus sustinere? non agitanda res erit? non in medium proferenda? non populi Romani fides imploranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerint, ut aut fidem suam corrumpi paterentur, aut iudicium corrumperent, in discrimen ac iudicium vocandi? Quaeret aliquis fortasse: tantumne igitur laborem,

---

tinere censuit. Quum enim non de omnibus, aut plurimis Cicero loquatur, qui de Verre iudicaturi erant, sed tantum dicat si quid erit commissum a quoquam vestrum, h. e. ab uno vel altero, *ideoque hoc non necessario absolutionem Verris involvat, qui condemnari poterat, etiamsi vel decem iudices pecunia corrupti eum absolvissent, non poterat dici, Verrem vel a populo, vel a novis iudicibus iudicatum iri. Denique totus contextus docet hic non quaeri quid de Verre, sed quid de iudicibus futurum esset, qui forte pecunia corrupti Verrem absolvere voluissent.*

1) *hoc non est* e numero veterum iudicum, *sed potius est i. q. in* veteres iudices.

2) *cod. Lamb.* expilata provincia.

tantas inimicitias tot hominum suscepturus es? Non studio quidem hercule ullo, neque voluntate; sed non idem mihi licet, quod iis, qui nobili genere nati sunt; quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus deferuntur. Longe alia mihi lege in hac civitate et conditione vivendum est. Venit enim mihi in mentem M. Catonis, hominis sapientissimi et vigilantissimi; qui quum se virtute, non genere, populo Romano commendari putaret, quum ipse sui generis initium ac nominis ab se gigni et propagari vellet, hominum potentissimorum suscepit inimicitias, et maximis in laboribus usque ad summam senectutem, summa cum gloria vixit. Postea Q. Pompeius,[1] humili atque obscuro loco natus, nonne plurimis inimicitiis, maximisque suis periculis ac laboribus amplissimos honores est adeptus? Modo C. Fimbriam,[2] C. Marium, C. Caelium vidimus, non mediocribus inimicitiis ac laboribus contendere, ut ad istos honores pervenirent, ad quos vos per ludum et per negligentiam pervenistis. Haec eadem est nostrae rationis regio et via; horum nos hominum sectam atque instituta persequimur.

LXXI. Videmus, quanta sit in invidia, quantoque in odio apud quosdam homines

---

1) *Est Q. Pompeius* cos. A. V. C. 612. *cum. Cn. Servilio Caepione. Eum in orat. pro Murena c.* 7. hominem novum sed fortissimum *et in Bruto c.* 25. hominem per se cognitum, sine ulla commendatione maiorum summos honores adeptum *dicit.*

2) *Sic recte Beckius correxit vulg.* L. Fimbriam. *Et iam Manutius monuerat in praenomine* L. *vitium esse. Agitur enim de C. Flavio Fimbria qui cos. fuit cum C. Mario A. V. C.* 649.

nobiles novorum hominum virtus et industria; si tantulum oculos deiecerimus, praesto esse insidias; si ullum locum aperuerimus suspicioni, aut crimini, accipiendum esse statim vulnus; esse nobis semper vigilandum, semper laborandum videmus. Inimicitiae sunt? subeantur. Labores? suscipiantur. Etenim tacitae magis et occultae inimicitiae timendae sunt, quam indictae et apertae. Hominum nobilium non fere quisquam nostrae industriae favet; nullis nostris officiis benivolentiam illorum allicere possumus; quasi natura et genere disiuncti sint, ita dissident a nobis animo ac voluntate. Quare quid habent eorum inimicitiae periculi, quorum animos iam ante habueris inimicos et invidos, quam ullas inimicitias susceperis? Quamobrem mihi, iudices, optatum illud est,[1] in hoc reo finem accusandi facere, quum et populo Romano satisfactum, et receptum officium Siculis, necessariis meis, erit persolutum. Deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de vobis habeo, fefellerit, non modo eos persequi, ad quos maxime culpa corrumpendi iudicii,[2] sed etiam illos, ad quos conscientiae contagio pertinebit. Proinde si qui sunt, qui in hoc reo aut potentes, aut audaces, aut artifices ad corrumpendum iudicium velint esse, ita sint parati, ut, disceptante populo Romano, mecum sibi rem videant futuram: et, si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi

---

1) *Sic Ern. e cod. Guelf. Vulgo* optandum illud est.
2) *Manut. Lamb. Graev. e Mss.* corrupti iudicii. *At:* culpa corrumpendi iudicii *est i. q. culpa quae* iudicio corrumpendo *contrahitur.*

dederunt, satis vehementem, satis perseverantem, satis vigilantem esse cognorunt: existiment, in his hominibus, quorum ego inimicitias, populi Romani salutis causa, suscepero, multo graviorem atque acriorem futurum.

LXXII. Nunc te, Iupiter Optime Maxime, cuius iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum atque promissum, per nefarium scelus de regiis manibus[1] extorsit, cuiusque sanctissimum et pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit; teque, Iuno regina, cuius duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitae et Sami, sanctissima et antiquissima, simili scelere idem iste omnibus donis ornamentisque nudavit; teque, Minerva, quam item iste duobus in clarissimis et religiosissimis templis expilavit, Athenis, quum auri grande pondus, Syracusis, quum omnia, praeter tectum et parietes, abstulit; teque, Latona, et Apollo, et Diana, quorum iste Deli non fanum, sed ut hominum opinio et religio fert, sedem antiquam, divinumque domicilium nocturno latrocinio atque impetu compilavit; etiam te, Apollo, quem iste Chio sustulit; teque etiam atque etiam, Diana, quam Pergae spoliavit; cuius simulacrum sanctissimum Segestae, his apud Segestanos consecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum asportandumque curavit; teque, Mercuri, quem Verres in villa, et in privata aliqua pa-

1) *Lamb. e Ms.* de manibus regiis.

laestra posuit, P. Africanus in urbe sociorum, et in gymnasio Tyndaritanorum, iuventutis illorum custodem ac praesidem voluit esse; teque, Hercules, quem iste Agrigenti, nocte intempesta, servorum instructa et comparata manu, convellere ex suis sedibus, atque auferre conatus est; teque, sanctissima mater Idaea, quam apud Enguinos, augustissimo et religiosissimo in templo, sic spoliatam reliquit, ut nunc nomen modo Africani, et vestigia violatae religionis maneant, monumenta victoriae, fanique ornamenta non exstent; vosque, omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum, iudiciorumque arbitri et testes, celeberrimo in loco populi Rom.[1] locati, Castor et Pollux, quorum e templo quaestum sibi iste et praedam maximam improbissime comparavit; omnesque dii, qui vehiculis thensarum sollemnes coetus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quaestum, non ad religionum dignitatem, faciendum exigendumque curavit; teque, Ceres, et Libera, quarum sacra, sicut opiniones hominum ac religiones ferunt, longe maximis atque occultissimis caerimoniis continentur, a quibus initia vitae atque victus, legum, morum, mansuetudinis, humanitatis exempla hominibus et civitatibus data ac dispertita esse dicuntur; quarum sacra populus Romanus a Graecis ascita et accepta, tanta religione et publice et privatim tuetur, non ut ab aliis huc allata, sed ut ceteris hinc tradita esse vi-

1) *Sic Ern. e Ms. Guelf. itemque habent cod. Leid. et duo codd. ap. Lallem. Vulgo* in loco praetorii locati.

deantur; quae ab isto uno sic polluta et violata sunt, ut simulacrum Cereris unum, quod a viro non modi tangi, sed ne adspici quidem fas fuit, e sacrario Catinae convellendum avertendumque [1] curaverit, alterum autem Ennae ex sua sede ac domo sustulerit, quod erat tale, ut homines, quum viderent, aut ipsam videre se Cererem, aut effigiem Cereris, non humana manu factam, sed coelo delapsam arbitrarentur; vos etiam atque etiam imploro et appello, sanctissimae deae, quae illos Ennenses lacus lucosque colitis, [2] cunctaeque Siciliae, quae mihi defendenda tradita est, praesidetis, a quibus, inventis frugibus, et in orbem terrarum distributis, omnes gentes ac nationes vestri religione numinis continentur; ceteros item deos, deasque omnes imploro atque obtestor, quorum templis et religionibus iste, nefario quodam furore et audacia instinctus, bellum sacrilegum semper impiumque habuit indictum: ut, si in hoc reo, atque in hac causa, omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem populi Romani, fidem meam spectaverunt; si nullam [3] ad rem, nisi ad officium et veritatem omnes meae curae, vigiliae, cogitationesque elaborarunt: quae mea mens in suscipienda causa fuit, fides in agenda, eadem vestra, iudices, in iudicanda sit; denique uti C. Verrem, si eius omnia sunt inaudita et singularia facinora sceleris, audaciae, perfidiae, libidinis, avaritiae, crudeli-

1) *Graev. e cod. Reg.* conferendumque.

2) *Lamb. e Ms.* incolitis.

3) *Grut. et Graev. male* si ullam.

tatis, dignus exitus eiusmodi vita atque factis, vestro iudicio consequatur: utque res publica[1] una hac accusatione mea contenta sit, mihique posthac bonos potius defendere liceat, quam improbos accusare necesse sit.

---

1) *Vulgo addebatur* meaque fides *quod recte iam Ern. uncis inclusit. Ceterum hic locus varie interpolatus est in codd. Mss. unde tamen nihil opus est assumere ad clausulam orationis augendam.*

University of Toronto Library

DO NOT REMOVE THE CARD FROM THIS POCKET

